

1131974

1955 ✓

SVOBODNA
SLOVENIJA

ZBORNIK
KOLEDAR
SVOBODNE SLOVENIJE

1955

U r e d i l i :

MILOŠ STARE
JOŠKO KROŠELJ
TINE DEBELJAK
PAVLE RANT
PAVLE FAJDIGA

D II 131974

II 131974

F 279/1965

Dr. M. Kasin - Jovšek
12. 1. 57

Izdala in založila

SVOBODNA SLOVENIJA, BUENOS AIRES, VICTOR MARTINEZ 50

Levo zgoraj: Predsednik general Perón in poveljnik US letalonosilke "Fr. D. Roosevelt" motri-
ta akrobacije ameriških letalcev na Ezeizi. Desno zgoraj: Sprejem US kontraadmirala Charles W.
Wilkinsa pri generalu Peronu. Desno v sredi: Ob obisku US letalske eskadrile v Argentini.
Spodaj: General Perón je sprejel v avdienci US podtajnika za južnoameriške države H. Hollan-
da s spremstvom.

Sedmič!

Svobodna Slovenija ima kratko, a častno zgodovino. Med vojno in revolucijo je bila podtalno glasilo vseh resnih protikomunističnih Slovencev, vir zanesljivih informacij in koristnih opozoril, ki so vsakomur omogočila pravilno gledanje na dogajanja, ki so naš narod postavila pred najtežjo preizkušnjo zgodovine.

V izseljenstvu je bila Svobodna Slovenija najprej opora dohajajočim množicam rojakov v Argentino. Potem je povezovala v eno družino skupine beguncev, ki so se razkropile širom sveta. To nalogo opravlja še danes uspešno in z velikimi žrtvami.

Založba Svobodne Slovenije pa je v novih razmerah razseljenstva postala tudi bodrilka in varuhinja svobodne slovenske književnosti in umetnosti. Ko nikomur še na um ni prišlo, da bi bilo kaj takega mogoče, je že izdala v svoji založbi "Črno mašo" Jeremije Kalina ter se tako častno oddolžila strašni žrtvi naših najdražjih, ki so padli kot žrtve zločina. Hoteč ohraniti naše najmlajše Bogu in domovini, jim je pripravila vsebinsko odlično čitanko "Naša beseda". Z Debeljakovo pesniško zbirko "Poljub" se je poklonila trpečim slovenskim ženam in materam, jokajočim na razvalinah razbitih družin. S Kalinovo pesniško zbirko "Mariji" dviga naša srca k Bogu in Njegovi Materi, budi domotožje po naših božjih poteh in vodi naše prošnje k Pomočnici in Tolažnici vseh trpečih in hrepenečih.

Najmočnejša pa je založba Svobodne Slovenije v svoji vsakoletni izdaji "Koledarja-Zbornika", ki letos že sedmič prihaja v roke Slovencev v svobodnem svetu in ki ga povsod nestrpno pričakujejo.

Misel na Koledar-Zbornik se je marsikomu zdela spočetka predrzna, nekaterim celo nemogoča. Prerokovali so ji gospodarski in vsebinski polom. Založništvo samo je bilo v skrbeh, vendar načrta ni hotelo opustiti. Z izposojenim denarjem in v popolni negotovosti glede naročnikov je prvi letnik zagledali beli dan. Ljudje so segli po njem z veseljem, ga prebirali z zanimanjem in prišli do zaključka, da so prav nekaj takega potrebovali in pričakovali.

Prvi letniki publikacije so imeli ime "koledar", čeprav je bil koledarski del neznaten v primeri z bogato tvarino, ki jo je prinesla obširna knjiga. Pozneje se je udomačilo ime "zbornik", kar je z ozirom na vsebino bolj pravilno.

Začetni letniki Koledarja-Zbornika so bili posvečeni pred vsem dogodkom, ki so se odigrali med vojno v naši domovini, našemu umiku v tujino, našemu življenju po taboriščih, našim trpečim doma in našim mrtvim, ki so nam rešili življenje. Za premnoge dogodke bo naša publikacija edini zapisani zgodovinski vir; marsikaj bi se bilo že pozabilo, marsikaterega očividca že ni več med nami, tako pa je dragocena vsebina ohranjena za čase, ko bo o mnogih rečeh mogoče jasno govoriti doma.

Nadaljnji letniki so bili predvsem namenjeni organizaciji našega novega življenja. Treba je bilo začeti iznova in iz nič in nemalokrat v obupnih okoliščinah graditi nadomestek za izgubljeni dom. Koledar-Zbornik je dajal koristne pobude in navodila, povedal, kako se borimo za obstoj tukaj in kaj delajo naši rojaki drugod po svetu. Postal je nekak uraden katalog vsega, kar se v slovenski protikomunistični emigraciji dogaja.

Ko smo preboleli težave presaditve v nove kraje, je Zbornik posvečal vedno več pažnje našim vedno trajajočim izseljenskim vprašanjem, pa tudi razmeram doma. Mnogo je bilo napisanega, kar ima trajno vrednost. Priznani strokovnjaki so pisali članke in cele razprave versko-moralne, vzgojne, gospodarske, socialne, politične in splošno znanstvene vsebine. Kdor danes prelista dragoceno vsebino sedmerih letnikov Koledarja-Zbornika, se bo začudil, koliko je bilo že napisanega za nas in kako dobro so zadeli pisatelji tudi v stvareh, ki so se nanašale na bodočnost, ki je danes že sedanjost.

Koledar-Zbornik je lahko posebej ponosen na delo v korist naši lepi besedi. Slovenski pisatelji, pesniki in umetniki, ki z nami dele usodo izseljencev in ki kljub borbi za vsakdanji kruh ne pozabijo na svoje dolžnosti napram narodu, so v vseh letnikih Koledarja-Zbornika imeli priložnost, da svet čuje njihovo svobodno besedo. Cel rod slovenskih pesnikov in pisateljev je dobil tu edino možnost, da objavi sadove svojega plemenitega dela, ki je lahko v ponos njim in naši skupnosti.

Po tej poti hoče založništvo hoditi tudi v bodoče. Zbornik naj ostane za vedno reprezentativna publikacija slovenske protikomunistične emigracije; naj bo čim vernejša slika, kaj smo in kaj zmoremo; naj bo vez, ki nas druži preko meja in preko morja; naj bo stalna zveza z našo trpečo domovino in za nas vsakogar stalna pobuda, da ostanemo, kakor smo bili.

Le tako so opravičljive velikanske žrtve, ki so združene z izdajo vsakoletnega Zbornika. Zmore jih le brezpogojen idealizem in vera v dobro stvar. Dal Bog, da bi Slovenci, ki jim je Zbornik namenjen, to vedno razumeli in da bi se vsaka slovenska družina v emigraciji lahko pohvalila: V naši hiši imamo naš Zbornik.

JANUAR

- 1 | S **Novo leto** — Obrezovanje
Gospodovo
-
- 2 | N **Presv. Ime Jezusovo.** Ime Je-
zus. Lk. 2,21
- 3 | P Genovefa
- 4 | T Angela
- 5 | S Telesfor
- 6 | Č **Trije modri** — Razglašenje
Gospodovo
- 7 | P Valentin
- 8 | S Severijan
-
- 9 | N **1. Po Razgl. — Sv. Družina**
12 letni Jezus v templju.
Lk. 2,42-52
- 10 | P Viljem
- 11 | T Higin
- 12 | S Ernest
- 13 | Č Veronika
- 14 | P Hilarij
- 15 | S Pavel puščavnik
-
- 16 | N **2. Po Razgl. — Marcel.** Že-
nitnina v Kani Galilejski.
Jan. 2, 1-11
- 17 | P Anton, opat
- 18 | T Stol sv. Petra v Rimu
- 19 | S Marij in tovariši
- 20 | Č Fabijan in Sebastijan
- 21 | P Neža
- 22 | S Vincencij in Anastazij
-
- 23 | N **3. Po Razgl. — Rajmund.** Je-
zus ozdravi stotnikovega
hlapca. Mt. 8, 1-13
- 24 | P Timotej
- 25 | T Spreobrnenje sv. Pavla
- 26 | S Polikarp
- 27 | Č Janez Zlatoust
- 28 | P Peter Nolask
- 29 | S Franc Saleški
-
- 30 | N **4. Po Razgl. — Martina.** Je-
zus umiri vihar. Mt. 8, 23-27
- 31 | P Janez Bosco

FEBRUAR

- 1 | T Ignacij
- 2 | S **Svečnica.** Nezapovedan
praznik
- 3 | Č Blaž
- 4 | P Andrej Korsini
- 5 | S Agata
-
- 6 | N **1. Predpostna — Tit.** De-
lavci v vinogradu. Mt. 20,
1-16
- 7 | P Romuald
- 8 | T Janez iz Mathe
- 9 | S Ciril Aleksandrijski; Apolo-
nija
- 10 | Č Sholastika
- 11 | P Lurška Mati božja
- 12 | S Evlalija, Albin
-
- 13 | N **2. Predpostna — Katarina.**
O sejalcu in semenu. Lk.
9, 4-15
- 14 | P Valentin
- 15 | T Favstin in Jovita
- 16 | S Julijana
- 17 | Č Donat
- 18 | P Simeon
- 19 | S Leon
-
- 20 | N **3. Predpostna — Suzana.**
Jezus ozdravi slepca. Lk.
18, 31-43
- 21 | P Eleonora
- 22 | T Stol sv. Petra v Antiohiji,
Pust
- 23 | S Pepelnica
- 24 | Č Matija
- 25 | P Srečko
- 26 | S Matilda
-
- 27 | N **1. Postna — Pepelnična —
Gabriel** ž.M.B. Jezus tri-
krat skušan. Mt. 4, 1-11
- 28 | P Roman

MAREC

1	T	Albin
2	S	Lucija. Kv.
3	Č	Kunigunda
4	P	Kazimir. Kv.
5	S	Hadrijan. Kv.
<hr/>		
6	N	2. Postna. Kvatrna — Perpetua in Felicita. Jezus se na gori spremeni. Mt. 17, 1-9
7	P	Tomaž Akvinski
8	T	Janez od Boga
9	S	Frančiška Rimska
10	Č	40 mučencev
11	P	Heraklij
12	S	Gregor Veliki
<hr/>		
13	N	3. Postna — Brezimna — Rozalija. Jezus izžene hudobnega duha. Lk. 1, 14-28
14	P	Matilda
15	T	Klemen M. Hofbauer
16	S	Hilarij in Tacijan
17	Č	Patrik
18	P	Ciril Jeruzalemski
19	S	Sv. Jožef
<hr/>		
20	N	4. Postna — Feliks, Larg in Dionizij. Jezus nasiti 5000 mož. Jan. 6, 1-15
21	P	Benedikt
22	T	Katarina Genovska
23	S	Jožef Oriol
24	Č	Nadangel Gabriel
25	P	Marijino Oznanenje. Nezapovedan praznik
26	S	Emanuel
<hr/>		
27	N	5. Postna — Tiha — Janez Damaščan. Judje hočejo Jezusa kamenjati. Jan. 8, 46-59
28	P	Janez Kapistran
29	T	Ciril
30	S	Janez Klimak
31	Č	Modest Krški

APRIL

1	P	Marija Sedem žalosti, Hugo
2	S	Frančišek Pavelski
<hr/>		
3	N	6. Postna — Cvetna — Sikst. Jezus jezdi v Jeruzalem. Mt. 2, 1-19
5	T	Veliki torek. — Vincencij Ferreri
6	S	Velika sreda — Krescencija
7	Č	Veliki četrtek — Herman
8	P	Veliki petek — Albert
9	S	Velika sobota — Marija Kleofova
<hr/>		
10	N	Velika noč — Jezus vstane od mrtvih. Mt. 16, 1-7
11	P	Velikonočni ponedeljek. Nezapovedan praznik
12	T	Lazar
13	S	Hermenegild
14	Č	Justin
15	P	Anastazija
16	S	Lambert
<hr/>		
17	N	Bela nedelja — Rudolf. Jezus se prikaže. Jan. 20, 19-31
18	P	Apolonij
19	T	Leon IX
20	S	Viktor
21	Č	Anzelm
22	P	Soter in Gaj
23	S	Vojteh
<hr/>		
24	N	2. Povelik. — Jurij. Jezus do- bri pastir. Jan. 10, 11-16
25	P	Marko
26	T	Klet in Marcellin
27	S	Peter Kanizij, Varstvo sv. Jožefa
28	Č	Pavel od križa
29	P	Robert
30	S	Katarina Sienska

MAJ

- 1 | **N 3. Povelik. — Filip in Jakob.**
Jezus napoveduje svoj odhod. Jan. 16, 16-22
- 2 | P Atanazij
- 3 | T Najdenje sv. Križa
- 4 | S Monika
- 5 | Č Pij V.
- 6 | P Janez pred Lateran. vrati
- 7 | S Stanislav
-
- 8 | **N 4. Povelik. — Prikazen nadangela Mihaela.** Jezus obeta sv. Duha. Jan. 16, 5-14
- 9 | P Gregor Nacijanski
- 10 | T Antonin
- 11 | S Sigismund
- 12 | Č Pankracij
- 13 | P Servacij
- 14 | S Bonifacij
-
- 15 | **N 5. Povelik. — Zofija.** Jezus o moči molitve. Jan. 16, 30-33
- 16 | P Janez Nepomuk. Križev teden
- 17 | T Pashal Bajlonski " "
- 18 | S Venancij, Erik " "
- 19 | Č **Vnebohod**
- 20 | P Bernardin
- 21 | S Andrej Bobola
-
- 22 | **N 6. Povelik. — Soter in Kajetan.** O pričevanju sv. Duha. Jan. 15, 26-16, 1-4
- 23 | P Janez Rosi
- 24 | T Marija Pomoč kristjanov
- 25 | S Gregor VII.
- 26 | Č Filip Neri
- 27 | P Beda, Janez I.
- 28 | S Avguštin
-
- 29 | **N Binkošti** — Jezus govori o sv. Duhu. Jan. 14, 23-30
- 30 | P Binkoštni ponedeljek, Ivana Orleanska, Nezap. praznik
- 31 | T Angela

JUNIJ

- 1 | S Fortunat Kv.
- 2 | Č Erazem
- 3 | P Klotilda Kv.
- 4 | S Kvirin Kv.
-
- 5 | **N 1. Pobink. — Prešveta Trojica.** Jezusu je dana vsa oblast. Mat. 28, 18-20
- 6 | P Norbert
- 7 | T Robert
- 8 | S Medard
- 9 | Č **Telovo**
- 10 | P Marjeta
- 11 | S Barnaba
-
- 12 | **N 2. Pobink. — Janez Fakundski.** Prilika o veliki večerji, Lk. 14, 16-24
- 13 | P Anton Padovanski
- 14 | T Bazilij Veliki
- 15 | S Vid
- 16 | Č Feliks in Fortunat
- 17 | P Presveto Srce Jezusovo
- 18 | S Marko in Marcelijan — Preč. Srce Marijino
-
- 19 | **N 3. Pobink. — Julijana.** Prilika o izgubljeni ovci. Lk. 15, 1-10
- 20 | P Silverij
- 21 | T Alojzij Gonzaga
- 22 | S Ahacij, Pavlin
- 23 | Č Agripina
- 24 | P Rojstvo Janeza Krstnika
- 25 | S Viljem
-
- 26 | **N 4. Pobink. — Janez in Pavel.** Čudežni ribji lov. Lk. 8, 1-11
- 27 | P Ema Krška
- 28 | T Irenej
- 29 | S **Peter in Pavel**
- 30 | Č Spomin Pavla apostola

JULIJ

- 1 P Dragocena kri N.G. Jezusa Kristusa
2 S Obiskovanje D. Marije

3 **N 5. Pobink.** — **Leon II.** O grehu v misli in besedi Mt. 5, 20-24

- 4 P Urh
5 T Ciril in Metod
6 S Izaija, Marija Goretti
7 Č Vilibald
8 P Elizabeta
9 S Tomaž Moore

10 **N 6. Pobink.** — **Amalija.** Jezus nasiti 4.000 mož. Mt. 8, 1-9

- 11 P Rij I.
12 T Mohor in Fortunat
13 S Ancklet
14 Č Bonaventura
15 P Vladimir
16 S Karmelska Mati božja

17 **N 7. Pobink.** — **Aleš.** Lažnjivi preroki. Mt. 7, 15-21

- 18 P Kamil
19 T Vincencij Pavelski
20 S Marjeta
21 Č Daniel
22 P Marija Magdalena
23 S Apolinarij

24 **N 8. Pobink.** — **Kristina.** Kri-
vični hišnik. Lk. 16, 1-9

- 25 P Jakob st., apostol
26 T Ana
27 S Pantaleon
28 Č Makarij, Viktor
29 P Marta
30 S Abdon in Senen

31 **N 9. Pobink.** — **Ignacij Loyola.**
Jezus joče nad Jeruzale-
mom. Lk. 19, 41-47

AVGUST

- 1 P Vezi sv. Petra
2 T Alfonz M. Ligvorij
3 S Najdenje sv. Štefana
4 Č Dominik
5 P Marija Snežna
6 S Spremenenje Gospodovo

7 **N 10. Pobink.** — **Kajetan.** Fa-
rizej in cestinar. Lk. 18,
9-14

- 8 P Cirijak
9 T Janez, Marija, Vicney
10 S Lavrencij
11 Č Tiburcij
12 P Klara
13 S Hipolit in Kasijan

14 **N 11. Pobink.** — **Evzebij.** Jezus
ozdravi gluhonemega. Mt.
7, 31-37

- 15 P **Marijino Vnebovzetje**
16 T Rok
17 S Hiacint, Ljudmila
18 Č Helena
19 P Janez Eudes
20 S Bernard

21 **N 12. Pobink.** — **Ivana Šan-
talska.** Usmiljeni samari-
jan. Lk. 10, 23-27

- 22 P Srce Marijino, Timotej
23 T Filip
24 S Jernej
25 Č Ludovik
26 P Ceferin
27 S Jožef Kalasancij

28 **N 13. Pobink.** — **Avguštin.** Je-
zus ozdravi 10 gobavih.
Lk. 17, 11-19

- 29 P Obglavljenje Janeza Krstni-
ka
30 T Roza Limanska
31 S Rajmund

SEPTEMBER

1	Č	Egidij
2	P	Štefan
3	S	Doroteja
<hr/>		
4	N	14. Pobink. — Rozalija. O božji Previdnosti. Mt. 6, 24-33
5	P	Lavrencij Justiniani
6	T	Caharija
7	S	Anastazij
8	Č	Rojstvo Device Marije, Nezapov. praznik
9	P	Peter Klaver
10	S	Nikolaj Tolentinski
<hr/>		
11	N	15. Pobink. — Hiacint. Jezus obudi mladeniča. Lk. 7, 11-16
12	P	Ime Marijino
13	T	Notburga
14	S	Povišanje sv. Križa
15	Č	7 žalosti Device Marije
16	P	Ciprijan
17	S	Rane sv. Frančiška Asiškega
<hr/>		
18	N	16. Pobink. — Irena. Jezus ozdravi vodeničnega. Lk. 14, 1-11
19	P	Januarij
20	T	Evstahij in tovariši
21	S	Matej, apostol, Kv.
22	Č	Tomaž Vilanovski
23	P	Lin, Tekla, Kv.
24	S	Marija Rešiteljica jetnikov, Kv.
<hr/>		
25	N	Pobink. — Kamila. O največji zapovedi. Mt. 12, 34-36
26	P	Justina
27	T	Kozma in Damijan
28	S	Venceslav
29	Č	Nadangel Mihael
30	P	Hieronim

OKTOBER

1	S	Remigij
<hr/>		
2	N	18. Pobink. — Angeli varuhi. Jezus ozdravi mrtvournega. Mt. 9, 1-9
3	P	Terezija D. J.
4	T	Frančišek Asiški
5	S	Placid in tovariši
6	Č	Bruno
7	P	Marija kraljica rožnega venca
8	S	Brigita
<hr/>		
9	N	19. Pobink. — Dionizij. Kraljeva ženitnina. Mt. 22, 1-14
10	P	Frančišek Borgia
11	T	Materinstvo Bl. D. Marije
12	S	Maksimilijan
13	Č	Edvard
14	P	Kalist
15	S	Terezija
<hr/>		
16	N	20. Pobink. — Gal. Jezus ozdravi kraljevega uradnika. Jan. 4, 46-53
17	P	Marjeta Marija Alacoque
18	T	Luka, evangelist
19	S	Peter Alcantara
20	Č	Janez Kancij
21	P	Uršula
22	S	Kordula
<hr/>		
23	N	21. Pobink. — Roman. O neusmiljenem hlapcu. Mt. 18, 23-35
24	P	Nadangel Rafael
25	T	Krizant in Darija
26	S	Evarist
27	Č	Frumencij
28	P	Simon in Juda, apostola
29	S	Narcis
<hr/>		
30	N	22. Pobink. — Kristus Kralj. O božjem kraljestvu. Jan. 18, 33-37
31	P	Volbenk

NOVEMBER

- 1 T Vsi Sveti
 2 S Verne duše
 3 Č Just, Viktorin
 4 P Karel Boromejski
 5 S Caharija in Elizabeta

- 6 N 23. Pobink. — Lenart. Jezus obudi Jairovo hčer. Mt. 19, 18-26
 7 P Engelbert
 8 T Bogomir
 9 S Božidar
 10 Č Andrej Avelini
 11 P Martin Tourski
 12 S Martin I.

- 13 N 24. Pobink. — Stanislav K. Prilika o gorčičnem semenu. Mt. 13, 30-35
 14 P Jozafat, Bl. Nikolaj Tavelič
 15 T Leopold, Albert Veliki
 16 S Jedert
 17 Č Gregor Čudodelec
 18 P Odon
 19 S Elizabeta

- 20 N 25. Pobink. — Zadnja. Feliks Valois. O razdejanju Jeruzalema in o vesoljni sodbi. Mt. 24, 15-25
 21 P Darovanje Device Marije
 22 T Cecilija
 23 S Klemen
 24 Č Janez od Križa
 25 P Katarina
 26 S Silvester

- 27 N 1. Adventna. — Virgilij. O poslednji sodbi. Lk. 21, 25-33
 28 P Gregor III.
 29 T Saturnin
 30 S Andrej, apostol

DECEMBER

- 1 Č Edmund
 2 P Bibijana
 3 S Frančišek Ksaverij

- 4 N 2. Adventna. — Barbara. Janez pošlje učenca do Jezusa. Mt. 11, 2-20
 5 P Saba
 6 T Nikolaj
 7 S Ambrozij
 8 Č Brezmadežno Spočetje Marijino
 9 P Peter
 10 S Melkijad

- 11 N 3. Adventna. — Pij I. Janez pričuje o Jezusu. Lk. 1, 19-28
 12 P Aleksander
 13 T Lucija
 14 S Dušan, Kv.
 15 Č Irinej
 16 P Euzebij, *Kv.
 17 S Lazar, Kv.

- 18 N 4. Adventna. — Pričakovanje Marijinega poroda. Janez predhodnik Kristusov. Lk. 3, 1-16
 19 P Urban
 20 T Makarij
 21 S Tomaž, apostol
 22 Č Demetrij
 23 P Viktorija
 24 S Adam in Eva. Sveti večer

- 25 N Božič. Rojstvo Gospodovo
 26 P Štefan — Nez. praznik
 27 T Janez Evangelist
 28 S Nedolžni otroci
 29 Č Tomaž Canterburyjski
 30 P David
 31 S Silvester

OD VETRINJA DO KOREJE

Najhujša rana, ki jo je dobil slovenski narod v komunistični revoluciji pred desetimi leti, je gotovo Vetrinjska tragedija, izdajstvo, vrnitev in morija deset in več tisočev slovenskih protikomunističnih junakov in njihovih sorodnikov. Najhujša je ne le zato, ker je bilo tedaj naenkrat nedolžno pomorjenih največje število naših dobrih, junaških bratov in sestra, ki so imeli nad seboj samo ta "greh", da so v dobi sovražne okupacije in komunistične revolucije ščitili slovenska življenja in imetje pred norim in brezvestnim uničevanjem, ampak tudi zato nas najbolj boli, ker nam ni mogoče doumeti, kako se je moglo to zgoditi. Za nas vse se je slovenska narodna vojska rodila iz sile razmer, ki jih je ustvarila sovražna nacistična in fašistična okupacija in komunistična revolucija. Slovenska narodna vojska ni hotela nič drugega kot ščititi slovenske vasi pred požigi, slovenske ljudi pred morijami in pokolji in pred deportacijami v taborišča smrti. Ta vojska se je borila za zmago istih idealov kot sile zapadnih demokracij. Končni cilj ji je bil, da pomaga zapadnim vojskam v danem času pri njihovem osvobodilnem pohodu po Evropi, da prepreči zmago komunistične revolucije na Slovenskem. Ta cilj, tako smo bili prepričani, je bil v popolnem soglasju s cilji zmagovitih zapadnih demokracij.

Premišljevanje o Vetrinjah se mi je vedno in vedno zopet vračalo, ko sem v letu 1953 in 54 bral poročila o dolgotrajnih pogajanjih za premirje na Koreji. Mesece in mesece in preko leto dni so pogajanja zastajala, bila prekinjena, vojskovanje se je nadaljevalo, samo zato, ker so komunisti trdovratno in vztrajno zahtevali, da mora južno korejska vlada in vojno poveljstvo Združenih Narodov nasilno vrniti komunističnim vladam severne Koreje in Kitajske vse vojne ujetnike, pa če se sami hočejo vrniti v komunistične dežele ali pa ne. Pogosto je vprašanje viselo na zadnji nitki. Često so se na tej strani javljali važni glasovi, da zaradi take "malenkosti" vendar ne kaže nadaljevati vojskovanje in nadalje prelivati kri, pogosto je bila nevarnost, da se bo poveljstvo Združenih Narodov vdalo in popustilo. Tako daleč je prišlo, da je predsednik južno korejske republike in vrhovni poveljnik njene vojske napravil potezo obupa, prelomil vse dogovore z vrhovnim poveljstvom Združenih Narodov in enostavno ukazal svojim stražam, da so povsod, kjer so taborišča vojnih ujetnikov bila v korejski upravi, enostavno odprli vrata in pustili, da so vojni ujetniki zbežali. Churchill je tedaj vzkliknil, da bi bilo treba predsednika republike odstraniti. Ta pa je enostavno zagrozil, da bo južna Koreja sama nadaljevala vojsko raje kot da bi bila prisiljena nasilno vračati vojne ujetnike proti njihovi volji in želji.

Afera je razburjala ves svet, zlasti azijske narode. Poveljstvo Združenih Narodov je počasi prišlo do prepričanja, da bi nasilno vračanje vojnih ujetnikov komunistom končno pokopalo vse zaupanje protikomunističnih ljudi v Aziji, ameriški delagati so postali trdnejši in odločnejši, pogajanja so se prekinila, obstala, se zopet začela in končno je sovjetska zahteva po nasilnem vračanju propadla. Vendar pa kljub vsemu predsednik južno korejske re-

publike ni v celoti prodrli s svojo zahtevo. Moral je dopustiti, da so komunistične vojne misije prišle v taborišča in vsak ujetnik je moral iti pred komunistične in "nevtralne" izpraševalce in šele, če je pred vsemi vztrajal in premagal vse ukane in spletke, je bil dodeljen skupini, ki je šla v svobodni svet.

Tako se je dogodilo vojakom naroda, ki ima svojo državo, svojo oboroženo vojsko, ki je bila nedolžno napadena in nosila levji del naporov in žrtev v borbi Združenih Narodov proti komunističnemu vojnemu napadu.

Korejski vojni ujetniki so imeli vso stvarno in pravno zaščito, pa so se komaj rešili, naši junaki so imeli samo čisto vest, srce polno ljubezni za domovino in idealov, ki so jih demokratični zavezniki proglašali tudi za svoje. To pa ni bilo dovolj za njihovo rešitev.

Usoda korejskih ujetnikov je bila posledica dolgotrajne vojne, prve vojne pod poveljstvom in odgovornostjo Združenih Narodov, usoda naših junakov je bila posledica komunistične revolucije, ki so se ji pred desetimi leti vse svetovne sile priklonile, jo priznale in ji v vsem popustile.

Usoda korejskih vojnih ujetnikov je bila v svojem času edina na svetovni pozornici, kot žareč kres na visoki gori, kamor so bili uprte vse oči sveta, usoda naših junakov se je odločila v zadušljivi zmedi povojnega nereda, v množici drugih podobnih in še večjih in še hujših slučajev, ko so nasilno pošiljali v komunistično žrelo Ruse, Ukrajince, Poljake in druge nekdanje in nove državljane Sovjetske Zveze in njenih satelitov, kakor so to zahtevale komunistične "vlade".

Korejski vojni ujetniki so se borili za svojo rešitev in svobodo osem let po drugi svetovni vojni, ko je bil svet že preplavljen s popisi množičnih morij, v katerih so bili pobiti vsi deset in deset tisoči nasilno vrnjenih. Naši junaki so šli v svojo strašno usodo osem let poprej. Kot prve žrtve, ko je javno mnenje zapada bilo v objemu vojnega zavezništva s komunističnimi tirani in razbojniki, ko so zapadne sile tudi napram bandam, ki so se predstavljale kot komunistične vlade, delale po starih besedilih mednarodnega vojnega prava, ki je določalo, da naj po vsaki vojni vsak vojak in vojni ujetnik odide na svoj dom.

Vse te okolnosti nas ne utolažijo, nekaj pa le rozložje. Pokažejo nam, kako silno važnost komunisti vedno polagajo na to, da do konca dejansko pokončajo svojega nasprotnika. Pokažejo nam Vetrinje kot tragedijo, eno med mnogimi, ki jih je bilo takrat polno po zemlji od Severnega do Sredozemskega morja in so vsi deli in posledice komunistične revolucije, ki je besnela in v krvi namakala zastave svoje zmage nad narodi srednje in vzhodne Evrope. Postavijo nam Vetrinje kot kričeč dogodek komunistične svetovne revolucije, ki se je davno pred Vetrinjami začela in se od Vetrinj sem neprestano in, žal, uspešno nadaljuje vse do sedanjih dni. Noben narod, ki ga je ta revolucija dosegla, se dogodkom podobnim kot Vetrinje ni mogel izogniti.

Če gledamo sedaj nazaj, seveda vidimo vse polno lastnih napak in pomanjkljivosti. Kje pa jih pri človeškem delu ni? Varali so se tisti, ki so državo na britanska nagovarjanja slepo vrgli v brezupno vojno. Varali smo se, kolikor smo se zanesli, da bodo zapadne sile držale trdno kot zid tako proti nacizmu in fašizmu, kot proti komunizmu. Nismo vedeli, da so komunisti imeli razpčstavljene svoje agente in vohune že pred drugo svetovno vojno na mnogih važnih mestih v vladah in vojni upravi Združenih Ameriških

Držav in drugod. Varali smo se, ko smo upali, da bo popolna žrtev Jugoslavije nekaj veljala na tehtnici vojnih žrtev za skupne cilje. Razočarani smo bili, ker si nismo mogli misliti, da bodo Britanci brez pomislekov obrnili hrbet zakoniti vladi svoje zavezniške države, in napravili kravjo kupčijo s komunističnim rokovnjačem in ga postavili za svojega zavezniškega poveljnika na našem ozemlju. Prevarili so se Britanci, ko so se s Sovjeti dogovorili, da bodo delili vpliv v Jugoslaviji na polovico, prevarili, ko so vzeli Tita pod svojo zaščito na Visu. Žrtev prevare je postal Dr. Šubašič, ki je sklepal dogovore z gozdnim maršalom o sestavi prve povojne vlade. Zmotili smo se, ko smo računali na angleško poštenost in človekoljubje in bili prepričani, da niso zmožni, da bi komunističnim rabljem izročili kogarkoli, kaj šele ljudi, ki so o njih dobro vedeli, da so njihovi prijatelji in resnični zavezniki. Strašno so nas razočarali ameriški vojaški voditelji, ki so preprečili zavezniški osvobodilni vdor na Balkan in v Podonavje. Odpovedali so zavezniški diplomati, ki so od konference do konference popuščali sovjetskim zahtevam in odstopali po vrsti vse države srednje Evrope komunistični oblasti.

Dolga je ta vrsta razočaranj. Toda roko na srce in vprašajmo se, ali bi mogli bistveno drugače ravnati tudi, če bi bili bolje računali s slabostmi, nezvestobo in nepoštenostjo tam, kjer smo predpostavljali moč, slogo in skupnost vseh demokratičnih narodov in njihovih vlad?

Slovenski narod in njegova protikomunistična vojska sta pač med okupacijo in revolucijo, v danih obupnih razmerah, med dvema, tremi ognji, storila vse, kar sta iz lastnih moči mogla, da bi ohranila svobodno svojo domovino, da bi pripomogla k zmagi demokratičnih sil, da bi obvarovala Slovenijo komunističnega tiranstva. Vzroki, ki daleč presegajo naše lastno območje, so povzročili, da so bili naši izdani in pokončani, kot so bili izdani in pokončani slavni branilci Varšave pod komando generala Bor Komorovskega, kot so bili izdani in pokončani ukrajinski borci, kot so bili zapuščeni Romuni in drugi narodi, ki so se skušali upreti sovjetskemu navalu in zasužnjenju.

Kako smo Slovenci in drugi v srednji in jugovzhodni Evropi mogli računati, da bodo zapadne velesile mirno dopustile, da komunizem pograbi pol Evrope, vso severno in srednjo Azijo in da bo uspešno nadaljeval s svojimi napadi še vse desetletje po drugi svetovni vojni? Kako je bilo mogoče računati s tem, da bomo ob desetletju še vedno v "egiptovskem izgnanstvu" žive priče novih "majskih tragedij", novih komunističnih zmag, novih množičnih selitev beguncev, ki zapuščajo svoje domove, ker so bili prodani komunistom, kakor se to dogaja prav sedaj v Viet-Namu?! Kdorkoli je imel le nekaj zaupanja v trdnost demokratičnih sil, ni mogel pričakovati, da bomo ob desetletju po drugi svetovni vojni doživeli polom zapadno-evropske obrambne sile, ki je rastla kot veliki branik miru in sila osvobojenja? Le nori obupanec bi pred desetimi leti mogel misliti, da bo politično obzorje ob desetletju v Evropi kot puščava, po kateri vetrovi premetavajo kupe peska in zasipavajo vsa pota k osvobojenju našega in drugih zasužnjenih narodov.

Desetletnico Vetrinj obhajamo v težki preizkušnji naše vztrajnosti in upanja. Operacija zdravljenja družbe je nepričakovano huda, globoka in splošna. Tako popolne in velike žrtve vseh narodov, kot so pri Slovencih vetrinjske, pa so poročstvo, da bo Bog "razklal rdeče morje" in pokazal pot v osvobojenje. Ta naša vera je prav radi Vetrinj močna in trdna, da je tudi desetletje razočaranj, da je nobeni neuspehi ne zlomijo, da je zmožna prenesti vsako preizkušnjo.

V LETO 1955

stopajo mnogi s strahom. Svetovni položaj res ni rožnat in brezbožne sile so še vedno na delu, da izrinejo vero v Boga iz src ljudskih množic — iz vsakdanjega življenja so ga itak že prenekateri izločili.

Nobeno leto ni brez borb, tudi leto 1955 ne bo. Nevarnosti srečavamo povsod, eni poredkoma, drugi pogosteje. Komu teče življenje vse leto po gladki cesti in stalno v sončnem vremenu?

Kar nevarnost povečuje in sovražnikom — zunanjim in notranjim, ki se oglašajo v nas samih — olajšuje zmago, je naša lastna bojazen. Sv. Bernard je v Franciji in Germaniji pridigal križarsko vojno, vladarje, viteze in plemiče je skušal navdušiti za drugo križarsko vojno (1147—1149). Turški Seldžuki so zasedli sveto deželo in krščanske romarje zadrževali, da niso mogli obiskati svetih mest, jih mučili in morili. Dokler so te kraje imeli v posesti arabski mohamedanci, niso delali romarjem ovir. Da bi osvobodili sveto deželo in zagotovili kristjanom varno pot do nje, so se organizirale križarske vojne, ki pa trajnega uspeha niso dosegle.

Sv. Bernard je doživljal razna razočaranja, ki jih je izrazil v enem stavku: **"Samo enega se bojim: bojazni kristjanov."** Ne boji se zagrizenosti Turkov, ne njihove vojaške sile, ne zaprek, ki so v zvezi z oddaljenostjo bojnega polja — boji se boječnosti kristjanov, ki jih hromi in njih edinost razbija. To je bil glavni vzrok neuspešnosti križarskih vojn.

Danes se vrši boj zoper brezbožne sile tudi deloma z orožjem, ker brezbožne sile tudi z orožjem zaslužnjujejo svobodoljubne narode. A za nas je glaven duhovni boj, boj resnice zoper zmoto in laž, bogovdanosti zoper brezboštvo, ljubezni zoper sovraštvo, pravičnosti zoper vsako krivično izkoriščanje, svobodoljubja zoper tiranijo. V nobenem boju pa bojazen ne zmaguje. Bojazljivi kristjani so ovira zmage, duhovni vzrok porazov.

Iz Marijinega leta ne prihajamo bojazljivi. Vse leto smo občudovali Brezmadežno, močno Ženo, s soncem obdano, ki kači glavo tre in jo bo strla. Vse leto smo bili v družbi Jezusove in naše Matere, mogočne Device. Ali naj po vsem tem s praznimi dušami in boječimi srci stopamo v leto 1955? To bi pomenilo, da je Marijino leto bilo za nas brez sadov. Pa je vendar moralo zrasti nekaj semenja, ki ga je Marija v naše duše sejala. Vendar je naša pesem Mariji, ki smo jo peli navdušeni v njenem letu, morala pustiti nekaj odmeva v nas, ki ne bo nikdar utihnil.

Če smo Marijino leto po svojih omejenih zmožnostih prav preživeli, potem nam mora biti leto 1955 — naj prinese karkoli že —

LETO VELIKEGA UPANJA.

"ZAVODI BELI KOT LABODI"

Ob 50-letnici škofovih zavodov

"MOJA LJUBEZEN IN MOJA BOLEČINA."

Nadškof Jeglič l. 1930 ob slovesu
iz zavoda sv. Stanislava v Št. Vidu

SPOMENIK SLOVENSTVA IN KRSČANSTVA

16. septembra 1955 bo poteklo petdeset let, odkar so prvi gojenci prestopili prag velike hiše, na katero je nadškof

Dr. A. B. Jeglič
ob 30-letnici škofovanja.

Jeglič s tolikšnim zaupanjem dal zapisati "Kristusu — Zveličarju sveta". Petdeset let slovenske zgodovine je tesno povezanih z zavodi, ki jih ni zgradila nobena svetna oblast, ampak vse slovensko ljudstvo pod vodstvom svojega škofa in vodnika: zgradilo zato, da bi bila bodočnost slovenskega naroda,

prenovljenega v borbenem krščanstvu in poživljenega v narodnem prerodu, svetlejša in lepša.

Škofovi zavodi so zrastle iz ljubezni do Kristusa, iz katere vsaka prava in nenarejena ljubezen do naroda izvira; Jeglič je s postavitvijo zavodov hotel ustvariti vsemu slovenskemu narodu prvo, res čisto slovensko gimnazijo; hotel dati učencem v slovenščini pisane knjige, ki jih do tedaj nikjer ni bilo za višje gimnazijske razrede; hotel narod rešiti pred potujčenjem s tem, da iz zavodskih rodov izide vrsta narodnih borcev, ki bodo narodu stali ob strani v dneh njegovega trpljenja; hotel rešiti narod pred moralnim propadom s pomočjo tistih trdnih, močnih in odločnih katoliških izobražencev, ki bodo izšli iz zavodov.

Tako je z neomajno Jegličevo voljo pred 50 leti nastal velik hram slovenske in katoliške kulture: prva slovenska gimnazija, ki je v teku 35 let neprekinjenega obstoja sprejela 10698 učencev, narodu pa dala 675 maturantov. Iz leta v leto so odhajali na univerze, da se je vrsta slovenskih katoliških duhovnikov in laikov množila in utrjevala: duhovniki, zdravniki, profesorji, politiki, združni delavci, pravniki in tehniki, vsi otroci ene same velike družine Jegličevcev so ponesli Jegličevega duha med slovenski narod. Stotine in stotine so črpale modrost v prebogati zavodski knjižnici, pridobivale znanje ob odličnih profesorjih in pedagogih ter se klesale za življenje med svetom. Vera nadškofa Jegliča v poslanstvo zavodov med slovenskim ljudstvom ni bila razočarana: kakor dober oče je stal med gojenci, od prvih dni do konca, in jim bil vse. Zato mu je Božja Previd-

nost naklonila, da je še za življenja svojega dočakal spoznanje vsega naroda:

zavodi so spomenik neuklonljive narodne volje do obstanka, neupogljive želje po znanju in napredku, neutošne hrepenenja po Večni Resnici. Zavodi niso bili samo najboljša gimnazija, bili so branik slovenstva in trdnjava katolištva, bili so ponos slovenskega katolištva v svetu, bili so najbolj zgovoren dokaz, da smo katoliški Slovenci najtrdnjša osnova vsega slovenstva.

SPOMENIK TRPLJENJA

Zavodski zidovi pa krijejo v sebi tudi temne strani strašnih dni trpljenja. Ne samo tedaj, ko se je neustrašni Jeglič moral boriti z domačimi nasprotniki, ne samo tedaj, ko so oblastniki črnoloztega orla hoteli v kali zatreti sleherni poizkus ustvarjanja slovenske gimnazije, ne samo tedaj, ko so centralistične sile v novi državi delale ovire na vseh koncih in krajih. Trpljenje zavodov se je pričelo, ko so nemški nacisti izbrisali napis s pročelja in namestili v zavodski kapeli sliko svojega kljukastega boga, stene pa, iz katerih je nekoč izžarevala dobrota in resnica, oškropili s krvjo preganjanih in mučenih. In prav v divjanju nacistov nad zavodi in v njih nastanjenimi priporniki je najboljši dokaz, da so zavodi bili postavljeni na prave temelje: nacisti je bolelo slovenstvo in jih mučilo katolištvo, ki je izviralo iz veličastnega poslopja sredi polja.

A mera trpljenja še ni bila polna. Prav tedaj, ko je ves slovenski narod upal, da bo v svobodi proslavil 40 letnico zavodov, je nacističnega boga zamenjal komunistični v znamenju ropa, požiga in umora. In česar ni mogel stori tujec, da bi misel škofovih zavodov med narodom zatrl, to je dosegel slovenski komunist: namesto zavodov je pred desetimi leti v vsem poslopju zavladal teror — zavodi so postali največja mučilnica. Tudi kot tako bo zavodsko poslopje šlo v zgodovino, vedno pa s pripombo, da je tisti Satan, o katerem je Jeglič govoril, začasno zmagal nad fronto Resnice in Pravice.

Pročelje škofovih zavodov.

Satan še danes vlada nad zavodi. A delo, s tolikim trudom in s takimi žrtvami zgrajeno, ne more prenehati. Zavrli so njegovo rast in sadove Nemci, do tal posekali vse slovenski komunisti, a vendar poganja zdrava korenina novo deblo.

Upajmo, da bo prišel ali demantni ali kakršen koli jubilej bo hotel Bog, ki našo zgodovino vodi, ko bodo tudi zavodi na šentviškem polju znova odprli svoja vrata slovenskemu študentu, ko bo znova zablestel na njih pročelju napis "Kristusu — Zveličarju sveta".

Tisti jubilej bo jubilej zmage. In spomenik slovenstva in katolištva, spomenik trpljenja, bo ovenčan s sadovi dela in sadovi trpljenja. Ves slovenski narod bo ob slovenskem zavodu praznoval svojo Veliko noč. Tedaj bodo ne samo nekdanji gojenci — Jegličevci, ampak ves slovenski rod zapel tako, kakor zavodarja Tine Debeljak in Matija Tomc v himni Jegličevcev:

*Zavodi beli kot labodi
blešče se v soncu sred polja,
kjerkoli romamo, povsodi
blesk sončnih kril pred nami hodi,
ko pred izbranci luč z neba —
vemo: smo rod iz Jegliča.*

*Kdo bolj kot mi —
Jegličevci!*

Veliki shod malega naroda

Sklical sem shod. Na tisoče vabil sem razposlal. Nikdo se ni odzval. Nisem obupal. Stopil sem na govorniški oder in pogumno, nekoliko poetično, a stvarno zadeklamiral:

— V zelenju Slovenskih goric me je mati rodila in mi kmalu položila na ustne v svoji materinski besedi zdravamarijo.

V šumenju gozdov in potokov, v svežem blesku njiv in trat so mi tekla otroška leta. Zjutraj, opoldne in zvečer pa mi je zvon pel zdravamarijo.

Narodno popevko sem kričal na paši, ob košnji in žetvi, najbolj ob bratvi sredi goric. Božja pesem mi je dušo polnila ob nedeljskih jutrih, ko je odmevala od cerkvenih zidov in gnečo teles in duš kakor na krilih k Bogu povzdigovala.

Slovenska beseda je polnila moje srce in kamor sem romal, je šla z menoj: dobra, sladka, mogočna.

Bil sem vesel in mlad, zdrav na duši in na telesu.

Tedaj je prišlo spoznanje.

Romal sem po slovenski zemlji čez in čez. Majhna je vpričo vsega sveta in čudežno lepa. Pil sem jo v ljubezni, pa ves zadrhtel: glej, kako je boleče razdvojena.

Kaj je s teboj, Primorje, Gorica, Trst in Beneška Slovenija?

Koroška, kaj je s teboj?

Bridko mi je v duši kot Izraelcem v Egiptu in Babilonu in pod Rimljani — in mi je huje.

Bog je nad nami in njegovo pravo.

Slovenska beseda, zakaj te tlačijo v podzemlje še v dvajsetem veku?

Slovenski človek, zakaj zapirajo duri pred teboj in ti jih odpro pod enim pogojem: da pljuneš na vse, kar je bilo, da mater zatajiš in deda, da prodaš svoje srce.

O, brat, daj, dvigni se v svoji tisočletni časti, naj zaori tvoja beseda skozi vsa okna in dveri:

“Vstran, požeruhi, podkupovalci, hlapci hudičevi. Sem, kar sem. Imam, kar imam. Ostanem in se ne ganem. Vstran! Vsi smo sinovi Boga. Sveta je naša beseda. Bog bodi hvaljen za njo na veke!”

Drhti mi srce v bolečini. Rad bi storil nekaj velikega, odrešilnega. Grozno je kolo potujčevanja v dvajsetem veku.

Obtožujem vas, Nemci Slovenske Koroške. Obtožujem vas, Italijani v slovenskem Primorju in Benečiji. Pred Bogom vas obtožujem in kličem

na sodbo. Na desetine milijonov vas je in nas se bojite, ki nas je poldrug milijon. Nismo vam zemlje lačni. Pustite, da svobodno diha naš rod na zemlji, ki jo poseda tisoč štiri sto let. Nočemo vas sovražiti, čeprav smo skozi stoletja okušali vaš bič na svojih plečih. Križ čez trpljenje. A eno zahtevamo sedaj: pravico.

Vsi narodi sveta, ki se družite v razsodišče: ali ne oznanjate na ves glas enakosti, svobode, pravice? Dajte nam jo. Ne na papirju. V dejanju in resnici. Ne prosimo. Zahtevamo. Amen.

Stopil sem z odra, prisluhnil. Nič. Pa sem zaploskal sam. Zakaj uverjen sem bil, da sem govoril po pravici in od srca. In nikogar se nisem bal.

Čvrsta misel in govorniška žilica pa mi nista dali miru. Vzpel sem se znova na oder in zakričal:

—Zdaj bom pa vas prijel za vrat, osvoboditelji goljufivi, borci za suženjstvo, ne za svobodo — slovenski komunisti. Da vas ni bilo, kako vse drugače bi danes zastava svobode plapolala v srcih naših ljudi. Kako vse drugačno usodo bi imela slovenska beseda ob naših mejah. Kako vse drugače bi dihal Celovec, Gorica in Trst.

Obtožujem vas — grobokope naše svobode. Kričite kakor vam drago, laž je vaša prisega. S prestola, krvavi morilci! Umaknite se, da vas razdraženo ljudstvo ne pomandra!

Ozrl sem se naokrog, zakaj pričakoval sem nekaj hudega — po rokoma-harski navadi.

A bil sem še cel in zdrav.

Tedaj sem tretjič odprl svoja usta:

—Ta beseda pa je vam namenjena, šleve brezdušne, materialistične. Denar vam diši, zastonj pijače in gnjat ter brezdelje. Svojat lenušna. Sužnji prihuljeni — brez hrbtenice. Črvi nevredni. Sami lezete tujcu pod peto. Zravnal se bo v svojem napuhu in bo brozga iz vas. Izdajalci. Judeži. Prekletstvo prinaša Judežev denar, nepokoj in vrv. Ali ste razumeli?

Ne?

Ali je bila to poroga? Odmev pogaženih src?

Tri sto hudičev. Ali ste gluhi in brez spoznanja? Vsakemu naravnost povem, brez olepšavanja, brez vsakih poklonov. Gre mi za stvar. Zamere mi ni mar.

Nastala je velika tišina. Ko da sem padel iz blodnih sanj, sem spoznal, da sem sam, ves sam, majhen in nepoznan.

Komu sem kričal? Sebi, svojemu srcu?

Skril sem obraz v dlani in zaihtel.

Samo za trenutek. že sem vstal, velik, neugnan.

Jasneje kot kdaj je pred menoj plamenel cilj.

O njem sem govoril sebi in tebi, sestra, brat.

¡ P A T R I A !

(FRAGMENTO)

Cómo vive, palpita y centellea,
Ese nombre de patria bendecido!
¡Agita el corazón, late en la idea,
Y arrulla con su cántico el oído!

¡Patria es el himno religioso y santo
Que se escucha del bosque en la espesura
Cuando tiende el crepúsculo su manto;
Patria es el nido de la selva oscura,
La primer oración, el primer canto!

¡Patria es trasunto del amor del cielo;
Patria es todo lo grande y lo fecundo
Que brilla como un astro, sobre el suelo;
Es todo lo que irradia sobre el mundo
Es sacrificio, abnegación, consuelo!

¡Ella, en la amarga proscripción nos besa
Con lumincsas ráfagas la frente:
A Péllico, reanima en su tristeza,
A Tácito, le da su fortaleza,
A Juvenal, su látigo inclemente!

Cuando nos grite con su voz sagrada:
"¡Arriba! ¡a combatir por el derecho!"
¡En cada mano brillará una espada,
Un invencible mufo en cada pecho!

¡La Patria es el hogar donde nacemos;
La Patria es el rincón donde sufrimos;
La plegaria primera que aprendemos,
La caricia postrer que recibimos!

¡La Patria es la bandera
Que cubre nuestra frente en la batalla,
Y que flota, a los vientos, altanera,
Entre el ronco silbar de la metralla!

¡Ella pulsa las cuerdas de la lira,
Ella estremece el alma del guerrero;
Es la Beatriz, que con amor severo
El hondo canto de Alighieri inspira!

¡La Patria es fe, — la Patria es heroísmo, —
Fe del mártir, — enseña del soldado;
Lazo que al porvenir ata el pasado
Como puente de luz sobre el abismo!

Leopoldo Díaz

(En Revista Nacional, X. 1889).

LEOPOLDO DIAZ. Nació en Chivilcoy (provincia de Buenos Aires) en 1862. Ingresó en la Escuela Naval, abandonó esta carrera y se dedicó al periodismo. Fué cronista parlamentario de La Tribuna Nacional, que dirigía Olegario V. Andrade, y profesor del Colegio Nacional de Buenos Aires; fué designado secretario de la Legación Argentina en el Paraguay. Ocupó cargos diplomáticos en Ginebra, en Cristianía, en el Paraguay y en Caracas (hasta fines de 1928). Fué miembro de la Academia Argentina de Letras.

LOS ESLOVENOS EN SU NUEVA PATRIA

DISCURSO DEL Sr. MILOS STARE, REPRESENTANDO A LA COLECTIVIDAD
ESLOVENA, EN LA AUDICION HORA ESLOVENA EN EL CICLO:

"SENTIMIENTO Y VOZ DEL MUNDO" DEL 21 DE
FEBRERO DE 1954 EN RADIO EXCELSIOR

Eslovenia es un pequeño pedacito de Europa. Unos 30.000 kilómetros cuadrados nada más. Pequeño, pero bello. "La Pequeña Suiza" la llaman nuestros vecinos y amigos. Tiene montañas que se alzan hacia las esferas de la nieve eterna y está bañada por las aguas azules del Mar Adriático. Tiene sus valles misteriosos; la riqueza de los bosques; tiene sus campos y sus prados, y en los campos, muchos pequeños pueblos rodeados de frutales, con muchas casitas blancas en medio de un jardincito de flores, con las ventanas llenas de macetas, donde las chicas eslovenas cultivan sus flores predilectas: clavel, romero y malva rosa, para dar a su prometido en los días festivos, un ramillete de esas flores nacionales.

Las condiciones desfavorables luego de la primera guerra mundial, causaron la primera emigración eslovena a la Argentina.

Lo mismo pasó después de la segunda guerra, cuando millares de eslovenos buscaron un lugar en el mundo para vivir tranquilos.

En ese momento llegó al oído de esa gente desamparada, la palabra de un gran hombre: "Nosotros recibimos a todos. A todos les damos trabajo, pan, libertad, y los trataremos como a nuestros propios hijos."

Eran las palabras del General D. Juan Domingo Perón, que en pocos meses se han convertido en hechos. El general Perón erá el único gobernante del mundo que se ocupó humanamente de nosotros. Ahora sabemos porqué. Ahora comprendemos su obra y admiramos su inmenso cariño para con los humildes.

Merced a ese gesto, hemos encontrado una nueva patria donde podemos vivir felices con nuestras familias y desarrollar nuestras modestas capacidades en el campo económico, social, cultural y moral. Nuestra gente trabaja en condiciones dignas en fábricas y talleres; en negocios y en campos, contribuyendo en

esta forma con un modesto aporte a la estructuración de la Nueva Argentina, soberana, libre y justa.

Ya tienen centenares de nuestros compatriotas sus propios hogares, cuyos hijos frecuentan escuelas primarias y secundarias y Universidades Argentinas. Ya conocemos al noble pueblo argentino; sus costumbres; su historia llena de páginas gloriosas; sus luchas por la libertad; sus anhelos y sus planes para el futuro.

En esta nueva vida, plena de dicha, que vivimos, no olvidamos nuestra querida patria Eslovenia. Nuestro pueblo a pesar de su pequeña extensión geográfica, estaba siempre en las primeras filas de los pueblos amigos de la cultura y civilización.

También en la Argentina continuamos con esta tradición. Tenemos nuestras organizaciones y asociaciones culturales, sociales, deportivas y religiosas; tenemos nuestras revistas y periódicos; nuestros libros y bibliotecas; nuestros conjuntos teatrales y organizaciones deportivas.

Nuestros compatriotas están en las primeras filas de los esquiadores y andinistas argentinos. Uno de ellos cayó víctima del gigantesco Aconcagua. Otro, quedó para siempre en las heladas regiones del Sur Argentino-Chileno.

Pero lo más bello que tenemos es nuestra canción que cultivamos con inmenso cariño y con grandes sacrificios. Uno de los coros nuestros, "Gallus", les dará una idea de lo que es la canción nuestra, con el fin de rendir homenaje al gran Conductor de la Nueva Argentina y a sus fieles colaboradores; de agradecer al noble pueblo Argentino por la hospitalidad y libertad de que disfrutamos en este noble país, y por fin, para contribuir con este lenguaje internacional que es la música, en algo a la formación de una gran familia de hombres de bien.

Ob desetletnici Vetrinjske tragedije

JANEZ MARTINC

Reuter javlja iz Londona 29. maja 1945: "Vseposod v Evropi se nadaljuje vračanje vseh vojnih ujetnikov in razseljenih oseb v njih domovine."

Ta dan je pomenil za Evropo in zahodne zaveznike izgubo miru, dasi zmago v vojni. Pijani zmage so kar tekmovali med seboj, kdo bo prej razorožil svoje lastne vojake in jih poslal domov uživati "tisočletni mir". Razoroževali pa so tudi tiste, ki so izpod vzhodnega zmagovalca iskali mednarodno zatočišče pri AA, in jih vračali nazaj v materinske domovine, kjer naj jim zmagovalec sodi, kakor ve, zna in hoče. Znan je sovjetski zakon, izdan v času druge svetovne vojne, ki smatra slehernega vojaka, ki bi se vdal sovražniku, za izdajalca, za katerega odgovarja tudi njegova družina. Enako pa je izdajalec tudi slednji, ki beži iz domovine in išče pri tujcih zaščite. Že na konferenci v Teheranu 1943/4 je Stalin na veseli večerji pil napitnico vsem tistim nacistom, ki jih bo po vojni polovil in pobil; najmanj 50.000, je rekel. Ko mu je Churchill ugovarjal, da nikogar ne bo mogel pobiti brez zaslišanja in sodbe, je Roosevelt, posreboval: pa recimo 49.500, bolj v šali, kot pa zares, na kar je njegov sin zares napil ne na 50.000, kolikor jih bodo že itak pobili na bojnem polju, pač pa na nadaljnjih 100.000! Če so AA pod nacisti mislili verjetno samo člane hitlerjanske organizacije, je pa Stalin gotovo mislil širše ter imel pred očmi vse svoje nasprotnike kakor tudi nasprotnike vseh svojih satelitov. To je razvidno že iz dejstva, da je na naslednji konferenci v Jalti 1945 bil sprejet od Treh Velikih tajni sklep, ki je bil resnično tajen do nekako leta 1947 (kot pravi Dallin), da bodo po vojni zavezniki vrnili vse vojaške in tudi civilne ubežnike nazaj tistemu, proti kateremu so se borili, odn. tistemu, od kogar so bežali, da jim on določi krivdo, oprostí ali sodi. Ni verjetno, da bi zahodna partnerja mogla vedeti, kaj se skriva pod to Stalinovo zahtevo, toda miselnost tistega časa, ki jo je ustvarjal predvsem Roosevelt, je bila — za

vsako ceno dobiti prijateljstvo "strica Pepeta" za sodelovanje v miru. In za to ceno sta pristala tudi na sklep, ki se je po zapovedi vrhovnega poveljstva AA čet začel izvrševati tistega dne, kakor ga navaja Reuterjeva agencija v svoji časopisni novici.

S koncem sovražnosti v Evropi je prišel

Jezusa bičajo

Dragocena umetnina iz leta 1390. na enem izmed 60 oken vetrinjske cerkve.

čas, kakor so si ga v Teheranu in Jalti zamislili. Evropski narodi, ki so se zatekli k zaveznikom, pričakujejo zaščite in pomoči, so prav kmalu spoznali vso bridkost in grozo Rooseveltove ugotovitve, ko je po razgovorih v Teheranu dejal: "Pravo ugodje je delati s Stalinom." Kaj je pod tem razumel Roosevelt, zgodovina najbrž nikoli ne bo povedala; kaj je hotel Stalin, so pokazali majski dogodki 1. 1945.

Začel se je "lov za zločinci" in ubežniki iz domovin, ki so padle pod sovjetsko oblast. Začel se je lov za Rusi, za vsemi tistimi, ki so kot vojaki stopili v bojne formacije sovjetskega generala Vlasova, "heroja obrambe Leningrada", ki je hotel s pomočjo Zahoda zrušiti z rusko pomočjo komunistični režim v domovini. Ob njem so se zbrali predvsem Ukrajinci, hoteč osvoboditev svoje države od velikoruskega in komunističnega nasilja. Vse te vojake pa tudi vse tiste civiliste, ki so pred sovjetskim "osvobajanjem" prej okupirane Ukrajine bežali na zahod, so zahodni zavezniki zapirali v taborišča in jih nasilno vrnili v ZSSR, da so tam v stotisočih umirali pod streli v tilnik. Vlasov sam je bil obešen na Kremeljskem dvorišču, takorekoč pred Stalinovimi očmi. Kdor je bil v Lienzu, je videl vračanje civilnih Ukrajincev ali vsaj njihove zapuščene šotore s črnimi zastavami smrti. Iz Nemčije so jih angleški stražniki pošiljali "na delo na Škotsko", v resnici pa so jih vračali v Sovjetijo. V Nemčiji so tudi polovili pripadnike oboroženih formacij baltijskih narodov — Latvijcev, Litavcev in Estoncev — in jih vrnili v roke domačih komunistov. V Francijo je iz Alžira prišel sam sovjetski poslanik Bogomolov, da doseže vrnitev vseh

"izdajalcev" ruskega porekla. Po Švedskem, po Italiji, po Združenih Državah celo; so iskali "kolaboracioniste" in jih pošiljali v njih domovine. Tam, kamor sovjetska roka ni mogla seči, so račune z "razrednimi sovražniki" in "izdajalci" opravili domači komunisti sami. Tako je tudi maja 1945. samo na področju italijanskega Piemonta in vzdolž Pada pomrlo "nagle smrti" okrog 125.000 Italijanov.

Nekaterim formacijam zavezniška vojska niti ni prepustila prebega čez meje, temveč jih je razorožila in takoj vrnila zasledovalcem. Podobno se je zgodilo s Hrvatmi, katerih tragedija se je začela pri Pliberku. Vsa Hrvatska domobranska in ustaška vojska se je umikala preko Štajerske proti avstrijski meji — v naročje osme angleške armade, kjer so pred generalom Murrayem odložili orožje pod obljubo, da jih bodo poslali v zavezniško ujetništvo. Toda vsa vojska — 150.000 Hrvatov je bilo zavrženih: postavili so jih v kolone smrti; razšli so se na vse strani, partizani pa so jih v skupinah po par tisoč spotoma pobijali.

In kakor se je godilo Rusom, Ukrajincem, Baltijcem, Hrvatom in Srbom, Poljakom in Francozom, se je pred desetimi leti zgodilo s slovensko narodno vojsko, ki je bila utaborjena v "zavezniškem ujetništvu" na Vetrinjskem polju. Tudi njo je čakala usoda, da pade v kolesje dogovora Velikih treh v Teheranu in Jalti.

V teh dneh takoj po vojski se je "odprila nova stran zgodovine", piše sedaj največji živi kulturni zgodovinar Toynbee, "ko sta Rusija in Kitajska skupno obrnili kopje proti Evropi." Začel se je spopad dveh civilizacij, kakor ga ni bilo od turških časov.

Dve fronti v slovenskem narodu

"Hudič snuje svojo fronto... pa ima Kristus tudi svojo..."
Nadškof Jeglič

"Mi nimamo interesa, da branimo buržujski ideal domovine, temveč da nastane svetovna revolucija."

Tito

Ti dve gesli pokazeta dvojnost v našem narodu z ozirom na značaj kulture v celoti, pa tudi dvojnost v političnem pogledu.

Ta spopad kulture ali civilizacije, o katerem govori Toynbee, se kaže prav v tem, da krščansko kulturno tradicijo Evrope naskakuje druga, ki jo predstavlja komunistična Ru-

sija ter temelji na historičnem materializmu, to je na vojskujočem se brezboštvu. Že Mahnič je rekel, da je vprašanje Boga temeljno vprašanje slednje revolucije. Od laiziranja kulture, od liberalizma naprej, naša kultura že ni bila več enotna. Ko pa so nekateri posamezniki prevzeli svetovni nazor, ki ga sedan-

jost znanstveno označuje "marksizem-leninizem-stalinizem", so si postavili v zvezi s svetovno revolucijo cilj, napraviti "skok" v počasnem razvoju progresivnosti v našem narodu: spremeniti ekonomske temelje družbe v naših krajih z revolucijo ter z uničenjem meščanstva uničiti tudi njegov svetovni nazor — krščanstvo in vero sploh, ki je tako marksizmu kakor leninizmu in stalinizmu najmočnejši načelni nasprotnik. Če je marksizem dal osnovno brezboštvo s svojo materialistično dialektiko in zamislilo revolucije, ji je Lenin pokazal praktično pot do oblasti, Stalin pa povezal vse gibanje za osvoboditev proletariata izpod jarma meščanstva tesno z Moskvo; tako tesno, da je španski komunist Hernandez zapisal, da so vse KPartije regimentirane generalnega štaba iz Moskve, in je Budenz priznal, da je "prva zapoved slednjega komunističnega delati za ZSSR in za nobeno drugo državo in za nobeno drugo korist." To so besede izkušenih in v tajnosti posvečenih komunističnih veljakov, ki jim gre vera, tudi če bi dogodki ne potrjevali z razvojem te osnovne ideje vseh komunističnih strank.

Tako je v komunizmu, ki ga je pri nas postavila na revolucionarno bazo "moskovska mladina", nekaki "doktorji komunizma in revolucionarnih taktik", že vključeno osnovno nasprotovanje evropski kulturi: sleherni veri, zlasti katoliški, obenem pa je dan tudi že politični ideal: svetovna komunistična revolucija pod vodstvom Moskve in za njeno nadoblast. Za Slovenijo kot sestavni del Jugoslavije pa so še posebej veljale besede, ki jih je Stalin zapisal 1925.: "Izhodna točka narodnega programa mora biti teza, nanašajoča se na sovjetsko revolucijo v Jugoslaviji, to je teza, da brez uničenja meščanstva in brez žmage revolucije ne more biti rešeno narodno vprašanje."

Danes komunistični zgodovinarji v Jugoslaviji znašajo kopice dokumentov — in mi jim verjamemo — da narodno osvobodilno gibanje, ki se je začelo julija 1941, ni nastalo iz neposredne volje osvoboditi se okupatorja, temveč je bilo organizirano že davno prej za nedoločeno priliko, za dan X. Ta je rastopil ob priliki nemškega spopada z ZSSR. Tito trdi, da "je z neomajno zvestobo nauku Marksa-Lenina-Stalina dokazoval, da ni nikdar zašel s te poti". Kardelj je bil po Macleanovi označbi "največji teoretični strokovnjak marksistične dialektike v celi KPJ" in Bebler je za

vse voditelje KPJ izjavil, da "so bili ideološko najbolj podkovani od vseh satelitskih voditeljev KPartij". In KPJ stoji na filozofiji Marksa, Lenina in Stalina trdno in odločno ter z vso voljo in zavestjo. Marksizem pa pomeni priznati razredno borbo med "izkoriščevalci in izkoriščanimi" — med meščanstvom in delavstvom kot edino gonilno silo zgodovinskega razvoja v dobo, ko ne bo več razredov. Če se ves svet prepočasi po svoji notranji logiki nasproti teze in antiteze razvija v novo višjo obliko socialnega razreda, temelječega na ekonomski podlagi, je potrebno napraviti "skok", s svojo voljo pospešiti razvoj za revolucijo. Ta se lahko naredi samo, kadar pride nad narod kakšna katastrofa, recimo vojska, kriza ali kaj podobnega, kar naj se izrabi za začetek take revolucije. "Človek ima vrednost samo, kolikor koristi revoluciji". Delavec ne "sme imeti domovine", mora biti zaveden član "proletarske internacionale ter se boriti le za osvobojenje proletariata izpod jarma zatiralcev". To je cilj slednjega marksista.

Lenin je Marksovo utopijo o končnem cilju brezrazredne družbe spremenil po ruskem tradicionalnem občutju — mesianizmu — v neko mistično vero, da se prav ta narod bori za dobro vsega človeštva. Glavna njegova pridobitev pa je, da je v demokracijo se razvijajoči revizionistični marksizem zopet postavil na temelje konspirativnih celic ter izbranih profesionalnih revolucionarjev, ki vodijo proletariata, čeprav mu ne pripadajo; so avantgarda, ki mora dobiti odločujoč vpliv na vse progresivne sile, da jih z izbranimi gesli združi za spopad z reakcijo... z meščanstvom. Posebej je z njim zvezana taktika revolucije, vsi načini zavijanja in manevriranja, da uspe uničenje meščanstva, ki se začne s podiranjem do dna "meščanske države in njenega aparata, da ne ostane kamen na kamnu"; potem pa se začne pod obliko diktature proletariata graditi nova oblast po zgledu pariške komune, ki je pri Leninu dobila ime "sovjet". V glavnem pa pomeni leninizem prakso ruske oktobrske revolucije z vsemi moritvami, čeko, "nasilje brez obzira na zakon". Lenin si je svetovno revolucijo postavil za cilj in za nje dosego ustanovil kominterno, enotno organizacijo vseh KP. Tako prevzet marksizem je z leninizmom prešel v napad na Evropo, iz katere je po miselnosti izšel.

Stalin je leninizem dopolnil s svojo tezo o

zmagi socializma v eni sami državi, to je v ZSSR: njo je treba dvigniti do nepremagljivosti, da bo mogla potem njena Rdeča Armada širiti prodiranje komunizma v svet in tako pripeljati do cilja: ves svet naj bi postal organiziran po sistemu sovjetov ter naj bi tvoril eno samo Zvezo svetovnih sovjetskih (socialističnih) republik, katere prestolnica naj bi bila Moskva in njen duhovni oče Stalin — "oče vseh delavcev". Vse KP sveta je Stalin tako podredil Moskvi, to je sovjetski politiki. Ta tesna povezanost ostalih KP z osrednjo KP v Moskvi ni samo zahtevana v statutih Kominterne, bila je tudi nešteto krat poudarjena na komunističnih kongresih, zlasti leta 1935. Zato moremo razumeti danes, da so vodilni člani zahodnih evropskih KP, tako Togliatti kakor Marty in Foster, odločno izjavljali, da bodo ob priliki ev. spopada med ZSSR in zahodnimi demokracijami stopili na stran Rdeče Armade, "domovine svetovnega socializma".

To je marksizem-leninizem-stalinizem: razredni boj s ciljem uničenja meščanstva z največjim nasiljem, je brezdomovinstvo, je internacionala proletariata, je identičnost Rdeče Armade s posameznimi svetovnimi KP.

Je pa še več: je popolno brezboštvo, ki je z Lunačarskim našlo oblikovalca borbenega brezboštva v besedah, izrečenih leta 1925: "Brezbožna fronta se ustvarja za borbo proti pošasti boga, ki je prizadejala tako satansko zlo človeštvu v teku zgodovine. Sovražimo krščanstvo in kristjane... krščansko usmiljenje -ovira razvoj revolucije. Proč z ljubeznijo do bližnjega! To, kar nam manjka, je — sovraštvo! Moramo se naučiti sovražiti! Samo tako bomo uspeli z osvajanjem sveta!"

Vera sovraštva je tista sila komunizma, tista mistika, ki žene komuniste v "herojstvo brezboštva" in po katerem so v največjem nasprotju s krščansko religiozno kulturo Zahoda.

Ta miselnost, osnovana na veri sovraštva, je bila in je še danes filozofska in borbeno osnova vodilnih komunistov KPJ in KPS, osnova, od katere niso nikoli za hip odstopili: ves čas svojega delovanja pred vojno in zlasti ne, kot je poudaril sam Tito, v času revolucije na jugoslovanskih tleh.

* * *

Proti tej miselnosti je stal v drugem taboru skoraj ves slovenski narod. Po svoji preteklosti vključen v sfero krščanske civilizacije in zahodne kulture je slovenski človek rasel v bodočnost kot zvest sin naroda in vdan otrok Cerkve. Ta je bila v času prvih spopadov zahodnega sveta s komunistično ideologijo prvoboriteljica, ki je po svojih papežih svarila svet pred prihajajočim brezboštvom. Okrožnica Pija XI. iz leta 1937, ki je postala vodič za vse ravnanje škofov, duhovnikov in tudi vernikov, je dovolj jasno povedala, da "komur je mar krščanske kulture, ne bo v ničemer sodeloval z brezbožnim komunizmom". Na tem temelju se je vzgajalo katoliško občestvo v Sloveniji. V cerkvenih organizacijah se je versko poglobljalo, v kulturnih združenjih in v političnih borilo za ustvaritev pogojev, ki naj prinesejo nov življenjski red v smislu katoliških sociologov. Ta red pa je bil v bistvu nasproten komunističnemu: v katoliškem redu obstoja spoštovanje človeške osebnosti kot božjega stvora, medtem ko je v komunističnem redu človek samo "toliko, kolikor je koristen revolucionarnemu gibanju", in v kolikor mu je nasproten, "ni več človek, temveč naj se z njim postopa kot z živaljo". In če je krščanski socializem v svoji osnovi uresničevanje ljubezni, je komunizem vera sovraštva.

Morda noben narod ni bil tako protikomunistično izobražen kakor ravno slovenski, ki je komunizem zatiral v lastnih vrstah že po prvi svetovni vojni dalje z duhovnim orožjem krščanske ideje — in bil zmagovit, ves čas v svobodi, do okupacije, delno še pod njo, vse do tistega dne, ko je skupaj z drugimi narodi postal žrtev krščanske Evrope pred desetimi leti.

Skratka: slovenski človek je vedel, kje mu je mesto, kadar bo prišlo do bitke, do onega dne X, o katerem so govorili komunisti. Slovenski narod je vedel v letih pred vojno, kar je Pij XII. poudaril leta 1946, govoreč o bitki s komunizmom, da "mora biti tedaj slednje mesto v prvih vrstah, v neposredni fronti... in tisti, ki se ne upajo pokazati, kaj so, so prav blizu dezertarjem in izdajalcem. Dezertar in izdajalec pa je, kdor s svojim delom, s svojimi zmožnostmi daje pomoč in podporo silam, ki taje Boga, ki postavljajo nasilje namesto pravice, grožnje in teror namesto svobode, ki so jim orožje laž, upor in hujskanje

mas k revoluciji in ki tako preprečujejo narodni in mednarodni mir."

* * *

V teh dveh frontah, ki sta si stali nasproti, je zapopadena zgodovina preteklih trideset let slovenskega naroda: proti peščici mednarodnih revolucionarjev, apostolov "vere sovraštva" je stal na braniku krščanskih izročil

slovenske zemlje slovenski narod, ki ni poznal nasilja, ne bratomornega klanja, ni poznal strelav v tilnik. V teh dveh frontah je tudi vključeno zgodovinsko dejstvo, da je spričo svetovnega razvoja slovenski narod bil prepuščen samemu sebi — žrtvovan brezbožnemu komunizmu. Narod je ostal sam na svoji Kalvariji, katere viški so bili doseženi prav pred desetimi leti.

Slovenska Kalvarija

Začetki slovenske Kalvarije segajo v tiste dni 1. 1925, ko je Stalin sam osebno na seji balkanske sekcije Kominterne izjavil: "Če sedaj je ni med Hrvati in Slovenci velikih narodnih množičnih gibanj za neodvisnost, se tako gibanje lahko pojavi ob nastanku vojne ali revolucije v Evropi. Če imamo v vidu bistvo in razvoj imperializma, ni niti najmanjšega dvoma, da bo do take vojne prišlo in da se bodo oni tam morali boriti. Zato moramo vzeti v program nacionalni problem. Izhodna točka narodnega problema pa je teza, nanašajoča se na sovjetsko revolucijo v Jugoslaviji. v tem primeru je treba imeti v programu avtonomijo, misleč že zdaj na preustvaritev Jugoslavije." Če po neuspehi revoluciji v Španiji ni mogla Kominternina, kakor se je govorilo med vojno, najti osnove za revolucionarni nastop v Jugoslaviji, je vseeno čakala na prihajajoči dan vojne, do katere mora priti.

V mislih na bodočnost je KPJ že leta 1934 sklenila pogodbe za rešitev narodnostnih vprašanj v smislu internacionalnosti proletariata s KP Italije in KP Avstrije. Pričakujoč novih dogodkov so se mednarodni komunisti jugoslovanskega porekla pričeli vračati po polomu v Španiji tajno v domovino. Začelo se je snovanje ljudske fronte 1. 1935 in začelo notranje čiščenje partije; istočasno pa so komunisti pričeli s sistematičnim vdiranjem v jugoslovansko vojsko, v vse urade, na vsa področja, zlasti med kulturne kroge, ter delavska gibanja, "tudi v katoliške sindikate v Sloveniji", kot pravi njihov uradni dokument. Vse to je šlo do 1. 1940, ko je Tito sklical v Zagrebu voditelje KPJ in jim dejal, zavzemajoč se odločno za Stalinov načrt revolucije v Jugoslaviji: "Potrebno je bilo, da je sam učitelj Stalin ugotovil resnico Marksovega in Leninovega učenja, da osvoboditev tlačnega naroda ni nič drugega kakor osvoboditev tla-

čenega delovnega razreda. In učitelj, ki naj prinese Jugoslaviji takno rešitev, mora postati komunistična partija."

Tako je peščica komunistov slovenskega rodu, za katerimi pa je stala ZSSR, takoj stopila v akcijo, ko je Stalin 3. julija 1941 pozval partizane vseh držav na boj proti Nemčiji. Zato je prof. Šnuderl mogel zapisati, da "se je odzvala samo Jugoslavija," ker je Rankovič odkrito priznal, da "smo v vstajo vstopili, da izpolnimo obveznosti sprejete od KPJ na VII. kongresu Kominterne". Brezpogojno povezanost z ZSSR dokazujejo tudi besede Juša Kozaka, da "se je naša mladina vključila v rusko domovinsko vojsko" ter besede, kakor jih je za enajsto obletnico "upora" zapisal Planinski vestnik, češ da je bila komunistična partija Jugoslavije tista, ki "je že pred vojno predvidevala razvoj dogodkov v svetu, zbirala in vzgajala progresivne sile in jih končno ob danem trenutku povedla v boj."

Prežeti z vero sovraštva in pripravljeni na vse žrtve so slovenski komunisti vstopili v borbo za iztrebljenje vsega, kar jih je oviralo na poti izvajanja sovjetske revolucije v Sloveniji, zavedajoč se, da jih pri tem Sovjetska Zveza ne bo izdala. Enako močno vero, kakor so jo imeli komunisti do Moskve, je imela ogromna večina slovenskega naroda v Zahodne zaveznike in še posebej v tedaj edino borečo se državo — Anglijo.

Z ozirom na način boja z Nemci in Italijani sta se pojavili dve različni politični orientaciji: ena od teh je bila sovjetska, ki je pozvala vse narode pod okupacijo v boj brez odlašanja, druga pa, zahodna ali londonska orientacija, je zagovarjala mirno zadržanje zasedenega ljudstva, dokler se vrhovna zavezniška komanda ne bo odločila drugače. Tako je Poljakom dajal navodila Sikorsky, Čehom in Slovakom Beneš, Francozom De Gau-

lle in Giraud, nam Slovencem pa dr. Krek, rekoč: "Ne poslušajte nikogar drugega, kakor svoje narodno vodstvo v Londonu. Vsi se združimo v delu za osvobodjenje. Ne sme se več ponoviti, da bi bili Slovenci razsekani." Še odločneje je to poudaril vrhovni poveljnik Eisenhower sam takole: "Ohranite mir in se ne izpostavljajte s prezgodnjimi dejanji represalijam. Kadar bo udarila ura vašega boja, vam bomo dali vedeti. Do tedaj pa pomagajte izpolnjevati naša navodila, ki so: bodite mirni in ohranjajte svoje sile!"

Takšno pasivno rezistenco napram okupatorju, kakršno so prakticirali Francozi, Belgijci, Nizozemci, Čehi in Slovaki bi mogli izvajati tudi v Sloveniji, če ne bi zanjo tudi veljala navodila, kakor jih je Tito dobil 8. maja 1941 direktno iz Moskve: "Prišel je čas, ki določa, da se podvzamejo novi koraki k svetovni revoluciji... Ta revolucija se mora prikazati kakor vrsta podvzetij, da se ustvari prava demokracija, in vojaški voditelji komunističnega gibanja morajo označevati svoje delavnost v tej luči... Nad 30% članov mora v javnosti nastopati kot borec za demokracijo... Dokler se komunistično gibanje ne polasti oblasti, mora vzdrževati dobre zveze s patriotskimi in religioznimi skupinami... Tajni krožki bodo informirali revolucionarje o položaju. Ko bo KP prišla na oblast, bo vso zunanjo politiko vodilo diplomatsko zastopstvo ZSSR po direktivah Kominterne... Nasprotnike nove uprave je treba odstraniti, zlasti če uživajo velik ugled... izdajalci partije morajo biti likvidirani brez sodbe... Smrtna kazen je predpisana za slednjo vrsto izdaje komunistične revolucije... Težave bodo z lovljenjem in uničevanjem notranjih nasprotnikov in razrednih sovražnikov, ki predstavljajo naslednje kategorije: člane ideoloških gibanj, nacionalističnega ali verskega značaja, duhovnike, člane policije, častniškega zbora, diplomacije, v kolikor bi se odrekli sodelovanju z revolucionarnimi silami; in posameznike, v kolikor bi se upirali sodelovanju pri revoluciji. Način, kako se iznebiti teh sovražnikov, se določa po splošnem položaju, in metoda bo predpisal delegat Izvršnega odbora Kominterne, ki bo določen CKKP-ju, kakor hitro bo ta prišel na oblast."

Maja meseca 1941 so bila ta navodila pri Titu, maja meseca, ko sta šla najvišja predstavnik slovenskega naroda, škof in ban, protestirat proti krutostim nacističnega okupa-

torja; maja meseca, torej ni Titu osnova borbe za osvobodjenje naroda odpor proti okupatorju, pač pa izvedba socialne revolucije z vsemi možnimi sredstvi.

In slovenski narod, ki je v smislu navodil zahodnih zaveznikov čakal odločilnega povelja za nastop proti okupatorjem, se je znašel sredi komunistične revolucije in se ji postavil v bran. To je bilo 8 let pred Korejo in 12 let pred Vietnamom, le da tedaj ni bilo nikjer nobenega Grahama Greena, ki bi o slovenskem borbenem katoličanu, neodjenljivem v strašnem spopadu z brezbožnim komunizmom, zapisal iste besede, kakor jih je Green po svojem obisku v Vietnamu: "Je nekdo, za katerega nevarnost komunizma vedno obstoja, to so vietnamski (begi slovenski) kristjani. Nekega dne sem prisostvoval inspekciji prostovoljnih in neplačanih čet vietnamskih stražarjev, ki jih je inspiciral katoliški škof. Ni bilo več kot 2.000 pomanjkljivo opremljenih ljudi, a jaz bi se počutil bolj varnega boriti se ramo ob rami z njimi kakor pa s 100.000 dobro oboroženimi malajskimi policisti. Moč teh dva tisoč je izviral iz najvišjega ideala ljubezni do domovine, kajti krščanstvo je tudi svojevrstna oblika patriotizma. Ti prostovoljci so pripadali božji državi, ponosni na to, da so njene meje izven zemlje in na njej se borečih ljudi. Rad bi dejal svojim malajskim prijateljem, kako je mogoče premagati zlo: ideja je bila v borbi z idejo."

Borba slovenskega naroda s komunizmom tedaj ni našla razumevanja in še manj odobravanja v velikem svetu, ki še ni bil zrel za takšno spoznanje komunizma, kakršno je med Slovenci pognalo v letih revolucije, v velikem svetu pa šele leta 1950, ko je po prvih "krimsko - katynskih jamah" na Koreji vzkliknil Truman: "To je največji svetovni zločin zadnjih 100 let!"

Žrtve istega zločina so bili verni Slovenci, zanašajoči se na zahodne zaveznike v tistih dneh, ko je Moskva uradno sicer paktirala z Londonom in sodelovala z jugoslovansko emigrantsko vlado, obenem pa po tajnih kanalih Kominterne podvzemala vse, da spravi Tita na površje in ga po svojih diplomatskih potih pripelje kot "zaveznika" v vrhovno poveljstvo zavezniških čet. In v času, ko je bil slovenski narod v najhujšem trpljenju na svoji Kalvariji, je Churchill v Teheranu stopil na Titovo stran: to je bilo v dneh, ko so se partizani pomikali proti Jadranski obali, da

v kali preprečijo kakršnekoli zahodno-zavezniške poskuse delnih izkrcanj na Balkanu, zlasti na področju Jugoslavije. Tako je bil Churchill tisti, ki je od Stalina in Roosevelta dobil nalog, postaviti Tita na oblast, tisti Churchill, ki je leto dni po končani vojni priznal, da je bila to njegova največja napaka v vsej vojni.

Da se je izdaja nad slovenskim narodom izvrila leta 1943, prav gotovo najboljše dokazuje tisti odstavek iz Macleanovih zapisov, kjer govori o svojem snidenju s Churchillom. Ko mu je MacLean poročal o razmerah v Jugoslaviji, je pripomnil, da bo partizanstvo v bodoče imelo veliko besedo v Jugoslaviji, ter da ga zato ni podcenjevati. Pripomnil pa je tudi MacLean, da je Tito odkrit komunist ter da bi bil režim, ki bi ga vpeljal, podoben sovjetskemu, nakar ga je Churchill vprašal: "Ali boste po vojni živeli v Jugoslaviji?" "Ne," je odgovoril MacLean, nakar je Churchill cinično zaključil: "Jaz tudi ne." Tako se je Churchill odločil za Tita že pred prihodom v Teheran. Na teheranski konferenci je bil Roosevelt prepričan, da je Stalin opustil misel na svetovno revolucijo, ker je malo prej razpustil Kominterno ter se pobotal z rusko cerkvijo. Upal je zato, da bo lahko dosegel pri Stalinu takšne osnove medvojnega sodelovanja, ki bi vodile v prav tako uspešno sodelovanje po končani vojni v svrhu ohranitve svetovnega miru. Temu bodočemu "sodelovanju" so postavili temelje v Teheranu z določitvijo interesnih sfer, po katerih je vsa vzhodna Evropa od Stettina do Trsta zapadla Sovjetom. Roosevelt je vse gradil na upanju, da bo ZSSR po vojni potrebovala precejšnjo dobo let miru ter da bo zato pripravljena sodelovati z zahodom. V tem duhu bodočega sodelovanja je odpadlo tudi nameravano izkrcanje na Bal-

kanu in v tem duhu je bil tudi problem vzhodne Evrope, kakor je to zapisal Churchill, rešen v nekaj minutah: Bolgarija in Romunija zapadeta 100% pod vpliv Sovjetov, Grčija 100% zaveznikom, v Jugoslaviji pa si zavezniki razdelijo interese na polovico. To je tedaj pomenilo, da bo zahodno zavezniških 50% predstavljal v Londonu živeči kralj, sovjetskih 50% pa Tito s svojimi partizani.

Tako smo bili z nekaj črtami na papirju izdani na Teheranski konferenci in vse nadaljne izdaje zahodnega sveta nad slovenskim narodom, borečim se s komunizmom, izvirajo iz teh dni, v katerih je "Churchill doživel svoj Waterloo" in Roosevelt "zaigral eno največjih kart, kar jih je komu dala zgodovina, v prilog Stalinu." Zato je lahko Sumner Wells, Rooseveltov zunanji minister, kateri mu je že leta 1942 svetoval, naj zavrne sovjetske teritorialne zahteve, zapisal: "Po vsem tem, kar se je zgodilo v Teheranu, smo upravičeni trditi, da je sedanji razpor sveta v dve sovražni polovici dejstvo, za katerega je kriv Roosevelt." Še dalje je šel v svoji obsodbi izdaje nad vzhodno Evropo in z njo tudi nad Slovenijo nekdanji poveljnik ameriškega letalstva Arnold, ki je ob snidenju Roosevelta in Stalina izjavil: "Vtis morem zgostiti v en sam stavek: resnično ne vidim nobene pozornosti vredne razlike med ideologijo Stalinovo in ideologijo Rooseveltovo in mislim, da se tisti zelo motijo, ki smatrajo Stalina za komunisto."

Tako se je za nas že l. 1944 odprla tista stran nove zgodovine, kot jo gleda Toynbee za Angleže leto dni kasneje: tam v Teheranu so priznali zahodno evropski državniki napadalni azijski civilizaciji domovinsko pravico tudi v Jugoslaviji, in z njo v Sloveniji.

Kljub izdaji borba do konca

Stalinovo namero, postaviti Tita na prestol bodoče Jugoslavije, je po Teheranu izpeljal Churchill, vendar s to razliko, da je hotel s podkupovanjem dobiti Tita kot zavestno Stalinovega agenta na svojo stran. Smatral ga je za svojega in upal preko njega utrditi svojih 50% interesov v Jugoslaviji.

Začelo se je takoj po novem letu 1944 načrtno demontiranje vse jugoslovanske emigracije, ki ni bila voljna stopiti na Titovo stran, in v domovini Mihajlovića in na njegovi lini-

ji stoječih ljudi. In zgodilo se je, čemur smo bili priče v Sloveniji že na jesen 1943: ko so bili partizani najbolj na dnu, jih je rešil tujec — Italijan; ko je bilo jugoslovansko partizanstvo po napadu na Drvar najbolj udarjeno, so Tita rešili Angleži. Prepustili so mu obenem proste roke v "osvobodilnih bojih" v Jugoslaviji, potem ko so generala Andersa in njegove Poljake, ki so že podrobno poznali vse kraje v Ljubljanski kotlini za primer invazije, zadržali v Italiji. Medtem je klonil tudi

kralj Peter II., rekoč, da je Tito njegova vojska" — in izdaja je bila dopolnjena.

V tistih trenutkih bi lahko vsi antititovski misleči politični predstavniki sporočili iste besede, kakor jih je v poletju 1954 zunanji minister Vietnama Tran Van Do poslal iz Ženeve v domovino: "Brezupno smo se borili proti razdelitvi in za obdržanje nevtralnega področja v katoliških predelih Severnega Vietnama. Popolnoma nemogoče je bilo premagati sovražno razpoloženje naših sovražnikov in prekanjenost lažnih prijateljev. Neobičajen postopek je paraliziral celotno delavnost našega zastopstva. Vsi dogovori so bili podpisani tajno."

Borba s komunisti na slovenskem ozemlju je postajala iz dneva v dan ostrejša in na dan, ko je slovenska vojska odhajala čez Ljubelj, dejansko slovensko partizanstvo ni predstavljalo nobene vojaške moči. Zmagi, ki so jo proslavljali, jim je prineslo zavezniško orožje, saj je morda najbolj močno dejstvo nesmiselnosti partizanske borbe "za osvoboditev" prav v Reuterjevih časopisnih novicah iz tistih dni, ki so 8. maja 1945 javljale, da se je vojna v Evropi, trajajoča 2074 dni, končala; šele 10. maja pa je mogel Reuter javiti iz Beograda, da je bila Ljubljana, prestolnica Slovenije, osvobojena. To je en dan po končani drugi svetovni vojni.

Vetrinjska tragedija

"Slovenska narodna vojska je že izročena. Zaslužila je boljšo usodo."

Dr. J. BASAJ

maršalu Alexandru junija 1945 iz Vetrinja

Nihče tudi v najbolj barbarskih časih ni pripeljal v tako skrajnost krvoločnosti s premaganim sovražnikom in zanikanja človeških pogojev sovražniku kot komunisti... in če je komunistična revolucija za milijone ljudi nasilje, sužnost in smrt, potem moramo kričati do ohropelosti...

Maulner

Jugoslavija misli vpeljati reformo prava, ki bo dala vsem državam z g l e d , kako je mogoče ustaliti socialistično državo s h u m a n i t a r n i m i (človekoljubnimi) s r e d s t v i ...

Tito

*O Sonce, zavpij čez ves svet z gorečo
trombo
o pokolju in pokopu slovenskih
vojščakov...*

*S hisopom jih pokropi,
z vejico roženkravta in rožmarina,
z blagoslovljeno vodo večnega spomina...*

Črna maša

Lov za zločinci, kakršnega so sklenili v Teheranu in Jalti, je zajel tudi tisti del slovenskih protikomunističnih borcev in civilistov, ki so se po končanih sovražnostih umaknili na področje VIII. armade v Avstrijo. V pričakovanju zaščite in pomoči v bodočnosti se je slovenska vojska podala v zavezniško ujetništvo,

potem ko je oddala orožje. Skupaj z njo se je v vetrinjskem taborišču zbrala množica civilnih beguncev.

A vetrinjsko taborišče je prav tako kot premnoga druga zašlo v kolesje mednarodne politike.

Tedaj so Angleži s svojim "gentlemen-

stvom", v katerega smo gojili toliko zapu-
panje, utrjeno z zavestjo naše privrženosti
njihovi stvari, pričeli s pošiljanjem slovenske
vojske "v Palmanuovo". Tedaj so bili slovenski
vojaki vrnjeni skoraj v celoti: najprej 24. ma-
ja skupno s srbskimi četniki in Hrvati 600,
nato pa 28. maja — 3.000, 29. maja 1.800, 30.
maja 3.000 ter 31. maja 2.700, skupno torej
po približnih cenitvah 11.100 naših vojakov in
delno civilistov.

In na grobovih branilcev tisočletne kršča-
nske kulture, ki je tudi kultura našega naroda,
vse do tedaj člana zahodno evropske skupno-
sti, so titovski komunisti skupno s Sovjeti za-
čeli novo stran "nove zgodovine: boj proti
Evropi".

En sam dober mesec je bil Tito kot pred-
sednik kraljevske jugoslovanske vlade zahodni
zaveznik, saj je ob sporu za Trst že odkrito
stopil samo na vzhodno stran. In v tistem me-
secu je pobil s tihim pristankom zahodnih za-
veznikov okrog 575.000 ljudi, kakor to navaja
Ilija Ehrenburg.

Začel se je križev pot slovenske narodne voj-
ske, ki so jo Angleži v dveh smereh vračali v
kamijonih partizanom: preko Podrožce in pre-
ko Dravograda oz. Pliberka, od tod pa na ži-
vinske vagone in v Jugoslavijo. Nešteto prič
imamo, ki nam opisujejo to zasramovanje do-
mobrancev, četnikov in legionarjev že v vago-
nih, pri sprejemu na Jesenicah, kjer so častni-
ke takoj odpeljali proti tunelu nazaj in jih tam
baje z noži poklali, ne postrelili... Četniki so
se v vagonih ubijali sami, nekateri se vrgli pri
Radovljici v Savo... Nekaj so jih izločili v
Loki, odvedli na grad in od tam vodili zveza-
ne na morišča pod Ljubnik, Crngrob ali kar
za mesto ob kamnolome... Večino pa so zap-
rli v škofove zavode v št. Vidu, ki je postalo
umirališče in mučilišče krščanskih vojakov,
mnogo izmed njih bivših gojencev. Pa so bili
gojenci tudi — med mučitelji... Iz št. Vida
imamo natančna poročila ljudi, ki jim je od
tam uspelo pobegniti, in ti pripovedujejo o mu-
kah in nesnagi ter nehigijskih pogojih v tem
tako lepem škofovem zavodu, o bolezni, ki je
začela vladati med njimi, o onečaščenju kape-
le, o smrtih v dvorani... o smrtnih skokih iz
nadstropij na tla in o zaslišanih in mučenjih
še posebej. Od tod so jih vodili preko Ljublja-
ne v Kočevje z vlaki in kamijoni, kjer se je na-
to vrstila mrtvaška procesija v gozd skozi me-
sto, kjer jim je tamkajšnji duhovnik z okna

dajal odvezo... in nato v smrt "s strelom
v tilnik" — s tem klasičnim sovjetskim
strelom, ki je značilen za sovjetsko revo-
lucijo, kakor so "značilni tudi masovni po-
mori", pravi pater Brown, ki je bil dolga leta
v Rusiji... Zvezani med sabo z žicami, vrže-
ni na kamijone kot klade, pretepani na poti k
robu brezna, so dobili tam svoj strel in padali
drug na drugega v jame, mnogi živi. Da, živi,
ne eden, dva — trije — štirje... več, in ti so
med nami in pričajo glasno o teh množičnih
pobojih, pričajo nam in svetu: o zločinu jugo-
slovanskih komunistov proti človeštvu in pro-
ti slovenskemu narodu posebej. Naj za Ko-
čevska brezna navedemo samo nekaj teh pri-
čevanj iz kopice, ki jih imamo pred seboj.
(Opozarjamo, da smo dve pričevanji že priob-
čili svoj čas v Koledarju za leto 1949.) Najve-
rodostojnejša priča med nami v Argentini za
pokolj v Kočevju je pričevanje, ki ga je v slo-
venski literarniški priredbi izdala Založba Slo-
venska beseda (Knjiga I, zvezek 3) leta 1949
v Buenos Airesu pod naslovom UŠEL SEM
SMRTI in obenem v kasteljanskem prevodu
Historia de un fusilado.

Druga priča iz Kočevskega Roga:

"Dne 8. junija 1945 so nas vozili s tovorni-
mi avtomobili k eni teh velikih kraških jam v
Kočevskem Rogu. Od tovornega avtomobila pa
vse do jame smo morali potem, ko smo se mo-
rali najprej sleči — eni več drugi manj, glede
kakovosti obleke, skozi špalir komunistov, ki
so nas neusmiljeno ves čas bili s puškinimi ko-
piti. Na robu jame smo morali poklekniti z
obrazom proti jami in pričakovati od zadaj
stoječega komunista strel v tilnik. Tako je pa-
del mož za možem ob krohotu in smeju okoli
stoječih komunistov v prepad. Eni težko, dru-
gi lahko ranjeni, eni celo nezadeti. Med temi
sem bil tudi jaz. Vsak, ki je stopil na rob ja-
me, je moral poprej odpreti usta in če je imel
kak zlat zob ali zlato zobovje, so mu to s pu-
škinimi kopiti strli in zbili. Nezadet sem pa-
del v prepad. Ko sem se z glavo dvignil kviš-
ku, sem slišal glas, ki me je vprašal, če sem
še živ in neranjen. Jama je bila poltemna, kaj-
ti svetloba je prihajala od zgoraj; naj se izo-
gnem, ker bi me lahko poškodovali oni, ki bodo
še padali name; poleg tega pa streljajo komu-
nisti v jamo in mečejo bombe (ročne granate)
vanje, kadar se poveča stokanje in vpitje ra-
njenih. Tisti, ki mi je tako svetoval, je stal ob
strani v neki oboklini. Ko sem se privlekel k

njemu, sem videl, da je jama od spodaj širša in da ima več vdolbin in hodnikov. Videl sem tudi, da je jama globoka kakih 20 do 25 m in da leži v njej že več tisoč mrličev. V tej vdolbini sem spoznal kakih 12 do 14 živih, med njimi tudi dijaka, 17-letnega gimnazijca, ki se je tam nahajal že pet dni in je bil popolnoma obnemogel. Pisal se je Čampa Vinko... Tu smo začeli iskati izhod iz položaja. Naslednjega dne so komunisti del jame podminirali in sicer gornji rob. Lavina kamenja in zemlje je zasula mrtve in polmrtve. Nas ni zajela, ker smo stali v nekem hodniku. Ko naslednje dni nismo več slišali govornice od zgoraj, smo ugibali, da je straža že odšla. Tako smo v noči drugega dne poskušali beg iz grobnice. Po štiri urnem plezanju nam je uspelo uiti iz jame. Nekateri do roba jame radi izčrpanosti niso mogli več dospeti in so ostali v njej. K sreči zgoraj ni bilo več straže in smo se rešili. Bili smo trije... in smo dišali po mrličih... vsi oblitni s krvjo... Eden od teh, Turk Karl je prišel domov, pa ga je oče, ki je bil edini v družini komunist, javil ter so ga zajeli in — kot sem čul — usmrtili.”

Zopet drugo pričevanje iz Kočevskih gozdov piše, da je bilo v jami strašno vpitje: “Moj Bog, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo”. “Molili so kesanje, duhovniki so zmedeni prepevali latinske psalme...”

Tako je po mnenju nekaterih padlo samo v Kočevskih gozdovih 30.000 ljudi, domobrancev, Hrvatov, Nemcev... česar pa ne moremo presoditi; da pa gre za več tisočev, je gotovo.

Isto se je ponavljalo pri Hrastniku, kamor so jih vozili iz teharskega tabora, kjer so imeli one, ki so bili vračani preko Dravograda. Od tu imamo več prič. Najprej naj omenim pričevanje, kako so mučili domobranskega kurata, pisatelja Kunstlja Franceta: Strahotno so ga mučili. O tem so pravili partizani v kuhinji med ženskami... blagoslavljal je žrtve, ki so pred njim odhajale na morišče. Partizan se je hvalil, da mu je zato odsekal obe roki, toda Kunstelj je blagoslavljal še s štucljem, z roko brez zapestja. “Nato smo dali hudiču na glavo krono iz bodeče žice in mu jo s kolom nabijali na glavo, nakar je crknil...”

Izmed petih prič, naših “živih mrličev” (Zinger, Ozimek, Petkovšek, Knific, Dernulc...)

naj navedem samo to, kar je v nekem pismu svojemu stricu v USA pisal Anton Petkovšek iz Rovt, domobranec, ki je prišel v Argentino:

“Dne 7. junija pa bo moja najstrašnejša obletnica, ko sem bil odpeljan ob eni uri ponoči z drugimi slovenskimi fanti v številu 2400 na morišče iz Celja proti Hrastniku. To je bila najstrašnejša noč mojega življenja. Pred tem časom nismo dobili sedem dni nobene hrane in ne vođe in ves čas so nas silno pretepal, tako da je bilo že polovico fantov popolnoma uničenih. Tako izmučene so nas zvezali po dva in dva in nas tako nametali na avtomobile ter nas odpeljali v gozd in tam streljali kar od kraja. Streljali so nas v tilnik, a lahko rečem, da je bil le malokateri smrtno zadet. Večinoma so živi padali v globoko jamo. Bil sem v jami 5 ur med samimi mrličji in umirajočimi, katere sem na lastne oči videl, kako so se zvijali v smrtnih krčih in umirali mučeniške smrti. V času, ko sem bil jaz v jami, je padlo vanjo še najmanj tisoč fantov. Vseh skupaj je na tem mestu padlo najmanj sedem tisoč, saj so pobijali sedem dni kar naprej, in to samo po noči. Upam, da boste verjeli tem poročilom, saj sem bil vendar sam priča pokolja, in vas prosim, da o tem poveste tudi drugim ljudem, da bodo vedeli, kaj dela komunizem, ko pride do oblasti...”

In če danes pride kdo v Slovenijo, kakor je iz USA prišla gđc. Stanovnik (Mary Stone), je slišala, kot je potem povedala: “Ljudje vedo strahotne zgodbe o Kočevskem Rogu, o tistem breznu nad Glinščico za Rožnikom, o Hrastniku in drugih krajih... Žal, zapisati si nisem upala prav ničesar... Naj vam povem o tistem breznu za Rožnikom: tam nekje izvira Glinščica, ki teče skozi Vič. Ko so partizani po odhodu Nemcev in domobrancev zasedli Ljubljano, so našli kakih tisoč ranjenih v Ljubljanski bolnišnici. Vse te so spravili s poti s tem, da so jih odpeljali za Rožnik in potekali v brezno; pa še drugih nasprotnikov od drugod. Ljudje so pravili, da je Glinščica tri dni tekla iz svojega izvira vsa krvava...”

In tako je tekla tisti junij domobranska kri po vsej domovini, po štajerskem, Dolenjskem, Gorenjskem in po Krasu, kjer so se polnile kraške fojbe s Slovenci, kakor tudi z Italijani...

Po desetih letih

"Jaz osebno sem globoko prepričan, da bo čas koncem koncev pokazal, da smo pravilno ocenjevali položaj. Tudi britanski in ameriški narodi bodo stali pred jasno izbiro. Tu pri nas smo imeli dva svetova; tudi oni bodo morali izbirati med njima: ali tega ali onega. Če danes oklevajo reševati Balkan pred komunizmom, se bodo morali pozneje pogledati s komunizmom na manjšo razdaljo; in to s komunizmom, ki bo tedaj mnogo močnejši."

Škof Rožman, l. 1946 v pismu iz Celovca.

Naravnost preroške besede bi to bile, če bi nam s tem ne bila tako jasna nujna dinamičnost komunizma. A takrat v Ameriki to še ni bilo tako jasno, kakor je danes, ko se že čuti sama ogrožena od komunizma in rešuje svobodni svet pred njim, tako v Evropi kakor v Aziji, da reši sebe. Tistega leta 1945 se je začela "nova zgodovina azijske agresivnosti", pišejo danes najbolj globoko izobraženi zgodovinarji. Evropa izgublja svojo tradicionalno kulturo, pretrgana je na dvoje kot zastor v templju, po šivu črte Stettin — Trst: med njima je nova zgodovina. In danes po desetih letih se vidi marsikaj že vse drugače.

Tudi vprašanje slovenske narodne vojske.

O kolaboraciji ni več govora, kajti kolaboracija pomeni skupno borbo za skupen cilj. In kdo more reči, da smo pristaši vaških straž, domobranstva ali četništva imeli skupen cilj z Nemci? Pač pa ga je imela OF z ZSSR ter je bila jasen kolaboracionist ZSSR.

Rešeno je prav tako vprašanje samozvanstva OF in "edine legalnosti" njene partizanske vojske. Nürnberško sodišče proti vojnim zločincem je jasno določilo, da "jugoslovanski partizani niso bili redna vojska, temveč tolpe"; zato ni bil noben nemški general obsojen zaradi krutosti v Jugoslaviji. Tudi partizanski zakoni niso mogli veljati za nazaj, ko so bili pravno potrjeni šele v novi Jugoslaviji koncem novembra l. 1945 in bi se mogli šele od tedaj naprej ravnati po njih. Na takšno stališče se je postavilo sodišče v Siamu proti kolaboracionistu Fibunu Songgramu; bil je samo priprt, danes je zopet predsednik Siama ter največji pomočnik pri organiziranju protikomunističnega bloka v Aziji.

Danes se je razgalila dvoiličnost Evrope, tudi zahodne: po Kardeljevih besedah namreč je bil problem partizanstva v Grčiji do pičice enak jugoslovanskemu problemu, toda kar je bilo pri nas zločin (upreti se z orožjem par-

tizanstvu in tako podpirati angleško zavezništvo), je bilo v Grčiji dolžnost. Za kar so Angleži našo narodno vojsko vrnili, so v Grčiji plačevali. In dalje... Za kar je bil angleški župan otoka Wight odlikovan — za pametno zadržanje v času nemške okupacije, ko mu ni pretila nobena revolucija, so jih pri nas obešali. General Zervas, ki je v Grčiji igral nekako vlogo Mihajloviča, je bil povzdignjen v junaka. Čehi so vso vojno delali topove za Nemce, pa jih nihče ni klical na odgovor, niti ni očitil kolaboracije.

Vse vrednote so bile relativno cenjene, kakor je kazal račun v procentih.

Vse to ugotavljajo tudi zgodovinarji. Angleški vojaški strokovnjak kapetan Hart obsoja n. pr. partizanska gibanja v Evropi ter hvali tip pasivnega odpora, kakor so ga izvajale Danska, Nizozemska itd. "Partizanstvo ni postalo ovira za sovražnike, temveč je degeneriralo v bratomorni boj, ki ga poznamo pod imenom komune." Tako je bil priznan tak način odpora, kakor ga je organizirala slovenska legija, za bolj učinkovitega, kakor je bila partizanska revolucija. Potrjena pa je bila tudi pravilnost stališča nekomunističnih Slovencev že od začetka vojne in je to stališče naglasil Miloš Stare v prvi številki ilegalnega lista "Svobodna Slovenija" z dne 22. novembra 1941, ko pravi v članku med drugim: "Naša velika naloga je, da se pripravljamo za čas, ki bo prišel. Ta čas nas ne sme najti nepripravljene ali utrujene. Takrat bomo v strnjenih vrstah kot slovenska narodna vojska stopili na branik slovenske zemlje proti vsakomur, ki bi hotel pahniti našo domovino v medsebojno uničenje — proti vsakomur, ki bi od zunaj hotel preprečiti naše osvobojenje." Ameriški politični zgodovinar Baldwin pravi, da je bila ena največjih napak USA, da niso napravile invazije "skozi ljubljanska vrata", kar je bilo aktualno še v septembru 1944.

A pojavil se je Churchill, ki je "mislil, da bo mogel vrtiti po svoje Tita z zlatom. Graditelj izgube Vzhodne Evrope je Churchill."

Z razdelitvijo Vietnama na dve polovici — komunistično in nacionalno, so se iz komunističnega področja umaknili pod vodstvom svojega škofa Msgr. Tadeja Le Huu Tu-ja tisoči katoliških borcev vietnamskega rodu. Umaknili tako, kakor je škof dr. Rožman odšel pred 10 leti skupaj s svojo mladino v tujino. Dr. Rožman in njegova mladina tedaj niso našli razumevanja, niti ne dovoljne zaščite in pomoči. Med tistim dnem in našo desetletnico stoji Dien Bien Fu: v njegovi luči prihaja škof Tadej iz zaslužjenega Vietnama kot junak, ki je stal z narodom na isti liniji obrambe krščanstva. Stal na čelu vojakov, o katerih je zapisal Graham Green, da je "njihova moč "izvirala iz najvišjega ideala ljubezni do domovine, kajti krščanstvo je tudi svojevrstna oblika patriotizma. Ti prostovoljci," je dalje zapisal Green, "so pripadali božji državi" in "ideja je bila v borbi z idejo."

Kdo bi mogel lepše označiti slovensko narodno vojsko kot ta katoliški Anglež s temi besedami, naslovljenimi na vietnamske borilce za Boga in narod. Le da pri nas škof ni inspiciral čet, kakor je to delal Msgr. Tadej, temveč je bil res samo duhovno ognjišče krščanske ideje. Ta ideja se je tako globoko zakoreninila v slovenski narod, da so mogli Slovenci iz svoje volje ponosno iti na prve barike v boj proti vojskujočemu se brezboštvo, proti Evropi tuji civilizaciji, proti "turki nevarnosti" naših dni. To pa je komunizem, v čigar voditelje je sam Tito vrgel očitek: "Sovjetski voditelji so sovražniki človeštva, zato naj se jih varuje vse svobodno človeštvo!" Ta očitek je kot bumerang, ki sprašuje Tita: Kdo je šel za voditelje ZSSR v revolucijo? Kdo se je hvalil, da je "srečen, da živi v Stalinovi dobi in pod njegovimi ukazi". Na Tita iz l. 1945 pade nazaj njegov srd na Stalina, ko govori: "Sovjetski voditelji so zločinci. Kje so zdaj tisoči in deset tisoči državljanov? Izginili so... Enaka usoda čaka vsako deželo in vsak narod, ki bi dovolil, da mu Sovjeti sedejo za tilnik..." Mi nismo dovolili, da našo deželo podjarmi hlapčevski satelit teh zločincev — Tito ter smo se zato s svojo vojsko uprli njegovemu zavestnemu posnemanju sovjetskih voditeljev: po navodilih teh je de-

lal in tudi moril. Zdaj pa je krivec komunistične revolucije v Jugoslaviji sam obsodil svoje početje in dal slavo tistim, ki so bili žrtve takih kriminalcev.

Da, še več: stopil je sam na njihovo politično pot, na linijo zaveznitva z Angleži in Amerikanci, da more kulturno brezboštvo uvažati z večjo oblastjo in še bolj uničevati krščansko tradicijo naroda, tako kot pravi papež: "Čim bolj katoliška je tradicija kakega naroda, tem bolj bo tam divjalo razbojništvo brezbožnega komunizma."

Komunizem hoče samo oblast. Tako prej s pomočjo ZSSR, sedaj pa s pomočjo Angležev in Amerikancev. Toda vedno ostane isti. "Zavesten boj za novi brezbožni svetovni nazor", kot se glasi sklep zadnjega zasedanja komunistov v Ljubljani.

S Titom ta boj še ni končan.

Tudi z Evropo še ne.

In tudi ne s svetom.

*

Prav zdaj ko ti vojščaki, katerim je tak opis posvetil Graham Green, zapuščajo v množicah s svojimi škofi vred prodano domovino, ki so jo branili pred istim brezboštvom, kakor mi, in ko padajo tisoči v nove Katynske jame, a jih svet ne zasramuje več z imenom izdajalcev domovine, temveč jih proglašajo za heroje domovinske ljubezni, je nam dokaz, da tragične miselne zmede iz leta 1945 ni več, temveč, da je že na ves svet padla usoda, ki terja odločitev, tako kot smo jo izbrali mi. Toda nas je vodila še v smrt, kajti bili smo na prvi mrtvi straži kot za časa vdora islama, potem so padale še druge na Koreji in še tretje v Indokini... toda že v svitu zarje, ki oznanjuje življenje in novo pomlad, ne na krutosti in krvoločnosti "vere sovraštva", temveč na Prešernovski "veri ljubezni", krščanstvu, za katerega procvit v Sloveniji in za svobodo naroda so pred desetimi leti in še med revolucijo naši najboljši trpeli tako nekrščansko, da, naravnost satansko zadane muke. Ne zaradi "izdajstva domovine" kot glasi še zdaj svet onstran zavese, temveč zaradi "najvišjega ideala ljubezni do Domovine", kar je že danes spoznanje Zapada. V njih dobe naše vetrinjske žrtve tudi tisto oznako, ki jim jo je dal pesnik Črne maše, pete za večni mir njihovih duš:

GENIJI LJUBEZNI DOMOVINJE...

Svit nad Kočevskim Rogom

Bil Nande hlapec delomrzen,
v nedeljah ni hodil k maši,
popival po krčmah s pajdaši,
med drznimi najbolj drzen.

Nekoč je mešetarja z nožem,
presedel mesec ječe,
vrnil se — oko žareče!
Sestajal se potlej z možem,

ki bil je faliran študent,
zaplotkarski govornik,
v Mitrovici pripornik;
postal je njegov konfident.

V zlomu šel Nande k nacistom,
potem bil prvi v gmajni,
kmalo VOSovec tajni —
"Svoboda! Smrt fašistom!"

Moril za narodov blager
na čelu goščarske bande
'izdajalce' je komandant Nande,
pomagal v dachauski lager

'plavim' s prijavo GESTAPI,
vrnil heroj se po zmagi,
zdaj komisar je na žagi
v Glažuti v Kočevski Grapi.

Tu Nande zdaj gospoduje,
hlapec nekoč, zdaj — brez spanja:
v sen teče mu kri od klanja,
ob šipe čuden klic čuje...

ve kdo in odkod ga kliče
(zato je zdaj valpet žage) —
na čelo mu stopajo srage,
v prividu se vojska pomiče

s streli v til — (z vgrizi dihurja?)
"Klavec"! vsi prsti vanj uprti...
tresó se mu živci strti...
o, kakor v viharju neurja

valé se mrličí na sklade...
"Proč! Proč!" — odganja jih blazen,
obraz mu iznakazen
kot da gleda v prepade...

To noč spet vihar nad logom
zvrtniči v glavó mu mrličé...
na šipe udar... Kdo kliče?
Vstane — joj! Svít nad Rogom!

Obstret nebeške krone,
kakor jo nosijo svéta!
Smreke, hrasti — stoletci
sklanjajo vrhe v poklone,

zvezde se uvrščajo k boku,
nebo se odpira samo —
o, prav nad pobitih jamo!
Kot repatica v loku

vlijó se angeli iz line,
slednji nad jamo zaplove:
palme v dreves vrhove
obesijo vsekrog kotline...

zapojejo speve svetniške
v slavo tem v dnu in v spremljavo
Njemu, ki stopa z Bleščavo
med grobe mučeniške.

Nande plane h goščavi,
k jami —(vé pot!)— skoz gozdove.
"Koga sem streljal v vratove?
Moj Bog, in zdaj v taki slavi!"

Nekaj gre v grlo . . . kesanje?
Pozabljena molitev?
Ni molil, odkar rabi britev . . .
Stopila Milost vanj je?

Obraz mu trga trnolje.
"O blažene bodice,
razrijte še meni lice
kot njim, ki tu šli so v pokolje!"

Skoz veje, skoz trne gloga
preriva se kot brez sape
Nande iz Kočevske Grape
v dno . . . v dno Kočevskega Roga.

Pade na rob kotanje,
odete v angelske zarje,
vsa jama — zlat oltar je,
vanj zro ubite lobanje,

votle oči, polne struje
čudežnega sijaja:
zarja, kot da iz njih vzhaja . . .
čeznje kot zvon zavaluje

spev angelskega stropa —
kosti padó na kolena,
dlani na prsa prstena:
sam Jezus k oltarju pristopa!

Nande nad rob brezna pada,
trka se na grodi:
"Jezus, usmiljen mi bodi!
Odpuščanju mojemu Nada!"

Jezus Telo povzdiguje,
razbito, strto, Svoje . . .
"Jaz streljal v Telo sem Tvoje,
sesuto v jami tu je . . ."

Jezus povzdiga Svoj Kelih,
ves angelski kor pozvanja.
"Jezus, kri mojega klanja
iz ran tu izkrvavelih!"

Trese se v sebi od graje,
srce se v solzah mu zalilo.
Jezus Presveto Obhajilo
mrličem v čeljusti podaje . . .

"O Jezus, zdaj v Tebi živijo
ta moja krvava žrtev,
le jaz . . . le jaz sem mrtev . . .
Usmili se me, Odpustljivi!"

Na rob sem brezna pridi,
podaj mi sveto Hostjo!
Jezus mu da Jo s Svetlostjo,
ki v Njej oslepe zemski vidi . . .

On stopi za Njim . . . Sij krilati
se z Jezusom dvigne v nebesa.
Za njim zro stoletna drevesa . . .
Lepo jim v koreninah je spati:

Gozd se pokrije s kapo
vihravega naliva.
Žaga v Glažuti počiva.
Ni vrnil se Nande v Grapo.

Pravijo: v Sveti Rog kliče
v noč zvonček za povzdigovanje,
Jezusov ministrant Nande . . .

Gaz v romarsko pot se razmiče.

Iz neizdane zbirke TURJAŠKI LABOD. Naše balade, romance in legende.

NAŠA ZGODBA

(PRIZOR IZ NAŠIH DNI)

(Ob straneh odra zavese — bela, modra, rdeča. Na levi v ozadju skalnat grob, morda nekoliko dvignjen, z nagnjenim križem, na katerem je domobrantska čepica. Na grobu šop rdečih nageljnov z rožmarinom in roženkravtom ob strani.)

Na desni spredaj stojalo, črno pregrnjeno. Za njim recitator v črnem.

Ozadje: Slovenska vas s planinami. Ves oder je v temini, vas v ozadju pa je osvetljena z vzhajajočim soncem — upanje v svobodo ne more ugasniti.)

Iz vasi priplava glas trobača, sprva lahno, nato vedno glasneje in spet pojenja-joče. (Trobi hitri zbor).

Ko zvok trombe ugasne, se budi pesem: "Legionarji, domobranci", čisto tiho, ki pa narašča z vsakim korakom; kakor tudi koraki semi:

*Legionarji, domobranci
svojo zemljo ljubimo
polja plodna, gore smeje
in domove bele,
cerkve mnoge in doline,
reke bistre in pečine,*

*v boj, v boj, v boj, za dom v boj, v boj
in sovragu kletemu smrt.*

*Kri slovenska je zavpila,
kliče v visoko nebo;
srca mrtva govorijo:
Ne pozabite nas nikdar!
naša borba zato je sveta,
dokter gruda ni oteta
v boj, v boj...*

(Tu mogočna pesem odsekano utihne in zdi se, kakor da je četa domobrancev prikorakala s pesmijo ter obstala in utihnila tik za zavesami — ob grobu).

(Iz vasi zajoka zvon s počasnimi, težkimi udarci).

Recitator:

(med ugašajočimi udarci zvona, ki skoraj utihne)...

In prodali so jih te naše brate za kos naše v robstvo vkovane grude; prodali so jih za našo zemljo Koroško, za Trst in Gorico — nam že drugič ukradeno.

To je bila cena ocenjenih naših tisočev, ki so jih ocenili njihovi bratje-morilci.

— — —

In potem so tulili kamijoni, da so žvižgala kolesa po črnih asfaltnih cestah...

— — —

Palmanuova — pesem, mladost, je sijala iz oči in mladih obrazov. Še silneje so se zagnali kamijoni, hropeče so zatulili motorji in — obstali. Rdeča zvezda, ki je vstala izza Drave, jim je zaustavila pot.

(Pesem: Polje, kdo bo tebe ljubil...)

*Polje, kdo bo tebe ljubil,
polje, kdo bo tebe ljubil,
polje, kdo bo tebe ljubil,
ko bom legel v hladni grob.*

*Ljubil žar te bo pomladi,
ljubil žar te bo pomladi,
ljubil žar te bo pomladi,
ki nad tabo bo sijal.*

*Jaz pa bom pomlad naprosil,
jaz pa bom pomlad naprosil,
jaz pa bom pomlad naprosil,
naj gre mimo tvojih tal.*

(Ob kitici: Jaz pa bom pomlad naprosil... — ki pojenjuje — nadaljuje recitator).

Pliberk — Področca — Pliberk — Pliberk in zopet Področca, so se menjali kamijoni.

Pesem se je zadušila v grlu in iz mladih oči je gledala smrt.

O Bog, zakaj si naš zapustil?!

In potem so stopali ti naši bratje — domobranski bataljoni so se razvili za zadnji marš.

V živinske vagone so jih nagnetli, kakor živino, pripravljeno za zakolj. Visoko gori na Ljubelju pa je gorel angel groze in jih zaznamenoval s pečatom smrti. Morda jih je izpustil deset, petdeset, morda sto — o Bog, samo sto izmed dvanajst tisočev!

(Zvon iz vasi, nato recitator).

Tam doma pa mati upa in čaka kdaj se bo vrnil njen sin — njen ponos. Očeta so upognile brazde ob plugu, skoraj plah je njegov pogled proti ozarjam: "Kaj se res ne boš več vrnil, ti, na katerega sem gradil grunt?"

In dekle, kaj zaman pričakuje v tihih pomladnih nočeh, kdaj bo njen fant prišel vasovat — njen domobranec!

In narod ječi v taboriščih — Slovenija v rdečih okovih čaka junakov — sinov, ki so odšli preko Ljubelja — čaka svobode.

O, legionarji, domobranci Slovenije, v zbor.

(Pesem: Mi smo slovenske zemlje čuvarji. Pesem pojo za odrom, medtem, ko recitator nadaljuje ognjevit, kot bi klical na boj).

*Mi smo slovenske zemlje čuvarji
gesto je naše: Dom, Narod, Bog!
Naj razbesne se strašni viharji,
z nami je narod, z nami je Bog!*

*mi domobranci, mi se borimo;
narod od sovraga naš je teptan
mi za orožje krepko zgrabimo
hajd' mo v boj za vero na plan.*

*Hajd' mo v boj za vero sveto,
pesem slovenska naj se glasi,
v združeni borbi se borimo vneto,
narod slovenski živi, naj živi!*

Mi smo slovenske zemlje čuvarji...

Strnimo svoje vrste v mogočen pohod v domovino, v našo Ljubljano!
Razbijmo kladivo in srp, udarimo zopet sovraga z rdečo zvezdo na čelu!
Otmimo naše mejnike: Trst, Gorico, Celovec, Monošter, ki so tržno blago domačih hlapcev rdečega proletariata!

Vstanite, bratje, up in ponos domovine!

Vstanite — junaki, nikdar premagani!

Na juriš, naj pesem zapoje, da jo bo čula Dolenjska, da se bo odbila od Kolpe, preko Blok in Snežnika in se bo zlila prek Krasa v Vipavsko dolino, Črni vrh, Nanos. Da bo zaorila čez Blegaš v Cerkno in našo Gorenjsko. Da bo Sava obstala, ko bo začula pesem svobode, pesem za sužnje v naših Goricah, za brate preko Drave in Mure!

Hura! Na juriš, domobranci Slovenije!

(Pesem: Nebo žari — prvi del. Ko jo odpojo, recitator nadaljuje s klici: Vojaki Slovenske legije itd.).

*Nebo žari
in gozd šumi
skrivnosten spev
solze in kri.*

*Ti boš pa doma ostala
prošnje luči prižigala
vsak večer,
ko zapreš samotno dver.*

*Jaz se bom pa spomnil nate
z dalje gledal luči zlate
vsak večer
ko zapreš samotno dver.*

*Sonce me je prebudilo
kakor za slovesni god
pozlatilo mi je puško
in spremilo me na pot*

*Zbogom znanke, znanci dragi
zdravi ostanite vsi,
jaz pa moram v tuje kraje,
tako mi puška govori.*

Recitator: Vojaki Slovenske legije!

Glas: Padli za domovino...
(Zamoklo kakor iz groba):

Recitator: Gorenjski fantje!

Glas: Padli za domovino...

Recitator: Štajerski borci!

Glas: Padli za domovino...

Recitator: Stražarji Jadrana!

Glas: Padli za domovino...

Recitator: Fantje izpod Gorjancev!

Glas: Padli za domovino...

Recitator: Vojaki izza Krke!

Glas: Padli za domovino...

Recitator: Domobranci od Krima!

Glas: Padli za domovino...

Recitator: Laški bataljon!

Glas: Padel za domovino...

Recitator: Stiški bataljon!

Glas: Padel za domovino...

Recitator: Št. Viški bataljon!

Glas: Padel za domovino...

Recitator: Meničaminov bataljon!

Glas: Padel za domovino...

Recitator: Rupnikov bataljon!

Glas: Padel za domovino...

Recitator: O Bog, vsa ta mladost je morala v grob! Jeli tolikšna cena naše svobode?

(Pesem: Nebo žari II. del: Ali, očka, kaj si rekel...)

*Ali očka, kaj si rekel
ko se kostanj obleti.
Čas kostanja je potekel,
ali tebe očka ni.*

*Atek je padel, sinek pomisli,
krogla mu pela pesem je zadnjo;
atek je padel, sinek pomisli
dve je svetinji nosil na vratu.*

*Kolikrat si govorimo
Marjan, mamica in jaz,
če se vrneš k nam na zimo,
kakšen raj bo spet pri nas.*

*Tvojo podobo, mojo podobo
in okovani bili sta v zlatu.
Atek je padel, sinek pomisli
grlica poje mu pesem pomladno.*

(Ko pesem utihne, recitator nadaljuje).

Recitator: Z noži in bajoneti so jih mesarili, dokler jih niso strojnice pahnile v globeli. In z bombami so jih pokrili, te naše brate, da je žuborela kri, kakor studenci po kraških grapah.

(Pesem: Nabo žari III. del: Zbogom polja...)

*Zbogom, polja, božja volja
daleč gremo čez podolja.
Zbogom Sava, hči Triglava,
naj te tujec ne preplava.
Zbogom, kočje, če mogoče,
Bog vas varuj strele, toče.*

(Za pesmijo nadaljuje recitator proseče).

Recitator: O zemlja, ti gruda domača, sedaj je pač vrsta na tebi. Zberi vso moč, ki je bila pahnjena v tvoje naročje. Vrzi raz sebe sinove — morilce tvojih sinov, ali pa se prekolji in jih pogoltni v brezdna svojih globeli!

Ali pa jim — če moreš — odpusti! Kaznuj jih s spoznanjem zločina, vrni jim vest in ta bo pravičnejša kakor sodni proces!

To zadnje jim daj, da bo cena naših prodanih še večja, da bo žrtev po-bitih čistejša.

Toda, ne čakaj, dovolj je že ran in trpljenje že reže v kosti. Solze naših mater se že iskre na tvojih rosnih travah in kri bratov polzi po tvojih studencih.

In, če ti ni dovolj teh, ki so umirali zate v tvoji pomladi, spomni se tudi onih, ki so legali v tvoje naročje v jeseni, tam na Turjaku — še veš?

In Grčarice, Jelendol, Osolnik in Mozelj! Spomni se jih, potem bo morda dovolj, da bi mogla razklati rdeče okove!

Če pa še si slabotna, o domovina, posezi v spomin še dalje. Tja h Kolpi, na Suhor, na Krko; pohiti v Lašče in tja na Primorsko: Razdrto, Črni vrh, Groblje. Ozri se preko Save, na Dražgoše, Begunje, tja k Muri poglej in spomni se naših solza!

Poglej naše mrtve, zahrbtno umorjene in ugrabljene, v tvojih gozdovih pobite. Spomni se naših poklanih družin, nedolžnih otrok in na mladost — sežgano v Grahovem — pomisli!!

Če pa cena svobode bo še ti prenizka, ozri se preko meje in posrkaj kaplje naše krvi, ki je tam usahnila. Tja sezi na Rab, Gonars, Renicci, in srca, ki so gorela v Dachau, Buchenwaldu, Mauthausenu v svoje naročje objemi!

Pojdi iz sebe, visoko se dvigni pod svoje nebo in vse meje svoje objemi!

Poglej naše požgane razdrte domove, izropana polja. Preštej našo kri, razgnano in razmetano po vseh kontinentih sveta, ki tone v pozabo, ki umira z mislijo nate — o domovina!

Čuj vzdihne tlačanov v tvojih mejah pod knuto rdečega proletariata! Prisluhni ob grozi, ki udarja v okna v svinčenih nočeh.

In morišča in ječe in vse nepoznano trpljenje, ki tebi je znano, o zemlja slovenska! Preštej te dragulje, izmeri to kri in dovolj naj ti bo, za ceno naše svobode!

(Pesem: Gozdič je že zelen...)

*Gozdič je že zelen,
travnik je razcvetljen,
ptički pod nebom
veselo pojo.*

*Ptički, jaz vprašam vas,
al' bo že skor' pomlad,
al' bo že skoraj
zelena pomlad.*

*Pomlad že prišla bo,
ko tebe na svet' ne bo,
te bodo d'jali
v to črno zemljo.*

(Ko pesem ugaša, narašča luč do najmočnejšega sija, ki obsveti ves oder. Pesem ugasne. In v tišino, v pričakovanje nečesa, se oglasi trobač iz ozadja. Trobi: Mirno. Ko utihne, povzame recitator s slovesnim, globokim glasom):

Recitator: O Stvarnik vesoljstva — **Ti večna Lepota**, ki si ustvaril ta raj pod Triglavom in nam ga podaril — ljudstvu s Tvojim Imenom — ohrani nam ga!

Vrni mu zopet njegove pravice — **Ti večna Pravica**. Ti, ki si mu valpote razgnal, ga osvobodil grabežljivih mejašev. Ti, ki si mu nudil zavetja in moči mu dajal, ko se je branil napadov polmesca — reši ga zvezde krvave, srpa, kladiva, o **Večna Dobrota!**

Daj, da bo narod razklenil vkovane pesti, da prost bo zapel pesem svobode, pesem, ki bo vzkalila iz naših grobišč, spočeta na ustnah žrtev poklanih, pesem o slavi, o naših junakih — **bratih prodanih!**

(Trobač svira konec. Nato pesem, udarno, mogočno):

*Naj čuje nas presveti Bog
in zemlje krog.
Naj trobojnice svobodno vihrajo,
duše hvalnice radostno igrajo;
mir v deželi naše geslo je:
Saj sinovi smo Slovenije
naše lepe slavne matere;
v slogi bratski hvali naj Boga
vsa Slovenija!*

(Se ponavlja).

*Saj sinovi smo Slovenije
naše lepe slavne matere;
v slogi bratski hvali naj Boga
vsa Slovenija.*

(Pesem začno za odrom, ki se nato prelije v dvorano. Med pesmijo zastor počasi pada. — Opomba: Mrtvaška temina odra bi se morda spreminjala z raznobarnimi reflektorji ob posameznih točkah recitacije, dokler ne zasije oder v beli luči. N. pr., ko recitator poziva mrtve bataljone, ko spozna, da so vse pobili, ko prosi domovino, da ona sama raztrga rdeče vezi, ko ji našteva naše žrtve in vse naše gorje. Morda bi luči močnejše podkrepile recitatorja.)

Ob desetletnici smrti Narteja Velikonje

*Glej, Pisatelj tam je: hrom je bil, naglušen, —
zdaž ves zravnán, kot da stoji pred puškami ob zidu
v očeh gori mu ogenj, vse videl je v prividu,
kar z njim se bo zgodilo, in — ni bil malodušen,
odložil je pero pišoče, zlata vredno,
izpraznil koše kruha za med ljudstvo bedno,
povzdignil glas kot Prerok: Ne malikuj zločina!
Bogu otrok — ne hlapec Grehu, Domovina!
Kristus Kralj! zavpil je pred sodnika...
Prinaša glavo Janeza Krstnika:*

*Sprejmi, Gospod, mojo rano,
Tebi v smrti uri darovano.*

Jeremija Kalin: Črna maša (str. 103)

Tako pesnik Črne maše spominja Velikonjo med žrtvami, ki jih je slovenski narod prinesel v času komunistične revolucije in po njej za rešitev Slovenije pred brezbožnim komunizmom. Poudaril je v tej pesniški karakteristiki le njegove odločujoče lastnosti: Velikonjo 1) kot pisatelja, 2) kot človeka dobrodelnosti, 3) kot odločnega nasprotnika Greha in Zločina, ter 4) apostola Katoliške Akcije, kakor se je izkazal zlasti ob svojem zagovoru pred sodniki, ki so ga obsodili na smrt na dan sv. Janeza Krstnika.

Gotovo pomenja Narte Velikonja eno najbogatejših in najpomembnejših slovenskih žrtev teh let, ki je zavestno "postavil zgled", o katerem lahko trdimo, da bo še stoletja živel v spominu slovenske zgodovine, ko jo bodo pisali drugačni ljudje, kakor ti, ki danes odločujejo o duhu in vrednotah slovenskega naroda.

In prav zato, ker sem pred dnevi dobil v roke najnovejšo zgodovino slovenskega slovstva, katero je profesorjem in dijakom sedanjih komunističnih srednjih šol napisal prof. Janež in v njej načeloma zamolčuje kulturno delo vseh nekomunističnih pisateljev in pesnikov, ki so nastopali kakor koli proti naredbam OF, ali zapustili zaradi komunizma domovino, zato se mi zdi, da je osvežitev svetlega lika takega kulturnega delavca, kakor je bil pokojni Narte Velikonja, vedno in vedno potrebna in nujna, da bo v bodočnosti slovenska kultur-

na zgodovina dobila resnično — ne zlagano in potvorjeno — podobo.

Nam pa mora Velikonja še posebno biti v ponos in zgled in navdih, kajti naše kulturno delovanje v tujini gibljejo prav ista duhovna načela, za katera je Velikonja živel: delal, ustvarjal, boril se zanje in zanje dal tudi življenje, ne kot "cemerav otrok", temveč kot "krščanski heroj našega časa".

1) NARTE VELIKONJA KOT PISATELJ

Rojen je bil Kraševce v Otlici (leta 1891) v Trnovskem gozdu. Tam je bil njegov oče gozdar; ta ga je vzel s sabo tudi na otok Mljet, kjer je nekaj časa služil. Na Mljetu je pokopana njegova mati. Študiral je na gimnaziji v Gorici skupno s svojimi vrstniki, ki predstavljajo v slovenski slovstveni zgodovini resnično "goriško pomlad". To prenovitev slovenske moderne po Goričanih predstavljajo Bevk, Remec, Lovrenčič, Budal in malo starejša Gradnik in Pregelj. Ta mladina se je vključila večinoma v takratni živocveti katoliški pokret (razen Gradnika), iz katerega se je pozneje izločil Budal, v revolucionarnih letih pa Bevk). In tako je ta goriška mladina (brez Budala in Gradnika) tvorila tudi bistveni sodelniški del Cankarjevega Doma in sveta iz leta 1914. In Velikonja je bil eden literarnih stebrov tega Doma in sveta, ki mu je ostal zvest do konca.

Toda kdor bo hotel poznati rast Velikonje

kot pisatelja, ne bo smel začeti pri Domu in svetu 1914, po katerem se imenuje splošno ta literarna generacija, temveč bo moral pogledati v visokošolsko glasilo Zora, kateri je bil Velikonja gibalo in duša in tudi urednik in ne samo kot literat, temveč tudi dijaški organizator (bil je jurist). Tedaj je bil — pesnik. Toda težko bo izbrati njegove pesmi iz množice dobrih pesmi teh let, kajti — kakor mi je pravil, sta si z Bevkom menjavala psevdonime. Ti letniki 1912 dalje imajo več njegovih pesmi kot proze (to je pošiljal že v Dom in svet), pa tudi več organizacijskih člankov, kritik, ter je njegov zlasti boj za polno priznanje Meškove povesti Na Poljani, ki naj s svojim n a r o d n o s t n i m bojem na Koroškem postane zgled vse katoliške mladine. Ljubezen do doma — kot simbol domovine, je bila ena gonilnih sil njegove osebnosti, ki jo je črpal pri Mešku, dasi je v slogu že tedaj šel daleč preko njega, da, že proti njemu in tudi proti Cankarjevemu. Dom in svet je tedaj proti silnemu romantičnemu subjektivizmu postavljal že realizem, psihološki realizem, katerega predstavnik je postal prav Velikonja. Tedaj je pisal tiste sveže psihološke črtice o otrokih in mladostnikih, ki so pozneje izšle v skupni zbirki OTROCI pri Jugoslovanski knjigarni. Z drugimi novelami tistih let predstavlja ta izbor njegove najbolj značilne in sveže stvaritve (ne morem se iznebiti čudovitega vtisa njegove novele NA MORJU, ki spada gotovo med najlepše in redke slovenske obmorske motive!). Te njegove prve prozne črtice so vzbudile tedaj Grafenauerja, da je to mladino nove dominsvetove generacije predstavil v posebnih člankih, in v njih očrtal tudi začetno pisateljsko fiziognomijo Velikonjevo.

To so bili časi prve svetovne vojne, ki je zajela Velikonjo kot vseučiliščnika na Dunaju. Ni šel sicer na fronto, temveč je bil pri cenzurnem uradu, obenem pa agilno delal tedaj z dr. Krekom in dr. Korošcem na Dunaju v smislu majniške deklaracije za ustvaritev Jugoslavije. V njegovem stanovanju na Dunaju (ki je bilo pozneje tudi moje tritedensko pribežališče), je bilo središče shajanja akademikov s slovenskimi voditelji. Od tedaj je trajalo prijateljstvo z dr. Koroščem, ki ga je pozneje vzel za svojega kabinetnega tajnika v ministrstvo.

Po ustanovitvi Jugoslavije je Velikonja nadaljeval svoje kulturno organizacijsko delo kot urednik povojne Zore, v kateri je prvič

tiskal Antona Vodnika (in med drugimi — če je to važno — istočasno tudi mene kot nastopnega petošolca). Tako je postal "mentor" nove povojne dominsvetovske generacije, ekspressionistične, ki je v njem dobila celo svoj izredno močni izraz (v nekaterih krajših črticah dvajsetih let in v razložitvi gotskega križa v Pregljevem Plebanusu).

Narte Velikonja

Med prvo svetovno vojno je pisal ne samo v Dom in svet, temveč tudi v "Ilustrirani glasnik", in kot kuriozum navajam, da sta tedaj pisala v tem zadnjem uvodno "kriminalno" povest Lepa Blanka izmenoma z Izidorjem Cankarjem, s katerim sta bila skupna prefekta v Kalanovem Marijanišču. Zanimive so bile njegove anekdote o tem, kako mu je n. pr. Cankar "ubil" junaka, s katerim je imel on svoje namene, pa si je moral izmisliti nato novo osebo večkrat nalašč, da spravi nadaljevalca v zadrego.

Po vojni je Velikonja stal z obema nogama sredi življenja, tako upravnega kakor pisateljskega. Bil je odličen upravni uradnik, jurist, ki je služboval deloma v ministrstvu (pri Korošču), deloma v Ljubljani na pokrajinski (pozneje banski) upravi kot referent pri pro-

sveti, vodja tujsko prometnega oddelka (napisal celo knjigo o serviranju, ali podobno), vodnega itd. ter je imel naslov banovinskega svetnika. Organizacijsko pa se je udeleževal predvsem kot vodja amaterskega gledališča LJUDSKI ODER, kot urednik raznih revij (Ilustracija), član cenzurnega odseka pri Narodnem gledališču, prosvetni delavec pri šent Petru itd. Toda pri vsem delu je našel čas, da je pisal svoja pripovedna dela zlasti in prvenstveno za Dom in svet, za goriško Bevkovo Mladiko in poznejšo Flinžgarjevo v Ljubljani, za celjsko Mohorjevo družbo, pa tudi Goriško itd.

Nimam nobenega pripomočka, razen Kacino-vega opisa Velikonjevih knjig, izišlega na Goriškem (Vrednote, 1951, str. 296), ki bi mi pomagal osvežiti spomin na njegovo literarno ustvarjanje. Toda, ker bo verjetno — sodeč po Janežovem zgledu **popolnega molka o njem v šolah** — tudi njegova podoba v Biografskem leksikonu, ki ga je svoj čas sicer zasnoval njegov intimni sodelavec in prijatelj Izidor Cankar, okrnjena, naj tu očrtam vsaj njegova glavna literarna dela, pa čeprav po spomnu.

Naj poudarim vsebinski pomen njegove prve črtice, izišle na Goriškem za časa začetnega fašizma kot Velikonjevo reakcijo (iz Ljubljane seveda, toda namenjeno za Goričane), tiskano na Goriškem v Bevkovi "Mladiki": črtico V Smrlinju, v kateri opisuje — (po Kacinu) "odpor kmečkih fantov, ki so uspešno odbili prvi polzkus strahovanja po črnih srajcah". Omenjam ta odpor proti "nastopajočemu fašizmu" zato s poudarkom, ker je bil Velikonja obtožen prav — fašizma in je bil v taboru obtožujočih na visokem mestu bivši urednik Mladike, ki je to črtico priobčil v letu 1921 — in ga ni rešil tega očitka! Na Goriškem (v Terčeljevem "Našem čolničku") je objavil tudi zanimivo črtico Amerikanec, naperjeno proti tistim, ki v tujini pozabljajo svoj jezik tako, da se rodni oče sramuje takega izdajstva svojega sina. Torej dve črtici s tendenco proti fašizmu in proti odtujevanju se narodu in zapuščenju doma. To se pravi: na eni strani slavi Velikonja odpor proti fašizmu, na drugi graja odstopanje od tega boja s preselitvijo v tujino, ki prav tako pomeni raznaroditev! Kakor vidimo, ideja Meškove Na Poljani, ki je Narteja tako zajela v akademski mladosti, je bila ena vodilnih sil njegovega literarnega ustvarjanja, cepljena s Ko-

roškega na Goriško, na njegov rodni Kras, ki je ostal pod tujci.

Drug njegov vodilni motiv v literarnih stvaritvah je bil **otrok in družina**. Velikonja sam je bil oče — 13 tih otrok (pa o tem bomo govorili pozneje), zato je vedno in vedno opisoval življenje samo v zvezi z otrokom. To je poudaril prvi zvezek njegovih spisov **Otroci** že z naslovom, o tem so govorile novele medvojnih in povojnih Dom in svetov in Mladik, a ena najlepših novele iz tega okolja pomeni povestica **SIROTE**, ki je izšla najprej v reviji, potem na Goriškem, celo v hrvatskem prevodu, in ponatisu v Ameriki in opisuje prav problem zapuščenih otrok izseljenca, ki v tujini umre, pa oblast pošije njegove sirote v breme vaški občini. To vznemirjenje vasl ob problemu prehrane in usode sirot opisuje sedaj Velikonja v okvirju malih tragedij, da konča v **ljubezni do bližnjega**, ki ogreje končno gorjanska srca. To je ena njegovih toplih realističnih zgodb, ki pridičuje z umetniškimi sredstvi ljubezen do otrok in potrebo **dobrodelnosti**, da se ublaži beda in reši človek. V besedah voznika Matijca je vsebovana marsikatera pikra sodba na račun sedanje socialne ureditve družbe in zakrknjenosti človeških src.

Socialna ljubezen — dobrodelnost — je močno poudarjena v njegovi literarni stvaritvi.

Toda pravi bistveni problem Velikonjevega pisateljstva je psihološki problem **zločina in kazni**, kot ga je za ves svet označil tako Dostojevski. Temu je Velikonja posvetil svojo največjo povest **VIŠARSKA POLENA**, izšla pri Mohorjevi družbi (tako v Celju kakor v Gorici) in je bila ponatisnjena tudi v Ameriški Domovini po vojni. Posvetil jo je trem duhovnikom: Fr. Stepančiču, ki ga je "krstil in naučil resnico o previdnosti božji", E. Mežnaršiču, ki "ga je prvi obhajal, poslal v šole in ga na Dunaju podpiral" ter J. Brenčetu (župniku v Sori), ki mu je "odprl oči, da gledam, da strmim nad strašno silo ljubezni do bližnjega, če izvira iz prve zapovedi: **Ljubi Gospoda, svojega Boga...**" Je to zgodba hlapca, ki ubije gospodarja, da se poroči z njegovo vdovo... Ta dvojni greh ga teži, da se po romanju na Višarje pred sodiščem izpove in pade mrtev. Stari Blaž je tista oseba, po kateri govori Velikonja ljudem o pokori, ljubezni do bližnjega in izprašuje vest grešnikom... in ta pripelje zločinca do samoobsod-

“Mladikarji” pri Finžgarju v Trnovem. V ospredju na levi strani Franc Sal. Finžgar, na desni Narte Velikonja. V drugi vrsti pa sedijo France Koblar, Lojze Remec, Joža Lovrenčič, Butkovič-Domen, France Zabret, Tine Debeljak in France Stele.

be ob najbolj napetem trenutku, ko je že drugi obsojen zaradi njega po nedolžnem. Ta povest je tedaj, ko je izšla, veljala za odkritje, označena je bila za doslej “najboljšo literarno stvaritev Mohorjeve družbe”, poseben podlistek v Slovincu je govoril “o slovenskem Dostojevskem”, dokler — zdi se mi po Kozakovi protikritiki — ni nekaj na precenjevanju izgubila, toda ostala brez dvoma ena pomembnejših literarnih del dominsvetovske generacije 1914. Velikonja je pozneje povest priredil za odrsko vpriporitev, ki jo je režiral sam s pomočjo pesnika Šalija pri Šentpetrski prosveti in sem vpriporitev ocenjeval v “Slovincu” kot premalo jasno dramatično, z ozirom na dva vzporedna tokova, ki se ne zlijeta v eno napetost. (Rokopis dramske priredbe je bil do zadnjega pri meni).

Velikonja se je namreč poizkusil tudi v drami. Spominjam se, da je češki kritik in monografist slovenske drame prof. Wolman ocenjeval njegovo enodejansko SUŽNJI (DS) zelo ugodno, dasi se je sedaj ne spominjam.

Ta izpada iz njegove siceršnje tvorbe domačinskih povesti. Preveč samo okolnega opisa je v tridejanski Tabor, ki je izšla pred vojno v Mladiki. Manjka ji človeške in dramske sile. Ni bil Velikonja zgodovinski pisatelj, pač pa domačijski. Prav iz te vrsti pa je šla ljudska igra ŽUPAN, ki ni bila nikjer priobčena, pač pa sem jo jaz vpriporil na odru škofjeloškega prosvetnega društva.

Iz nje je nastala obširna povest BESEDE, ki je izšla pozneje pri Goriški Mohorjevi družbi (ne spominjam se, če je izšla v podlistkih Slovincu, vem pa, da mi je bila ponujena). Je to “občestvena povest”, opis vaškega kolektiva v dobi pičlega meseca pred volitvami župana. Ni tu zgodbe v splošnem smislu, so osebe, karakterji, zdrahe, dogodki, podani na reporterski način, toda z močnimi potezami Velikonjeve pisateljske jasnosti, kot posledica njegove bolezni (živčni prehlad l. 1933), ki ga je ohromila na pol telesa in ga pripeljala na rob smrti (obiskal sem ga tedaj v zagrebški kliniki in nisem imel upanja, da bo še ozdra-

vil — in da bo mogel kdaj še kaj napisati).

Besede so se nam že zdele brez koncep-
ta, brez organizacije, ki je bila prej tako moč-
na vrednota v njegovih novelah, da je bila vi-
diti že preveč poudarjena. Toda gledana z da-
našnjimi očmi, kot nam dokazuje dr. Kacin,
pridobiva ta opis kolektivnosti na vrednosti.
"Pred bralec se gnete množica ljudi... in odi-
grava se resnično življenje". Da, mogoče je
bil Velikonja z njo prav predhodnik kolektiv-
nega realističnega romana, ki ga zahteva se-
danja kolektivistična družba. Pregljevi Tol-
minci so sicer eni prvih teh polzkusov, toda
romantični, Velikonjevi so realistični, temu
so sledili šele Prežihovi Voranci, Kranjci itd.
Potrebno bi bilo to delo brati z očmi novega
časa, da mu najdemo pravo ceno. Iz individuali-
stičnega, ekspresionističnega pisatelja bi Ve-
likonja tako prešel v kolektivističnega, iz li-
terarnega seciranja individualnega psiholo-
škega dogodka v psihološko razlaganje druž-
be, v tem primeru kraške vasi kot celote. Za-
to drama iz samega "pričkanja in čenč — be-
sed" ni uspela; povest v novem smislu pa?...

Na vsak način pa moram omeniti kot goto-
veno najmočnejših Velikonjevih novelic opis
njegove bolezni na zagrebški kliniki: v trenu-
tu, ko smo bili prepričani, da je bolezen uni-
čila za vedno Velikonjo pisatelja, je dal ta
opis NA HODNIKU (zdi se mi, da je ta na-
slov) v Domu in svetu, kjer je resnično moj-
strsko opisal tipe bolnikov in vzdušje bolnice,
še bolj pa psihološko razpoloženje bolnikov,
tokrat res z ostrino Dostojevskega manire.

Toda po tem — po bolezni — smo čutili, da
je v njem ostala posledica, ki je bila vidna
tudi v pisateljevanju: njegova izredna jasnost
je izginila. Trudil se je z skopimi besedami,
toda bil je preskop, da sam ni mogel več po-
sredovati popolno jasnost svojih podob. Toda
tudi iz tega časa je izdal v samozaložbi dve
zbirki črtic iz družinskega in uradniškega živ-
ljenja POD DROBNOGLEDOM in ZBIRAL-
NA LEČA, ki nosita v precejšnji meri odsev
te bolezni, toda v nekaterih črticah je dose-
gal prejšnje mojstrstvo, kot se ga je naučil
pri Rusih. Tu so satire na uradništvo, ki ne
zaostajajo za šolo. Bude smeh in sočutje. V
zadnjem času pa je zbiral ob prijateljskem
omizju ANEKDOTE, več ali manj posrečene,
toda večasih prav "nasilno" smešne, morda
večjega pomena kot dokument o kakšni oseb-
nosti, kakor pa anekdota "sama na sebi" s
svojo lastno vrednostjo.

Toda njegova stara moč psihologiziranja
dogodkov v neki nejasni mistiki je prišla do
veljave v zadnji dominsvetovski črtici, ki jo je
napisal na mojo prošnjo med vojno ZANJKA
in se nanaša že na dogodke pouličnih umorov
in psihološki proces v morilcih... Posvetil je
črtico svojemu zdravniku dr. Breclju, ki ga je
zdravil; toda ko je čul po njegovi smrti, da je
bil ta stari borec SLS na Goriškem zdaj ce-
lo član OFarskega parlamenta, je zadnji hip
vzel iz tiska posvetilo in ga posvetil — v na-
sprotje — spomínu svojega rojaka in prijatel-
ja bana Natlačena, žrtvi prav te OF, v katere
vodstvu je bil tudi dr. Breclj.

S tem je bilo Velikonjevo literarno delo kon-
čano, le da je pisal tudi v dnevni tisk (Slove-
nec, Domoljub), predvsem spomine na prija-
telje, bodisi, da so umrli, bodisi, da so praz-
novali življenske jubileje... najrajši pa tudi
žrtvam revolucije.

Njegova literarna karakteristika bi tako bi-
la: Velikonja literarni organizator — urednik,
polemičar in člankar; kot literarni ustvarja-
lec je začel s pesmimi, prešel v prozo, ponaj-
več v psihološko analizo mladčevske duševno-
sti in pozneje otrok sploh; dal svoj obolus tu-
di ekspresionistični prozi, toda svoje največje
vrednote je pisal v slogu psihološkega realiz-
ma iz osnovnih idealističnih idej požrtvovalne-
ga domovinstva, ljubezni do otroka, družine,
ter zlasti odpora proti zločinu v duši člove-
kovi, ki je naravno krščanska; podal je nekaj
izrazitih psihološko globokih gledanj ter kon-
čal v psihološkem drobljenju vaškega kolekti-
va. Skratka: Pisatelj, ki "mirno lahko stoji v
vrsti bolj popularnih piscev..."

Kot tak pisatelj je bil izbran za člana
P. E. N. kluba v Ljubljani (center London)
ter bil tako omizni tovariš družbi, ki ji je
predsedoval župančič in v kateri so bili Vid-
mar, Kozak, Bevk, Finžgar, Koblar, Kočbek
itd.

Gotovo vreden, da bi bilo njegovo ime vsaj
zabeleženo v slovenski kulturni in slovstveni
zgodovini sedanjih dni.

2. VELIKONJA KOT ČLOVEK IN POBOR- NIK KRŠČANSKE DOBRODELNOSTI

Najdlje smo se zadržali pri Velikonji — pi-
satelju, ker je to njegovo delo najbolj vidno
med izobraženstvom, a najmanj med ljud-
stvom. Toda tudi kot človek zasluži posebno
besedo. Prepričan sem celo, da bo prav kot
človek s svojim naziranjem, življenjem in svo-

jo zadnjo žrtvijo preživel pisatelja, kajti taka moralna sila, kot jo predstavlja Narte Velikonja, mora slej ko prej postati zgled mnogim za trajno. Mislim s tem več, kot sem napisal.

Kot dijak je zrastel iz katoliškega preporditvenega gibanja na Goriškem ter je bil kot akademik vseskozi odliččen katoliški človek z vsem mišljenjem in življenjem tudi na velikem Dunaju. Kmalu se je oženil in sicer z nečaknjno nadškofa dr. Jegliča, hčerko njegovega brata, sestrično sedanjega generalnega asistenta za slovanske province jezuitskega reda v Rimu p. Prešerna. Z njo je imel 13 otrok, izmed katerih so trije umrli (ena hčerka pri rojstvu, druga v šestem mesecu, sinček Nace pa se je ponesrečil, ko je bil 4 leta star), tako, da je ob svoji smrti imel še 10 živih, kakor se vidi iz slike, ki je bila obelodanjena med vojno. (O starem stricu družine nadškofu Jegliču je zbiral besede in izdal pri Gladniku knjižico v njegov spomin; tu je tudi njegov zapis Jegličeve oporoke na celjskem taboru, dočim je oficialnega, kot je bil objavljan po dnevnikih, zabeležil poročevalec Ilija, kakor pravi v opombah h Koledarju Svobodne Slovenije.) Bil je vzoren član Akademskega starešinstva ter je v vsem življenju izpolnjeval verske in narodne dolžnosti. (S pesnikom Lovrenčičem sta se udeleževala kongregacije Marijine družbe za starešinstvo pri jezuitih ter tudi vsakoletnih procesij istotam). Nad vse znano je bilo njegovo prizadevanje za podpiranje revežev; sodeloval je pri Vincencijevih konferencah, zlasti pa se trudil za podporo uradniškim družinam ter družinam z mnogimi otroki. Bil je idejni zasnovatelj škofijskega društva DRUŽINA ter ji bil predsednik. Eden njegovih zadnjih publicističnih člankov (v Zborniku Zimske pomoči) je bila statistika o prejemkih uradniških družin z otroki ter nasveti za izboljšanje njih položaja. Bil je apostol krščanske dobrotelnosti, zelo radikalen, toda v nasprotju s komunizmom. Prav to mu je prineslo zadnjo slavo in smrt. Ko je namreč general Rupnik ustanovil za begunce, ki so pred komunisti bežali iz zasedene Dolenjske, ali s Štajerskega in Gorenjskega svojo dobrotelno organizacijo, je poklical tedaj banskega svetnika Velikonjo za predsednika uradne ZIMSKE POMOČI. Tu je bolehn, hrom, napolgluh Narte razvil čudovito energijo in plodno delo: na tisoče družin je spravil pod streho, jih oblekel in nasitil ter podpiral

Narte Velikonja, že hrom na pol telesa, piše na stroj z levo roko leta 1939 v Begunjah

predvsem tudi revno skrito uboščino mnogih uradnikov, pa tudi pisateljev. Prav nanje je neprestano mislil. On je zasnoval in izpeljal knjižno tombolo Zimske pomoči, ki je izdala obširni Zbornik, Slapšakove otroške črtice, Balantičev Prvi venec, njegove lastne Anekdote ter je z dohodki te tombole podprl predvsem književnike. Pritiskal je z uradno močjo na pridobitnike, vse iz ljubezni do beguncev, da bi pridobil več sredstev za pomoč: tako, da so se denarniki upirali in ga imenovali "krščanskega komunista", tako, da je bil general Rupnik skoro primoran imenovati drugega, ki bi ne bil tako radikalno fanatičen "dobrotelnež" z denarjem bogatašev...

Kako je Velikonja pojmoval to svojo dobrotelnost v okviru Zimske pomoči, je razvidno iz zapiska iz dni, ko je bil imenovan na to mesto in so ga našli nekje šele na dan njegove smrti. Na listku, zapisanem z okorno pisavo leve roke (desna je bila hroma) stoji:

"Jaz sem se Mu (Bogu) postavil v službo za dobre, vredne in potrebne ljudi. Naj pove, kaj hoče in naj pazi On, da ne bo nič zoper Njega. Če me je pahnilo nekam, ne da bi prosil, potem sem spoznal v tem božji namig; čemu bi rekli 'namig Usode' in pri tem mislili, da smo zinili človeka vredno misel, ko pa je vse bolj pametno, da nekaj pripisujem pametnemu bitju kot golemu naključju. Tudi tega strahu sem ozdravljen, da ne bi upal stati na slavo pametnega bitja; zahvaljen bodi Bog za to veliko milost, da mi je dal spoznanje; prosim ga samo, naj mi da še moč, da bom mogel povsod in uspešno to spoznanje povedati, potem pa naj On odloči čas, koliko časa želi, da to širim. Naj ne zgorim na grmadi kot Njegov nasprotnik; nimam pa nič proti, če zgorim na grma-

di v Njegovi službi. Toda tega nisem vreden; tega — se bojim — da ne bom vreden; zato si s tem ne belim glave."

To se pravi: sprejel je to imenovanje v imenu Boga, da lajša bedo tolikim in tolikim pregnancem, pa čeprav slutí, da ga bo to stalo življenje... pripravljen je sprejeti tudi smrt. Zanj na ulici kakor Ehrlich ali na grmadi, kakor so obljubljal škofu... Vse v njegovo slavo! In še se boji, da ni vreden... pa je vreden postal!...

Vsaki večer zadnje leto sva bila skupaj in poznam to njegovo delo pri Zimski pomoči in njegovo fanatično krščansko dobrotelost, s katero bi se mogla primerjati samo še oseba svetega Vincencija ali Ozanama.

Velikonja je slovenski Ozanam.

In to je za oznako človeka več kot dovolj: živel je iz Boga za Narod, za družino in za ljubezen do bližnjega.

3. VELIKONJA-PROTIKOMUNISTIČNI BOREC

Razumljivo je, da je bil Velikonja odločen protikomunist. Vsa njegova dobrotelna akcija zadnjih let je bila naperjena proti komunizmu že zategadelj, ker je zmanjševala zlo, ki so ga komunisti namerno prizadevali ljudstvu, da bi ga na ta način spravili v hribe. Kajti v načelu komunizma je, pripraviti položaj do takega obupa, da človek nima drugega izhoda, kakor predati se ves in za vse komunizmu, ki razpolaga z njim, navdihujoč ga z utopijo zemskega raja. In ta obup je blažil prav Velikonja z milijoni in milijoni, ki jih je samo on znal poiskati tam, kjer so bili. In ti milijoni zato niso šli v hrib, so šli v roke pregnancem pred goščarji. Očitali so mu komunisti, da je podpiral samo nekomuniste. Deloma je to res, v toliko, da namenoma ni podpiral prosilcev, od katerih je vedel, da prejema "rdečo pomoč" od komunistov, sicer pa je podpiral slednjega, "ki je bil vreden in potreben".

Na noben način ni hotel biti soudeležen pri podpiranju Zločina. In zločin je že komunizem kot sistem, "je bistveno slab", pravi papež. To so ponavljali škofje, in v to je veroval Velikonja. Zato je proti njemu nastopal javno v radiu, v listih, in je svoje radijske protikomunistične govore zbral v tehtni brošurici MALIKOVANJE ZLOČINA, v kateri je Velikonja znova zablestel kot duhoviti polemikar ter je njegova brošurica predstavljala najboljši protikomunistični literarni izdelek tega ča-

sa. In tu je podal svoj testament, svojo voljo: nič imeti skupnega z zločinskim komunizmom:

"Slovesno izjavljam: takè svobode (komunistične) ne maram. Z zločinom nimam nič skupnega in te svobode ne maram, kajti zločina ne maram. Jaz še enkrat odločno in nedvomno povem: Svobode, kjer bi mi zločinci krojili pojme o raznih moralnih in etičnih načelih, ne maram! Zame bi bilo najhujše, če bi moral na svoje oči gledati, da so na oblasti tisti, ki so priklicali na naš narod takšno nesrečo, da je ne bodo mogla popraviti tri pokolenja. Take svobode ne maram dočakati! Zaradi tega si sami obrazložite, odkod meni ta fanatičnost. Ne maram doživeti tega komunističnega raja. Če danes ali jutri padem, bi bil moj padec večje propagandne vrednosti, kakor vsa moja predavanja. S smrtjo bi le pridobil na vrednosti in ubranosti. Z zločinci, z zločinci, ki so Finžgarjev stavek: Bogu otroci, domovini sinovi, nikomur hlapci! — spremenili v sramotno geslo: 'Bogu neizprosni sovražniki, v domovini morilci, roparji in požigalci, komunističnih kriminalnih zločincev pa hlapci!' — s temi zločinci nimam nič skupnega. Med menoj in njimi je samo — smrt."

Tako je bil pripravljen na smrt v času, ko so krog njega padali njegovi sodelavci na cestah. Pa prizanesena mu je bila v borbi, ne pa — v svobodi, v tisti svobodi, ki jo je Velikonja že načelno odklanjal, ker je vedel, kakšna je.

In padel je kot prva žrtev nove "svobode".

4. VELIKONJA PRED SODIŠČEM ZA NARODNO ČAST

Velikonja se ni umaknil pred novo "svobodo". Zdel se je prehrom, da bi mogel na pot, pa tudi — s svojo vestjo je bil na čistem. 9. maja so partizani zasedli Ljubljano in 10. maja 1945 je Velikonja praznoval — 25 letnico poroke. V noči drugega dne je bil odpeljan. S sabo ni vzel niti odeje, ker je zaradi hrome noge ni mogel nesti. Hrom je ležal na trdih tleh in trpel še na nespečnosti. Kot tak hromec bi bilo pričakovati, da bo duhovno strtl, še preden bi prišel na zasliševanje. Toda njegov nastop pred sodiščem je dvignil njegovega duha do novega viška.

Nova oblast je uvedla čudno sodišče "za narodno čast", da sodi "zločine proti njej", ki naj jih potrdi "ljudstvo", udeleženo pri javni razpravi. Prav na čelo prvega javnega procesa so postavili — Velikonjo, ob njem pa potem še nekaj domobranskih častnikov, ki so jih pripeljali iz nemškega ujetništva, iz Dachaua (prav res lepi kolaboracionisti z Nemci); potem nekaj nemčurjev in tudi Nemcev. Torej zmes literatov, častnikov pa ljudi, ki resnično niso delali časti — narodu. Obtožnica je očitala Velikonji (posnemamo po časnikih), da je kot "odločen nasprotnik in sovražnik narodoosvobodilnega gibanja vršil proti temu gibanju ustno agitacijo in pismeno propagando zlasti s tem, da je priobčeval v Slovincu in Domoljubu profašistične članke, da je priobčlil v reviji Dom in svet novelo Zanjka in da je izdal brošuro Malikovanje zločina. Nadalje da je vršil dejansko propagando s tem, da je kot predsednik Rupnikovega podpornega odbora in Zimske pomoči delil podpore predvsem le fašistično usmerjenim prosilcem, da je odtegnil podpore idejnim pristašem narodoosvobodilnega gibanja, da si je v ta namen organiziral svoj vohunski aparat in se posluževal tudi podatkov okupatorjeve policije; da je nadalje kot predsednik Zimske pomoči skrival aretacije odbornikov Rdečega križa ter njih odgona v nemško taborišče. Bil je torej kot literat, politik in uradnik v okupatorjevi službi in eden izmed vidnejših idejnih voditeljev slovenskega fašizma."

Tako obtožnica. Toda Velikonja kot literat ni bil v nikakoli okupatorjevi službi, ni pisal ne za Lahe, ne za Nemce, ne za novo oblast, temveč samo proti komunizmu kot takemu na slovenskih tleh in proti njegovemu zločinstvu: kot politik se med vojno ni mogel udeleževati; kot uradnik pa je bil prav tako v okupatorjevi službi, kakor n. pr. Župančič ali Vidmar v gledališču, kjer sta dala predvajati v čast italijanskega ministra Bottala celo izrazilo italijansko fašistično dramo Katarina Medici in kot so bili vsi uradniki, ki so ostali v službi in prejeli plačo od okupatorja še ko so šli v hrib (Serbec). Načela, po katerih je delil pomoč, smo označili in zakaj ni dal izrazitih Ofarjem tudi, kajti dobivali so jo od drugod. Da je imel pravico do podatkov o osebah, je jasno, kakor tudi to, da jih je dobival kot uradna ustanova od uradne slovenske policije. Dajal mu jih je tudi tedaj tam se nahajajoči podkomisar dr. Kante, zaupnik

Jože Košiček, generalni ravnatelj Jugoslovanske tiskarne in knjigarne, spremlja Velikonjo leta 1944 na Miklošičevi cesti v Ljubljani

OF. Kako pa je bilo z Rdečim križem, mi ni znano, znano mi je le to, da je ta organizacija nudila vso pomoč OF. Ostane od obtožnice v veljavi samo to, da je bil idejni nasprotnik in sovražnik OF, a ne kot "narodno osvobodilnega gibanja", temveč kot s tem maskirane komunistične organizacije ter da je bil eden "idejnih voditeljev slovenskega" — ne fašizma, katerega odločen nasprotnik je bil že od vsega početka, kar je pokazal v javnih spisih, temveč "katoliškega odpora proti komunizmu", kar v komunističnem besednjaku pomeni seveda fašizem. (Sam Attlee je rekel nekoč: "Vse, kar ni komunistično, je komunizmu fašistično.") To danes ni nobena skrivnost več.

Državni pravdnik mu je bil falrani literat, celo bivši dominsvetovec, "slavni" kočevski krivnik, advokat dr. Stante, tisti sam, ki je prošil nekoč celo za sprejem v Rupnikovo službo in bil deležen tudi škofijske, če morda ne prav Velikonjeve podpore. S procesom so napravili teater, razglasili so, da bodo zaslisanje prenašali po radiu po vsem svetu, pa so se omejili samo na zvočnike pred sodiščem... in tam je stala naščuvana množica in zahtevala krvi... smrti!...

Velikonjev zagovor je napravil v Ljubljani velik vtis. Ni omahoval, ni hlinil, govoril je kot mož, ki je opravil s svetom, ljubi samo še resnico in ve, da je Bogu odgovoren za svojo vest. Iz zagovora, kot ga je objavil komunistični tisk, povzemamo, da je obrazložil svoje načelno obnašanje v teh letih takole: "Računal sem, da je Srbija čakala na osvoboditev 500 let, zakaj potem ne bi čakali mi vsaj 5 let." Nato je izjavil, da je natančno vedel, kdo bo zmagal in da je neštetokrat izjavil, da Nemčija in Italija ne moreta zmagati. "Ko pa je stopila v vojno Rusija, sem si mislil: To je komunizem! In komunizem ne more zmagati. Nemčija in Rusija se bosta toliko časa topli, da bosta ostala dva repa. Tako sem napisal tudi v svojem spisu primeru o dveh ribniških psih. Pričakoval sem, da bosta Anglija in Amerika toliko močni, da bosta zasedli naše kraje."

Nato je poudaril še svojo narodno primorsko zavest: "Drugi vzrok pa je bil, da moramo čakati, ker so me bolele goriške meje. In sem rekel: Anglija ne bo s prstom mignila, in bomo morali sami zasesti meje. Zato moramo čakati in ne se med sabo boriti. Ko pa sem zvedel za OF in da jo vodijo komunisti, sem rekel: "Zraven me ni! Zvedel sem, da so se proti partizanom osnovali prvi odredi poštenih fantov..." tu je odgovor prekinjen v listu, in ne vemo, kako se je izrazil o teh "poštenih fantih", med katerimi so bili tudi njegovi fantje. tisti, ki so že prej — aprila 1941 — šli med prostovoljce za obrambo države proti Lahom in Nemcem... pa bi jih kmalu Pavelič z drugimi vred dal pobiti, da jih ni rešil — prav Velikonja kot literat s pomočjo literata hrvatskega ministra dr. Budaka. Koliko si je tedaj dal truda, da je rešil stotine teh prostovoljcev, katerih marsikdo je potem šel — v partizane.

Nato je nadaljeval: "Drugo, kar je bilo pri meni odločilno, je bila mistična vera — pomagati ljudem. Nisem delal napačno v smislu katoliške in humanitarne misli. Nisem gradil na zločinu, ampak proti njemu."

In ko ga je sodnik vprašal, zakaj je proti OF, je jasno izpovedal: "Zato, ker katolicizem ne more sodelovati s komunizmom." In ko mu je sodnik očital zmoto v ideologiji, je odgovoril: "V ideologiji se nisem zmotil, temveč v svoji taktiki."

Tako komunistični list "Ljudska pravica" sam. Gotovo je ta tekst že cenzuriram. Da je

marsikaj izpuščenega, vemo iz pričevalcev, ki so poslušali zagovor po zvočniku pred sodiščem. Drugi so se zagovarjali, da so se motili, da so bili zapeljani, on pa je tako možato branil svojo ideologijo, in je na koncu ob razglasitvi smrtne obsodbe glasno in jasno zaklical, da so slišale množice pred sodiščem:

Živel Kristus Kralj!

Priča pravi: "Množica je pobesnelo zakričala!"

To se je godilo na kresni dan, 24. junija 1945, na dan praznika sv. Janeza Krstnika, pridigarja v puščavi. Oznanjevalca Gospodovega.

Je bila s to obsodbo rešena narodu čast?

Nasprotno: nekaj mesecev pozneje so razpustili to sodišče, ker je pred zunanjim svetom delalo — n e č a s t — novi oblasti. In popraviti so morali krivdo, ki so jo z njim prizadejali, v kolikor so seveda mogli.

Velikonjeve smrti niso mogli oživiti.

Do danes ni bilo mogoče ugotoviti, kje je bil ubit, a najbrže blizu Kamniške Bistrice. Vsekakor ni bil obešen, ampak ustreljen, kot sklepajo. In ne skupaj z drugimi, ker z njimi skupaj ni mogel hoditi, ker niti palice ni imel.

Priča tistih dni pravi, da je vse mesto občudovalo njegov nastop.

5. Z VELIKONJO SO SODILI-KATOLIŠKI TRADICIJI

S smrtjo je Velikonja postal res udaren, velik, nadnaravno velik in močan, kot ni bil nikdar v življenju. To čutijo tudi morilci. Pravijo, da se je eden njegovih sodnikov — dr. Samo Dostal — nekaj dni po procesu usmrtil. Velikonja, ki je vedno in povsod nastopal proti zločinu, je bil po zločinih sojen kot zločinec. Zdaj po smrti je postal simbol "vse slovenske protiliberalne in protikomunistične preteklosti in tradicije", kakor se da sklepati iz članka komuniste Pirjevca, ki ga je napisal ob njegovi smrti: "Pred sodiščem so stali ljudje, ki so s podlim licemerstvom hoteli opravičevati narodno izdajstvo ter ga ustolčiti kot edno zveličaven, z nauki katoliške vere skladen narodni program. Početje licemerjev kova Narte Velikonje je rodilo ogromno gorja. V srcih ljudi se je zbralo vse ono, kar je bilo v stoletjih zgodovine slovenskega naroda propadlo. Imeli smo izdajalca Šušteršiča, Costo, Korošca, tako gnusnih kreatur pa še nismo

Imeli. Narte Velikonja je obsojen na smrt. Z njim so obsojeni tudi vsi šušteršiči, vsa tista lopovščina, ki je pod plaščem katoliške vere in z blagoslovom škofa pripravljala eno največjih katastrof v zgodovini našega naroda. V tej lopovščini se je do viška stopnjevalo vse jezuitsko hinavstvo in nesramnost šušteršiča in Korošca. Pravici je zadoščeno. Še je kje kakšen Narte Velikonja, toda mi jih bomo našli. Mi vemo, da škof Rožman ni slučajno postal okupatorjev pomočnik. Mi vemo, da so se že njegovi predniki in učitelji, Korošci in Natlačeni vezali s fašizmom...

Spričo tega lahko danes zapišem še z večjim poudarkom, kar sem zapisal pred desetimi leti v Ameriški Domovini, in potem ob prvi obletnici v Velikonjevi številki taboriškega Sveta in doma (1946) svoje prepričanje:

Komunisti so po hromem Narteju Velikonji udarili zavestno kot po simbolu slovenske katoliške in politične delavnosti, udarili po Koroščevem človeku (bil njegov tajnik) kot predstavniku Koroščeve protikomunistične politike; udarili po škofovem človeku (bil v svaštvu z nadškofom Jegličem in predsednik Škofijske dobrodelne ustanove Družina), da bi udarili škofa, ki ga niso dobili v roke, udarili obenem po vseh tistih izobražencih, ki so vodili slovenski politični in publicistični boj — ne samo med vojno, temveč tudi pred vojno (ko še nikjer ni bilo okupatorja) — proti komunizmu; da celo po tistih, ki so desetletja nazaj in stoletja vstrajali proti liberalizmu, ker vedo da ni katoliška narodna tradicija in odpor proti mednarodnemu komunizmu samo slučajnostna zveza, temveč — razvojno načelna: da izključuje ena drugo; da ni sodelovanja med njima; da zločin ne more postati čednost, ki ga je treba mallkovati in mesto Boga postavljati v oltar. Zato je med njima samo smrt, kar je s tako zavestjo slutil Narte sam in so dokazali — oni. "Postaviti je treba zgled!" je Velikonja zadnje čase vedno poudarjal, pravijo pričevalci. In postavil ga je — imenu vse naše kulturne katoliške tradicije. Ni je zatajil. Ni se ji izneveril. Ubiti je bil kot idejni nasprotnik namesto tisočev, da bi z njim ubili vso našo preteklost, izživljajočo se v katoliški tradiciji, katero kulturni boljšeški sovražijo kot samo še Boga, njeno osnovo. Zato so ga sramotili poprej, povezali ga z ubijalci in špijoni ter izdajalci, in postavili na čelo "zločincev" kot predstavnika tistega duha, ki da je izvor vseh drugih "zločinov" pro-

ti komunizmu. Duha, ki je izražen v Velikonjevem: "Postavil sem se v službo Njemu... Bogu". Zato so njega sodili kot "zločince največjega kova"... njega, ki je ljubil bližnjega vsaj s takim fanatizmom kot je sovražil zločin in greh; Velikonjo, ki je podpiral bedne vseh prepričanj, če so bili "vredni in potrebni" in se že zaradi Goriške bal slednjega medsebojnega trenja, so postavili na čelo skupine, kateri kot celoti je obtožnica očitala, da so se posluževali "protinarodnih in protičloveških metod". Velikonjo pisatelja tako vrednih stvaritev, visoko narodno idealnih in do skrajnosti humanitarnih, ki je z Zimsko pomočjo podpiral pisatelje in umetnike vseh struj ter je na desettisoče knjig vrgel med najširše ljudstvo, predvsem med narodno ogroženo Goriško, njega je državni pravdnik, falirani literat, katerega dela Velikonji ne segajo niti do nohtov nog, spravil pod paragraf, ki ga sodi "zločina zaduštve slovenske besede in uničenja slovenske knjige?" Za vse to da je odgovoren on, ki je postavljen celo na čelo družbe, kateri se očitajo kot celoti ti zločini proti narodni časti...

Z Velikonjevo obsodbo na smrt pred desetimi leti je komunistični režim zagrešil največjo nečast nad slovenskim narodom, ki bo rastla tembolj — v sramoto, čim bolj bo čas odkrival svetlo postavo Velikonje pisatelja in človeka.

Velikonja se je izrazil ob aretiranju nekemu, da ga boli samo to, da bo "nekač desetletij veljal za izdajalca, toda — potem ne več". Mi smo prepričani, da ne samo, da ne bo veljal več za izdajalca, ampak bo njegovo ime s slavo izgovarjano med vsem narodom kot ime enega najčistejših Slovencev, v zasebnem, javnem in kulturnem življenju, ki je z vso voljo in zavestno sprejel svojo smrt iz rok zločincev, da se nekoč reši narod zločina in zablesti spet preroben iz duhovnih temeljev tisočletja, ki je njemu in nam in narodu: Bog.

Narte Velikonja mu je bil do zadnjega zvest služabnik, o katerem moremo verjeti — kakor o Ehrlichu in Grozdetu, da je pal v njegovi službi in bo zato kot sedaj v nebesih nekoč še na zemlji deležen Njegove Slave.

Tedaj ne bo o njem govorila samo slovenska slovstvena zgodovina (ki zdaj o njem molči), temveč pred vso narodno bodočnostjo bo ostal kot ena najsvetlejših oseb njegove zgodovine.

Našim stražarjem

Nocoj žari nebo
čudno krvavo rdeče,
kot na veliki petek
gorele mrtvaške bi sveče.

Nocoj sem z vami, predragi:
v mraku kočevskih gozdov,
v temini votlih jam
proseč za blagoslov —
zemlji in vam.

Tih ležim na travi,
pritiskam uho na zemljo,
poslušam vaše sanje
in mi je težko,
ko me teži spoznanje
nemoči.

Iz zemlje zveni mi vaš spev:
o domu in dobrih ljudeh,
o naših temnih vežah,
o shrambah polnih žita,
o hiši na novo pobeljeni,
o kamri, kjer mlada dva spita,
o stari dobri peči,
o dekletu, ki tiho prede,
o njej, ki kot svoje dni,
zaliva dekliške grede...

V vaši so pesmi objeti:
ljudje, polje, živina,
bela cerkev na griču
v srebrni mesečini,
nad njo beli oblaki
kot davni, lepi spomini.

Vi pa stražite jase,
prst, ki ste jo ljubili,
ki vanjo ste omahnili
na ustih z imenom Boga.

Stražite, bedite, stražarji.
— Bakle na gori smrti, —
da beli mrtvaški prti
ne bodo nam zagrnili
sonca, ki se igra
v kupoli neba,
razgrinjajoč naš dan!
Stražite, bedite, stražarji!

Z nezanimanjem potuje smrt incognito

Dr. Milan Komar se je rodil 4. VI. 1921 v Ljubljani, kjer je dovršil tudi gimnazijo. Istotam začel tudi vseučiliške študije, dovršil jih je pa v Turinu. Je pravnik in publicist. Poleg prava in družboslovja ga zanimajo predvsem vprašanja sodobne filozofije. S svojo družino živi v mestu Boulogne pri Bs. Airesu.

resov. Važna vprašanja skupnega življenja jih zanimajo vedno manj. Ta duh je, žal, globoko prodril med naše ljudi, z njim pa je prodrla tudi kazen zanj; mrtvilo. Zato se nam je zdelo umestno nasloviti pričujoča razmišljanja:

“Z nezanimanjem potuje smrt incognito.”

I. SILE ŽIVLJENJA IN SILE SMRTI

Na vseh področjih sodobnega življenja čujemo pritožbe zaradi prevelikega mrtvila in prepiche živlenskosti. Odtod vedno večja potreba po umetnem oživljanju sodobnega človeka. Družabne prireditve po hišah, po klubih niso žive in živahne same po sebi, ampak jih je treba umetno poživljati, ali, kakor se pravi s strokovnim izrazom, “animirati” in za to obstoja poseben poklic “oživljalcev” ali “animatorjev”, ki bodisi s spretno režijo, z glasbo, z dovtipi razgibavajo samo po sebi mrtvo družbo. Če ne pride na pomoč alkohol, čutno dražilo, zunanji blišč ali senzacija, se pojavi dolgčas in z njim tesnoba. Velikomestni prebivalec ne prenese samote. Če živi sam, si zvečer odpre radio ali pa čita detektivske povesti, dokler ne zaspi. Med obiskovalci barov in kavarn je velik del takih, ki potrebujejo družbo in vrvenje okrog sebe, ker sicer ne vedo kako uiti čemernosti. Veliko vrvenja in migotanja, a malo življenja! Dogaja se nekaj podobnega, kot če bi umetno dihanje nadomestilo naravno in bi se nas vedno, ko bi dihalna tehnika zastala, polastil preplah.

Mnogi tolmačijo sodobno moralno razbrzdanoost, ki se kaže v predstavah, knjigah, revijah in letakih, kot izraz premočnih nagonov sodobnega človeka, toda se motijo. Pisec, ki se

V prvi polovici prejšnjega stoletja, ko je sveže pognali svobodomiselni duh razkrajal Evropo in so ležale vseprek razbite avtoritete ter je splošno razpravljanje in kritiziranje odpiralo vrata politični in socialni zmedi, je napisal španski mislec Danoso Cortes kot v svarilo: “Z diskusijo potuje smrt incognito!”

Danes ljudje sicer se zabavljajo in kritizirajo, ali v glavnem le, kadar je kdo stopil na rep njihovih osebnih inte-

ustavlja cele strani pri umazanih opisih, pač ne deluje pod vplivom nagona, ki je močan, ampak se sprehaja po ugaslem ognjeniku, sicer ne bi mogel opisovati s takim hladom in podrobnostjo.

Ravnotako se najhujše zablode ne rode iz naravno zdravega nagona, ampak iz izvotajenega uživaškega duha, ki je v zlorabi izčrpal naravne sile in išče novih in novih dražil. Bolj kot izraz nagonskih sil je sodobna nemoralna izraz nagonске izčrpanosti in nesposobnosti. Razum ne uniči nagonsko-čustvenega bogastva v človeku, ampak ga samo pravilno usmeri in s tem ohrani.

Drug tak značilen pojav je aktivizem S to besedo označujemo zadržanje človeka, ki deluje zaradi delovanja. Pameten človek deluje zaradi namena, ki ga ima; njegovo delo se podredi zahtevam stvari, za katero dela. Aktivist pa deluje zaradi delovanja; zato se vrtil od jutra do večera, ker mu to prija in mu je všeč biti “dinamičen”. Če njegovo delo ustreza stvari in če bo pustilo trajne sadove, ga dosti ne zanima. Glavno je, da vse okrog njega vrvi in se giblje, če tega ne bi bilo, bi padel v najglobljo od vseh potrtosti. Tak človek je podoben veji v grmu, ki se maje in s tem maje vse druge veje, toda ko se preneha gibati, se osta-

le veje pomirijo na svojih mestih. Domišlja si, da je razgibal okolje, da mu je dal več življenja, toda v trenutku, ko odide, ostane vse pri starem. Tak človek ne more posredovati življenja nikomur, saj ga sam nima, sicer ne bi igral sebi in drugim komedije o svoji izredni življenski sili. "Bratje, kdor je močan, ta tiho dela", je zapisal pesnik. Aktivizem je le maska mrtvila in kot vsaka maska skuša skriti pravi obraz.

Odkod pride vse to? Od vedno večjega bega pred stvarnostjo in življenjem. Sodobni človek je izgubil duha resnice, ki bi mu edina mogla pokazati stvarnost in življenje tako, kot je. Stvari take, kot so, ga ne zanimajo več; on ima svoje tehnike, sisteme, obrazce, ideje, s katerimi daje mero stvarjem. Pruski general Verdy de Vernois je imel navado reči pri težkih vprašanjih: "K vragu pravila in obrazci! Za kaj gre?" Danes pa ni važno, zakaj gre, samo, da ostanejo nedotaknjena pravila, sistemi in obrazci. Če sodobni človek zavrača sisteme, zavrača tuje, svoje redkokdaj. S tem nikakor nočemo reči, da mora človek živeti brez vsakih pravil in da ne sme uporabljati nobenih obrazcev, trdimo le, da se morajo človekova pravila in obrazci podrežati stvarnim danostim in ne narobe.

II. ALI STVARNOST ALI SAMOLJUBE

Nezanimanje ali brezbržnost je čustveno stanje človeka, ki se obnaša do stvarnosti, kakor da bi bila sestavljena iz stvari, ki nimajo zanj nobenega smisla. Če bi katera izmed njih imela zanj kak večji pomen, bi se on zanjo zanimal in že ne bi bil do nje brezbržen. Za brezbržnega človeka je stvarnost kakor siva, brez barve in brez razlik. "Saj je vseeno", je značilen stavek v ustih brezbržnega.

Popolna brezbržnost je redka in kadar jo najdemo, je navadno znak resne duševne bolezni. Pod vplivom udarcev usode človek včasih postane neobčutljiv, kot da bi ga ves svet nič ne briga. Toda pri zdravem človeku so taka stanja kratkotrajna. Človekov um je ustvarjen za spoznanje resnice in njegovo srce za ljubezen, ki pa oba zahtevata kot prvi pogoji zanimanje. Teh globokih nagnjenj človekove narave nobena zloraba ne more čisto pregnati. Tudi v tem smislu velja izrek rimskega pesnika Horaca: "Naravo lahko izganjaš z burklami, vedno bo prišla nazaj". Brezbržnost, s katero imamo navadno opraviti, je del-

Resnica je močna in globoka; mu nudi trdno oporo; um, ki sledi resnici in ki se hrani iz nje, je krepak, pa čeprav se ni šolal, kajti izpolnjuje svojo naravno opravilo, ki je odkrivati duhu objektivno stvarnost. Ne načitanost, ne duhovitost, ne odlike, resnica daje umu silo in zagon!

Kjer um jasno in globoko vidi, tam volja krepko hoče, kjer pa um trpi lakoto po resnici, je volja brez sile. Brez umske jasnosti ni močne volje, ki je umno teženje. Mrtvilo prodira iz sestradanega uma preko šibke volje v vse človekovo zadržanje.

Prva vloga vzgoje je oživljanje. Tak je tudi izvorni pomen slovenske besede vzgoja. Na to pozablja toliko dobromislečih staršev, ki vzbujajo v otroku le skrb zase, za svojo bodočnost, pozabljajo pa mu vcepiti zanimanje za objektivno stvarnost. Kdor ne zna videti resnice zunaj sebe, ta bo slep zanjo tudi v sebi. Takim laživzgojiteljem je zaklical Nietzsche: "Ne silite nas, še otroke, pridobivati in ne vtepaajte nam želje po posedovanju... Pustite, naj nas posedujejo stvari in če je mogoče, čim večja množica resničnih stvari... Mi smo orno polje za stvari! Treba je, da klijejo v nas podobe dejanstva!"

na in nepopolna in je ali posledica bolezni ali pa zaverovanosti vase, ki jo običajno imenujemo sebičnost. V prvem primeru se zanimanje zniža z uplajenjem duševnih sil, ki v človeku, ki je telesno-duševno bitje, niso vedno neodvisne od telesnega stanja. V drugem primeru se pa te sile ne zmanjšajo, samo usmerijo se v pretirano pozornost do samega sebe.

Vendar ne smemo misliti, da sebičnež odkriva v sebi svojo pravo objektivno naravo, kot so jo odkrivali n. pr. grški modrec Sokrates, ali sv. Avguštin ali mala sv. Terezija. Ti so budno odkrivali resnico v sebi, sebičnež pa se ne zagleda v to, kar je, ampak v to, kar bi želel biti ne glede na to, kar je. Sebičnež se odmika od objektivne zunanje stvarnosti, ker mu je ta dana in je on ne more po mili volji spreminjati; iz istega razloga se odvraca tudi od notranje resnice, ki mu je ravnotako dana in ki se je tudi ne da kar tako izpremeniti. Vsi vemo, da se pogosto znajdemo pred našo lastno notranjostjo kot pred nečim danim, od nas neodvisnim. Kolikokrat imamo občutek, da

sami sebe ne razumemo, ko n. pr. rečemo: "Kako je mogoče, da sem jaz to storil?" Zato se vsak poskus duhovnega napredka začne s spoznavanjem samega sebe, to je, tiste globoke narave, ki nam je dana in ki je mi ne moremo spremeniti. Ves naš napor je potem le neke vrste grajenje na podlagi, ki smo jo prej morali odkriti.

Sebičnež je brezbrizen do notranje in do zunanje resnice. Čeprav se zanima za svet in ljudi, jih jemlje le kot orodje za svoje namene. Kadar govorimo s sebičnim človekom, čutimo, da ga ne zanimamo kot taki, ampak kot morebitni izvrševalci nekega njemu koristnega dejanja. Nezanimanje, ki se prikaže preko še tako obilne prijaznosti kakor šilo iz vreče, nas neprijetno dirne in odbije. Nezanimanje človeka sploh zelo prizadene. Če nas kdo ignorira, nas navadno to bolj boli, kot pa če bi nas sovražil. Sovražnik se vendar na nek način zanima za nas.

Za sebičneža je svet le skupek možnih oro-

dij in sredstev za njegove cilje. Ko sebičnež gleda stvari in ljudi le s tega stališča, jim vzame, kar imajo na sebi najzanimivejšega in najbolj živega, to je, njihovo posebnost in osebnost. Sebičnost povzroči, da stvari in ljudje oblede in posive. Kolikor je kdo sebičen, toliko je razbarval stvarnost. Biede in sive stvari že ne morejo buditi v njem tiste polne čustvenosti, kot jo vzbujajo živi in realni predmeti in bitja. Starodavna indijska modrost, ki ni prav nič v opreki s krščansko filozofijo, je povdarjala, da se nam, ko pozabimo nase, prikažejo stvari v svojem najglobljem čaru.

Zato se s sebičnostjo in nezanimanjem pojavlja kot neizbežna posledica: dolgočasje. Dolgočasje pa sebičnež preganja z umetnimi dražili: s povečanim častihlepjem, pospešeno lakomnostjo, večjim uživanjem. Duh, ki ga je nezanimanje izstradalo njegove naravne hrane, ki je objektivna stvarnost z vsemi svojimi pristnimi čari, išče nadomestkov. Sodobna nemorala se začne z brezbriznostjo. (*)

III. SPECIALIZACIJA IN SHIZOFRENIJA

Živimo v dobi vedno večje specializacije. V velikih središčih skoraj ni dobiti praktičnih zdravnikov, ki bi obvladali vse bolezni ali pa celo ruvali zobe in dajali nasvete za živino, kot smo jih bili včasih vajeni doma. Zdravnik, ki je količkaj podjeten, se specializira: za srce, prehrano, dihala ipd. Ko se omeji, laže obvlada svojo snov, globlje in natančneje prodre v znanost. Obseg je manjši, a temeljitost večja. Enako velja tudi za druge poklice. Odvetniki v vlemestu se posvečajo določenim poslom: imamo veliko trgovskih, zapuščinskih, delavno-pravnih, zavarovalnih, rodbinskopravnih, a malo splošnih pravnikov. Isto specializacijo opazujemo v industriji, trgovini in upravi. Specializacija je postala nujen pogoj znanstvenega, tehničnega in gospodarskega napredka.

Napredovati na ozko omejenem odseku svoje stroke ni prav posebno težko. Če hočemo obdelati zgodovino svetovnega pesništva, denimo, od renesanse naprej, bomo potrebovali kakih deset tisoč knjig in dolgo vrsto let, da izčrpamo snov; če se omejimo le na slovensko pesništvo, nam bo morda tisoč knjig in nekaj let dela dovolj; če pa se posvetimo le enemu samemu pesniku, bomo zmogli z nekaj sto viri v kratkem času dokončati zadano si nalogo. Toda, če bo naša razprava kakor odstavek, iztrgan iz celotnega besedila, če se torej lik na-

šega pesnika ne bo odražal na ozadju domačega in svetovnega pesništva, bo naš uspeh bolj malo vreden, visel bo v zraku brez zveze in brez podlage. In prav v tem je nevarnost specializacije. Omogoča nam poglobitev v posameznih točkah, obenem pa nas trga iz celokupne stvarnosti, ki to točko obdaja. Že veliki naravoslovec in zdravnik Alexis Carrel se je pritoževal, da je zaradi prehude specializacije težko dobiti ljudi za vodstvo medicinskih fakultet in znanstvenih zavodov, ki bi poleg poznanja lastne stroke imeli dovolj široko obzorje, da bi dali vsaki panogi mesto, ki ji v celotnem znanstvenem sestavu gre.

(*) Morda bo kdo ugovarjal, češ, ali ni svet poln sebičnežev, ki so kakor nabiti z življenjsko silo in dosegaajo vidne uspehe. Brezbriznost, ki je posledica zaverovanih vase, lahko uniči po naravi borno osebnost, teže bo pa uničila bogat in mnogostranski temperament. Treba pa je videti, kaj bi tak značaj bil, če bi se razvijal v duhu pozornosti do objektivne resnice; treba je nadalje ločiti, če taki ljudje niso morda na področju, na katerem dosegaajo uspehe, manj zaverovani vase in bolj podrejeni resnici, kot se to navidezno zdi, kajti popolna sebičnost in z njo popolna brezbriznost sta redki; končno je treba kritično premotriti navajane uspehe, ali so res uspehi in ne le kratkotrajne tvorbe podlage. Kakor koli naj bo že, sebičnost vedno pomeni oddaljenje od objektivne stvarnosti.

Ta duh pronica v splošno nastrojenje ljudi. Imamo politične struje, ki osporavajo važnost socialnega vprašanja, kot je to delal Maurras v Franciji. Pojava gospodarstvenika, ki je politično nepismen in ki se pomilovalno nasmehne, ko mu omenimo umetnost ali kulturo, žal, ni redka, da ne govorimo o znanstvenikih ali umetnikih, ki naredo vtis nebogljenec, če jih premaknemo z njihovega ozkega področja.

Sodobni človek beži pred vsem, kar ni njegova stroka ali zanimanje. Specializacija razkosava človeško znanje v predele, ki le s težavo občujejo med seboj in ubija smisel za tista načela, ki bi med posameznimi strokami mogla vzpostaviti red in zapovrstnost.

Zato bi smeli imenovati današnjo civilizacijo shizofrenično. Shizofrenija je bolezen razkosanega duha. Duševne lastnosti ostanejo neokrnjene: spomin, um, čustvenost, volja delujejo naprej, samo zveza med njimi se pretrga; vsaka gre v svojo smer. Zato dušeslovci primerjajo shizofreničnega duha hiši, ki se je popolnoma zrušila, a nobena opeka, noben kamen se ni razbil, ali pa knjigi, ki ji je knjigovez zmešal strani, a ji nobena ne manjka. Podobno posamezne stroke danes čisto dobro napredujejo, a manjka med njimi zveze, ki pa ni mogoča, če vsakdo tiči v svojem. Kjer ni zanimanja za druga področja, ni mogoče nobeno širše obzorje.

IV. VERSKA INDIFERENCA IN INDIFERENCA VERNIKOV

Posledica splošne brezbržnosti je tudi vedno večja verska brezbržnost. Kdor nima smisla za usodo bližnjega ali družbe in se ne briga niti za globlja osebna vprašanja, bomo zaman pričakovali, da bi se prikopal do verskega življenja, tako zaman, kot bi zaman upali, da bo tisti, ki ne more dvigniti ene same uteži, dvignil tri ali štiri. Duh brezbržnosti je največja ovira za napredek krščanstva v sodobnem svetu.

Ta duh pa polni ozračje, ki ga vsi vdihavajo, med njimi tudi ljudje z verskim življenjem. Sad tega duha so verniki, ki živijo v svetu in v njem delujejo, pa se ne zanimajo resno za nobeno svetno stvar. Proti takemu pojmovanju krščanstva se je pri nas boril z umom in s pesom doktor Mahnič. Toda nujnost te borbe še ni prešla. Vodstvo francoske mladinske KA je v svojem letnem programu za leto 1950 izjavilo: "Misliti, da je mogoče mladega člove-

S tem pa nočemo reči, da je treba pasti radovednost na vseh mogočih toriščih. Kdor vse vprek kupuje, ne bo ničesar kupil; kdor se za vse zanima, ne bo ničesar ustvaril. Človek je končno bitje; le če se odloči za določen poklic ali poslanstvo, bo njegovo življenje plodno. Vsakdo mora stopiti na svojo pot in jo hoditi do konca. Toda ta pot se ne vije po praznini ali puščavi, ampak po svetu in med stvarmi. Ne dajemo mi mere stvarem, nasprotno, stvari jo dajejo nam. Zato je treba gledati okrog sebe, v širino in v daljavo ter iskati poti, kajti nihče je še ni našel pripravljene in jasno začrtane. Zato je nesmiselno natikati si plašnice in buljiti z očmi le v svojo stvar. Nismo namreč konji niti mezgi, za katere mislimo drugi. Živimo v svetu in si sami izbiramo svojo življensko pot. Specializacija, ki je neizbežna, nam ne sme izožiti obzorja in ubiti zanimanja in spoštovanja do drugih strok in področij. Tudi za to, kar ni naše in česar ne moremo sami temeljito obvladati, moramo imeti odprto oko in srce.

Uvrščeno v okolje drugih torišč, bo naše življensko zanimanje ostalo močno in plodno, kakor telesni organ, ki ni zdrav, kadar se razrašča ne glede na celotni organizem, ampak kadar dobro vrši opravilo, ki mu v okviru celote pripada. Kjer se to ne zgodi, postane specializacija vozilo mrtvila: po ožilju njenega sestava prodira v družbo smrti.

ka duhovno oblikovati brez vsakega odnosa do njegovih svetnih vprašanj, je utvara."

Krščanska vera ni akozmična (iz grščine: a brez, kózmós svet), to se pravi, da nima ničesar opraviti s svetom in s časnimi vprašanji. Resnica je drugačna. Če je kdo dolžan ljubiti stvarstvo sploh in človeštvo posebej, je to gotovo kristjan. Kristjan ne obožuje človeštva, niti njegovih vprašanj, toda zanj je človek delo božjih rok, ustvarjen po podobi Najvišjega. Po človeku kristjan ljubi Boga. V človeku odkriva božji blesk in ta blesk mu govori o Bogu.

Če se torej kristjan ne da očarati po raznih "zahtevah časa", se to ne zgodi, ker bi bežal pred svetom, ampak, ker preveč globoko prodre v te "zahteve" in jim gleda do dna ter se zato ne da preslepiti po videzih. To se ne pravi, da se ne zanima za svetna vprašanja, am-

pak nasprotno, da se globoko zanima. Pogled kristjana v svet je globok, odkriva nju na dnu stvari božje ideje, ki so neprodorne, a ki vseeno dovolj jasno govore o pričujočnosti Najvišjega.

Če verniki nočejo biti navadni pobožnjaki, se morajo torej živo zanimati za svet, bodisi za socialna ali gospodarska, politična in kultur-

na vprašanja, gledati jih v luči vekovitih načel in prodirati jim do jedra. Vse to pa predpostavlja zanimanje. Če verni ljudje zapadejo duhu brezbržnosti, se jim utegne zgoditi, kar bi najmanj želeli, da bodo namreč podprli eno največjih nevarnosti za njihovo lastno vero: brezbržnost vernikov bo pospeševala versko brezbržnost.

V. SKUŠNJAVA SLONOKOSTENEGA STOLPA

Mnogokrat beže ljudje iz sveta, iz družbe, iz skupnosti, ker se žele postaviti "nad okolje", "nad dogodke", ker nočejo, kot se sami izražajo, "mazati si rok" ali celo "mešati blato". Ne smemo misliti, da je vzrok takemu umiku vedno plitva sebičnost, kajti tej skušnjavi podlegajo tudi plemeniti ljudje, ki se zapirajo v osebni in družinski krog v veri, da bodo mogli, prosti vezanosti in nadleg, dati svojemu življenju več smisla in notranje vrednosti.

Toda manj sitnosti in manj težav ne pomeni že samo po sebi več pristnosti in več osebnostne sile, nasprotno je res: ovire bude naše skrite sposobnosti in če je kje, je v borbi težko biti narejen; pod udarci se pokaže človek, kakršen je. Tistemu, ki se zateka v slonokosteni stolp, da bi rešil svojo osebnost, se utegne zgoditi isto kot otroku, ki so ga starši skrbno varovali pred družino, da se ne bi pokvaril in so mu prav s tem skazili značaj.

Kot dokazujejo moderni dušeslovci je prvo ustvarjalno dejanje otroka, poiskati si pravo mesto v svoji naravni družini. Nič bolj ne škoduje mlademu značaju kot topli gredi podobno umetno okolje. Isto velja za odrasle: beg iz naravnega okolja in ustvarjanje umetnega lastnega sveta uniči še tako močno osebnost. Človek je preveč družabno in zgodovinsko bitje, da bi mogel brez škode zatirati te svoje globoke lastnosti.

Družbena in zgodovinska stvarnost res nudi podobo nereda in zmešnjave, v kateri se družita s pristnim idealizmom brezmejna povprečnost in vsakovrstna nizkotnost. Osebni doprinos se zdi, da nima smisla: pošteno delo se zgubi kot kozarec žlahtnega vina v čebru pomij. Zato se občutljivi idealist po prvih pozkusih delovanja v javnosti hitro umakne razočaran pred pokvarjenostjo sveta. Taka je zgodba Cankarjevega Martina Kačurja. Toda razočarati se more le, kdor je bil prej očaran,

očaran z lastnimi ceneno vzvišenimi sanjarjami, ki so mu zastrle resnični svet.

Podobno trpi razumar, ko ne more nataktni skupnostnemu življenju vseh tistih pravil in obrazcev, s katerimi bi on rad "uredil", "racionaliziral", "poenostavil" ter porazdelil v negibne predale živo gmoto človeških odnošajev. Vsaka živa družba se taki mrliški ureditvi upira.

Razumarju, kakor čustvenemu idealistu, so bolj mar njegove ideje, ki jih ima glede stvarnosti, kot pa stvarnost taka, kot je. Njuna skrb za čistost in red nima ničesar opraviti z resničnim svetom.

Med takim pojmovanjem in med krščanskim pojmovanjem čistosti in reda pa zeva prepad. Značilno za nečistnika je, da išče ugodje zaradi ugodja. Ugodje pa je prijetno stanje lastne zavesti. Kdor torej išče v spolnem življenju le ugodje, išče določeno stanje lastne zavesti, to se pravi, išče samega sebe. Razlika med pravo rabo in zlorabo spolnega nagona obstoji prav v tem, da, kdor ga rabi pravilno, se podredi naravnemu in božjemu redu, ki se zrcali v zahtevah objektivne stvarnosti, kdor ga pa zlorablja, išče le sebe. Če smemo vzeti pojem čistosti v širšem smislu, bi lahko rekli, da se čistost duha izraža v tisti točni prilagoditvi stvarnosti, ki onemogoča vsako sebičnost in laž. V tem smislu rabimo besedo "čistost", ko govorimo n. pr. o čistih namenih ali s prisposodobno pravimo: "Nalil nam je čistega vina."

Iz tega sledi, da, kjer ni podreditve objektivni stvarnosti in naravnemu redu, sploh ni mogoče govoriti o čistosti ne v ožjem, ne v širšem smislu. Kdor se zateka pred stvarnostjo v svoj slonokosteni stolp, išče sebe. Iskanje sebe in beg pred dano stvarnostjo pa ustvarjata zaključeno vzdusje, v katerem vsaka čistost zamre. To, kar taki begunci pred življenjem razumejo pod besedo "čistost", je

samo nedotaknjenost osebnih razpoloženj in muh. (*)

Še nekaj razodeva govornica ljudi, ki se umikajo, da bi ohranili "čiste roke": enostransko pojmovanje greha zgolj kot storitve. Grešimo tudi lahko, in celo zelo hudo, z opustitvami in z dezerterstvom, ko bi morali ostati na svojem mestu in izpolniti dolžnost. Ni si umazal rok samo tisti, ki je nekaj slabega storil, ampak tudi tisti, ki bi moral in mogel storiti dobro, pa je pobegnil.

Človeška družba je polna pomanjkljivosti. Kdor bi iskal popolne družbe, bi lahko obupal. Vendar je vedno veliko ljudi, ki jo iščejo in ki se užaljeni umaknejo, ko je ne najdejo. Seve-

da se pri tem zavedno ali nezavedno imajo za popolne, sicer se ne bi dala razložiti njihova užaljenost. Kdor ima iz osebne vaje v popolnosti izkušnjo, kako težko je napredovati v kreposti, bo znal potrpeti tudi z okoljem, ki ga obdaja; kdor se je preko padcev priboril do skromnih zmag, bo vedel, da ima smisel delovati za dobro stvar v še tako razrvanih družbah.

Kljub vsem nedostatkom je človeška narava v globini lepa in čudovita, saj je bila ustvarjena po podobi najpopolnejšega Bitja. Prodreti do tistih globin in graditi na tistih danostih je težko, a ni nemogoče. Živo zanimanje, ki je luč uma, nam edino more razsvetliti pot.

VI. SKUPNOST IN SKOPOST

Ko vabimo tovariša, naj sodeluje pri skupnem naporu, naj se kaj več prikaže med rojaki, pogosto slišimo odgovor: "Kaj pa bom imel od tega." Drugi spet, ki smo ga s težavo privedli med prijatelje, ugotovi: "Pri tej stvari pa ne bom dosti pridobil" in se odtegne. Tretji spet razlaga: "Družiti se z N. N. mi ne more služiti kdo ve kaj." Četrty odgovarja: "Bi že prišel, če bi bilo kaj resnejšega" in misli sam pri sebi: "Če bi bilo kaj takega, kar bi obogatilo moje znanje, razširilo zveze itd." Peti pride z upanjem, da ga bo skupnost moralno in duševno dvignila, ga rešila osebne potrtosti, poživila in razvedrila, in ko se to ne zgodi tako hitro, kot je on pričakoval, odide z zamero in z gnevom.

Nobeden od teh pa se ne zaveda, da tako stališče razodeva srčno lakomnost in skopost, duševno razpoloženje človeka, ki bi predvsem rad pridobival in ki mu je zlata resnica, da je slajše dajati kot pa jemati, več ali manj neznan.

Srčna skopost je veliko bolj razširjena kot skopost v denarju ali če se hočemo točneje izraziti, druga je le ena izmed oblik prve. Človek lahko skopari s talenti, z znanjem, z zvezami, s časom, z zanimanjem in ne samo z denarjem. Skopuh nehote vidi vse, kar ga obdaja, s pridobitnega stališča. Stvari, osebe, zadeve ga zanimajo, v kolikor mu morejo služiti, v kolikor jih more pridobiti in vključiti v svoje gospodarsko ali duševno premoženje. Kadar prevlada v srcu skopost, človek že ni več zmožen prijateljstva, niti ljubezni, kaj šele življenja v skupnosti. Če ima prijatelje, če kje

sodeluje, dela to zaradi svoje koristi. Ko mu prijatelj ali skupnost prenehata služiti, se prijateljstvo in sodelovanje končata. Skupnost in skopost se v jedru izključujeta. Delo za skupnost ni mogoče brez neke srčne radodarnosti.

Srčni skopuh je v bistvu sam. To je njegova najhujša kazen. Človek potrebuje ljubezni, če ne ljubi in če ni ljubljen, trpi. Skopuha nihče nima rad in če bi ga hotel imeti, bi bilo težko, kajti on sam noče ljubezni, vsaj vara se, da je noče. Homo delinquens, homo derelictus, človek, ki zapušča druge, je zapuščen človek, je napisal na koncu razprave o moralnem življenju argentinski filozof duhovnik Sepich.

Skopost oži srce, kot ga radodarnost širi. To so že vedeli stari Grki. V delu "O vzvišenem", katerega pisec nam ni znan, je napisano: "Phylargyria nósema mikropoiôn — skopost, bolezen, ki dela človeka majhnega." Moderni dušeslovci bi rekli: srčna skopost devitalizira, znanjšuje življenskost.

Na dnu nezanimanja za skupnost tiči velikokrat pomanjkanje darežljivosti. Marsikdo bi se zdrznil, če bi mu globinska duševna raziskava odkrila pod masko zadržanosti in nevmešavanja odurni obraz skoposti.

Opomba: Menih, ki se v samotni celici posveča premišljevanju, ne beži iz objektivne stvarnosti in si ne ustvarja lastnega umetnega sveta, ampak v pozabi nase vzpostavlja stik z Bogom, od katerega je vsa ustvarjena stvarnost in čigar objektivno dejanstvo jo neskončno presega.

Mavrica na tri pramene

Zastava je simbol narodne skupnosti oziroma državne samostojnosti. Zato je prav, da se zlasti mladini privzgoji spoštovanje do nje.

Da jo bomo cenili, si oglejmo na kratko njen nastanek, saj le to ljubimo, kar poznamo. Ne bo odveč najprej odgovoriti na vprašanje, kdaj sploh so se začele rabiti zastave. Videli bomo, da je tudi slovenska zastava še mlada.

Šele v srednjem veku je potreba ustvarila to razpoznavno insignijo. Kratka zgodovina njena je sledeča: Sprva je služila vojaško-verski propagandi ter je po naših sedanjih pojmih le bandero (cerkvena zastava). Križarji so jo nosili s seboj, ko so hodili osvajat Sveto deželo (v 11., 12. in 13. stol.). V naših krajih so zastave spremljale brambovce v bojih s Turki; Herbert Turjaški (deželni glavar Kranjske in poveljnik obmejnih čet) je n. pr. imel rdečo bojno zastavo s podobo Kristusa (dasi je bil protestant). O bitki pri Sisku 1593 pravi poročilo, da so kristjani zaplenili 100 turških zastav; te zastave s polmesečem so že bandero (verski simbol muslimanstva) in obenem prava zastava (narodni — oziroma državni simbol), ker turško prodiranje na zahod je bilo versko in teritorialno osvajanje. Krščanski vitezi (srednjeveški vojaki v Evropi) so na banderih imeli upodobljene svetnike in verske elemente sploh: ljudi, živali, rastline. Istotako na ščitih in grbih.

Pa ne le posamezni plemiči, marveč tudi korporacije in dežele so začele tedaj uporabljati te simbole. Lepe so bile zastave cehov (stanovskih družb obrtnikov, nastalih iz cerkvenih bratovščin). Kranjska, ki je 1346 postala vojvodina, je imela v grbu na belem polju (ali ozadju ali podlagi) modrega orla z rdečimi kremplji in rdečim kljunom ter na prsih v polmescu izmenično zlata in rdeča polja (polja: geometrični liki).

Začasno je s cesarjevim dovoljenjem smela biti namesto bele barve srebrna, a je le končno obveljala bela podlaga.

L. 1848 — pomlad narodov v Evropi — nam je dalo narodno slovensko zastavo. Kakor nekateri drugi, tako se je tudi naš narod tistega leta začel zavdati samobitnosti in po svojih zaupnikih-voditeljih izdelal in cesarju predložil svoje zahteve po enakopravnosti v Avstriji: Naš narod je zahteval Združeno Slovenijo. Ker so tedaj v državi obstojale le kronovine (dežele) je bilo treba pokazati, katere so slovenske pokrajine in kje je naša narodna meja. Že leta 1846 je izdelal Peter Kozler(*) Zemljevid Slovenske Dežele in pokrajin, a oblast ga je postavila pred sodišče zaradi veleizdaje proti obstoječemu redu. Šele l. 1854 je smel objaviti Kratek slovenski zemljepis in zemljevid. Veliki zemljevid (31 listov) je pa izšel šele 1864 leta. Ta mož je podpiral delo za Združeno Slovenijo na zelo aktiven način. Z Antonom Globočnikom je na osnovi kranjskega deželnega grba izbral za narodno zastavo barve belo-modro-rdečo. Namah je postala ta deželna kranjska zastava simbol Združene Slovenije, znak vseh Slovencev, saj je bila Kranjska osrednja slovenska pokrajina.

Trije prameni v omenjenih barvah so pravokotno na drog; če ni droga, se štejejo barve od leve na desno (n. pr. viseča raz okno), ali pa od zgoraj navzdol (emblem na čepici) oziroma od zunanjšega roba k središču (če je okrogel znak — "escarapela"). Prava narodna slovenska zastava nima na pramenih nobenega znaka.

(*) Peter Kozler se je rodil v Kočarjih na Kočevskem 16. II. 1824; bil je Prešernov znanec. Študiral je profesorsko stroko in pravo-znanstvo. Bil je sicer nemškega pokolenja, a je izvršil delo odličnega slovenskega rodoljuba.

† MSGR. IVAN TRINKO

V spoštljivi zbranosti smo se spominjali lani devetdesetih let življenja Msgra Ivana Trinka in dasi se je krog njegovega življenja dotikal roba večnosti, smo mislili in želeli, da bo Vladar vekov odmeril še dokaj dni njegovemu bivanju med nami.

Msgr Ivan Trinko s svojimi sobraty, dušnimi pastirji Beneških Slovencev pred svojim domom na Trčmuni. Od leve proti desni: GG. Birtič, Kufol, Černet, Lavrenčič in Kjačič.

A Gospod časov je določil drugače. Iz Trčmuna v Beneški Sloveniji je 26. junija 1954 šla v svet žalostna novica: Msgr. Ivan Trinko je umrl v dvaindevetdesetem letu svojega življenja. Ob tej novici smo začutili v srcu, da je padel orjaški in častitljivi hrast. Velika praznina je zazevala na zahodu Slovenije.

Veličina njegove osebnosti, ožarjena še posebej z resnobo smrti, je združila ob sebi ljudi različnega jezika in raznih prepričanj. Smrt Msgra Trinka je v preprosto in strmo matajurško vasico priklicala množice iz vseh krajev, ki so ga v mogočem sprevedu spremlja-

le dne 30. junija 1954 kot svojega kneza in očeta na domače pokopališče, kjer so se predstavniki raznih strank in organizacij iz Gorice ter zastopniki raznih krajev od njega poslovili ter izrekli globoko zahvalo za vse, kar je za Beneške Slovence storil.

Ko se s temi kratkimi vrsticami spominjamo Msgra Ivana Trinka in čutimo v srcu grenkobo nad toliko izgubo, imamo vendar trdno upanje, da bodo kali in semena njegovega dela s svojimi koreninami in tudi s svojim cvetjem, zelenjem in sadom živela med ljudstvom, v katerem je delal, do konca vekov.

Njegovo ime samo je simbol slovenstva v Beneški Sloveniji. Kdor je v življenju družil dve stoletji in je iz patriarhalne preteklosti pripeljal svoje ljudstvo skozi bučeče viharje zadnjih desetletij — tako upamo, da bo tudi iz groba sredi svoje rodne zemlje še nadalje spremljal usodo svojega rodu in njegov duh bo kot duh močnega vojvode navdihoval njegove borce, da bodo trdno stali na straži svojega naroda.

Msgr. Ivan Trinko — spominjajo se Te in se Ti zahvaljujejo duše, ki si jim kot duhovnik posredoval milost božjo;

Msgr. Ivan Trinko — nad Tvojim grobom joče slovenska pesem, slovenska žalostinka, ki si jo ljubil;

Msgr. Ivan Trinko — nad Tvojim grobom otožno zvane akordi, ki si jih ubiral;

Msgr. Ivan Trinko — spominja se Te Nadiža, ki si občudoval njene valove in poslušal njeno šumenje;

Msgr. Ivan Trinko — krog Tvojega groba se svetijo v večerni zarji beneški griči in molče zamišljeno gorski grebeni, ki si jih občudoval;

Msgr. Ivan Trinko — v Tvoj spomin šumi hrast, ki si ga risal;

Msgr. Ivan Trinko — za Teboj joče slovenska knjiga, ki si jo pisal;

Msgr. Ivan Trinko — ob Tvojem grobu molijo zate Tvoji učenci, ki si jih vzgajal;

Msgr. Ivan Trinko — od Tebe se poslavlja neznani sosed, ki Ti iz tujih dalj in izza daljnih morij želi pokropiti grob s prošnjo k Vsemogočnemu;

Msgr. Ivan Trinko — počivaj v miru!

Potokarjev Tonček

Tako smo ga klicali, čeprav otroci nismo vedeli, kje in kdaj se je rodil. Matere mu nismo poznali ne očeta, le iz pogovorov starejših smo včasih toliko ujeli, da je okrog drobnega in plašnega Tončka skrivnost, ki jo stari pred nami zakrivajo.

Danes, ko gledam nazaj in premišljam usodo in vse drobne bolečine Tončka, čutim bolečino pri srcu. Natančno vidim pred seboj droban, plašen obrazek, velike oči z rdečkastimi vekami, skuštrane lasje in dolge, drobne roke.

V šolo smo hodili skupaj. Knjig ni imel veliko, učil se je za silo. Kdo bi na kmetih mislil na šolo, posebno tedaj, če se je delo grmadilo in je manjkalo rok. Vsak par rok je bil tedaj zlata vreden. Tonček je bil za pastirja, vozil s kimpžem deteljo, ponaredil to in ono v hlevu, pokladal živini, čeprav se mu je šibko telesce marsikdaj kar krivilo.

Toda pri Potokarju je bila kmetija in kmetija ne gleda na žulje, na tihe želje in hrepenenja.

In Tonček je ravno zadnjih toliko imel.

Ko je odbrenkal prve razrede, se mu je v srcu razrasla misel na mater. Počasi in zagrizeno je grebel v skrivnost, ki so mu jo vse dotlej skrivali. Čutil je, da je ves svet tako postavljen, da ima vsak otrok mater in očeta. Vsak večer, ko je po večerji odmolil roženkranc in se potegnil pod cunje v podstrešni sobici, je zaprl oči. Potlej je z vročimi mislimi pričel slikati mater. Potegnil je prve poteze: ruta kakor jo ima Mežnarjeva Minka. Spod rute silijo lasje, obraz kakor jih imajo vse deklice. Zagorel, ne robot, toda brez tiste mehkoobe, ki jo imajo žene, ki ne grebejo po zemlji.

Tonček išče med obrazi po vasi. Reci-mo, da je mama podobna Ferjanovi Rotiji.

Tako vsak večer. Vsak večer novo slikanje, nove sanje. Tonček čuti, da ljudje počasi odkrivajo zastor, ki loči njega in mater.

To ga napolnjuje z globokim veseljem in s čudno otožnostjo obenem. Pride nedelja, drugi otroci gredo z materjo v cerkev, on mora iti sam. Sedi z drugimi otroci na stopnicah obrnjen proti ljudem. Vidi sto in sto obrazov mater in očetov, med njimi ni njenega.

Bog ve kakšen je bil oče? Nekoč je slučajno ujel, da mu je bil oče vojak. Rus. V Ferjanovi kajži je umrl.

Ni si upal vprašati, kakšen je bil. Mlad ali star, Vedel je, da bi mu nihče ne odgovoril.

Ko je bilo Tončku štirinajst let, se je Potokar odločil, da ga da učiti. Videl je, da fantič za kmetijo ne bo. Samo potegoval se je, da mu je suho telo pri hoji kar opletalo. Bal se je, da bi otrok ne zbolel.

Dal ga je h krojaču Železniku, dobremu možu s kopico otrok. Tonček se je koj privadil. Poleg učenja ga je zadelo včasih tudi pestovanje. Ni se branil. Vedel je, da mu je tako odločeno. Nima nikogar, ki bi se zanj potegnil. Matere ni in oče je že zdavnaj nazaj umrl v Ferjanovi kajži.

Tako je Tonček pričel svoje učenje. Ubadal je šivanke, pribil kakšno krpo na stare hlače. Dovolj za začetek.

Nenadoma pa je Tončkovo življenje dobilo docela novo obliko. Zgodilo se je, da se je mojster Železnik napil. Tonček je ravno pestoval pred bajto najmlajšega Železnika, ko je mojster priklovratil domov.

Dobre volje je bil.

“He, he — pestuješ?”

“Pestujem, mojster”, je potrdil Tonček.

Tedaj se je mojster sklonil k Tončku, prav do ušes je potisnil svoj obraz.

“Nekoč, fant, boš še gospod. Velik gospod. Tvoja mama je v Ameriki.”

Dvignil je prst kakor je imel navado.

“V Ameriki, fant. Tam je denarja kakor pečka. Če komu tolar na tla pade, ga še pobere ne.”

“Fant je bil kakor mesečen. Ob nedeljah popoldne se je najraje potegnil v hrib in cele ure stal na robu, od koder se je videlo daleč po dolini”.

Tončkov obraz je pozelenel, potlej ga je zalila rdečica.

“Moja mama je v Ameriki”, je zajec-ljal.

“Tako je, šentano srečo je imela. Tebe je Potokarju obesila, ona pa, švrk, v Ameriko.”

Mojster se je smejal.

“Pa se še oglasila ni koj, kanalja. Zdaj ji je nemara po tebi dolgčas. Kakor sem rekel, še gospod boš.”

Potlej se je odmajal v hišo.

Tonček je strmel po bregu. Neznana sreča mu je razburkala misli, komaj je čutil, da pestuje mladega železnika. Stisnil ga je, da je otroče zavekalo.

Šele tedaj se je predramil. Poujškal

je otroka in mu pod nosok brundal svo-jo srečo:

“Moja mama je v Ameriki, Lojzek. Zdaj ji je dolgčas po meni. Če pojdem za njo, ti bom bonbonov kupil. Melisnih, veš.”

Lojzek ga je gledal z velikim črnimi očmi. Potlej se je nasmehnil.

Od tega dne se je Tonček čudno spre-menil. Železniku je bilo žal, da je v pija-nosti bleknil tisto, toda besede ni mogel vzeti nazaj.

Fant je bil kakor mesečen. Ob nede-ljah popoldne se je najraje potegnil v hrib in cele ure stal na robu, od koder se je videlo daleč po dolini.

Potokar je železnika trdo prijel.

“Štrama, treba je bilo fantu reči kaj. Zdaj bo samo tisto premišljal. Se lahko zgodi, da bo Polona na svojega otroka spet pozabila, Tonček bo pa od samih sanj umrl todle.”

Pa je bilo železniku samemu teško.

Prekvata pijača!

Tudi otroci smo začutili, da se je Tonček spremenil. Pričeli smo ga dražiti.

“Nekaj imaš za bregom. Povej, kaj.”

“Ne povem in ne povem,” se je fan-tič otepal. “Za noben denar ne povem.”

“Bomo pa takega človeka dobili, da te bo začaral,” je silila Mežnarjeva.

“Me pa že ne bo. Bom tako molil, da me zlodej ne bo zmotil.”

“Ponoči bo prišel, ko boš spal. Še vedel ne boš,” se ni ugnala Mežnarjeva.

“Bom pa omaro zarinil pred vrata, da odpreti ne bo mogel,” je bil Tonček vesel svoje misli.

“To si še neumen,” se je Mežnarjeva zahahljala. “Počakaj, da pride naš Janez iz šol. Črne bukve ima. Dene med liste ključ od cerkvenih vrat, pa s tisti-mi črnimi bukvami potrka na vrata in omara se koj sama odmakne.”

“Figo,” se zdi Tončku le preveč. “Vaš Janez je v tistih šolah že tako dolgo, da bi bil lahko že gospod, če bi res kaj znal.”

To je pa Mežnarjevi zaprlo sapo.

Nič nismo mogli izvleči iz fanta.

Nekoč smo se na skrivaj vlekli za njim na hrib. Jaz in Mežnarjeva sva se potihno priplazila prav do leščevja, tako da nisma bila deset korakov od Tončka.

Fant se ni ganil. Kakor da je zrasel v zemljo, tako je stal. Za hrptom se mu je belila visoka, tanka breza, vsenaokrog je rdelo resje.

Strmel je v dolino. Meni se je zdelo, da vidi še dlje, prav tja do morja. Mežnarjeva me je sunila, naj planem kvišku in ga prestrašim. Toda nisem mogel. Smukal sem resje in čakal, kaj bo.

Čez čas se je Tonček obrnil. Tedaj sem videl, da so mu stale solze pod očmi. Sram me je postalo.

Počakal sem, da se je Tonček spustil pod breg.

"Vekal je," je rekla tiho Mežnarjeva.

"Trola," sem revsknil. "Bi se ti tudi drla, če bi imela mater v Ameriki."

Tako smo otroci obstali pred Tončkovo bolečino in pred njegovo skrivnostjo, ki je ni hotel razodeti. Ugibali smo to in ono. Morda ga pride mama iskat. Bog ve, kako je bogata. Saj pravijo, da je tam za čuda tolarjev. Bonbone zastoj dajejo, če jih le hočeš. Tam je vsak dan semenj. Pri nas je komaj enkrat na leto.

Tonček pa se je naprej učil za krojača, naprej je pestoval železnikovo mularijo in po malem smo ga spet pričeli dražiti.

Mame ni bilo.

Potokar in železnik sta se nekajkrat na skrivaj pogovarjala. Tonček ni nikoli zvedel kaj.

Za sejem so Mežnarjevi Tončka povabili na južino. Minka je napravila štruklje, polite s strdjo. Tončku so bili neznansko všeč.

Po južini, ko se je poslavljaj, je potegnil Minko v kot:

"Teta, štruklji so tako dobri in vi tudi. Vam povem, kaj mislim. Janeza se nič ne bojim, tudi če ima črne bukve. Veste, kaj bom naredil?"

"No?"

"Za mamó se bom peljal."

Obraz mu je sijal od sreče.

"Kje boš pa denar snel, Tonček."

"Potokarjev stric mi je dal za semenj dva dinarja, Poglajnova teta nežico, Obram mi je dal dinar. Počasi se bo skapljaló. Potlej pa grem. Za vami bom vekal, teta, za drugimi pa prav nič."

"Počakaj," je rekla teta. Morda zavoljo tega, da je obrisala solze. Ko se je

vrnila, mu je potisnila v roke dva dinarja.

Tonček je curnil skoz vrata, mi pa okrog tete.

"Kaj je povedal?"

"Nič!" je revsknila. Potlej pa se ji je glas nenadoma ublažil:

"Tonček ima mamó tako rad, da bo umrl, če je ne bo videl."

Zastrmeli smo se v teto.

"Zakaj pa vekate, teta?" sem rekel.

Nerodno ji je postalo.

"Ven, mulci!" nas je nadrla.

Razbežali smo se kakor vrabci.

Teden po tistem je Potokar dobil pismo. V dolgi kuverti z neznansko lepo znamko. Stric si je nataknil očala in pričel brati. Ko je prebral je pričel trkati s prsti po mizi.

"Tonček!"

Fant je rinil k mizi kakor bi ga ustrelil.

"Mama je pisala, fant. Ata si dobil."

Tonček je zijal kakor kapelj.

"No, nič ne glej. Mama se je poročila. Piše, da si dobil dobrega ata in da te bo prišel iskat."

Tonček je planil v vek. Pograbil je pismo in strmel vanj.

"Kje to piše, stric?"

"Todle, vidiš."

S prstom mu je pokazal.

"Tončka bova k sebi vzela. Vsak dan mislim nanj. Saj ste bili vedno dobri z njim, toda tako dolgo je bil že brez mame."

Potokarju so se tresli košati brki.

"Vidiš, tako piše mama," je trepljal fanta po rami. Potlej se je zagledal skozi okno. Ni mogel gledati v fantove vroče oči.

"Jaz imam že pet dinarjev in nežico, stric," je goltnil Tonček.

"Počemu?"

"Če bi ata le ne mogel priti. Da bom imel za ladjo."

"Ladja stane, fant. S tistimi fičniki si še mleka na ladji ne kupiš. Ata bo prišel. Le brez skrbi bodi."

Tonček je še kar stal.

"Si vesel?" je goltnil Potokar.

Fant je prikimal. Potlej je plašno poprosil za pismo.

"Kar vzemi ga," se je Potokarju tre-

“Tonček je pritekkel do očeta. Nič strahu, nič sramu, zletel mu je v odprte roke in kakor da se ne more ustaviti, vrtal v očetove prsi”.

sel glas. Rad bi že videl, da bi fant odšel iz hiše.

Tonček je stisnil pismo k sebi in se pognal iz hiše. Potokar je skoz okno strmel za njim. Fant jo je ubiral v hrib. Potlej se je Potokarju pogled meglil.

Z rokavom je stric potegnil čez oči. Da bi babe ne videle, da veka. Še takrat ni vokal, ko so mu prvega otroka pokopavali.

Po vasi je zavrelo. Tončkova mama je pisala. Poročila se je in zdaj bo ata prišel po fanta.

Otroci smo bili kar naprej okrog fanta.

“Ampak Indijanci so tam,” je vedel Kališnikov Andrej.

“Saj bom z atom skupaj,” je zamahnil Tonček.

“Nikoli ti ne bo manjkalo bonbonov,” je bilo hudo Mežnarjevi.

“Cel škronicelj jih bom poslal,” je obljuboval Tonček.

Naši otroški pogovori so se zdaj vrtili samo okrog Amerike in okrog Tončka. Nazadnje mi je Mežnarjeva rekla:

“Ti, ali ni škoda, da naše mame tudi niso v Ameriki?”

Nič ji nisem vedel pametnega odgovoriti.

Tonček pa je pričel s svojim velikim čakanjem. Železnik mu ni pustil več delati, tudi Potokar ga ni silil.

“Zdaj se spočij, fant. Tako si rantast, da se te bo ata ustrašil. Mleko pij, da se porediš. Pot bo dolga.”

Cela vas je pričela trpeti s Tončkom. Čakali so na novo pismo, čakali so na novega Tončkovega očeta. Da bi vsaj prišel in fantu okrajšal tole trpljenje.

Potokarica je rekla možu:

“Več kot deset let je bil fant brez matere. Zdaj se mu je pa ljubezen desetih let vsa prevalila na en dan. Kar preveč je zanj.”

“Jaz tudi tako mislim,” je mehko rekel Potokar. Potlej je Potokarica zasmrkala.

V septembru je bilo, na lepo nedeljo, ko je lepo opravljen neznanec stopil na Potokarjevo dvorišče. Potokar je v senci bral Domoljuba.

Stric je na prvi pogled videl, da je prišla Tončkova ura.

Segla sta si v roko. Potokar jo je dolgo držal. In čeprav se je mučil, da bi ugasil ganotje, ga ni mogel.

“Fant je kar bolan. Samo čakal je.”

Potlej je zamahnil z roko:

“Sicer smo pa vsi čakali. Tako dober fant.”

“Je doma?” je vprašal Amerikanec.

Tedaj se je Potokar počasi obrnil in s prstom pokazal na hrib. “Vidite tisto brezo?”

“Vidim.”

“Pa tistega, ki tam stoji?”

“Vidim.”

“No, tisto je Tonček. Vsako nedeljo od tam gleda, kdaj bo prišel ata ponj, da ga odpelje k mami.”

Amerikanec ponudi cigaro.

“Ponj pojdiva, če vam je prav.”

“Mi je, da bo reva vsaj nekaj imel od te nedelje.”

In sta šla. Naravnost mimo polj in v hrib. Za njima se je nabirala vas. Otroci, ženske, za njimi še možakarji.

Tedaj se je Tonček zasukal. Videl je ljudi, videl strica, ki je šel navkreber in gospoda s slamnikom ob njem.

“Tonček, ata je prišel,” je rinilo iz Potokarja.

Fant kakor da se je zamajal, kakor da vleče noge iz tal — potlej je pa zletel kakor na perutih. Drevil je čez resje, mimo leševja in trnja, naravnost navzdol. Opletal je z dolgimi rokami, preskakoval skale, krilil in se lovil.

Potlej se mu je iz prsi utrgal krik, ki je obvisel v zraku kakor od daleč vržena sulica:

“Ata!”

Čudno presunljiv je bil ta glas, podoben kriku živali, ki je našla svoj brlog po dolgi gonji. Vse je pretresel. Ženske so planile v vek, otroci smo se zgrbili, nekaj čudno svetega je zavonjalo okrog nas.

“Ata!”

Tonček je pritekel do očeta. Nič strahu, nič sramu, zletel mu je v odprte roke in kakor da se ne more ustaviti, vrtal v očetove prsi.

Potokarju so tekle debele solze. Še brisal jih ni.

Potlej je fant hlipnil:

“K mami grem, ata.”

Tedaj so ženske na glas zavekale. Tako nekaj globokega je dihnilo iz otroka, tako čudno velika sreča je bila v Tončkovih očeh, da je vsem zadrgnilo grla.

Za roko se držeč očeta je Tonček prišel nazaj k Potokarju. Vsa vas se je zgnetla na kup. Novi Tončkov oče je vrgel tolarje na mizo in naročil pijače.

Naj pijo danes tisti, ki so s Tončkom trpeli.

Mesec na to se je Tonček odpeljal. V novih hlačah, ki mu jih je naredil železnik, je še imel pet dinarjev in nežico. Potokar ju je s konjem potegnul do vlaka.

Tako je Tonček odšel k materi. Bog ve, kje je danes? Nikoli več se ni oglasil. Morda ste si želeli druge zgodbe. Morda zgodbe o gruntu, o zemlji, o kmečki ljubezni, o vasovanju. Sam sem mislil tako. Pa se mi je pero ustavilo ob otroku, ob revežu, ki je imel samo eno hrepenje: priti do matere. Gnil me je ta spomin in napisal sem ga. Nekaj ima vendar v sebi. Morda bo komu zganil v srcu misel, ki bo srédi tega tujega sveta prinesla drobno srečo tebi in tistim, ki jih ljubiš.

MIRKO SÜSTERŠIČ-VALIANT

PISMO

Pišoš mi, brate;
o, hvala:
da pesem naj moja
iz groba bi vstala.

Mrtve so črke:
Ta rana
pri dnu Kordiljere
trohni zakopana.

Z jeklom in ognjem
zavaril
srce sem že davno —
ga tujcem podaril.

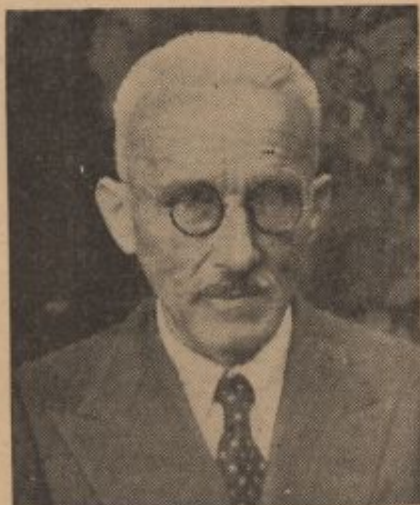
Blazne so sanje —
ne žena
ne ve, ne otroci,
ne duša nobena.

Pústi spomine,
naj spijo —
zatisni jim usta,
da ne govorijo.

Bruhnil bi pesem
kot setev
na novo. — O, groza,
morda bo le kletev!

† France Kremžar

Dne 3. decembra 1953 smo v "Svobodni Sloveniji" pisali o Kremžarjevi sedemdesetletnici in mu želeli še mnogo zdravih in srečnih let. Prav isto mu je želelo za njegov julibej slovensko občestvo v Buenos Airesu, predstavniki naših organizacij, v katerih je deloval, in premnogi njegovi osebni prijatelji in častilci. Na čestitke in napitnice je v šaljivoresnem tonu

Franc Kremžar ob 70. letnici l. 1953

odgovarjal, da je vse tisto, kar je bilo povedano na račun njegove mladostnosti in zdravja, sicer zelo lepo povedano, da pa je resnica drugačna. Že pred letom je čutil, da je dodelal. Pričel je hirati in ne ljubezen in skrb domačih, ne zdravniška veda niso mogle preprečiti tragičnega konca. Umrl je dne 26. junija 1954 v buenosaireski bolnišnici Fernandez kot resničen kristjan, ki je odšel k Bogu po svoje plačilo.

Vsi smo vedeli, da zanj ni rešitve, vendar je novica o njegovi smrti vse pretresla; vsi smo čutili, da je s Kremžarjem odšel v večnost človek, ki je zaslužil naše spoštovanje in našo hvaležnost.

Kremžarjeva osebnost ni bila nič izrednega; ni bil ne politični, ne kulturni genij, kateremu bi narod postavljaj spomenike, pa tudi ne svetnik, ki zasluži čast oltarjev, bil je samo človek v plemenitem pomenu besede, tak, kakršni bi morali biti mi vsi in bi lahko bili, pa nismo. Prav zaradi te njegove lastnosti ga je spošto-

val vsakdo, ki ga je poznal, tudi njegov načelen nasprotnik.

Bil je iskreno veren. Ni prinesel Bogu v dar le starih kosti, ampak mu je bil zvest celo življenje. Ni bil kristjan samo ob nekaterih prilikah, ampak vedno in ves. Danes je med nami polno kristjanov, ki se jih je ob pogledu na pokvarjeni svet polastila utrujenost in obup, češ, saj je tako vse izgubljeno, in so se umaknili v kot ter tudi sami omrtveli za vse dobro. Imamo kristjane, ki jim je versko prepričanje zgolj zunanja zadeva. Od časa do časa se pokaže, kakor gasilec v svoji uniformi in narodnjak v narodni noši, da jih ljudje vidijo, sicer pa žive po svoje. Naletimo na kristjane-kričače, ki se javno bahajo, kako verni da so in zaradi tega občudovanja vredni, pa je njihov krik mnogokrat le lupina, pod katero se skriva sumljiva trhloba. In še skupine na drobno sitnih kristjanov ne smemo pozabiti, ki so sicer res verni in čednostni, so pa netečni, kakor neslan kruh. Preštevajo gumbe na duhovskih talarjih in sveče na oltarjih, prekritizirajo pridigo in cerkveno petje, pohujšujejo se nad slabostmi svojega bližnjega in so vsi srečni, da morejo spet koga proglasiti za pokvarjenca, izgubljenca in odpadnika. Kremžarju je bilo takih vrst krščanstvo tuje. Njemu je bila vera nekaj tako potrebnega in samo po sebi razumljivega, kakor zrak, ki ga vdihavamo in hrana, ki jo uživamo, da si ohranimo svoje življenje. On je krščansko živel in njegovo življenje je bilo za vse, ki smo ga poznali, svetel zgled, za katerega mu moramo biti hvaležni.

Hvaležni mu moramo biti za zgled, ki ga nam je dal s svojim družinskim življenjem. Saj je preživel rajni Kremžar v krogu svoje družine premnogo grenkih ur: dolge bolezni, smrt prve žene, izgubo svojih dveh sinov, duhovnika Marjana, ki so ga zločinci umorili v Srbiji in junaka Franceta, ki je zgorel v Grahovem; izguba doma, ki ga je zgradil s trudom celega življenja, težka pot begunstva z ostanki svoje družine itd., ali v družini je bila vedno doma ljubezen, živa vera in zaupanje na Boga ter krščanska vzgoja, ki je dala narodu sinove poštenjake, junake in mučence.

Hvaležni mu bodimo za zgled, ki ga nam je dal kot javni delavec. Od mladih dijaških let, pa do starih dni, se Kremžar delu za narod

ni nikdar izogibal. Bil je med redkimi katoliškimi inteligenti, ki so pod vodstvom Evangelista Kreka začeli preporod slovenskega naroda. Živel je med ljudstvom in mu pomagal graditi politične, gospodarske in prosvetne organizacije, nastopal je kot odličen govornik na nešteti prireditvah, sodeloval je v kmečkih, delavskih in meščanskih organizacijah, zastopal narod v narodni skupščini in bil kot nesporna avtoriteta izbran za predsednika tretjemajskega slovenskega parlamenta ob koncu vojne, ki je bil glasen krik danes zaslužnjega naroda, krik, ki ne bo izzvenel, dokler se ne uresniči, kar ves narod želi.

Kremžar je bil po svojem poklicu in po svojih talentih časninar. Kot urednik katoliških listov je deloval v Gorici, v Mariboru in v Ljubljani. Kot veren, izobražen in resen človek je znal modro ravnati s tako delikatnim orožjem, kakor je tiskana beseda. Njegova nepokvarjena in klena slovenska beseda ni nikdar služila slabemu, kar se v moderni žurnalistiki tolikokrat dogaja, ampak vedno le širjenju in obrambi resnice. Stotisočim, katerim so veljale njegove besede, je bil zanesljiv vodnik v presoji dogajanj, sredi katerih so živeli. Tisti, ki so mu sledili, so mu danes hvaležni.

Z rajnim je odšel izmed nas eden onih redkih naših ljudi, ki so poznali zgodovino našega narodnega in verskega preporoda, naše gospodarske in politične borbe ter naše prekerne socialne probleme. On je živel sredi teh dogajanj, povsod aktivno sodeloval, jih zrelo presojal in bil tako zanesljiva avtoriteta v pravnem ocenjevanju minule dobe naše narodne zgodovine. Maksikaj je zapisal, marsikaj je ustno povedal, česar bi nam ne bil mogel nihče drugi tako zanesljivo.

Kot človek je bil rajni Kremžar izredno prikupljiva osebnost; značaj, ki privlači vsakogar in nikdar ne odbija. Mladi in stari so bili veseli njegove družbe. Nikdar ni bil vsiljiv doktrinarec, ampak vedno tovariš in prijatelj. Po naravi je bil mehkega srca, zato mu je dobro dela ljubezniva beseda, pa tudi on jo je znal povedati, kadar je bilo treba blažiti bolečino in vlivati optimizma v omahujoča srca. Zato je bilo premnogim tako hudo, ko so zvedeli za njegovo smrt.

Slovenski narod bo rajnega ohranil v častnem spominu.

*

Pok. France Kremžar se je rodil 4. decembra 1883 v Cerovici, občina Šmartno pri Litiji.

Ljudsko šolo je obiskoval do 3. razreda v Šmartnem, pozneje v Ljubljani, kjer je leta 1903 dovršil tudi gimnazijo. Po maturi je odšel na Dunaj študirat pravo. Zaradi materialnih razmer je moral pustiti univerzo. Vstopil je v uredništvo "Slovenca", v katerega je dopisoval že kot gimnazijec. Poslanec Povše, ki je bil po materi s Kremžarjem v daljnem sorodstvu, mu je preskrbel službo pri Južni železnici, kjer pa je pok. Kremžar ostal le nekaj mesecev ter se je vrnil nazaj k "Slovincu". Na povabilo in prošnjo dr. Antona Gregorčiča je leta 1906 sprejel uredništvo listov "Gorica" in "Primorski list" v Gorici. Ko je leta 1908 prišlo v SLS na Goriškem do razkola med starimi, katere je vodil dr. A. Gregorčič, in mladimi, je bil pok. Kremžar na strani mladih in je zato izgubil službo pri omenjenih dveh listih. Kljub temu je ostal na Goriškem ter je skupno z dr. Srebrničem, dr. Brecljem, J. Abramom, dr. Capudrom, Ivanom Rejcem in dr. Pavletičem razvijal živahno organizatorno delavnost na prosvetnem, gospodarskem in političnem polju. Leta 1909 je prevzel uredništvo lista "Novi čas", ki so ga začeli izdajati mladi kršč. socialci. Po izbruhu vojne med Avstrijo, je ta list leta 1915 prenehal izhajati, pok. Kremžar je pa bil poklican k vojakom. Služboval je na Dunaju. Stalno je pošiljal članke in politična poročila "Slovincu" v Ljubljano ter najtesneje sodeloval s pok. dr. Ev. Krekom in dr. Korošcem.

Po prevratu se je vrnil v Ljubljano v uredništvo Slovenca. L. 1923 je pok. Kremžar prvič kandidiral na listi Slovenske ljudske stranke za narodnega poslanca v svojem rojstnem okraju. Bil je izvoljen z veliko večino ter je nato poslanski mandat obdržal vse do razpusta parlamenta 6. januarja 1929. Med šestojanuarskim režimom deloval v uredništvu Slovenca, ter je ostal pri tem listu vse do 1943, ko je prevzel uredništvo "Domoljuba". Pod Živkovičovo vlado je bil tudi član štirinajstoročnice, ki je vodila Slovensko ljudsko stranko v podzemlju. L. 1935 je poleg svoje redne časnikarske službe prevzel tudi predsedstvo Okrožnega zavoda za zavarovanje delavcev v Ljubljani. Dne 3. maja 1945 bil soglasno izvoljen za predsednika slovenskega parlamenta na Taboru v Ljubljani. Begunska leta je preživel delno v Italiji, v glavnem na Koroškem, odkoder je leta 1949 emigriral s svojo družino v Argentino, kjer je živel v Hurlinghamu pri Buenos Airesu. Umrli je 26. junija 1954 v Buenos Airesu. Pokopan

je bil v nedeljo 27. junija 1954 na pokopališču Chacarita v Buenos Airesu.

Pred odprtim grobom so se od pok. Kremžarja poslovili: Č. g. Anton Orehar v imenu slovenskih dušnih pastirjev v Argentini, g. ing. Albin Mozetič v imenu Društva Slovencev, g. Miloš Stare v imenu Slovenske ljudske stranke, Narodnega odbora za Slovenijo ter "Svobodne Slovenije", č. g. dr. Ignacij Lenček v

imenu Slovenskega kulturnega sveta, slovenskega bogoslovja in pok. ožjih rojakov, g. Rudolf Žitnik v imenu slovenskega parlamenta z dne 3. maja 1945, g. dr. Tine Debeljak v imenu slovenskih časnikaarjev in č. g. duhovni svetnik Karel Škulj kot njegov edini sošolec v Argentini, poslanski tovariš v beograjski skupščini in v imenu založbe "Slovenska beseda".

FRANCE KREMŽAR

Jugoslavija v preteklosti in prihodnosti

Objavljamo sestavek iz zapuščine pok. g. Franceta Kremžarja, ki ga je napisal pred približno petimi leti kot osnutek razprave ali predavanja in doslej še ni bil objavljen.

Sestavek je ogledalo in spričevalo, koliko je pokojni g. Kremžar vsestransko mislil na razne rešitve, ki bi bile možne za Slovenijo in slovenski narod. Ker razprava opozarja na mnoge težave in nevarnosti, ki nanje pogosto ne mislimo in odpira zanimive vidike, je prav, da ostane tiskana kot prispevek za tisto dobo, ko bo mogoče oblikovati novo državno življenje v demokratični Evropi tudi za Slovence.

Uredništvo

NASTANEK JUGOSLAVIJE

Jugoslavija ni stara državna tvorba. Nastala je po prvi svetovni vojni leta 1918. Ustanovili so jo prostovoljno južnoslovanski narodi: Slovenci, Hrvatje in Srbi. Med južne Slované spadajo sicer tudi Bolgari, ki pa se takrat tej združitvi niso pridružili, dasi bi prava Jugoslavija morala obsegati vse južno-slovanske narode. Toda vpričo zgodovinske preteklosti in krute stvarnosti krvavih dejstev med Srbi in Bolgari na tako združitve ni bilo tistikrat mogoče niti misliti. Med obema narodoma je zijal velikanski prepad, poln krvi in sovraštva zaradi Macedonije, ki sta si jo oba z enako pravico lastila, med tem ko so narodno še malo razviti Macedonci skrivaj mislili, da niso niti Srbi niti Bolgari, marveč Macedonci. Resnica je, da se macedonsko narečje še ni razvilo v književni jezik, da pa si Srbi in Bolgari — sklicujoč se na jezik in zgodovino — oboji laste Macedonce in Macedonijo. Macedonija je bila stalni kamen spotike med obema sosednjima južno-slovanskima narodoma. Ta kamen je bil mnogo večji, kakor pa vsa logična nuja, ki je velevala, da bi država, sestavljena iz vseh južnih Slovanov, pomenila ne le

na Balkanu, marveč tudi v Evropi važen in pomemben činitelj. Že številčno bi štela, če bi ji pripadali vsi Slovenci, vsi Hrvatje in vsi Srbi ter Bolgari z Macedonci vred, najmanj 25 milijonov prebivalcev. To bi bila tehtna moč, ki bi se dala primerjati z drugo severno slovansko državo Poljsko. Da je taka državna združitve tistikrat bila onemogočena, je krivda tudi v dinastijah. Bolgarija je imela svojo, tujo dinastijo. Dinastična bolgarska politika je že vnaprej bila taki združitvi nasprotna. Ko je kmečki voditelj Stambolski svoj bolgarske rojake hotel pridobiti za tako združitve z drugimi južnimi Slovani, je moral ta svoj načrt z življenjem plačati.

Jugoslavija, ki bi morala biti država južnih Slovanov, to ni mogla postati, kar je bila gotovo njena velika hiba in slabost. Sile, ki bi bile, primerno koordinirane, mogle ustvarjati mnogo pozitivnih kulturnih in gospodarskih dobrin, so se med seboj paralizirale, s čemer je na Balkanu trajno tlela iskra novih nevarnosti.

Kakor rečeno, so se Slovenci, Hrvatje in Srbi prostovoljno združili v svojo novo državo. Vsi trije novi narodi so se po svojih legi-

timnih zastopnikih izrekli za Jugoslavijo. Narodne izjave, ki so podlaga ustanovitve Jugoslavije, so bile izraz splošne ljudske volje prav tako med Slovenci, kakor tudi med Hrvati in Srbi. Med te izjave spada krfska deklaracija, ženevski pakt, zlasti pa majniška deklaracija, ki jo je dne 30. majnika 1917 prebral v avstrijskem državnem zboru slovenski voditelj dr. Anton Korošec. Vse te izjave so zahtevale, naj se Slovenci, Hrvatje in Srbi združijo v skupno jugoslovansko državo. In tako je dne 1. decembra 1918 v Belgradu z aktom tedanjega regenta Aleksandra bilo slovesno razglašeno združenje in zedinjenje vseh teh treh narodov v eno državo. S tem — bi človek mislil — je bila uresničena jugoslovanska državna ideja, pri čemer so manjkali le še Bolgari.

Toda jugoslovansko državno idejo si je vsak izmed treh po svoje zamišljal. Vaj trije so si bili enih misli v tem, da njihov narodni interes zahteva, da se združijo v skupno jugoslovansko državo. Notranji motivi pa so pri vsakem izmed teh treh bili različni, kakor so bila tudi različna naziranja, kakšna bodi ta nova državna skupnost.

Da moremo različenost njihovih državno — pravnih stremeljenj prav razumeti, moramo poznati docela različni razvoj vseh treh jugoslovanskih narodov, dasi je njihovo skupno poreklo nesporno.

Pod imenom Sloveni — tako nazivajo te narode že stari zgodovinarji — so se slovanska ljudstva naselila na Balkanu že v 6. stoletju in posedla vso zemljo od Črnega morja in Donave do Soluna in Jadranskega morja na jugu, do Alp in Visokih Tur na severu ter do Furlanske nižine na zahodu. Ime "Sloven" so si ta ljudstva sama dala. S tem so hotela povedati, da znajo govoriti v svojem jeziku ("slovo" že danes pri večini Slovanov pomeni isto kakor "beseda", pri nekateri po le še slovó, kakor pri Slovencih, ki pomeni besede ob ločitvi). Zanimivo je, da vsi slovanski narodi od vsega začetka, ko so prišli skupaj z germanskimi plemeni, te imenujejo Nemce — to je neme ljudi, s katerimi ni mogoče govoriti.

Ime Sloven je ostalo le ljudstvu, ki se je bilo naselilo najdalje proti zahodu, med tem ko so bolj vzhodni deli prvotnih Slovanov sprejeli imena posameznih plemen: Hrvatje in Srbi. Bolgari pa so dobili ime po vojaškem finskem narodu, ki je prišel med vzhodni del Slovanov ter se med njimi poslovenil. Vsi štirje južni slovanski narodi so si ustanovili svoje države,

ki so se včasih med seboj kruto izpodrivale. Srbi in Bolgari so zlasti bili v hudih bojih z Bizancem. Vendar to politično nasprotstvo ni moglo preprečiti, da ne bi ti prišli vedno bolj pod bizantinski kulturni vpliv, kar se je zlasti poznalo v verskem življenju. Srbi in Bolgari so sprejeli krščanstvo od vzhodne, bizantinske cerkve, Hrvatje in Slovenci pa od rimsko-katoliške. Po velikem razkolu, ki je razdružil ne le Bolgare in Srbe, marveč tudi Ruse, so poslej Srbi in Bolgari pripadali vzhodnemu kulturnemu krogu, Slovenci po zahodnemu, med tem, ko so Hrvatje bili nekak mejnik med obema sferama, dasi se sami prištevajo k zahodni sferi.

V razumevanje sedanjih ostrin med Srbi in Hrvati je treba tudi vedeti, kar se v politiki navadno pozablja, da je do turške zmage na Balkanu poleg srbske in bolgarske države in poleg takrat že okrnjenega hrvatskega kraljestva bila še četrta jugoslovanska država: Bosna s Hercegovino, ki je spadala sicer pod zahodni kulturni krog, je pa njeno prebivalstvo bilo že mešano. Na eni strani so begali sem pred Turki pravoslavni Srbi in Macedonci, na drugi strani pa je katoliški verski element v Bosni bil hudo prizadet po krivoverski in socialno-revolucionarni sekti "bogomilov", ki so po prihodu Turkov skoro vsi prestopili v muslimanstvo. Tako je ta dežela do današnjega dne razklana v tri verske skupine. Ker se katoliški element prištevava med Hrvatje, pravoslavni med Srbe, se za muslimanski element, ki je najštevilnejši, zdaj pulita oba druga dva. In tako sta Bosna in Hercegovina do zadnjega časa bili najhujši predmet spora med Hrvati in Srbi.

Nad 500 let je trajalo turško gospodstvo nad Srbi. Med tem časom se je Srb nekako skrnil v svoje pravoslavje, ki mu je ostalo simbol narodne svobode. Vse kulturno delo je ginilo. Srbska književnost je vzcvetela šele na ogrskih tleh, kamor so se preseljevali srbski pravoslavni begunci.

Toda srbska književnost je začela cveteti šele, ko je Vuk Karadžić pod vodstvom velikega slovenskega jezikoslovca Kopitarja srbski književni jezik ustvaril, kar se je zgodilo v začetku 19. stoljetja. Med tem ko je hrvatska kultura že imela svojo staro književnost iz dobe dubrovniške republike, ki je najstarejša med južnimi Slovani, med tem ko je že v sredini 16. stoletja slovenski narod imel svoje slovenske knjige, je srbsko duhovno ži-

Uradni Napoleonov proglas o ustanovitvi Ilirije.

vljenje pod Turki še spalo, se je glasila le srbska narodna pesem, katera je ohranjala srbskega duha in srbske narodne in verske tradicije. V tej zvezi je treba omeniti, da so Slovenci že pred 150 leti imeli svoj časopis, da so še le za njimi tudi Hrvatje dobili svoj list, da pa je srbsko časnikaštvo začelo delovati komaj pred kakimi 100 leti. To tudi ni nobeno čudo, ko pa je še sredi 19. stoletja, ko so Slovenci že izgradili svoj veliki narodni program "Združene Slovenije", v Belgradu še dolgo stala turška posadka. Ko je srbski narod začel boj za svojo osvoboditev izpod turškega jarma, je Napoleon že ustanovil slovensko kraljestvo "Ilirijo", ki je obsegalo večino slovenskih dežel z glavnim mestom Ljubljano. Tudi del Koroške in celo Tirolske do Wind. Matri in Silliana je spadal k temu kraljestvu, v katerem je bil slovenski jezik poleg francoščine uradni jezik. Tedaj se je slovenski narod začel prebujati in se zavedati svoje narodne samobitnosti, izražajoč hkrati svojo voljo po združitvi vseh Slovencev v samostojni narodni državi.

Ko je srbski narod le deloma bil osvobojen,

je hrvaški narod, naslanjaje se na svoje zgodovinsko državno pravo pod banom Jelačićem leta 1848 že imel važno zgodovinsko vlogo, katera pa ni znal rešiti do konca, da bi si bil svojo državo do kraja nazaj priboril. Nosilec političnega življenja med Hrvati je bilo hrvaško plemstvo, ki je bilo narodno sicer zavedno, je pa po svojih stikih z ogrskim plemstvom v hrvaški državi sklepalo z Ogrji neugodne zveze in se počasi odrekalo suverenosti svoje države. Nosilec srbskega javnega življenja je bil kmet, ki je bil sicer postal svoboden, je bil pa kulturno zaostal. Nosilec slovenskega narodnega življenja je bil tudi kmet, ki je v zvezi s slovensko katoliško duhovščino — plemstvo se je slovenstvu odtujilo — gojil slovensko kulturo in narodno politiko. Tako se je med Slovenci na eni in Srbi na drugi strani uveljavljalo ljudstvo, pri Hrvatih pa plemstvo.

Šele mnogo let kasneje so na Hrvaškem prihajali do veljave meščanski izobraženci ter prav v poslednjem času je tudi pod vplivom slovenske politike na Hrvaškem Stjepan Radič vse narodno politično življenje naslonil na hrvaškega kmeta, ki je poslej postal nosilec hrvaške državne ideje.

Kakor se je pri vseh teh treh narodih različno razvijala kultura in so v njihovem kulturnem življenju narodovo hotenje in duhovno rast usmerjali različni kulturni tokovi (vzhod in zahod), prav tako različno se je razvijala njihova socialna in gospodarska struktura. Ko se je bil srbski kmet v sredi 19. stoletja osvobodil izpod turškega jarma, je takoj postal samostojen lastnik svoje zemlje. V predvojni Srbiji ni bilo veleposestev. Pač pa je oblika srbske vladavine, dasi po imenu demokratska in ustavna monarhija, v sebi nosila vse znake orientalske politike in ostanke starodavne in primitivne patriarhalnosti. Nove socialne ideje je v Srbijo prineslo novo radikalno socialno gibanje pod Markovičem in Pašičem, ki sta v družbi svojih somišljenikov iz tujine prinesla v primitivno Srbijo z rdečo zastavo vred tudi nauke socialnega radikalnega revolucionarizma. V tedaj še zelo primitivnih razmerah ni bilo tal v Srbiji za tak socialni radikalizem. Zato se je v 80 letih 19. stoletja to radikalno gibanje vrglo na delo za povečanje narodnih svoboščin, iz česar je v hudih notranjih bojih nastala Narodna radikalna stranka, ki je vrgla absolutistično dinastijo Obrenovičev, uveljavila široko demokracijo na temelju ljudske samouprave in nato postala edina zastopnica

Prve slovenske šolske knjige za časa Ilirije.

srbškega naroda ter njegovega hotenja po osvoboditvi in združitvi vseh Srbov. Med tem ko je Obrenovičeva dinastija poprej bila nekako avstrofilsko usmerjena, je nova Karađordževa bila vsa rusofilska, kakor je bila rusofilska tudi vsa radikalna stranka, ki je v tej obliki postala tudi v politiki nositeljica pravoslavja ter s tem nekaka pravoslavna "klerikalna stranka". Razvoj je šel proti vzhodu. Šele pod pritiskom razmer je radikalna stranka s srbskim kmetom sprejela po prvi svetovni vojni v svoj program tudi — "jugoslovanstvo". V teku 50 let svojega vladanja se je ta stranka močno izrabila, počasi je izgubila svojo socialno radikalnost in tudi demokratičnost, ostala pa je enako borbeno za velesrbske narodne ideale. V prvo svetovno vojsko je srbski narod stopil in v njej krvavel za osvoboditev in združitve vseh Srbov — v Veliki Srbiji. Le prav majhen krog mladih izobražencev je bil tistikrat jugoslovansko usmerjen, pa še tem se je zdelo samo po sebi umevno, da bi Jugoslavija skupaj s Slovenci in Hrvati bila prav za prav le povečana Velika Srbija.

Na Hrvaškem je razvoj šel to pot: Hrvaško plemstvo je bilo sicer nosilec hrvaške državne ideje, toda pod vplivom ogrskega plemstva so bili vsi za čim ožjo unijo z Ogrji. Bogatejši kmečki sloji, ki so imeli pravico voliti, so skupaj z delom inteligence bili za dosledno hrvaško državno pravo, neodvisno od Madžarov. Široka masa hrvaškega kmeta pa niti ni bila deležna volilne pravice, kakor tudi hrva-

ška zemljiška posest v velikem delu ni bila kmetova, temveč plemičeva last. Tako je Madžarom prijazni plemič — prav kakor je bilo na Ogrskem — odločal usodo volitev. Zato je na Hrvatskem redno dobivala večino takomenovana unionistična stranka, ki je bila za to, da se hrvaška država tesno drži Ogrske. Temu nasproti so radikalni elementi v drugi skupini bili za popolno hrvaško državo brez vsake ogrske nadvlade. Ti so se imenovali pravaši, pristaši "hrvatskega državnega prava". Njihovo ideologijo je izdelal Starčević. Pozneje se je v tej stranki uveljavil dr. Frank. Ta stranka pa se je kmalu razcepila, ker je Frankova stranka iskala proti Madžarom zaslonbe na Dunaju in bila avstrijsko usmerjena. Posebna izrazitost te stranke je bila, da je nepopisno sovražila Srbe in srbstvo, češ da so usmerjeni proti Belgradu in da delajo z Budimpešto zoper Hrvate in da so zato že sami po sebi sovražniki hrvaške državne misli. Srbi pa, ki so prebivali med Hrvati, so bili iz oportunističnih vzrokov vsi pristaši unionistične stranke, ki se je nazadnje imenovala "hrvaško-srbska koalicija". Ta je zastopala s 40 poslanci hrvaški narod v Budimpešti in v Zagrebu. Ko je konec prvega desetletja 20. stoletja Stjepan Radić započel svoje kmečko hrvaško gibanje, je bil njegov boj naperjen zlasti zoper to gospodo. Dasi hrvaški kmet po večini ni imel volilne pravice, ga je Radićevo gibanje zbralo v nekako kmečko razredno stranko z izrazitim hrvaškim narodnim pro-

gramom. Radičevci so po pravici odločno pobijali dotlej tako sterilno hrvaško "gosposko politiko" ter hrvaškega seljaka vzgajali za politični faktor, kar je ta tudi postal — toda šele v Jugoslaviji.

Najbolj različen je socialno-politični razvoj v slovenskem narodu. Ta narod, ki šteje vsega skupaj manj ko 2 milijona duš, je svoj narodno politični program izdelal že pred 100 leti. Ta mali narod se more ponašati, da ima izmed vseh slovanskih narodov najstarejši pisani spomenik, "Brižiške spomenike" iz 9. stoletja. Njegova književnost je 400 let stara, njegovo časopisje je med vsemi južnimi Slovani najstarejše. Ob času svoje državne svobode in samostojnosti je uveljavil najbolj demokratično vladavino, kar je ohranil dolga stoletja v najbolj častitljivem obredu vstoličevanja svojih knezov in vojvod na Gosposvetskem polju, ko je svoboden kmet po določenem slovenskem obredu postavljaval svoje kneze. Je pa ta mali narod v teku stoletij imel ogromne žrtve po nasilni germanizaciji. Tako je izgubil več ko polovico svojega ozemlja. Njegovo plemstvo je po Nemcih bilo ali uničeno ali potujčeno. Od leta 1848 dalje pa je kmet na svoji zemlji bil svoj gospodar, s čemer je bil uničen vpliv plemstva na slovenskega kmeta. Tako je kmet, ki ga je v njegovem prizadevanju podpirala zgolj slovenska katoliška duhovščina, bil res edini nosilec narodnega življenja. Njegova narodna zavest se je budila že ob času, ko je za avstrijskim absolutizmom l. 1848 sledila doba svobode, tedaj je slovenski narod takoj izpovedal svoj program: Vsi Slovenci naj se združijo, v eno narodno državno telo, ki naj se imenuje Združena Slovenija. Slovenski narod je ta svoj boj nadaljeval, dokler ni Avstrija propadla. V Avstriji je bil razdeljen v več dežel: Kranjsko, Koroško, Štajersko, Primorsko z Trstom, Istro in Goriško. Zunaj Avstrije je pod Ogrsko bilo okoli 100.000 tega naroda, pod Italijo pa v Beneški Sloveniji kakih 60.000.

Vodilni možje slovenskega naroda, ki so mu v prejšnjem stoletju bili obilno dodeljeni, so spoznali, da se mali narod ne bo mogel držati zoper silni pritisk 70 milijonskega nemštva, če ne bo napol vseh sil. Zato je vse, kar je znalo duhovno delovati, stopilo na delo za reševanje svojega naroda. Od velikega pesnika svetovnega formata dr. Franceta Prešerna do svetniškega škofa Slomška in drugih manjših, vsi so stremeli, da bi svoj narod usposobili za življenje in za doseg velikega

Dr. Anton Korošec, voditelj slovenskega naroda, ki je 30. maja 1917 prebral v dunajskem parlamentu zgodovinsko Majsko deklaracijo. Koroščeva slika je iz tedanjih osvobodilnih let.

narodnega cilja. V ta namen je škof Slomšek ustanovil veliko književno družbo sv. Mohorja, ki je nazadnje imela nad 100.000 članov. Vsak član je vsako leto dobil v svojo hišo vsaj 5 dragocenih knjig. Tako se je slovensko berilo širilo v vsako hišo. Tako je rastla izobrazba v narodu. Dnevnik tega naroda so imeli nazadnje po 20.000 dnevne naklade, tedniki pa po 50.000.

Nekako ob tistem času, ko je v Srbiji začela delovati radikalna stranka, se je na Slovenskem začelo duhovno obnovitveno delo, ki je rodilo bogate sadove na vseh poljih. Po navodilnih socialnih okrožnic papeža Leona XIII. so se začele po vsej Sloveniji snovati mogočne organizacije kmečkega in delavskega stanu. Od krščanskih delavskih strokovnih društev in delavskih konsumov do kmečkih zadrug, ki so gospodarsko podprle slovenski kmečki stan, — vse je delalo, da bi slovenskega malega človeka, ki je bil nosilec slovenske narodne misli, — usposobilo za veliko bodočnost. Vsaka občina ali župnija je imela najmanj po eno izobraževalno društvo, kjer so

bila stalna predavanja o perečih socialnih, gospodarskih in kulturnih problemih. Stalni tečaji so vzgajali mladino za bodoče voditelje in gospodarje, da bi tudi v narodni politiki mogli biti dobro podkovani. Šolstvo je bilo do skrajnosti izpopolnjeno. Ob začetku tega stoletja Slovenija analfabetov ni več poznala, med tem ko je to na Hrvaškem in v Srbiji še danes problem. Tako je ta narod v teku pol stoletja postal tako visoko izobražen in gospodarsko organiziran, da je vkljub svoji malostevilnosti mogel zadržati silne napade germanizatoričnega sistema in velenemških organizacij. Nasprotno, ti stalni naskoki na njegovo narodnost so ga ojeklenili in mu vlili veliko voljo: za vsako ceno obdržati svojo zemljo in svojo narodnost. Zavedajoč se svoje narodne samobitnosti, je vedno jasneje spoznaval, da se bo mogel trajno ohraniti le v svoji državnosti. V ta namen je med svetovno vojsko leta 1917 soglasno odobril veliko majniško deklaracijo, ki je zahtevala ustanovitev jugoslovanske države, v kateri bi bili Slovenci subjekt in ne več, kakor v Avstriji, objekt državne politike. Ta mali narod je svojo rešitev videl zdaj le v državni skupnosti s Hrvatji in Srbi.

Tako vidimo motive, ki so enega ali drugega vodili v Jugoslavijo. Tako različni so, kakor je bila različna preteklost njihova in njihova kulturna usmerjenost, podedovana iz preteklosti.

Državnik širokega pogleda bi bil umel iz teh stremljenj ustvariti plodonosno sintezo, ki bi bila iz Jugoslavije napravila mogočen politični faktor. Po tem in takem bi od vsega začetka samo rahlo povezana federativna Jugoslavija, ki bi ohranjala vse bitje posameznih narodov ter jih vezala v skupnem cilju, mogla biti zaželen ideal, za katerim so stremeli eni in drugi. Žal se to ni zgodilo. Vodja slovenskega naroda dr. Korošec je še med vojsko leta 1918 v Ženevi s srbsko vlado sklenil pakt, da bi se Jugoslavija uredila na federativni podlagi. Toda tedanji srbski zunanji minister Pašič se je dolgo ustavljal, da bi tak pakt podpisal. Šele na pritisk zaveznikov v Parizu se je vdal in podpisal. To je bilo še pred kapitulacijo avstrijske vojske. Ko pa je dr. Korošec odpotoval, je Pašič odstopil, z njim je odstopila srbska vlada na Krfu in se tako iznebila odgovornosti za ženevski pakt. Dr. Korošec je zdaj po avstrijski kapitulaciji hitel domov, da bi brž poučil svoje rojake in Jugoslovanski narodni svet v Zagrebu o sklenjenem paktu in o tem, kaj je treba storiti. Toda v Gornji Italiji kar naenkrat njegovi diplomatski potni listi niso bili v redu. Nasilno so ga zadrževali na potu, da ni mogel domov niti potovati niti brzojaviti.

Med tem pa je v Zagrebu srbsko-hrvatska koalicija, ki je imela večino v hrvaškem sabo-

Velike manifestacije Slovencev v Chicagu v Severni Ameriki
za osvoboditev Slovenije leta 1917

Č. g. Jože Košček, tajnik SLS, z osebjem
glavnega tajništva in tajništva za Ljubljano
leta 1929

ru in zato tudi v Narodnem svetu, silila, naj se brž okliče združitve s Srbijo. Slovenci so temu nasprotovali, nasprotovali so tudi Radičevski Hrvati in pravaši. Zmagal pa je voditelj te koalicije Srb Svetozar Pribičević, ki je v sporazumu s srbsko vlado izsilil sklep, da pojde Narodno veče v Beograd, kjer naj se pred regentom Aleksandrom okliče nova država. Zlasti Slovenci so bili v strašnem položaju. Od njihovega voditelja ni bilo nobenega glasu. Italijani so zasedli že več kot eno tretjino slovenske zemlje ter se bližali Ljubljani. Slovenci, ki so upali v novi državi doseči uredničenje svojega narodnega ideala, združitve vseh slovenskih dežel, so zdaj videli, da jim grozi še večje razkosanje. V tej stiski so odšli v Belgrad, da bi tam rešili, kar se še rešiti da. Vsekakor so hoteli, da bi se vsaj preprečila majorizacija pri sklepanju o novi ustavi. Toda dne 1. decembra je tudi ta stavek bil izpuščen v regentovi izjavi, da si so le pod tem pogojem šli v Belgrad, če se zajamči kvalificirana večina. Ko je bil slovesni akt 1. decembra sklenjen in razglašen, je dr. Korošec takoj smel nadaljevati svojo pot v domovino, kamor pa je prišel prepozno. Tako je takoj začetek združitve Slovencev, Hrvatov in Srbov izzvenel v veliko disharmonijo. Omeniti je treba, da se Radić ni hotel udeležiti potovanja v Belgrad ter je takoj začel boj zoper akt 1. decembra.

V tem moramo zdaj po 30 letih jasno spoznati zgodovinsko napako, ki so jo zagrešili tedanji tvorci Jugoslavije. Ni bila to le napaka, marveč zgodovinski greh, ki je bil čez dobrih 25 let strahotno kaznovan. Začel se je veliki

BOJ ZA UREDITEV JUGOSLAVIJE

Naj te dogodke, ki so splošno znani, le kratko omenim: Pri volitvah v ustavodajalno

skupščino centralisti niso dobili potrebne večine. Tukaj je hrvaški voditelj Stjepan Radić, ki je dobil veliko večino hrvaških mandatov, storil svojo prvo veliko napako: ostal je doma v abstinenci in s tem manjšini omogočil vladanje nad večino ter sklepanje o ustavi. Tako je manjšina najprej razveljavila komunistične mandate, nakar je ob abstinenci hrvaških poslancev in socialdemokratov s 13 glasovi večine izglasovala centralistično ustavo. S tem je padla usodna kocka, ki je za več ko 20 let odločila usodo Jugoslavije.

Med tem ko so Slovenci s svojim avtonomiškim programom Slovenske ljudske stranke izmed 26 slovenskih mandatov zoper centralizem zbrali pri vseh naslednjih volitvah po 20 do 23 mandatov, je na Hrvaškem tudi Stjepan Radić pri vsakih volitvah postajal močnejši. S svojim programom hrvatske seljačke demokratske republike je postal nesporen zastopnik vsega hrvaškega naroda. Toda v parlament ni prihajal. Tako je bil boj zoper centralizem na parlamentarnih tleh prepuščen le Slovincem, bosanskim muslimanom in majhni peščici proticentralističnih Hrvatov, ki niso bili Radićevi in so zato prihajali v parlament. Z malimi izjemami so dolgo skoro vsi srbski politiki bili zoper vsako spreminjanje ustave, kar je pomenilo isto kakor pa zagovarjanje centralizma. Šele pozneje so se nekatere srbske stranke odločile, da bi s Hrvati sklenile sporazum. Med tem je Radić priznal dinastijo in državo ter se javno odrekel republikli, nekaj kratov je vstopil celo v vlado. Toda proticentralistične večine nikoli ni bilo mogoče spraviti skupaj, ker se nobena srbska stranka ni upala nastopiti za avtonomijo ali federacijo. V hudih bojih v parlamentu so leta 1928 počili usodni streli, ki so ubili Radića in nekaj njegovih poslancev. Sprožil jih je velesrbsko usmerjeni poslanec. Državo je pretresla nevarna kriza. Zato je kralj Aleksander dne 6. januarja 1929 z državnim udarom razpustil parlament, vse politične stranke, razveljavil nesrečno centralistično ustavo in obljubil, da bo sam izdal novo, ki bo boljša.

Da si je metoda bila nedemokratska, vendar je s tem bil ustvarjen mogoč prehod iz nesrečnega stanja, ko bi bila zdaj res sledila ustava, ki bi bila zadovoljila Slovence in Hrvate. Toda nova ustava je bila prav tako centralistična kakor je bila prejšnja, če ni celo potencirala centralističnih tendenc. Zato je slovenski voditelj dr. Korošec izstopil iz vlade,

v katero je po 6. januarju 1929 vstopil v upanju, da bo morebiti le mogoče pravilno rešiti jugoslovansko vprašanje. Zdaj se je začelo veliko preganjanje vseh tistih, ki so bili za avtonomično ali federativno ureditev Jugoslavije. Preganjali so celo tiste, ki so naglašali eksistenčno pravico slovenskega ali hrvaškega naroda. V sredi teh novih bojev in zmed so Hrvati izdali svojo deklaracijo, v kateri zahtevajo federativno ureditev Jugoslavije in priznanje hrvaškega naroda. Skoro istočasno je v Ljubljani izšla "Slovenska deklaracija", ki je, ne da bi bila porabljala besedo federacija, izrekla zahtevo po brezpogojni združitvi vseh Slovencev v eno državno skupnost, na drugi strani pa zahtevo, naj se Jugoslavija tako uredi, da bo slovenski narod v njej lahko svobodno ter neovirano izvrševal svoje zgodovinsko narodno poslanstvo. Zaradi teh deklaracij so potem dr. Korošca in druge slovenske voditelje internirali. V internaciji so ostali do smrti kralja Aleksandra. Isto se je zgodilo s hrvaškimi voditelji. Nastalo je masovno preganjanje in zapiranje vseh, ki niso bili zadovoljni z vsiljenim centralizmom in pod jugoslovansko zastavo skritim velesrbstvom. Še le smrt kralja Aleksandra je streznila tedanje srbske politike, da so odnehali.

Po zaslugi in sodelovanju Slovencev so se zdaj začela pogajanja med Srbi in Hrvati. Uspeh teh je bil, da je bila sicer ustanovljena kot sad kompromisa "Banovina Hrvatska", ki ji je bilo priznано nekako izjemno in avtonomno stališče v državi, ni pa bilo za celotno preureditev države nič storjenega. S tako rešitvijo ni bil nihče zadovoljen. Srbi so godrnjali, ker so Hrvati dobili privilegirano stališče. Hrvati tej rešitvi niso zaupali, ker so po skušnjah prejšnjih časov vedeli, da bi tako rešitev čez noč utegnil preklicati kak nov državni udar. Zadovoljni tudi niso mogli biti Slovenci, ker Slovenija ni bila pritegnjena k taki rešitvi, dasi se je za njo v interesu države in svojega naroda ves čas potegovala. V tej zmedji in notranji neurejenosti je prišla vojska in z njo razpad Jugoslavije.

Kakor so dogodki pokazali, bi se bila Jugoslavija težko ubranila mnogo premočnega sovražnika, toda branila bi se bila dalje in pogumneje, ko bi po udaru hrvaških ustašev ne bila znotraj zlomljena. To je bila posledica njenih neurejenih domačih razmer in njene nesrečne ureditve.

Preidem dobo okupacije, ker je to posebno poglavje, ki ga je treba obširneje obravnavati, če ga hočemo poznati. Ustavimo se pri sedanjosti. Tito je zdaj gospodar Jugoslavije. To se pravi, da je gospodar v Jugoslaviji pristaš tiste struje, ki je vsaj sokriva njenega poraza. V neurejenih jugoslovanskih razmerah je namreč domači komunizem podtalno izpodkopaval moralo v armadi ter ob koncu razglasil načelo: Vrzite proč orožje! Ta gospodar sicer ni prišel na vlado po volji jugoslovanskih narodov, marveč po volji in pristanku zahodnih zaveznikov. Tudi to dejstvo moramo danes pribiti, ko že obravnavamo napake preteklosti, da vidimo, kako se take napake v prihodnosti maščujejo. Ne morem se spuščati v vprašanje, koliko časa bo Tito gospodaril v tej državi. To ni odvisno le od njega, prav za prav od njega še najmanj. Priznati pa je treba, da je Tito pri urejevanju komunistične Jugoslavije skušal izogniti se vseh državnopravnih napak, ki so jih bili zagrešili njeni tvorci od leta 1918 do 1941. Ni sicer vse njegova zasluga, kar se je v tem pogledu pozitivnega ustvarilo. Tako n. pr. ni njegova osebna zasluga, marveč zasluga Moskve, da je Bolgarija zdaj brez dinastije, s čemer je odstranjena ena izmed ovir za zблиžanje in združenje Bolgarije in Jugoslavije.

S tem pa seveda ni rečeno, da so Titove republike kaj bolj svobodne kakor so bile centralistične banovine ali oblasti. Prav nič ne kaže, da bi sedanji federativni ministri imeli kaj več moči kakor so je imeli bani in veliki župani v prejšnjih ustavah. Ampak priznati je treba, da je vsaj zamisel spočetka dobro vplivala. Vendar ljudstvo spoznava, da je vsebina take federativne sklede v bistvu prav takšna, kakršna je bila v centralističnem piskru. Iz jugoslovanskih listov moreš le redkokdaj spoznati, kaj ljudje tam v resnici mislijo. To pa smo mogli spoznati, da si ne le Slovenci, marveč tudi Hrvatje ne žele, da bi Belgrad imel tolikšne kompetence, kolikršne mu daje Titova ustava.

Gotovo je, da moremo sedanjo ureditev Jugoslavije smatrati za stalno le, če smo prepričani, da bo Sovjetska zveza trajno stala svojemu varovancu za hrbtom, ali pa ga bo morebiti celo kar posinovila, to se pravi, vključila v Zvezo sovjetskih republik, kakor so vključene Litva, Azerbejdžan in Kazakstan. Če pa

se ne bo zgodilo niti prvo niti drugo, tedaj pa je tudi sedanja ureditev Jugoslavije le začasna. In potem pride tisto veliko vprašanje: Kaj pa zdaj?

Na to vprašanje moremo odgovarjati le hipotetično, ker ne moremo vedeti, kako se bodo stvari razvijale, ampak moremo le domnevati eno ali drugo možnost.

Ako Sovjetska zveza ostane svojim vzhodnoevropskim varovancem za hrbtom kakor varuh ali mati, bo tudi v Jugoslaviji sovjetski režim vsak dan bolj izpopolnjevan in komunizem v sovjetski Jugoslaviji vsak dan bolj zakoreninjen. Ne zato, ker bi ga ljudstvo vsak dan raje sprejemalo, temveč zato, ker bi ga komunistične metode mogle vsak dan bolj utrditi, najsi bi se ljudstvo tega še tako otepalo. Vsak dan bi bilo tudi jasneje vidno, da stoji na obalah Jadranskega morja prav za prav Sovjetska Rusija z vso svojo silo, ki bi tako svoje gospodstvo razširila od Črnega do Jadranskega morja, od Stettina do Trsta in Soče. Ne spada več v okvir tega razmišljanja, kakšne bi bile zunanje politične posledice takega stanja. Kdor pa pozna komunizem v vsej njegovi strahotni dinamiki, ta se ne bo udajal utopijam, da bi obstal na tej črti, kjer je danes izobesen "železni zastor". Toda to ni več samo skrb za Jugoslavijo in južno-slovanske narode, to je skrb za vso Evropo in za ves zemeljski planet.

Mogoče pa so še druge možnosti. Te bi mogle biti posledica vojaških ali diplomatskih dejanj. Nikjer ni rečeno, da bi ne bilo mogoče Sovjetsko zvezo z diplomatskimi sredstvi prisiliti k umiku s te njene črte. Ta možnost vsekakor ni izključena, dasi nekateri dvomijo v njeno verjetnost in se bolj nagibljejo k pesimizmu tistih, ki vele, da bo samo zmagovita vojska, če se o pravem času začne, mogla Sovjete potisniti nazaj iz osrčja Evrope.

Ne da bi se spuščali v razglabljanje tega vprašanja, moremo reči, da je vsekakor mogoče, da bi se Sovjetska zveza pod takim ali drugačim pritiskom končno vendarle utegnila umakniti s svoje sedanje črte. Tukaj sta mogoči spet dve možnosti. Ali se Sovjetska zveza docela umakne z vsega področja, ki ga je doslej zasedla, in se umakne nazaj za svoje stare meje, ali pa se umakne le delno, tako, da bi ostala pod njenim vplivom tista Evropa, ki leži v vzhodnem kulturnem, območju, zahodno kulturno območje pa bi spet prišlo

pod vpliv zahodnih kulturnih i gospodarsko-političnih sil.

Vzemimo za enkrat prvo podmeno: Rusija se bo docela umaknila iz Evrope za svoje stare meje. V tistem hipu bi tudi od nje instalirani režimi v državah vzhodne Evrope skoro gotovo kar čez noč padli. Saj na tako možnost je namignil tudi ameriški poslanik v Jugoslaviji v svoji zadnji izjavi v Texasu, ko je na vprašanje časnikarja odgovoril: "Dokler Rusija stoji Jugoslaviji za hrbtom, v Jugoslaviji ni mogoča nobena nasilna sprememba sedanje komunističnega režima". Kdor razmere pozna, ta ve, da je Patterson povedal neizpodbitno resnico: Dokler bo ZSSR mogla na kakršenkoli način podpirati Titov režim, ga bo z vso svojo silo podpirala in vzdrževala. Kakor hitro pa bi ta njena sila bila odmaknjena, je spet ni sile, ki bi ta režim mogla ubraniti, da ga ne bi ljudstvo vrglo.

KAKŠNA NAJ BI BILA NOVA JUGOSLAVIJA?

Zdaj bi nastalo vprašanje, kakšna naj bi bila nova Jugoslavija? Da ne bo mogla biti taka, kakršno je zajela vojska leta 1941, in tudi ne taka, kakršno je ustvaril Tito, na podlagi skušenj zahteva zdrava pamet. Razvoj dogodkov od leta 1918 do danes nam je dovolj jasno pokazal vse grehe, ki so bili storjeni na račun Jugoslavije. Kdor bi tiste napake in grehe hotel zdaj po tolikšnem trpljenju in tolikih rekah preliti krvi nadaljevati, bi bil zločinec. Prva zahteva bi zato morala biti: Jugoslavija ne sme več biti centralistična, v njej ne bi smelo biti niti sledu več o kakih resnični ali namišljeni velesrbski prepotenci. Imeti pa bo morala v sebi tiste sile, ki bi jugoslovanske narode združevale, jih svobodno in prostovoljno zbliževale, ne pa jih nasilno tirale pod gospodstvo kogarkoli. To je prva zapoved. Najmanj, kar bi Jugoslavija, postavljena na resnično demokratske temelje, morala uesti, bi bila federacija, kakršno je vsaj na papirju razglasil Tito. Zdi pa se poznavalcu razmer, da bi Hrvatje, ki so odločno za svojo državo, nikakor ne bili zadovoljni z manj kakor s konfederacijo. Maček ima za sabo res večino hrvaškega naroda. Toda tudi ta njegov seljački narod hoče hrvaško državo, dasi pri tem ne izključuje Jugoslavije in sodržavja (Staatenbund) s Srbi. Drugače Hrvatje nikakor ne bodo pristali na Jugoslavijo. In brez Hrvatov Jugoslavije ne more biti, saj žive Hrvatje v

osrčju države ter je njihovo tudi skoro vse morje na vzhodni strani severnega Jadrana. To je torej zahteva pameti in tudi pravičnosti, da narodom ne vsiljujemo državne ureditve, ki bi je ne marali. Na svarilnih vzgledih preteklosti se učimo! Kdor bo hotel to nalogo prevzeti, bo moral imeti mnogo državniške modrosti in globoke srčne kulture. Nastaja pa novo silno kočljivo vprašanje, kako naj se izvrši razmejitev med Srbi in Hrvati. Za Bosno in Hercegovino je Tito to vprašanje rešil tako, da jo je postavil za samostojno federativno enoto. Tudi nova Jugoslavija ne bo mogla mimo tega drugače, če ne bo hotela vprašanja razmejitve le bolj zaplesti in komplicirati. Saj bo poleg Bosne in Hercegovine ostalo še dokaj drugih zapletenosti med Srbi in Hrvati. Po dosedanjih skušnjah bi človek sodil, da ne bo drugače kazalo, kakor da bodo zahodni zavezniki kot nekaki razsodniki v imenu UNO določili meje med Srbi in Hrvati ter tako enkrat za vselej končali ta spor. Meje med Slovenci in Hrvati pa so itak jasne in nesporne.

Zdi se tudi, da bi bilo v prihodnje nespametno, ko bi znova načeli macedonsko vprašanje, ki je bilo v preteklih desetletjih — prav za prav že od začetka tega stoletja — sporno med Srbi in Bolgari. Temu se moremo izogniti le, če pustimo, kar je Tito storil, da sprejmemo Macedonijo za samostojno jugoslovansko federativno enoto in tudi Macedonce za samostojen narod. Srbi pa se bodo morali zadovoljiti s svojo kraljevino Srbijo, ki bi bila povečana in močno gospodarsko okrepljena po Vojvodini, kjer po večini prebiva srbski element, dasi je tudi tukaj mnogo katoličanov, katere bi Hrvatje hoteli reklamirati zase.

Če bi hoteli s številkami dopovedati kakšna bi bila prihodnja Jugoslavija, se ne bi smeli ozirati na uradne številke, ki jih je nastavilo uradno ljudsko štetje v Jugoslaviji. To je namreč ugotovilo, da je v Jugoslaviji med 15.000.000 prebivalci 49% pravoslavni in 39% katoličanov. Ker Srbi medse štejejo vse, ki so pravoslavni, bi to pomenilo, da je bilo v predvojni Jugoslaviji 49% Srbov, Slovencev in Hrvatov, ki so vsi katoličani, pa le 39% (razen 1.800.000 muslimanov, izmed katerih jih je 800.000 bilo v Bosni in Hercegovini ter njihova narodna pripadnost ni bila vedno opredeljena). Srbi so vseh teh 800.000 muslimanov iz Bosne hoteli prištevati k srbskemu elementu, Hrvatje pa nasprotno k hrvaškemu. V re-

snici pa nekdanj v zgodovini bosansko kraljestvo ni bilo niti srbsko niti hrvaško, marveč bosansko, toda pod zahodnim kulturnim vplivom. Poleg teh je v Bosni prebivalo še 400.000 katoličanov, ki so se vsi šteli za Hrvate in 600.000 pravoslavni, ki so se vsi šteli za Srbe. Kar se tiče jugoslovanske uradne statistike glede razporeditve po verah in cerkvah, je treba omeniti, da so katoliški škofje po svojih škofijah izvedli zasebno štetje ter ugotovili, da je v predvojni Jugoslaviji prebivalo 43% katoličanov in 43% pravoslavni, poleg njih 11% muslimanov, dalje okoli 240.000 protestantov, ki so bili po veliki večini Nemci (zdaj izseljeni), nekaj Judov in drugih verstev. Skoro se človeku zdi, da bi te številke utegnile biti pravilnejše, ker je srbstvo po svojih organih pri štetju na vsak način hotelo svoje število povečati, število drugih pa zmanjšati, da bi moglo, na te številke se opiraje, zase zahtevati nadoblast močnejšega naroda nad drugim. Če je ta številka prava, bi morali računati nekako s 6.450.000 pravoslavni in prav toliko katoličanov. Niso pa vsi pravoslavni verniki Srbi, ker moramo k pravoslavnim šteti tudi vse Macedonce, ki so zdaj združeni v svoji federativni enoti, kar bodo bržkone ostali tudi hoteli. Katoliški element pa je v glavnem sestavljen iz Slovencev in Hrvatov. Ker je Slovencev v predvojni Jugoslaviji bilo 1.200.000, bi to kazalo, da je bilo Hrvatov (brez muslimanov) okoli 5 milijonov, ali pa še ne, ker je med katoličane bilo treba šteti tudi nekaj stotisočev madžarskih in nemških katoličanov.

Danes so kajpada številke docela drugačne. Najprej je treba odbiti vse člane nemške manjšine, ki je bila v teku vojske deloma preseljena ali pa iztrebljena. Prav tako se je občutno zmanjšalo število madžarskih katoličanov. Sicer pa je Jugoslavija v tej vojski izgubila gotovo več, kakor poldrug milijon prebivalcev. Po Titovih uradnih podatkih je samo Slovencev v tej vojski padlo nad 150.000, kar pomeni več kakor 10% vsega prebivalstva. Na drugi strani pa bo zdaj treba prišteti Slovence in Hrvate, ki so po mirovnih pogodbah z Italijo pripadli k Jugoslaviji. Jugoslavija utegne dobiti novega prirastka kakih 450.000 duš, med njimi najmanj 300.000 Slovencev in slabih 150.000 Hrvatov. Tako bi — ko bi ne bilo v tej vojski nobene izgube — lahko računali na 1.600.000 Slovencev ter okoli 5 milijonov Hrvatov. Težje bi se odločno premaknilo k

prebivalstvu zahodne kulturne smeri. Že to dejstvo nam odločujoče veleva, da bi bilo novo Jugoslavijo treba postaviti na docela drugačne temelje, kakor pa je bila do leta 1941.

Ta račun pa ima svoj pomen le, če ga delamo na premisi, da se Rusija umakne za svoje meje ter Titov režim prepusti usodi.

Ne bila pa bi nemogoča tudi nekoliko bolj nepopolna, recimo kompromisna rešitev. Ta druga mogoča eventualnost, ki pa se v njeno verjetnost ne spuščamo, bi bila takale: Rusija se sicer umakne iz tistih delov dežel, ki so doslej od nje zasedeni ali kontrolirani in so izrazito zahodno usmerjeni, ohrani pa svoj vpliv v deželah, v katerih prevladuje vzhodni (pravoslavni) kulturni vpliv. V tem primeru bi se Rusija umaknila nekako na črto: Lvov-Zemun-Kotor. Vsaj tako možnost je še pred kratkim nakazal neki politični pisec. Kakor povedano, se v verjetnost take eventualnosti ne spuščamo, ker se nam ne zdi verjetna, vendar nikakor ne bi bila nemogoča. V tem sicer malo verjetnem primeru pa bi Jugoslavija bila razdeljena med sovjetski in zahodni vpliv. Praktično bi se to reklo, da bi prenehala biti. Prav tako pa bi Jugoslavija prenehala biti, če bi v primeru prve podmene (da bi se Rusi docela umaknili za svoje stare meje) Hrvatje odklonili vsakršno državno sožitje s Srbi in celo še tako rahlo sodržavje. Zdaj bi nastalo vprašanje:

KAJ NAJ SE NAMESTO JUGOSLAVIJE POSTAVI?

Brez dvoma je Jugoslavija sposobna uspešnega gospodarskega in kulturnega napredka v družini evropskih narodov. Res je sicer, da v njej poljejo različni kulturni tokovi, da v njej delujejo različne narodne in kulturne tradicije, ki se včasih celo križajo, vendar bi to nikakor ne slabilo njene notranje trdnosti, ko bi bila pravilno urejena ter bi njena notranja ureditev ne bila v kričeči opreki s hotenjem velikega dela njenih narodov. Jugoslavija ima toliko naravnih bogastev, da bi ob dobri upravi, posrečeni zakonodaji in poštenem vladanju lahko postala najbolj cvetoča država bližnjega evropskega vzhoda ter bi blagodejno vplivala tudi na gospodarski razvoj bližnje srednje Evrope, v katero bi s svojo Slovenijo segala. Če jo motrimo že zgolj z gospodarskega stališča, uvidimo, da bi si bilo treba prizadevati, da se ta potrebna državna tvorba ohrani. Ven-

dar pa moramo biti toliko realni, da je ne bi smeli vsiliti, če bi je njeni narodi več ne hoteli. To je odvisno od njih. In če bi samo en bistveni del pod nobenim pogojem ne hotel več v njej živeti, bi morali s tem dejstvom računati.

Kaj bi ostalo na oni strani "železnega zastera" (če bi tam še ostala sovjetska sfera) ali kaj bi bilo na oni strani hrvaških meja, v to bi se danes ne kazalo spuščati. Danes bi radi le nakazali, da bi za vso srednjo Evropo nastal nov položaj, ki bi ga bilo treba mednarodno pravilno in modro rešiti. Kakor že povedano, se Hrvatje ne bodo odrekli svojemu državnemu pravu in svoji hrvaški državnosti. Sklicujejo se na svojo 1.000 letno hrvaško državo, katero pa bi bilo z mednarodnimi dogovori treba le le določiti. Od njih je potem odvisno, ali bodo mogli kaj dolgo živeti tako docela samostojno življenje ali pa bi se naslonili na sosednjo Ogrsko, kar so v svoji zgodovini ob več prilikah že storili, večkrat celo v svojo škodo. Vsekakor bi skozi Hrvaško dobil lahko pot na morje Ogrska in morebiti tudi Poljska.

Če bi se tako ali podobno zgodilo, bi sosednja Slovenija nastala važen problem. Dolej, ko je bilo govora o slovenskih narodnih težnjah, se je slovensko vprašanje tudi na mednarodnih forumih obravnavalo v prvi vrsti z nacionalnega stališča. Če pa bi Slovenija ostala sama za se, odrezana po samostojni Hrvaški od drugih delov Jugoslavije, bi iz slovenskega vprašanja nastalo srednjeevropsko vprašanje, ki bi ga morale zahodne sile mednarodno reševati in rešiti. Podlaga takih rešitvi pa bi poleg nacionalnega vidika moral biti zlasti gospodarski vidik.

Pri tem pa moram najprej z vso odločnostjo naglasiti, da bi Slovenci že a priori odklonili vsako misel, kaj še le ponudbo, na kako priključitev Avstriji. Že med prvo svetovno vojno je v tem narodu dozorelo spoznanje, da so narodno izgubljeni, če naj bi ostali v Avstriji. Bredke in krvave skušnje v tej strašni vojski, ki so Slovenci v njej od Nemcev, zlasti pa od Avstrijcev, toliko morali prestati, pa so slovenski narodni gnjev zoper tako zamisel do skrajnosti dvignili. Kolikor so pokazale skušnje med letom 1918-1937, je v vsakem poznavalcu Avstrije — in taki so Slovenci kot avstrijski sosedje brez dvoma — postalo jasno prepričanje, da Avstrija ni sposobna plodnega napredka brez bergelj, ker se mora ved-

no naslanjati na koga, ki jo podpira. Tudi v nekdanji cesarski Avstriji je prav ta del avstrijskega cesarstva živel od dela drugih delov države, jemal pa si je predpravico, da je vladal nad drugimi. Ta politika je bila tudi pogin cesarstva. Kasnejša avstrijska republika se je znašla v težkem položaju, da je morala sama živeti in delati, kar pa se ji je posrečilo le z izdatno podporo vseh zaveznikov. Brez skrbi, da bi ta izvajanja mogli kasnejši dogodki kdaj demantirati; lahko rečemo, da se nam isto obeta tudi zdaj. In potem?

V najodločnejši odpor pa bi združil vse Slovence vsak poizkus kakršnekoli povezave ali združitve Slovenije z Italijo. Jasno je namreč, da mali, toda pridni in visoko izobraženi slovenski narod nikdar ne bi hotel živeti v taki državni tvorbi, ki bi mu bila narodno sovražna.

Prav isto velja za Madžarsko.

In potem?

Ozemlje, kjer slovenski narod strnjeno prebiva, obsega kakih 25.000 kvadratnih kilometrov. To ozemlje se razteza od cvetočih južnih Brd, kjer pod južnim podnebjem meji na furlansko ravan, do bregov najbolj severnega konca vzhodnega Jadranskega morja, ob hrvaški meji čez Dravo in Muro do ogrske ravnine, nato proti zahodu proti koroškim goram onstran Karavank. V tej deželi raste južno sadje in vrhove krije večni sneg. Take pestrosti v naravi nima Švica. Saj je tukaj tiplično alpski svet, ki pa se kmalu nato kar prelije v veliko ravan, katera se končuje v ogrski ravnini. Ta dežela z velikimi naravnimi zakladi svineca, premoga, živega srebra, vodnih sil in širnih gozdov daje pogoje za razvoj industrije, za razvoj živinoreje in tudi poljedelstva, zlasti pa vinarstva in sadjarstva. Saj slovenska vina in slovensko sadje slove po svetu.

Na tem strnjenem ozemlju živi okoli 1.750.000 Slovencev, ki se pečajo s kmetijstvom, živinorejo, sadjarstvom, vinarstvom, so dobri obrtniki, trgovci ter spretni industrijski delavci in podjetniki. Zemlja, ki je sicer lepa, jih silí k težkemu in vstrajnemu delu, tako da so prav pridni in iskani delavci. Oni ob morju se pečajo tudi z ribištvom, z gojitvijo zgodnjega sadja, ki se razvaža po vsej srednji Evropi. To je narod, ki ima bogato razvito literaturo, pesnike in pisatelje svetovnega formata, svojo univerzo, priznane učenjake in znanstvenike svetovnega slovesa. Narod sam

je znan, da rad poje. Slovenske pesmi so melodijozne in ljubke. Kakor je vsaka vas nekdanj imela svoje društvo, svojo zadrugo, svoj društveni dom, svoje telovadno društvo, tako je tudi imela vsaka vas svoj pevski zbor in svojo igralsko družino, ki je na svojih odrih igrala lahko že večja dela svetovnega slovstva. Narod je pri vsej svoji življenjski vedrosti in izobraženosti v glavnem veren in zaveden ter se v njem vsak član zaveda, da pripada zahodnemu kulturnemu krogu. V sicer svojski slovenski kulturi so združeni elementi romanskih in germanskih kultur, katerih srečni posredovalec med zahodom in vzhodom je po svoji legi slovenski narod.

Kakor se na slovenski zemlji križajo kulturni vplivi vzhoda in zahoda, severa in juga, prav tako po tej zemlji vodijo trgovska pota od zahoda na vzhod in od severa na jug. In zato je to ozemlje od nekdanj bilo nenavadno važno. Na tej zemlji je veliki Napoleon ustanovil novo kraljestvo Ilirijo, da bi se po njem prelivali francoski kulturni vplivi proti vzhodu. Velikonemški ekspanziivni duh se je za vsako ceno hotel polastiti te zemlje, da bi po njej prišel do Trsta in od tod po morskí poti v Azijo. Zato je nemštvo — ne šele pod Hitlerjem, marveč že pred 3/4 stoletja — začelo to zemljo sistematično germanizirati z geslom "Von Berlin bis Bagdad!" Tako so Nemci v zadnjih 80 letih ponemčili polovico slovenskega ozemlja na Koroškem in kos ozemlja na Štajerskem. Po tej zemlji je hlepel Nemeč, je hlepel Italijan, ta zemlja je bila pozorišče mnogih vojska za njeno posest. Je pa sama na sebi zaokrožena enota, ki je njeno naravno izhodišče v svet Trst s svojo luko.

S tem to predavanje znova načenja vprašanje, ki se je zdelo že rešeno, pa ni rešeno; ne tako, kakor bi bilo treba z ozirom na zahteve in potrebe mesta samega, njegovega ožjega in širšega zaledja in tudi ne z ozirom na potrebe srednje Evrope same. S tem vprašanjem je ozko povezano tudi vprašanje Združene Slovenije, ki je skozi sto let življenjska zahteva slovenskega naroda. Takoj pa dodajam, da je to vprašanje treba gledati najprej z gospodarskega vidika in ga tako reševati in da nacionalni interesi prihajajo že — le v drugi vrsti v poštev.

Trst je poglavitna srednjeevropska luka, ko se je do sedanjega pomena razvila šele v zadnjih 200 letih. Spočetka je Trst obsegal le

majhen kos zemlje med morsko obalo in gričem sv. Justa. Okoli in okoli pa so živele slovenske vasi, ki so danes deli tega mesta. Zemljepisno Trst nikdar ni bil del Italije, kakor tudi gospodarsko ne. Politično pa je bil Italiji priključen prvič leta 1918. Posledica te politične rešitve tržaškega vprašanja je bila gospodarski propad mesta in pa velika gospodarska škoda, ki je iz tega sledila tudi v tržaskem ožjem in širšem zaledju.

Če gledamo z gospodarskega vidika, je tržaško zaledje dvojno: širše in ožje. Širše zaledje so vse srednjeevropske dežele, ki po svoji zemljepisni legi in prometnih zvezah teže proti Trstu, ko iščejo potov v črni trgovski svet. Do leta 1918 je vsa nekdanja Avstro-Ogrska bila veliko gospodarsko zaledje tržaške trgovske luke. Po letu 1918 pa so na mesto Avstro-Ogrske stopile njene nasledstvene države, med njimi v prvi vrsti Jugoslavija. Ker je Trst zasedla Italija, so vse nekdanje zveze s Trstom bile prekinjene in nasledstvene države so si morale iskati drugih, bolj neprimernih potov v svet.

Ožje tržaško zaledje pa so tiste dežele, ki so neposredno živele z dvigom in padom tržaške trgovske luke, kateri so poleg svojega odvisnega prebivalstva dovajale tudi svoje pridelke in izdelke. Od tega ozemlja je bila odvisna populacija tržaškega mesta, njegova industrija, trgovina in tudi morski promet. Ko je leta 1918 Trst bil odrezan od svojega naravnega zaledja, so s tem tudi te dežele trpele veliko gospodarsko škodo. Najbolj pa je bila udarjena Slovenija, ki je s tem izgubila svojo neposredno zvezo z morjem.

Ko je bilo pred meseci na dnevnem redu tržaško vprašanje, so nekateri listi takrat poročali, da italijanska vlada pripravlja predlog, da naj bi Trst dobil večje zaledje. Seveda je — če so poročila listov bila točna — tisti predlog bil mišljen v smislu italijanskih nacionalnih stremljenj. Brali smo namreč, naj bi po italijanski zamisli v tržaško zaledje kot del svobodnega tržaškega mesta spadala Slovenija, Koroška, južne Tirole in Furlanija. Takoj je treba naglasiti, da niti zemljepisno, niti prometno niti gospodarsko južne Tirole ne spadajo v tržaško zaledje, kakor tudi ne večji del Furlanije, ki ima v Benetke bližje kakor v Trst. Pač pa je resnica, da gospodarsko in prometno teži v Trst vzhodni del Furlanije, vsa Slovenija, vsa Koroška. Te dežele so v okviru tržaškega vprašanja enotno zaokrože-

na celota, ki gospodarsko, zemljepisno in prometno lahko tvorijo posrečeno in lepo urejeno zaledje tržaškega mesta in njegove luke.

Ako bi se torej v državah vzhodne Evrope prej ali slej izvršila taka sprememba, da bi obstanek Jugoslavije nikakor ne bil več mogoč, bi bilo treba srednjeevropsko in tržaško vprašanje znova začeti in ga nanovo urediti, in sicer v smislu podanih in obrazloženih dejstev:

Nova državna tvorba, v kateri bi bili združeni vsi Slovenci, bi ta narod narodno združila in mu tako popravila silne krivice, ki so mu bile storjene od strani nasilnega nemškega nacionalizma. V okvir te nove državne tvorbe bi pripadlo nekaj Nemcev, ki bi spadali v ta gospodarski sklop, in pa nekaj manj Furlanov, s katerimi so Slovenci že tisoč let najboljše sosedje, med katerimi nikdar ni bilo nikakih narodnih trenj. Poleg teh bi bilo v obmorskih mestih nekaj Italijanov in v Istri nekaj Hrvatov. To bi bila narodnostno sicer mešana državnica, zato bi morala v varstvo popolne narodne svobode vsem narodnostim, ki bi v njej prebivale, biti kakor Švica federativno-kantonalna urejena. Pri nenavadni sposobnosti za tuje jezike, ki je lastna Slovincem, bi se ne bilo treba bati kakih neprilik, ker prav gotovo vsak tretji Slovenec zna vsaj 2 ali 3 jezike.

Ta državnica bi morala imeti še neko drugo lastnost, da bi mogla izvrševati svojo veliko posredovalno kulturno in gospodarsko funkcijo ob izhodišču Srednje Evrope: Njena nevtralnost bi morala biti od velesil zajamčena, kakor je zajamčena mednarodno švicarska nevtralnost. Tako bi dostop do morja skozi to nevtralno državnico bil prost vsem državam srednje in tudi severne Evrope, vsled česar bi odpadlo tisto nevarno izpodrivanje in rivaliziranje kdo bo gospodar Trsta, kdo bo gospodaril v tem važnem tržaškem zaledju, ki skozi njega vodijo pota na morje in v svet.

Kakna bi bila ta državnica? Če bi ji priključili le tiste dele, kjer Slovenci strnjeno prebivajo, bi štela 25.500 kvadratnih kilometrov. Če bi pa ji iz gospodarskih razlogov dodali vzhodni rob Furlanije (vzhodno od črte Soča-Čampon pri Huminu (Gemona) — Poldnik (2332 m) pri prevalu Ploče (Ploekkenpass), na Koroškem pa Ziljsko dolino, Beljaško okrožje, Celovško kotlino, spodnji del Lavantinske doline, na štajerskem spodnje Pomurje (porečje Solbe-Sulme in rečle med Rabo

in Muro) dobimo zaokroženo obliko, ki bi obsegala okroglo 30.000 km².

Če bi se iz gospodarskih ali drugih vzrokov zdelo potrebno, bi se temu ozemlju priključilo še ozemlje Tilmenta na zahodu — Monte Peralba v Karnskih alpah, koroška meja do Golice (Koralpe), reka Kajnach do izliva v Muro, razvodje reke Rabe od Vrbne (Feldbach) do Mono tra (St. Gotthard), Panonska Krka do izliva v Muro, nato meja ob hrvaški, kakršna je danes, in Istra. Taka državica pa bi obsegala 35.000 do 40.000 km². V primerjavo omenjamo, da Belgija meri 30.500 km², Švica 41.300 km², Portugal 90.000 km², Bavarska 75.000 km².

Prebivalstvo bi štelo 1.750.000 do 2 milijona Slovencev poleg — če bi se vzelo za merilo gospodarsko stališče — 200.000 do 300.000 Hrvatov v Istri, gorskem Kotarju in event. v Medjmurju; v mali povečavi 200.000 do 300.000 Italijanov in Furlanov, v večji pa 700.000 do 1.000.000. Nemcev bi ta državica štela v mali povečavi 200.000, v večji pa blizu 500.000. Madžarov bi v to državo prišlo 10.000 do 20.000.

Ta država bi imela te le prometne žile, ki bi jo vezale z morjem in daljnim zaledjem: Železnica Dunaj — Gradec — Maribor — Ljubljana — Trst. Železnica: Salzburg — Spittal — Beljak — Trbiž — Videm (Udine) — Trst ali pa Beljak — Jesenice — Ljubljana — Trst; ali pa Jesenice — Gorica — Trst. Železnica: Ljubljana — Postojna — Sv. Peter — Reka (Šušak). Železnica: Ljubljana — Zidani most — Zagreb. Železnica: Ljubljana — Zidani most — Pragersko — Čakovec — Budimpešta. Železnica: Ljubljana — Karlovec — Zagreb in Reka Sušak. V načrtu je nova železnica: Trbiž — Prečič — Tolmin — Gorica — Trst. Dežela bi bila torej prometno dovolj povezana med seboj.

Kako bi ta državica živela? To ozemlje je izrazito tranzitno. V prvi vrsti bi torej živelo od Trsta, ki bi bil njena pljuča, okno v svet. Tukaj bi tudi bilo središče trgovine. Kulturni in upravni center bi bil Ljubljana. Industrijsko središče pa kraji: Kranj — Jesenice, Celje — Maribor. Tudi glede prehrane bi ta država ne bila vezana na uvoz od zunaj. Furlanija ima pred vsem poljedeljski značaj. Tudi Slovenija velik del svoje hrane prideluje sama, saj ima 21% polja, zraven pa 40% gozda. Koroška je na slabšem, ker ima le 13% polja in kakih 44% gozda.

Naravna bogastva: Vodnih sil za električne naprave je dovolj. Zlasti omembe vredna je Drava, gorenja Soča in morebiti Tilment, če bi prišla v poštev večja varianta. Fala je pred vojsko zmogla 50.000 konjskih sil, v Velenju je kalorična elektrarna, prav tako za rudniške revirje Trbovlje — Zagorje — Rajhenburg (19.000 k. s.). Jeseniška elektrarna je močna 11.000 k. s., na žvabeku ob Dravi deluje 6 strojev. Zdaj grade nove elektrarne na Dravi pri Mariboru in v Komendi na Gorenjskem. Leta 1937 je bilo v jugoslovanskem delu Slovenije 58 manjših združenih elektrarn. V slovenskem delu nekdanje italijanske Primorske pa so tudi bile močne elektrarne.

Rud ima Slovenija obilno: Največji premogovni revir je Trbovlje — Hrustnik — Zagorje — Laško — Rajhenburg ter Kočevje. Ti rudniki so nakopali 35% vseh jugoslovanskih potreb. V njih je bilo zaposlenih 8.000 rudarjev. Ves jugoslovanski del Slovenije je leta 1929 dal 2.300.000 ton premoga. V Istri zdaj deluje rudnik Krapanj, ki daje 200.000 ton premoga na mesec. Nekaj manjših rudnikov ima tudi Koroška.

Svinčene rude nakoplje samo rudnik Mežica letno 100.000 do 150.000 ton ter daje 1% vse svetovne produkcije. Rabelj pridelata letno do 25.000 ton cinkove rude. Plajberk pod Dobračem in Zilca pa pridelata letno kakih 70.000 ton svinčene rude in molibdena.

Svetovno je znan rudnik živega srebra v Idriji, ki je leta 1924 pridelal 600 ton živega srebra. Ta rudnik je drugi na svetu.

Temu primerno je razvita tudi industrija, zlasti kovinska. Znane so razne jeklarne, cinkarna v Celju, plavži, cementarne, tekstilne tovarne itd. Zlasti pa je važna lesna industrija, saj slovenski gozdovi donajajo 30% vsega narodnega dohodka. V Sloveniji deluje nekaj dobrih kemičnih tovarn, steklarn, papirnic in usnjarn.

Po vsem tem pregledu mora priti človek do prepričanja, da bi taka državica, čeprav bi bila omejena na zgolj slovensko ozemlje, mogla sama živeti in dobro napredovati.

Ta misel, ki jo tukaj podajam, ni nova, saj je leta 1917 v Londonu izšla knjiga, ki je tudi priročala tako rešitev, le da je takrat bil docela drugačen položaj. Sicer pa je že pred 100 leti veliki italijanski patriot Mazzini v svojem boju zoper Avstrijo, katero je

hotel razdejati, predlagal, naj bi se na avstrijskem jugu iz tamkajšnjih ljudstev ustanovila nova, narodno mešana država, katero je Mazzini krstil za "N O V O Š V I C O". Že temu italijanskemu revolucionarju je bilo jasno, da bi s koncem avstrijskega cesarstva v organizaciji južne in srednje Evrope nastal škodljiv in nevaren vacuum. Ta vacuum je Mazzini hotel izpolniti z "Novo švico". Ko se zdaj postavlja vprašanje, kaj pa naj se zgodi, če na jugu Evrope spet nastane tak vacuum, ko bi Jugoslavija res ne bila več mogoča, je pa moja dolžnost opozoriti na to in ta-

ko rešitev, ki bi edina mogla pravično in solidno izpolniti nastali vacuum.

Ne gre za to, kako bi se taka rešitev imenovala. Pač pa gre za to, da ta kos Evrope, ki je važen za vse, tako uredimo, da bo nehal biti sporno jabolko sosedov, da pa bo hkrati malemu narodu Slovencev, ki je, kakor po čudežu kljub vsem nasiljem in navalom, na tej svoji zemlji ne le obstal, ampak se kljub slnim teritorialnim izgubam in germaniziranju celo visoko kulturno razvil, popravljena krivica, ki so mu jo njegovi nemški sosedje delali 1000 let! Ta narod je to zaslužil.

RAFKO VEDEB

JAPONSKI MOTIVI

I.

V brstečih vejah so pospale ptice.

Je to topot
lesenih hodk
po kamnih v vrtu?

Nikogar ni.

Samó kлокot
naraslih vod
ob boke trudne jadrnice.

II.

Večer diši po mladem čaju.

Poslušam v mrak:
je ob cvetočo mejo
zašumel kimono?

Nikogar ni.

Med bori bega
veter s Fudžijame.

III.

Pod večer
sijajna temna škljska je vseмир,
nebo in zemlja — strnjeni poluti.

Molčim in čakam ko odprti lotos:

Mordá v tej noči,
ob zatonu zvezd,
mi svojo biserno bolest
v srcé pretoči.

Nauk o razvoju v luči znanosti in vere

Dr. Ivan Ahčin se je rodil 9. III. 1897 v Domžalah. Mašniško posvečenje je prejel 1921 leta. L. 1929 prevzel glavno uredništvo "Slovenca". Isto leto začel tudi predavati sociologijo na teološki fakulteti v Ljubljani. Živi v Buenos Airesu kot profesor socialne filozofije na slovenskem bogoslovnem učilišču v

Adrogué-ju v Argentini. Je predsednik odbora za Socialne dneve v Argentini in avtor knjige Sociologija, ki je izšla v izseljenstvu.

Med mnogimi odkritji, na katere je opravičeno ponosna moderna veda, so brez dvoma izsledki, ki sta jih v zadnjih petdesetih letih vrgli na površje geologija in paleontologija. Geologija je veda, ki preiskuje izvor in sestavo našega planeta. Paleontologija pa preiskuje oblike in razvoj življenja v raznih geoloških dobah. V pričujoči razpravi se seveda ne moremo spuščati v strokovno delo posameznih raziskovalcev, ampak se moramo omejiti le na kratek pregled doseženih rezultatov.

GEOLOŠKA IN PALEONTOLOŠKA ODKRITJA

1.) Metodično preiskovanje zemeljske skorje je geologom odkrilo zgodovino naše zemlje. Dardanes so znanstveno ugotovili mnogo zemeljskih plasti, — v srednji Evropi jih štejejo dvanajst —, in to od kristalinskih kamnitih formacij pa do naplavin, ki so se usedle plast za plastjo na prvotne kamenite formacije. Potem plasti premoga iz potopljenih gozdov pravadnine. Tvorbe apnenca, nastalih iz neizmernih plasti kolk, itd.

Preiskovanje zemeljske skorje je omogočilo ugotovitev, kdaj so v zemeljski zgodovini nastale na površju zemlje gube, iz katerih so nastala pogorja, ki dajejo obrise današnjim delom suhe zemlje ali kontinentom. Posrečilo se je tudi ugotoviti spremembe podnebja ali klime, ki je bila spočetka po vsej zemeljski površini precej enakomerno topla, a se je ka-

sneje tako močno ohladila, da je vso severno Evropo pokrila ledena plast, dokler se ni med obema zemeljskima tečajema napravil širok topel pas s toplim in zmernim podnebjem, kakor ga danes poznamo. Končno se je preiskovalcem na različne načine posrečilo ugotoviti, koliko časa so navedene spremembe trajale in na ta način določiti tudi približno starost zemlje. Geologi preračunavajo starost naše zemlje na dve milijardi let.

2.) Paleontologija pa od svoje strani skrbno zbira sledove in ostanke rastlinskega in živalskega življenja, katere je mogoče najti v različnih zemeljskih plasteh. Sicer se ji ni posrečilo, da bi odkrila prvih znakov življenja, ki so vsekakor propadli v najglobljih plasteh zemlje ob presnavljanju zemeljskega osrčja. Toda na začetku paleozoika (ki naj bi trajal 340 milijonov let), v njegovi prvi dobi, imenovani Cambrium (90 milijonov let), pa se najdejo sledovi bogatega in mnogovrstnega življenja. Tu prično paleontologi preiskovati nadaljni razvoj življenja na zemlji.

Rastlinstvo kakor živalstvo je spočetka zastopano le z najbolj preprostimi življenjskimi oblikami. Kar v vodi najdejo, so alge, gobe, črvi, gliste; na suhi zemlji pa criptograma, to so rastline brez cvetja: bakterije, glive, mahovi, lišaji. V kasnejši dobi (siluricum, 100 milijonov let) se pojavilo že bolj razvite rastlinske vrste, fanerogama in sicer gimnosperme, to je enospolne rastline, iglavci in angiosperme, to je rastline, ki že poganjajo cvetove, imajo torej cvetne liste, pestič in prašnike. Od živalstva pa se v tej dobi najdejo školjke in prvi vretenčarji, ribe, močeradi, kuščarji, plazilci. V sledečem mesozoikum-u (140 milijonov let) se razvoj naglo nadaljuje. V rastlinstvu se najdejo že palme, v živalstvu pa ptice in predvsem velikanski plazilci, katerih čudni skeleti nas spominjajo na pravljicni živalski svet, ki ga človek še ni doživel.

V mesozoiku se pojavijo tudi že prvi sesalci, ki pridejo do polnega razvoja v sledeči terciarni dobi. (Neozoikum, 70 milijonov let, dele v terciarno dobo in v najnovejšo kvaternarno dobo). V tej dobi se pojavijo najrazličnejše živalske vrste: sloni, povodnji konji, ri-

nocerosi, velike roparske živali in velike opice, ki vodjo do prednikov tako imenovane človeške opice.

3.) Računajo, da je od prvega pojava življenja na zemlji poteklo milijardo let — in še vedno ni sledu o človeku. Šele v začetku kvartera se pojavijo prvi zanesljivi sledovi njegovega bivanja.

Toda s kolikimi skrivnostmi in ugankami so obdani ti pradedni sledovi o človeku! Prvo, surovo obdelano kamenito orodje in izogljenele ostanki pa kažejo, da je bil že tudi prvi človek razumno bitje, ki si je znal napraviti orodje in uporabljati ogenj. Toda telesno je opazovati precejšnjo razliko med ostanki tako imenovanega pračloveka (*Prae-homo*) in pa med sedanjim človekom. Današnji človek ima majhen obraz in veliko čelo, pračlovek (izkapanine pri Pekingu in na Javi) pa ima velik obraz in nizko, ozko čelo. Zobje in čeljusti pračloveka so približno še enkrat tako veliki in masivni kakor današnjega človeka. Vendar pa je število zob isto (32). Po postavi je bil precej manjši (okrog 150 cm), med tem, ko danes pri Švedih in nekaterih zamorskih rodovih 200 cm ni nobena redkost. Možgani pračloveka so bili veliki le 800-1.000 ccm; moderni kulturni narodi imajo možgane okrog 1.500 ccm in tudi več (Evropidi nad 2.000 ccm). Tako najdejo paleontologi od prvotnega človeka preko neandertalskega človeka pa do naših prednikov, katerih bogate ostanke so našli v krajih Cro-Magnon, Chancelade, Grimaldi, Wadjack, in ki so že poznali slikarstvo, plastiko, češčenje umrlih, spretno obdelavo kamna, kosti ter roževine, — dolgo dobo, katere ocenitev se razlikuje od 100.000 do 600.000 let in tudi dolg telesni razvoj do današnjih človeških oblik.

4.) Čeprav razvoj človekega organizma od najstarejših njegovih ostankov pa do danes ni bistven, — gre le za nebstvene organske spremembe —, in kar je najvažnejše: kulturne odkopanine razodevajo, da je bil tudi že prvotni človek razumno bitje, kakor je človek naše dobe —, vendar mnogi paleontologi mislijo, da človeški organizem ni izjema od splošnega zakona življenja, kakr nega mislijo, da so odkrili ob opazovanju zgodovine življenja. In ta zakon naj bi bila evolucija, to je transformacija organizmov po podobi in načinu življenja, tako, da potomci pripadajo drugi vrsti kakor njihovi predniki. Paleontološke najdbe naj bi kazale na to, da je telesni izvor

človeka treba iskati v živalskem telesu. Živalski izvor človeka je za nje dokazana stvar.

Ko so aprila 1947 zborovali v Parizu odlični paleontologi in biologi iz različnih evropskih in ameriških dežel, so kljub različnemu svetovnemu naziranju bili soglasni v tem, da je treba smatrati kot nekaj dokazanega, da ima človeko telo svojo predstopnjo v živalskem telesu.

Kakšno stališče naj zavzame človek krščanskega svetovnega nazora do vprašanja evolucije? Pritrdilno ali odklonilno? Ali je postavljen pred izbiro, da sledi znanosti ali pa veri? Oglejmo si torej поблиže vprašanje evolucije, ki zanima mnoge duhove našega časa.

ALI JE EVOLUCIJA ZNANSTVENO DOKAZANA?

Vedno na novo se postavlja vprašanje, ali je evolucija, posebno kar tiče krvne sorodnosti organizmov, vključno človeka, danes znanstveno že dokazana, ali je le verjetna ali pa samo hipoteza (podmena). Posebno zanimanje vlada za to, ali je sedanja oblika človeka (*Homo sapiens*) bila tudi podvržena biološkemu razvoju in v koliko je to znanstveno dokazano, — ali pa organski razvoj človeka, recimo iz živali, pomenja le podmeno, čeprav morda edino podmeno, ki jo moreta biolog in antropolog postaviti, da razložita pestro in postopno mnogovrstnost v organskem svetu.

Predno damo odgovor na stavljeno vprašanje, je prav, ako naslednje upoštevamo:

1.) Filogenia, to je veda, ki naj pokaže zgodovino razvoja različnih družin, razredov, plemen in organskih tipov, še nima lastne metode, s katero bi mogla direktno, kakor bi bilo za znanstven dokaz potrebno, dokazati krvno sorodnost bodisi izumrlih bodisi sedaj živečih organizmov, ker nobeno živo bitje ne nosi s seboj seznama svojih prednikov. Vsi dokazi, ki jih filogenia navaja za razvoj organskih tipov so le posredni (indirektni), ker slone izključno le na primerjavah podobnosti in sorodnosti zunanjih oblik, iz katere pa krvnega sorodstva neposredno razbrati nikdar ni mogoče. Zaradi tega tudi vidimo, da vsako paleontološko najdbo, ki more seveda proučevati le zunanje oblike, filogenetično razlagajo v najbolj različnih smislih in pomenih.

2.) Biologija je že davno zgradila svoj "naravni sistem", v katerega je zajela ves rastlinski in živalski svet in ga razporedila po nje-

govori različni oblikovnosti. Osnova tega sistema je v pravilni ugotovitvi, da organski svet ne predstavlja enostavnega nadaljevanja prvotnih oblik in tudi ne vrste enakomernih oblikovnih razlik. Očitni so med posameznimi oblikami večji in manjši presledki in oblikovne variacije, na osnovi katerih je ravno mogoče ugotoviti različne vrste. Vendar pa organski svet zopet ne kaže podobe, kakor da bi vse bilo kar slučajno nametano in brez vseh oblikovnih odnosov. Kaže se idealna odvisnost med organizmi, osnovana na sličnem organizacijskem načrtu in na enakih razvojnih zakonih. Ta v naravi obstoječi red z bogastvom svojih oblik in različnih stopenj, podobnosti in skupnosti obsega "naravni sistem", ki se umljivo omejuje le na podobnost oblik in na sorodnost oblik. O tem, kako je prišlo do tega naravnega reda in kakšni so stvarni odnošaji organizmov med seboj in o njihovem izvoru, pa "naravni sistem" ne razmišlja. Stopnjevita različnost organizmov, ki jih urejuje "naravni sistem", je tudi povsem neodvisna od tega, ali so sedaj obstoječe oblike in njihove variacije bile neposredno ustvarjene, ali pa so se v teku časa druga iz druge razvile.

3.) S tem se "naravni sistem" odmika od naziranja slavnega prirodoslovca C. Linneja (1707-1778), kakor tudi od G. D. Cuvier-a (1769-1832), ki sta za sistematiko živih bitij določila pojem "vrste", a sta pri tem upoštevala kot osnovo svetopisemsko zgodbo stvarjenja in mislila, da je vse oblikovne enote živih bitij nespremenjene, kakor jih danes opazujemo, treba neposredno izvajati od Boga kot pravzroka vseh stvari. Linne piše v svoji knjigi "Systema naturae" (1735): "Toliko vrst štejejo, kolikor oblik je Bog v začetku ustvaril." Isti nazor je zastopal Cuvier o vrstah organizmov, ki so izumrle v preteklosti.

Brez dvoma tega naziranja ni bilo mogoče vzdržati. Čeprav namreč sv. pismo našteva razne živalske organizme, kakor divje živali, domače živali in plazilce, ki so poznani slehernemu človeku, je smisel takega naštevanja le ta, da se preprostemu človeku dojemljivo pokaže, da ima tudi organski svet, vključno človek, svoj izvor v Bogu Stvarniku. Svetopisemsko naštevanje organizmov in vrstni red, v katerem ga podaja, nima nič skupnega z vrstami v rastlinstvu in živalstvu, ki jih pozna naša doba in tudi ne z zapovrstnim redom, v kakršnem so se, po odkritjih paleontologije, pojavili na zemlji. Znanstveni kritiki ni bilo

težko dokazati, da je nespremenjenost vrst v rastlinstvu in živalstvu le prehodni pojav v zgodovini rastlinstva in živalstva.

4.) Sistematika "naravnega sistema" je tudi neodvisna od descendenčne teorije, ki so jo žele kasneje razviti Darwin, Haeckel in drugi. To je umljivo. Kajti iskati zgodovino razvoja organskih tipov, s čimer se peča descendenčne teorija, ni stvar preiskovalne metode, ki ima za svoj predmet primerjavo oblik in ugotovitev oblikovnih podobnosti. Osnova sistematike "naravnega sistema" sta pač morfologija (nauk o oblikah in podobah) in pa anatomija.

Toda čim so bile dokazane metamorfoze (spremembe) v organizmih, je mogel Ch. P. Darwin (1809-1882) dati osnove svoji descendenčni teoriji, ki je bila v znanstvenem svetu takoj splošno priznana in sprejeta. V svoji knjigi "The origin of Species" (1859) je Darwin skušal razložiti nastanek vrst z bojem za obstanek (struggle for life). V boju za obstanek šibkejši podležejo, a močnejši, krepkejši, sposobnejši ostanejo živi in se obdržijo (survival of the fittest). Tako bi se na čisto mehaničen način, le z uničenjem manjvrednega, dal razložiti razvoj od prvotne sišne do homo sapiens, z razumom in svobodno voljo obdarjenega človeka. Poznejša preučevanja biologov so Darwinovo hipotezo o razvoju vrst vzdrževala in jo tudi na mnogo načinov potrdila. Toda kot otroško in popolnoma neznanstveno pa so odklonila njegovo mnenje, da bi se tak razvoj vršil na mehaničen način z bojem za obstanek. Lahko se uničenje slabotnega razlaga s preživelostjo krepkejšega. Toda nastoj sposobnejšega je pa redno treba razlagati iz vzrokov in sil, ki so pač dovolj silne, da vprav to sposobnejše proizvedejo. Darwinizem je propadel tudi na kasneje odkritih zakonih o dednosti, po katerih je zagotovljena trajnost vrste. Toda v drugi polovici 19. stoletja je Darwinov "boj za obstanek" veljal kot globoka znanstvena razlaga za smisel življenja, ki je K. Marxu dala idejo za njegov socialni sestav. (K. Marx je bil Darwinov sodobnik).

5.) Dandanes se znanstveno tudi več ne vzdržuje lamarkizem imenovan po Francozu Jean B. Lamarck-u (1744-1829), ki je učil dednost pridobljenih lastnosti. Danes vemo, da lastnosti, ki si jih individuum pridobi pod vplivom življenjskih pogojev, nimajo nobenega vpliva na zgodovino rodu.

6.) Toda zgodilo se je nekaj drugega. Filo-

genija, ki nima lastne znanstvene metode, se je polastila "naravnega sistema", toda tako, da je s čudovito brezskrbnostjo in enostavnostjo njegove med znanstveniki uveljavljene in ustaljene pojme prekrstila s svojim imenom v smislu evolucionizma. Tako je naenkrat iz "sistematike" postala "filogenetika", iz "oblikovne sorodnosti" — "krvna sorodnost", iz "tipičen" — "prvoten", iz "tipa" — "prvotna oblika", iz "vrste oblik" — "vrsta prednikov" itd. Torej navadna potvorba znanosti! Tej prekrstitvi so dodali le nekaj novih časovnih podatkov, katere jim nudi paleontologija. "Kar neposredno opazujemo", pravi O. H. Schindewolf, "ni vrsta prednikov, ampak so le večje ali manjše podobnosti v oblikah med organizmi, ki si časovno slede. Nič drugega kakor primerjava oblik je tisto, kar je splošno podlaga descendenčne teorije; ni pa res, da je filogenija, to je zgodovina razvoja organskih tipov (kakor bi moralo biti), njena podlaga... Idealno odvisnost med organizmi proglašajo za krvno sorodnost! Filogenetičen način opazovanja prinaša v statičen "naravni sistem" le drugotne zgodovinsko genetične, dinamične momente... A to ni drugega, kakor le razlaga, že obstoječega sistema... (Grundfragen der Palaentologie, Stuttgart 1950, str. 461).

Znani nemški zoolog A. Naef pa piše: "Ne poznamo nobene poti, po kateri bi mogli neposredno stvarno ugotoviti rodne odnose med davno izumrlimi rodovi, ki nam niso zapustili nobenih listin in rojstnih podatkov. Zato tudi ni mogoče govoriti o filogenetiki, to se pravi o zgodovinskem raziskovanju rodov, marveč le o tem, kako si kdo razlaga naravno sistematične odnose med rodovi. Filogenetika sploh ne more nikdar postati samostojna veda, ki bi operirala z neposrednimi dokazi, ampak more ostati le to, kar je, teoretičen dodatek naravne sistematike" (Die Vorstufen der Menschenwerdung, Jena, 1933).

Zato filogenetiki tudi ni mogoče, kar priznava W. Zimmermann, postaviti vrste prednikov, na katere bi se mogla sklicevati. Ko se govori o prednikih, "gre dejansko le za razvoj gotovih zunanjih znakov" (Evolution der Organismen, Jena, 1943, str. 37). Pa tudi v svoji najnovejši knjigi mora melanholično priznati: "Sorodnost organizmov se da še najbolje, ali morda na edin način pojmovati, ako primerjamo podobnost" (Evolution, Freiburg-Muenchen, 1953, str. 533). Seveda pa je to le posreden dokaz!

7.) Ker evolucija nima lastne, filogenične

metode, zato tudi ne more nabrati prepričevalnega dokazilnega materiala. Kajti vsi njegovi dokazi, brez izjeme, slone na primerjalni metodi morfologije, to je na primerjavi oblik in podobnosti. Direktnih dokazov za razvoj ni. Tudi v ontogeniji (embriologiji), ki je veda, ki preiskuje razvoj organizma od oploditve pa do rojstva, ni najti direktnih dokazov za razvojni nauk. Embriologija nam daje dragocenih podatkov vprav za homologije, to je sestavine, ki so se po istem načelu razvile, čeprav imajo različno podobo in funkcijo. (Pri ribi plavut, pri sesalcu noga itd). Toda o teh idealnih odnosih med organizmi govori tudi že "naravni sistem", kakor smo videli.

Enako pri živalski in rastlinski geografiji ne moremo opazovati neposrednega krvnega sorodstva. Prav tako si tudi s fiziologijo, ki študira življenjske procese v rastlinah in živalih, ne more razvojni nauk veliko pomagati. V zadnjem času skušajo priti naprej s preiskavo krvi, da bi tako ugotovili sorodnost antropoidskih opic med seboj in pa človeka. Toda tudi tukaj gre le za primerjave, sicer ne oblik in postav, pač pa za primerjavo molekulov in protealov, ki more ugotoviti le podobnost sestave krvi — in nič več. "Vse tri metode, ki so nam na razpolago", pravi A. N. Sewertzoff, "paleontologična, anatomsko-primerjalna in embriologična — primerjalna, niso direktne metode. Nobena od teh nam ne nudi neposrednih dokazov za evolutijski proces. V resnici gre pri vseh le za primerjavo zunanjih oblik." (Morphologische Gesetzmäßigkeiten der Evolution, Jena 1931, str. 8).

8.) Kaj pa je s fosilnimi ostanki ljudi in človeku podobnih bitij, ki jih paleontologija odkriva iz ledene dobe? Dolgo se je mislilo, da so vprav te najdbe najmočnejši dokaz za evolucionizem. Teh najdišč je že zelo veliko in se vedno bolj množe. Vprav na osnovi teh najdišč so najbolj sklepali, da se je človek telesno razvil iz opice, to pa zaradi tega, ker je nekdanji človek po svoji lobanji bolj podoben opici kot sedanjemu človeku. Že smo omenili na drugem mestu, da sklepajo, da je imel prvotni človek velik, širok obraz in ozko čelo. Šele v kasnejših dobah naj bi se razvil do sedanje, homo sapiens oblike. So pa tudi raziskovalci, ki izražajo mnenje, da so se razvile tudi človeku podobne opice in sicer ravno v obratni smeri kakor človek. Prvotno naj bi imele visoko, široko čelo (kakor ga opazujemo sedaj pri človeku) in majhen obraz.

Pod vplivom klime, načina prehrane, degeneracije itd. pa so velike opice zadobile šele sedanjo obliko. Pristaši evolucionizma, ki hočejo na vsak način videti razvoj človeka iz velike opice, prihajajo včasih v velike zadrege. Njihova mnenja gredo zelo narazen. Tako n. pr. po mnenju nekaterih človek nima več gobca, kakor ga je imel njegov davni praded (opica). Po mnenju drugih ga pa še nima! Upajmo, da ga ne bo več dobil — ali kaj?

Toda že se pojavljajo drugačne teorije, ki groze vreči ob tla domnevo, da se je človek razvil iz opice. Po mnenju nekaterih antropologov se današnji homo sapiens sploh ni razvil iz neandertalskega človeka kot svoje predstopnje, ker je ta tip že davno izumrl, predno bi se iz njega mogla razviti sedanja stopnja človeka. Drugi antropologi pa resno dokazujejo (Osborn, Kaelin, Leakey, Birkner, Kuhn), da se današnja homo sapiens stopnja sploh ni razvila ne iz neandertalskega človeka in niti ne iz pračloveka, ampak je obstajala istočasno z obema omenjenima in celo preje. Nemška Antropološka družba je na zborovanju v Mainzu (1951) ugotovila, da je v ledeni dobi z gotovostjo mogoče ugotoviti istočasno bivanje Anthropus, Neanderthal in Sapiens človeške oblike, od katerih pa je le slednja ostali dve preživela.

9.) Kakor vidimo, se razvoj človeka iz živali znanstveno dokazuje in prav tako odločno znanstveno pobja. Vse to pa zaradi tega, ker evolucionističnih znakov ni mogoče direktno opazovati in ugotoviti, ampak gre le za posredna opazovanja in razlage. Zato je pametno, da evolucionistične teze sprejemamo s previdno rezervo, da se zavedamo, da gre le za več ali manj opravičena mnenja, ki se vsak čas spreminjajo. Tako so leta 1935 in 1939 v Hongkongu na Kitajskem našli dva človeška zoba, v Sangiranu na Javi (1941) pa čeljusti človeka, ki so ga upravičeno poimenovali "Meganthropus" — človek velik. Modrostni zob je 22 mm dolg in 18 mm širok. Antropologi še preiskujejo, ali so to res ostanki človeka ali le velikanske opice. Nadaljne najdbe, posebno če bodo združene s kulturnimi ostanki (raba ognja), bodo morda vrgle več jasnosti na bivanje ljudi velikanov na zemlji. (Prim. razpravo P. Overhage, S. J., Riesenmenschen?, Stimmen der Zeit, november 1951, str. 127-134).

10.) Na osnovi tega kratkega pregleda že vidimo, kakšen more biti naš odgovor na vprašanje ali je evolucija, posebno v smislu krvne sorodnosti organizmov, vključno človeka, danes že znanstveno dokazana: Dejstva evolucije danes še ni mogoče direktno dokazati, kakor tudi nimamo direktnih dokazov za vzrok evolucije. Z drugimi besedami, ni mogel še noben raziskovalec do danes opazovati kako naj bi nastala nova vrsta iz druge starejše, tudi še živčve vrste. Dokler pa ni direktnih dokazov, toliko časa moramo razvojni nauk smatrati kot domnevo (hipotezo).

Kljub temu pa bo razvojna teorija vedno ohranila svojo privlačnost in bo človeški um iskal naprej trdnejšega spoznanja in jasnosti. To je samo umljivo. Kajti ako vsak človek pozna dejstvo, da starši rode otroke, da so si sorodniki med seboj v marsičem podobni in da so mutativne spremembe mogoče, potem je gotovo, da je tako bilo vedno tudi v zgodovini človeštva, čeprav tega danes ne moremo več direktno opazovati. Tako stojimo do neke stopnje tudi mi na tleh evolucije, čeprav bo vprašanje razvoja človeškega telesa iz živalskega verjetno vedno ostala hipoteza. Nič ne govori proti ideji, da je Stvarnik sam položil v stvarstvo zakone razvoja, da so se stvari razvile do današnjega naravnega bogastva in lepote. Saj celo Darwin, ki je bil deist, v že omenjeni knjigi "The origin of Species" lepo pravi, da se tudi v tem kaže veličina Stvarnika, da je le nekaterim organskim oblikam vdihnil življenje in pustil, da se je iz tako preprostih početkov razvilo vse neizmerno življenjsko bogastvo, ki ga danes moremo opazovati.

11.) Dandanes so preučevanja znanstvenikov osredotočena na tako imenovane mutacije. Mutacije so biološki pojav v organizmih, ki obstoja v spremembi do tedaj dednih lastnosti. Mislijo, da so mutacije v naravi vzrok za nastoj novih vrst, plemen in rodov. To je tako-zvana mutacijska teorija, ki jo uporablja moderna genetika, to je veda, ki proučava dednost organizmov, njene zakone in njihovo uporabo.

12.) Pa vzemimo, da se moderni znanosti posreči odkriti te vzroke in z njimi tudi razvoj vseh poznanih živih bitij. Tudi v tem slučaju bomo še vedno stali le pred drugotnimi vzroki, ki so fizikalnega in biološkega reda, čez katerega prirodne vede ne segajo! Za mislečega človeka ostaja še vedno odprto vprašanje:

Odkod pa je življenje, ki se razvija?

Od koga je dobilo sile za razvoj in kdo mu

je pokazal smer, v katero naj gre njegov razvoj?

Zakaj je življenjski razvoj vodil do človeka in zakaj se je razvoj naenkrat ustavil, čim je iz njega izšlo z duhom obdarjeno bitje?

Prirodne vede nam na ta vprašanja ne dajo odgovora. Evolucija nam tudi ne more zadovoljivo razložiti, odkod naj bo izvor duha v človeku. Kajti tudi če nam evolucionizem razloži razvoj možganov, ki so zadosti fizikalno razviti, da morejo služiti kot miselni organi, ni s tem še razloženo, odkod naj bi se v možganih pojavil duh. Neduhovna misel ne more nastati iz snovi, ker ne pripada istemu redu. Fizikalno kemične sile stvari ne morejo ničesar proizvesti, kar bi ne bilo zopet bitno odvisno od stvari. Rezultanta stvarinskega delovanja more biti tudi sama le stvarinska. Zato se človek, in človek je pred vsem po svoji duši, ni mogel, takšen, kakršen je, razviti iz živali, ki nima duha. Človek je moral svojo dušo dobiti odkod drugod, iz duhovnega počela.

V tej točki smo nasprotniki materialistične filozofije. Nismo pa v nasprotju z znanostjo!

ZNANOST IN VERA

Na kakšnem stališču stoji torej krščanski človek spričo evolucionizma?

Krščanski človek more mirno in brez pridržka sprejeti prav vse, kar prava znanost odkrije in kot resnično dokaže. Ni se mu treba pri tem bati, da bo prišel v nasprotje s svojo nadnaravno razodeto vero. Kajti znanost kakor vera imata v Bogu svojega početnika in si zato ne moreta nasprotovati. Znanost kakor vera vodita človeka le po dveh različnih potih do resnice. Nimata pa ne istega izhodišča, ne istega predmeta in ne iste metode.

1.) Znanost prične svoje delo z neposrednim opazovanjem konkretnih dejstev. Določi jim položaj, prostor, čas, okoliščine, odnose, ki vladajo med njimi in morebitno stalnost teh odnosov. Čim je ugotovila naravne pojave, vprašuje za vzroki vsakokratnega fizikalnega ali biološkega reda in končno postavi podmeno ali teorijo, ki naj razloži sodelovanje in učinke vzrokov. Takšne podmene so večkrat negotove. Niso še podprte z zadostnim opazovanjem. Pogosto zahtevajo nova opazovanja pod novimi vidiki. Na ta način se prirodne vede raztezajo na vsa snovna področja, ki jih skušajo v splošnosti in v podrobnosti zajeti. Toda to znanstveno delo prirodnih ved od drugotnih

vzrokov ne sega do prvotnih. To nalogo prepušča filozofiji in teologiji, s pomočjo katerih se človeško spoznavanje dvigne do spoznanja nadčutnih (metafizičnih) in duhovnih stvarnosti. Prirodne vede se zadovolje s tem, da si osvoje kraljestvo narave — z gotovostjo, kar se tiče dejstev; z večjo ali manjšo verjetnostjo v pogledu teorij, ki jih postavljajo.

2.) Vera pa nasprotno gradi na božji besedi. Razodetje vodi človeka v svet nadnaravnih in verskih resnic. Predmet vere je torej povsem drugo področje, v katero prirodne vede ne segajo.

Ker pa božje delo obsega tudi čutni svet, se včasih zgodi, da sv. pismo govori tudi o rečeh, ki so sicer predmet prirodnega opazovanja in prirodnih znanosti. Seveda pa sv. pismo stori to na svoj način. Sv. pismo izraža svoje misli na mnogo literarnih načinov; od načina ljudskega pripovedovanja do pesniških oblik, ki pa nimajo znanstvenega namena. Potem pa so zopet gotove objektivne oblike, ki pa vseeno nosijo znake načina stvarnega in zgodovinskega pojmovanja, kakor so ga umevali tedanji semitski narodi. Ni torej treba, da vse, kar je v sv. pismu, umevamo dobesedno in ne upoštevamo omenjenih posebnosti. Tako je n. pr. značilno, da so vprav podatki, ki se nanašajo na čas in prostor, na kar znanost polaga toliko važnost, v sv. pismu večkrat precej nedoločeni, bolj shematično natančni kakor pa stvarno, večkrat pa sploh manjkajo. Tozadevno so tipičen primer ravno prerokbe, ali pa zgodba o ustvarjenju sveta, ki jo mirno moremo tako pojmovati, da je Bog za stvarjenje porabil nekaj stotin milijonov let. Vsekakor je važno, da sedaj znanost potrjuje, kar govori sv. pismo o stvarjenju. Namreč, da svet ni bil naenkrat ustvarjen in v kakšnem redu je Bog svet ustvaril: Najprej rastline, potem ribe in ptiče, potem plazilce in suhozemske živali in nazadnje človeka!

Odkod je vse to mogel vedeti pisec svetih knjig, da nam je pred 3000 leti podal sliko sveta, do katere se danes mukoma koplje znanost? Ali iz spomina? Nemogoče! Ali si je enostavno izmislil? Še bolj nemogoče, ker bi ne imel nobenega jamstva, da bi le približno zadel resnico. Svetopisemsko poročilo temelji na prvotnem božjem razodetju človeku, čigar sledove najdemo tudi v medlem izročilu drugih narodov. V sv. pismu pa nam je to izročilo nezmotno podano. Bog je neposredno človeku odkril resnico postopnega stvarjenja, ki

jo človeštvo po tisočletjih sedaj tudi znanstveno potrjuje. Iz tega sledi, da nam sv. pismo nikakor ne odvzame truda tudi znanstvenega preiskovanja, ker nam v teh stvareh večkrat nudi le sumarične podatke. Pa tudi tako so svetopisemski podatki za nas dragoceni, ker so udeleženi na nezmotljivosti, ki je lastna božji besedi. Vse, kar sv. pismo izrecno uči, je nezmotno. Toda s tem se bibliicistom tudi že stavlja naloga, da skrbno preiščejo in določijo, kaj sv. pismo res izrecno uči, pri čemer je ravno treba razlikovati literarne vrste.

Vera torej odkriva človeškemu spoznanju drugo področje resnice: S popolno in nezmotljivo gotovostjo v stvareh, ki se nanašajo na božje in nadnaravne stvari. Na zanesljiv, a nepopolen način v tem, kar zadeva svetne reči.

Vera in znanost imata obe svojo opravičenost. Nista s'j v nasprotju, ampak vsaka po svojem potu vodi do resnice. Ni treba, da druga drugo izločujeta, ampak naj druga drugi priznavata pristojnost na njej lastnem področju. Resnici in znanosti se ni treba bati vere, in veri ne znanosti. Kristjan brez skrbi more motriti vprašanja, ki se razvijajo z napredujočo znanostjo. Njegova vera ne more pri tem nič izgubiti.

3.) Od tod vidimo tudi širokogrudno stališče, ki ga je uradno cerkveno učiteljstvo zavzelo napram vprašanju razvoja človeškega telesa iz živalskega telesa. Okrožnica Pija XII. "Humani generis" od 12. avgusta 1950 (A. A. S., Vol. XLII. p. 575 sl.) v 18. točki pravi dobesedno: "Cerkveno učiteljstvo ne prepoveduje, da se o razvojnem nauku vrše od obeh strani preiskave in razprave med učenimi možmi. Evolucionizem išče izvor človeškega telesa v že obstoječi živi materiji (ko nas krščanska vera obvezno uči, da so duše neposredno ustvarjene od Boga). Naj se torej preučuje stanje sedanje svetne znanosti in pa sveta bogoslovna veda, tako, da se s potrebno resnostjo, zadržanostjo in umerjenostjo tehtajo razlogi enega in drugega mnenja, — to je tistih, ki branijo in tistih, ki ta nauk osporavajo. Vendar tako, da bodo vsi pripravljeni poslušati razsodbo Cerkve, kateri je Kristus zaupal nalogo, da avtentično razlaga sveto pismo in brani verske resnice."

O istem vprašanju je govoril Pij XII. že prej in sicer 30. nov. 1941 v nagovoru na Papeško Akademijo znanosti (A. A. S. XXXIII., 1941,

p. 506 sl.) in kasneje, 8. septembra 1953 za stopnikom prvega mednarodnega kongresa za medicinski nauk o dednosti. V tem svojem zadnjem nagovoru pravi papež, da ima descendenčna teorija svoj vrh v vprašanju telesnega izvora človekovega (ne njegove duhovne duše). Sv. oče celo poziva znanstvenike, da se s primerno pripravo in vnemo lotijo raziskovanja tega pomembnega vprašanja, da bo kdaj morda mogoče dobiti zanesljive podatke. Kajti dosedaj ni bilo mogoče še nič končno veljavnega dognati!

4.) Zakaj more biti Cerkev tako prosto-dušna v tem vprašanju? Vzemimo, da "ilo zemlje", v katero je Bog vdihnil dih življenja, to je človeško dušo, o čemer govori sveto pismo (Gen. 2, 7), ni bilo nič drugega kakor višje razvita žival, ki jo je Bog iz davnine pripravil za čas, ko jo je hotel preobraziti v človeško telo in ga obdariti z dušo.

V taki podmeni, ki pa dosedaj še ni dokazana in verjetno nikdar ne bo, ne gleda Cerkev nič nemogočega. Bog je enako velik in mogočen, pa naj je živalski organizem porabil in mu dal človeško dušo; ali je v kak živalski organizem položil razvojne sile, ki so gnale razvoj človeškega zametka do stopnje človeškega organizma, ki mu je Bog vdihnil dušo, ali pa če je neposredno ustvaril človeško telo in dušo. V katoliškem nauku ni ničesar, kar bi obsojalo naziranje, da je oblikoval Bog telo prvega človeka iz organizirane snovi, n. pr. iz telesa kakega antropoida.

V ČEM JE LOČITEV DUHOV?

1.) Ločitev duhov se prične tam, ko razvojni nauk zapusti svoje znanstveno področje in zaide v nedokazane podmene kakor si jih želi materialistično svetovno naziranje. Ločitev duhov je v svetovnonazornem vprašanju o vzroku razvoja, kar papež Pij XII. najbolje pojasni v že omenjeni okrožnici "Humani generis", ko pravi:

"Nauk o razvoju mnogi brez dolžne previdnosti in razlikovanja razširjajo kar za razlago nastanka vseh stvari, čeprav do te ure niti v ožjem znanstvenem krogu večšakov ni še tako dokazan, da bi se mu ne moglo oporekati. Z drzno samozavestjo vzdržujejo monistične in panteistične hipoteze, ki mislijo, da je svetovje podvrženo večnemu razvojnemu procesu. S tem pojmovanjem se z veseljem okoriščajo pristaši komunizma, zato, da svoj dialektični

materializem s toliko večjim uspehom širijo in mu do veljave pomagajo. S tem rujejo iz src vsako vero v osebnega Boga." (točka 3.)

Nauk o razvoju, pravi papež, ki niti na prirodoslovnem področju še ni neovrgljivo dokazan, je bil vendar razširjen v svetovni nazor in je dal miselno osnovo dialektičnemu materializmu, ki je, če se tako izrazimo, svetovni nazor komunizma. Po tem svetovnem naziranju je ves svet v neprestanem razvoju. Mrtva snov je sama sebi dala gibanje in življenje, a še preje je ustvarila samo sebe. Vse in slehernik se mora za svoje bivanje zahvaliti izključno le razvoju iz edine prasnovi, ali kakor koli naj se že to imenuje, iz česar naj bi se vse razvilo. Komunizem je spoznal, kolikšne prednosti mu more nuditi razširitev razvojnega nauka v svetoven (kozmičen) evolucionizem in je znal priložnost dobro izrabiti. Zato mu papež posveča posebno pozornost.

2.) Prvo na kar papež opozarja, je pomanjkanje dolžne previdnosti in poštenega razlikovanja. Predno se na omejenem strokovnem področju preiskovan nauk vzame za podlago svetovnega naziranja, bi ga bilo vendarle treba preje dobro preiskusiti ne le z ozirom na njegovo zanesljivost marveč tudi njegovo daljnosežnost. Treba je najprej vedeti, kaj biološki razvojni nauk uči in česa ne uči, predno ga hoče kdo enostavno razširiti za podlago splošne kozmične razvojne teorije. Papež tu očita znanstveno nedopustno posploševanje.

3.) Na drugem mestu se papež loti stvari same. Kaj naj pomenja ta, na tako hitro roko postavljen kozmičen evolucionizem? Morda to, da je vse, kar opazujemo v vidnem stvarstvu, podvrženo spremembam, nastajanju in razpadanju? To ne bi bilo nič novega. Saj so že stari Grki umovalj o tem, da "panta rhei", vse je v teku, v nastajanju in razpadanju, vse je v razvoju. Ta "vse" se seveda nanaša na vse vidno stvarstvo in samo na to. Postane pa napačen ta izrek, če preseže svoje meje. Kajti, bil je tudi že stari grški mislec, ki je govoril o "Kinon akinotos", o nepremakljivem premikovalcu, od čigar nepremakljive stalnosti in večnega mira izhaja vse nastajanje in ves razvoj. Temu nasproti pa povdarja kozmičen evolucionizem, da je vse v nastajanju in propadanju in da tok neprestanega razvoja nima nobenega začetka.

To je monizem, ki zanika bistveno razliko med Bogom in svetom, med duhom in snovjo, med tem, kar je živega in kar nima življenja.

Po njegovem nazoru vlada večer razvoj v svetovju brez začetka in konca, ki ima sam v sebi vzrok za večno gibanje. Pripisuje se mu nekaj, kar se po preprosti človeški pameti, po zdravi filozofiji in po krščanskem razodetju more reči edinole o Bogu. V večnem razvoju nahajajoče se veseljstvo postane po temu nazoru božanstvo samo. Vse je bog-panteizem.

In vendar je edino, na kar se ta kozmičen, monistično-panteističen evolucionizem more opirati, nedopustno posplošenje biološkega evolucionizma, ki niti na svojem omejenem področju še ni znanstveno popolnoma izčiščen in dokazan.

4.) Monizem je ravno iskanje, kako spravi ti vse na en imenovalec. Za sleherni pojav išče le vzroka, a če mogoče, bi hotel vse stvari razložiti na enak način. Vse stvari, ki so takomogolične in mnogovrstne, bi rad postrojil v eno vrsto. Znanost je gotovo opravila veliko delo, ako more pojasniti, da je različnost pojavov odvisna od enega in istega vzroka. Gotovo je moralo biti nad vse globoko spoznanje, da je gibanje ozvezdij, ki se nam zdi tako silno zapleteno in nepregledno, narekovano po istem zelo preprostem zakonu in da isti zakon velja tudi za gibanje teles v zemeljskem prostoru. Razumljivo je, da tako velike znanstvene pridobitve laskajo človeškemu razumu in ga napeljujejo v skušnjava, da bi ves spoznavni svet zajel v eno samo podobo, da bi vse na enak način razložil, v vsem dokazal isto zakonitost, da bi povsod in v vsem odkril isto osnovno zgradnjo. Toda namesto, da bi to svoje hotenje vzel za osnovo svoje delovne podme ne in se brez predsodkov vrgel na delo, je pa na čisto neutemeljen način vzel izsledke na enem področju, jih posplošil in na nedopusten način poenostavil in kot rezultat proglasil nauk o enotnosti vseh stvari kot osnovni filozofski zakon. Ko bi pa znanstveno zasledoval naravne pojave, bi pa dobil drugačen odgovor, da namreč res kaže zgradnja svetovja gotovo enotnost, ki je nedvoumno znamenje izredno velikega mojstra, in da navidezna preprostost in enotnost še ne pomenja istosti vsega, ampak, da je v svojem končnem dognanju marsikaj, kar izključuje istost: življenje in smrt, snov in duh, delo in mojster, stvarstvo in stvarnik. Svet ima svoj vzrok v svojem prvem vzroku, ki je Bog. In svet ni isto kot njegov stvaritelj, ampak biva s svojimi omejenimi dovršenostmi kot delo neskončno popolnega Bitja. V tej svoji omejeni popolnosti pa je svet

poln raznolikosti, ki jih ni mogoče zožiti na en imenovalec. Kakor vsaka popolnost ustvarjena bitja, tako je tudi enovitost sveta le končna in omejena. Svet nima tiste enovitosti, katero mu monizem pripisuje. Tako enovitost ima le Bog, svet pa ne.

5.) Panteizem je poboženje vesoljstva. Kozmičen evolucionizem vodi nujno tako v monizem kakor v panteizem. Če je vse brez izjeme v neprestanem nastajanju in preminevanju, potem ni večnega Boga, ki bi bil vzvišen in nespremenljiv spričo vseh teh men in prememb. Ateizem, kar je brezboštvo in panteizem, kar je vseboštvo, sta v resnici eno in isto, čeprav je morda duševno zadržanje ateista drugačno kakor panteista. Eden kakor drugi zanika pravi pojem o najvišjem in neskončno svetem osebnem Bogu. Ateizem to naravnost izpove, panteizem pa svoje brezboštvo zavije v megleno kopreno in prevara človeka za najplemenitejša verska čustva. Kajti globokega spoštovanja, ki ga ima naraven človek pred veličastvom zvezdnega neba in čudesi neba in čudesi ter skrivnostmi življenja, ne razlaga le kot pobudo, ki naj človeka dvigne k Stvarniku vesoljstva, marveč že kot izpolnitev njegovega verskega stremljenja. Papež opravičeno pravi, da monizem kakor panteizem rujeta vsako vero v osebnega Boga.

Na monistično-panteističnem evolucionizmu grade komunisti svoj dialektični materializem. Pri tem jim je v veliko korist, da vlada posebno med inteligenčnimi krogi dandanes nastojenje in nekakšno simpatično razpoloženje za

monizem, panteizem in evolucionizem. Tu najdemo razlago za drugače težko umljivo dejstvo, da materialistični komunizem, ki je kot teorija kakor življenska praksa znan po svoji nečloveškosti, s toliko lahkoto prodira v družbo, katera išče nadomestkov za svojo izgubljeno vero v osebnega Boga.

ZAKLJUČEK

Zaključno moremo naslednje ugotoviti:

1.) Ni v nasprotju s krščanskim verovanjem, ako kdo trdi, da je večni, osebni Bog in Stvarnik položil v stvarstvo počelo notranjega gibanja, ki naj tako ozvezdja, kakor živa bitja na zemlji žene v počasnem razvoju od prvotnih oblik do vedno popolnejših bitij.

2.) Tudi ni v nasprotju s krščanskim verovanjem, ako kdo sklepa, da je v razvojni proces vključen tudi človek po svoji telesni plati, (nikakor pa ne po svoji neposredno od Boga ustvarjeni duši), čeprav ta teza ni znanstveno dokazana in govore proti njej tudi mnogi znanstveni razlogi.

3.) Krščanski človek pa mora odločno odklanjati materialistični transformizem, ki hoče brez prvega vzroka (brez Boga Stvarnika) razložiti nastoj sveta in vse fizične kakorumske pojave le z naravnim razvojem pod vplivom mehanične igre golih fizikalnih sil. Takšna podmena je neznanstvena, je tudi proti zdravi pameti, — ker red v stvarstvu ne more biti igra slepega slučaja, ampak Razuma, ki vse to ureja, — ter je končno tudi proti božjemu razodetju.

STANKO JANEŽIČ

KLIC DOMOVINE

Megla zakriva domači svet,
rahlo dežuje,
v svetle sanje ujet
romam na tuje.

Pridi, življenje,
razgrni svoj kras,
od blizu naj slišim tvoje zvenenje,
daj, da uživem vso slast.

Tiho trka na okno srca
skozi puste daljine
spomin nečesa lepega:
klic domovine.

Molčeca Cerkev v Jugoslaviji

Dr. Alojzij Kuhar je v katoliškem klubu vseučiliške mladine "Carrol Club" v New Yorku govoril o stanju Cerkve in vere v sedanji Jugoslaviji. Predavanje je v celoti objavila lanskoletna majska številka revije "The Catholic Mind" v New Yorku v zbirki člankov najodličnejših piscev, takih kot sta državni tajnik John Foster Dulles, ki je prispeval članek "Kaj je mednarodni komunizem" in washingtonski nadškof O'Boyle s člankom "Komunistična vojska proti veri".

Dr. Kuhar je v svojem govoru navajal naslednja dejstva:

"Seveda pričakujete, da bom kot Jugoslovan govoril na splošno o položaju, v katerem je vera pod sedanjim totalitarnim režimom v moji domovini in posebej o stanju katoliške Cerkve.

Da bi Vam podal nekaj, kar bo nujno samo groba ocena stanja v naši deželi, bom moral navajati nekaj števil in nekaj imen. Želim pa, da upoštevate, da se dobro zavedam, kot se mora dejansko zavedati vsak, da številke in imena ne pomenijo veliko napram strašnemu dejanskemu stanju, ki vlada v vsej vzhodni Evropi. Preko širnih področij, na katerih je naseljenih več kot 250 milijonov kristjanov in med njimi skoro 70 milijonov katoličanov — torej skoraj dvakrat več, kot jih je v Združenih Ameriških Državah — se razvija in napreduje skrbno pripravljena in hladnokrvno izvajana morija duš. To je sistematično izkorinjevanje vseh duhovnih vrednot, ki je na njih zgrajen naš način življenja. To je brezobzirno in metodično izločevanje krščanske vere iz sre narodov, ki so bili kristjani in katoličani preko tisoč let.

Med tem, ko se dogaja to splošno uničevanje, pa je "mir, nemoteni molk nad vodnimi gladinami", kot da se nikjer na svetu nič hudega ne godi... Dvoje je ta molk, pravzaprav.

Prvič: Molk vlada v prizadetih deželah samih. Vse zunanje verske manifestacije počasi izginevajo pod vedno novimi napadi brezbožnega terorja. Bogočastje odstopa v tihe globine duš preganjanih kristjanov. Odpor odhaja v podzemlje, tja med stene vesti. Tam v osamljenih človeških srcih divjajo boji, dobiček pa pobira zlo.

Drugič: Molk vlada tudi v svobodnem svetu. Ko svobodni svet govori o strahoviti drami, ki se razvija za smrtno zaveso komunistične vladavine, govori s političnimi, vojaškimi in gospodarskimi pojmi in ima v mislih pomoč in obrambo, kakršna se izraža v orožju, v po-

litičnih geslih in v paketih jedil. Ta svet je gluha, mutasta in slepa za vse napredovanje duhovnega pustošenja.

Dejstva, ki jih bom sedaj povedal o Jugoslaviji, služijo edino le osvetlitvi navaljujoče politike razkristjanjenja, ki jo komunizem izvaja na širokem področju, ki mu vladajo sovjeti. Ti so trdno odločeni, da bodo to področje z vsemi sredstvi, ki so jim na razpolago, prevzgojili, spreobrnili v njihovo brezbožno, brezdušno, materialistično vero.

KOMUNISTIČNA DIKTATURA

Sedanja Jugoslavija je država, ki ima 17 milijonov prebivalcev. 7 milijonov jih je katoliške vere, preko 8 milijonov je pravoslavnih, ostali pa so največ mohamedanci. Katoličani in pravoslavni so kristjani že od osmega ali devetega stoletja.

Komunisti so leta 1945 ustanovili svojo diktaturo po sovjetskem vzorcu. Leta 1948 jih je Moskva zapodila, ne morda, kakor bi kdo mislil, zato, ker bi bili preslabotno izvajali svojo ideološko komunistično gonjo, ampak iz političnih in osebnih razlogov, ki so imeli svoj vir v Stalinovem režimu. Potem se je jugoslovanska komunistična diktatura počasi obračala proti zapadu, najprej, da bi dobila gospodarsko pomoč, kasneje, da bi dobila orožje. Ves ta čas pa je ista diktatura slovesno izjavljala, da se nič ne more spremeniti v njenem prvotnem programu, po katerem dežela mora postati vzorna komunistična država.

Zapad, ki je igral za vojaške, politične, deloma pa tudi za gospodarske prednosti, je na to pristal. Komunistični režim je dobil pomoč v obliki gotovega denarja, hrane in orožja. V zameno je obljubil malo, če sploh kaj. Režim je nadaljeval in celo pospešil razvoj "graditve socializma", ne da bi izzval kako "vmešavanje" s strani zapada. Komunisti smatrajo, da

je "graditev socializma" v tem, da organizirajo državo, ki jo vlada diktatura ene stranke, da so vsi gospodarski in socialni odnosi urejeni strogo po marksističnih kolektivističnih pravih in da so vse stopnje vzgoje ljudstva nasilno zavite v smer njihove pokvarjenosti. V tem sistemu razpolaga komunistična stranka z vso oblastjo in gospodari z vsemi sredstvi, da vsili svojo voljo. Tako so "gradili socializem" in ga še vedno grade, ne da bi jih pri tem nekomunistični krščanski svet kakor koli oviral in človek je celo v skušnjavi, da bi rekel, da se to godi s pristankom krščanskega sveta.

Zaradi teh zapadnih zvez se novice in poročila o verskem preganjanju v Jugoslaviji omalovažujejo ali diskretno ignorirajo. Morali so se zgoditi taki slučajji, kot je bilo sojenje in zapiranje kardinala, ali kot je bilo zažiganje živega škofa ali pretepanje duhovnikov prav pred očmi tujih obiskovalcev, da se je v zunanjem svetu vzbudilo vsaj malo zanimanja in vsaj nekaj dvomov.

VARLJIVA ZAKONODAJA

Komunistični diktatorji so prebrisano postavili kulise varljive zakonodaje. Za to steno smatrajo, da so varni pri izvajanju svojih zlih načrtov. Tako so:

1. V ustavo vstavili člen, ki s toplimi in čisto zapadnimi besedami jamči svobodo vesti in bogoslužja za vse.

2. Napisali zakone in pravilnike o vzgoji, ki dovoljujejo svoboden verski pouk vsem, ki si ga žele.

3. Izglasovali Kazenski zakon, ki določa kazen za vsakogar, ki ovira svobodno izvajanje verskih vaj svojih državljanov.

4. Ponudili duhovnikom in redovnim osebam ugodnosti socialnega zavarovanja, če izjavijo, da odobravajo zakonodajo države.

5. Da bi izgledali prijetnejši na zapadu in da bi kamuflača bila popolna, so celo izpremenili ime komunistične stranke v "Zvezo komunistov" in ime "Ljudske Fronte", ki je kamufilirana množična organizacija stranke, v nedolžno zvanečo "Socialistično zvezo delovnega ljudstva".

Varanje pospešujejo s tem, da obiskovalcem kažejo polne cerkve, verske svečanosti, ki se razvijajo brez vseh ovir, cerkvene poroke, slovesna birmovanja, svobodna proslavljanja župnijskih in družinskih svetnikov-zaščitnikov, skupine otrok pri verskem pouku, cerkvene pogrebe, ko vsi zvonovi svobodno zvone. Na raz-

stavah so celo verske publikacije. Preprosto naivni obiskovalci kar žare zadoščanja in se vračajo domov prepričani, da je vera v Jugoslaviji prav tako svobodna in neovirana, kot je v njihovi domači deželi in da so vsa poročila o preganjanju le izmišljotine propagande, ki jo kuhajo v svojih kuhinjah zavrženi in razlašeni begunci in jo širijo odstavljeni in maščevanja-željni politiki.

Kaj pa so dejstva?

VERSKO SVOBODE NI

1. Da, ustava jamči versko svobodo in zakon predvideva verski pouk za otroke. Toda pravila komunistične stranke, ki ima v rokah vso oblast, njeni voditelji pa vsa odločilna mesta v vseh stopnjah javne uprave, predpisujejo, da je versko pripadništvo in izvrševanje verskih vaj v nemogoči neskladnosti s članstvom v komunistični stranki. Uradna številka članstva komunistične stranke je 790.000 članov in 200.000 kandidatov za člane. Na ta način vera za en milijon državljanov že ni svobodna in brezboštvo je zanje zakon.

Častniki vseh oboroženih sil in dijaki vojaških šol dobe navodilo, da je vsako versko udeleževanje in prakticiranje v nasprotju z njihovim poklicem. Kazen za neupoštevanje tega navodila je takojšen odpust. Pravijo, da je v Jugoslaviji 30 divizij. Po splošnih pojmih je to pol milijona vojakov, med katerimi je kakih 50.000 častnikov. Skupno število policijskih in varnostnih sil cenijo na preko pol milijona in med temi je tudi kakih 50.000 častnikov. Za ves ta milijon ljudi vera ni svobodna.

Še več. Tudi učitelji v vseh vzgojnih zavodih dobe naročilo, da se ne smejo udeleževati verskih vaj, ker je to v nasprotju z njihovim poklicem. Kakih 40.000 učiteljev je v Jugoslaviji. Vera ni svobodna niti za nje niti za njihove družine.

GOSPODSTVO KOMUNISTIČNE STRANKE

Dodajmo še, da v celotni javni upravi vlada komunistična stranka. Isto je stanje v industriji in v trgovini, ki sta državna monopola. Na vseh odločujočih položajih sede zaupni komunisti, ki izbirajo nameščence po navodilih komunistične stranke. Življenje po veri je ovira za dosego vseh višjih položajev, nepremagljiva ovira za napredovanje starejših in diskvalifikacija za nove, ki se potegujejo za zaposlitev. Za vse te stotine tisočev ljudi in njihove družine, ki so odvisni, življenjsko odvisni od vse-

mogočne totalitarne državne uprave, vera ni svobodna.

Končno država vihti nad vsemi državljani sekuro samovoljnega obdavčevanja. Davki niso določeni po nikakih zakonitih merilih. Krajevni odbori, kjer gospodarijo komunisti, imajo navodila, da davčne predpise uporabljajo in davke nalagajo po krajevnih političnih potrebah. Kmet, če ga niso prisilili v kolektiv, bi na videz mogel biti svoboden v izvajanju verskih pobožnosti, ne da bi ga kdo motil ali oviral od zunaj. Krajevni odbori pa že poskrbe, da vplivni ljudje, ki redno hodijo v cerkev, čutijo vso težo samovoljno naloženih davkov, ki v neštevilnih slučajih dobe kar značaj konfiskacije — dokler kmetje ne klonijo.

VERSKA OPRAVILA — SLUŽBA BOŽJA

2. Po pravilu so službe božje proste. Da, toda za opravljanje službe božje je treba duhovnikov, treba je poslopij, treba je cerkvenih oblačil in knjig in treba je nekaj denarja za vzdrževanje duhovnikov in cerkva.

Komunistična država je Cerkvi vse vzela, jo razlastila, do zadnjega koščka zemlje in do zadnjega novčiča. Celo cerkvene zgradbe so v državni lasti. Država milostno dovoljuje, da verniki uporabljajo cerkve, toda v mnogih slučajih je treba plačevati visoke najemnine za uporabo.

Kako pa zbirke, darila vernikov? Da, še jih imajo. Toda zbiranje, za katero ni bilo vnaprej dovoljenja krajevene oblasti, je zločin, ki se kaznuje po zakonu. Zbirka se zapleni, duhovnik, ki mu je namenjena, gre v ječo. Lahko bi navajali slučaje, ko je policija vdrla v cerkve med mašami, da je zaplenila zbirke. Vdiranje policije v stanovanje duhovnikov za isti namen so splošno znan pojav. Zato cerkvene zgradbe razpadajo in jih nihče ne more popravljati. Treba je še dodati, da je bilo med vojno veliko cerkva porušenih.

Bogoslužnih oblačil ni s čim nadomestiti. Bil je čas, ko niso imeli niti sveč, ker jih država ni prodajala za verske namene in ko ni bilo hostij, ker država ni hotela prodati moke v ta namen. Takrat so prijatelji pošiljali sveče in hostije iz inozemstva, toda te pošiljke niso prihajale na naslovnike, vsaj v največ slučajih ne. Bogoslužna oblačila so pošiljali iz mnogih dežel, tudi iz Amerike. Poznam slučaje, da so take pošiljke prišle na mesto, toda tako velike uvozne takse so naložili nanje, da so dvakrat presegale tržno vrednost pošiljke in da jih ni

bilo mogoče plačati. Poznam slučaje, da so belo oltarno opremo morali napraviti iz posteljnih rjuh in take, da je duhovnik maševal brez bogoslužnih oblačil, le štolo je premogel. Radi izrednih razmer so cerkvene oblasti seveda to dovolile.

KONFISCIRANA SEMENIŠČA

Rekli smo, da so za izvrševanje bogoslužja potrebni duhovniki. Ti se morajo učiti in večbati dolga leta v učenju in v molitvi v semeniščih. Kako je to mogoče, če pa so vsa semenišča bila konfiscirana in samo v treh slučajih je bilo izdano dovoljenje, da smejo v poslopjih stanovati semeniščniki kot najemniki. Od česa bodo pa živeli? Kje bodo dobili učila? Samo dobri Bog ve in pa pogumni kristjani, ki tvegajo jezo komunističnega tirana in podpirajo to mladino kakor koli pač s svojimi revnimi sredstvi morejo. Paketi živil od zunaj so jim tudi pomagali, da so vztrajali. Toda potrebujejo tudi knjig. Te pa, tudi če jih jim kdo pošlje, nikdar ne pridejo na naslov. Novoposvečeni duhovniki nimajo niti oblačil niti brevirjev. Količnik je bilo teh knjig poslanih, da jaz vem zanje, niso nikdar prispele. Kakšna more biti priprava za poklic v takih okolnostih? Kdo bo potem vzgajal in učil, ko bo stari rod kvalificiranih učiteljev izumrl?

Duhovniških poklicev je presenetljivo veliko. Z vsem spoštovanjem moramo pozdraviti te mlade može in biti hvaležni za milost božjo, ki je dovolj močna, da podpira njihov pogum. Toda komunizem ne opusti prav ničesar, da bi preprečil vzgojo novih duhovnikov. Taki, ki se odločijo za poklic, dobe iznenada pozive na policijo za preiskavanje in izpraševanje, ki se vleče v tedne in mesece. Ali jih pozovejo k vojakom ali pa nadlegujejo in groze njihovim staršem.

Ali naj to imenujemo svobodo vere?

Cerkve so "polne", ker je odpor še vedno živ. Toda polovico cerkva ne služi več svojemu namenu in število duhovnikov v dušnem pastirstvu je komaj ena tretjina števila duhovnikov pred vojno. Še ti se hitro starajo, ne da bi uživali tolažbo in videli kako mladi prevzemajo njihova mesta in njihove odgovornosti.

VERSKI POUK

Verski pouk je svoboden, pravijo. Da, toda katoličani nimajo nobenih šol. Tudi druge krščanske cerkve jih nimajo. Vzgoja je državni monopol, najbolj nedostopni, najbolj ostro

čuvani monopol komunistične države. Komuni- zem morda ne bo upognil starejšega rodu, toda zdi se kar gotovo, da bo dobil mladino, torej bodočnost.

Versko vzgojo imenujejo v uradnih doku- mentih "misticizem". V državnih šolah ne sme biti nikake verske vzgoje. V poučevanju pred- metov ne sme biti nikjer niti sledu kakega ver- skega vpliva. Učni red je povsod, od najmanj- še osnovne šole na deželi ali v industrijskem predmestju pa gori do najvišjih vzgojnih in šolskih ustanov, samo in izključno le grobi marksizem, brezbožni materializem, ki izklju- čuje vse duhovne vrednote, ker zanika Boga, ki je njih večni vir. Učni red ni samo brezbo- žen, tak, da bi skušal razložiti vsa človeška dejstva brez vsakega ozira na Boga, je proti- božen, tak, ki namenoma razbija in ubija v du- šah otrok vse, kar je morda tam še ostalo in kar še takega imajo, kar bi bilo posledica verskega vpliva staršev.

Verski pouk je dovoljen samo tistim otro- kom, ki se morejo izkazati s pismeno zahtevo svojih staršev, obeh, očeta in matere, ki izja- vijo in napišejo, da hočejo, da njihovi otroci hodijo k takemu pouku. Določeno je nadalje, da se sme tak pouk dajati samo v cerkvah, ne v duhovnikovem stanovanju ali kje drugje. Lahko bi navedel številne slučaje, ko so du- hovniki morali na policijo ali so bili celo zap- rti, ker so govorili z otroci izven cerkve. Ta- ka stvar je v očeh zakona javno zborovanje.

V državi, kjer je protiverska vlada edini po- slodavec, edini dodeljevalec stanovanj, edini prodajalec hranil in oblačil, je treba pač veli- ko, veliko poguma in morajo biti starši silno močni, da podpišejo zahtevo po verskem pouku svojih otrok.

Naši jugoslovanski otroci so doslej že deset let preživel v mlinih komunistične indoktrina- cije, kar prav za prav je ves naš šolski si- stem. Obsega opustošenja si niti približno ni mogoče zamisliti. Ne sme nas slepiti mišljenje, ki je otrok želja, da krščanski dom more nev- tralizirati pogubno učinkovanje komunistič- nega strupa na razum in čustvovanje mladine. Dejstvo je, da vsako in sleherno leto narašča število brezbožnih domov, družin in po nekem, ne tako velikem številu let, bo strup komuni- stičnega materializma ubil duhovnost v večini bodočih očetov in mater.

SVOBODNO ČASOPISJE

Verski tisk je svoboden, pravijo in kažejo tu- jim obiskovalcem iztise verskih listov.

Pred vojno je bil katoliški tisk močan. Imel je štiri katoliške dnevnikove, mnogo tednikov in mesečnikov, precejšnje število stanovskih re- vij, umetnostnih, znanstvenih in drugih publi- kacij ter založništvev. Ta so razširjevala med ljudstvom na stotisoče knjig. Jaz sam sem bil urednik katoliškega dnevnika, ki ga je izdaja- la katoliška zadruga, ki je bila lastnik največje tiskarne in knjigarne v deželi. Bilo je pri nas zaposlenih nad 500 ljudi.

Kaj je ostalo od tega katoliškega ali krščan- skega tiska? Samo mesečni cerkveni oglasniki na štirih do šestih straneh malega formata, ki imajo po kakih tisoč iztisov. Dovoljeno jim je tiskati samo objave o cerkvenih opravilih in strogo verska besedila, kot so evangeliji s ko- mentarji, ki se nikakor ne morejo razumeti ali tolmačiti kot protirežimski ali kot taki, ki širi- jo versko propagando. To je vse, kar je kristja- nom še ostalo v Jugoslaviji kot njihovo.

Knjige se tiskajo samo komunistične, ker za druge ni papirja. Od zunaj papirja ni mogoče dobiti brez posebnega dovoljenja vlade. Takega dovoljenja ni dobiti za krščansko knjigo. Celo mašne knjige, uradne bogoslužne knjige, niso prišle naslovnikom v roke.

Istovrstno režimski tisk pod najstrožjim nad- zorstvom osrednjega vodstva, ki je v rokah naj- bolj zaupnih komunistov, svobodno razliva dan za dnem najbolj nezaslišane napade na vero. Bogoskrunsko zasmehovanje Boga, zakramen- tov in Naše Ljube Gospe, klevetanje duhovni- kov, škofov in sv. Očeta, napadi na najbolj sve- ta verska izročila se kar vrste. Nihče ne sme ugovarjati, nihče ne more storiti nič proti tem napadom, nihče ne more braniti resnice. Komu- nistični cenzor je tam, da skrbi, da noben pro- test krivično prizadetih nikdar ne moti v smrtni tišini molčeče verske svobode.

PREGANJANJE ŠKOFOV IN DUHOVNIKOV

Nič nisem omenjal dveh škofov, ki sta umrla v ječah, niti vseh tistih, ki še vedno hiraajo v nekem zaporu ali internaciji. Med njimi je sam primas — kardinal Stepinac. Nisem omenil šte- vilnih duhovnikov, ki so jih komunisti naravnost pobili v njihovih domovih ali na javnih prostorih, niti tistih, ki so jih poslali na prisil- no delo ali, ki so jih podivjane množice pre- tepale. Molče sem prešel preko dejstva, da so bili konfiscirani vsi samostani, redovniki in re- dovnice razgnani tako, da je ostalo le nekaj starih, ki so jim še dovolili, da smejo umreti v svojih redovnih oblačilih.

Molče sem prešel preko dejstva, da je komunističen stroj poteptal in uničil vso cvetočo mrežo katoliških organizacij, gospodarskih, kulturnih in drugih. Njihovo premoženje so vzeli za okrepitev komunističnega režima.

Toda, kot sem že rekel v začetku, statistike pomenijo zelo malo na tej panorami obsežnega uničevanja, ki se dogaja za komunistično zaveso. Škofe, duhovnike in redovnike bo mogoče nadomestiti, ko se vrne svoboda. Porušene cerkve bodo zopet zgradili, nove hiše bodo dale streho duhovnikom, redovnikom in požrtvovalnim redovnicam. Nove križe bodo izrezljali in z njimi krasili učilnice in nove tiskarne bodo tiskale besede božje in razlagale krščanski način življenja kot nekdanj. Pregnani kmetje se bodo zopet vrnili v svoje domove in na svojo zemljo in lačni bodo imeli zopet dovolj hrane, kj jo bo dal svobodni svet.

Toda prešel bo en rod ali še več, predno bo mogoče oživiti pomorjene duše mladih, če bo sploh volja božja, da se jim vrne življenje.

Desetletja bodo potrebna za nove nasade ljubezni za duhovne vrednosti, kajti duše bodo razdejane, ker je bila preko njih divjala komunistična materialistična povodenj.

Tole me spominja na dogodek pred davnimi leti v semenišču. Prosvitljeni profesor cerkvene zgodovine nas je opominjal, naj se učimo iz zgodovine, da nobeno ljudstvo, noben narod, ki je enkrat vero izgubil, doslej ni znan, da bi si jo bil zopet osvojil. Ta misel je strašna. Širna področja nekdanj katoliške Male Azije, Srednjega Vzhoda, Severne Afrike so molčeče priče, da je ta trditev resnična in svarilo, ki nas prebode kot nož ter nas pekoče opozarja na grozečo nevarnost.

O, naj bi molčeča borba duš za zaveso smrti zbudila vest kristjanov v svobodnem svetu in jih dvignila k dejanjem. Da bi delali kot ena čreda otrok božjih, da bi Bog v Svojem Usmiljenju skrajšal določeno preizkušnjo in prihranil Cerkvi Kristusovi žalost, da bi morala jokati nad svojimi otroci, ki jih več ne bo."

Jugoslovanski škofje — borci za svobodo vere — zbrani na konferenci v Zagrebu meseca septembra 1952. Sede od leve proti desni: Msgr. Batorac, Srebrnič, Bonefaičič, Salis Seelis, Ujčić, Pušič, Akšamovič, Burič, Čekada. Stoje od leve proti desni: Alaupovič, Čelik, Bauderlein, Bukatko, Vovk, Držečnik, Nežič, Banič, Garkovič, Toroš. Manjkata kardinal Stepinac, ki je konfiniran v Krašiču in Čule iz Mostarja, ki je zaprt.

Prebivalstvo Slovenije v številkah

KOLIKO SLOVENCEV JE DOMA?

Republika Slovenija je imela koncem 1953 okoli 1.480.000 prebivalcev. Naravni mesečni prirastek je znašal od l. 1946 do l. 1952. od 1.000 do 1.500 ljudi; v l. 1953 pa se je v nekaterih poletnih mesecih dvignil na povprečno 1.800 ljudi. Koncem l. 1964 bo torej število prebivalstva verjetno prekoračilo 1.500.000 ljudi, dočim jih je l. 1939 na istem ozemlju živelo samo 1.402.900. V dobrih 15 letih se je torej pomnožilo komaj za 100.000 oseb, dočim bi se moralo pomnožiti pri normalnem letnem prirastku od nekaj nad 1 odstotek za 250.000 do 300.000 oseb. Vojska, socialna revolucija in težke gospodarske razmere pod diktaturo so krive, da nas je za skoraj 200.000 manj, kot bi bilo prav.

Kakšni so pa izgledi za prihodnja leta? Kljub temu, da se je v letih 1947-1952 rodilo veliko otrok, kar je običajen pojav vsake povojne dobe, je rodilnost v prvem povojnem desetletju padala. Od sto mater v starosti 20-24 let je imelo l. 1948 80 po enega otroka; pet let kasneje pa je v isti skupini imelo že zmeraj 40 mater samo po enega otroka. Pada pa tudi število prvih porodov. Od 1000 porodnic je rodilo prvič l. 1949 375, l. 1950 381, l. 1951 374, l. 1952 pa samo 352 mater.

Da je bil prirastek na prebivalstvu vključno temu tako velik, je treba pripisati naraščajočemu številu mater; l. 1948 je bilo od 544.000 žensk 245.000 brez otrok, l. 1953 pa od 570.000 le 224.000. Svoj vpliv je imelo tudi število porok; dočim je bilo l. 1939 mesečno povprečno samo 764 porok, se je njihovo število gibalo po vojski med 1.000 in 1.500. Veliko močnejše pa je narastlo število razporok; l. 1939 je bilo mesečno ločenih samo 22 zakonov, po vojski pa se to število giblje med 70 in 100 na mesec. Število smrti na prirastek ni vplivalo; predvojno mesečno povprečje je skoraj isto kot povojno.

Kje živijo Slovenci? Ne živijo pa vsi Slovenci na domači zemlji. L. 1948 je živelo doma v Sloveniji 1.302.586 Slovencev, zunaj po Jugoslaviji pa 15.258: na Hrvaškem jih je bilo 10.988, v Srbiji 2.617, v Bosni-Hercegovini 1.181, v Črni gori 211 in v Makedoniji 261. Izven Jugoslavije je živelo l. 1948 vsega 32.232

Slovencev, z neznanim bivališčem pa jih je bilo 93. V Jugoslaviji je takrat živelo torej 1.317.844 Slovencev, vseh pa je bilo 1.350.169. Smer preseljevanja po državi se po vojski ni spremenila; največ jih je odšlo na Hrvaško in v Srbijo kot pred vojsko. Pade pa v oči, da se po vojski selijo manj kot pred njo; pred vojsko je bilo po cennitvi samo v Zagrebu in okolici toliko Slovencev, kolikor jih je sedaj raztresenih po čeli državi. Nova ureditev države in nov gospodarski red ne pospešujeta notranjega preseljevanja.

Zanimivo pa je, da se je po vojski preselilo iz Slovenije več Slovenk kot Slovencev; od 1.000 preseljencev je bilo povprečno 544 žensk. Med preseljenci so prevladovali mladi ljudje; kar je bilo starejših, so šli večinoma na Hrvaško, v Srbijo in Črno goro. Preseljevanje po državi pa pojema; skoraj ves prirastek na prebivalstvu je ostal doma v zadnjih petih letih.

Prebivalstvo pa se zmeraj bolj zgoščuje po mestih, dežela se prazni. L. 1953 je imela Slovenija 3 mesta (Ljubljano, Maribor in Celje) in 44 občin z mestnimi pravicami. V njih je živelo l. 1948 505.525, l. 1953 pa 562.163 ljudi. Ker je prirastek med temi leti znašal 70.775 ljudi, se to pravi, da so odpadle štiri petine prirastka na mestna naselja in samo ena petina na deželo. S prirastkom se najbolj postavi Ljubljana, Maribor in Celje s povprečno 13%, sledijo jim Slovenj gradec, Radovljica, Kočevje in Kranj. Preseljevanje v mesta je tako močno, da sta dva okraja (Murska Sobota in Sežana) celo izgubila na prebivalstvu.

Spremembe v poklicih. Močno se spreminja tudi poklicna zaposlitev prebivalstva. V marcu 1953 je bilo od 788.417 vseh zaposlenih v industriji in rudarstvu 117.203, v kmetijstvu 345.029, v gozdarstvu 9.394, v gradbeništvu 25.054, v prometu 21.931, v trgovini, gostinstvu in bankah 31.901, v obrti in domači dejavnosti 51.293, v državnih organizacijah in drugih javnih službah 50.904, dočim je bilo

* Opomba: številčni podatki so nabrani pretežno iz Mesečnih statističnih pregledov, objavljenih med decembrom 1952 in januarjem 1954 v Ljubljani.

upokoencev, invalidov in ostalih 135.708. Gori omenjenih 788.417 zaposlenih je pa moralo rediti skupaj 1.462.961 ljudi (zaposleni sami so všeti v to število), in sicer v industriji in rudarstvu 253.746, v kmetijstvu 595.720, v gozdarstvu 25.072, v gradbeništvu 57.457, v prometu 59.028, v trgovini, gostinstvu in bankah 59.476, v obrti in domači dejavnosti 104.714, v državnih organizacijah in drugih javnih službah 99.508, dočim je od pokojnin, invalidnin in objavljenih dohodkov živelo 208.240 ljudi. Te številke opozarjajo na sledeča dejstva:

Kmetstvo prebivalstvo živi na okoli 150.000 kmetijah; na vsako kmetijo odpadejo povprečno 4 ljudje. Število kmetijskega prebivalstva pa stalno pada: od kmetijstva in gozdarstva je živelo l. 1890 76,3%, l. 1900 74,3%, 1910 70,3%, 1931 61,4%, 1948 50,6% in 1953 42,4%. Padev v zadnjih petih letih pa ni tako strašen, kot se zdi na prvi pogled. L. 1953 niso všeti med kmete vpoklicanci k vojakom, prevžitkarji, upokoenci in pa delavci s kmetijskimi posestvi. Imamo pa že tri okraje, kjer število delavstva prekaša število kmetov: Kranj, Radovljica in Trbovlje. Posebno v Radovljici je število kmetov padlo na skoraj eno tretjino prebivalstva, Pred vojsko smo imeli tak položaj samo v Trbovljah.

Pade v oči, da je število tistih, ki nimajo rednih tedenskih ali mesečnih dohodkov (kmetje in obrtniki) samo za malenkost večje od tistih, ki so zaposleni na mezde in plače ali prejema socialne dajatve. Redijo pa samo okoli 600.000 ljudi, dočim jih od tedenskih ali mesečnih prejemkov mora živeti 863.000.

V socializiranih gospodarskih panogah so pa bili ljudje zaposleni v l. 1952. takole: v 448 industrijskih podjetjih je delalo 111.244 ljudi, v 26 gozdarskih obratih 4.039, v 105 gradbeniških podjetjih 23.304, v 279 prometnih ustanovah 24.062, v 1.120 gostinskih in trgovskih obratih 21.038, v 748 ostalih obratih 11.404 in v 967 kmetijskih zadrugah 7.384.

Najmočnejša skupina je industrijska. Tam je 13% takih podjetij, ki zaposlujejo več kot 500 delavcev na obrat in režejo kruh več kot 60% vsega industrijskega delavstva. Manj kot po 50 delavcev je imela samo ena tretjina tovarn, zato sta pa ostali dve tretjini zaposlili 95% vsega industrijskega delavstva. Največ podjetij je imelo zaposlenih 100 do 250 ljudi; na drugi strani pa je bilo največje število delavstva zaposlenega v takih tovarnah, ki so imele po 500 do 1000 ljudi na poslu.

Pred vojsko smo sicer imeli še enkrat toliko tovarn, toda po povprečnem obsegu so bile veliko manjše. Kar se sedaj smatra za manjše, je veljalo za takratne razmere kot veliko.

Ni pa treba izgubiti iz vidika, da se gornje številke nanašajo na podržavljena podjetja in in ne na zasebna. Teh skoraj ni razven v obrti in nekaj malega v gostinstvu. V obrti pa je bilo stanje koncem l. 1952 sledeče: vseh obrtnih delavcev, zasebnih in socializiranih, je bilo 16.216; zaposlili so takrat 44.955 delovnih sil. Socializiranih delavcev je bilo takrat samo 1.269 z 13.183 delavčnimi silami; bile so torej v veliki manjšini. Najmočnejše obrtniške skupine so bile kovinarska, mizararska, tesarska, čevljarji, šivilje, krojači in živilske obrti (mesarji, slaščičarji, peki itd.) Po l. 1952 se zasebno obrtništvo naglo razvija, socializirano pa propada.

Izredno visoko je bilo število tistih, ki niso v nobeni direktni produktivni službi ali pa sploh izven zaposlitve (uradniki v javni upravi in v državnih zavodih, upokoenci, invalidi, rentniki, vojaki etc). V tej skupini je imelo redne dohodke 186.612 ljudi, od njihovih prejemkov pa je živelo 307.748 ljudi. Vsak peti človek je živel v breme ostalih štirih, ki so ga morali rediti poleg svojeve.

Uradnikov v državnih organizacijah in drugih javnih službah je bilo 50.904, na račun njihovih prejemkov pa je živelo 99.508 ljudi. Veliko je tudi število upokoencev, rentnikov in invalidov. L. 1950 je javna uprava plačevala 28.701 invalidnin, 56.086 pokojnin in rent, dočim je bilo 2.436 ubožcev v raznih dobrodelnih zavodih.

Ako posnamemo v grobih potezah te številke, vidimo, da je v Sloveniji delalo l. 1953 okoli 600.000 ljudi, ki so morali rediti približno 555.000 svojeve in še 307.000 gospodarsko direktno neproduktivnih oseb. Zato je važno, koliko to "delovno" ljudstvo zasluži.

Narodni dohodek. Narodni dohodek Slovenije za l. 1952 je znašal nekaj nad 147 milijard dinarjev. Tega dohodka pa produktivni ljudje niso dobili na roko, ker si je javna uprava pod raznimi oblikami odbila od njega 105 milijard. Za radelitev je ostalo samo nekaj nad 42 milijard; javna uprava je pobrala 78%, za razdelitev je ostalo samo 22%.

Od odbitka v višini 105 milijard je odpadlo na delavce in uradnike po podjetjih 83%; ti so skušali ta odbitek kolikor mogoče vračunati na cene in ga tako prevaliti na konsu-

mente. Kmetom in obrtnikom pa se to ni zmeraj posrečilo.

Na vsakega, ki se je kakorkoli gospodarsko udeleževal, je odpadel l. 1952 del narodnega dohodka v višini 245.928 dinarjev; od tega so mu vzeli 175.295 dinarjev; ostalo mu je 70.633 dinarjev, ali nekaj pod 6.000 dinarjev mesečno. Mesečno povprečje so presegle plače in mezde, dohodki kmetov in obrtnikov so bili v srednjem pod njim. Kmetijske družine so bile pa večje od delavskih; tako je bil kmet udarjen kar na dve strani.

Po l. 1952 so dohodki rasti, še hitreje pa so rastle cene; povišani dohodki niso pomenili pravega haska. V l. 1954 se giblje povprečje plač in mezd med 9.000 in 10.000 dinarjev na mesec in se nagiblje k novemu vzponu. Isto tendenco imajo tudi cene.

Cene. Ker ima sedaj vsaka "proizvodna oseba" v Sloveniji višje plače in mezde, kot so jih imeli predvojni ministri, je treba dodati še nekaj podatkov o povojni vrednosti dinarja. Je najboljše izražena v povprečnih cenah v dinarjih za predmete vsakdanje potrebe, ki so bile na primer te-le:

	jeseni 1952,	jeseni 1953
krušna moka kg	30.50	35.50
pšenična moka kg	40.00	46.50
jabolka kg	26.00	29.00
sladkor kg	145.00	145.00
goveje meso kg	153.00	193.00
svinjina kg	208.00	245.00
surovo maslo kg	425.00	465.00
jedilno olje l.	200.00	230.00
mleko l.	23.50	27.50
kotenina m.	340.00	260.00
flanela m.	470.00	300.00
moška srajca komad	1.100.00	1.200.00
ženske nogavice par	320.00	300.00
sukanec navitek	60.00	58.00
moški čevlji par	3.200.00	3.600.00
ženski čevlji par	2.500.00	2.720.00
stanovanje	362.00	762.00
delo za moško obleko	1.975.00	2.235.00
britje	17.00	22.50

V oči pade nizka najemna, zato so pa tudi stanovanja temu primerna. Statistika pove, da je l. 1951 odpadlo na vsakih 10 stanovanj 38 ljudi; povprečna površina pa je znašala 42.1 m², na posameznega stanovalca je odpadlo torej 10.7 m². V Moskvi znaša površina na stanovalca nekaj nad 8 m². V Ljubljani živi na primer ena tretjina ljudi v podstrešjih in kle-

teh. V Sloveniji manjka grobo povedano 100.000 stanovanj, da bi dosegli tisto višino v stanovanjskem udobju, ki smo jo poznali pred vojsko.

Vsak lahko primerja iz lastne skušnje gornje cene s predvojnimi in ugotovi, koliko je vreden povojni dinar. Izračuna si pa tudi, akoravno ne z lahkoto, kaj naj kupi delavska ali uradniška družina z mesečnim dohodkom od 9.000 do 10.000 dinarjev. V l. 1952-1953 so morale na primer trošiti take družine nad 70% vseh dohodkov za hrano, obleko in obutev, za kulturne potrebe jim je med drugim ostalo samo 5%. Kako hudo so stroški za hrano, obleko in obutev povezani med seboj, se vidi iz prodaje teh vrst blaga v l. 1951 in l. 1952. Od 1951 na 1952 so ljudje zakupili okoli 25% več za hrano, ker so cene takrat hitro rastle. Zato so pa morali zmanjšati v isti dobi nakup obleke za 20% in nakup obutve za 12%. To je bil razlog, da so prodajalne mogle prodati v l. 1952 samo 62,4 milijonov m² tkanin vseh vrst in samo 1.121.000 parov čevljev. Na vsakega prebivalca v Sloveniji je torej odpadlo nekaj nad 2 kg tekstilnega blaga in nekaj manj kot en par čevljev.

Od jeseni 1953 naprej cene nepretrgoma rastejo; deloma je to posledica hude zime v 1953-1954, deloma vpeljave novega davčnega sistema, deloma pa tudi povečanja obtoka denarja; ta je narastel zadnjih 18 mesecev za več kot 30%. Ne dvigajo se pa tako hitro plače in mezde, ker so trdno vključene v letne društvene plane. Zato so se znižale realne plače in mezde in z njimi vred življenjski standard za 5%.

V l. 1954 pa grozi življenjskemu standardu še nova nevarnost: pomanjkanje kapitala. Do l. 1954 je vse financirala država, pa je omagala. Sedaj mora to delo opravljati Narodna banka, ta pa nima dosti kapitala, da bi zadovoljila vse potrebe. Gospodarstvo ne dobiva dosti posojil ne za investicije, ne za tekoče poslovanje. Proizvodnja je že tako ali tako močno trpela od posledic hude zime, sedaj jo mori še pomanjkanje obratnih in investicijskih sredstev. Zato je obetanje višjega življenjskega standarda dvomljive vrednosti. Številke ga bodo sicer pokazale, revščina pa bo ostala.

Da bo ta revščina še bolj očitna, naj dodamo še sledečo primerjavo z ZDA in sicer v zelo grobem obrisu. Goli slučaj je, da znaša prebivalstvo Slovenije nekaj nad en odstotek prebivalcev v ZDA; število zaposlenih v

Sloveniji znaša tudi en odstotek zaposlenih v ZDA, t. j. tu in tam mora vsakih šest zaposlenih rediti sebe in še 9 ljudi. V ZDA je l. 1953 na en odstotek zaposlenih Amerikancev odpadlo 3.5 milijarde dolarjev narodne proizvodnje; javna uprava je od tega pobrala eno milijardo ali 28%. Enemu odstotku zaposlenih Amerikancev je torej ostalo na razpolago 2.5 milijard dolarjev, ali, ako vzamemo uradni tečaj dolarja v Jugoslaviji, 750 milijard dinarjev. Na vsakega zaposlenega Ame-

rikanca je torej odpadlo 18 krat koliko narodnega dohodka kot na vsakega zaposlenega Slovenca v domovini. To številko pa je treba podvojiti, ako računamo dolar s 600 dinarji, kar je l. 1954 na tistem priznan tečaj. Vpoštevati pa je treba pri tem, da je visok odstotek dohodka v ZDA bil porabljen za obnovo in razširjenje proizvodnje in ne za osebno potrošnjo. Kar pa je ostalo, ni samo zgovoren dokaz za blagostanje v ZDA, ampak tudi za revščino v Sloveniji.

MARIJAN JAKOPIČ

Vračam se

Večer je, mračen in pust.
Sajaste strehe in krpe snega...
A v zraku dišu po pomladi,
ki išče poti do srca.

Jaz pa se vračam
kot ovčar s planine
na večer v doline,
ki gore za vrtovi
ko zapojo rogovi
pomladne noči.

In v srcu je toplo.
V njem diši po zemlji domači,
po težkih svežih cvetovih.

In jaz se vračam:
med ljudi z dobro besedo,
da se postavim v njih sredo
in jih gledam na skrivaj.

Mrtve in žive, vse!
Ah, ne vprašuj me, zakaj?

Njen blagoslov

Čutim, da se bliža moj veliki dan,
—lep, kot trubadur bi prav mehko igral,—
smrti bom svojo roko podal,
da bo konec teh večnih, bolečih sanj.

Čutim, da se bliža moj dan.
Nikogar ne bo, da mi roko poda,
nikogar ne bo, da me pokriža preko srca,
ne deklice, da natrosi svežih rož nanj.

Nič zato. Večer bo gorel kot breskov cvet,
da, tisti mehki večer za vasjo.
Na krhko svirel zaigral bo nekdo,
da bo z nasmehom ugasnil poet.

Konec

Poglej, v belo izbo poglej,
mene bole oči,
ali še dobra mati tam
v kotu pod križem kleči.

Povej, dobri ženi, povej,
— me v grlu duši —,
sin njen brez moči
pod težkim križem leži.

Roko, nje velo roko
dvigni za blagoslov
in ga prinesi mi za slovo —
popotnico sladko za pot domov.

PISMO KATERIKOLI ŽENI

Anica Kralj, roj. Simčič, iz Biljane v Goriških Brdih. Študirala učiteljišče in glasbo v Gorici, kasneje glasbo v Ljubljani. Vdova primorskega politika dr. Janka Kralja. Živela v Gorici do druge svetovne vojne. Zanima se za umetnost pa tudi za vprašanja žene v sodobni družbi. Sedaj živi v Buenos Airesu s hčerka in sinovoma.

“Moško telo je bilo ustvarjeno iz zemlje, žensko pa iz moškega telesa. Poleg tega je bilo žensko telo ustvarjeno v raju, moško pa pred njim. Telesni izvor žene je torej plemenitejši od moškega. Zato Bog in človek od ženske več zahtevata. Zato je Eva odločila o usodi človeštva, zato je Marija odrešila človeštvo. Zato vsi človeški zakoni zahtevajo od ženske več odpovedi in več čistosti in več človečnosti, kajti zemeljskost moškega bolj obremenjuje in veže nase.”

JACQUES MARITAIN

Draga: Ostala sem sama ta večer, vse je tiho v hiši, pred menoj dolga noč. Ni mi do spanja, rada bi se pogovarjala s Teboj, ki živiš bogvekje, kamor Te je naša žalostna usoda vrgla.

V začetku pisma sem Ti dala besede velikega katoliškega filozofa, ki sem jih izpisala iz neke knjige. Čakala sem, da Ti jih v primernem času pošljem. Mene so ganile. Spomnila sem se na nekatere poganske filozofe, ki so trdili, da ima ženska samo pol duše, na staro rimsko pravo, ki je določalo, da hčere ali vdove ne smejo dedovati, in pa na one dežele, kjer še danes uničujejo ali prodajajo žensko dete, ker bi sicer moško dete ne imelo dovolj kruha pri hiši.

Sem res vedno verovala, ampak zdaj še prav razumem, da je krščanstvo ženo dvignilo na isto raven z možem, oba sta pred Bogom enaka, da imata neumrljivo dušo.

Poglej, v tem trenutku vidim pred seboj: dolga, neskončna vrsta nas gre skozi življenje, vsaka je bila poslana na svoj poseben prostor, s posebnim poslanstvom in potrebnimi talenti, da ga izvrši. Zgodbo o talentih bo v nekem trenutku vsaka izmed nas zaključila.

Se spomniš, kako sva se o tem vprašanju včasih pogovarjale v mraku v Tvoji sobici? Vse nama je bilo v tiskih urah čudovito jasno in lepo. Še zdaj ču-

tim, kako sem se vračala domov z novim veseljem in pogumom.

Toda doma je bilo vse drugače, človek je rasel kakor rastlina v zavarovanem vrtu. Povsem drugačne so danes razmere, v katere so nas žalostni povojni dogodki razgnali. Ker nismo bili pripravljeni na novo življenje, so bila prva leta polna bridkih preizkušenj. Vsi, prav vsi temelji so se v nas za hip zamajali. Ne samo pokrajina in klima, kar je še veliko huje, in to mislim, da ni razlike med Buenos Airesom, New Yorkom ali Londonom, življenjski nazor ljudi je v novi deželi drugačen, vrednotenje lastnosti je zelo različno od našega.

Nikoli Ti nisem pisala o tem, ker si sama nisem dolgo bila na jasnem. V tistih dneh sem samo v cerkvi našla domačnost. Se spomniš, kolikokrat sva tožile, zakaj uporabljata cerkev latinski jezik; kako krivično se nama je zdelo, da ne moremo razumeti obrednih molitev.

Mi verjameš, da sem prve dni v tujini prav to občutila kot najvišjo dobrino. “Oremus”, “Dominus vobiscum” kakor v Gorici, Ljubljani ali v Rimu.

Nekoč si mi pisala, da bi rada vedela ali je lahko beguncu ohraniti vero v tujem, včasih protiverskem okolju. Kaj naj Ti rečem? Ni težko, ali pa tudi zelo težko. Je Tvoja vera trdna? Iz nje boš živela, v njej iskala odgovora na zamotana vprašanja in na neverjetne zmote,

ki jih odkrivaš pri nepoučenih ljudeh. V tem okolju mlačnosti in nevednosti je teže ohraniti vero kakor v okolju, ki je veri sovražno. Nato bodo morali pomisliti starši doraščajočih otrok, zlasti mati, ki bo morala versko mišljenje v otroku krepiti in mu pomagati, da se temeljito pouči o verskih resnicah. Močno bi grešili oni, ki bi iz malomarnosti dopustili, da bi otrok obiskoval verski pouk v tujem jeziku in morda vsebino molitev samo mehanično izgovarjal, ne pa razumel.

O tem vprašanju imamo Primorke, žal, že nekaj izkušenj, saj so nam fašistične oblasti delale težave tudi v tem pogledu. V šoli ni bilo slovenskega verskega pouka, zato so duhovniki slovenske otroke morali poučevati v cerkvi ali pa doma.

Še zdaj se velikokrat pogovarjamo doma o našem Don Boscu, nepozabnem, si volasem Monsignorju Pavlici iz Gorice. Zelo učen mož je bil in dolga leta profesor v velikem semenišču. Bil je znan po svoji srčni dobroti do revnih otrok. Ko so oblasti zaprle slovensko sirotišče, katerega je oskrboval, je zbiral otroke in jih učil veronauk. Po najbolj zakotnih ulicah je poiskal revne slovenske otroke in jih vabil k pouku.

Nikoli ne bom pozabila, kako sva jih tudi midve vozile v cerkev sv. Ivana. Še zdaj ga vidim, kako jim je pomagal nositi klopi v zakristijo. Ko so se vsi zbrali, nekateri vsled svoje revščine boječi, drugi nesramni od življenja na cesti, je cerkev skrbno zaklenil, "da bi nas kdo ne motil, ali pregnal".

Matere smo sedele molče v temni in hladni cerkvi in poslušale, kako jih je učil, karal, pomagal, ko jim je že jezik delal težave. Ko so v zboru ponavljali ali molili, je v prostoru vse odmevalo. Na koncu je vedno izpraševal molitev rožnega venca: Kdor je znal vse tri dele gladko, je dobil droben bel molek.

Ob zaključku, ko so že stoli zaropotali, je še rekel: "No otročiči, zdaj še eno pesem Jezusu, tako, da boste pomagali peti pri slovenski službi božji!" S tresočim starim glasom je nekoliko previsoko intoniral: "Pridi molit, o kristjan". Otroški glasovi so se mu pridružili, ne-

kateri visoki, drugi nizki, s posluhom ali pa brez njega. Šlo je precej narobe, le končni zlog je bil dolg in močan.

Smehljale smo se in marsikatera si je skrivaj obrisala solzo, ki je silila iz oči.

Prvo obhajilo je bilo vedno zelo skromno. Hotel je, da bi slovesnost bila nevidna, da bi ne zbudila pozornosti, brez petja; dopustil je le, da smo nosile belega cvetja za oltar. Nikoli ni bilo več kakor štiri prvoobhajanci.

Tako so bili naši otroci prikrajšani za razkošno slovesnost v veliki cerkvi, a so jim očke kljub temu žarele od sreče in veseli so bili, ko je stari gospod po zajtrku na svojem domu izročil vsakemu malo potičko in deset centavov.

Nam je pa vedno ponavljal: Otroci morajo moliti v svojem jeziku, in starši so dolžni poskrbeti, da se otrok uči verskih resnic v domači govorici, ker le tako jih bo najbolj razumel in nikoli pozabil.

V tujini res ni nikakega pritiska zaradi jezika in nihče se ne spodtika, če v svojem jeziku molimo in pojemo, a morda je prav zato še bolj nevarno, da starši prezrejo važnost verske vzgoje doma.

Najboljši pripomoček za to vzgojo je skupna molitev in čitanje svetih zgodb. Za otroka bodo zlasti zgodbe Stare zaveze prav tako zanimive, kakor pravljice in povesti. Zgodbo o Kajnu, o Davidu in Goljatu, o Jožefu, ki so ga bratje prodali v sužnost, bo prav tako poslušal kakor Robinzonovo. Priporočljivo je, da si zgodbe, ki so mu zelo pri srcu, prepiše v posebno knjižico.

Poleg tega mora posebno mati skrbno čuvati domače običaje. Naj otrok sodeluje pri postavljanju jaslic, naj pomaga barvati pirhe. Vse pa naj spremlja naša ljudska nabožna pesem, saj smo v tem zares bogati. Tega zaklada se zavem vedno, ko poslušam službo božjo drugih narodov, zlasti latinskih. Bogati smo zlasti v Marijinih pesmih. Naj si otroci v mesecu majniku pripravijo poseben oltarček na čast Mariji, in vsak večer, predno gredo spat, naj z mamico zapoje "O, Ti kraljica angelska", "Lepa si, lepa, roža Marija".

Naj ne bo nobene slovenske matere, ki bi zaradi materialnih skrbi opustila

to svojo dolžnost, za katero je pred Bogom in pred svojim narodom odgovorna.

V zadnjem pismu se čudiš in zgrašaš, ker sem Ti pisala, da se nekateri naši otroci med seboj že pogovarjajo v tujem jeziku. Skrbi Te, da bomo narodno kmalu propadli.

Res je, marsikoga je že začela resno skrbeti naša bodočnost v narodnem oziru. Mislim, da večina naših ljudi na to vprašanje preveč lahkómiselno gleda. Znanka mi je pripovedovala, da je peljala svoji dve hčerki k slovenskemu veronauku. Pred cerkvijo se je veselo igrala skupina dečkov in deklic. Hotela je mimo njih, ker so se pogovarjali v kasteljanščini, pa je postala pozorna na plavolase glave in modre oči otrok. Z negotovostjo je vprašala ali so morda Slovenci. Pritrdili so ji in mirno nadaljevali igro in pogovor v tujem jeziku. Bila je močno presenečena. Od tistega dne je pri svojih otrokih podvojila skrb za narodno vzgojo v hiši. Vozi jih k slovenskemu pouku, nakupila je veliko novih knjig, katere morajo čitati na glas, izpisovati pesmice in jih recitirati. Spoznala je, da jih šola v tujem jeziku nič ne ovira. Tako rasejo v dveh svetovih in vzporedno črpajo kulturne zaklade dveh narodov, kar otrok v svojih svežih močeh mimogrede opravi.

Imam občutek, da nas je prva leta v begunstvu skrb za obstoj in napredek v njem nekoliko preveč zajela. Denar nosi s seboj nekako prokletstvo: zaslužuje te in prisili, da si želiš vedno več. Leta bežijo, hiše rastejo, opreme so marsikje razkošne; vsega je dovolj pri hiši, le na otroke so ponekod pozabili. Oblikuje jih tuji svet, bolj lepo in mehkeje jim že teče tuja govorica. Vse, kar je tuje, je lepše in bolj bogato.

Poznajo tujo zgodovino, a naše ne, občudujejo dela velikih mož pri drugih narodih, a naši so jim nepoznani.

Imamo več tako nevednih mater: z nekim ponosom in občudovanjem poslušajo lahko čebljanje svojih otrok v jeziku, ki ga one ne obvladajo. Te reve se ne zavedajo, da bo prav to vzrok, da bo kmalu med njimi in otroki nastal prepad. Njihovi otroci bodo s tujo govorico dobili tudi drugačno mišljenje od nje-

nega in ne bo dolgo, ko se bodo v tuji družbi svoje matere sramovali.

Se bolj se boš čudila, če Ti povem, da poznam celo nekoga, ki se je v domovini izobrazil, dokončal visoko šolo, a se mu zdi pametno dopustiti, da se otrok potuji in da ga šola in tuji svet notranje oblikuje in izobrazijo zato, "da ne bo, revček, imel težav, da ga ne bosta naš jezik in naša preteklost motila, saj bo vendar živel v Argentini."

Takega ravnanja ne morem razumeti. Če greši v tem oziru neveden in neizobražen človek, je odpustljivo. A če izobraženec to naredi?!

Tak človek je tudi neinteligenten, ker ne zna gledati v bodoče življenje svojega otroka. Moral bi vedeti, da človek, ki je vso svojo mladostno dobo zajemal iz zakladnice svojega naroda, se izobraževal v domačem jeziku, se razvil v okolju domačega naroda, v njegovih šegah, spoznal zgodovino, trpljenje in rast svojega naroda, spoznal zemljo in ljudi in vse velike stvari, ki jih je domač človek ustvaril tekom let, ne more dopustiti, da poleg njega raste sin, kateremu teh dobrin ne bo posredoval in bo mirno gledal, kako ga bo tuje okolje vzgojilo. Tak otrok bo kakor dedič, kateremu so dediščino ukradli.

Med tujci se bo počutil revnega, nič ne bo vedel o svojem narodu in njega bogastvu, katerega bi mu izobraženi starši lahko v veliki meri dali. Morda bi danes ne gledala s tako skrbjo na ta vprašanja, če ne bi nekoč že sama doživela podobne težave na Primorskem. V najhujših letih smo imeli modre in skrbne voditelje, zlasti med duhovniki. V tistih dneh, ko je bila glasna slovenska govorica na cesti kaznovana s klofuto, so naši otroci po vsej deželi dobili za Miklavža na hišnem pragu "Kolačke", knjižico s kratkimi povesticami in pesmicami. Še zdaj vidim Cicibanove pesmi z Bambičevimi ilustracijami! V zimskih večerih so otroci okoli ognjišča zlogovali iz te dragocene knjižice.

Se spomniš, kako smo tudi me znale skoro vse pesmice na pamet, ker z vsakim novim otrokom smo zopet začele od začetka do konca: "Čita, čita Ciciban", "Ciciban se cmeri..."

Bilo je tudi v tistem času, ko so fantje in dekleta dobili, sam bogvedi od kod, majhno drobno knjižico "Biseri". Vsebovala je najvažnejše izreke in pesmi iz naše književnosti o narodu in materinskem jeziku in o naših velikih možeh v preteklosti. Pomagala je do narodne samozavesti in poguma.

Veliko dela je dala oblastem tudi zbirka narodnih pesmi "Barčica", ki je v kratkem času preplavila deželo. S pomočjo te zbirke se je naša pesem razširila in osvežila marsikje že pozabljeno besedilo.

Veliko so tiste knjižice in skrb staršev, da so kljub svojemu delu, našli še toliko časa, da so z otroki čitali in pisali, pripomogle, da se je ljudstvo narodno ohranilo, in ker je čuvalo jezik, je z njim podedovalo tudi verske in npravne dobri ne svojih prednikom.

Slovenke stojimo pred veliko zgodovinsko nalogo. Materinstvo zahteva danes od nas poleg običajnih dolžnosti še eno veliko: ohraniti v družini čist slovenski jezik, seznaniti otroka z našo kulturo in našo zgodovino. Boš rekla: Kje je pa mož? Žena je vendar tista, ki je ves dan doma, ona je tesneje združena z otrokom kakor mož. Če bo trdno držala, načrtno nastopala, jo bo gotovo mož podprl in veliko bo zaleglo pri otroku, če bosta pri vzgoji oče in mati spozumno sodelovala.

Prva leta se je marsikaj spregledalo in odpustilo, ker je bilo potrebno poskrbeti za obstoj, a danes je že čas, da začnemo misliti na našo notranjo rast in na pravilno vzgojo naših otrok. Se morda še spomniš, kako smo se včasih učili:

"Ne vse za vsakdanji kruh,
človek je telo in duh.
Saj se gora in drevo,
raste v zemljo in nebo".

Kje in kako začeti, bo marsikatera vprašala. Najprej pri sebi. Korajžno preglejmo, koliko same znamo. Predvsem ali govorimo čisto slovenščino? Ali ne cvetejo v naših stavkih tuje besede, ki jih iz same lenobe izgovarjamo? Ali naše mamice ne pošiljajo otroka v "almacen", da kupi "manteco"?

Stalo nas bo nekoliko truda, da vedno najdemo naše domače besede, a dolžne smo se potruditi. In še nekaj. Kar sram me je, ko pomislim, kako malo poznamo našo književnost! Se oni, ki imajo celotno slovensko šolo, so veliko pozabili. Ali smo čitale najvažnejša dela naših pesnikov in pisateljev? Ali poznamo naše velike može in njihova dela?

Opazila sem, da je naša narodna vzgoja zelo pomanjkljiva. Med tem ko se drugi narodi postavljajo s svojimi junaki in učenjaki v preteklosti, ima naš človek občutek, da se naši veliki predniki ne samo da ne morejo meriti z drugimi, temveč, da jih sploh ni.

In vendar smo imeli velike može, katerih dela poznajo in slavijo tudi drugi narodi. Naše pesnike prevajajo in recitirajo v tujih deželah, naše povesti z zanimanjem čitajo narodi z visoko kulturo. In vsak velik narod bi bil gotovo ponosen, ko bi imel sina, kakor je bil naš veliki Baraga. V Severni Ameriki ga slavijo ne samo kot junaškega in svetega škofa misijonarja, ampak tudi kot kulturnega delavca med indijanskimi rodovi.

In kaj bi rekla, če bi čitala zgodbo o človeku, ki je iz preprostega kmečkega sina postal velik matematik, ki je z 29 letom napisal logaritmične tabele, ki jih uporabljajo še danes v šolah po vsem kulturnem svetu; ki je bil tako zaslužen v zvezdoslovju, da so neki gori na mesecu dali njegovo ime, ki je izumil najmodernejše topove, da so z njimi v enem dnevu pregnali Turke, ko so oblegali Beograd?

Gotovo se boš začudila, če Ti povem, da je bil to Jurij Vega, Slovenec, rojen blizu Ljubljane pred 200 leti. O njem pišejo, da je ostal vedno zvest svoji domačiji, starše je pogostoma obiskoval in zanje skrbel.

Ko sem te podatke pred kratkim čitala v nekem časopisu, sem pomislila, da bi bilo našim staršem v veliko pomoč pri vzgoji otrok, če bi kdo od naših književnikov, zgodovinarjev ali pedagogov zbral v skromno knjigo življenjepise naših velikih mož v preteklosti. Tako čtivo bi bilo neprecenljive vrednosti. Se-

znanilo bi mladino z našo preteklostjo, dalo samozavesti in optimizma.

Zgodbe so povéčini táko pestre in polne burnih dogodkov, junaških dejanj, da bi mlade, vroče glave našle v njih nadomestek za razne "indijanarice".

Ta naloga bo zahtevala od nas veliko časa in tudi skrbi, da si nabavimo vrsto knjig, ki bi ne smele v nobeni slovenski hiši manjkati. Ko so italijanske čete med zadnjo svetovno vojno zasedle Ljubljano, so se vračale precej poparjene nazaj. Mislili so, da bodo "barbarom" prinesli dvatisočletno kulturo, a so videli ne samo, da je bilo življenje v mestu na visoki kulturni stopnji, še bolj jih je presenetilo dejstvo, da niso našli kmetške hiše brez knjig in časopisov.

Kako je danes v naših hišah? Dovolj denarja imamo, morda več kakor doma, da si poskrbimo časopisov, revij in tudi knjig. Iz domovine se že danes tudi lahko dobijo knjige.

Majhna knjižnica je v vsakem našem domu bolj važna kakor pa miza ali omara. Za nekaj časa usmerimo tako svoje mesečne izdatke, da bo ostalo nekaj denarja za nabavo slovenskih knjig.

Ali še veš, kako smo si izposojale knjige za otroke v onem času, ko so mogle le skrivaj ali z zvijačo priti iz Slovenije? Iz rok v roke so šle Milčinskega in Grimmove pravljice, Slepí slavéki, Pastir z belo ptico, Ptički brez glezda. Za mlajše pa Princeska Zvezdana, Izpod korenine in mnogo krasno opremljenih slikanic.

Še čez morje smo jih prinesli in vedno se mi milo stori, ko jih premetavam po zabóju. Z neko hvaležnostjo jih prelistavam, zveste pomočnice pri vzgoji otrok. Koliko veselja so prinesle v mlade duše, koliko fantazije vzbudile, koliko naših lepih besed so klesale v njihovo mlado glavico.

Mož ima svoje težave v delu izven doma in ne ostaja mu mnogo časa za domače življenje. In naraven zakon je, da otrok rase iz matere in ob njej in le ona mu da najvidnejši pečat vzgoje.

Usmilimo se tega našega novega rodu, ki nima sreče, da bi rasel v svoji domovini. Skušajmo mu vsaj nekoliko nadomestiti to, kar je z begunstvom izgu-

bil, posvetimo mu veliko časa v pogovorih, ob knjigah, pospremimo ga k slovenskemu verskemu in šolskemu pouku. Nič ne de, če zaradi tega izgubimo nekaj ur. Poskrbimo mu tudi domačo družbo in ne pošiljajmo najmlajših v tuj otroški vrtec, če ni nujno potrebno. Ko nekoliko doráste pa ga vključimo v naše organizacije.

S tako vzgojo ga bomo ukoreninili v slovensko rast in čim krepkeje bo pogajal iz nje, tem bolj jasen bo njegov odnos do svojega naroda, ki se spričo svoje kulture in moralnih vrednot, mirno postavi vštric velikih.

In še drugo resnico bo razumel: da so narodne razlike, posebno jeziki struje, po katerih se razlivajo občečloveške vrednote v rodbine in osebe, so pa tudi plodna zemlja, na katerih rastejo in zore sadovi za občečloveški sklad resnice in lepote.

Vsak narod more dati svetu nekaj vrednot: pesem, književnost, znanost, umetnost, običaje, ki služijo več ali manj vsem narodom, vsak narod pa tudi zajema iz skupnega zaklada, ki so ga drugi narodi v tisočletjih zbrali.

Otroci v tujini bodo v dnevnem stiku z domačimi nujno naleteli na probleme: verske in narodnostne, ki jih bodo morali rešiti. Starši jim morajo pri tem pomagati; ne moremo zahtevati, da bo otrok Slovenec samo zato, ker so njegovi starši Slovenci, niti, da je veren, ker smo Slovenci katoliški narod. S premišljeno in širokosrčno vzgojo mu bomo pomagali prenesti težave, ki ga brezpogojno čakajo, ko bo iz domače hiše stopil na cesto.

V vsej zgodovini ne najdemo človeka, ki bi na katerem koli polju udejstvovanja dosegel najvišje uspehe, če ni bil zakoreninjen v svojem narodu, pa najsi je bil ta še tako majhen. Če bi hoteli svojega otroka onesrečiti, bi ga morali vzgojiti v brezdomovince, gojiti v njem samo naravno dobroto, brez podlage krščanske miselnosti.

Če pa mu hočemo dobro, moramo poskrbeti, da ga vključimo v narod in v krščansko življenje. Le taka vzgoja bo omogočila njegov najpopolnejši razvoj.

Pesmi

Danes

Pobožno gorijo lestenci z oltarja,
zamaknjene rože
in ljubi svetniki,

Gospodov poslanec Veselje oznanja,
kako je prav tisti pozabljeni
Čas
Gospod ozdravil slepe.

Oboki strmijo in stiskajo sklepe,
raztrgani žarki se zbirajo v stepe,
piščali živijo pod prsti orglarja
za tisti pre-blaženi čas —
Ne!
Za Danes! Danes! Danes!
Danes — — — — !

Zaspančkaj, veliki človek

Zaspančkaj, veliki človek,
in luč utrni!
Pozabi!

Nocoj naj stroji atomski
teko brez Tebe
do zore.

Pozabi blazne napore,
da streš srebrni sijaj,
ki obdaja Kristovo Lice!
Skrivnost skrivnosti
smehlja se...
Zaspančkaj, veliki človek!
Armada strojnikov čaka
na nove smernice.

Čar besed

Gmote,
krivulje,
pike,
valovi,

angeli,
časi,
tajne,
svetovi

stopajo
živi
v sladko
resničnost,

vriskajo
trejo,
božajo,
žgejo

zvoki
svetlobe —
temne
podobe:

Večno
Človeške
Božje
Besede.

Amen.

Breme

Stvari so vrči veselja,
cvetic in pesmi —
meni je težko srce.

Nebo žari od odseva
skrivnostne sreče —
zame pa nima besed!

In čas izteka
in delavcev krik odmeva —
jaz pa sem še sebi v utež!

Gospod, če smem Te prositi:
srce obrni —
breme vseh mojih bremen.

Pojdi z menoj

Pojdi z menoj na blestečo poljano!
Pojdi, pozabi meščansko ozkost!
Vrzi se v travo, v dišečo, v zravnano,

prisluhni!

Usta nevidna molitve mrmrajo,
v srcu marjetic utripa sladkost,
v bilkah prozornih dragulji veslajo

k večeru,

temni atomi se bočijo v most —
do živih spoznanj,
do Ljubezni.

Speči revolucionarji

Že mesec je crknil,
že zvezde so padle v dan,
megle se že dvigajo
z mlak in z razbitih kozarcev,
sirene hreščijo,
na tračnice tolče vlak
in tlaki se vžigajo,
srca žele si udarcev.

Ti pa: spiš.
Smejiš se. Svatuješ.
Božanskih Resnic pijan,
Upornik, Rešitelj in —
spiš!
Gospod je vstal! —
Vstani!

Simbol

Čas je umrl; nedelja živi.
Močna, slovesna, vesela.
Veje cvetijo v modrini.

Vzemi! šepete klasje in drhti.
Zdi se, da prosi v tišini —
Veter le nosi podobe v srce...

Zvon se odtrga, se v dveh spremeni.
Bog je v njegovi bližini!
Znak in neskončna Resnica.
In vse se čudi —
čas je umrl že v Petek.

Bukov list

Pomlad je. Na sočnem oboku
se ziblje bukov list.
Čist, razigran ozarek.

Petje se bliža v parabolskem loku.
List zori
v vihro, v vtočino, v oblake.

Potem bo jesen; ko list mahne;
ko dež vreže v tla:
"Da."
Pod davno Zapoved sreče.

DEŽ

ČRTICA

I

Ivan Gaber je bil skopuh. Človek brez srca. Imel je ženo. Snel jo je nekje v Avstriji, z njo preplul ocean in se naselil v Argentini. Prvi dan je pometal, drugi dan je zlagal zaboje. Potem je pustil metlo in zaboje. Poiskal si je drugo delo. V pristanišču so rabili težaka. Prav Ivan Gaber je bil močan. Nosil je vreče. Vsaka dva tedna je preštel denar in podpisal. Denar! Ivan Gaber si sploh ni mogel predstavljati, kako bi živel brez denarja. Kupček bankovcev, lepo zloženih. In da se jih nihče nikoli ne pritakne. Pa če mu umre žena, ako bi vedel, da bi samo z enim desetakom rešil življenje. Ne! Tri dni bi premišljal Ivan Gaber. Noč in dan bi ugi-bal, kaj je več vredno, življenje ali denar.

Opoldne, ako so drugi težaki jedli asado(*) in pili vino, se je Ivan Gaber zleknil na zaboj, žulžil skorjo kruha in strmel v zrak.

Vsaka dva tedna je imel Ivan Gaber pasji dan. Ko je dobil denar, je navadno obral vse ovinke, samo da bi se zakasnil. Doma je čakala žena. Prva beseda je bila: "Denar..." Ni imela za hrano, ne za obleko. Naj vrag vzame tako žensko. Nikoli nima dosti. Ivan Gaber ni razumel, kako more zapraviti toliko denarja. Ko mu je bilo dosti, je vzel svinčnik in papir. Računal je debelo uro in je naračunal. Poklical je ženo, ji razložil račune in odri-nil znesek.

"Tako! Vse kar je prav..."

Žena ga je gledala in ni razumela.

"Kako? Si blazen? Kako naj te prehranim?"

On jo je pogledal in ni mogel verjeti. Že itak ji je odrinil desetaka več kot je kazal račun.

"Noseča sem. Moram k zdravniku. Ne bo več dolgo..."

Za trenutek je pomislil: "Noseča je." Nekam dobro se mu je zdelo. Za hip ga je obje-lo toplo čustvo. Podobno sreči. Pa se je takoj zbudil v njem oni stari Ivan Gaber.

Denar!

Popraskal se je po glavi in vstal. Hodil je semintja. Premišljal je dolgo in gubančil čelo. Pred očmi mu je plesal kupček bankovcev.

Pa se je spomnil, da je tudi potrata. Kaj rine k zdravniku? Zakaj je to treba? Tudi brez zdravnika je lahko vse v redu. Poznal je staro Argentinko, ki je ta posel opravila za nekaj desetakov. Ustavil se je pred ženo:

"Moja mati je rodila deset otrok, pa nikoli ni potrebovala zdravnika!"

Žena se je umaknila za korak. Gledala ga je s prosečimi očmi.

On je stal pred njo hladan, z nagubančenim čelom. Trd kakor kamen.

Naposled je spregovoril:

"Skuhaj si čaja in pojdi spat..."

Potem se je slekel in legel.

II

Drugo jutro je vstalo pusto in neprijazno. Pust je bil Ivan Gaber. Sam ni vedel, kaj hoče. Izogibal se je žene. Vedel je, da išče prilike, da bi mu rekla za denar.

"Denar! Prekleti svet. Samo denar in denar! Ti pa garaj."

Vstal je zgodaj, se potihlo napravil in šel.

Tam daleč v pampi se je dvignil siv steber. Od druge strani drug. V molk jutra so padale sence, se grmadile druga čez drugo. Sempatja je prešnil silvino žarek vzhajajočega sonca, nato ugasnil kakor skrita misel.

"Dež bo," je pomislil Ivan Gaber.

Spešil je korake.

Potem se je pampa zganila.

Zašepetala je.

Zganila se je resasta trava in osat.

Veter je prevračal črne kope, trgalo nebo. Začelo je deževati.

* * *

Tisti dan je bil Ivan Gaber kakor na žerjavici. Slabo vreme je vplivalo še bolj na slabo voljo. Ves premočen je prenašal vreče. Drselo mu je. Padal je in krel. Lilo je ves dan. Ob petih je bilo že temno.

Ko se je umil in preoblekel, je preštel sveženj bankovcev, jih lepo zložil in zavil v papir. Skrbno jih je spravil v žep. Prejšnjo noč, ko ni mogel spati, se mu je rodila odrešilna misel. Imel je znanca, ki je imel trgovino ir

(*) Asado — na ražnju pečena govedina.

je potreboval posojila. Čemu bi mu ležal denar mrtev?

"Obresti!"

Ivan Gaber se je premetaval vso noč in računaj.

"Tisočak da na leto stotaka..."

Ko se je komaj zdanilo, je planil pokoncu in se potihlo napravil. Vzel je denar in šel.

"Tako. Sedaj pa žena naj kar išče." je mislil sam pri sebi. "Kakršna je, bi ga kar pogrnala..."

Prvi hip mu je kar odleglo. Počutil se je zadovoljnega. Denar je rešen. Ni več nemirnih ur, ko človek razmišlja in razmišlja, se trese... Pa ni trajalo dolgo. Prav v hipu, ko si je zažvlžgal veselo popevko, ga je nekaj zagrabilo. Čudna skrb ga je grabila za srce. Ves dan mu je greblo po duši. Pa ni uganil. Iskal je vzrokov povsod. Toda njegove misli so se vedno znova povračale k denarju. Ivan Gaber je mislil samo na denar. To je bilo zanj edino čustvo, ki ga je razumel. To je prevpiło vsa druga, ki so ga žgala podzavestno.

Zvečer je šel k znancu. Ni ga našel doma. Žena je bila sama. Ivan Gaber se je na naslonil na zid in čakal. Čakal je uro, čakal dve. Znančeva žena je zaprla trgovino.

"Počakam ga."

"Prav."

Ženska je odšla v stanovanje takoj za trgovino.

Ivan Gaber je ostal sam. Zunaj je deževalo. Dež je tolkel ob šipe. Velike razsvetljene izložbe so metale luč daleč na cesto. Mimo doči so iskali zavetja ob zidu, se gnetli pred izložbo.

"Gotovo mislijo, da sem lastnik." je pomislil.

Napel je prsa in jel korakati po trgovini. Gospodovalno se je oziral po ljudeh onkraj šip.

Mislil so ga dražile.

"Kaj, če bi imel tako trgovino?"

Ustavil se je in se udaril po glavi.

"Bedak! Denar imam. Čemu bi ga posojal?"

Pa je nekdo butnil v steklena vrata in ga zmotil. Pred vrati je stal starček, oblečen v raztrgane cunje. Pod pazduho je stiskal slamnat cekar in ga gledal. Od pošvedranega klobuka mu je lila voda.

"Kaj hočeš? Smo že zaprli!"

Stegnil je roko in široko odprl oči. Ivan Gaber je opazil, da so na pol slepe.

"Za košček kruha..."

Ivan Gaber se je kar stresel.

"Nimam! Razumeš? Nimam!"

Podzavestno je pritisnil roko na žep.

Starčeve slepe oči so se zavrtale v njegove. Kakor da so zagorele. Kot da hočejo prežgati šipo. V njih je ležal očitek.

"Lažeš..."

Ivan Gaber se je zdrznil pred tem pogledom. Segel mu je prav v dušo.

Starček pa se je počasi okrenil in šel. Dež je bičal njegovo upognjeno postavo, ki je tonila v noč.

Ko je popolnoma izginil, se je Ivan Gaber premaknil.

"Pa bi mu vseeno dal novčič, revežu..." je spregovorilo v njegovi notranjosti.

"Ne!" se je uprl misli.

"Čemu?"

Jezzen je udaril ob pult, da je zabobnelo.

Prišla je trgovčeva žena. Ivan Gaber je stopil k vratom.

"Grem."

Nekaj ga je ogovarjala. Ni ji odgovarjal. Brez besed je zapustil trgovino. Hodil je hitro, ker je bil razburjen. Tam daleč v pampi je še vedno vrelo. Bliski so križali nebo. Veter je puhal skozi noč oblake. Lilo je v debelih curkih. Snel je klobuk in ga potlačil v žep. Škoda, da bi mu ga veter odnesel. Lasje so mu mokri padli preko čela, se mu lepili na kožo. Voda mu je lila v čevlje, mu tekla za vrat. Neprijetno se ga je oklenila premočena obleka. Jelo ga je mrziti. Za hip se je ustavil ob visokem zidu. Poiskal je cigaro in si jo s težavo prižgal. To je bilo njegovo edino razkošje. Vsak dan ena cigara. Strastno je vlekel. Pa ni nič pomagalo. Ne dež, ne nikotin nista potolažila razburjenja. Tako pasje slabe volje Ivan Gaber ni bil že dolgo. Starčeve slepe oči so ga spremljale, žarele iz teme, ga dražile. Iztegnjena roka mu je trepetala pred očmi.

Dež je šepetal v noč starčeve besede.

"Za košček kruha... Za košček..."

Kakor da je noč polna rok, ki se iztegujejo k njemu. Kot da koraki ponavljajo starčevo prošnjo. Cigara mu je ugasnila. Razburjen jo je jel gristl. Pred očmi so mu migetale deževne kaplje. Pospesil je korak.

"To je vreme," je pomislil.

"Slabo vreme, slaba volja..."

Skušal se je tolažiti.

Mislil je na dom. Za hip se je razveselil, ko je pomislil na suho perilo in posteljo. Prijetno je pod odejo v deževni noči. Človek se udobno zlekne in posluša kako šklopota po strehi. Tako je razmišljal Ivan Gaber. Po obličju so ga toliko debele deževne kaplje. Pred očmi so mu črvele štrene vode. Razblinile so se sanje o suhi postelji. Imel je še dobre pol ure do doma. Truden je omahoval skozi deževno noč. Ko so se umaknile sanje, se je zbudil spomin.

Kot da je stal pred njim. Prav tak kot tam pred trgovino. Berač.

"Bogve kje je sedaj. Morda bo hodil celo noč. Iztegoval bo roko, slepe oči bodo prosile... Za košček druha..."

Ivan Gaber je zaklel. Sram ga je postalo, da more biti tako otročji.

"Kaj pa je to takega? Hudič naj ga vzame! Saj mu nič nisem dolžan..."

Razburjen je jel teči. Vest pa je vrtala po duši.

"Poglej, Ivan Gaber. Kako bi ti bilo, ko bi moral sedaj ti tako tavači vso noč? Brez doma, brez moči, star in upognjen?"

Ni mogel več teči. Ustavil se je in šel globoko po sapo. Bil je tako izčrpan, da ni bil več kos mislim, ki so vstajale iz podzavesti. Nehote je moral misliti na berača. Vest mu ni dala miru. To se mu je zgodilo prvič v življenju. Preje Ivan Gaber vesti sploh poznal ni. V tej deževni noči se je v njem za trenutek prebudil človek. In takoj nato umrl.

III

Ivan Gaber se je zbudil sredi kuhinje na tleh. Na peči je gorela sveča, na okna je trkal dež. Zunaj je še bila noč. Vstal je in se pretegnil. Potem je prisluhnil. Nič. Vse tiho.

"Prav, torej mene še ni doma. Žena ni slišala..."

Nasmehnil se je in mislil na pretekli večer. Ko je prišel domov, se je potihó splazil v kuhinjo, zaklenil vrata in se preoblekel. Denar je ves zmočen zložil po mizi in klopeh. Potem je legel na tla. Na trdih tleh se ni počutil prijetno. Zbudil se je. Denar je bil že skoraj suh. Z šapasto roko je tipal bankovce. Skoraj božal jih je. Kakor mati otroka.

Stenska ura nad mizo je odbila štiri.

"Še kako uro. Potem pa spet na delo".

Vzdihnil je in se spustil spet na tla. Zaprl je oči. Pa ni mogel več zaspati. V glavi mu je razblajalo. Zunaj je grmeló. Bliski so ožarjali

šipe. Turobno je bobnelo tam daleč v pampi. Nekje prav blizu hiše je lajal pes. Zateglo se je mešal lajež z grmenjem. Zgubljal se je v noč kakor krič, ki ne najde odmeva. Ivan Gaber je spet vstal in jel koračiti po kuhinji. Poslastila se ga je neznana groza. Kot da je padla izpod stropa neznana teža. Kakor da mu pritiska prav na možgane. Najraje bi zakričal na ves glas. Toda v tistem hipu se je bal slehernega šuma. Prevzel ga je nemir. Kot da se iztegujejo iz noči nevidne roke in slišjo skozi okno. Zagrnil je zavese. Zakuril je peč in si skuhal čaja.

V spalnici je zazvonila budilka. Ivan Gaber se je zdrznil.

"Žena!"

V naglici je potegnil denar z mize in klopi in ga zavil v star časopis. Nato je sedel za mizo in začel piti čaj. Izpraznil je skodelico in si nalil drugo. Špil je tretjo.

"Mar ni slišala ure?"

Vlekel je na ušena. Nič. Nobenega glasu.

"Gotovo se kuja..."

Potem se je udaril po čelu.

"Bedak! Saj ne ve, da sem doma..."

Hotel je v spalnico pa se je ustavil.

"Nak! Nobenih skrbi nima zame, pa če pridem ali ne pridem domov."

V njem se je zganil upornik.

"Ne! Ne bom se ponižal."

Napravil se je in stopil v jutro. Piš mu je vrgel v obličje curek vode. Ivan Gaber se ni ustavil. Koračil je po pampi z dolgimi koraki. Ob sedmih mora začeti.

Okrog njega so se zgubljale sence oddaljenih samotnih rančov(*). V zgodnjem jutru so bili podobni umazanim sivim kopicam. Blatna cesta je bila samotna in po zapuščenih kolnicah se je prelivala deževnica. Ob tej uri ni bilo nikjer nikogar. Kak streljaj pred njim je skozi dež migetala luč. Ivan Gaber se jo ustavil in napanjal oči. Vedel je, da tam ni nobene hiše. Čakal je. Luč se ni premaknila. Kakor zakleto. Mislil je na skoraj neprespano noč in bilo ga je groza. Kot da ga zasledujejo zli duhovi. Pokrižal se je. Potem je nastavlil korak.

Bližal se je luči. Že je razločil samotno ombu(**) in pod njim ogenj.

"Gotovo so elgan!"

Ciganov pa se Ivan Gaber ni bal. Slišal

(*) Rancho (izg. rančo) — koča.

(**) Ombu, košato pamsko drevo.

Ivan Gaber se je zgrozil.

je že marsikdaj, da so oropali tega in onega, da še celo pobli so jih nekaj. Toda on se tega ni bal. Ivan Gaber je bil babjeveren. To kar lahko udariš, z roko zagrabiš, tega se ti ni treba bati. Boj se višje sile.

Poiskal je žepni nož in ga stisnil v pest.

"Naj se zgodi!"

Trdo je stopil naprej. Bližal se je ognju, žar je postajal vedno večji. Skozi dež je trepetala luč, se razlivala v sivino. Že je razločil ob drevesu sključeno postavo.

"Ne zmeni se zame," je pomislil Ivan Gaber.

Pa se je postava le zganila. Neznanec je omahnil proti njemu. Korak, dva... Potem je stegnil roko. Ivan Gaber tudi.

"Ne boš!"

Zamahnil je.

"Za košček..."

Nož je prestregel besede.

Ivan Gaber se je zgrozil.

V soju ognja je spoznal berača tam izza

steklenih vrat v trgovini. Njegove slepe oči so prošle. Iztegnjena desnica mu je ohlapno omahnila ob telesu. Potem je padel v blato.

Ivan Gaber se je spustil v beg. Tekel je v blaznem diru preko pampe, ki je snivala v deževnem jutru.

Čez nekaj mesecev je dobil Ivan Gaber v ječo poročilo:

"Žena umrla na posledicah poroda. Pokopana skupaj z otrokom, na pokopališču Chacarita, grob številka 55536."

Buenos Aires, 30. junija 1954.

IGOR

Pričakovanje

Sama si stala ob vitki platani,
s cvetom na prsih in s soncem v očeh.
Zrla v daljave si — prav kakor lani,
ko sem tod hodil po mehkih poteh.

Koga si čakala, koga še čakaš,
da ti ta ogenj srca ne zgori?
Šel je na svatbo. Dekle, kaj plakaš?
V smrt je razpel hrepeneče dlani...

Gorski sen

Gozdovi
in planine.

Neba jasnine
se stikajo z vrhovi.

Koča na pobočju
spi v gora naročju.

Studenec je kot kaplja.
Srce se v mir utaplja.

Sanjav spomin

Noč
in zvezda obroč.

Spi domačija.
Molk jo ovija.

Sameva mlin
v sanjav spomin.

Le jez šumi,
kot da ihti.

Skrite steze

Jaz ljubim sence žalostnih dreves
in njih ihteče, tiho šelestenje,
ob njih umiram v novih sil kipenje,
samoten brst ob robu skritih stez.

Jaz ljubim mehkih ptičjih kril plahut,
v srce ujemam beli klic višave,
poljubljam v vetru zagorele trave,
razpenjam v večnost ranjeno perut.

Utopljam misel v vihraste oblake,
v neznanem begu njih izvoljen brat,
z vetrovi plovem v večni nepovrat,
neznanec vsem, a znanec zvezde vsake.

ČLOVEŠKA VOLJA NI ZMOGLA

PORAZ BARILOŠKE ODPRAVE V POGORJU PAINE

Vojko Arko, rojen 19.VIII.1920 v Ribnici na Dol. Diplomiral na pravni fakulteti v Ljubljani leta 1944 in postal doktor političnih ved leta 1947 v Padovi (Italija). Od l. 1949 živi v Bariločah, kjer je uslužben kot knjigovodja. Uveljavlja se kot publicist, zlasti pa kot planinski pisatelj. Ustanovni član in tajnik

Slovenskega planinskega društva v Bariločah, knjižničar Cluba Andino Bariloche. Dopisnik Svobodne Slovenije, odbornik Društva Slovencev. Pobudnik in gonilna sila andinizma med slov. novonaseljenci.

KORDILJERA NEVIHT IN VIHARJEV

Evropski alpinisti so dolgo vrsto let zaničljivo imenovali južno-ameriške Ande "kravje gore". Mar ni že Whymper, zmagovalec Matterhorna, brez posebnih težav osvojil nekaj visokih vulkanov ob ravniku? In ko je l. 1897 Zurbriegen dosegel vrh Aconcague ter s tem najvišjo točko, na katero se je do takrat človek povzpel, je slava te zmage naglo skopnela. Kmalu so drzni osvojevalci severnih sten tudi Aconcagu postavili v ropotarnico "odrovec": le kaj naj bo ves tisti brezkončni grušč, ki te po urah in urah monotonih in brezdušnih naporov privede na neizrazit, brezoblični vrh? Res je kraljica ameriške Kordiljere včasih terjala svoje žrtve, a bile so predvsem žrtve vremenskih preobratov, ki zahtevajo krvavi davek čisto tudi na lahkih turah evropskih Alp. Tako Mont Blanc v normalnih prilikah gotovo ni težak, a ob nevihtah pokaže zobe.

V sencl vitkih dolomitskih zvonikov, na montblankih ledenikih, ki jih obkrožajo roglji črnih "šivank", pod pošastno steno Elgerja so italijanski, francoski, nemški in švicarski plezalci skomizgnili z ramen, če je kdo omenil Ande. Raje so fantazirali o Kavkazu in Himalaji.

Medtem je pod zavetjem viharjev in v

objemu megel ostajal pozabljen eden najčudovitejših gorskih svetov, kar jih premore naš planet. Nepismeni araukanski lovci so se ogibali ledenih rek, izvirajočih v nepoznatih notranjih krnicah. Ob redkih jasnih dnevih so samotni Tehuelchi blodili po pampi in se komaj ozrli v fantastične stene gorskih gradov, ki se bočijo nad južnimi patagonskimi jezeri. Tudi Akalufi so s svojih čolnov v tihomorskih kanalih kdaj pa kdaj opazili utrinek sončnih žarkov nad belimi vrhovi, kadar se je za nekaj ur odmaknil zastor pacifičnih neurij. A kot za vse primitivne narode, je bila za patagonske Indijance gora "tabú".

In vendar je gora brez človeka mrtva. Ko so evropski naseljenci uničili prvotno prebivalstvo, bodisi fizično ali pa psihično, ko so ga vrknili v svojo družbo, so ubili indijansko dušo And. Primitivni tabú je izginil, za njim pa ni ostalo ničesar.

Šele Nemes dr. Friedrich Reichert in Italijan Alberto De Agostini sta odkrila planincem patagonsko Kordiljero.

Kjer je volja, tam je pot!

Za zlatimi naočniki univerzitetnega profesorja kemije in pod redovniško obleko salezijskega patra sta se skrivala gornika visokega formata in strastna osvajavalca vrhov. Postala sta prostovoljna ujetnika svojega odkritja. Desetletja in desetletja ste se vračala v belo samoto, mesece in mesece sta se borila z neurji teh divjih krajev. Zastonj je Reichert naskakoval Valentina, zaman je Agostini hrepel po bleščeči beli kroni Monte Sarmienta, ki kipi v dveh nepristopnih stožcih iz kanalov Ognjene zemlje skorj odejo oblakov soncu nasproti. Le eno mogočno goro si je salezijanec uklonil: že šestdesetleten mož je stopil s švicarskim vodnikom Hemmijem in z avstrijskim izseljencem Herbertom Schmollom na vrh San Lorenza 3.610 m. v vzhodnem argentinskem pasu patagonske Kordiljere (1943).

Reichert in Agostini sa pokazala pot. Za njima so šli drugi, od tod in z onkraj morja. Maloštevilni, izbranci. Južna Kordiljera je še ohranila ves aristokratski značaj, ki je odliko-

val prvotni alpinizem in ki ga še danes varujejo najelitnejši in najponosnejši gorski klubi starega kontinenta: angleški "Alpine Club", avstrijski "Alpenklub" ali slovenska "Skala". Klubi, ki ne marajo za izletnike, za razgrajače po kočah, za nedeljske turiste, temveč zbirajo pod svoje okrilje samo najboljšie, samo tiste, ki predstavljajo gorniško aristokracijo.

Agostinljeva knjiga "Andes Patagonicos" je dvignila čez ocean odpravo grofa Bonacose z nekaterimi najboljšimi italijanskimi plezalcji. Zvabil jih je Fitz Roy (3.374 m), patagonski Matterhorn, s svojimi neukročenimi granitnimi stenami. Castiglione, prvi v navezi, je komaj poskusil gladke granitne bloke jugovzhodnega stebra in je obrnil. Nemogoče! Smemo mu verjeti na besedo, za takratne prilike je bil Fitz Roy nemogoč (1937.).

Bajka o "kravjih gorah" se je izgubila v blaznih granitnih stolpih okrog jezer Viedma in Argentino. Tisočmeterske piramide, ki so leto in dan zavite v siva zagrinjala neurij, so pri 120 kilometerski hitrosti zahodnih vetrov problemi, ki v ničemer ne zaostajajo za najtežjimi stenami Alp.

Prav isto lekcijo so dobili Nemci malce globlje na jugu. V pogorju Paine sta Zueck in Teufel opravila najlažji in najneizrazitejši vzhodni vrh (Paine Este) in se sploh nista lotila navpičnih sten Torre de Paine ali ledenega glavnega vrha (Paine Oeste), kjer brzé plazovi čez stometerske stene z oglušujočim ropotom (1937).

V lanskem koledarju sem našel švicarske poskuse na Valentinu. Kot Reichartu so tudi

Torres de Paine z vrha Paine Este. Pogled te stolpe s tisoč m visoke stene, kjer vedno brije veter s 100—120 km na uro in spij kupico "Ginebre" na zdravje tistih evropskih alpinistov, ki mislijo, da so Ande "kravje gore"

Haimu in Hesu viharji onemogočili vsak uspeh.

Zechnerjeva trdovratnost okrog Fitz-Roya sliči Hessovi na planotah kontinentalnega ledu. Leto za letom je tirolski buenosaire:ki krznar naskakoval in se vračal vedno znova odbit, kljub spremstvu odličnih plezalcev. Tirolca Guzzi Lantschner in Robert Matzi, dobro poznana v evropskih gornjskih krogih, sta bila v gladkih ploščah zavrnjena prav tako kot Castiglione (1949).

Čemu bi omenjal ponesrečene poskuse prekoračenja ledene planote, od Köllikerja, preko Agostinija in Reicherta, pa do Gianolinjeve odprave l. 1949? Strogo vzeto, ta problem še danes ni rešen kljub nasprotnim zatrjevanjem raznih ekspedicij. Prekoračiti Južno Kordiljera se pravi, ako hočemo biti poštenj, priti z argentinskih jezer do obale Thega morja ali obratno. In tega do zdaj še nihče ni dosegel.

Neuspeh je torej pravilo patagonskih odprav, uspeh samo srečna izjema. Melanholično zaključuje Saint-Loup v knjigi "Montañas del Pacifico", — da rišejo izjalovljeni pozikusi v prostoru in času brezupno zgodovino južne Kordiljere. Niso v prvi vrsti tehnične ovire, ki jo branijo (dasl so tu in tam jako velike), temveč trajno neurje. Prav tisto neurje, v katerem izginjajo južna poletja, in ki s svojim sivim meglenim plaščem ustvarja polarni svet na geografski širini švice in Srednje Francije. Zimski snežni zameti se v poletnih sončnih žarkih nikdar ne stopijo, kajti sonce skoraj nikoli ne prodre skozi meglo. Tako se leto za letom, stoletje za stoletjem kopičijo snežne mase, zakrivajo vrhove in doline. Pod pritiskom novih in novih plasti ledenijo in drče proti nižinam, padajo čez stene, kopljejo doline in jezera. Pod magično palico trajnih neviht nastaja čarobni svet ledu in skal in nevihte ga branijo pred človeko podjetnostjo.

Saint-Loup, francoski instruktor argentinskih gorskih čet v Puente del Inca in znani gorski pisatelj, je sintetično in v sijajnem slogu pokazal stanje argentinskega andinizma v l. 1949. S točnostjo in bistroumnostjo evropskega plezalca je očrtal poglavitne probleme, ki so se odražali takrat na obzorju "pacifičnih" gorá: južna stena Aconcagua, San Valentin, Fitz-Roy, Torre (v Cordon Adela), Monte Sarmiento.

Od peth najtežjih gornjskih neznank v l.

1949 so se štiri skrivale v oblakih in nevihtah južne Kordiljere.

Toda ni bil Saint-Loup, temveč Agostini in Reichart, ki sta vodila francosko ekspedicijo k osvojitvi Fitz-Roya in Bariločane k zmagi na Valentinu. V Agostinijevih "Andes Patagonicos" je našel Ferlet, tajnik francoske planinske zveze, goro, ki sta jo Magnone in Terray obvladala v kratkih dveh dneh znosnega vremena, potem ko je celotna ekspedicija skoraj dva meseca pripravljala pot. Vzpon sodi med najtežje, kar sta jih francoska prvenstvena plezalca kdaj opravila. Kljub temu, da sta ubrala najlažjo pot, sta se znašla v steni česte težavnostne stopnje, na skrajni meji človeških zmožnosti. Kameniti možic na vrhu Fitz-Roya, ki sta ga zgradila ob pretnji bližajočega se viharja nad karabinerjem znamke Cassin, ni samo nov temeljni kamen v dvigu gornjske aristokracije evropskih Alp, nova zmaga Terrayev, Lachenalov, Cassinov, Buhlov — pomeni tudi mrliški kamen bajki o "kravjih gorah".

In že so slednjič za evropskimi plezalci na potu andinisti.

Z mladostnim ognjem je doktor Reichert pozimi l. 1952 spodbujal Bariločane k podvigu. Pojasnjeval je težave, opisoval možno pot, pot zmage, ki jo je pozneje ubrala bariloška odprava.

Na smrtni postelji je nemški profesor zvedel, da je trintrideset let po njegovem prvem koraku na belo planoto valentinska uganka rešena. Consumatum est! Življenje "očeta andinizma", neugnanega ljubitelja mendoških orjakov in južnih arktičnih samot je doseglo zadnji mjenik. Poslaj je navdušene čestitke zmagovalcem in nekaj mesecev pozneje je umrl (1953).

2) DRUGA PATAGONSKA ODPRAVA CAB

Januarja l. 1953 so v zapuščenem hotelu Ofqui valentinski zmagovalci prodajali dolgčas.

Ledenik je spuščal v bližini z grmečim bobnenjem v razpenjene vode velikanske ledene sklade. Že stoletja je ta zledenela reka tista, ki se izliva na vsem svetu v morje najbližje ravniku. Tonček je rad postajal na pomolu in prisluskoval lomljenju ledu. Zagonetno vabeče mu je zvenela zamolka muzika bele samote. Ni slutil, da se bo komaj čez leto dni prav-

tako med truščem serakov zapečatila njegova usoda.

V brezplodnem čakanju je šestorica tratila čas, kot je vedela in znala. Šah, karte, čitanje, pisanje. Misli vseh pa so se neprestano vračale v belo Kordiljero in razgovor se je pletel nehoté o možnostih bodočih podvigov.

Valentín naj bo uvod v novo gorniško dobo, v dobo barilo-kih patagonskih odprav!

Vsi so se v tem strinjali. Celo molčeči doktor je prikimal mladim neugnancem. Tončku so sijale oči, v njegovi glavi so se drenjali bleščeči vrhovi patagonskih gora in se mešali v borbeni simfoniji snega, sten, volje in uspehov. Tudi Dinko in Birger sta sanjarila. Trojica je premlevala pota in možnosti.

Neviden, a pričujoč, je posegal v debato pater De Agostini. Fantje so nosili njegove fotografije v glavi in srcu.

Uspeh z Valentína jim je užgal kri v žilah. Še nekaj mesecev preje so nemo občudovali francosko zmago na Fitz-Royu. Skoraj sramežljivo in kradoma so ogledovali slike največjega čudeša, ki ga Ande premorejo: z ledom oklenjeno 3.000 metrov visoko špico nebatičnih granitnih sten, ki kipi kot goreča molite svetnika ali kot krik obupanca iz južnih predstraž Fitz-Roya nebesnim svodom nasproti.

Zdaj si upajo govoriti o Torre v Cordonu Adela. Toda samo govoriti. Celo v trenutkih največje samozavesti ostane ta bajni vrh po-bozna želja, ki je nihče ne upa izreči.

Misli begajo drugod, po gorskih verigah okrog Lago Argentino. Tam, dá, tam so vrhovi, ki so vredni truda!

De Agostinijeva knjiga, ki živi v glavah bariloških gornikov, zaépeče usodno besedo:

“Paine!”

Tako je pod ledenikom sv. Rafaela, ob siju valentinskega uspeha in ob botrovanju salezijskega raziskovalca porojena ideja druge patagonske odprave.

V prvih dneh decembra l. 1953 je Herbert Schmoll jako zaposlen. Presneto malo se zmeni za ugovore in pritožbe svoje mlade soproge. Vneto šari po razdrtem avtobusu, ki ga je privlekel iz kluba kar v svojo villo. Tam ga ima vedno pred očmi in lahko izrablji proste trenutke za popravila in izboljšave.

5.000 kilometrov patagonskih cest niso mačkine solze! In fantov ni od nikoder! Schmoll godrnja in zabavlja.

Nekaj dni pred nesrečo na Paine. Plezalna skupina Schmoll. Z leve na desno: Lantschner, Schmoll, Kaltschmidt, Pangerc. V ozadju Paine Oeste (okrog 3.200 m)

Tretja valentinska naveza bi verjetno delala v Ofqui račune brez krčmarja, da ni našla v klubu navdu enih zaveznikov. Vihravi Valmitjana in pisec tega članka sta postavila na dnevni red vprašanje patagonskih odprav. Filistri in kratkovidneži so pač kritizirali “nemišelné” izdatke. Odbor Cluba Andino Bariloche (CAB) je zavzel širokogrudnejše stališče. A predvem je zagotovil ekspedicijo Schmoll. Tja pozimi, v mesecu avgustu, ko so se smučarji merili v alpskih in nordijskih disciplinah, ga je andinistični odsek določil za šefa bodoče odprave.

Bog zna, zakaj je ta avstrijski plemič, ki je kot mlad fantič prelezal vse Alpe, zapustil svojo gcrato domovino in se preselil v Južno Ameriko. Na vsak način se je znal znajti v življenju in kot strokovni delavec si je ustvaril zadovoljiv gmotni položaj. Toda gore so ostale njegova ljubezen. V barilo-kih hribih je drugoval dr. Neumeyerju in vodniku Petru Štruklju. Tronador in Torre Catedral sta ga dobro poznala. Kmalu je okusil lepote in gren-

kobe Južne Kordiljere: z De Agostinijem je osvojil San Lorenzo (1943) potem pa je nje-ga in Heima z viharjem in neurjem zavrnil San Valentin (l. 1945). Z vso dušo se je po-svetil l. 1952 valentinskim pripravam. Teden dni pred odhodom pa si je pri treningu na tronadorskih ledenških na razmeroma lahkem prehodu zlomil nogo. Usoda mu je vzela mož-nost, da sodeluje pri valentinski zmagi. Na-mesto Schmolla je Club v zadnjem trenutku uvrstil v ekspedicijo Tončka Pangerca.

Ko smo naslednjo zimo med knjigami in zemljevidi bariloške knjižnice premevali bo-doče cilje, se Schmoll v dnu srca ni strinjal z izbiro mladih plezalcev. Njegov predlog je bil Cerro Arenales (ca. 3.437 m) v južnem pa-su valentinske cone kontinentalnega ledu. Mor-da mu je njegovih štirideset let vsiljevalo iste pomisleke, kot jih je odkritosrčno izrazil sta-ri Melling, ki je odločno zatrjeval, da so fant-je segli previsoko. Morda so ga vodili spomi-ni iz preteklih let, ko je s pobočij San Loren-za uzrl na belem pasu sneženih obzorij, nekaj, kar je prej aličilo megleni kopreni kot pravi gorl. Daleč od vseh naselbin in prometnih zvez, nepoznan in skrit je Arenales skoraj ne-resnična hipoteza, podoben bežni sliki iz sanj.

Ker pa je večina glasovala za Paine, se je Schmoll udal. In ko je bil cilj določen, se je z vsem ognjem vrget na delo. V Birgerju je našel pridnega sodelavca, ki mu je urejal pa-pirje in formalnosti. Na le so se potrebne zve-ze z južnimi estancijami, zagotovila se je o-prema in slednjč je bil tudi seznam udeležen-cev gotov. Sicer sva mláva z Valmitjano, ki sva precej govorila, navsezadnje odpovedala, a vem, da naju na Paine niso posebno pogreša-li. Bolj neprijetno je bilo, da so se Dinkovi hi-malajski načrti križali z datumi bariloške od-prave. Z njim je Schmoll izgubil izredno spo-sobnega plezalca. Pač pa je malo pred odho-dom prijavil svoje sodelovanje Otto Melling, kljub prejšnjim pomislekom. Dasi je pred leti srečal Abrahama, je stari vodnik še vedno krepak in čil, da se mirno lahko meri z mla-dimi fanti. Zdravnik odprave je bil to pot dr. Rodolfo Venzano, "el medico de la Cordille-ra", iz Bolsona, skromni, vedno zanikrno ob-lečeni geolog in botanik, za katerega čas ne eksistira. Potem je bil tu Emilio Hernandez, neseblčni, vedno na usluge pripravljeni Emi-llo, s svojim bronastim obrazom, v katerem se indijanska ravnodušnost meša z evropsko podjetnostjo. Dalje komaj dvajsetletni Heinz

Kaltschmidt, ki je pred nekaj meseci stopil na teme švicarskemu Matterhornu. In slednjč Birger Lantschner in Tonček Pangerc, preisku-šena zmagovalca številnih vrhov in smeri, ki sta nosila misel o Paine leto dni v svojih srečih.

A vrnimo se zdaj k Schmollu, ki robanti na svojem vrtiču v Barrio Belgrano, lični vilski četrti bariloškega mesteca. Poslednja težava je razdrti avtobus. Schmoll ni le šef odprave, on je tudi njen šofer in mehanik. Ne mara na pot z vozilom, ki bi kje v stepi odpovedalo. Za-to je natančno pregledal avto in hoče urediti vse do zadnjih potankosti.

Slednjč se prigugajo tudi fantje. Schmoll je prezaposlen, da bi jih še posebej zmerjal. Brž na delo!

Zadnje dni se dela s podvojenimi silami. Ne-kaj ur pred odhodom je tudi okorni "colec-tivo" v redu. Štirinajstega decembra zvečer se vsi udeleženci odprave poslavljajo od svoj-cev in prijateljev. Tončku smo bariloški Slo-venci pripravili odhodnico že zadnjo soboto in poslednji večer je preživel med "brati" v Ve-neti in v bajti na Anasagasti, v tistih skrom-nih in revnih prostorih, ki kot mračno in tem-no ozadje še posebej povdardjajo žarki slj gor-niškega idealizma.

V prvem jutranjem svitu petnajstega de-cembra sem zadnjč segei Tončku v roko. Vod-stvo kluba s predsednikom Freyem na čelu je odprenilo ekspedicijo, ki je odbrzela po prvem barilo kem klancu daljnim ciljem nasproti.

3) POVSOD ZAVRNJENI

22/12 popoldne, ko se pehá stari avtobus po razmeroma dobri cesti iz Puerto Natales proti severu, zablesté na obzorju silhuete po-gorja. Paine. Motor požira kilometre, obri-si postajajo izrazitejši, gore rastejo v viš-no in v razsežnost. Nekaj fantastičnega, ne-resničnega se razpreza v večerni luči preko teh silnih utrd, ki stražijo jugovzhodne me-je kontinentalnega ledu. Oči hité preko gre-benov in sten, preko vitkih stolpov in okor-nih gmot. Še vse kaj drugega, tak-le po-gled, kot pa očarljiva panorama v Agostini-jevi knjigi!

23/12 je konec 2.500 kilometrov dolge po-ti preko patagonskih step. Bariloški ekspedici-jonarji raztovorijo avtobus in zmečejo iz nje-ga s tovorom vred kilograme patagonskega

prahu. Estancija Cerro Paine (estancija Bader) se imenuje zadnja postaja avtomobilske vožnje in prva postaja gorske odprave. Prislunjena na pobočja vzhodnega Paina, je samoumevna izhodiščna točka vseh pohodov v zagonetno gorsko skupino.

Teden dni trajajoča vožnja je odreenila ude. Treba jih je razmahniti. Neučakani planinci odidejo že popoldne na polzvedovanje. Meiling in Tonček kreneta proti severu, obideta Paine Este in zagledata čudovito verigo stolpov (Torres de Paine). Kaj Torre Cathedral, kaj Campanile Esloveno! To so pritlikavel, neznatni grebenčki, v primeri s tisočmeterskimi granitnimi zvoniki, ki se dvigujejo z gladkimi, sto in sto metrov visokimi stenami iz razdrapanih ledenikov v vrtoglave višine! Ali obstoja kaka pot tja gori? Bolje ne

poskušati, veli prevdarnost Mellinga in tudi Tončkova mlačenška podjetnost umolkne ob tem pogledu.

Schmoll, Lantschner in Hernandez krenejo medtem ob južnih obropkih vzhodnega Paina proti glavnemu vrhu. Sledé ovčjim stezam in dosežejo podnožje Cuernov. Ko smo v bariloki knjižnici študirali Agostinijeve slike, smo imeli pred temi "rogovi" dosti spotovanja. V neposredni bližini ne učinkujejo več tako odbnjajoče in divje, dasi je navpičnost njihovih sten presenetljiva. Predvsem so nižji kot vsi ostali vrhovi skupine. Oko gornika najde v njihovih grebenih smeri, ki izgledajo razmeroma možne.

Zato pa je pogled na Paine Oeste, na tiste vertikalne, strahotne stene, nad katerimi se blesté ledena polja tisoč metrov visoke bele

Pogled na Paine del Medio in takoimenovane Cuernos. Glavni vrh — Cuerno Principal — je zaznamovan s križcem. Na tega sta se vzpenjala rajni Tonček in Birger in sta prišla tako visoko, kakor kaže puščica, preden sta se obrnila, misleč, da ne bosta mogla vrha doseči.

strehe, tem silnejši. V nedosežni višini, nad severovzhodnimi prepadi, kraljuje lesketajoča se bela kupola glavnega vrha. V večernem soncu se sveti v prosojni luči in daje vtis kristalne piramide, v kateri se lomijo žarki svetlobe v bajnih rdečkastih odsevih.

Zvečer zapiše Schmoll ob tabornem ognju v svoj dnevnik: "Dolgo smo se pogovarjali o tem, kar smo videli in vsi smo mnenja, da bo Paine jako trd oreh".

24/12 se izveši prvi transport materijala ob obali jezera Nordenskjöld do obširne krnice med Cuernos in Paine Oeste. Žal so vsi konji na estanciji zaposleni pri striženju ovc in prtljago je treba vlačiti na hrbtnih kilogrametrah in kilometre daleč po utrudljivem in valovitem terenu, polnem peska, skrotja in mrtvih debel. Vsekakor dober trening! Božič je dan počitka in praznovanja. Obisk na estanciji, pri upravniku gospodu Radleu. Načrti in optimizem za nadaljne dni.

A že je usoda na potu. Potem, ko se je gora pokazala v vsem svojem sijaju, v vsej svoji zapeljivosti in nedosežnosti, je postavila človeški volji po robu svojo nejučinkovitejšo in najmočnejšo obrambo.

26/12 se je vreme sprevrglo. Odtod naprej se je vlekle neurje dneve in dneve. Orkanski vihar je rohnel nad stenami in preko ledenikov. V divjih vrtincih je sesal jezersko vodo, butal z gnjevom ob pečine, grozil vsako noč, da raztrga šotore, za čitene od vseh strani z močnimi debli. Dež, sneg v začetku južnega poletja! Preko vzhodne stene Zahodnega Paine so se neprestano trgali plazovi in bobneli v globine. Plazovi pršiča niso dosegli tal kotanj, kajti sila vetra jih je sproti raztepla po višinah v dušecem plesu snega in viharja.

Delo odprave je v takem vremenu postalo naporno in trdo. Na vzponu ni niti misliti! Pač pa je bilo treba oskrbovati taborišče I v krnici in poiskati možne poti, da se krene v višine, brž ko se neurje poleže.

Meiling je posebno neučakan in nemiren. Stari vodnik se še nikdar ni znašel pred tako velikimi in težkimi problemi. Zdi se, da mu je prvičkrat gora postavila nasproti oviro, proti kateri je vsa njegova izkušnost brez moči in vseh petindvajset let borb in zmag v skalah in ledu zastoj. Jugovzhodna stena je na prvi pogled neprehodna. 28/12 se podá Meiling globlje v dolino med Paine Oeste in Cuernos. Hoče si ogledati severovzhodno steno. Brez uspeha! Preko odsekanih granitnih sko-

kov, visokih stotine in stotine metrov, grmé plazovi zgornjih ledenikov in poti ni nobene. 29/12 vzame s seboj Tončka in Hernandeza in se podá proti zahodu, kjer privré iz ledenega kontinentalnega morja ledenik Grey. Vrne se z iskrico upanja na zahodno stran goré. 2/1 gre z Lantschnerjem pogledat vzhodni greben. Zavrže tudi to možnost. Toda Birger ugovarja. Njemu se zdi prehod tod možen. Dvoje mnenja, dvoje različnih poskusov. Od tu naprej se pota odprave delijo: Meiling še naprej išče, med tem ko se Schmoll odloči za Birgerjevo naziranje in poskuša doseči ledeniško streho po vzhodnem robu.

Šef odprave se je v vseh teh dneh razmeroma malo gibal. Prve dni se je slabo počutil, nadlegoval ga je želodec in ožuljene noge. 30/12 je odrinil na poizvedovanje v smeri južnega Cuerna (Cuerno Principal). Vajeno oko je naglo presodilo, da je ta vrh dosegljiv. 2. januarja se je Schmoll odpravil v bazično taborišče na estancijo in ostal je tam tudi naslednji viharni dan.

4. januarja zjutraj se je slednjilč orkanski veter polegel. Pustil je za seboj oblake in meglo. Tonček in Birger sta brž na nogah. Mlada plezalca imata proste roke za samostojen poskus. Schmolla ni in Meilingove zamisli jima niso posebno pri srcu. Čisto blizu se dviguje Cuerno, tisti Cuerno, o katerem so bila izražena številna mnenja pred meseci in ki se prikazuje od blizu mnogo lažji, kot je izgledal na slikah. Fanta sta v skal domá. Leta dolgo tovarištvo iz številnih podvigov združuje v naravnost idealno navezo. Pobere ta potrebno opremo in se napotita v višino. Spodnji grušč je v poldrugi uri za njima. Bela stena osrednje zgradbe teh čudovitih gorskih tvorb je prijetno presenečenje: trden, prehodan granit. Plezalca nočeta izgubljeni časa. Plezata brez varovanja in nenavezana. V opoldnanskih urah vstopita v črne vrhnje skale.

Položaj se zdaj izpremeni docela. Temne kapece granitnih možlicev so sestavljene iz krhkega škrljavca, ki ne nudi zanesljivih opor. Dokler je naklonjenost razmeroma majhna, še nekam gre, a navpična stena vrha predstavlja resno oviro. Prav, ko jo je treba naskočiti, se pojavi megla, tista nadležna, zoprna megla, ki ovije vrhove in špice in ki se iz doline vidi samo kot neznamen, temen oblak.

Težka stena ne preplasi tehnično dobro pripravljene naveze. Saj sta takih reči pričā-

kovala. Začne se resno delo: klini, stremena, pošteno varovanje. Meter za metrom. Ura teče, megla postaja vedno bolj neprodorna in nazadnje začne tudi snežiti. Ob pol petih sta Tonček in Birger odnehala. Saj sta slednjč odšla samo na poizvedovanje! Zdaj, ko sta našla pot, vesta, kaj ju čaka. O prvi priliki se bosta vrnila in zaključila započeto nalogo. Brez opreme za bivač ne smeta tvegati prenočevanja v vrhnji steni, v vremenu, ki kaže, da se bo obrnilo na slabše. Če bi izbruhnil ponoči ali naslednji dan vihar z vso svojo običajno močjo, sta brez usmiljenja zapisana smrti. Prav ista misel je rojila po glavi Terraya in Magnoneja, ko sta zmagovala zadnje metre severovzhodnega raza Fitz-Roya.

Višnomer kaže višino 2.300 metrov, ko se plezalca obrneta. Drugi dan, s pobočij Zah. Paina, bosta ugotovila, da sta se odločila za umik komaj kakih sto metrov pod vrhom. Nikdar več se jima ne bo ponudila tako ugodna prilika. In vzpon na Cuerno Principal, improviziran in nedovršen, bo ostal eno najpomembnejših podjetij druge patagonske ekspedicije. Ostal bo zapisan v zgodovini andinizma kot zadnji pomembni plezalni čin gorskega vodnika Tončka Pangerca, zmagovalca Tronadorja, catedralskega stolpa, Freyevega vrha, Valentina in vseh drugih sten, grebenov in vrhov.

Malo pred polnočjo sta se prijatelja vrnila v taborišče, kjer ju je Schmoll, ki se je vrnil z estancije, zaskrbljen pričakoval. Meiling, mu je povedal, da sta fanta odšla na poizvedovanje v steno Cuerna in je nato z Hernandezom odrinil, založen s hrano za tri dni, proti ledeniku Grey iskat novih možnosti in novih razočaranj.

• Zarja petega januarja je navdala gornike z veselim upanjem: jasen dan, brez vetra. Vsi pričakujejo nekaj lepših in sončnih dni. Po temeljiti pripravi odrinejo Schmoll, Pangerc, Lantschner in Kaltschmidt navzgor po pobočjih Zah. Paina, po poti, ki sta jo raziskala Meiling in Birger. Postaviti hočejo zgornje taborišče v prímerni višini, da bi poskusili naslednji dan z naskokom. Schmoll piše v svojem dnevniku: "Po dveh urah strmega vzpona po požganem gozdu in skalovitem terenu smo dosegli majhno jezerce. Višina kakih 1.000 m nad morjem. Razgled jako lep. Prav nasproti nam se dvigujejo Cuernos, daleč na severu Paina Chico s svojimi stolpi. Tik pred nami je vzhodna stena Zahodnega Paina, visoka ka-

kih tisoč metrov. Preko stene neprestano drve plazovi, ki se trgajo z višjih ledenikov v steni sami ali pa z velikanskih odlomov ledene strehe, ki se boči nad njo. Po enournem počitku nadaljujemo pot. Prekoračimo gruščnato moreno in pridemo na ledenik (Glaciar del Francés Superior), kjer se navežemo na vrh in privežemo dereze. Po dveh urah dosežemo neke vrste sedelce v skalnatem grebenu, ki se vleče dolj vse do jezera. Tu si pripravimo bivač v snežni luknji, ki jo zadelamo z bloki strjenega snega."

Planinci ogledujejo nadaljno pot. Schmollov dnevnik pravi: "Od tu se nudi dober vpogled v ledeniški odlom, preko katerega moramo, če hočemo doseči zgornja snežena polja, ki vodijo do zaključne vrhnje piramide."

In z resno zavestjo človeka, ki vé, kaj tvega, zapiše vodja odprave:

"Prehod skozi ledeniški odlom ne izgleda ravno vabljivo. Tehnično je težak in je izpostavljen plazovom."

Štirje gorniki se spravijo v svoj ledeni "iglú" in prespijo noč. Toda jutro šestega januarja prinese samo razočaranje.

"Prva stvar je, da se ozremo po vremenu. Megla in neprijetno toplo. V takih razmerah ni tvegati prehoda skozi ledeniški odlom."

Umik!

Opoldne se znajde Schmollova skupina v taborišču I v krnici. Popoldne se vrne tudi Meiling. Z Hernandezom sta prejšnji dan dosegla višino 2.000 m z zahodne strani. Odnehala sta radi poledenih skal. Vzpon po skalnatih grebenih je bil težak in naporen. Objektivne nevarnosti pa so bile manjše kot na vzhodnem grebenu. Nobenih ledenih streh nad glavo. Še danes je Meiling prepričan, da je našel 5. januarja možno pot na snežene strehe Zahodnega Paina.

Toda na sv. Treh Kraljev dan zvečer je bil tudi on obupan. Veter je rastel na jakosti vsako minuto in nade na izboljšanje vremena so skopnele. Razpoloženje ekspedicije je padlo na ničlo. Vsi poskus odbiti, vsi naporí zamañ! Naslednji dan je gozdni požar, ki ga je zakuril nepreviden ali pa zloben pastir, in ki ga je vihar naglo razpihal, prisilil odpravo, da je vrat na nos zapustila taborišča I in se umaknila na estancijo. Po viharni noči, v kateri so tleskala šotorska kríla na krivečih se opornih palicah in po vseh štrapacih zadnjih dni je bil umik pod bremenom težkih nahrbtnikov, v

P A I N E
Puščica kaže viseči ledenik, s katerega so se odtrgali ledeni skladi ter zgrmeli v globino.
Kjer je oba dohitela bela smrt. Glavni

O E S T E

Črtkana črta kaže smer, v kateri sta šla Schmolli in Pangerc. Konec črte kaže približno mesto, vrh Paine je na desni strani slike.

sunkih orkana, ki vrže človeka ob tla, prava muka.

Kot zadnja sta zapustila izpraznjeno taborišče Tonček in Schmoll.

4) USPEH ZA VSAKO CENO! — KATASTROFA

Tri dni spet divja neurje. Bariloška odprava počiva, kolikor ji dovoljuje vihar, ki besno udarja ob prhutajoča platna šotora.

Čas teče. Še nekaj dni in treba bo misliti na povratek. Ali se bodo res vrnili praznih rok? Ali jim ne bo dano zmagati vsaj en vrh, najti vsaj skromen zasutek možne poti na Paine Oeste? Kaj bodo dejali prijatelji, kaj nasprotniki, kaj Club Andino Bariloche, ki je segel v žep in plačal stroške ekspedcije? Težka odgovornost pritiska na Schmolla in na druge gornike.

Meiling predlaga, da bi poskusili Paine Este. Najlaže izgleda. Seveda vrh ni več "deviški". Bil je dosežen pred petnajstimi leti po dveh Nemcih. A vsekakor bolje nekaj kot nič.

Schmollu predlog ni posebno pri srcu. Tončku in Birgerju je manj. Treba je izvesti nekaj samostojnega, napraviti nekaj, kar bo čisto in popolnoma pripadalo Bariločanom!

Vendar Schmoll ne brani Meilingu poskusa. In stari vodnik odide 10/1 po stopinjah obeh Nemcev. Z njim gresta Hernandez in Kaltschmidt, obadva že v dnu duše prepričana, da je polom odprave nezbežen.

Prenočujejo med zadnjimi lengami, v dolini pod tremi stolpi (Torres de Paine). Fantastično se pnó njihove črne stene v sunkovitih, ravnih linijah proti sinjini neba. "Nepristopni", pravi Meiling. Do kdaj? Kdo vé?

11/1 se Meilingova skupina vzdiguje počasi po strnem ledenem grabnu proti severovzhodnemu grebenu. Spodaj je sneg trd, zgoraj kašnat. Višinomerk kaže 2.200 m, ko je greben dosežen.

Nov poraz! Vrh je sicer blizu, toda ledenik je neprehoden radi serakov in grebenske skale so oklenjene s pozledom, prav kot na zahodnih pobočjih Glavnega Vrha (Paine Oeste). Še eno upanje ostane: naveza sestopa kakih 700 metrov in poskuša doseči greben, ki veže Paine Este s Stolpi. Kačnati sneg se udra, veter ga sipa za obleko in meče v obraz. Dva poskusa pokazeta, da tudi tam ni prehoda. Meiling in njegova spremljevalca se vrnejo potrti in obupani na estancijo.

In vendar sta Zuck in Teufel na Paine Este uspela! Ali je res razlika med evropskimi alpinisti in južnoameriškimi andinisti tako velika, da petnajst let po prvem vzponu eden najpomembnejših predstavnikov argentinskega gornštva, — Meiling je sicer Nемеc, a kot gornik je bariloški andinist, ker nikdar ni plezal v Evropi — ni zmožen ponoviti poti, ki sta jo opravila bavarska plezalca!

Upravnik estancije, gospod Radić razlaga, da se je v zadnjih petnajstih letih teren močno spremenil. Ledeniki so se umaknili kot povsod po svetu in tako obstojajo marsikje težave, na katere Nemca nista naletela. Meiling posluša, razmišlja in poskusi 13/1 še eno možnost: sam se napoti navzgor po vzhodnem ledeniku. Seka stopinje v belem ledu in se počasi dviga. Žvižganje kamenja in ledenih kosov ga prepriča, da je povratek najpametnejša rešitev.

Ko se vrne v taborišče, treščil cepin v kot in odločno izjavi, da ima dovolj. 14/1/54 zjutraj pospravi svoje stvari in hoče počakati na povratek trojke Schmoll-Tonček-Birger, ki je 11. januarja spet postavila taborišče I v krnici med Cuerno in Oeste. Izgleda, da ga je nepristopna gora ugnala docela.

Toda dan se bliža koncu in vreme je vedno boljše. Nemirna gorniška kri ne da miru. Pozno popoldne se stari vodnik odloči, da bo spet privlekel na dan svoje dereze in cepin. Sam ne vé, kaj prav za prav namerava. Pokličče Heinzija in z izgovorom, da bosta naslednje jutro napravila nekaj fotografij, se napotita po vzhodnem ledeniku navzgor.

Ko se stemni, pripravita plezalca v ledeniški moreni primeren prostorček za svoje spalne vreče. 15. januarja čakata najstarejši in najmlajši član odprave že ob starih zjutraj, da se razlije jutranja zarja po gorskem kraljestvu. Nadaljujeta pot, premagata strm ledeni skok in slednjič prečkata ledenik pod odlomi vrhnje strehe. Prečkanje je nevarno, odlom je podoben tistemu, ki sta ga videla na Zahodnem Palnu, seveda v precej zmanjšanem merilu. Brez težav dosežeta jugovzhodni greben. Ob 9 uri sta na končnem 3 kilometre dolgem grebenu, ki vodi do vrha. "Morala sva počeniti, kadar so se sunki viharja zapodili proti nama, sicer naju bi veter odnesel, kot suho jesensko listje," piše Meiling. Toda na splošno je greben lahek. Še pred deseto sta Otto Meiling in Heinz Kaltschmidt na vrhu. Paine Este

(2.740 m) je dosežen — edini vrh, ki ga je mogla zavzeti druga patagonska odprava.

V zarjaveli škatlji tiči porumenela Zuckova vizitka z datumom: 7. I. 1937 in s Teuflovim podpisom. Pod debelim kamenom koščki razpadle bavarske zastave. Po jasnem obzorju je pogled nepopisen. Neštévilna jezera, fantastični vrhovi in gorske skupine, v daljavi bela polja kontinentalnega ledu, v neposredni bližini silni in mogočni "Trije Stolpi". Na zahodu kupola Zahodnega Pajna, v lesketajočem oklepu najčistejšega belega ledu. "Zdi se nezavzetna", pravi Meling.

Ob osmih zvečer sta Meiling in Kaltschmidt v bazičnem taborišču na estanciji, utrujena, a srečna, da sta vsaj nekaj dosegla. Sprejmejo ju Tonček, Birger in Emilio. Mlada plezalca sta prišla iz taborišča po hrano in sta čisto slučajno prisotna.

Kaj se je v teh štirih dneh dogajalo v osrednjem delu pogorja? Kakšne so bilo zaključne faze brezuspešne borbe človeške volje z naravnimi močmi, ki so trdo in nelzprosno stavile svoj ne! — po robu osamljeni trojki?

Dne 12. januarja je bil veter jako močan. Kljub temu je Tonček vztrajal, da je treba dokončati vzpon na Cuerno. Birger je menil, da je poskus že vnaprej obsojen na neuspeh.

Nekaj debate. Tonček ne odneha. Zmaga v stenah Cuerna bi bila gotovo najverjetnejša varianta v omejenih možnostih, ki jih čas dopušča. Le nerád se Schmoll vda. Bela kupola glavnega vrha vabi in vabi! Tam, samo tam bi bilo treba iskati poti in zmage! Divji ples viharja med stenami in snežišči je rogajoči odgovor zemeljskih moči sanjarjenju obeh neupogljivih borcev.

Trojna naveza je seveda počasnejša od prvega poskusa dne 4. I. 1954. Ubijajoča sila patagonskega viharja stori svoje. Evropejski neugnani duh, ki hoče in sili v višine, ki hoče in poskuša doseči nemogoče, mora znova kloniti. V obupni resignaciji, v tulenju trajnega neurja se poraženi plezalec nehoté sprašujejo, če ni pametnejši patagonski peón, ki skomizgne z ramení, pové usodno besedo: Cosas de Patagonia! In se zavleče v svoj rancho, nepristopen in nepremakljiv kot so nepristopne te zagonetne gore, kjer vladajo nevihte in viharji.

13/1 napravi trojica izlet na estancijo Pudeto, južno od jezera Nordenskjöld. Krasne fotografije, divni pogledi na nepremagano goro so le skromna uteha.

Počivajta v miru.

France Jerman (levo) in Emilius Hernandez (desno) pod ledenikom, ki skriva trupli Tončka in Schmolla 12.IV.1954. Kamenito piramido s križem je postavila druga ekspedicija, ki je šla iskat ponesrečence.

Zdi se, da se je treba udati v usodo. Odprava se bo vrnila brez zmage, razen če se Meilingu posreči nekaj na Pajne Este, kar pa bo vsekakor reven nadomestek za to, o čemer so Bariločani sanjali dolge mesece.

14/1 se napoti Schmollova skupina znova proti Cuerno Principal. Še in še uporna volja noče odnehati! Slednjč se 15. januarja vreme izboljša. Schmolla zagradi znova in nezadržno. Še je čas! Sicer bi bilo treba misliti na povratek — a neumno bi bilo, ne izrabiti zadnje možnosti! Kaj Cuerno, kaj vsi nadomestki in stranski cilji!

Tam v sinjih višinah se blesti kristalna kupola Zahodnega Pajna! To je bil prvi in najpomembnejši namen odprave, vzrok vseh priprav in naporov, cilj vseh misli.

In Schmoll zavrže Cuerno, ki se dviga v dosegu roke, pošlje Tončka in Birgerja po živila

na estanceljo in odredi za naslednji dan zadnji in dokončni pohod proti glavnemu vrhu.

16/1 se fanta vrneta z novico o Meilingovim vzponu na Paine Este. Ali ni morda to dejstvo še posebej podžgalo Schmollove skupine? Mar ni vzbudilo še močnejše želje po tekmovanji, po zmagi?

Trojica se odpravi popoldne na pot. Doseže jezerce, ki se bo pozneje imenovalo "Laguna de los Amigos". Za Tončka in Birgerja je dan izredno naporen. Čez nekaj mesecev bo smučarski tekač in dolgoprogaš Francé Jerman občudoval izredno zmogljivost bariloške ekspedicije, ki je izvedla dan za dnevom tako dolge marše.

17/1 zjutraj je nebo jasno brez vetra. Precej gorko je. Vso noč so grmeli plazovi z zgornjih ledenikov čez steno in bobneli preko njenih skokov in pragov. Tonček in Birger sta izmučena — človeška zdržljivost ima svoje meje. Vendar odrine naveza ob pol šestih iz bivaka proti ledeniškem odlomu, kjer vodi nevaren prehod do zgornjih snežnih polj. Birger čez pol ure odpove — njegove moči so pri kraju. Tudi Tončku se ne ljubi dosti. A, da bi odprava doživela zadnji neuspeh prav po njegovi krivdi, da bi prav radi njega Schmol moral odnehati — nembgoče! Tega Tonček ne bi nikdar prenesel! Stisne zobe — noge in pljuča ubogajo — nepremagljiva volja tega izrednega fanta zmagaja zadnjič nad zakoni fizične narave.

Ure in ure se naveza dviga preko strmih sneži č. Okoli desetih počiva v zavetju pod vertikalnimi stenami. Nato preči snežne strmine, ki spominjajo na Clausenovo travesljo v Troadorju. Slednjič je dosežen ledeni slap, ki pada v mogočni zmedi razbitih skladov z zgornje strehe proti ledeniku "Del Francés".

Ob robu tega ledenega labirinta sta plezalka izbrala kot najudobnejšo pot strm žleb med seraki na desni in granitnimi stenami na levi. Čez štiri, pet ur bosta dosegla bela polja "streh".

Nekaj sto metrov nad njunima glavama se grozeče vzpenjajo mogočni odlomi zgornjih ledenikov. Verjetno bi bila varnejša možnost izsiliti prehod skozi ledeni slap sam, a tam bi nekaj uric nikdar ne zadostovalo. Tehnične težkoče v zmedi serakov so neprimerno večje, tveganje pa tudi izdatno, ker so ledene mase v neprestanem, čeprav nevidnem premikanju.

Raje sta torej igrala vse na eno samo kocko. Zavedala sta se, da je pot nevarna, a zaupala sta v svojo srečo.

Ali ju je presunilo v du i, ko sta zaslišala lomljenje ledenih mas? Ali sta vsaj iskala kako možno zavetje, ko sta se zavedla, da se trgajo tam gori milijoni in milijoni kilogramov ledu? Ali pa ju je vzela bela smrt iznenada in nista imela nobenega časa za kakršen koli premislek?

Ne vemo. To je zapisano v osrčju njunega mrzlega groba. Za mogočno Kordiljero so tako vprašanja premalenkostna. Plaz, ki se je sprožil, ko so zgrmeli seraki ledeniškega jezika v stometerske globine, je pomenil samo neznan, vsakodneven dogodek v življenju viharnega pogorja. Če je stisnil v svojem razpenjenem toku med ledenimi kolosi dve nebogljeni človeški bitji, to je za goro brezpomembno. Gora se ne brani, a se tudi ne predaja. Gora samo je.

Kar je bilo poraženo, zlomljeno in strto, je bila človeška volja, tista volja, ki nezadržno žene prebivalce na tega planeta, da se postavljajo po robu mrtvim gmotam in silijo vedno više in više neprestano zmagujoč svoje lastne zmožnosti in sile.

5) MRTVI — ŽIVI VODNIKI

Čez Kordiljero divjajo brez prestanka zahodni viharji in sipajo množine snega po pobočjih in grebenih. Debele plasti pritiskajo na streho Meilingovega zavetišča na Cerro Otto. V odprtem kamnu sikajo plameni in dirajo prijetno toploto po razsežni čumnati. Dan se nagiblje h kraju in križne smučine po zgornjih zametih bodo kmalu zledenele v pišu ledenih sap.

Kot po navadi se pogovor suče okoli nedostopnih vrhov na jugu. Mellng stresa glavo, pripoveduje, razpravlja. Nezadržno ga spet vleče tja dol. Gora in mrtva tovariša ga kličejo. In če ne pojde on, bodo šli drugi: prej ali slej bo kristalna kupola preplezana in človek bo zmagal. Prav kot na Mount Everestu, prav kot na Nanga Parbat.

I. 1949 je pisal Saint-Loup: "Dejstvo je, da zahteva Kordiljera razmeroma malo žrtev. Najprej, ker je andinizem zajel le ozek krog ljubiteljev, potem pa tudi, ker v Andah plezalec le redko zastavi svoje sile do zadnjih mej. Najbolj izgube tam voljo, da bi posku-

sili preseči svoje zmožnosti. Ni verjetno, da bi se zgodovina severne stene Jorasse-ov ali Eigerja tako kmalu ponovila v Južni Ameriki. Lahkotnost življenja, prijetna mehkoča neba, materialistični ideali naseljencev preprečujejo take gotove predrznosti".

Naslednja leta, posebno pa tragično leto 1954., so ovrгла trditve evropskega alpinista. V južni Kordiljeri sta podlegla Herbert Schmoll in Tonček Pangerc, ko sta kljubovalno poskušala izsiliti pot, ki je izgledala nemogoča. Nekaj mesecev pozneje je pod vrhom Dhaulagiri-ja Paco Ibañez, mendoški kondor, raje tvegval vse in našel smrt, kot da bi se umaknil.

Vem, da izgleda tako junaštvo nesmiselno. Meni samemu je bilo težko napisati vse tako, kot sem napisal. Človeška logika ni logika go-

rá. Za nas, ki smo delili dobre in slabe trenutke z našim prijateljem Tončkom, za mene, ki sem mu tolikokrat drugoval v planinskih pohodih, plaz na Palnu ni in ne more biti le brezpomemben dogodek, le epizoda v veliki borbi človeka z naravo. Duša se upira, spomini daljšo. Paine ni več samo težak ledeniški vrh, Paine je zdaj tudi spomenik in oporoka. Preko njegovih prepadov in visečih ledenikov veje topli dih človeškega srca.

Vendar ne gre upletati osebnih odnosov v zgodovino odprave. Zato poskuša biti kronika poraza na Paine taka, kot bi jo Tonček sam želel. Plaz je zlomil njega in tovariša, a uklonila ju gora ni. To je testament naveze, ki spi večno spanje v mrzlem naročju zgornjega francoskega ledenika.

DINKO BERTONCELJ

Moja poslednja planinska pohoda s Tončkom

Dinko Bertonec se rodil 31. VII. 1928 na Jesenicah. Po letu 1945 živel v Lienzu, od 1949 pa v Argentini. Kot gornik se uveljavlja v Bariločah. Sodeloval pri snemanju argent. planinskega filma "Pesem na snegu". L. 1945 bil član argent. ekspedici-je na Dhaulagiri. Dosegel višino ca 7.700 m. Je prvi slov. gornik, ki se je doslej povzpel na tako višino.

Zadnjo plezalno smer sva izvedla po leti 1953, točno povedano dne 16. marca. Prejšnji dan je vsa šola ing. Depassea plezala v raznih smereh v stolpu Filo Norte na Lopezu in vsak od naju je vodil svojo navezo.

Pri sestopu s Torre Norte so se vse naveze spuščale po dvojni vrvi in ker se je zadnja partija vrnila po normalni poti, je vrv ostala v steni.

Tako je moral nekdo po to vrv in odpravila sva se midva s Tončkom. Za vsak slučaj sva vzela s seboj vso plezalno ropotijo, ker sva si že naprej mislila, da bova tako-le mimogrede še kaj napravila.

Vreme je bilo kilavo in pršil je droben dež. Hodila sva bolj počasi. Ko sva prehodila vse Lopezove pode in se znašla že blizu grebena, sva začela tuhtati, kje bi jo udarila. Po kaminu na Torre Norte je plezal Tonček prejšnji dan, najino smer z Davorinom sem pa jaz ponovil. Normalna ruta bi predolgo trajala. Že sva mislila plezati navzgor po tistem preduhu, po katerem je visela vrv, ko sva se spomnila, da bi morda poskusila kar gladko južno steno, o kateri sva večkrat slišala govoriti s spoštovanjem, a ki z grebena doli ne izgleda tako strašna. Vedela sva, da se je še nihče ni lotil.

Brez posebnih razmišljanj sva se odpravila. Stena je že v začetku gladka, in poraščena z varljivim mahom, radi dežja pa je bila še spolzka. Najprej je plezal prvi Tonček, do neke špranje, ki jo je bilo mogoče preplezati samo na Dülferjev način*). Ker sem imel na nogah Depasseove francoske copate s podplati Dufour, ki jako dobro prijemljejo, sem od tod vodil jaz. Napravila sva nekaj prečenj na desno in levo, šlo nama je bolje kot pa sva pričakovala. Stena je bila enakomerno težka, a ves

čas enostavna. Oprimki majhni in dobri. Menda sva plezala kaki dve uri. Prav pod vrhom grebena sva slednjič naletela na težko mesto radi krušljivosti skale. Nenadoma se je začelo vse drobiti pod stopi in prijemi. Bil sem precej visoko in nisem vedel kaj napraviti. Klina ni bilo kam zabiti in varovanje je bilo čisto "moralnega" značaja. Tonček se je sicer pritrdil s klinom v steno, a bil sem tako daleč nad njim, da bi ga pri padcu gotovo potegnil s seboj. Opazil je, kako se "dajem" tam zgoraj in začel me je na pol zares, na pol za šalo zafrkavati in razglablјati o prednostih ekspresne vožnje do grušča pod steno. Ko sem slednjič dosegel greben, je bila tudi dolžina vrvi popolnoma izrabljena. Mislim, da so bile minute, ko sem se plazil preko tiste bele krušljive stene, ki se tudi iz koč dobro vidi, za oba precej kočljive in napete.

Vzpon na Torre Norte in sestop sta bila zdaj lahka naloga. Prav pri lahkih poteh pa človek včasih premalo pazi. Tako sem tudi jaz sprožil plaz kamenja na Tončka, a na srečo ga ni noben kamen zadel.

Še enkrat sva se pozneje znašla na skupni turi. Bilo je pozimi in hotela sva plezati catedralski Torre. Zimski vzpon na stolp, ki sva ga poleti tolikokrat prelezla, je bil gotovo vabljiva naloga, ki je ni še nihče opravil. Watzl se je sicer nekoč lotil tega posla, a radi novega snega je brž obrnil, že pod "prižnico". Tonček je bil l. 1953 prvo zimo v Bariločah in večkrat sva mislila na Torre. A zdaj ta, zdaj oni ni imel časa, in tako sva se šele 11. septembra odpravila. Dan preje je bilo vreme dobro, ko pa sva krenila zjutraj iz koč bariloškega kluba na Catedralu, se je že nekam pusto držalo. Naglo sva jo mahnila čez zasneženo pampo in ko sva prišla do slovenske steze, sem opazil, da ima Tonček smučke zlomljene in krivino privezano s špago, o čemer mi ni nič povedal. Njega take malenkosti niso motile. Hodil je kljub temu odlično, da sem ga pozneje v strmini komaj dohajal.

Čez potok sva se kobacala kar s smučkami na nogah in sicer preko tistih dreves, ki jih je svoje dni Simič podrl. V

dobrem času sva dospela do zavetišča "Pod Skalco". Našla sva zavetišče suho, čeprav je bilo dosti snega. Kuhala sva napol plesniv čaj in se malo pogrela.

Že med potjo je rahlo naletaval sneg, sedaj pa je začelo snežiti še huje. Na Torre v takem ni bilo misliti. Ker je bil Tonček pri Laguni (tj. pri jezercu, ki nosi zdaj njegovo ime) že pred desetimi dnevi, sva izbrala pot čez zasneženo močvirje, ki vodi do vzhodnih pobočij Princes.

Sneg, ki je naletaval, je bil težak in moker. V dolinah je deževalo. Skozi metež sva se pehala proti sedlu v grebenu za Princesami. Tonček jo je naglo mahal in seveda nisem hotel zaostajati za njim. Ves čas sva debatirala o filozofskih vprašanjih, čeprav se na filozofijo nič ne razumem. Njemu pa so bili taki problemi izredno pri srcu. Imel je doma polno filozofskih knjig in je menda precej čital o teh stvareh.

Tik pod grebenom sva morala sneti smučī, ker je bil teren prestrm. Ko sva ga dosegla, pa se je začel ples. Greben naju je preje ščitil pred zahodnim viharjem, a zdaj naju je zagrabil vrtinec z vso močjo. Tončka bi kmalu vrglo na nos, mene pa je zagnalo nazaj in bi se skoraj prekobalil znova tja proti dolini. Vso pot po zahodni strani naju je spremljal strahovit snežni metež. Zato sva tudi hodila kako uro tam, kjer bi ob lepem vremenu poleti prišla v dvajsetih minutah. Tonček je pozneje pravil, da so mu začeli ledeneti prsti in meni se ni bolje godilo. Ko sva dosegla slednjič sedlo med Princesami in Punta Nevada, sva imela čisto dovolj. Orkan naju je kar butnil z glavami naprej čez sedlo in tam zadaj sva se znašla nenadoma skoraj v popolnem zatišju.

Smuk do postaje žične železnice je bil zdaj prijeten izprehod celo za Tončkove zlomljene smučke.

Tako sva končala najino zadnjo turo na Catedralu, prav na tistem Catedralu, kjer sva za novo leto 1951 prvič skupaj plezala, ko sva prvič premagala sloviti catedralski Torre.

*) Duelferjev način: Poseben sistem plezanja, ko se plezalec zagrabi za rob špranje, vzbóči telo in vpre noge ob gladko steno.

† Tonček Pangerc

Rodil se je 2. junija 1925 na Bledu. Gimnazijo je obiskoval na Rakovniku v Ljubljani. Po nemški okupaciji so mu Nemci izgnali starše, brate in sestre v Srbijo, fantič pa je ostal v Ljubljani. Ob laški kapitulaciji se je znašel na Kočevskem in se je z Dežmanovo skupino umaknil preko Iga v Ljubljano. Vstopil je v domobrance in je bil uvrščen v 8. šolsko četo. Pozneje je pripadal oklopnemu vlaklu v Grosupljah in slednjič postojanki na Brezjah. Ob koncu vojne se je z domobranci umaknili v Avstrijo, kjer so ga Angleži skupno z vsemi drugimi izročili komunistom. Bil je zaprt v št. Vidu nad Ljubljano in po Titovi amnestiji izpuščen. L. 1947 je preko Julijskih Alp odšel v Italijo. Tam je preživel nekaj mesecev kot strežnik v salezijanskem kolegiju in odrinil v aprilu 1948 v Argentino. Izkrca se je 18. aprila 1948 v Buenos Airesu ter se zaposlil na javnih delih na Ciudad Evita. Izučil se je za zidarja in l. 1949 je začel obiskovati večerni tečaj za stavbenike. Dovršil je ta kurz decembra 1952 in tako dobil pravico izvrševati dela kot samostojen stavbenik. Decembra 1949 je prvič prišel v Bariloče. Do decembra 1952, ko se je za stalno naselil v tem kraju, je preživel šolska leta v Buenos Airesu in počitnice v Bariločah. Vsa leta je opravljal zidarska dela in po potrebi se je lotil tudi vsakega drugega posla. Od poletja 1953 je imel patent gorskega vodnika.

Že v Jugoslaviji po vojni je postal pokojni Tonček navdušen planinec. Prehodil je vse Julijske Alpe. Prvo poletje svojega bariloškega bivanja (1949/50) se je pošteno razgledal po pokrajini Nahuel Huapija in naslednja leta je njegovo gorniško delovanje postajalo vse pomembnejše. Bil je ustanovni član in pozneje tajnik Slovenskega planinskega društva, član Cluba Andino Bariloche in Centra Andino de Buenos Aires. Udeležil se je dveh velikih patagonskih ekspedicij: na Cerro Valentin in v pogorje Paine. Prav ob tej zadnji

ekspediciji ga je doletela tragična smrt dne 17/1/54.

Njegovi pomembnejši planinski vzponi so sledeči (prvenstvene ture so označene kurzivno):

1) *Cerro Lopez*. — Filo Norte: 3/4/51 z Bertoncljem (iz B. Lopez), 8/4/51 z Bertoncljem in Benavidezom (Torre Norte), 15/5/53 z družino Neumeyer (Torre Norte), 16/3/53 z Bertoncljem (*Južna stena — Direktna smer*). — Punta Lührs: *severna stena* 4/4/51 z Bertoncljem. — Severna stena Lopeza: skrajni zahodni del 29/1/50 s Trudnom in V. Arkom; *Zahodni "tempelj" in kupola*, 28/11/1954 z I. Arnškom in 6/12/54 z V. Arkom.

2) *Cerro Cathedral*. — Torre Principal: 1/1/51 z Bertoncljem, 22/4/51 sam, 31/1/52 z Bertoncljem, 6/2/52 z

B. Lantschnerjem in dr. Gržetičem, 1/2/52 z Weissom in Grossom, 24/2/53 s Trudnom in Kristofom, 4/3/53 z I. Arnškom.

3) *Tronador*. — Pico Principal: 31/3/51 z Bertoncijem, 1/2/52 z B. Lantschnerjem, 21/1/52 s Trudnom do travesije Clausen, na vrh sam, 9/2/52 z dr. Weissom, 23/3/53 z Arkom in Marinom. — Pico Chileno in Principal: 22/1/52 z Memelsdorfom in V. Baronom. — *Trije vrhovi Tronadorja v enem dnevu*: 4/2/52 (sam).

4) *Cerro Bonete*. — 7/3/52 z B. Lantschnerjem.

5) *Področje Lago Jacob*. — Punta refugio: *Severovzhodna stena*, 7/3/53 z I. Arnškom.

6) *Bolsonske gore*. — Slovenska od-

prava na Tres Picos: *Torre Frey*, 28/3/52 z M. Šilarjem. — Izlet CAB na Cerro Serrucho: *Castor in Pollux* (z B. Lantschnerjem in Marquesom), 3/4/1953.

7) *San Valentin*. — Odprava CAB. — *Vrh dosežen* 18/12/52. — Ena treh navez: Bertoncelj — Pangerc — B. Lantschner.

8) *Cerro Paine*. — Odprava CAB. — *Cuerno Principal* (skoraj do vrha), 4/1/54 z B. Lantschnerjem.

Pokojni Tonček Pangerc je sodeloval s planinskimi prispevki v "Slovenski Besedi" in v Zborniku-Koledarju "Svobodne Slovenije". Zapustil je precej zapiskov, potopisnih in literarnih osnutkov. Njegova vinjeta "Snežinke" je izšla v španskem prevodu v Boletinu CABA-e po njegovi smrti.

SLAVKO SREBRNIČ

Temna noč ob morju

Atlantski ocean šumi,
ob breg grmé valovi,
ob skale, kamne in čeri
morjé besneče se peni.

Z oblakov mračnih medel svit
zanaša veter na vodé —
v samoto in grenkost zavít
strmim v pretečih dan temé.

Kako pošastno iz noči
in iz razsrjenih valov
podmorskih bitij trop preži,
da me pogoltné v dno mrakov.

V buččem spevu teh siren
utone moj poslednji krik...
Vrtinci mrzlih, šumnih pen —
nad hladnim grobom spomenik?

Sovražim mračno to morje
in oceanskih dan tema,
kjer ladje vgreznjene trohne
in trupla blodijo mrtvá...

Skozi okleščeno drevo
polnočni veter plapola —
kako vse mrzlo je, temno
in groza grize rob srca.

ČUDNA BOŽJA POT

“Na Bežjo pot gremo v nedeljo, greste z nami?”

“Kam pa?”

“Na Cerro Monja ob reki Uruguay, ki meji Argentino od Brazilije. Stara Božja pot je tam, še iz jezuitskih časov. Marija na Cerro Monja usliši vsako prošnjo in ozdravi vsako bolezen. Od blizu in daleč, zlasti preko reke iz Brazilije prihajajo romarji, da se ji priporoče in jo prosijo pomoči. Počkusite še vi in videli boste, da bo tudi vam pomagala!”

Taki in slični pomenki so krožili prvi junjski teden preteklega leta po naselju Belgrano v pokrajini Misiones. In res se je prihodnjo nedeljo večja skupina romarjev odpravila na staro Marijino Božjo pot na Cerro Monja. Pa ni to Božja pot, kakor smo jih bili vajeni pri nas doma ali kakor jih poznamo tu okoli glavnega mesta. Docela svojevrstna je, podrobno sem se pozanimal o njej in v naslednjem, prijatelj, na kratko vse zanimivosti te čudežne in res tudi nekoliko čudne Božje poti!

* * *

Še nekaj kilometrov za San Javierjem, ob reki Uruguay, je pokrajina precej gričevita. Na najvišjem griču je v času jezuitske države to bil velik samostan z daleč znano cerkvico, posvečeno Brezmadežni, katere kip je stal v glavnem oltarju. Že tedaj je bilo znano, da Marija na Cerro Monja, ali Indijanska Marija, kakor so ji radi rekali, rada usliši prošnje pobožnih romarjev, ki se zatečejo k njej. Z jezuitsko državo je pozneje razpadel tudi samostan. Razpadla je seveda prav tako cerkva in glavni oltar, le kip Brezmadežne je čudežno kljuboval vsem vremenskim nezgodam in ostal nepoškodovan sredi razvalin. Okolica Cerro Monja je ostala dolgo pusta in prazna, nenaseljena. Celo mestece San Javier je nastalo šele v novejšem času. Pač pa je pokrajina onstran reke Uruguay, v Braziliji, bila preje naseljena in so Brazilci radi prihajali tostran reke in odvažali kamenje razpadlega samostana. Le lesenega kipa Brezmadežne se nihče ni upal dotakniti, kajti tako svetel in čist, kakor ponovno prenovljen, je stal in ostal na razvalinah glavnega oltarja. O kaki Božji poti na Cerro Monja pa seveda novi kolonisti

niso ničesar vedeli. Indijanci, ki so poznali preteklost hriba Cerro Monja, so se bili umaknili v gozdove, belcev pa preje to ni bilo, oziroma so se z jezuiti vred umaknili. Pač pa so novonaseljenci nekaj slišali o samostanu na Cerro Monja in Indijancih to okoli ter zato kip kratkoma lo imenovali Indijansko Marijo.

Kolonija onstran reke, nasproti Cerro Monja, v Braziliji, se je lepo razvijala. Zemlja je bila dobra in novonaseljenci, večinoma Evropejci, tudi pridni ljudje. Zlasti eden od njih, za Miguela so ga klicali, je hitro napredoval in si v razmeroma kratkem času dobro pomagal na noge. Tam iz Bavarske nekje je bil menda prišel, tudi mlado ženo je pripeljal z seboj in ko je končno dobil tudi tako težko pričakovanega sina, je bila njegova sreča popolna.

Toda neskaljena sreča navadno nikdar dolgo ne traja. Komaj je dete dobro shodilo, je nenadoma hudo obolelo. Vse vrače in vračarice so klicali, toda nihče ni mogel pomagati bolnemu otroku. Trdili so, da se je dete najbrže najedlo nekih strupenih jagod in da proti temu strupu ni pomoči. Miguelina je vsa obupana tavela okoli ter vse noči prebedela pri svojem neboljenčku. Pa jo je nekdo spomnil na staro Indijanko, ki so jo često srečevali okoli Cerro Monja in ki se je semtertje pojavila tudi v vasi. Na glasu je bila, da pozna vsa zdravilna zelišča v deželi in da zna pomagati tudi v najtežji bolezni, ko so že vsi drugi davno obupali. Miguelina je nemudoma razposlala sle na vse strani, da poiščejo in pripeljejo Indijanko.

Naslednjega dne šele so jo končno našli in privedli k obupani materi. Nič ni govorila zgrbljena starka. Vešče je preiskala bolnega otroka, pokazala na vijoličaste pege, ki so se pričele pojavljati detetu po telesu, zmajala z glavo, resno pogledala zaskrbljeno mater in izjavila, da tu človeške pomoči ni več. Edini, ki bi še mogel rešiti dete, je Marija na Cerro Monja in k njej da naj se zateče obupana mati.

Pohitela je Brazilka preko reke na Cerro Monja, padla med razvalinami na kolena pred kip Brezmadežne in jo v solzah prosila, naj

Marijin hram na Cerro Monja — enostavna lesena lopa — kakor so ga postavili Brazilci pred več leti, pa ni vzdržal. Pogorel je in sedaj je na njegovem mestu še enostavnejši, na pol podrt.

ji reši otroka. Dolgo in vroče je molila ter se končno nekam potolažena dvignila. Zdelo se ji je ramreč, da se ji je Marija nasmehnila in ji pokimala v potrdilo, da njena molitev ne bo zaman. Pa ni odšla kar tako. Obljubila je Indijanski Mariji, da ji bo postavila nov hram v zahvalo za uslišano molitev. Vsa upehana od nagle hoje in dolge molitve je podzavestno segla z roko v vdolbino pod kamenom poleg kipa in se z užitkom napila hladne vode. Kar poživila jo je. Pa se je hitro domislila, namočila še svojo ruto v hladno vodo, jo stisnila na prsi in odhitela domov. Prav nič se ni začudila, ko ji je mož že prišel naproti z veselo novico, da se je dete končno umirilo in da sladko spi. Stopila je mati k otroku. Res je mirno spalo, toda vse zabuhlo je bilo in težko je dihala dete. Gnana po nekem notranjem nagonu je mati skrbno zavila malega bolnika v ruto, namočeno v Marijinem studencu in ga varno položila nazaj na ležišče. Pomirjena je nato odšla tudi sama k počitku in se ni prav nič čudila, ko ji je naslednje jutro dete že živahno mahalo z ročicami v pozdrav in veselo čebbljalo. Indijanska Marija, Marija s Cerro Monja ga je ozdravila, kakor je bila obljubila!

Srečna mati ni pozabila svoje obljube. Že po par tednih se je odpravilo večje število kolonov na Cerro Monja. Pričeli so sekati in pripravljati les ter prav kmalu postavili okoli Marijinega kipa kar čeden hram. Lesenega seveda, ker za zidarsko gradivo je bilo težko in so tudi koloni bili mnogo boljši tesarji kakor pa zidarji. Toda hram ni imel obstanka. Konaj so ga dobro postavili, že ga je prihodnjo noč ogenj vpepelil do tal. Toda Marijin kip je kljuboval tudi ognju, ki ga ni prav nič poškoval. Hvaležna mati pa je hotela na vsak na-

čin izpolniti svojo obljubo in je dala zato postaviti nov hram. Pa tudi ta ni ostal dolgo, ogenj ga je neke noči prav tako zopet popolnoma uničil. Miguelina pa ni odnehala in je dala postaviti tudi še tretji hram, še lepši in prostornejši. Ker pa so domnevali, da kak brezbožnejš potika ogenj, so to pot hram vsako noč zastražili. In res je tedaj ostal kake tri tedne. Četrty teden, prav v nedeljo je bilo, pa je velik spreved Brazilcev poromal preko reke na Cerro Monja k Indijanski Mariji, da jo poprosi dežja, kajti strašna suša je bila, ki je grozila uničiti vse pridelke. Goreče so molili zaskrbljeni koloni in prosili Marijo pomoči. Šele pozno popoldne so se odpravili nazaj domov in le straža je ostala pri Marijinem hramu.

Ponoči je obilen dež izdatno napojil žejno zemljo — toda Marijin hram na Cerro Monja je prav to noč zopet pogorel do tal. Kolon, ki je ostal na straži, je vedel povedati, da se nihče ni približal hramu, ki je kmalu po ponoči v največjem dežju pričel naenkrat goreti na vseh koncih in krajih, tako da na kako gašenje sploh ni bilo mogoče niti misliti. Vkljub temu, da je bil les še svež in je poleg tega še lilo kakor iz škafa, je hram gorel, kakor da je iz same suhe slame. Marijin kip pa je tudi tokrat ostal docela nepoškodovan. Kolon, ki je bil na straži, je ves srečen ugotovil to, ko se je zdanilo in je dež že pogasil žerjavico. Od veselja, da kip tudi to pot ni trpel škode, je pomočil roko v kotanjo poleg podstavka, kjer je bila vedno sveža voda in pričel skrbno umivati nekoliko osmojeni kip. Storil je to z levico, kajti desnico mu je prav prejšnji dan zmečkal hlod in jo je nosil v obvezi. Toda samo z levico mu je šlo delo slabo od rok. Zato ni pomišljal dolgo, temveč vrgel proč obvezo, zajel vode v perišče in skrbno umil kip, ki je kaj hitro zopet zablestel v svojih živih barvah. Tako je bil zatopljen v svoje delo, da ni niti maril svoje ranjene desnice. Ko pa je delo končal in hotel zopet nataktniti obvezo, je ostrmel. Roka je bila namreč zdrava, kakor da nikoli ranjena ni bila in ni imel kaj obvezovati. Ves srečen je poklenil pred kip in se zahvalil Mariji za tako nenadno ozdravljenje težko ranjene desnice.

Vest o obeh čudežnih ozdravljenih in pomoči v suši se je hitro razširila okoli in marsikdo je poslej že poromal na Cerro Monja prosit Indijansko Marijo pomoči v sili in stiski.

Brazilka, ki ji je Marija tako čudežno ozdravila otroka, je bila vsa obupana, ker ni mogla izpolniti svoje obljube. Tri hrame je že dala postaviti Mariji, pa vsakega je uničil ogenj, le Marijin kip je ostal vedno nepoškodovan. Ali naj da postaviti še četrti hram? Pa če ga zopet vpepeli ogenj? Prav je razmišljala o tem, ko se zopet oglasi pri njej tista stara Indijanka, ki jo je poslala na Cerro Monja iskat k Mariji pomoči za bolno dete in ki je od tedaj še ni bilo na spregled. Vsa nesrečna ji Miguelina potoži svoje težave. Indijanka jo je mirno poslušala in ji še potem dolgo srepo gledala v oči s svojim prodirljivim pogledom, ko je Brazilka že zaključila svoje pripovedovanje. Nato pa je počasi dvignila desnico in s povdarkom rekla:

“Ne stavi hrama Indijanski Mariji na Cerro Monja, kajti ni taka njena volja in zato nobeden ne bo obstal! Njena poslanica sem, naročeno imam, da ti to povem in tudi vso njeno zgodbo.”

Šele sedaj se je vsedla zgrbljena starka na že davno ponujeno nizko stolico, zlezla še bolj vase, potem pa počasi povzela:

“Lepi časi so pričeli za naše rdeče ljudstvo tedaj, ko so dobri beli očetje prišli v te kraje. Učili so rdečega človeka spoznavati pravega Boga, učili so ga prav tako tudi obdelovati zemljo ter vseh mogočih rokodelstev in drugih umetnosti. Mogočen samostan so postavili na onem hribu tam preko reke in pobožne sestre, bele in pozneje tudi že rdeče, so tam častile Marijo, katere kip je stal v glavnem oltarju. Zato so hrib tudi imenovali poslej le še Cerro Monja, sestrski hrib. Moj rod se je držal tedaj prav v teh krajih, kjer živíš sedaj ti in tvoji drugovi. Moj oče mu je načeloval. Imel je poleg mene še eno hčerko, ki so jo zaradi njene izredne lepote imenovali le Rdeča roža. Poglavarju sosednega rodu, ki je tabo- ril višje gori ob reki in s katerim smo živeli v prijateljstvu, jo je bil obljubil za ženo, kakor hitro odraste.

Pa so prišli beli očetje in postavili samostan na Cerro Monja! Moj oče, ki je bil zelo razsoden mož, je kmalu uvidel vse dobrote, ki so jih beli očetje prinašali rdečemu ljudstvu. Pokristjanil se je in z njim ves njegov rod. Sosedni rod pa ni sledil temu primeru in videl v belih očetih le vsiljivce in tatove naše zemlje. Radi tega je prišlo do nesporazuma med obema rodovoma in ko je poglavar, za Divjega volka so ga klicali, nekoč očital mo-

jemu očetu izdajstvo, ga je ta postavil pred vrata. S tem je bilo konec prijateljstva in seveda tudi zaroke. Toda Divji volk je resnično ljubil Rdečo rožo in odhajajoč še zagrozil, da jo bo dobil, pa naj bo to očetu prav ali ne.

Nekaj let je minulo od tedaj in o Divjem volku ni bilo ne duha ne sluha več. Izgubil se je bil s svojim rodom vred nekam globlje v gozdove.

Rdeča roža se je razcvetela medtem v vsej svoji lepoti. Toda ni ji bilo za posvetne marne, odkar je bil izginil Divji volk. Globoko verna je bila in je zato vstopila v samostan, da postane Marijina devica. Ves prosti čas je prebila v cerkvi, kjer je klečala pred kipom Brezmadežne in goreče molila. Domnevali so, da molji za spreobrnjenje svojega nesojenega ženina in njegovega rodu, toda kdo ve, če je bilo temu res tako.

Nekega jesenskega popoldneva, pozno v mraku že, je Rdeča roža zopet vneto molila pred Marijinim kipom. Sama je bila v cerkvi in globoka tišina je vladala vse naokrog. Kar se izlušči iz temnega kota ogromna postava Divjega volka. Kdo ve, kako se je bil vtihotapil v cerkvico in počakal na Rdečo rožo z namenom, da jo odpelje s seboj. Pristopil je k njej in ji začel vneto prigovarjati. Pri tem je tako sramotil njeno vero, da je bila Rdeča roža vsa iz sebe in ga je odločno zavrnila. To pa je Divjega volka tako razkačilo, da je pograbil Marijin kip z oltarja in ga treščil pred klečečo devico s tako silo, da se je razletel na drobne kose. Rdeča roža je zakričala od groze nad takim bogokletnim dejanjem in se mrtva zgrudila na tla. Srce ji je bilo počilo.

Ko je Divji volk videl, kaj je storil, je obstal kakor okamenel. V tem pa je že vstopil v cerkvico oče Ignacio, siv starček, ki je načeloval samostanu in ki je bil menda slišal Rožin krik groze. Obstal je pred okamenelim Volkom, pogledal na mrtvo Rožo in razbitine Marijinega kipa ter na mah razumel vse. Počasi, prav počasi je iztegnil svojo koščeno roko proti Divjemu volku, zapičil vanj svoj ostri pogled in grozeče dejal:

“Nesrečnež, kaj si storil? Ubil si Marijino devico in razbil kip Brezmadežne! Veš, kaj si zaslužil?”

“Vem, smrt! Ubij me, beli oče, ubij, niti z mezincem se ne bom branil,” je zamolklo odvrnil Divji volk.

“Tvoja smrt, nesrečnež, ne more oprati te-

ga greha. Pokora ti je najprej potrebna, pokora že na tem svetu! Eden tvojih ljudi mi je pripovedoval, da si pravi mojster v rezbarjenju in kiparjenju, ki je sploh udomačeno v tvojem rodu. Razbil si kip Brezmadežne! Ostal boš torej v samostanu ter izrezljal in izklesal nov Marijin kip, še lepši, kakor je bil dose-danji. Ko bo gotov in ga boš postavil na njegovo mesto v glavnem oltarju, boš klečal pred njim in molil, dokler ne bo privrel studenec iz njegovega podstavka. To bo znak, da ti je tvoj greh odpuščen. Govoril sem."

Obrnil se je oče Ignacio in odšel iz cerkvice. Divji volk pa mu je sledil za petami kakor ubogljivo pseto. Nihče ga poslej ni videl. Šušljali pa so, da v samotni celici tam zadaj nekje v samostanu rezlja in kleše nov Marijin kip. Od jutra da večera je rezljal in rezljal ter živel skoro samo ob kruhu in vodi. Razven očeta Ignacia nihče ni smel k njemu. Več kot leto dni je minulo, ko ga je včasih kdo opazil, kako je zjutraj odšel iz samostana in se pod večer zopet vrnil z oprtano torbo. Pripovedovali so, da je hodil nabirat zelišča in sadeže, da si pripravi potrebne barve za svoj kip. Z nikomur pa ni izpregovoril in se je vsakomur že od daleč izognil.

Šele tretje leto, prav na praznik Marijinega Vnebozvetja, je razglasil oče Ignacio, da bo popoldne postavljen v oltar in blagoslovljen nov Marijin kip. Vse dotlej je namreč ostal oltar prazen.

Popoldne je bila cerkev nabito polna in vse je bilo v pričakovanju velikega dogodka. Končno se je skozi samostanska vrata pojavil svečani sprevod. Prve so prihajale Marijine device, za njimi je stopical pokorno Divji volk, nesoč na rami novi Marijin kip, resnobni beli očetje pa so zaključili sprevod. Ko se je sprevod približal k oltarju, so se razklenile vrste Marijinih devic, Divji volk pa je stopil naprej, postavil kip na njegovo mesto v oltarju, potem pa padel na kolena pred njim. Silno se je bil postaral ta leta, sama kost in koža ga je bila, v obraz pa se mu je zarisala globoka tuga. Oče Ignacio je pristopil in svečano blagoslovil kip, ki se je v svojih živih barvah kar bleščal na oltarju. Nato se je obrnil k Divjemu volku in dejal:

"Prvi del tvoje pokore je končan. Izrezljal in izklesal si res kip, ki bo Mariji v čast in vsemu tvojemu rodu v ponos. Sedaj pa moli, moli, dokler ne izmoliš studenca iz podstavka,

kajti žele potem ti bo odpuščeno tvoje bogokletno dejanje in se ti bodo odprla nebeška vrata."

Vse naslednje dni in noči je preklečal nesrečni indijanski poglavar pred svojim kipom, pretakal grenke solze in goreče molil. Ni jedel, ni pil, le oče Ignacio je semtertje pristopil k njemu in mu podal neke krepčilne pijače. Deveto jutro pa so ga našli mrtvega pred kipom, v mali kotanji ob podstavku pa se je pojavila hladna, čista voda, ki poslej še nikoli ni usahnila. Le če gre ni človek hoče zajeti vode, tedaj izgine, pojavi pa se takoj zopet, kakor hitro se nevrednež odstrani.

Cerro Monja je postal kmalu obljubljeni Božja pot. Ugotovili so namreč, da ima voda iz podstavka izredno zdravilno moč: slepi so izpregledali po njej, stare in neozdravljive rane so se v hipu zacelile. Pravični, ki je molil pred Indijansko Marijo, je potolažen odšel, kajti Marija je uslišala njegovo prošnjo. Pa še neko posebnost so ugotovili na tej čudežni Božji poti.

Kakor ti je gotovo znano, se nekaj desetnih korakov zadaj za cerkvico, navzdol po griču, nahaja skalnata soteska. Tu skozi je vodil nekdanj zasilni izhod iz samostana in po njem se je bil prikradel tedaj Divji volk v cerkvico. Pozneje so ozko stezico bolje izhodili in tudi po njej prihajali v samostan. Toda grešni človek poslej ni mogel skozi sotesko. Imel je občutek da ga pika na tisoče os, čeprav nikdar nobene ni bilo videti in vrniti se je moral. Pravični pa je brez težave lahko prekoračil sotesko. Pravili so, da je to radi tega, da se ne bi zopet kak bogokletnež prikradel v cerkvico in zagrešil novega bogoskrunstva. Toda soteska je ohranila to lastnost še do dandanes, četudi je samostan že davno razpadel in tudi cerkvice ni več.

Po smrti Divjega volka je tudi njegov rod sprejel krščansko vero in mir je zavladal daleč naokoli. Lepi časi so bili tedaj za rdeče ljudstvo! Beli očetje so ga priučili rednemu življenju, da je rod ob rodu mirno živel v svojih naseljih in si Bogu vdano prideloval svoj kruh. Da, vzorno obdelana polja in lepi sadovnjaki so bili tedaj tod okoli, kjer se sedaj zopet šopiri pragozd. Toda beli vojščaki so zasedli deželo in pregnali bele očete. Rdeče ljudstvo jih je prosilo, naj ostanejo in se je hotelo z orožjem v roki postaviti v bran proti belim vojščakom. Vendar beli očetje te-

Brazilski romarji na Cerro Monja. Slika je novejša in na levi je videti del preproste lesene lope, ki sedaj služi za cerkev, za velikim drevesom na desni pa je izvirek čudežne vode.

ga niso hoteli in so se raje umaknili iz dežele. Toda dočim so beli očetje dobro postopali z rdečim ljudstvom, so bili beli možje, ki so prišli za njimi, surovi in nasilni. Rdeče ljudstvo se je zato zopet zateklo v gozdove in lepo urejene naselbine so propadale ena za drugo.

Tudi Cerro Monja so zapustili beli očetje in z njimi so odšle tudi bele Marijine device. Bilo pa je tedaj tudi že mnogo rdečih in te so ostale ter nadalje častile Marijo. Toda med rodovi, naseljenimi tod okoli, so pričele razprtije, pravega vodstva ni bilo več in en rod za drugim je izginil nazaj v zatišje pragozda. Nekega dne je krdelo razuzdanih belih jezdecov prihrumelo tudi v samostan na Cerro Monja. Zlata so iskali, vse premetali in celo cerkev oplenili. Prestrašene rdeče Marijine device so po ozki stezi skozi sotesko ubežale pred nasilneži v gozd, beli razvratneži pa so samostan in cerkvico zažgali.

Rdeče Marijine device so se sicer naslednjega jutra večinoma vrnile, toda od nekdanjega ponosnega samostana je ostalo le še bedno pogorišče in kup kamenja. Žalostne so se razšle in se niso vrnile več. Sama sem ostala, kajti

bila sem tudi ena izmed njih, najstarejša menda in nisem se mogla ločiti od svetega kraja. Indijanski kip Marije, ki je ostal čudežno nepoškodovan in je slejkoprej čist in svetel blestel v živih barvah na svojem podstavku, me je tako priklenil nase, da sem z lahkoto prenašala vso bedo in pomanjkanje, samo da se ostala v njegovi bližini. Da, Indijanska Marija in jaz sva tedaj edini ostali zvesti Cerro Monja!

Mnogo let sva samevali tod. Potem pa so pričeli novi naseljenci prihajati v deželo, zlasti na tej strani reke, kjer je zemlja rodovitnejša. Vsake vrste so bili, dobri in slabi, toda večinoma bedni in pomoči potrebni. Redko je kdo zašel na Cerro Monja, pa še to le tedaj, ko je iskal kamenja, da si zgradi vodnjak. Eden ali drugi je začuden obstal pred kipom, toda oskrnil ga ni nihče. Začela sem zahajati med nje in radi so me imeli, ker sem poznala vsa najraznovrstnejša zdravilna zelišča in pomagala ozdraviti marsikatero bolezen. Beli očetje so bili namreč tudi večji zdravniki in mnogo tega sem se bila naučila od njih. Sicer pa tudi nikjer ne najdeš toliko zdravilnih zelišč kakor prav na Cerro Monja;

poleg tega pa imajo zelišča od tam tudi še neko prav posebno zdravilno moč.

Tako sem prišla tedaj tudi k tebi in te poslala k Indijanski Mariji po pomoč, ko sem videla, da moje znanje ne bi bilo zaleglo več. Ozdravila ti je Marija sina, ozdravila tudi tvojemu sosedu hudo ranjeno roko in rešila celo naselbino suše. Toda hrama ji ne stavi več, ker tega ne mara, kakor mi je razodela in zato tudi nobeden ne bi obstal. Na razvalinah hoče kraljevati Indijanska Marija, brez strehe, v prosti naravi, kakor je temu vajeno tudi njene rdeče ljudstvo, toda vedno pripravljena pomagati bednemu človeštvu v sili in stiski. Kar so zgradili beli očetje in je razpadlo, pa se ne more in se ne bo obnovilo nikdar več. Cerro Monja bo ostala in postala vedno bolj znana Božja pot, toda taka, kakor je danes in za vedno. Tebi jo izročam v varstvo, kajti moji dnevi so šteti. Tudi kip Indijanske Marije ne bo trajal večno, toda Brezmadežna sama si je izbrala prav Cerro Monja za svoje svetišče in čudežna moč te Božje poti in njenega zdravilnega vrelica ne bo usahnila, tudi potem ne, ko edinstvenega kipa Indijanske Marije že davno ne bo več. Govorila sem!"

Tako je povedala zgodbo o čudežni Božji poti začudenj Miguelini stara Indijanka, se trudoma dvignila in brez vsakega drugega slovesa počasi odšla. Nihče je poslej ni videl več.

Posihmal je hvaležna Brazilka prevzela skrb za kip Indijanske Marije na Cerro Monja. Pa ni bilo treba mnogo. Leseni kip je neverjetno žilavo ključoval vsem vremenskim nezgodam, le nekoliko umiti z vodo iz kotanje ob podstavku ga je bilo treba semtertje, da je zopet zablestel v vsej krasoti svojih živih barv.

Glas o čudežni Božji poti na Cerro Monja se je širil vedno globlje v deželo in vedno več romarjev je prihajalo iskat pomoči k Indijanski Mariji. Bila pa je to predvsem Brazilska Božja pot, kajti ta stran reke je še dolgo ostala nenaseljena.

Ko je umrla omenjena Miguelina, je prevzela skrb za Marijin kip na Cerro Monja njena vnukinja. Toda polagoma je napredovala kolonizacija tudi na tej strani reke in vedno več vsakovrstnih nepripravov se je klatilo tam okrog. Eden takih potepinov se je povzpел tudi na hrib Cerro Monja in si prav pred Marijinim kipom priredil ognjišče in prenočišče.

Kipu sicer ni bilo hudęga, vendar so se Brazilci začeli bati za svojo Indijansko Marijo. Zato so v svečanem sprevedu prenesli kip v svoje naselje in le ob Marijinih praznikih poromali z njim na Cerro Monja. Ko so pozneje končno dobili tudi svojega duhovnika, so na Cerro Monja postavili majhno lopo s pristreškom, kjer je ob priliki romanja duhovnik lahko opravil tudi sveto daritev. Baje so ponovno poskusili postaviti tam tudi dostojen Božji hram, ogenj pa je vedno zopet uničil čil.

Tako je tudi dandanes na Cerro Monja le majhna lesena lopa, takoj poleg nje v skali ob nekdanjem podstavku Marijinega kipa pa izvirek čudežne vode. V Braziliji Božjo pot na Cerro Monja visoko cenijo, jo slejkoprej smatrajo za svojo, četudi je na argentinski strani in ob Marijinih praznikih se redno vrše večja romanja tja gori. Svežnji las, okorno izrezljane ali iz ilovice zgnetene roke in noge, razne podobice; pentlje itd., pa so vidni spomini in zahvale za številne čudežne ozdravitve, katerih nihče ne zapisuje in popisuje, ljudstvo pa je dobro poučeno o njih. Na argentinski strani ta Božja pot ni toliko poznana, deloma ker so kraji tam okoli zaradi bolj mršave zemlje slejkoprej malo naseljeni, deloma pa ker so najbližji sosedje večinoma drugoverci. Pač pa številni Brazilci, ki so se naselili to stran reke, visoko cenijo čudežno Božjo pot na Cerro Monja ter v sili in stiski tudi od daleč radi poromajo tja; na ta način pa seveda potegnejo s seboj vedno več tudi drugorodcev in tako postaja Božja pot na Cerro Monja tudi v Argentinu vedno bolj obljubljen.

* * *

To je zgodba, ki mi jo je povedal o čudežni Božji poti na Cerro Monja in njenem nastanku stari Pedro, eden najčistejših potomcev Indijancev, kar sem jih srečal tam okoli. Star kot zemlja je že Pedro in mnogo tega je že poskusil v življenju. V Brazilskem pragozdu med Indijanci se je rodil, mnogo desetletij preživel z njimi, potem pa se je priključil belim. Najdalj je prebil prav v naselju, nedaleč od reke Uruguay, kjer so hranili kip Indijanske Marije. Trdi, da je njegova mati bila iz istega indijanskega rodu, kakor zadnja rdeča Marijina devica na Cerro Monja in da mu je ona pripovedovala ponovno izčrpno vse podrobnosti te Božje poti. Če pa imajo v dotičnem brazilskem naselju tudi še dandanes isti kip Indijanske Marije, Pedro ni vedel po-

vedati. Ko je živel on tam, so ga baje še imeli, vendar je od tedaj preteklo že lepih par desetletij, Pedro pa posledj ni več zašel tja. Pač pa mu je pripovedoval neki brazilski Nemeec, ki je v novejšem času prebil par let v oni naselbini, da se je tam že vse docela spremenilo. Prvotnih kolonov ni več, ker so deloma pomrli, deloma pa so se izselili. Je že tako, pravi kolono je vedno pionir. Par desetletij morda še izdrži na zemlji, ki jo je začel obdelovati, več pa ne. Ko se namreč pragozdu iztrgana deviška zemlja izrodi, jo proda novemu priseljencu, ki se še ne spozna toliko ter je tudi bolj boječ in manj podjeten, sam pa jo potegne dalje nekam, da se zopet zarije v prazgod in prične iznova. Stare kolonije na ta način hitro izpreminjajo svoje lice in vedno bolj nazadujejo. Prav ista usoda je zadela tudi nekoč tako cvetočo kolonijo ob reki Uruguay. Miguelova rodovina, ki je smatrala za svojo najsvetejšo dolžnost, da čuva in hrani kip Indijanske Marije, je izumrla popolnoma. Zadnja je bila neka stara devica, ki je prodala še preostalo imetje in se preselila nekam dalje na sever. Kip je vzela z seboj kot najbolj dragoceno rodbinsko zapuščino in je vedno trdila, da bo legel tudi z njo v grob, ker je zadnja svojega rodu in ga nima nikomur več izročiti v varstvo. In tako se je nedvomno tudi zgodilo. Niti slike ni ostalo nobene po tej baje res izredni indijanski umetnini, kajti Cerro Monja je Božja pot preprostega ljudstva, ki se razume le na fojso, sekuro in žago ter rovnico in plug, ne pa na slikanje ter ne da slikati niti sebe, kaj šele kaj drugega. Od naprednejših ljudi pa se za to zavedo nikdar nihče zanimal ni, v prejšnjih časih že celo ne. Škoda, toda v ondotnih krajih in razmerah prav nič čudnega in docela razumljivo.

Sicer je bilo slišati iz drugih virov tudi še

nekoliko drugačna poročila o nastanku Božje poti na Cerro Monja, toda nobeno ni bilo tako izčrpno in točno ter povezano kakor Pedrovo, ki mu je prav zato tudi pripisati največ verjetnosti in izvirnosti. V pokrajini Misiones je pač večina tega iz prejšnjih časov ohranjenega le v ustnem izročilu, ki pa se rado izpreminja, kajti domišlija večinoma zelo primitivnih tamkajšnih kolonov je namreč izredno bujna. Vkljub temu pa so si vsa izročila o Marijini Božji poti na Cerro Monja edina v tem, da izvira še iz jezuitskih in indijanskih časov. Prav tako tudi drži trditev o čudežnem izvirku, ki ne da vode grešnemu človeku in o pikanju nevidnih os v skalnati soteski, ki jo more prekoračiti le pravični. Celo neki učitelj mi je pripovedoval, da je ponovno poskusil prekoračiti sotesko, pa nikoli ni mogel zaradi neprijetnega občutka pika neštevilnih os, ki jih pa nikjer ni bilo.

* * *

Mnogo so vedeli povedati naši romarji, ko so se vrnili s te, za naše pojme res nekoliko čudne Božje poti. Dočim namreč bistvo naših Božjih poti obstoja predvsem v čudežni sliki ali kipu, leži bistvo Božje poti na Cerro Monja le v kraju samem in njegovi preteklosti. Vendar dovolj o tem! Le eno naj še pribijem: priprošnja k Mariji na Cerro Monja res pomaga, pa četudi ni tam njenega kipa niti podoče. Tudi moja boljša polovica je namreč bila med romarji in njena prošnja k Brezmadežni je bila že uslišana, še predno se je vrnila domov, da, prav tisti čas, ko je ta goreče molila.

Tako je torej! K Indijanski Mariji na Cerro Monja se pravični v sili in stiski vedno upravičeno lahko zateče s polnim zaupanjem, krivičnega pa opikajo nevidne ose in tudi čudne vode ne more najti.

BOŽIDAR M. KRAMOLC

Meddobje

Sivi so dnevi —
v srcu — strah.
Jutri
oj, jutri
bo sonce,
bo čas.

Spomin

-V brezbarvni oblak,
v jesensko nebo
je urno krilo
galeba
črte zarisalo.
Stojim:
Utrinek?
Misel?
Spomin.

O slovenski narodni noši

Marijan Marolt, roj. 1902 na Vrhniki. Gimnazijo študiral v Št. Pavlu in Ljubljani. Vzporedno s pravom študiral tudi umetnostno zgodovino. Med študijem napisal umetnostno topografijo vrhniške dekanije, med službovanjem v Celju celjske dekanije. Od 1931-1945 bil odvetnik v Vrhniki; ta čas napisal, a ne izdal, monografijo o Bergantu. V begunstvu bil profesor na slov. beg. gimnaziji v Senigalliji-Barletti. V Argentini se poleg svojega kruhoborskega dela udejstvuje kot kulturni zgodovinar, publicist in kritik ter predvsem kot kulturni organizator.

Od 1931-1945 bil odvetnik v Vrhniki; ta čas napisal, a ne izdal, monografijo o Bergantu. V begunstvu bil profesor na slov. beg. gimnaziji v Senigalliji-Barletti. V Argentini se poleg svojega kruhoborskega dela udejstvuje kot kulturni zgodovinar, publicist in kritik ter predvsem kot kulturni organizator.

1. NEKAJ SPLOŠNIH PRIPOMB

Izdelovanje oblek, s katerimi izdelovalec obleče sebe in še večkrat druge ljudi, je umetna obrt. Umetna obrt je odvisna od umetnosti. Umetnost je nekaj spremenljivega; spremenljiva je v času, v kraju in tudi po družbeni raznolikosti. Pred dvatisoč leti so drugače zidali, kot pred tisoč leti; v Rimu drugače kot v Bizancu; velikaši so poklicali mojstre, da so jim postavili in opremili domove; kmetje so si postavili domačije sami, morda s pomočjo nekoga v vasi, ki je bil bolj pripraven. Včasih je imel kmet lahko boljši okus kot velikaš. Pri tem delu je vodil ustvarjalce nek lepotni čut. Ta čut je ravno tisto, kar ustvarja različne oblike v umetnosti, ker ta čut ni vedno in povsod in v vseh slojih enak. Je sicer zelo nalezljiv, toda ne stalen. Njegove korenine so včasih zelo globoke, v verskem ali tudi drugačnem svetovnem nazoru, včasih so pa bolj na površju. Kadar so bolj na površju, takrat je lepotni čut manj zakoreninjen in manj stalen. Ta lepotni čut ali estetski nazor pa ne vodi samo stavbenika in druge umetnike, ampak vse, ki nekaj oblikujejo: mizarje, kovače, oblačilce. Oblačilci so krojači in šivilje, včasih izučeni, včasih pa ne. Imajo nalogo človeka

obleči. Človek bi bil rad oblečen lepo ali vsaj prikladno, kot hoče imeti lepo ali vsaj prikladno hišo.

Nekaterim pa ni nič na tem. Puščavniki so živeli v luknjah in se pokrili le toliko, da niso nagač kazali; tudi Cankarjev junak Brlinčkov Miha je še v naših časih živel rajši v votlini v Močilniku, kot da bi si poiskal pošten kvartir. Oblečen je bil, kot je zahtevalo vreme in toliko, da se ne bi ljudje kaj pohujšali. Eno svojo estetsko muho je pa le imel: na rokav vse polno prstanov in morda so tudi puščavniki pasli oči na kakšni majhni lepoti. Puščavniki niso zaničevali papežev kot gizdalinov, ker so živeli v lepih palačah in bili "lepo" oblečeni; tudi Brlinčkov Miha ni nikogar zavidal zaradi lepe hiše in čedne obleke. Če nekdo lepotnega čuta nima ali če ga ima le delno razvitega, naj tedaj ne zmerja onega, ki si lepo uredi stanovanje in se lepo oblači, kot frakarja in puhloglavea, žensko pa še kot koketo ali kaj hujšega. Oblačenje je tista umetna obrt, ki človeka najbolj zbliža z likovno umetnostjo, ki najbolj preizkuša njegov lepotni čut in mu ga tudi sproti vzgaja in razvija.

Vsakokratno splošno mnenje o tem, kaj je lepa obleka, imenujemo danes modo. Ljudje mislijo, da je moda kaprica. Da se v Parizu vsedejo krojači in šivilje k seji, pa določilo modo za naslednjo sezono. Nekoliko resnice je že na tem, toda proti splošnemu lepotnemu nazoru ne zmorejo ti krojači in šivilje prav nič. Pariz je še vedno vodilno umetniško središče. Barva bluz in kril, njih neurejeno gubanje ok. 1900, oboje je bilo izraz impresionizma. Šimi — moda pred 30 leti je bila ekspresionistična. Kadar se bo središče umetnosti preneslo drugam, bodo tam drugod krojili najnovejše obleke. Sovjetska umetnost je diktirana in je zato brez poleta; sovjetski krojač iz sebe ne ustvari dobre obleke in mora iti po vzorec v Pariz, če naj svojega diplomata obleče tako, da se bo lahko sukal po zapadnih parketih.

Kmetje dostikrat lepotnih nazorov višje družbe niso doumeli. Zidali in slikali so po svoje. Zato so se tudi po svoje oblačili. Drugič so posnemali forme, ki so jih videli v

cerkvah in na graščinah in jih po svoje prilagojevali svojemu ustaljenemu okusu. Tako so delali tudi z obleko. Tretjič so začeli zidati svoje kmetije po mestnih vzorcih in se pričeli tudi oblačiti kot mestni ljudje. Takrat ne pomaga nobeno prigovarjanje, da je škoda njihovih starih "narodnih noš", ker jih ne nosijo več v petek in svetek.

V nekaterih deželah tudi drugi stanovi niso sprejeli noše, kot je bila običajna v velikem svetu.

Nekateri stanovi so se torej včasih drugače oblačili kot drugi. Celo ukazana in predpisana jim je bila dostikrat drugačna obleka, kot bomo še slišali. Največkrat je imelo in nosilo takšno posebno obleko kmetско ljudstvo. Te obleke so bile dostikrat — zlasti zakmašne — zelo bogate ali so delale vsaj videz bogastva in pestrosti. Zanje velja pri nas izraz narodne noše. Ta izraz so hoteli nekateri nadomestiti z drugim: ljudske noše. Pri nas bi bil ta izraz primeren, ker so med Slovenci imeli samo navadni, kmečki ljudje posebne noše, medtem ko so se plemiči oblačili tako kot na Nemškem, v renesanci tako kot na Laškem in v baroku že po pariški modi. Noše poljskih žlahtičev bi pa težko imenovali ljudske, ker plemstvo vendar ni ljudstvo v navadnem pomenu besede.

Katera slovenska noša je pa prava? Vsaka, ki jo je ljudstvo nosilo, najsi točno takšno in takšno samo v eni fari, v drugi pa že nekoliko drugačno. Tudi ni noša iz tržaškega predmestja ali iz Bele krajine in Prekmurja prav nič manj narodna in ljudska kot gorenjska. Gorenjska z avbo je pa na videz najbolj razkošna in zato jo danes dekleta obnavljajo — ne za vsakdanjo rabo, ampak za parado — najrajše. Tudi fantom je bolj všeč kot bele dolge belokranjske hlače.

2. ŠE NEKAJ SPLOŠNIH BESED O SLOVENSKEI NARODNI NOŠI DANES

Vendar je ta gorenjska noša, kot jo poznamo s procesij v Lujanu in Lemontu, samo drobec, prav majhen drobec tega, kar vse lahko imenujemo slovensko narodno ali ljudsko nošo. Te vrste oblačil je največ ohranjenih še pristnih, pa tudi največ rekonstrukcij ali ponaredb imamo prav gorenjskih. V slovenskih muzejih je ohranjenih tudi precej noš iz drugih krajev. Prav pa bi bilo, če bi muzeji rekonstruirali tudi takšne, zlasti starejše noše,

Gojmir A. Kos: Slovenske kmečke noše v visokem srednjem veku.

od katerih se ni ohranil noben pristen kos več, pa jih je vendar vsaj približno lahko po ohranjenih opisih ponarediti. Tako bi se pokazala izredna časovna in krajevna raznolikost noš, ki so vse več ali manj priče lepote čuta ljudskih množic in s tem slovenske ljudske kulture.

Doma so poznavalec narodnih noš zelo vneto nastopali proti ponarejanju noš. Toda ljubezni do takšnega ponarejanja ali vsaj prizadevanja za dopolnjevanje celotne noše z novimi nadomestki niso mogli ustaviti. Nekaj narodna zavest, nekaj pa težnja do kostumiranja sploh, ki se drugod kaže v resnosti pojmovanja karnevalskih svečanosti, sta skoraj vsakemu slovenskemu dekletu in tudi fantu zbudili željo, da bi se enkrat v narodno nošo vsaj oblekla, če si je že ne moreta omisliti kot svojo last in posest. Jasno pa je postalo, da je bilo pri vedno večjem številu narodnih noš na velikih prireditvah vedno več ponarejenih v celoti in še bolj v posameznih delih. Posebno obutev ni bila pristna. Pa to ni bilo nič hudega. Nazadnje bi se lahko kakšen zgodovinar še domislil, naj bi tudi gledališča za zgodovinske igre nabavljala pristne kostume.

V tujini je še posebno priporočljivo, da si ljudje napravljajo narodne noše. V njih na-

sproti tujcem dosti lažje nastopajo kot še zavedna narodna skupina, kot pa v sodobni obleki. Ko je marsikje že itak postavljena izseljenski narodnosti ne le ena ovira za nemoteno narodnostno izživljanje, naj se oklenejo izseljenci vsaj tistih možnosti, ki so tujcem všeč. Med te možnosti pa spada zlasti v obeh

Kmečka noša v začetku 15. stoletja.
(Po stari pratiki)

Amerikah folkloru; noše in običaji. Vsaj danes je razpoloženje tukaj takšno.

Takšno obnavljanje narodnih noš ne more narodopisni znanosti nič škodovati. More ji celo koristiti. Čim manj pristih kosov bodo ljudje na sebi še potrgali, več jih bo ostalo za znanstvene zbirke. Kot rečeno, se bodo morale pa tudi te zadovoljiti v mnogih primerih z rekonstrukcijami, seveda pa te nadomestke tudi za take označiti.

Predvsem pa bi si želeli zdaj, ko imamo v

Argentini in tudi v Severni Ameriki že lepo številno gorenjskih noš, da bi si jih rojaki iz drugih pokrajin omislili takšne, kot so bile v njihovih domačih krajih. V obeh ameriških polovicah je veliko Prekmurcev, Belokranjcev, Primorcev in Vipavcev, pa njihovih res lepih noš nikjer ne vidimo. V Ljubljani so pred zadnjo vojno sestavili dekliško ekipo v žiljskih nošah, kar je tej ekipi prineslo splošne simpatije ne samo pri fantih, ampak tudi pri nas starejših.

Zlasti pa bi bilo lepo, če bi si pričeli ljudje delati tudi starejše noše, ne samo tiste zadnje, preden so izumrle, odnosno preden so zgubile svojo barvno pestrost. Vsaj za 17. stoletje jih je po Valvasorju prav lahko ponarediti.

Imamo vrsto zgodovinskih iger. Tudi osrednja gledališča niso imela v garderobi primernih noš zanje. Pa tam jih že znajo prikrojiti vsaj približno iz drugih kostumov, če jih slučajno rabijo. Zelo pomanjklivo pa je bilo, da takšne garderobe ni imela nobena izposojevalnica kostumov ljudskim odrom. Tako so povsod igrali Miklovo Zalo ali Za pravdo in srce v oblekah, ki so se pojavile šele več sto let pozneje. Tega seveda v izseljenstvu ne bomo mogli popraviti.

3. NARODNA NOŠA OD ZNANIH ZAČETKOV DO VALVASORJA

Menda je najstarejši zapis o slovenski obleki pri bizantinskem pisatelju Prokopiju iz 40 let šestega stoletja, ki kot posebnost te noše navaja hlače pri moških. Drugod namreč moški takrat niso nosili hlač. Če za stari vek splošno lahko rečemo nekako tako, da so si obleko ovijali okrog telesa, bi za srednji vek lahko dejali, da so si telo pokrivali od zgoraj (čez glavo) navzdol. S hlačami se pa pokriva telo od spodaj navzgor. Hlače bi po tem sporočilu torej nosili naši predniki takrat, ko so bivali še tam okrog južnih Karpatov; prav verjetno so se v hlačah selili tudi na zapad v svoja nova bivališča v sedanji Sloveniji in v kraje, ki so bili pozneje ponemčeni.

Iz prvih stoletij bivanja v novih krajih nimamo glede obleke poročil, pač pa za okras, s katerim so se lepšali. Ta okras so našli v staroslovenskih grobovih. Tkanine ali kožuho-vine so v zemlji splesnele — ostanki platna so se ohranili, — ostali so pa kovinski okraski. Med temi so najbolj važni obsenčni obeski, ki so jih nosili tako moški kot ženske. Okrog glave

so imeli usnjen trak, na katerega so bili privezani precej veliki obroči iz srebra, pa tudi manj dragih kovin, ki pa niso bili popolnoma spojeni, ampak na enem kraju nekoliko odprti in zavihani. Ti obročki so viseli nad senci, po eden ali dva na vsaki strani. Ostali okraski so služili bolj ženskam: prstani, zapestnice, ovratnice, sponke, obeski; ti predmeti so bili iz bron, bakra, srebra, stekla, biserov in emalja, ki je bil pa uvožen že v izdelanem stanju.

Po nekem poznejšem — menda ne prav zanesljivem sporočilu (vira nimam) — naj bi Karel Veliki ok. 800 izdal točne predpise, kakšna bodi kmečka obleka v njegovi državi. Bogo Grafenauer, vkljenjen v komunistični Engelsov prikaz fevdalizma, je v svojem delu o ustoličenju koroških vojvod, ki je izšlo l. 1952 pri Slovenski Akademiji, to razlagal nekako tako, da se slovenska noša potem ni mogla in smela več razlikovati od nemške. Stvar pa ni takšna. Slovenci kot del zapadnoevropskega krščanskega kulturnega kroga so prevzeli zapadnoevropske umetnostne forme in tudi zapadnjaško oblačilo. Naj je bil kraj tudi predpisan, uniforma to ni bila in še pri uniformi opaziš, da si jo vsak človek drugače prilagodi. Kot je romanska cerkvena pri nas vendar nekoliko drugačna kot v Franciji ali Nemčiji, tako se je gotovo tudi Slovenec oblačil nekoliko drugače kot Porenec ali Friz.

Iz časa med 1000 in 1100 imamo poročilo, da so Slovenci iz Karantanije zamenjavali svoje pridelke in lovski plen (vosek, kože itd.) z Italijo za tkanine. Iz približno istega časa pa izvira tudi pravir za švabsko zrcalo, nemško pravno knjigo, ki registrira v nekaterih primerkih tudi norme o ustoličenju koroških vojvod. Oba zdaj znana primerka sta sicer poznejša, toda sta prepisa predloge iz 11. stoletja. Tu najdemo tudi opis kmečke noše, kakršno je moral vojvoda v začetku obreda obleči, kakršno so pa seveda nosili tudi slovenski kmetje, vsaj svobodni, polplemeniti kosezi. Ta obleka je precej natančno opisana. Je to obleka, ki v bistvu pokriva telo od zgoraj navzdol. Toda čemu ta natančni opis, ko ni opisana nobena druga obleka, ki je tudi imela kakšen pomen pri obredu? Morala je biti že takšna ta slovenska obleka, da je bila vredna posebnega opisa. Zlasti tu še preseneča poudarek na barvah oblačil. Če bi bili ta obleka in njena barva popolnoma takšni kot povsod drugod v rimsko-nemški državi, ju vendar v

pravnem obrazcu ne bi bilo potrebno posebej opisovati.

Po švabskem zrcalu je obsegala obleka kmeta — koseza siv suknjič, rdeč pas, rdečo torbo in rdeče jermene za lovski rog — to dvoje je bilo za vojvodo kot državnega lovskega mojstra, torej nebitveni del kmečke obleke—,

Noša (po spominu) iz 16. stol. Po Valvasorjevem "Preganjanju kmečke vojske"

čevlje z rdečimi vezaljkami, siv plašč in siv slovenski klobuk s sivo vrstico. Ok. l. 1286 je vitez Otokar iz Geule v svoji rimani kroniki opisal obleko tako-le: "na nogi mora obleči dvoje hlačnic iz sivega sukna in dva rdeča čevlja, privezana z jermeni, potem suknjič iz istega sukna, ki je spredaj in zadaj odprt, brez ovratnika, s štirimi konicami, ki sega malo čez kolena, preprost sivi plašč ne sme imeti resic; klobuk je koničast, siv, en konec klobučne vrvice mora prosto viseti; na klobuku so pritrjene štiri ploščice; take lične klobuke so v zadnjem času nosili na Koroškem." Važen je poudarek na sivi barvi, kajti kolikor je ohranjenih barvastih slik srednjeveške kmečke obleke, povsod prevladuje rjava barva. Nadalje je važna posebna oznaka "slovenskega" klobuka, ki ga drugi vir imenuje koroškega in je torej moral biti tudi po obliki drugačen kot v nemških deželah, kjer so ti viri nastali. Končno je važna razlika med prvim in drugim opisom glede hlačnic. Prvi jih nima. Pod zapadnim vplivom je Slovenec v novih krajih hlače "slekel". V mrazu je oblekel nekakšne nogavice, ki so mu grele tisti spodnji del nog, ki je moral izpod haljaste suknje. Ta suknjič se je po-

tem krajšal, nogavice so pa rastle navzgor v hlačnice in so bile nazadnje v pasu še skup zašite, kar so bile že spet hlače. Naša slika, ki ji je botroval zgodovinar Milko Kos, slikarjev brat, kaže to nošo.

Iz leta 1227 imamo pa tudi omembo — škoda je, da ne točnejšega opisa — ženske noše. Pesnik Ulrik Liechtensteinski piše namreč o nekem vitezu v Muriški dolini, da se je oblekel v slovensko dekle (veselje do kostumiranja). Ker je morala biti Muriška dolina takrat že dvojezična, se pravi, da so tam okrog bile pomešane nemške in slovenske naselbine, sklepamo, da so se Slovenke vendar nosile nekoliko drugače kot Nemke. Pa tudi, če je bila vsa okolica muriškega viteza slovenska, se je morala noša videti nemškemu Ulriku nekaj posebnega, sicer je ne bi označil kot slovensko, ampak kot kmečko. Dekliški vitez je imel na sebi dve tako dolgi kiti, da sta viseli še čez sedlo; obleka se je imenovala godeže, nosil je tudi jako drag in bogat šapelj, pač na glavi.

Potem piše o slovenskih nošah Francesco di Toppo l. 1334, ko jih je videl pri ustoličenju očaka Bertranda v Ogleju. "Prebivalci kraških gora so bili pokriti s temnimi kapami, obšiti s kožuhovino ali vidrovino in rdečim čopom na vrhu. Nosili so sive jopice in kratke hlače, ki so bile pod kolenom brez gumbov in izpod katerih so se kazale rdeče ali višnjeve dolge nogavice. Nekateri so nosili tudi visoke, debele in podkovane škornje, v rokah so držali ali imeli na ramo naslonjene debele gorjače... Žene s Kranjskega so nosile na glavi strjeno belo ruto, ki je visela dohi po hrbtu in del tega zakrivala. Imele so bele ali pa rdeče moderce, krilo obšito z raznobarnimi trakovi; na nogah so nosile čevlje, ki so bili z jermenji dobro zvezani." Gruden, po katerem prinašamo ta prevod, je bil mnenja, da se narodna noša ni nikoli dosti spreminjala in zato je morda kakšno stvar bolj po svoje prevedel, zlasti tisto o hlačah.

Druga naša slika, ki je iz leta 1415, posneta po pratiki tistega leta, kaže srajci podoben suknjič, skrajšan že nad kolena. Hlačnici sta zdaj morali biti že bolj čvrsto skupaj zašiti, ne le v pasu speti. Skoraj prav tako oblečenega kmeta kaže še Valvasorjev bakrorez "Preganjanje kmečkih upornikov". Bakrorezu je morala biti ta v bistvu še srednjeveška noša v nekakšnem spominu kot nekdanja splošno veljavna. V njegovem času kmetje niso hodili

več tako oblečeni. Veliki preobrat v noši se je moral izvršiti v 16. stoletju, kar ne bo težko raziskati. Najboljši vir je domače slikarstvo, postavim Simon iz Cirene, hlapci treh sv. kraljev, za ženske pomočnice pri Marijinem rojstvu, pa tudi kmečka svetnika Izidor in Notburga, ki so jih slikarji tistih časov slikali v sodobnih nošah. Toda tega gradiva tu ni pri roki. Vprašanje kraških kratkih hlač pri oglejskih slovesnostih v 14. stol. moramo prav tako pustiti odprto: lahko je kaj na tem, če je prevod točen. Najbolj važna pa je omemba peče, ki je potem stalno žensko pokrivalo dolga stoletja.

4. VALVASORJEVA DOBA

V zgodnji renesanci koncem srednjega veka so dobile hlače v gosposki noši nov pomen. Niso grele od spodaj gor, ampak so le bolj temeljito zakrile ledja, ker so bili trikoji novomodnih oblek preveč prilagajajoči se. Te sprva našim sedanjim kopalnim hlačam — le bolj ohlapne seveda — podobne hlačnice so v dobi baroka dobile daljše krake in so se nazadnje pod koleni zvezale s pentljami. Te gosposke hlače so rastle torej v nasprotni smeri kot srednjeveške kmečke: od zgoraj navzdol. V tem baročnem stanju se jim je prilagodil tudi kmet s svojo ljudsko nošo. Imel je že svojo tradicijo in če je Grudnov prevod di Toppa pravilen, je vsaj v nekaterih krajih že počakal s svojo nošo na veliko modo.

Imamo še en opis starih noš in sicer pri Pohlinu, ki v drugi polovici 18. stoletja piše, kako so se kmetje in kmetice nekdanj nosili. Toda ta opis je srače gnezdo, ki ga bi mogoče razdreti in na novo urediti le kakien ku-

Gorenjska noša v Valvasorjevih časih

Valvasorjevi Dolenjci

stos ljubljanskega etnografskega muzeja in posamezne tam navedene predmete zgodovinsko določiti. Mi preidemo kar k Valvasorjevim opisom iz časa ok. l. 1680. Njegovi opisi in slike kažejo, da se je kmet po svoje prilagodil gosposki noši, v vsaki pokrajini po svoje. Vse te noše napravijo vtis ustaljenosti, že daljše tradicije, ki je pa seveda bila podvržena razvoju, spremembam, ki sledijo ne samo splošnemu, ampak še prav posebno ljudskemu lepotnemu okusu.

1. Gorenjci so nosili širokokrajne črne, zgoraj nekoliko zožujoče se klobuke; samci so okrajce privihali navzgor. Suknjiči so ponekod kratki sivi iz suknenega blaga kot hlače, navadno pa dolgi iz črnega blaga, iz doma izdelanega lodna. Včasih rabijo tudi zelo fino sukno za hlače in suknjiče in si natikajo čedne nogavice in čevlje. Tovorniki hodijo v črnih škornjih in si prepašejo srajco pod sukno z usnjenim pasom; drugim služi za pas širok kos blaga. V rokah nosijo gorjače: še v rastoči les vdragnejo pesek, čez nekaj let ga posekajo, namažejo s slanino in osmodijo, da so gorjače bolj trde in trdne. Poleti nosijo be-

Belokranjci pred 270 leti

le ali črne platnene hlače, hodijo brez kamiljoli v srajcah z okroglimi ovrtniki in v cokljah. Kot je razvidno iz slike, so si hlače pod kolena privezovali s pentljami. Večina moških je nosila dolge lase in brade, prirezane kot kozlovske.

Ženske nosijo pečo, iz lahne tančice, pa tudi tankega platna, ki jo na glavi tako spretno zložijo, da je na sredi videti kot bi bilo zgoraj čisto drugo platno. Životnik je prišit na krilo, pas je štiri prste širok, nalašč v ta namen tkan, debel in trd. Čez tega denejo še drug pas iz železa ali medu, sklepanec, tako da sega krilo nad želodec, kjer je nanj prišit životnik. Životnik in krilo sta različne barve. Zlasti poleti si zavežejo okrog vratu bel platnen robček in takrat nosijo namesto krila haljo iz belega ali črnega platna. Pozimi tičijo v kratkih kožuhih. Nogavice so rdeče ali bele; obutev: čevlji ali beli škornji.

Vipavske noše okoli 1680

2. Dolenjci. Klobuki moških so bili podobni gorenjskim, ponekod pa so nosili kučme, ki so — kot kaže slika — drugače oblikovane kot polhovke, ki so še zdaj doma v navadi. Suknje so bile kratke in so imele ponekod na ramah koničast, okrogel ali štirioglat ovrtnik. Tudi srajce so imele ovrtnike. Pasovi so bili iz črnega usnja. Dolenjci so si lase bolj strigli kot Gorenjci, včasih na precej čuden način, brade so imeli podobne. Namesto gorjač so nosili tanke palice.

Ženske noše so bile podobne gorenjskim, toda vedno brez predpasnikov, ki so jih Gorenjke nosile, kar je pa Valvasor pri opisu Go-

Kraševci za časa Valvasorja

renjk pozabil povedati. Črni ženski škornji so ponekod zelo zgubančeni.

3. Od drugih Kranjcev so se precej razlikovali Kočevarji, ki so nosili namesto hlač dolge platnene bregeše, segajoče jim do čevljev, katere so si natikali na bose noge brez nogavic. Ženske so nosile dolge jope.

4. Popolnoma drugačno, kot je danes, prikazuje Valvasor nošo Belokranjcev med Metliko, Vinico, Podbrezjem in Črnomljem, ki jih imenuje Hrvate. Noše pa ne opisuje, češ da je itak splošno znana. Poudarja, da si Belokranjci brado strižejo in nosijo samo zelo košate brke. Na priloženi sliki hosta kmetskega stanu pač samo notranji figuri, zunanji pa graščinskega ali vsaj meščanskega. Ženska nosi tudi pečo, na životu ima jopo, speto na način surk. Podobna je tudi moška suknja, hlače so pa videti, da segajo do tal, a spodaj ozke. — Še bolj vzhodnjaške so obleke Uskokov v Gorjancih, ki jih pa menda vsaj v tistem času še res ne bi mogli prištevati Slovencem.

5. Vipavci. Njihove noše Valvasor ne popisuje, ampak opozarja svoje bralce kar na sliko. Vidimo, da je obleka na moških bolj ohlapna. Presenečajo nabrani, oškrobani ovratniki, kot so jih malo prej — tačas že ne več — nosili plemiči. Ženska noša je bolj prilagajajoča se, s kratkimi jopami.

6. Bolj obširen je slavni avtor pri opisu ostale kraševske noše. Moški hodijo v širokih mahedravih hlačah iz debelega hodničnega sukna, ki spodaj niso zvezane s pentljo. Zraven nosijo kratke kamižole, na glavi pa velike klobučevinaste kape. Splošna ženska noša je nekoliko podobna gorenjski, le peče niso tako nabrane in zložene, ampak visijo prosto navzdo. Posebej opisuje nošo na Bregu (onstran Trsta). Tu si ženske ovijajo glavo v

dolgo platneno ruto, tako, da visi levi konec daljše kot desni navzdol, najdaljši pa pada po hrbtu. Čez život nosijo dolgo črno sukno brez rokavov, ki se spredaj ne zapenja, temveč se le s tankimi modrordečim pasom priveže k telesu. Pod to sukno imajo daljšo, iz belega sukna z rokavi, ki je od vratu do čez pasu odprta in nosi kožuhočinaste našive. Še daljša je spodaj srajca, ki je vidna pod vratom, na koncu rokavov in pri nogah. Nogavice so rdeče, črni čevlji imajo spredaj belo zaplato.

Valvasor našteva še obleko okoličanov Reke in Istranov, kjer si je pa izbral hrvaški del; zato jih tu ne omenjamo. Ker je veličal le kranjsko deželo, kamor so ti kraji spadali, ostale Slovenije pa ne, ne moremo postreči s sodobnimi opisi in slikami še drugih naših noš tistega časa; kajti vedno znova se oglašajo žalostna pesem, kako malo knjig ima slovenski izseljenec na razpolago. Še Bog, da smo dobili Valvasorja!

Istrska Slovenka z Brega (Valvasor)

5. TO, KAR NAM SEDAJ POMENI "NARODNO NOŠO"

Že Valvasor je omenil gorenjsko nošo na prvem mestu in se pri opisu noš iz drugih krajev omejil večkrat na to, da je navedel samo razlike od gorenjske. Skoraj bi lahko rekli, da je bila Gorenjska nekakšno kmečko modno središče, odkoder so kroji in barve oblačil vplivali precej daleč po Slovenskem in so se ti vplivi popolnoma ustavili šele pod Gorjanci, v panonski nižini in ob morju. Tako je bilo tudi še v 18. stoletju, ko so se pričele oblikovati obleke, ki nam v vsakdanji govorici še zdaj pomenijo narodne noše. Te noše je Stan-

ko Vurnik nekje imenoval ljudski rokoko. Škoda je, da ni nobenega njegovega spisa o nošah tukaj, kar nam bi zelo olajšalo sestavo tega pregleda. Posebno sta važni za poznavanje zgodovinskega razvoja ljudske obleke njegovi razpravi o peči in avbi, ki sta išli v ljubljanskem Etnologu.

1. Nekako v sredi 18. stol. se pojavi poleg peče na Gorenjskem avba in verjetno v tem času pri moških telovnik, "lajbč", ki je prevzet od gospoške noše. Potem se skrajšajo hlače in suknjič. Sprememba od Valvasorjeve dobe je velika in gotovo ni bila takojšnja; trajala je noter v 19. stol., preden je dobila obleka dokončne oblike.

Moška obleka sestoji iz bele platnene srajce z ovratnikom, pisane ali rožaste rute okrog vratu, črnega baržunastega ln s pikami ali rožicami posejanega, drugod spet škrlatatega ali drugobarvnega telovnika s srebrnimi gumbi, suknenega ali žametnega črnega, tudi modrikatega suknjiča, ki je kratek, segajoč komaj ped čez pas, nadalje kratkih črnih irhastih ali žametnih hlač ter škornjev ali štebal, ki so segali čez kolena in šele pozneje so skor-

Maksim Gaspari: Ljubljanska noša

Maksim Gaspari: Gorenjska noša

njice postale krajše, da so se na kolenih videle spodnje hlače. Klobukovi krajeji so se ožili, toda ne povsod v istem tempu; posebno planšarji so ohranili široke krajece. Zimski kožuh je imel na hrbtu barvno pisane vezanine, ki so eden poglavitnih virov za ljudsko ornamentiko. Menda je bil — vsaj v nekaterih krajih bolj privilegij starcev, ki se niso več sramovali pokazati, da jih zebe.

Ženska obleka ima po bogastvu vezenin moškemu kožuhu enakovredno vrstnico v peči, ki je bistveni del noše skozi dolga stoletja, dasi se je izpreminjala zlasti v načinu vezanja in nošenja. Od gubanja in ležanja na glavi do "petelinčka" je napravila vmesno postajo, kot jo kaže slika, ko se je ovita okrog vratu zvezala vrh glave. Peča je bila pokrivalo deklet in žena. Nad čelom so imela dekleta položen šapelj, baržunast širok trak s svetlikajočimi blesčicami.

Avb starejši viri ne omenjajo. Pohlin jih sicer našteva med predmeti stare noše, a jih niti ne popisuje, niti ne pove, katere ženske, kje in kdaj so jih nosile. Če se prav spominjam, je Vurnik trdil, da nobene ohranjenih starih

Maksim Gaspari: Štajerska noša

avb ni mogoče datirati bolj nazaj v preteklost, kot v sredo 18. stol. Da bi bila avba produkt zveze med šapljem in pečo, ni dosti verjetno, še manj da bi prišla k nam iz Zgornje Avstrije, ker je tamošnja avba po obliki od naše preveč različna. Morda je splošna noša avbe posplošjenje nekega ženskega pokrivala, ki je imelo prej le izjemen slovesen značaj. Toda avbe so nosile samo žene in neveste na dan poroke. Dekleta so še naprej nosila peče. Čelo ali "form" avbe nosi zlato vezeninasto ornamentiko, ki je pa mnogo bolj odvisna od visoke baročne in rokokojevske, kot se je ljudstvo z njo lahko seznanilo na podobarskih cerkvenih predmetih, kakor bele vezenine na pečah.

Srajčnik, "ošpetelj" je imel okrog vratu prišite ozke čipke, široke rokave in za pestjo ozke zapestnike. — Rute so bile najprej rume, pozneje rožaste in sicer uvožene, ne domače delo. — Krila so bila prvotno volnena, pozneje svilena, zlasti v boljših hišah, vedno brez vzorcev; h krilom je bil prišit modrc iz istega blaga, a večkrat obšit z zlatimi in srebrnimi nitmi; pozneje so ga včasih nadomestile z

brokatastim. — Tudi predpasniki so bili volneni ali svileni, pozneje črni, prej tudi beli; čipke, s katerimi so bili obšiti, navadno niso bile domače delo. — Pozimi so nosile ženske tudi špenzerje, jopice z buržunastimi ovratniki in našivi ob bokih. — Svoj pomen so imela tudi spodnja krila, ker so se čipke videle pod gornjimi krili in so s svojo naškrobanostjo povzročala šumenje in košatost. — Nogavice so bile bele, gladko pletene, čevlji črni, pozimi visoki, poleti nizki, pete polvisoke. Sklepanec je služil menda prvotno za obešanje nožiča in ključev, pozneje šele so nanj obešale pestre pentlje, seveda ne narodnih trobojnic. — Zlatnina je bila kupljena, ne domače delo.

Ta noša je segala globoko na Dolenjsko, tudi na Štarejsko in doli do Krasa, a imela je mnogo krajevnih posebnosti v različnih predelih, kot bohinjske zavijačke, črno barvo oblek in peče tudi za žene okoli Ljubljane itd.

Po tem gorenjskem vzorcu so si krojili obleke tudi Štajerci tam, kjer so bili v neposredni zvezi z Gorenjci, kot dolnji Savinjšani. Solčavci, Pohorci itd., kolikor bolj proti severu in vzhodu sežejo, toliko manj je pestrosti in našarjenosti na njihovi noši. V srednji Savinjski dolini so nosile ženske celo gorenjske avbe (poročilo iz šmartnega ob Paki).

Panonski Štajerci so nosili poleti široke platnene hlače breguše in platnene srajce robače, pozimi kratke kožuhovinate jopice čohe in plašče gabane, na glavi kučme, pa tudi klobuke. Predpasnik je bil pri moških vedno priljubljen. Pri ženskah je bila peča naravnost znak slovenstva, torej res narodna noša. Podobno je bil "naroden" bel predpasnik. Krilaka. Pozimi so tudi ženske oblekle čohe in gabanice. Ošpetelji so tam rokavci. Proti vzhobanice. Ošpetelji so tam rokavci. Proti vzhodu vedno bolj prevladuje bela barva. Tako se lepo gorenjska noša preliva "čez štajersko stran" v prekmursko.

Prekmurčeve hlače so bile široke, platnene, z všitimi modrimi in rdečimi prameni; čez te hlače je padala platnena srajca, na prsih nagubana. Telovnik je bil podoben gorenjskemu, jopič v hladnejših mesecih moder ali zelenkast, škornje je nosil pod hlačnicami. Na temno sukno kučmo je bil pripet šopek. — Žensko krilo je bilo iz rdeče volne, k njemu je bil prišit enak ali drugobarven moderc. Predpasnik črn, rokavci beli, zelo nabrani, čez prsi so nosile nekod tudi rožaste rute. Nogavice bele, škorenjčki gosto nagubani.

Maksim Gaspari: Prekmurska noša

Noše slovenskih Korošcev so bile z gorenjskimi v podobnih odnosih, kot one alpskih slovenskih Štajercev, le da so bolj pestre. Ženske so nosile tudi avbe, toda črne. Na vzhod je prišel tudi klobuk nad pečo, kar je imelo svoje odmeve celo v zapadnem slovenskem Štajerju. Poseben dragulj v slovenski oblačilni folklori je pa Ziljska dolina. Moški klobuk je imel široke krajsce, pod klobukom je nosil Ziljan še pisano čepico s čopom. Drugače se njegova noša ni dosti razlikovala od Gorenjčeve, le da so mu hlače nosile naramnice in da je nosil namesto škornjev modre nogavice. Dekleta so nosile kot skoraj povsod na Slovenskem dolge kite, žene so si jih zavijale v klobčič. Peča Ziljanke je sešita iz širokih čipk, bogato nagubana in obšita z zlatim brokatom; za vsak dan je bolj preprosta, bela. Pod tem pokrivalom so nosila dekleta še baržunast trak, ziljski šapelj, imenovan pintel. Ošpetelj, drugače podoben gorenjskemu, je na prsih gosto nagubano, pod vratom pa je še širok ovratnik. Krilo je rožasto, gosto gubano in kar ga razlikuje od vseh drugih kril slovenske noše: kratko, da

Maksim Gaspari: Noša Slovencev iz Ziljske doline

se vidijo ne samo čipke spodnjega krila, ampak tudi podveze nogavic. Modere, tudi pisane, je prišit h krilu. Predpasnik je spet gosto nagubano, različne barve. Naprsna ruta je ovita čisto drugače kot katerakoli slovenska; rekli bi od spodaj gor in pod vratom pripeta na ošpetelj. Namesto sklepanca je imela Ziljanka bogato vezan usnjen pas, katerega en kos je padal dol do krilnega roba. Nogavice so bile bele, spretno v buclje pletene, čevlji pa rdeče obrobljeni, z modrimi trakovi zadržnjeni.

Belokranjci, ki so svojo nošo poleg Ziljanov najdalje ohranili, se s to nošo precej razlikujejo od svojih prednikov v Valvasorjevih časih. Teško je to prav razumeti in priti bodo morali na pomoč strokovnjaki. Kaže pa to na to, da so se Belokranjci vrgli po svojih hrvaških sosedih. V Sičevi knjigi o slovenskih nošah, ki mi je glavni vir za to poglavje, najdemo na več mestih dragoceno razlago za to mnenje, ko navaja, da so posamezne dele belokranjske noše kupovali na Hrvaškem.

Maksim Gaspari: Belokranjska noša

Na hrvatsko sosesčino kažejo tudi Valvasorjevi opisi in slike, toda tista sosesčina je bila takrat vojaška granica, zdaj pa hrvatsko podeželje. Moški klobuk, kriljak, je bil širokokrajen; drugod so nosili namesto kriljaka liške čepice. Nad hlačami: bregesami so visele srajce; robače, prepasane z usnjnim čemerjem, za katerega so zatikali denarnico, nož in uro. Pozimi so oblekli čez bregeshe še ene hlače, čez robače bel lajbn ali prsljuk, haljo in še kožuh, za dež pa iz bičja spletene šašike, nekakšne pelerine. Belokranjec si je za vsako pot vrgel čez ramo še torbo in čutaro.

Ženske so bile bele kot možje, a ne brez barvastega okrasa. Njihovo krilo je bila róbača, njihov ošpetelj pa oplečeje, ponekod z ovrtnikom petričkom. Oplečeje in petriček sta bila okrašena z vezeninami. Vse je bilo tudi precej nagubano, grohano. Pas se je imenoval tkanica. Konec takega pasu je visel zadaj po krilu in je bil kot znak ženske nečimernosti; Baragi v Metliki kamen spodtike.

Rekli so mu črni rep. Baragove pridige niso nje izdale, pač pa fantovska hudomušnost, ko so začeli ženske v cerkvi za te repe skupaj vezati. Zimska ženska halja brez rokavov je zabunec, pa tudi kožuhe so nosile. Nogavicom so reklo hlačice. Veliko so dale na razen nakit: pocelj, juglo, javbo, glavni robec, punktek, kar vse nekako odgovarja gorenjskemu šaplju, le da prehaja ta naglavni nakit že v oblike čepic. Peča je bila pa tudi pokrivalo belih Kranjic, le da je bilo zanjo bolj domače ime pečica.

Nekakšna prelomnica med gorenjsko in obmorsko slovensko nošo je Vipavska dolina. Za primorsko nošo je bila merodajna menda vedno tržaška okolica. Moški klobuk je moral imeti zelo široke krajece in svileno vrvico; zimsko pokrivalo je bila kučma vidrovka: frkindeža. Čevlji nizki, nogavice modre do kolena. Črne široke suknene hlače so segale do kolena, iz prav takšnega blaga narejen jopič jaketa do pod kolka. Hlače in jopič sta bila obšita z barvastno svilo. Telovniku so rekli kamželin in je bil iz pisane ali bele tkanine. Zimski plašč iz sukna, kapot imenovan, je bil znotraj podložen s kožuhovino, zunaj obšit z rdečim suknom; k njemu je spadala kapuca kukulica. — Ženska peča je bila bogato vezena. Oplečja so bila bolj srajce kot ošpeteljni, nadnje so nataknile modere in si ogrnile bele, pa tudi pisane rute, pozimi še črne do pasu segajoče jope. Krila so bila živobarvna, predpasniki, gosto nabrani, spet drugačne barve, nogavice bele, čevlji zelo odprti, okrašeni z barvastno rožico in visokopetni.

Pri istrskih Slovenkah je posebno zanimivo to, da so ok. l. 1800, kot piše Hacquet, nosile v bistvu prav takšne obleke, kot jih je opisal Valvasor v Bregu pri Sv. Socerbu. Pozneje so se prilagodile nekoliko tržaški noši, le da so bila krila črna z zelenim ali rdečim robom. Prav tako moški, s to razliko, da je bil telovnik črn, kapa pa lisičja in krojena bolj na kranjski način polhovke.

Beneški Slovenci so poleti nosili prtenice, pozimi debelejšo obleko iz bele volne. Črni klobuk je imel zelo široke krajevece. Telovnik in jopič sta bila bogato pošta s pestrimi gumbi. Hlače so segale do kolena, nogavice so bile volnene, čevlji nizki; škornji le za zimo. Dežni plašč je bil spleten iz ličja. — Tudi beneške Slovenke so ljubile najbolj belo barvo. Bolj pisane so bile Rezijanke, ki živijo že

Maksim Gaspari: Noša Slovencev iz Trsta in okolice

Maksim Gaspari: Gorenjci pozimi

v Alpah. Bela peča pokriva le polovico glave, roglič visijo smelo navzdol; peča je pa le nedeljsko pokrivalo, ki ga v delavnik nadomesti barvasta ruta. Rokavci imajo kratke rokave, zimska jopa je volnena. Črno krilo se imenuje *tjamažat* in je prepasano s črnim pasom, *modrc* prevezen s srebrnimi nitmi. Čevlji nizki s srebrnimi zaponkami.

Te, v tem poglavju zelo, zelo površno opisane noše so začeli na splošno opuščati v sredini prejšnjega stoletja. Nekod že prej, drugod spej so se držale, zlasti posamezni kosi, noter v naše stoletje. Posebno stari možje se marsikje kar niso mogli ločiti od starih irhastih hlač, pozimi še težje od svojih kožuhov. To narodno nošo v ožjem pomenu dnevne govorice je izpodrinila meščanska noša, toda ljudska noša je vendar še dolgo ostala.

6. KAJ JE ŠE LJUDSKA NOŠA?

Meščanska noša je izpodrinila avbe, peče in itebale, toda slovenski kmet se tej meščanski noši še dolgo ni prilagodil tako, da ga ne bi bilo mogoče že po obleki ločiti od meščana,

od škrica. Njegov okus je bil vendar drugačen kot gosposki. Tega okusa si niso dali tako hitro vzeti ne on, ne njegova boljša polovica in marsikje tudi njuni sinovi in hčere ne. To je toliko lepše, ker zdaj mestni človek ni imel več romantičnega zanimanja in pohvale za kmetovo obleko, kot prej, ampak jo je z besedo "kmečko" celo zapostavljaj in psoval. "Si ga videl, kako kmečko si je nataknil klobuk na glavo? Poglej jo, kako kmečko se nosi!"

Toda kako dobro nam že danes dene, ko zaigrajo kakšno "Verigo" ali "Razvalino življenja", pa tudi novejšo Vombergarjevo dramo ali veseloigro, pa nastopijo babnice v kočmajkah in batirnicah in pokažejo še rob interfata! Kako lepo je bilo že po prvi vojski gledati procesije romarjev na Ptujsko ali Svete goré! Kot črne kariatide so stopale in morda še stopajo dol po kontoveljskem klancu sloke žene, ki so nekdanjo beloto zamenjale s črno, pa so vendar drugačne, kot Furlanke in Lahinje tam okoli; na glavah nosijo jerbace, te kariatide, da bodo nasitile vso tisto člove-

čad v Trstu, ki ima nekaj strganih lir, pa nobene forme.

Žalec, ko so prihajale obiralke hmelja iz štajerskega Zasavja! Ne drenjam se rad med množico, med ženskami se niti ne smem. Toda v tistih svojih celjskih letih okrog tridesetega, sem hodil v Žalec, kadar je metal iz sebe savinjski hlaпон obiralke iz štajerskega Zasavja in še rajši ob nedeljah — samo dve sta bili — zvečer, ko je bila v Žalcu promenada obiralk in obiralcev. Hmeljarski strokovnjaki so jih že poznali: te so od Podčetrka, te od tam, one od Rogateca. Kranjice so si v tistih letih zavezovale fačole tako, da so se lasje nad čelom morali videti in če niso bili že sami od sebe ogleda vredni, so bili nakolbani. Štajerke pa so si rute pomaknile čez čelo ven. Z rumenimi rutami največkrat, toda ali niso to zadnje naše peče, čeprav ne več bele?

Potem pa tisti s cukreno vodo namazani in

potem z mukami razčesani lasje naših prvobhajank! Ali ni to narodna frizura? In še vse polno drugega, kar se je vleklo in držalo do dnevov našega odhoda in se morda še vleče in drži današnje dni.

Ali so vse to naši narodopisci že registrirali? Ali so se samo pečali z davno preteklostjo in pozabili, da se tudi za njihovega življenja piše zgodovina slovenske ljudske, narodne noše? In kolikor bolj se poslužujejo mojkre na kmetih pariških in dunajskih modnih časopisov, toliko bolj bi moral etnograf paziti na vsako malenkost, ki je slovenska kmetica ne odstopi tuji modi na ljubo. Kajti so lepote na svetu, ki jih pozna samo naš kmečki človek in so to res lepote. In čim manj je še takih lepote, tem bolj so dragocene. Prišli smo namreč do tiste točke v razvoju naše narodne noše, ko je takšna živa lepota postala rariteta.

IGOR

92 BESED LJUBEZNI

Pojoč se bom spet vrnil k Tebi, mati,
lase Ti božal, v boli osivele.
Čez Rožnik bodo ptice spet zapele,
iz mrtvih sanj zbudile gozd košati.

Spet bom žareč kot sonca sij med vrati,
poljubil Te, srce Ljubljane bele,
priklical zvezde Ti v oči zgorele,
Tvoj Benjamin, najmlajši brat med brati.

Ko sem odšel — še veš? — v pomlad
brez maja,
samoten potnik sredi neme vrste,
si zajokala: zadnji sin odhaja!

Iskala si moj tihi grob brez krste,
a si prejela pismo z onstran "raja",
da bom pojoč spet gladil Tvoje prste.

Nekaj, česar statistika ne pove

Vsak dan dobimo novih gostov v našo hišo trpljenja. Statistika pravi, da eden od vsakih dvajsetih ne bo videl več svojega doma. Pa bodo kljub temu morda šli enkrat vsi zdravi domov in oni, ki bodo prišli jutri in pojutrišnjem tudi, nato pa si bo statistika izbrala iz ene same dvajsetorice morda pet, šest žrtev in tako prišla na svoje: na vsakih dvajset eden. Ta bridka resnica se bere na očeh vseh naših gostov, ki z vstopom v našo hišo dobe nov priimek: pacientje — trpini. Kdo bo? Ali onile starček, ves bolehen, ki komaj čaka, da ga polože v posteljo, tale dojenček, ki ga zaskrbljena mati drži v naročju? Morda krepek možak, ki mu ni brati na obrazu drugega kot zaskrbljenost, kaj bo z njegovo družino, ko ji ne bo mogel toliko in toliko dni zaslužiti vsakdanjega kruha, morda tistale mlada deklica, ki čaka da ji zdravniki ugotove vzrok njenih bolečin in bledičnosti? Kdo ve?

Vsak bolnik bi moral imeti pravzaprav svojo lastno bolnišnico, ki bi mu nudila vse potrebno za ozdravljenje, ki ga prav on potrebuje. Seveda to ni mogoče. Bolnišnica je nujno potreben nadomestek za individualno zdravljenje, ja pa vendar le nadomestek. Je nekaj takega, kot za svobodnega človeka vojašnica, kjer mora rekrut ob vstopu pustiti zunaj doberšen del svojega jaza in se spremeniti v številko, čim bolj podobno številkam za in pred njim, ter se podvreči vojaški izobrazbi brez ozira na njegove osebne lastnosti ali želje. Zdravljenje v bolnišnicah je podobno bolj industriji, ki dela na tekočem traku, kakor pa individualnemu obravnavanju bolnikov, kar bi bilo idealno. Zdravljenje "na tekočem traku" ima tudi svoje ugodne plati, zlasti v tem, da se izkušnje prejšnjih slučajev, ki so podobni, čeprav nikdar popolnoma enaki, dajo uporabiti pri dru-

Pogled na moderno bolnišnico Fernandez za 800 bolnikov v Buenos Airesu

gih. V modernih bolnišnicah skušajo čim bolj zmanjšati občutek, da se je bolnik spremenil v številko: ne grade več velikih bolniških dvoran, ampak sobice s par posteljami, ki dajo bolniku več domačnosti in že imamo tudi začetke takozvane psihološke medicine, posebne zdravnike, ki se samo pogovarjajo z bolniki, vliivajo jim zaupanje v sebe, voljo do ozdravljenja, optimizem in preganjajoč jim črnogleda misli.

Zdravljenje je troboj, ki ga bojujejo bolnik, smrt s svojimi neizogibnimi spremljevalci in predznanilci, ter zdravnik, ki skuša iztrgati bolnika iz objema bele žene in ga vrniti življenju. V tem boju imata bolnik in zdravnik večsah lepe, naravnost presenetljive uspehe, končno pa le podležeta. Tako je sojeno vsem Adamovim otrokom. Delo zdravnikovo ima namen odložiti končni poraz na čim poznejši čas, kar se mu v premnogih slučajih posreči, vedno pa ne. Napredku medicinske vede se mora človeštvo zahvaliti, da je teh trenutnih zmag nad belo ženo vedno več: povprečna življenjska doba človeštva se veča iz desetletja v desetletje, vprašanje, ki navdaja s strahom strahopetne materialiste in ki je rodilo največji absurd medicinske znanosti: umore nerojenih otrok.

Bolnik, ki pride v bolnišnico, pa ne prinese s seboj le svojih bolečin in telesnih tegob, ampak marsikdaj tudi celo vrsto zapletljajev, ki jim zdravniška veda ne more biti kos. Marsikdaj bolnik noče razlagati zdravniku težav, ki nimajo nič opraviti z boleznijo, čuti pa potrebo, da bi jih razkril nekemu, ki bi ga razumel, imel sočutje z njim in ga z dobro besedo potolažil. Človek, ki je veliko med bolniki in ima opraviti s stvarmi, ki jih medicina in statistika ne dosežeta, vidi in zve mnogo. Evo, nekaj zanimivosti iz mojih spominov!

DON JACINTO MARIA ZENARRUZABEITIA - JIMENEZ

Pred petimi leti sem ga prvič videl. Začela je pritiskati argentinska zima, to se pravi, hladna vlaga in od časa do časa mrzel veter z juga. Pri blagoslovu v kapeli zaslišim medraziljenimi glasovi nunic še kar lep bariton:

O María, Madre mía,
Virgencita de Luján...

Bil je don Jacinto, tako so ga vsi nazivali, ki je z začetkom zime zapustil hiralnico in prišel prezimovat v bolnišnico. Zdravniki so že kar računali z njim in mu postregli, kar se je dalo. Bil je bolan; njegovi bolezniki se pravi starost. Po poklicu je bil umetnik, pevec tangov, melodije, ki ima svojo zibelko v Buenos Airesu. V svojih krepkih letih je prepotoval stari in novi svet, prepeval v dnevnih in nočnih lokalih, pred imenitniki in preprostimi, pred poslušalci in plesalci. Bil je v Egiptu in carski Rusiji, tekmoval je s ciganskimi orkestri v Budimpešti in z zvezdami in zvezdniki pariških nočnih zabavišč, pel je v Madridu, Londonu in New Yorku. Večkrat je prepotoval vse prečudne dežele in deželice v Južni Ameriki in v Karibskem morju. To je bilo življenje! Slava, denar, veseljačenje, prešernost in brezskrbnost. Nekoč je iz same prešernosti zagнал v morje zlato uro, kakor tisti kranjski Janez, ki poje o njem naša pesem, da je po končanem vasovanju pri dekletu klobuk zagнал v vodo.

Navdušenje za tango pa se je poleglo. Nadomestili so ga drugi "šlagerji". Kot polomljena barka se je vrnil domov, reven, kot cerkvena miš. V glavnem mestu se ni mogel več u-

veljaviti, vse je norelo za Gardeljem. Začel je krošnjariti s svojimi popevcicami po notranjosti dežele in njegova umetnost se je polagoma spreminjala v obrt in borbo za vsakdanji kruh. Redki prijatelji, ki so mu še ostali zvesti, so mu pomagali, da je prišel k pevskeemu zboru gledališča Colon, a le za kratko dobo, kajti prišla je naduha in z njo izguba zvočnosti in sigurnosti glasu. Prijatelji so mu stori-li še poslednjo uslugo: preskrbeli so mu mesto v mestni ubožnici. Vsako zimo so nadloge pritiskale z večjo silo in leto za leto je bil naš gost, dokler s pomladjo ni prišlo olajšanje in nova iskrica upanja. Štirikrat je še prišel; zadnjo zimo z vidnimi znaki, da se bliža konec. Nekega dne mi reče: "Padre, opravite jutri mašo zame, v zahvalo za vse lepo, kar sem imel v življenju in v zadoščenje za vse neumnosti, ki sem jih v življenju naredil". "Seveda jo bom opravil in takoj jutri bo. Pa vsi vaši tovariši, ki se morejo dvigniti, vas bodo spremljali". Drugi dan, v nedeljo, je bila kapela polna možakov in žena, kot malokdaj. Don Jacinto je med mašo prejel obhajilo in po obhajilu so nunicе zapele njegovo najljubšo:

O María, Madre mía,
Virgencita de Luján...

Pa sem med petjem zaslišal tudi njegov glas, ki je bil sicer glas bolehnega starčka, pa poln miline in ganotja. Zapel je svoj labodji spev na čast Devičici Lujanski.

Nekaj dni na to so ga dobili zjutraj pokojno ždečega med blazinami. Odšel je za vedno. Nam pa je bilo hudo za njim.

EL GUAPO "CABEZA HINCHADA"

Prav v istem oddelku je ležal, kakor don Jacinto. Srce je bilo zanič, zelo zanič, dedec pa siten in neubogljiv, kot sto zlomkov. Guapo se pravi po krioško močan in korajžen ob enem in se rabí navadno v slabem pomenu besede. Po naše bi rekli rogovilež, pretepač in zdrahar. Nekaj takega, kot so bili fantovski kolovodje po naših vaseh, ki so ustrahovali celo srenjo, organizirali pretepe, pijančevanja in vse mogoče vragolije in bili vzrok prenekaterga glavobola fajmoštru in žandarjem. "Cabeza hinchada" pa je bil njegov psevdonim. Med ljudmi, ki ne hodijo radi po poti, ki jim jo

predpiše svetna in duhovska oblast, prava ime-na in priimki niso priljubljeni. Nadenejo si posebno ime sami, ali pa ga jim dajo tovariši. Po naše so našemu guapu nadeli ime Debeloglavec, Bučman. Bil je eden tistih, ki se mu ob pogledu na duhovnika zarede gliste v drobovju. Gledal me je grdo, kot v steklenico zaprt vrag in če sem ga pozdravil, se je obrnil v zid. Nekega večera pa sva se le spustila v pogovor. Vzrok je bil nekoliko nenavaden: posoda, ki se v olikani družbi nikdar ne imenuje, ki pa v bolniški sobi igra večjo vlogo, kakor vse druge posode in posodice, ki lajšajo bol-

niku njegove grenke dni. Ko koračim po oddelku, slišim že od daleč, kako guapo robanti in preklinja, da so se kar iskre kresale. Stopim k postelji.

"Kaj pa ti je, da si tako razjarjen?"

"To tebi nič mar!"

"Zakaj ne, morda ti pa lahko pomagam?"

"Ti mi ne moreš prav nič pomagati!"

"Naj pokličem bolničarko?"

"Saj, vrag babji, noče priti!"

"Kaj pa se je vendar zgodilo?"

"No, če že hočeš vedeti: tri ure in pol že sedim na "chati", pa mi je ne marajo spraviti spoti; pravijo, kdor jo je dal, naj jo odnese." Sindikalni spor! Bolničarka, ki je bolniku napravila uslugo par minut pred drugo uro, je ob dveh odšla, njena naslednica pa se je postavila na gori omenjeno stališče. Slabotni bolnik pa je tri in pol ure čakal, da mu izpodmaknejo tron.

"Hombre, če ni drugega, kot to, bo stvar takoj v redu!"

Potegnem artefakt izpod njega, ga odnesem, kamor spada ter odidem po svoji poti.

Drugi dan, ko pridem do Bučmanove postelje, me že ni več tako grdo gledal. Povprašam ga, če je bilo danes vse v redu. "Macanudo", mi odgovori, nato pa nekako boječe pristavi:

"Povej mi no, zakaj si pa včeraj naredil isto stvar?"

"Zato, ker sem kristjan in zato dolžan pomagati bližnjemu, ki je v stiski. Ali bi ti ne napravil tako? Saj si kristjan, ne?"

"Jaz nisem nič! Ali veš, da jaz vse farje sovražim in sem mnenja, da bi jih bilo treba pobiti, kakor so jih ponekod že?"

"Kar pri meni začni; mahni me s steklenico po glavi, pa bo enega manj!"

"O, tebe pa že ne! Ti mi ugajaš, drugi pa..."

"Kaj jih veliko poznaš, da si jim tako go-rek?"

"Še nikdar v življenju nisem imel opraviti z duhovni."

"Kaj nisi bil nikdar pri spovedi, pri maši?"

"Nikdar!"

"Ali se ti ne zdi, da prenašlo sodiš? Poglej, po svetu je več kot tristo tisoč duhovnikov. Med temi poznaš samo mene, pa praviš, da se ti dopadem, čeprav ti priznam, da sem velik grešnik in da so drugi veliko boljši kakor jaz."

"Ko pa vsi tako pravijo. Menda bo že res!"

"Saj ne pravijo vsi tako! Mnogi jih spoštujejo, ker jih poznajo in potrpe z njihovimi napakami. Premnogi pa, ki so celo življenje samo psovali duhovne, spremenene svoje mnenje, kadar jim stopi duša v grlo. Ti tudi nisi v trdni koži. To veš sam bolje, kakor zdravnik. Prav bi bilo, da bi uredil svoje račune z Bogom. Spovedati se bo treba!"

Kakor bi mu bil na kurje oko stopil! Ne, tega pa ne! Na vse moje razloge in prigovarjanja se je izmikal kakor jegulja, dokler nisem porabil najmočnejšega aduta, ki je zadel v živo.

"Strahopetec si, ne upaš se!"

Bučman je bil užaljen v svojem poklicnem ponosu. On da bi bil strahopetec, ki je enkrat pet, drugič sedem let pošteno presedel v ječi, prav zato, ker ni imel te slabosti?

"Da boš videl, da nisem strahopetec, se ti bom pa spovedal, samo povej, kako, jaz se na te reči ne razumem."

Pa sem imel kaplja na vilicah.

Takoj sem mu dal nekaj pripravljajnih "injekcij", drugi dan pa sva naredila obračun. Za daljše ceremonije ni bilo kdovekaj časa. Po obhajalu se je raznežil in se zahvaljeval Bogu za mir, ki se je naselil v njegovem srcu.

Ne dolgo potem nas je, kakor Jacinto, ponoči zapustil.

FRAU INGRID

Statistika pravi: Eden na dvajset. Pa teh eden na dvajset se desetkratno nadomesti v porodniškem oddelku, kjer se božji svet polni z novimi kričači, čeprav hoče bela žena tudi tu imeti svoj delež: včasih yzame otročička in pusti mater, drugič mamico in pusti nedolžnega črvička, tretjič pa hoče oba. V posebnem oddelku, kjer nekatere bodoče matere dalj časa čakajo poroda, sem že več dni opazoval

med večinoma mladoletnimi dekletki, ki so bila socialno zaščitena, žensko kakih 35 let, ki je imela vse znake nordijske rase: visoka in močna, rdečelasa, belopolta, obraz posejan s sončnimi pegicami. Bila je očitno nemirna. Na pozdrav je plaho odgovorila in kar videlo se je, da bi bila rada še nekaj rekla, pa ji beseda ni hotela na dan. Nekoč sem jo kar naravnost vprašal: "Gospa, vidi se vam, da vas ne-

kaj teži. Če vam morem s čim pomagati, bom to rad storil."

"Padre, jaz nisem katoličanka..."

"Gospa, jaz vas nisem vprašal, katere vere ste, ampak če potrebujete moje pomoči."

Jokaje mi je začela pripovedovati svojo žalostno zgodbo, zgodbo porušene družinske sreče in nje žalostnih posledic.

Dolga leta je bilo lepo v družinici te nesrečnice. Mož, ugleden podjetnik daleč v notranjosti dežele, žena ljubeča in dobra tovarišica in gospodinja, štirje otroci so poživljali srečni dom. Pa je vrag vtaknil svoje kremplje vmes in porušil družinsko srečo. Žena je trpela, jokala in prosila, pa vse zastonj, ona druga je bila močnejša. Prišlo je tako daleč, da je žena zapustila dom in odšla v glavno mesto k svojim daljnjim sorodnikom, čeprav je svojega moža še vedno ljubila. Ko je dobivala novice, kako se obnaša njen ponoreli mož, se je, ne iz ljubezni, ampak iz maščevalnosti spozabila tudi ona; posledice je sedaj prenašala vsa skesana in prestrašena. Skrivala je svoje stanje in par mesecev pred porodom zapustila sorodnike, in pod pretvezo, da gre v neko drugo mesto, prosila za socialno zaščito za nezakonske matere, ter pri nas čakala poroda.

Med tem je moža srečala pamet. Pognal je ono drugo iz hiše ter ves skesan pisaril sorodnikom, naj mu pripeljejo ženo nazaj. Po ovinčkih je zvedela za moževo spreobrnjenje in nad vse rada bi bila takoj poletela v krog svoje ljubljene družine, ali otrok, ki ga je čakala, je bil nepremostljiva ovira. Na zločinski način se te ovire nikakor ni hotela rešiti, kajti materinstvo ji je bilo nekaj svetega.

Prav tiste dni je pa prišel na zaščitni urad gospod s svojo nerodovitno ženo. Rada bi posinovila otroka, čigar starši bi ne bili telesno ali moralno pokvarjeni in ki bi bil rdečelas.

KNEGINJA TAMARA NIKOLAJEVNA

Bolničarka očesnega oddelka mi reče nekega dne: "Številka deset ne razume besedice po naše. Ali bi mi hoteli pomagati vi, ki "znate vse jezike", da napišem potrebne podatke?" "Seveda!" Do slovesa, da "znam vse jezike", mi je pomagal možak, ki se je nekega dne pojavil v naši veži in vsakogar, ki je dišal po lizolu in etru nekaj spraševal, pa ga ni nihče razumel. Naposled vratar pokliče mene, češ,

Matji bi ne smela nikdar več videti svojega otroka, niti poznati njegovih rednikov, ki so ugledni in zelo bogati. Otrok bo, ako Bog da, dobro, krščansko vzgojen in dedič milijonskega premoženja. Vprašali so gospo Ingrid, če odda otroka.

Ubožica je silno trpela. Srce jo je vleklo k možu in štirim otrokom, za katere je vsa živel, vedela pa je, da bi se vse porušilo, če bi se vrnila domov s sadom svoje nepremišljenosti. Srce pa ji tudi ni dalo, da bi zapustila tega svojega najbolj neboljšenega, ki je kljub vsemu le kri njene krvi in ga ljubi, kakor vse ostale.

"Padre, svetujte mi, kaj naj storim?"

"Gospa, vaše mesto je pri možu in otrokih, ki vas čakajo. Da se obnovi sreča v vaši družini, je treba žrtev. Mož je že doprinesel svojo. Ves skesan vas prosi odpuščanja. Doprinešite še vi žrtve za napako, ki ste jo v svoji nepremišljenosti napravili. Žrtvujte tega svojega otroka. Ta žrtev bo zarezala v vaše srce rano, ki se ne bo zacelila, otrok pa je ne bo čutil. Ne bodo ga imeli za najdenčka, niti ne za posinoveljenca, ampak za sina, ali hčerko, kar pač bo in nikdar ne bo zvedel za tragedijo svoje matere. Tudi take žrtve včasih zahteva materinstvo."

Uvidela je, da ni druge rešitve.

Nekaj tednov nato je dobila krepkega fantardecelasca, ki je s svojim glasom prekričal ostalih štirideset črnoglavčkov, kadar so se poskušali, kdo bolje zna.

Neko noč so ji ga vzeli. Teška limuzina je odbrzela z njim neznanokam. Že je počival v naročju nje, ki jo bo v življenju klical s sladkim imenom: mamica!

Frau Ingrid pa je odšla solznih oči novemu življenju naproti.

da morda pa bo naš padre, ki je tujec, mogel dognati, kaj možak hoče.

Iz svoje skromne jezikovne zaloge sem izvelkel potrebne "instrumente" in začel:

"Entiende Ud. castellano?"

Nič!

"Parlez vous français?"

Še manj kot nič!

"Do you speak English?"

Dvakrat nič!
"Parlate italiano?"
Odkima!
"Sprechen Sie deutsch?"
"Spet odkima!"
"Mluvite česky?"
Tude ne!
"Ste Srbin?"
Dabome, bre, šumadinac!"

Mož je bil na poti v Paraguay, k svojemu sorodniku, ki tam gori kuha žganje in dobro zasluži, pa je spotoma hotel obiskati znanca, ki je bil v naši bolnišnici. "Ya lo tiene", ga že ima, so začudeno kimali številni gledalci, ki so zvedavo opazovali moje poizvedovanje.

Pri bolnici številka deset je bilo drugače. Zнала je perfektno angleško, francosko, nemško, italijansko, tudi srbsko, saj je živela več let v naši deželi, znala je svoj blagodoneči ruski jezik, kasteljanščine pa prav nič.

Bila je ruska kneginja, ki je preživela svoja mlada leta v domovini, po boljševiški revo-

luciji, ki je njenega moža veljala glavo, se je zanjo začelo življenje, enako stotisočem njenih rojakov, ki so imeli srečo, da so ušli živi iz rdečega pekla in se potem četrto stoletja potikali po raznih deželah, čakajoč, kdaj se bo rdeča zver utrudila. Druga svetovna vojna in dogodki po njej, so tem brezdomcem vzeli zadnje upanje. Najprej je prišel sin s svojo družino v našo deželo, nato pa je poklical še svojo sedemdesetletno mater, ki ji je pripravil skromno sobico.

Kmalu po prihodu je oslepela, kar je bil za izobraženo damo strašen udarec. Ostala je priklenjena na svojo sobico, pogreznjena v večno noč. Marsikaj so poskusili, da bi očem vrnili luč, pa je bilo vse brezuspešno. Morali so ji povedati kruto resnico, da zanjo ni zdravil in za njene oči ne rešitve.

S knežjo miznostjo je sprejela novico, ki jo je pričakovala. "Ni čuda", je rekla, "ko so pa te uboge oči videle toliko gorja in toliko solza prelile."

IVAN IVANOVIĆ

Okrog trideset let je imel. Na prvi pogled se mi je zdelo, da njegova bolezen ni za našo hišo. Nervozne kretnje in preplašen pogled; znaki človeka, ki duševno trpi. Fant je bil doma tam od Vitebska v Rusiji. Med vojno je prišel v stik z zahodnim svetom in zbudile so se mu želje, da bi ga šel pogledat. Posrečilo se mu je izmuzniti se preko železne zavese. Pomikal se je iz enega beguskega taborišča v drugo, dokler ni končno prišel v Argentino, ki mu je nudila pogoje za normalno življenje. Pa revež ni imel sreče. Lotila se ga je bolezen, za katero skoro ni zdravil: shizofrenija, duševna bolezen, ki mu jo je povzročila svoboda, katere ni poznal. Videl je v svobodnem svetu toliko stvari, ki jih ni bil vajen v rdečem raju, da ni mogel verjeti, da je vse to res. Polastil se ga je strah. Slišal je, kako so tovariši razpravljali o politiki in branili vsak svoje stališče; zona ga je oblivala v strahu, da bodo zdaj pa zdaj zrastle iz tal možje tajne policije in jih odpeljali. Ko je slišal zabavljice in psovke na račun sindikalnih prvakov, ministrov in oblastnikov, je bežal kot nor, kajti iz skušnje je vedel, da se taki grehi pod komunisti kaznujejo s strelom v tilnik. Ko se pa nič takega ni zgodilo, je prišel na drugo nesrečno misel: vsi ti ljudje so

ovaduhi-provokaterji, ki hočejo njega spraviti v nesrečo. Ko se mu tudi sedaj ni nič hudega zgodilo, je prišel do še hujšega sklepa: Spravili me bodo kar na tihem s poti. S krikom "Zastrupili so me!" se nekega dne zruši v strašnih krčih. Pripeljejo ga v bolnišnico. Hitro so mu izprali želodec in preiskali vsebino. Niti sledu o kakem zastrupljenju! Mož pa je trpel dalje. Srce mu je bilo stotridesetkrat na minuto, dihal je s težavo, bruhal in se zvijal v hudih krčih. Injekcija morfija ga je pomirila. Drugi dan se je zgodba ponovila. Hrane ni upal več uživati. Zdravniki so ga stokrat preiskali, naredili kup analiz in radiografij, pa niso mogli najti najmanjšega znaka bolezni. V istem oddelku je bil interniran bivši ruski polkovnik, inteligenčen in nad vse dober človek, ki je ves bolehen čakal, da se mu iztečejo ure življenja. Ko je naš ubožec zvedel, da je tudi tu človek, ki zna njegov jezik, je od strahu skoro pobesnel. Stari rojak se mu ni smel več približati.

Nekega dne je prišel zdravnik iz norišnice. Bil sem mu za tolmača. Kmalu je dognal, da mož ne spada v našo bolnišnico, ampak v njegovo. Par tednov na to je umrl od lakote. Ni znal živeti v svobodi.

SEÑOR PEREZ IN "KAPUR"

Priimek Perez, kakor tudi vsa druga tu našeta imena in priimki, so izmišljena, kar bo, mislim, vsakomur razumljivo. "Kapur" pa je naša domača beseda. Tako pravijo naši Notranjci vladarju modernega sveta: petroleju. Perez je prišel v neprijeten stik s petrolejem in to z gorečim. Ne po nesreči, cel dogodek je sam aranžiral. Zaradi svoje žene, ki je bila ena tistih Ksantip, ki znajo svojega dedca prav na drobno in stanovitno "žreti" do obupa. Mislim, da so se ženske tega posla naučile pri moških! Perez je to žretje prenašal potrpečljivo, kot kraška mula svoj tovor, končno pa ni mogel več. SKlenil je narediti konec na način, da si bo stara to za zmeraj zapomnila. Ko mu je spet enkrat začela peti litanje, je pograbil kup papirja, starih cunj in kar je bilo primernega pri roki, odnesel vse na dvorišče in polil s kablo "kapurja". Ko se je lepo razgorelo, je skočil v plamen. Goreči kapur pa peče, neznansko peče. To je možak v trenutku začutil na lastni koži, ki je zacvrčala, kakor biftek v ponvi. Zakričal je, kakor bi bil obseden, skočil bliskoma z ognja in prhnil v pralno korito, ki je k sreči bilo polno vode. Stara je imela žehto in tako je nehoté rešila življenje svoji pokori.

Pripeljali so ga v bolnišnico. Ni bolj neprijetnega za zdraveče in za trpeče, kakor zdrav-

ljenje takegale napol opaljenega bifteka. Par desetink sekunde zadostuje, da se ožge, mesece, včasih leta dolgo pa traja, da se malo globlje ožgani deli pozdravijo in zopet pokrijejo s kožo. Perez je osem mesecev prevsel v postelji. Ležati ni mogel, sedeti še manj, kajti del telesa, ki nam pri sedenju tako prav pride, je odnesel levji delež pri stiku z gorečim kapurjem. Ni jokal in tarnal, zmerjal se je pa z vsemi izrazi, ki jih je premogel njegov besednjak, ker je bil tako neumen, da je šel v ogenj zaradi svoje stare.

Stara ga je prišla večkrat pogledat. Kdor jo je videl in slišal, se ni več čudil, da je Perez hotel storiti konec.

Po osmih mesecih se je Perez že lahko vsedel. Prišel je dan slovesa. Žena je sama prišla ponj. Ob odhodu mu je naredila lepo pridigo: "Vidiš, osem mesecev dela si izgubil. Zdaj vsaj ne boš delal več takih neumnosti. Upam, da te je srečala pamet!"

Poslušaj me, stara: Če bo pri hiši tako, kakor je bilo, bom kmalu še enkrat zakuril. Pamet pa me je res srečala. Sedaj ne bom več skočil v ogenj jaz, ampak bom vrgel vanj tebe!"

In možaki, ki so stali okrog, so prikimali: "Caramba, tiene rason!"

SIGNORITA LOLA

Bila je Lola nekdanja lepa mlada in živahna Lahinja, doma nekje v Kalabriji, črnooka, temnopolta in vroče krvi. Babilon je bil zanjo preveč nevaren; ni se znala ustavljati neštetim vabam, ki so v velemestih nastavljene mladim dekletom.

Začelo se je, kakor že tisočkrat pred njo: Mlad, prikupen kavalir jo povabi v kino, po kinu na večerjo in po večerji na sprehod v lepi limuzinji po razsvetljenem velemestu. Pozve za njen naslov in drugi dan ji pošlje, kar si je ona na tistem že tolikokrat želela: paket najmodernejših ženskih stvari: čeveljčke po zadnji modi, židano oblekico, plašček in klobuček. Kdo ne bi z vsem tem šel naslednji dan malo na promenado? "Naključje" je nanoslo, da je zopet srečala svojega dobrotnika. Kako hvaležna mu je bila. Še so dobri ljudje na svetu. On pa, da to ni nič in da se mu srce

trga od žalosti, samo, če vidi dobra dekleta uboga in zapuščena. Povabi jo v slaščičarno, kjer poslušata muziko in plešeta. Tako lepo je plesati s tem dobrim in vpljudnim človekom. Potem jo povabi na večerjo, ne več v restavracijo, ampak v nočni klub, kjer se zbira samo boljša družba. Prisedeta k mizi, kjer je že bilo nekaj imenitnih gospodov: vsi lepo oblečeni, skrbno negovani in neznansko vpljudni. Vsi so ji poljubili roko in ji stregli kot ponižni lakaji. Klanjali se se njeni lepoti in hvalili njeno obleko. Jedli so najdražje jedi in pili šampanjec in drage likerje. Bila je pijana bolj od sreče kot od preobilne pijače. Videla in doživela je srečo bogatega sveta. Pozno ponoči so se razšli z obljubo, da se bodo še večkrat videli. In tako je bilo.

Lola je kmalu postala kraljica nočnega lokala. Kavalirji so se množili, darila so deže-

vala, izleti, plesi, večerje in ponočevanja so si sledila drugo za drugim. Za delo ni bilo več ne volje ne moči; pustila ga je. Skromro sobico je zamenjala po nasvetu svojih častilcev z udobnim departementom, ki so ji ga dobri gospodje sami plačevali, pod pogojem, da se bodo tam včasih sestali na prijetno kramljanje.

Lola je pozabila na vse, kar je slišala doma o poštenju in skromnosti. Prepustila se je vrtincu opojnosti, iz katerega ni vedela rešitve. Trajalo je nekaj časa, pa so se njeni kavalirji začeli ohlajati. Babilonski zmaj je zahotel novega, svežega mesa. Nekega večera jo vrtar nočnega lokala ustavi pri vходу in ji pravi: Gospodična, brez spremstva ne smete vstopiti. Spremljevalcev pa ni bilo od nikoder. Spoznala je resnico: doigrala je.

Delo ji ni dišalo več; tudi sram je je bilo, da bi se sedaj, ko so njene tovarišice že dolgo vedele, kako živi, vrnila med nje.

Zaneslo jo je proti zabaviščem druge vrste: barom, kavarnicam in mornarskim beznicam. Nekaj let je bila spet središče teh žalostnih zbirališč človeške bede, toda strupeno ozračje je napravilo svoje. Začela je hirati in lepota je šla... Strast, pijača in prečute noči so naredile svoje: vse se je začelo izogibati oduerne nočne večere.

Končno ji je ostala le še cesta in z njo racije, ječa, prisilno zdravljenje in obvezen policijsko zdravstveni pregled.

Bila je na dnu.

Nekega dne se polije z bencinom in zažge. V strašnem stanju so jo pripeljali v bolnišnico. Dolge tedne je ležala v vročičnem deliriju in zdravniki so se čudili, kako da ne podleže. Prišla je polagoma k sebi. Začelo se je zdravljenje, ki je bilo neprestana muka: žgali so ji s srebrnim nitratom živo meso, ki je bujno raslo na pogoriščih, rezali so ji zdravo kožo in jo vcepljali na rane, pokrivali so jo z mazami in grelj z elektriko, bombardirali so jo s penicilinom in sličnimi zdravili, polnili so ji žile s serumom in s kataplazmami lajšali rane, ubogo bitje pa je trpelo, kajti ni večjih bolečin, kakor so boječine po opeklinah.

Zdravniki so bili mnenja, da bi ji močne transfuzije krvi utegnile rešiti življenje, ki je

še vedno viselo na nitki. Več litrov. Toda kje bo revica dobila to dragoceno tekočino, ko je nihče ni hotel niti videti.

Ker imam zveze z mnogimi skritimi prijatelji bolnikov, sem sklenil naprositi lete, da dajo ubožici potrebno kri.

"Lola, jutri boste začeli dobivati kri, ki smo vam jo preskrbeli."

"Če bi vi vedeli, kdo sem, bi še pljunili ne name. Da veste vi in vsi: jaz sem smrdljiva in gnila vlačuga, ki je ne mara ne Bog ne ljudje."

"Lola, motiš se. Imaš veliko neznanih prijateljev, ki nič ne vprašajo, kaj si bila in kaj si, ampak vidijo v tebi samo človeka, ki trpi in ki mu hočejo nesebično pomagati."

In so začeli prihajati dajalci krvi: milijonarka-veleposestnica in njena hčerka, mlad zdravnik, bolniška strežnica, akademik, soproga bivšega ministra in poslanika, trgovec, mati petih otrok, člani Kat. akcije, Vincencijevi bratje itd.: skozi osem tednov vsak teden po trije in dali skupno osem litrov krvi, ki so teden za tednom dajali nove moči trpečemu telesu. Dan po transfuziji so dajalci vedno prišli obiskat svojo odjemalko. Gledala jih je začudeno in vedno iznova izpraševala, zakaj so to storili njej, zavrženi počestnici. In vedno je dobila enak odgovor: Zato, ker smo kristjani. Bog nam ukazuje, da moramo pomagati bližnjemu, ki je v nesreči, brez ozira na to, kdo in kakšen je nesrečnež.

Zdravniki so imeli prav. Kri je rešila nesrečnici življenje. Leto in pol je trajalo zdravljenje in pokrivanje strašnih brazgotin z novo kožo. V obeh se ji je zopet zaiskrilo življenje.

Zrtev mojih krvodajalcev je rodila še drug uspeh: nekega dne me je prosila za spoved. Od tistega dne dalje je prejemale obhajilo vsak dan. Postala je živ zgled spokorjenke. Neštetokrat je povedala svojo žalostno zgodbo zlasti mladim dekletom, o katerih je sumila, da se bližajo poti, na katero je ona zašla in na kateri je preživela deset let svojega življenja.

Ko so jo odpustili iz bolnišnice, je kmalu zapustila Babilon. Olajšali smo ji pot v novo življenje. Sedaj je služkinja v neki redovni hiši onstran morja...

† P. HUGO BREN

Pojavilo se je pred menoj pismo iz Argentine. Datum: 21. avgusta 1954. Do branja sem prišel šele prve dni septembra:

“Za Zbornik-Koledar 1955 želimo objaviti članek o rajnem p. Hugonu Brenu. Predvsem življenjepis, dela in karakterizacijo pokojnika... Pa smo prišli na idejo, da bi naprosili Vas. Časa pa ni veliko...”

Odložim pismo in si mislim: Teško ustreči, težko odreči. Katero od obojega je težje? Pretehtajmo najprej prvo!

P. Dr. Hugo Bren

“Življenjepis in dela... Časa ni veliko”. Na pamet ne vem, ali naj grem prepisovat, kar so drugi pisali? Pa ko so že drugi pisali, ali je res tako treba, da ponavljam za njimi? Ali naj tako dolgo brskam, da bom našel kaj takega, česar drugi še niso povedali? Ko pa ne vem, kam naj se obrnem, pa ko “časa ni veliko”? Morda je že kar dovolj, da odrečem?

“Karakterizacija pokojnika...” To je obširno polje. Pa je bilo že tudi precej čedno obdelano, če se prav spominjam vsega, kar sem kje bral o rajnem

p. Hugonu od njegove smrti sem. Vendar je na tem polju še zmerom dosti prostora za nadaljnje opazke. Različni ljudje, ki smo poznali p. Hugona, smo ga različno doživljali. Res je, kdorkoli se loti pisanja o njem, se mora njegova končna sodba ujemati s sodbami vseh drugih: Bil je dober človek. In to sodbo sem nekje že bral. Tisti, ki je to zapisal, naj bo uverjen, da mu tistih besed vso večnost ne bo treba “jemati nazaj”. On, ki je pisal, in vsi, ki smo brali, smo vedeli, da niso bile besede vržene na papir zgolj iz človeške spodobnosti, ki zahteva, da se o rajnih ne piše nič — “nisi bene”. Nič — razen s spoštovanjem. Tudi človek, ki ni poznal p. Hugona le po njegovih dobrih delih, po njegovem slovesu, po njegovi priljubljenosti pri ljudeh — tudi tak, ki je živel delj časa z njim pod eno streho in z njim sodeloval v tem in onem, tudi tak bo rad prikimal in pritrdil, da je bil p. Hugo dober človek. Ne bo prikimal zgolj iz spodobnosti, prikimal bo iz prepričanja.

(Zdaj torej že pišem, nič več ne premišljam, če naj strežem ali ne. Bomo videli, kaj se mi bo natipkalo...)

Ob pisanju o takem možu torej ni treba imeti prav preveč ozirov na spodobnost. Saj skoraj ne moreš o njem kaj nespodobnega napisati. Vendar se utegne zgoditi, da imamo razni ljudje o tem različne misli. Ali je dokončno dognana misel, da je treba sliko “dobrega človeka” v obliki posmrtnice podati zgolj v njeni končni in zadnji luči? Recimo tako: Umre nam mož, ki na vsak način zasluži, da se mu vsaj v tisku postavi spomenik, da se poudarjajo njegove vrline in zasluge. Pozvaš si, da o njem nekaj napišeš. Z navdušenjem in prepričanjem se lotiš pisanja, zaključiš in daš stvar v tisk. Z navdušenjem in prepričanjem narod bere in spis mu je všeč. Pred ljudmi stoji slika rajnika, tako lepa in vzvišena, da bi bila domala primerna — za oltar. Pa se vendar nihče ne zgane in

ne reče: Začnimo delati za beatifikacijo rajnega...

Zakaj ne?

Predobro vemo, da je tudi na velikih možeh po večini jako dosti človeškega, dokler se prerivajo skozi zemeljsko življenje. Kolikor bolj od blizu si človeka poznal, toliko bolj se tega dejstva zavedaš. Morda je tista vzvišena slika, ki si jo dobil iz posmrtnice, popolnoma prava za zadnje dni onega človeka. Za tisto dobo njegovega življenja, ko se je bil že preril skozi vse mogoče človeškosti in se po raznih bojih približal visokemu idealu. Če pogledaš v življenje rajnika za nekaj desetletij nazaj, je slika naenkrat precej drugačna.

Nastane vprašanje: Ali je za posmrtnice primerno, da se omenjajo tudi take reči? Ali pa res morda zahteva spodobnost, da se poda zgolj ideal, nič pa ne nakaže pot, po kateri se je rajni do ideala preril? Dejal bo kdo, da je s tem treba počakati kakih 50 let. Takrat bo te vrste brskanje v tajnosti značaja zanimivo in primerno. Takrat se ne bodo več pisale posmrtnice in obletnice, ampak samo še zgodovina. To je pa nekaj drugega.

Toda, če si pozvan, da napišeš tudi "karakterizacijo pokojnika", si je težko misliti, da bodo za tako nalogo dobro služili sami superlativi. Razen, če je bil rajni res v vsem življenju živ svetnik. Ob smrti p. Hugona so marsikatera usta izrekla in marsikatero pero zapisalo, da je bil mož "svetniška duša". Zelo verjetno, da stvar stoprocentno drži. Naj sodi Bog in tisti, ki so bili ob njem zadnja leta. Pa tudi, če je bil, s tem ni rečeno, da je padel tak že na svet...

Jaz sem se prvič srečal s p. Hugonom leta 1912 v Kamniku na Gorenjskem. Spoznal sem ga najprej kot profesorja. Če se ne motim, je tisto leto prvič učil. Predaval nam je filozofijo in dogmatiko. Kot tak je stopil pod moje in mojih sobratov kritično rešeto. Zaenkrat nismo iskali v njem drugega kot profesorja. In je to rešetanje takoj spočetka odlično prestal. Nastopal je resno in z vso gotovostjo brez najmanjše zadrege ali oklevanja. V razlagi je bil jasen in precizen, da je kar rezalo. Latinsčino je

sijajno obvladal. Ko sem pozneje mislil nazaj na dolgo vrsto profesorjev, ki sem jih bil poslušal v letih svojega šolanja, sem našel samo dva, ki bi se dala postaviti ob stran p. Hugonu. V peti gimnaziji je bil Nemeč Jauker za zgodovino, v petem letniku bogoslovja pa Stegenšek v Mariboru za kanonsko pravo in cerkveno umetnost.

Kot profesorju smo torej bogoslovci hitro priznali p. Hugonu vso veljavo. Nismo ga pa takoj radi imeli. Kakšen bo pri izpraševanju in izpitih? Tega smo se bali. Dober profesor po navadi od študentov veliko zahteva. Povprečen študent ima pa o tem svoje misli. Vendar se nam je menda zdelo, da moramo že zavoljo njega vzeti študij zares. Pa smo se že na prvo izpraševanje dobro pripravili. Šlo je. Živahno je prikimal val našim odgovorom, popravljal, dopolnjeval. Ko je napravil vmes priznalno opazko in se nam poredno nasmehnil: *Loquimini latine sicuti Cicero* — govornite latinski kot Cicero — se nam je tudi osebno močno približal in odslej se je naselilo v nas nekaj tistega, kar povedo besede: Rad te imam!

Kmalu smo zvedeli iz ust drugih sobratov, da v zgodnjih študentovskih letih naš Hugo ni kazal posebne nadarjenosti. Nekdo je celo trdil, da je bil sprva naravnost zabit. Koliko je na tem resnice, nisem preiskoval. Morda je bilo trditvi primešane kaj nevoščljivosti. Nam to "odkritje" ni škodovalo. Vzbuja se nam je dognanje, da naravna nadarjenost in poznejša profesorska briljantnost nista v nujni zvezi. Če se je p. Hugo preril do sedanjega viška z neumorno marljivostjo, je to toliko več vredno. In smo bolj ali manj zavedno začeli preresovati v Hugonu poleg profesorja tudi — človeka.

To rešetanje se je potem vlekel skozi leta vse do njegove smrti. Šlo je bolj in bolj v podrobnosti šele pozneje, ko si nismo stali nasproti kot profesorji in učenci, ampak kot sodelavci v raznih vlogah. Nič novega, zahteva življenje je taka. Kdo ravna drugače s tistimi, ki stopa ž njimi in ob njih skozi življenje? Kdo, ki nas od blizu pozna, ravna drugače z nami?

P. Hugo je ostal na višku vse življenje kot profesor, o tem ni dvoma. Ne pa zmerom kot človek. Vseh svojih lepih lastnosti ni imel že od narave. Moral si jih je pridobiti z resnim delom, kakor je moral z resnim delom premagati — kot so rekli — svojo prvotno "zabitost". Toda dočim je to reč mogel premagati bolj v samoti, recimo ob knjigah in skrit v celici, se mu je bilo treba v drugih rečeh izbrusiti bolj ali manj javno, dostikrat v resnih spopadih z realnostjo. In ta je bila pogosto vse drugačna, kot se je bralo v knjigah.

Nobenega dvoma ni, da je imel od narave dvojno odlično potezo: temeljitost in izvirno poštenje. Morda bi se oboje dalo povedati z eno besedo: iskrenost. Na prvo je pozidal profesorja, na drugo človeka, kakršen je bil v zrelejših in zlasti zrelih letih.

Ta druga naloga ni bila lahka. Najbrž zato ne, ker mu je bila v napotje temeljitost. Bil je mož, ki je zmerom govoril naravnost. Ovinkov in zlasti zahrbtnosti ni poznal. S kompromisi si pri njem prebito malo opravil. Nagnal te je s "poglihovcem" in opravila sta. Vzemi stvari, kot jih zahteva brezkompromisna načelnost, ali pa pusti mene pri miru in vse, s čemer imam opraviti. Pomagaj si drugim, pa amen! To njegovo potezo so kmalu občutili nekateri frančiškanski kleriki, ki so mislili, da bodo pod Hugonovim profesorstvom in duhovnim vodstvom "po študentovsko" zlezli do cilja kakor že. Občutili so jo tudi taki, ki sicer niso bili lenuhi in zvijačnejši, pač pa premalo nadarjeni. Ne boš! Ali si ves sposoben za namen, ki ga ima s teboj frančiškanski red, ali pa pojdi in si išči sreče drugod! Gotovo je še kdo pri življenju, ki iz tistih časov in s tega vidika p. Hugona nima v najboljšem spominu. Sicer je pa bil približno tak vse življenje.

Občutili so, dostikrat neprijetno občutili, to Hugonovo brezkompromisnost tudi njegovi sovrstniki in predstojniki. Je že tako na svetu, da niti v samostanih ne more biti zmerom vse tako, kot predpisujejo postave, pravila in naredbe. Marsikdaj prinese življenje s seboj

kaj takega, kar postavi vodstvo pred vprašanje: Ali s kladivom ali z golo roko, če že ne z božajočo? P. Hugo je moral iti skozi marsikako trdo preizkušnjo, preden je uvidel, da kladivo ni zmerom na mestu. Če je njegova zadnja služba v Rimu v svojstvu generalnega definatorja zahtevala kaj "diplomata" v Hugonu in se je kot tak izkazal, je moglo do tega priti šele po tolikih življenjskih šolah, kot jih je rajni prestal.

Vzemimo primer. Jako spodbudno se bere v nekem Hugonovem življenjepisu: Predstojniki so ga poslali v Ameriko... In zopet: Za par let je bil poklican nazaj v domovino, a kmalu ga pošljejo nazaj... Koncem koncev je vse res, kot se bere. Brez "poslanja" in "poklicanja" bi P. Hugo ne bil odšel in bi se ne bil vrnil. In tako dalje. Bil je že ponaravi prepošten in preveč resen redovnik, da bi si mogel privoščiti kak pravcati upor. Vendar je treba priznati, da odločevanje predstojnikov ni prihajalo iz golih navdihov od zgoraj. Močno vlogo soodločevanja je igralo pri tem Hugonovo lastno kladivarstvo — njegova brezkompromisnost in udarnost. Tako bo, kot je v postavah in predpisih — ali pa ne računajte z mano! Hugonova temeljitost in logika sta navadno prevagali in zmagali — nujno je sledilo "poslanje" ali "poklicanje".

Ali je iz prevelike razdalje privlečeno, če mi v tem hipu prihaja na misel, da je bilo tudi v Baragovem poslanju v Ameriko nekaj takega? Po sto letih nič več ne zahteva spodobnost, naj se v take reči ne brska. Ali se res po enem letu ne sme? Seveda pa vsaka primera šepa, ta morda še posebno. Hugonove oči so se obrnile proti Ameriki v neprimerno manj pomembnih okoliščinah kot nekdanj Baragove. Pri samostanski šoli nekaj ni šlo po Hugonovi zamisli, ki si jo je ustvaril na podlagi predpisov. S svojimi zahtevami je postal "neznosen". Sebi in drugim. V Ameriko! Tam se bo dalo delati iz temeljev, z vso načelnostjo in brez kompromisov. Seveda se je pozneje izkazalo, da tudi Amerika ni povsem "deviška" dežela,

"Poslanje predstojnikov" ni prišlo

brez merice viharnih vremen. V takih časih je bila skoraj ena sama reč, ki je mogla Hugona razorožiti: duhovit humor. In to je bila druga njegova pozitivna lastnost, ki jo je imel od narave. Pozneje jo pa sam obdelal do velike popolnosti. Marsikdo, ki je p. Hugona le bolj mimogrede srečal v življenju, je morda odnesel o njem ta poglobljeni vtis: mož je bil duhovito šegav in prijetno dovtipen. Pa je bil neposredno dostopen tudi za humor, ki je prihajal od drugih. Celó kadar je v njem kipeló vse prej kot dovtipnost, se je zmerom takoj vdal dobremu dovtipu in tisti hip stopil ven iz svoje profesorske temeljitosti med navadne ljudi.

Naj navedem konkretni primer. Je prav iz časov, ko je bil p. Hugo prvič "poslan" v Ameriko. Trdo nam je nabijal, kako je vse narobe pri naši šoli. Ne, pa že rajši pojde v Ameriko! Poslušali smo in na tihem ugibali, kako se bo vsa reč končala. Tedaj sredi Hugonovega nabijanja zabobna po mizi šegavi p. Janez. Napravil je vtis, da hoče nekaj reči. Hugo mu res pusti do besede, pa se naprej pripravi na krepko zavrnitev pričakovanega ugovora. To se je dalo razbrati iz njegove poze. P. Janez pa naprej bobna in z njemu prirojeno hudomušnostjo mirno zine:

"Tak ti greš..."

Vsem uide smeh, Hugonu najbolj. Postal je "znosen", kar krotak. Naenkrat mu tiste, tako uničujoče, razmere niso bile več tako tragične. Janezova opazka se je tako prijela, da je imela dolgo življenje. Ko je Hugo kmalu po tistem res dobil dovoljenje za Ameriko in je zbiral dokumente ter spravljal skupaj svoje reči, je večkrat kdo obstal ob njem in mu ponagajal:

"Tak ti greš..."

Naj je bil mož še tako zamišljen v svoje delo, naj je bil njegov obraz še tako resen, tisto nagajanje je zmerom z dobro voljo sprejel. Ko je po letih zvedel, da se tudi jaz odpravljam v Ameriko, mi je poslal karto:

"Tak ti greš... Dobrodošel!"

In ko tudi na tej strani luže ni šlo zmerom vse po njegovem, pa seveda tu-

di po mojem ne, sva neredko kakšno neprijetno debato zaključila z znanim: Tak ti greš... Včasih je prišel na dan ž njo on, včasih jaz. In vreme se je začelo jasni.

Ostane pa vendar tudi res, da misel na Ameriko Hugonu ni prišla iz same negativnosti. Ni bila goli "escapism", da se izrazim po ameriško. Vsaj deloma je nadomestila neko prejšnjo, po kateri je imel Hugo lepo mero domotožja. Bila je misel na misijone — na Kitajskem. V tem hipu se ne spominjam v podrobnostih, kako je bilo prav za prav s to zadevo. Če se prav ne motim, so dejali, da je moral v bogoslovnih letih to misel opustiti v prvi vrsti zaradi zrahlanega zdravja. Kolikor vem, sam o tem ni govoril. Da pa je imel misijonsko misel vse življenje zelo blizu pri srcu, je znana reč. Mi mlajši smo že zgodaj zapazili zlasti njegovo vnemo za Kitajsko. Brali smo njegove objave v "Cvetju", kjer je priobčeval poročila o tedanjih treh kitajskih misijonarjih: Veselku Kovaču, Baptistu Turku, zlasti pa o Engelhardu Avblju. Z zadnjim sta si bila najbližja. Pisal je s tako toploto, da si moral dobiti vtis: Hugonova glava je vsa doma ob katedru, srce pa celo na Kitajskem. Sploh je bil tako širokogruden, da si niste mogli misliti karkoli "lepega in idealnega", kar bi Hugona ne privlačilo. In tiste čase, v letih po prvi svetovni vojni, so prihajali iz Amerike slovenski glasovi: Tu je treba misijonarjev za Slovence! Niso potrebni misijonov zgolj pogani. Naj bi bilo šlo Hugonu takrat doma še tako "po njegovem", bil je tak značaj, da bi bilo tudi v najbolj ugodnih okoliščinah skoraj moralo vstati v njem vprašanje: Kaj ko bi jaz šel...? Saj je moža vleklo na vse strani, samo, da si mu znal kako delovno polje v primerni luči predstaviti.

Ta mnogovrstnost nagnjenj in zmožnosti že sama po sebi razloži potezo Hugonovega značaja, ki ni bila zmerom prijetna. Napravljal je vtis notranje neumirjenosti in razklanosti. V takem nastroju ni bil zmerom spravljiv sodelavec in tovariš. Dodeni še njegovo zdravstveno stanje, ki je bilo od mladih

let bolj ali manj zrahljano, pa imaš približno skupaj ves material za analiziranje njegovega značaja: zmerom močan, pa včasih težak. Ta ali oni se je kdaj že bal za Hugona, da "ga bo nekoč še pošteno polomil". Toda kdor je imel tako bojazen, je moža kvečjemu od ene strani poznal. In si je še tisto stran napačno razlagal. Če je bila kdaj nevarnost, da bi ga vihravost in hribovska grobost — take reči je našel na njem kak površen opazovalec — zanesla s pravega pota, sta ga zmerom spet kmalu spravila nazaj iskreno poštenje in čut za humor. Res je, cesar se je lotil, je moralo biti izvedeno temeljito — zato je imel voljo držati odkazane službe le tako dolgo, dokler je mogel ravnati po tem principu. Pa čeprav je bil obenem brezobziren. In če si hotel z njim delati, si moral biti tudi ti tak. Ako se nisi vsaj trudil za temeljitost, si bil kaj kmalu "mazac" in opravila sta. Če ti je hotel dati posebno izbran titlej in te z ozmerjanjem tudi počastiti, si bil "ata žužamaža". Prav lahko bi se zgodilo, da bi s takim človekom Hugo "opravi" kar za vse življenje — to se pravi, ostalo bi za stalno med njima napeto razmerje, če bi p. Hugo ne poznal humorja. Tako si pa bil lahko z njim "do smrti skregan", ako si se mu znal približati z duhovito opazko, naj je bila še tako pikra in naravnost proti njemu naperjena, si ga spravil v smeh. Seveda ti je vrnil milo za drago — kar iz rokava je stresel kakšno, ki je bila ravno zate, pa sta bila spet dobra. Kdor rajnika s te strani ni poznal, ali pa sam ni imel smisla za humor, ni lahko shajal z njim. Če si samega sebe preresno jemal, si bil v Hugonovih očeh smešen. Tako tudi on sebe ni jemal resno, pač pa zmerom svojo službo in vsako delo, ki ga je opravljal.

Ne, tak človek že po naravi ni bil ustvarjen, da bi "ga lomil" skozi življenje. Prehudo ga nikoli ni zaneslo. Kot samostanec je imel seveda še vse druge možnosti, da je imel moža v sebi dobro zavarovanega. Svoj redovni poklic je jemal resno, saj že njegova prirojena iskrenost ni pustila drugače. Vraščal se je v globoko bogomiselnost. Opazil si

lahko na njem vse razne čednosti, ki je imel opravka z njimi pri pisanju za javnost, pri pridigah in duhovnem vodstvu izročeni mu duš. Ni nosil teh reči na razstavo, moral si ga poblize poznati, da si vedel za to. Frančiškan je bil z dušo in telesom. Pa nikoli ozkosrčen. Veliko delo sv. Frančiška in njegovih redov za Cerkev je cenil kot malokdo, ni pa trpel, da bi kdo metal senco na druge redove in redovnike kot take. Njegovemu humorju pa kot oseba zlepa ni ušel nihče, pa naj je bil še na tako visokem mestu. Dostikrat tudi strogi sodbi ne, če se mu je zdela potrebna.

Ko je papež izdal znano encikliko: Exul Familia, je v Hugonu močno odmevalo. Misli je na razne doživljaje v Ameriki in drugod. Premajhna skrb od strani visoke hierarhije za dušno pastirstvo med izseljenci, narodnimi manjšinami in podobno. Napisal je v latinskem jeziku k okrožnici svoj komentar. Dolg komentar. Pokazal je na konkretne krajevne in časovne kričeče primere, ki naj jih načela, izrečena v papeževi okrožnici, čimprej odpravijo. Slutil je, da nova okrožnica ne bo povsod nalleta na ugoden sprejem. Pa je zapisal v uvodu nekako tako: Bati se je, da bo nova enciklika doživela nekaj takega, kot je doživela Leonova Rerum Novarum. Najbolj poklicani jo bodo položili v predal in pozabili nanjo. In nekoč se bo reklo: Največji škandal našega stoletja je, da je Cerkev izgubila izseljen-ce...

Ko je imel stvar sestavljeno in lepo natipkano, je iskal potov, da bi spis objavil. Ni uspel. Z grenkobo v srcu mi je pisal: Odsvetujejo objavo taki, "qui videntur aliquid esse". Natančneje jih ni označil, pa se je dalo razbrati, da ima v mislih precej visoke cerkvene kroge v Rimu. Hugonove misli so bile povedane preveč naravnost, premalo v rokavicah. Še zmerom je bil nediplomatski! Poslal je en izvod meni in naročil, naj potipam, če bi ameriška N.C.W.C. mogla stvar kako porabiti. Seveda tudi tu niso vedeli, kam s takim "zdravilom", čeprav so priznali, da je recept odličen.

Stvar je obležala in minevali so mececi, da nisva izmenjala besed o tem. Par

dni pred smrtjo mi je pa pisal: Tista viseča zadeva — in še nekaj jih je našel — naj bo pozabljena! Očiten dokaz, da je želel za odhod na drugi svet stresti iz srca vse razne grenkobe do zadnje kapljice.

Ko so tekla leta, ko ga je življenje brusilo in ga bolezen, njegova stalna spremljevalka, ugnatla v trpljenju, je po vsej verjetnosti res že tu dozorel za nebesa, kot mislijo o njem tisti, ki so ga zadnje čase od blizu poznali. Pa naj je bil še tako "sveta duša" kot gre glas o njem, na nek način je do zadnjega ostal "stari p. Hugo" in je kot tak še vedno prav čedno spadal na ta svet. In se je tudi vedno znašel v njem. Ko je proti koncu življenja postal generalni definator, sem mu pisal: Spodobnost zahteva, da Ti čestitam, dasi veš, da se s formalnostmi nisva nikoli obkladala. Naj bo torej: Čestitam. Da pa ne bova s samo formalnostjo operirala, Ti pošiljam prerokovanje: Šest mesecev boš na tistem novem stolčku. Do takrat Te bodo ali pokopali ali boš pa odstopil in se bo reklo: Tak Ti greš...

Nič ni odpisal. Zameril? Ne Hugo! Točno po šestih mesecih pridejo vrstice: Figar, tudi v prerokovanju! Vedi, da sem še tu! Odpisal sem: Seveda, ko pa ne veš, da sem Ti na tistem podaljšal termin za nadaljnjih šest mesecev! Če boš priden, se utegne to ponovno zgoditi. Ko je kakšno leto po tistem že hudo trpel, mi je pisal: Ti, nehaj podaljsevati to reč! Bo že kar dosti teh vic...

Tedaj sem vedel, da ga je strlo. Poslavlja se. Volja do življenja je pojemala. Sicer bi pa moral mož "po vseh predpisih" biti že davno pod zemljo. Kako je prerinil do svojih sedemdeset in čez? Pomislil sem nazaj na čase, ko je zad-

njič zapuščal Ameriko in se vračal domov — umret. Tako je trdil. Če je kdo skušal ugovarjati, se mu je zameril: "Ko so pa po izjavah dveh, treh zdravnikov pljuča ena sama gnojna jama..."

S tem nam je zaprl usta in smo se vdajali. Verjeli smo, da je tudi sam res ves vdan in je napravil križ čez življenje. Pa smo kmalu zvedeli, da je ob odhodu iz New Yorka napravil s Baragom neko zavezo, če ga ozdravi. Torej le ni bila zgolj misel na smrt, ki ga je spremljala čez morje. Če bi se pa le utegnilo drugače obrniti...? Nekaj let pozneje se srečava v Rocnem pod Šmarno Goro. Brez posebnega uvoda mi poriba pod nos: Ste me mislili, kaj? Ste požgali za menoj posteljo in vse, kar je bilo z menoj v zvezi. Vam bom že pokazal! In se je potrkal na prsi in verjel, da odmeva kakor od bobna, čeprav ni. Volja do življenja in dela — kdo bi si bil takrat mislil, koliko tega ga je še čakalo! — je bila v njem bolj živa kot vera, da mu je smrt za petami. Ko je pozneje zvedel, da sta oba ameriška zdravnika, njegova nekdanja sodnika, že pod zemljo, se je spet trkal na prsi...

Pa je kajpada prišel čas, ko je slišal več in več drugačnega trkanja. In se je vdajal. To se pravi, vdajala se je tudi njegova močna narava, saj v nadnaravnem smislu, kolikor je mogel človek presoditi, je bil res zmerom pripravljen. Ni se pa z lahkoto izvila možu beseda: Dovolj teh vic... Komaj dva tedna po teh besedah je odšel — upajmo — v nebesa.

Vredno se mi zdi ponoviti: Čeprav zrel za nebesa, je p. Hugo do zadnjega diha spadal na ta svet in se znal v njem znajti. In zdi se mi, da ga imamo prav zato še posebno radi.

DOSTAVEK (20. 9. 1954)

Slučajno sem danes brskal po starih letnikih lista Ave Maria in pri tem našel letel na objave p. Hugona iz leta 1921. Pisal je skozi ves letnik pod naslovom: Z mojih potov v Ameriko. V prvi številki berem naslednje:

"Bilo je v življenju cveti, ko me je objelo hrepenenje iti v daljni svet. Kitaj-

ski misijoni so bili takrat moj vzor. Je-li bilo od Boga ali od koga, ne vem, le to vem, da se mi ta želja ni izpolnila. Prešla so leta, prišla je vojska, ki nas je z deskami zabila. Prinesla nam je raznih surogatov ali nadomestkov. (V naslednjem opisuje razne "surogate".)

"V tem času surogatov sem tudi jaz

začel misliti, kako bi za svojo Kitajsko dobil kak primeren nadomestek. Po raznih poskusih sem prišel na Ameriko. Toda predno sem prišel v Ameriko, sem moral premagati še toliko težav, da sem si včasih mislil: No, če bi bilo v nebesa tako težko priti kot v Ameriko, ne vem, kako bi bilo." (Tu mi prihaja na misel, da so pred nekaj leti naši begunci prav tako zdihovali po raznih taboriščih... Opomba pisavca.)

"Pot skozi puščavo se je začela v samostanu. V te tihe prostore bi moral cenjene bravece najprej popeljati. Ne bom jih! Moški niso radovedni, ženske pa noter ne smejo. Da pa jih ne bo pre-

več imelo in da ne bodo nazadnje še na pačno sodile, povem, da naši predstojniki desetkrat pomislijo in premislijo, preden koga iz samostanske tišine spustijo v širni svet. Jaz jim tega ne zamerim. Nasprotno! Slabo spričevalo za očeta, ki bi svojmu otroku koj, ko mu je izrazil željo, dejal: Pojdi kamor hočeš! Oče, več kot oče, mora biti predstojnik, v duhu redovnih pravil, svojim podložnim.

"Ko sem od njih slednjič vendar le izmoledoval dovoljenje in z njim pravico do vsega potrebnega, sem jo s tisoč kronami takoj mahnil na kamniško okrajno glavarstvo po potni list." — P.B.A.

1930

Bazoviške žrtve

1955

Četrto stoletje je minilo, kar so odjeknili strelji italijanskih pušk in ste padli s prestreljenimi srci in okrvavljenimi glavami na kraška tla.

Strelji, ki so zágrmeli, niso zdrobili naroda! Vi ste padli v vstajenje vseh. Blisk iz puškinih cevi je švignil skozi noč, ki nas je dušila. V luči teh strelcev so se prikazali obrazi vsega našega naroda, ki ga je teptala Italija.

Ko je kri orosila kraška tla, je tujec lahko bral v teh rdečih curkih: Slovenija bo živela!

Po petindvajsetih letih boj še ni končan in ne bo, dokler ne bo zadnja ped slovenske prsti v objemu Združene Slovenije. Vi ste znali stati in pasti — nepremični mejniki naše domovine. Za vami stopa z istim ognjem in enako odločnostjo naš rod, ki bo dovršil nedokončani boj in dosegel popolno svobodo.

USODNA BRZOJAVKA

ČRTICA IZ BEGUNSKEGA ŽIVLJENJA

1

Lojze je stal ob parnem kotlu, držal za vrstico in gledal na uro. Večerja je bila kuhana, počakati je bilo treba samo, da bo kazalec ure na steni prilezel do številke pet. Osebe je v kuhinji se je oddahnilo. Res niso pripravili beguncem kdozna kaj dobrega za večerjo, toda delati je le bilo treba okoli vročih kotlov.

Istočasno je sedel ob ojačevalnih napravah na drugem koncu taborišča operater Vilko. Priključil je ojačevalne naprave, si nadel na ušesa slušalki in čakal, da se oglasi kuhinjska piščal, ki bo priklicala ljudi iz barak, delavnic, pisarn in raznih skrikih kotov na plan. Iz glavne pisarne je namreč dobil objavo, da naj pokliče nekoga, ki je zanj prispela brzojavka iz Jugoslavije.

Lojze je potegnil za vrstico. Piščalka je zahreščala z nekim nejasnim piskom, ki Lojzetu ni prav nič ugajal. Piščalka je bila namreč vroča in se je preko vsega popoldneva nabrala voda, ki je pokvarila glas. Lojzeta je to vedno jezilo. Mislil je in mislil, kako bi to napako odpravil, pa si ni vedel pomagati. Jože mu je svetoval, naj bi namestil električno sirenko.

Lojze je stopil k oknu in opazoval, kako begunci hite s starimi škatlami od konzerv po hrano. Tudi Vilko je gledal skozi okno in ko je videl, da je taborišče že polno ljudi, je odprl mikrofona in lepo počasi s čistim glasom začel z objavo:

“Pozor! Pozor! Objava!”

Ljudje po taborišču so obstali, da ne bi prešli objave. Tisti, ki so pa že čakali v jedilnici na hrano, so začeli miriti mladež, ki se je prerivala in je objava ni prav nič zanimala:

“Pst, tiho, dajte mir!”

Iz zvočnika nad vrati jedilnice pa se je začel čist Vilkov glas:

“Bolte Albin naj se takoj zgleda v glavni taboriščni pisarni, kjer ga čaka brzojavka iz domovine!”

Begunci so se ozirali, če bi morda kje ugledali Bolteta.

Dekleta pri okencu hite z delitvijo in dolga

vrsta se počasi pomika dalje. Vsak dobi zjemalko črne kave in rezino črnega kruha. No, pa hvala Bogu, da je vsaj to. Saj živimo samo od danes do jutri, iz rok v usta.

Nekdo je v vrsti zagledal Bolteta.

“V pisarno moraš, Albin, kjer te čaka brzojavka iz Jugoslavije!”

“Kdo to pravi?” je začudeno gledal Albin.

“Kdo? Po zvočniku je povedal malo preje!”

Bolte gleda okoli sebe.

“Res, res!” so pritrjevali ljudje v vrsti. “Ali nisi slišal?”

“Nisem, pravkar sem prišel iz delavnice.”

“Ponavljam prejšnjo objavo,” se je zopet oglašil Vilkov glas. “Bolte Albin naj pride takoj v glavno pisarno, kjer ga čaka brzojavka iz Jugoslavije.”

Pogledal je po ljudeh, nato pa stopil iz vrste naravnost k okencu.

Dekleta so mu nalila kave, ljudje so se mu umikali, ko je hitel na prosto. V baraki je postavil posodo s kavo na mizo, kruh je vtaknil v žep, planil na prosto naravnost proti glavni pisarni.

Gospodična je bila že pripravljena na odhod, samo njega je še čakala.

“Po brzojavko sem prišel,” je ves zasopel povedal Albin.

“Tu je, samo podpisati morate!”

Albin je podpisal, vzel brzojavko in stopil po taborišču. Ni vedel, kaj naj stori. V barako gre nerad, ker vsi vedo, da je dobil brzojavko in bodo kar planili vanj, naj jo pokaže.

Brzojavko je vtaknil v žep, ni se je upal odpreti. Počasi se je vseeno namenil proti baraki. Pazil je, da ga nihče ni srečal. Ko je prišel v sobo, kjer je stanoval, še nikogar od sostanovalcev ni bilo doma. Albin se je oddahnil. Morda bo pa le lahko v miru prebral brzojavko. Sleknil je suknjič, kavo pa je vrgel na posteljo. Previdno je odtrgal listek, ki je bil prilepljen čez brzojavko.

Pravzaprav je že čakal na to brzojavko. Z Matevžem Močnikom sta bila domenjena, da mu bo ta, ko pride domov, brzojavil, ako bo varno, da bi se tudi Albin vrnil. Osemnajst

mesecev je že preteklo, odkar je zapustil ženo, troje otrok, starega očeta in grunt.

S krvavečim srcem je zapuščal dom. Ni mislil, da bo prišel tako daleč od doma. Toda ni upal ostati doma, ker so mu že med vojsko grozili. Ni se hotel udinjati ljudem, ki so si lastili oblast s silo in puško.

Kako rad bi se tudi on prijavil za povratek v domovino, ko je videl, da se drugi prijavljajo in odhajajo. Ni se mogel odločiti. Pošto je od doma sicer dobival, toda žena ga ni nikoli vabila, naj se vrne.

Večkrat ga je prišlo tako domotožje, da bi se najraje prijavil in šel. Toda, ko se je spomnil na ljudi, ki imajo sedaj doma besedo in oblast, se je premislil.

Srce mu je hrepenelo po otrocih. Rad bi jih že zopet enkrat videl. Kadar je bil sam v baraki, se je zamislil. Moral se je truditi, da si je v spomin priklical vsakega posebej: Majdka, Albinčka in Tončka. Ob takih mislih je postal otožen in solze so mu silile v oči.

Po dolgih mesecih bi zopet rad objel ženo. Kako sta se včasih o vsem pogovorila, sedaj je pa tako sam. Njegove roke so si želele zemlje. Dolgčas mu je bilo po njivah, po ozarrah in lazih, po vrtu in čebelah in po živini v hlevu. Zopet bi rad slišal zvonove domače cerkve; dolgčas pa mu je bilo tudi po prijateljih in sosedih.

Sedaj pa ima v rokah brzojavko, ki mu jo je poslal prijatelj Matevž, ki je odšel že pred kakima dvema tednoma domov. Dogovorila sta se kot brata, da mu bo brzojavil, če se je že varno vrniti.

S tresočimi rokami je razvijal brzojavko. Najprej je pogledal podpis: bil je Matevžev. Nato jo je pa hitro razvil in prebral besedilo:

"Albin! Ne nasedaj fašistični propagandi v taborišču. Pridi takoj domov! Tu je vse v redu! Bil sem lepo sprejet in sedaj živim doma zadovoljno in srečno. Pričakuje te Tvoj tovariš Matevž."

Albin je lepo po starih gubah zravnal brzojavko in jo vtaknil v žep.

Vsedel se je k mizi. Počasi je srebal kavo in s silo tlačil v usta košček kruha, ki ga je dobil za večerjo. Hotel je v mislih ponoviti brzojavko, toda ni se mogel domisliti celotne njene vsebine.

"Čakaj no, kako že piše"

Brzojavko je zopet izvlekel iz žepa. Ponovno jo je prebral. V sobo so prihajali sostanovalci.

"Si šel po brzojavko, Albin?"

"Sem! Tu je!"

Drug drugemu so jo pilili iz rok.

"Se boš sedaj prijavil?"

"Ne vem!" je kratko odgovoril Albin.

"Če bi bil jaz na Tvojem mestu, bi se prijavil in šel."

"Čemu si pa potem tiščal od doma? Bolje bi bilo, da bi ostal doma, žema!"

"Jaz ne grem domov, četudi mi dajo najlepša zagotovila, podpisana od samega Tita!"

"Jaz tudi ne, jih preveč dobro poznam. Me ne bodo speljali na led."

"Če gre vse taborišče domov, bo tu ostal samo en begunec in to bom jaz!"

"Prav dobro se spominjam, da smo brali v šoli zgodbo o volku krvčoku, ki je ostarel in ne mogel sam več klati živali po gozdu. Naprosil je svoje tovariše, naj povabijo gozdne živali, da se mu bodo prišle poklonit. Živali so res prihajale, volk je vsako posebej zgrabil, zadavil in požrl. Za vsako je izginila sled. In ta zgodba se danes ponavlja. Ta zgodba bi danes lahko dobila naslov: Repatriacija. Tito je brez moči, da bi nam zavil vratove, ker ne more do nas. Zato pošilja svoje prijatelje, da nas vabijo domov. In kdor gre domov, se izpostavlja nevarnosti, da mu bo lepega dne zavil vrat."

Albin je ležal na pogradu in poslušal tovariše, ki so razvijali vsak svoje misli o povratku v domovino. Morda je res, da bo ta ali oni, ki se vrne, slabo opravil, toda Albin ima v rokah brzojavko svojega prijatelja Močnika, kateremu je bolj zaupal kot lastnemu bratu.

Težke dneve je preživljal Albin. Ni se mogel odločiti, ali naj se prijavi in gre, ali pa naj še počaka. Nekateri so mu svetovali, naj gre, drugi pa so mu prinašali dokaze o onih, ki so se vrnili. Albinu pa se je zdelo, da imajo oboji prav, in se zato ni mogel odločiti.

To so izvohal tudi isti, ki so se pritiho-pili v taborišče poslani iz domovine, da bi spravili domov čimveč beguncev. Za kogar so izvedeli, da le količkaj misli na vrnitev, so ga oblegali načrtno in organizirano. Ako jim je kdo vrgel v obraz, zakaj se sami ne vrnejo, se je dogodilo, da so se res prijavili, a na dan odhoda našli kak "tehten" vzrok, da so ostali, dočim so tisti, ki so jim nasedli, morali oditi.

Albina so vedno bolj obdelovali, tako, da se jih je težko obranil. Dobro se je držal in se jih je kar močno otepal. Toda v sebi je vrtal in vrtal, da bi našel razlog, opravičilo in tak

vzrok za vrnitev, ki bi ga prisilil, da bi nekega dne stopil v repatriacijsko pisarno in se prijavil.

Noč in dan je premišljeval, toda pravega vzroka ni našel. Ni se mogel odločiti. Podzavestno pa je čutil, kako se vedno bolj nagiba k misli, da bi se prijavil in šel. Vedno bolj je postajal utrujen in komaj je čakal dneva, da se odloči in vrže vse to težko breme od sebe. Ko bi se dogodilo nekaj velikega, kar bi ga odvrnilo od misli na dom in ga potegnilo kam drugam, bi se odločil, da ostane.

Za vse, ki so odhajali domov, se mu je zdelo, kakor bi pomrli. Nihče sedaj ne ve, kaj je z njimi. Albin je premišljeval:

Begunstvo se vleče in vleče in nihče ne ve, kakšen bo konec. Ali bomo prišli še kdaj domov? Morda nas bodo lepega dne prepustili samim sebi brez hrane, brez zaščite. Morda nas bodo naložili in vrnili kot domobrance? Morda nas prodajo v Afriko, Ameriko ali Brazilijo. Lahko nas nalože na stare ladje in nas sredi morja spuste v zrak kot nerabno blago, ki dela napoto. Človek danes ne more nikomur zaupati.

Albin je, to že vse desetkrat premislil, a odločiti se ni mogel.

Toda treba se bo odločiti.

Končno mu je le prišla v glavo neka rešilna misel. Kakor je stari Simeon želel pred smrtjo videti Jezusa, tako se je tudi on odločil, da se vrne, samo, da bo še enkrat videl ženo, otroke in starega očeta. Tisti trenutek je njegovo hrepenenje po domu priklopelo do vrha. Odločil se je, da se vrne, pa četudi ga potem ubijejo, bo vsaj pokopan v domači zemlji.

2

Repatriacijska pisarna, je bila v baraki O.

"Peta vrata levo, soba številka 17a" je nekdo dejal Albinu.

Albin se je veselil povratka. Nič ga ni motila misel, da ga lahko zapro in celo umore. Samo, da bo videl ženo in otroke. Bil je pripravljen tudi na smrt. Toda ko je stopal proti baraki O, da bi se prijavil, je bil njegov korak težak in neodločen. Še vedno je upal, da se morda le ne bo prijavil. *

Gledel je napise na vratih: šivalnica, stari-na, pošta, vrata brez napisa in končno soba številka 17a. Gledal je napis na vratih, a ga ni znal prebrati. Počasi je zlogoval: Repatriation and information office.

"Vraga, kako pišejo, da človek niti besede ne razume. Ali je to angleško ali kitajsko," se je jezil Albin.

Hotel je pritisniti na kljuko, pa se je premislil. Počasi je stopal po baraki. Srečal ga je znanec:

"Kaj pa delaš tukaj, Albin, ali danes ne delaš?"

Zamahnil je z roko. Najraje bi pobegnil iz barake. Ko je prišel ko kraja, se je okrenil. Najraje bi videl, da bi bila soba številka 17a tam doli nekje pri Dravi.

Narahlo in boječe je potrkal.

Nihče se ni oglašil.

Pritisnil je kljuko in vstopil. Soba je bila velika, tako, da se je tisto bore pohištva v njej kar nekam zgubilo. Ob peči sta stali dve mizi. Za prvo je sedela neka gospodična. Za drugo pa mlad gospod, ki je z nekom govoril.

Albin je počasi snel klobuk in obstal sredi sobe. Najraje bi se premislil in odšel. Toda gospodična ga je že videla in gospoda sta se tudi že ozrla.

"Kaj boste povedali lepega," ga je nagovoril gospod.

Albin se je sklonil k njemu, pogledal na desno in levo in mu zašepetal:

"Prijavil bi se rad."

"Za povratek v domovino?"

"Ja!" je pritrdil Bolte.

"Prav, takoj bova napisala!"

Gospod je vzel iz predala šop papirjev. Spraveval je in pisal, Albin je pa odgovarjal. Ko sta končala, mu je ponudil svinčnik in mu dejal, naj podpiše. S tresočo roko se je počasi podpisal. Tako tesno mu je bilo pri srcu, kakor da bi podpisal svojo lastno smrtno obdobje.

"Sedaj je vse v redu. Kdaj bo transport odšel, vam bomo pravočasno sporočili."

"Zbogom!" je pozdravil Albin.

"Srečno!"

Po taborišču se je kmalu razvedelo, da se je Albin prijavil za povratek. Sostanovanci so ga gledali po strani. Nihče ni imel z njim nobenega govorjenja. Nekoč je Albin opazil, kako so sredi živahnega razgovora vsi hkrati utihnili, ko je vstopil. To ga je bolelo. Želel je, da bi mogel čimpreje oditi. Par dni kasneje so mu sporočili, da bo v petek odhod.

Dan pred odhodom je zvelkel skupaj svojo begunsko revščino. Pregledoval je vse od kraja. Kar je nameraval vzeti s seboj, je zlagal v kovček in prazen nahrbtnik, ostalo pa je

metal v zaboj, da bo požgal, predno odide. Bil je sam v sobi — vsi ostali so bili na delu. Bil je še dokaj miren.

Do večera, predno so se tovariši vrnili, je imel že vse v redu.

Spal je slabo. Všo noč se mu je bledlo o partizanih, šele proti jutru je zaspal.

Ko so se ob sedmih oglasile traverze v stolpu ob kapeli, ga je njegov prijatelj Jože zbudil.

Albin je široko odprl oči in skočil pokonci. Še predno je bil popolnoma oblečen, se je oglasila piščalka nad kuhinjo. Albinu je bilo hudo; vedel je, da njega zadnjikrat kliče.

Ko se je vrnil s kavo, so ga vsi čakali v sobi. Albin je hitro posrebal kavo, kruh je pustil kar na mizi.

Zavihtel je nahrbtnik na ramo in se začel poslavljati. Težko se je ločil. Leto in pol ni dolga doba, toda z vsemi temi ljudmi so ga vezali veliki časi in globoko prijateljstvo: domobranstvo, beg, Vetrinje, barake. Vse so med seboj delili. Bili so časi, ko so trije pili kozarec vode in jih je pet kadilo eno cigareto. Smrti so skupaj gledali v oči. Albin je v tistem trenutku čutil, da je s temi ljudmi skupaj v nekaj letih doživel več kot preje v tridesetih.

“Zbogom, prijatelji!” je dejal in prvemu ponudil roko. Ostale besede so mu obtičale globoko nekje v prsih, da ga je zbolelo pri srcu. Šel je od enega do drugega in vsakemu stisnil roko.

“Zbogom, Albin! Srečno pot. Upamo, da bomo kmalu tudi mi prišli za tabo!”

Jože je pograbil kovček in sta odšla.

V baraki O so se pred repatriacijsko pisarno zbirali begunci. Nihče ni govoril. Še otroci so molčali.

Prišel je neki Anglež od UNRRA-e in jim pomignil, naj mu sledijo. Vodil jih je v skladišče, kjer je dobil vsak cel štirindvajset urni zavitek. Vsak, kdor je odhajal v domovino, je dobil za nagrado tak zavitek. UNRRA namreč ni imela samo nalogo za preskrbo beguncev, večja in važnejša njena naloga je bila repatriacija.

Kako bi bili tisti, ki so bili primorani živeti v taborišču veseli, če bi vsaj od časa do časa dobili za priboljšek tak paket. Skozi pol leta so morali otepati samo repo. Povratniki v domovino pa teh paketov niso bili prav nič veseli. Gledali so jih kot Judež svojih trideset srebrnikov.

Pred glavno pisarno so se ustavili trije tovrstni avtomobili. Na prvega so naložili prtlja-

go, na druga dva so pa poskakali povratniki.

Okolj avtomobilov so se zgrnili begunci, da se poslove od svojih prijateljev. Prišel je tudi ravnatelj taborišča, visok Avstralec, ki je v svoji uniformi sličil ladijskemu kapitanu. Vsakemu posebej je podal roko. Nekdo je ta prizor fotografiral.

Šofer in sprevodnik sta sedla v kabino. Počasi je potegnili prvi avtomobil z mesta. Drug drugemu so ljudje mahali v pozdrav, mnogi so si brisali solze.

Stražnik pri izhodu iz taborišča je odprl težko leseno zaporo. Avtomobili so zdrčali na cesto, kjer jih je zagrnjal oblak prahu in dima.

3

Sredi popoldneva so se avtomobili ustavili v Področici. Obkolili so jih Titovi vojaki. Šoferji so odprli zadnje strani avtomobilov. Povratniki so poskakali na tla. Nato so dobili že vsak svojo prtljago.

“Koliko časa ste vozili,” je vprašal vojak šoferja.

Skomizgnil je z rameni in pokazal, da ga ne razume.

V postajnem poslopju so dobili šoferji malo in cigarete. Hitro so vse pospravili in odšli. Žalostno so begunci gledali za njimi.

Šele proti večeru je pripeljal vlak. Begunci so bili utrujeni in lačni. Zbasali so se v vozove in pol ure kasneje so bili že na Jesenicah.

Po skoro dveh letih so zopet stopili na domača tla. Toda malo veselja je bilo v njih. Čutili so, da to ni tista domovina, ki so jo pred dvema letoma zapustili. Izstopili so iz voz in posedli po prtljagi.

Prišel je neki železničar:

“No, ste le prišli; ste mislili, da vas bomo požrli?”

Nihče mu ni odgovoril.

“Vzemite prtljago in pojdite za menoj!”

Tiho in brez besede so mu sledili. Med tem se je že popolnoma znočilo.

Ob postajnem poslopju je stal dolg avtobus, v katerega so vkrcali povratnike. Kje so se vozili in kam, ni nihče vedel. Po kakih petnajstih minutah je avtobus ustavil. Vsi so morali izstopiti. Opazili so, da so jih pripeljali v neko taborišče, ki je bilo ograjeno z žično ograjo. Nad vhodom je bil napis: BAZA ZA REPATRIACIJO.

“Vsi za mano!” se je oglašil nek vojak, ki se je prikradel iz teme.

Počasi so mu sledili. Bili so utrujeni in be-

gungsa revščina je bila težka. Prišli so v večjo sobo, v kateri je bilo kakih trideset postelj.

"Tu boste prenočili. Vsak naj si izbere posteljo. A ne ležite takoj, ker boste dobili preje večerjo!"

Vsak je poiskal primerno posteljo in truden sedel na prtljago. Nekateri so že poiskali posodo in žlico. Cigansko begunsko življenje jih je že naučilo, da brez teh dveh stvari nihče ne more hoditi po svetu, če noče biti lačen.

Odprla so se vrata: "Večerja!"

Kuhar je točil kavo, njegov pomagač je pa delil kruh.

Po večerji so vsi trdni polegli in pospali.

Albina je dan precej utrudil. Za vse je bil precej brezbrizen, domišljija je ponehala, še skrbelo ga ni preveč. Noč je dobro prespal kot že dolgo ne.

Naslednje jutro ob sedmih so dobili zajemko kave in kruh, kot prejšnji večer.

Uro kasneje jih je prišel iskat vojak in jih odvedel v veliko barako, ki je stala pri vhodu. Sedaj, ko je bil dan, so se šele razgledali, kam so jih prejšnji večer pripeljali.

"Postavite se v vrsto, nato pa drug za drugim prihajajte v pisarno!"

V svetli in veliki sobi so trije civilisti sedeli za mizo.

"Tu sem stopi!" je dejal prvi Albinu. "Tole polo izpolni, ali pa še bolje, jaz bom pisal, ti pa samo jasno in glasno odgovarjaj."

Bila je stara pesem: ime, priimek, ime očeta in matere in tako dalje in tako dalje.

Ko sta končala, je vzel polo v roko drugi: "Imaš s seboj kaj tujega denarja: šilinge, lire, marke?"

"Nimam ničesar," je dejal Albin.

"Imaš avstrijske ali nemške časopise?"

"Nimam!"

"Pozneje bom prtljago pregledal in gorje, če pri kom najdem kaj sumljivega!"

Tako se je vrsta pomikala dalje. Albin je plašno gledal okoli sebe. Vedno se je bal, da ga bodo poklicali in kam odvedli in zaprli, morda celo ustrelili.

Ko so bili vsi registrirani, jih je vojak odvedel k zdravniku repatriacijske baze.

Drug za drugim so vstopali.

"Dober dan!" je pozdravil Albin.

Zdravnik ga je pogledal od vrha do tal.

"Kakšen dober dan? Smrt fašizmu!"

Bolte je potegnil z glave klobuk, sestra pa se je muzala.

"Zakaj pa ne odgovoriš, če te pozdravim?"

"Bog daj" je dejal Albin.

"Kakšen bogdaj? Svoboda narodu se reče!"

S par vprašanji je bila zadeva z zdravjem končana.

"Smrt fašizmu!" je pozdravil Albin, ko je odhajal. Nihče mu ni odgovoril.

Kako je bilo to težko. Ko je bilo vse to zaslisevanje okoli poldne končano, je bil Albin bolj utrujen, kot pa takrat, ko je v špitalu ves dan v gozdu napravljaval drva za taborišče.

Pri kosilu je Albina nekdo pocukal za rokav. Albin se je okrenil in pred njim je stal — Matevž Močnik.

Albin se je tako prestrašil, da je skoraj spustil porcijo iz rok.

"Matevž!" je vzkliknil Albin. S široko odprtimi očmi pa ga je vprašal, kaj vendar dela tukaj. Ali ni doma?

Odšla sta v sobo. Podala sta si roke.

"Albin, ali si prejel mojo brzojavko?"

"Sem, hvala Ti zanj!"

"Zakaj si pa prišel za mano?"

Stopila sta iz barake po taborišču.

"Zakaj sem prišel? Saj si mi vendar brzojavil, naj pridem za Tabo!"

"Jaz, da sem Ti brzojavil, da pridi za menoj?"

"Seveda, tu je brzojavka!"

Albin je izvlekel iz žepa brzojavko in jo ponudil Matevžu, ki jo je hitro odmotal in preletel z očmi.

"Barabe!" je siknil skozi zobe.

"Kaj mi nisi brzojavil, naj pridem?" se je začudil Albin.

"Kaj še! Ko sem prišel sem v bazo, sem se takoj pozanimal, kako je doma. Tiste ljudi, ki dolgo čakajo na rešitev, da jih izpuste iz baze, svojci lahko obiskujejo. Od teh se marsikaj izve. Mož prav malo pride domov. Mlajše takoj vtaknejo v vojaško suktnjo in jih pošljejo na Grško, starejše pa na prisilno delo v Kočevje. Toda boljše smrt kot Kočevje. Tisti, ki pridejo domov, pa nimajo ne stanovanja ne dela. Slabše se ravna z njimi, kot smo včasih s cigani. Poleg tega pa gorje beguncem, kadar pride čas za to. Seveda, sedaj bi radi še preje čimveč ljudi spravili domov. Ko sem vse to zvedel, sem napisal brzojavko in jo oddal neki ženski, ki je šla domov, s prošnjo, naj jo odda na pošti."

"Kaj pa si mi pravzaprav brzojavil?"

"Samo dve besedi: Albin, počakaj!"

"Ja, na kakšen način sem pa potem prejel tole brzojavko?"

"Na kakšen način? To si lahko misliš!"

Po tem razgovoru je Albin zgubil vsako upanje, da bi še kdaj srečno prišel domov.

4

Begunci so prihajali in odhajali iz baze. Število onih in drugih sicer ni bilo veliko, toda za silo so se vedno menjavali.

Albin in Matevž sta iz dneva v dan čakala, kdaj bo prišla zanju kaka rešitev. To čakanje jima je pilo življenjske moči. Kaj hočejo z njima? Zakaj ju ne puste domov? Zakaj z njima ne opravijo hitro kar mislijo?

Albin je še bolj trpel kot Matevž. Ta negotovost mu je zrahljala živce. Slabo je spal. Neko noč je pa trdno spal in živo sanjal.

Sanjalo se mu je, da so ga pustili iz baze in da se vozi z vlakom proti Kranju. V vlakcu je bilo veselo razpoloženje, kot takrat ko se je vozil na dopust od vojakov. V Kranju je izstopil. Pred postajo je stal nov voz, v katerem je bil vpežen rejen konj. Bolte ga ni poznal. Včasih je poznal vse konje vseh gospodarjev daleč naokoli. Nekdo ga je pocukal za rokav:

"Albin!"

Okrenil se je in pred seboj zagledal ženo: "Da si le prišel, Albin!" mu je rekla.

Nato sta stopila k vozu. Albin je bil kar presenečen. Nov voz in tak konj. Tako lepih konj niso imeli vedno pri hiši. Poleg voza je stala najstarejša hčerka Majda. Z razprostrtimi rokami je objela očeta okoli vratu. Albin jo je dvignil k sebi. Od veselja sta se Albinu utrnili dve debeli solzi. Majda ju je obrisala s svojimi gostimi lasmi.

Sedli so na voz in se odpeljali. Kmalu so bili v vasi. Sredi dvora je voz obstal. Mlajša dva sta začudeno gledala tujega moža, nista ga poznala. Bila sta še premajhna, ko je odhajal od doma.

"To je atek," je dejala mama.

"O, kako sta že zrasla," se je čudil Albin.

Počasi je pridrsal oče: "O, Albin, da si le prišel," je dejal in ga potprepljal po rami. "Veliko hudega smo prestali ves ta čas."

Stopili so v hišo. Vse je bilo lepo in snažno kot za Veliko noč. Posedli so okoli mize. Žena je prinesla jedi: gnjati, klobas, in kruha; oče je pa točil vino.

"Na zdravje, Albin!"

Albin je prijel za kozarec, da sta trčila.

Tedaj je pa Albina nekdo stresel za roko, da se mu je polilo vino.

Albin je odprl oči. Nekdo ga je stresel za roko. Bilo je čas vstati. Iz lepih in prijetnih sanj se je zbudil v kruto resničnost.

Po zajtrku sta odšla kot ponavadi z Matevžem na sprehod po taborišču.

"Danes se bo nekaj zgodilo, Matevž," je dejal Albin. "Imel sem tako žive in lepe sanje, kot bi v resnici doživljal povratek na svoj dom."

"Tudi meni se zdi," je dejal Matevž, "kakor bi me kdo zasledoval. Ves nemiren sem in vedno gledam okoli sebe, če me morda res kdo ne zalezuje."

Albin je nato pripovedoval sanje, Matevž je pa kimal in poslušal. Sonce je bilo toplo, prihajala je pomlad. Ko sta zavila okoli zadnje barake, sta v kotu ob ograji pri smetišču opazila vojaka, ki je čistil svojo brzostrelko.

"Joj, kako jih jaz težko gledam. V vsakem teh ljudi vedno vidim tistega, ki me bo uničil," je dejal Albin.

"Ognivá se mu in pojdiva na drugi konec taborišča" je bil istih misli Matevž. Ozrla sta se in opazila, da se tudi drugi begunci sprehajajo za njima.

Vsi so opazovali s kako vnemo vojak čisti svojo puško. Nato je vstal, pogledal proti svetlobi skozi cev in se zopet vsedel. Nato je nekaj zaropotalo, nato pa nepričakovano zabrljalo. Begunci so videli, kako sta Albin in Matevž zakrillila z rokami, nato se pa zgrudila na tla.

Vojak je vrgel puško proč in tekel k Albinu in Matevžu. Kmalu se je zbrala množica okoli ponesrečencev. Poveljnik vojaškega oddelka baze je prišel s kakimi osmimi vojaki. Najprej je zapovedal vsem radovednežem, naj takoj odidejo, nato so pa odnesli trupli v neko prazno barako. Vojak, ki se mu je pripetila nesreča, je bil uklenjen in odveden.

Še isti dan so obvestili ženi obeh žrtev. Naslednji dan sta že prispeli v bazo. Kratko in jasno jim je poveljnik povedal, kako se je nesreča zgodila. Prosili sta, če bi smeli vzeti vsaka svojega moža in ga pokopati v domači fari. Zelo nerad jima je poveljnik to dovolil. Branil se je menda le zaradi lepšega, saj je vedel, da mrtva protikomunista nikomur ne moreta več škodovati. Ko sta ženski odšli, je vzel iz miznice povelje, ki ga je dobil iz višjega mesta, da morata biti Močnik Matevž in

Bolte Albin likvidirana še v bazi in nanj pripisal datum likvidacije in datum, ko sta ženski odpeljali trupla svojih mrtvih mož. Nato je dal privedi vojaka, ki se mu je pripetila "nesreča".

"Dobro si opravil svoje delo. Tu imaš dovoljenje za mesec dni dopusta."

Vojak se je zahvalil in šel. S tem je bila zadeva dokončno rešena.

Vodja barake v Špitalu, v kateri je Albin stanoval, pa je prejel prav tisti dan, ko je Albin odšel, zanj dopisnico, na kateri je bilo s

slabo pisavo napisano: "Mnogo ljudi se sedaj vrača domov. Albin, Ti pa še počakaj, je še prezgodaj!" — Prepozno, je dejal vodja barake in vrnil dopisnico pošti.

"Albin! Ne nasedaj fašistični propagandi. Vrni se! Doma je vse v redu!"

Albin pa je bled in nem ležal na mrtvaškem odru. Okoli njega so jokali njegova žena in njegovi trije najdražji: Majda, Albinček in Tončka. Skoraj po dveh letih se je vrnil mednje, pa jih ne more objeti. Njegove želje so se spolnile samo v sanjah.

SLAVKO SREBRNIČ

Razkošna godba večerne zarje

Razkošna godba večerne zarje
buči skozi škrlatne, ognjene, vijolične piščali,
zaliva gozde, žitno polje, se vtaplja v barje —
zavzeti jo zremo in pijemo ljudje in živali,
vanjo upiramo široko razprte zenice,
od pričakovanja presunjeni smo pred njo obstali.

Si, zarja, perot ognjene ptice —
in jutri že mrzli pepel pogorišča
nam veter zajedal bo v žalostno lice
in jedko vodo le zajemala bodo sreče žejna prgišča?

Ali si ti melodija večerna
antifona težko upanih časov,
ko spet bodo srca ubrana in mirna
in duše dobrotne ko njive, ko polne so klasov?

Zdaj me zalivaš še, zarja, z razkošjem ognjenim —
v tvoje valove se vtapljam ko v morje galebi,
mislim ne bom se prepuščal bolečim, svinčenim,
v svoje čarobne me barve zagrni, zagrebi!

† M. ELIZABETA

L. 1948 je prišel k meni v Gorici mlad salezijanski klerik in me prosil za podatke o slovenski pesnici Ivani Kremžar, da pripravi razpravo o njej na vseučilišču v Padovi. Pogledal sem ga začudeno: Ivana Kremžar — saj je ne poznam. Še bolj se mi je čudil on: Kako, da ne, saj je vendar znana m. Elizabeta Krem-

žar. Zdaj sem se mu nasmehnil: M. Elizabeta — kdo je ne pozna! Pa kdo misli na to, da se je nekoč imenovala Ivana Kremžar. Ivano Kremžar pozna malokdo — malokdo pa ne pozna m. Elizabete, uršulinke, vzgojiteljice, ravnateljice in zlasti pesnice.

In m. Elizabete ni več med nami: 14. marca 1954 je umrla.

Njena življenska pot je na kratko tale: Rodila se je 17. aprila 1878 na Viču pri Ljubljani iz poštene in pobožne družine, kar je dalo smer in pečat vsemu njenemu življenju — njena pot je vodila k Bogu.

Pri uršulinkah v Ljubljani je obiskovala in dokončala ljudsko in meščansko šolo in učiteljšče, maturirala pa je na državnem učiteljišču v Ljubljani l. 1897. L. 1902 je napravila iz matematično-tehnične skupine izpit za poučevanje na meščanskih šolah; l. 1908 je napravila še dopolnilni izpit iz slovenščine.

Kot učiteljica in ravnateljica je poučevala 30 let na uršulinskih šolah, skoraj ves čas v Ljubljani, kjer je začela s poukom l. 1897. V letih 1915-1916 je poučevala rudarje na erarični šoli v Idriji. V letih 1916-1923 je bila ravnateljica vnanje meščanske šole, od l. 1923 naprej pa ravnateljica uršulinskega učiteljišča.

V uršulinski red je vstopila v Ljubljani l. 1898. Ko je poučevala v Idriji, je bila hkrati

prednica tamkajšnje uršulinske postojanke. L. 1928 je postala prednica ljubljanskega uršulinskega samostana, kmalu nato provincialna prednica vseh uršulinskih samostanov v Jugoslaviji in je opravljala to službo z malimi presledki do l. 1950. L. 1951 se je preselila iz Ljubljane v škofjo Loko.

Ko je bila v osmem razredu, je napisala prve pesmi. Njene učiteljice uršulinke so jo bodrile, naj nadaljuje. In življenje m. Elizabete, ki je bilo vse kot Bogu peta pesem, se je prelivalo v jasne in zvoneče verze. Sodelovala je pri dolgi vrsti slovenskih listov: pri Dom in svetu, Vrtnu, Angelčku, Bogoljubu, Glasniku presv. Srca Jezusovega, pri ameriški Ave Maria in drugod. V knjižni obliki je izdala l. 1916 svojo prvo zbirko pesmi z naslovom *Iz moje celice*. L. 1923 je sledil drugi del z istim naslovom. Knjiga prigodnih je *Cvetje na polju življenja* iz l. 1919. Nežna in globoka premišljevanja so *Srčni rubini sv. Terezije Dete Jezusa* iz l. 1927. Iz španščine pa je prevedla Calderonov misterij *Sv. maša*.

Pesem m. Elizabete je lirična. V pesem je prelila svoje religiozno življenje, življenje moleče in premišljuječe duše, ki ji je gibalo ljubezen do zadnje Skrivnosti in s to ljubeznijo povezana ljubezen do slovenske besede. Njene pesmi niso plod literarnega napuha in ničemurnosti, ampak so naravni in odkritosrčni izlivi jasne duše, ki je hotela skrivnostno zvenenje svoje duše preletiti še v druga srca. In to se ji je posrečilo že s samo pesmijo, potem pa so ji pomagali še glasbeniki, ki so nešteto njenih pesmi uglasbili in je tako na melodijah cerkvenih zborov njena pesem preplavala vso Slovenijo in potrkala na vsa srca, da jim pokaže pot k luči neminljive lepote. Pesem m. Elizabete je gladka in zvočna, misel je zaokrožena, izraz preprost, a iskren in živ, čuteč. Njena pesem je načinoma njeno življenje, zato je dala knjigi naslov *Iz moje celice*, večkrat pa je njena pesem molitev sama. Oblikovno so vplivali nanjo naši večji pesniki: Prešeren, Gregorčič, Medved in še Sardenko, vendar je našla svoj izraz in svoje čustvo in svojo misel.

M. Elizabeta zavzema med slovenskimi pesnicami odlično mesto in je gotovo največ lepote natrosila v naše duše od vseh žena, ki so kdaj v slovenskem slovstvu prijele za pero.

"Uživanja lačni"

MOJI PRVI VTISI IZ SEVERNE AMERIKE

Dokaj let bo že, odkar so Združene severno-ameriške države padle v "nemilost". Tedaj se jih je prijel vzdevek "materialistična Amerika". Amerikanci dobro živijo, se vozijo v avtomobilih, stanujejo v udobnih hišah, imajo dovolj vsega, česar si žele... O izseljencih in o ameriških Slovencih smo vedno imeli takšne vtise: so ljudje, ki se vtaplajo ali pa se bodo vtopili v uživanju. Včasih se mi je zdelo, da govori iz takega obsojanja zavist ali nevednost, zlasti še, kadar sem slišal obsojanje in sojenje iz ust človeka, ki nikoli ni živel v Združenih državah...

Ko se je ladja oddaljevala od obal Južne Amerike in prerezala ekvator, je vsak dan rastla moja radovednost: kakšni bodo vtisi o Združenih državah, o Ameriki, kot smo doma to umeli. Južno Ameriko so Slovenci v prejšnjih desetletjih bolj malo poznali; ko so govorili o Ameriki, so vedno mislili na Združene države.

Prvi pozdrav iz ameriške obale so nam poslali masačutski griči; po nekaj urah smo zavozili v dolgo pristanišče Boston: ponovili so se prizori, ki jih vidiš po vseh pristaniščih: mnogo ladij, delavci, oblasti, ki pridejo pregledovat dokumente, nekaj ur čakanja, in mesto, ki drvi svojo pot... Poslovil sem se od mornarjev našega malega parnika in začelo se je tavanje po Združenih državah. Boston, New York in še nekatera okoliška mesta, pa Cleveland in Chicago v osrčju ogromnega ozemlja Združenih držav, mrzli božični prazniki v viharji Minnesoti in potem dolg skok preko ravnin in gora k obali Tihega oceana v državo Kalifornijo. Dolga pot, ki jo lahko narediš z letalom sicer v nekaj urah, pa je mene stala kar dva meseca: imel sem zato dovolj prilike in časa, da sem lovil vtise, ki so dostikrat kot dež lili name. Res, ni kar tako, pasti v Združene države! Ne moreš ostali brezbrizen na vse kar vidiš in slišiš.

Ne kaže, da bi postavil po vsem "Ameriko" na zatožno klop, sestavil obtožnico in začel z dokazovanjem, da je to "materialističen svet", gnil in puhel, pa domišljav in oblastiželjen. To delo, v kolikor je morda treba, ga že predobro opravlja komunizem in sicer celo z laž-

mi, pa le s kakšnimi lažmi, in zato ni treba že znanih "trditev" ponavljati. Poleg tega je modrovanje o mišljenju ljudi in načinu življenja podvrženo nevarnosti šolske suhoparnosti, ki je vsi imamo menda kar preveč. Zato le nekaj drobnih sličic o Združenih državah!

Cerkve: Sem duhovnik; zato je bilo prvo večje iznenadenje zame, ko sem v Bostonu in pozneje po drugih mestih naletel na stotine protestantskih cerkva in kapelic. Katoličanov je v Združenih državah le slaba petina; so pa najmočnejša skupina, ker protestantje so razdeljeni na mnogoštevilne sekte. Atenci so v časih sv. Pavla postavili na trgu oltar neznanemu Bogu in apostol narodov sv. Pavel je to izrabil za svoj prvi misijonski govor v Atenah. Po mestih je v tej deželi toliko ver in sekt, da bi samo še manjkala kaka cerkev v čast "neznanemu Bogu". Protestantizem in druge, nekrščanske vere so ustvarile tako versko pestrost, da se človek res vprašuje, kako daleč bo ta razcepljenost šla.

Cerkve so v večini nove, mnoge prav moderne in za naš okus čudnih oblik: ameriška gradbena umetnost je zelo praktična: cerkev ni okras, ampak prostor, kamor pridejo ljudje Boga častiti in je treba, da je vse praktično, da vsak na oltar lahko vidi, lahko vse sliši, udobno sedi, da ga pozimi ne zebe in da mu poletj ni vroče... Malo važnosti pa polagajo na umetnost ali na gradnjo, ki bi preživela bodoče rodove in stoletja. Le malo templjev, ki jih v masah gradijo po ameriških mestih, je takih, da bi preživeli stoletja ali tisočletja. Se ti ameriški verniki pač ravnaajo po Gospodovem naročilu: Dovolj je dnevu njegova lastna teža — kaj bi še mislili na bodoča stoletja!!

Verška svoboda: V večini so ameriški ljudje silno strpni in spoštljivi, kar se vere tiče. Navadno o veri ne govore, če si niso edini, to je, če niso iste vere. Vsak po svoje in spoštovanje do drugih, ki drugače mislijo. Ker mnogi vero menjajo, opuste, ali pa zopet poprimejo čez leta, je globoko ukoreninjen verski indiferentizem, če, vse vere so dobre. Najmanj indiferentizma imajo katoličani; pa se jih zato drugi nekoliko bojijo; protestantje

nas sumničijo, češ, da smo mi nevarni za svobodo vere, ker da hočemo vsakemu nadeti katoliške dogme. Ta očitek se vleče že dolga leta in venomer se morajo katoličani otepati napadov protestantov, češ, da katoličani niso pravi demokratje. Dasi se protestantje med seboj bridko borijo in cepijo vedno naprej, so v borbi proti katoličanom edini; slišijo se glasovi, da bi oni končno našli tudi kako sredstvo, da se pobotajo s komunisti. Njihove verske resnice so zelo poceni, jih lahko hitro spremeni in kako prilijčijo novim zmotam, samo da rešijo svojo sekto.

Ob sobotah najdeš v časopisju vse polno oznanil o nedeljskem bočastju. Celo ženske so "kot duhovniki" in predstavniki raznih sekt fotografirane na propagandnih oglasih. Res bo, da nikjer na svetu ni ob nedeljah toliko bogočastja kot v Združenih državah. Ni to bogočastje vselej pravo, niti ni vedno krščansko, toda ljudje se Boga spomnijo na Njegov dan in brezbožne propagande ni: brezbožniki pač ne gredo v nobeno cerkev, sinagogo ali tempelj, toda Boga se tukaj ne preklinja. Če sedaj pomislimo, koliko javnega nečastja in blatenja trpi vera po raznih drugih državah, moramo vendarle priznati, da je ta dežela morda prva ali vsaj med primi, kjer najdeš interes za Boga in za vero.

Vsak pojav vere to ljudstvo spoštuje: uniformiranega duhovnika gledajo s spoštovanjem, pa naj bo katere koli vere predstavnik.

AMERISKI ZNAČAJI:

Amerikanci so lahkega značaja. Ker niso nikoli prestali velikih nesreč in je njihovo življenje udobno in lahko, ne boš našel med njimi težkih in zagrenjenih ljudi, vrtajočih mislecev in filozofov. Podobni so otrokom: ob udobju, ki ga imajo na razpolago, bi se mogli res krasno oblačiti; pa se nosijo mnogo bolj preprosto, kot kjerkoli drugje po svetu. Moški hodijo po cestah v hlačah, vselej v dolgih hlačah in s pisano srajco: pa nič več. To je za poletij dovolj. Ni nič hudega, če greš kar v copatah v trgovino, nihče ne bo gledal za teboj. Obleci se kakor hočeš, velike pozornosti ne boš zbuval, morda bo kdo nekoliko poškilil za teboj, si mislil, da imaš tak okus, in s tem je stvar končana. Na milijone krasnih avtomobilov drvi po lepih tlakovanih in asfaltnih cestah po mestih in na deželi. Avto, ki je star pet let, je star in ga lahko kupiš za smešno nizko ceno. Nobeden se z avtom ne "postav-

lja"; šofiranje ni nič bolj važno, kot je n. pr. v Buenos Airesu hoja po pločniku. Silno se začudijo, če kdo ne zna avtomobila voziti. Tudi je razumljivo, da o avtomobilih ne govorijo dosti, le morda to, koliko ta ali oni avto stane. Obnašanje Amerikancev je podobno otrokom: dokler otroci niso naučeni kakega prav določenega načina nastopanja in olike, so po svoje pestro naravni: taki so tukaj odrasli ljude. Otroka v šoli ne silijo, ali naj piše z desno ali z levo, zelo malo ga navajajo na to, da se mora vplesti v verigo navad in pravil: govore mu o prijateljstvu in spoštovanju bližnjega, o moralnih dolžnostih in v verskih, seveda, postavijo te zahteve na nadnaravni temelj vere. Otroci si veliko upajo: povedo povsem odkrito svoje mnenje, se ne bojijo priznati napak, niso potuhnjeni, se ne boje učiteljev ali staršev. Ako jim vzgoja da krepost, je ta krepost zelo solidna, trdna, ker je postavljena na osebno prepričanje, na preizkušnjo in sprejetje. Zato nihče ne more trditi, da je bil nekako moralno siljen za kako odločitev. To bo tudi vzrok, zakaj so n. pr. tukajnji duhovniki, kljub velikemu udobju, dobri, optimisti in delavni: so manj izobraženi kot drugje po svetu, a kar imajo, je res njihovo, pa naj bo izobrazba ali značaj. Nikoli nisem slišal, da bi kdo tukaj trdil, da je bil nekako "prisiljen", da je postal duhovnik, ali da se je poročil, ali da je stopil v red. V latinskem svetu pa se taki izgovori ali izjave zelo pogosto slišijo. Moraš nekaj časa živeti med temi ljudmi, da se prepričaš, kako znajo biti preprosti in kako spoštujejo osebna mnenja. Za naše pojme je dostikrat smešno, ko n. pr. starši prepuščajo otrokom odločitve in jim dajejo vso svobodo: če paglavec reče, da gre zdoma, je to "all right", in če čez nekaj minut reče, da ne bo šel, je to tudi "all right". So slučajni, ko takšna vzgoja ne rodi dobrih sadov in napravi iz mladih ljudi zločince, toda po drugi strani pa ohranja Amerikancem zelo preprost značaj, svobodo in visoko mnenje o lastni osebnosti. Ne pretiravam s trditvijo, da Amerikanec ne pozna občutka, ki je zelo globoko ukoreninjen pri našem narodu, češ, kaj "bodo pa drugi rekli". Kmečki ljudje so otroke vzgajali včasih prikrito neiskreno: moral si se braniti denarja, moral si zamolčati vse, kar se doma godi, moral si zatajiti, da si lačen, truden itd. Po eni strani je taka vzgoja prinesla nekaj dobrih sadov: dosledne borbene značaje je vzgojila, toda po drugi strani ni

bila iskrena in je otroke navajala laganja v sodbah in vtisih. Zanimivo je, da ameriškanski časopisni poročevalci zelo preprosto, celo naivno, a zelo iskreno poročajo o dogodkih; niso nagnjeni h kritiziranju in nerganju; priznajo radi dobre strani in mirno povedo slabe vtise, ki jih imajo. Zato in še zaradi spoštovanja vsakega tujca in njegovih idej se priseljenici v Združenih državah navadno dobro počutijo. Če ne motiš javnega reda, lahko delaš, lahko govoriš, lahko pišeš, kar hočeš; če se komu zdi, lahko tudi kritizira in laže, a če ga odkrijejo, da je neiskren ali pretiran v sodbah, bo za takega obveljal, zgodilo pa se mu ne bo nič.

ZIVLJENJE "NA CESTAH"

Pravijo, da preživi Amerikanec eno četrtno svojega življenja v avtomobilu. Z njim se vozi na delo, oddih, v gore in v mesta. Lepo urejen promet, novi in dobri avtomobili, vožnje navajeno ljudstvo naredi življenje v avtomobilu kar udobno. Več tisočev ljudi se letno pobije z vozili, toda ni to ravno veliko v primeri s pravilničnim številom avtomobilov v Združenih državah (pravijo, da je registriranih avtomobilov ca. 40 milijonov.) Ob cestah naletiš na vse, kar takšno čestno življenje zahteva: ne tebi ne tvojemu avtu ne bo manjkalo ničesar. Jed in pijača, avtomobilske potreščine, navodila za praktičen promet: to razumemo, da mora biti. Toda najdeš veliko več: ogromno trgovske propagande, kulturni oglasi, verska propaganda, politična in filozofska gesla, športne novice itd... če vsemu temu še pridruži svoj radio v avtomobilu ali televizijo v avtu, no, potem je pa res skoro vseeno, ali si doma ali v avtu.

Letoviški kraji niso last najbolj znamenitih naravnih lepot, ampak jih najdeš povsod. Letoviške zgradbe so bolj zasilnega značaja, imajo vso najmodernejo opremo, toda vse je preračunano na kratko dobo; Amerikanec namreč misli: kar je bilo dobro za očeta, za sina ne bo več. Skoraj vsaka družina si pripravi kje v naravi svoje "letovišče": kar se da poceni in preprosto, le imeti mora vse udobnosti in tehnične pripomočke. Ker je ameriškansko delo naporno in silno hitro, ljudje potrebujejo odahla. V Argentini n. pr. mnogi ljudje po deželi in tudi v mestih, živijo takorekoč venomer na pol v oddihu, dočim Amerikanec trdo in napeto dela, dokler dela, potem pa gre na izlet, četudi le za en dan. To je po-

trebno, ker sicer bi mnogi v tem vrvežu prišli ob pamet. Kot povsod, tudi tukaj najdemo ljudi, ki preveč letajo po izletih, toda to so izjeme: na splošno so ljudje prisiljeni na ta način skrbeti za svoje zdravje.

NRAVNOST, BELA KUGA IN TEEN-AGERS

Zgodovina pove, da so npravno na višini bili tisti narodi, ki niso zašli v bedo ali v preveliko udobje in ki so bili zaposleni. To je naravni vidik: temu se bistveno pridružuje nadnaravni, to se pravi, da so bili npravno dobri vsi globoko verni rodovi. Če ste prebirali članke, ali če ste brali pozorno knjige in poročila o npravnosti med narodi po raznih deželah, ste opazili, da je v vseh teh spisih veliko kritike. Je pač tako, da se vsak, ki piše o npravnosti — ne vem zakaj — preveč trudi, da bi ugotovil, pokazal in razgalil, pa obsodil in odbil greh, nenravnost, pokvarjenost. To je pravilno, le da je delo ostalo na pol dovršeno: treba je pogledati tudi pozitivno stran, ob blatu je prav, da ne prezreš rož in cvetja. Da je v Združenih državah veliko nemoralnosti, si lahko mislite. Kje pa je ni? Zakonodajca sicer ne dovoljuje nenravnosti; zakonodajca je precej dobra, toda saj vemo, kako je s takimi paragrafi: le preveč ostanejo na papirju, ker sicer, kdo ve, ali bi sodišča zmogla delo; in le to je vprašanje, kdo bi sodil... Nikjer ljudje v sedanjem času ne žive tako dobro kot v Združenih državah. Če to udobje upoštevamo, je pa treba priznati, da je npravnost le zelo visoka. Bila bi vsekakor višja, če bi bilo življenje malo težje, a je nadpovprečno npravno ameriškansko ljudstvo, ko ima tolike prilike, da se oblati z nizkimi užitki. Dekliška noša je res smešno ameriškanska (dolge hlače poletj so pravilo), a je mnogo bolj dostojna, kot pa noša v Braziliji. Fantje in možje so pa naravnost konservativno celotno oblečeni (dolge hlače in srajca, pa to v vsaki vročini). Na zabaviščih, v kinu in po revijah najdeš, kot povsod, tudi tukaj mnogo počutnosti. Ne vpliva pa vse to tako pogubno na mladino, kot bi npr. na človeka, ki vsega tega ni vajen od mladosti. Slab vpliv sicer ostane, toda velja pač pravilo: quotidiana vilescunt; ljudje so navajeni, da prenašajo blato, ki ga najdejo po vseh krajih: škodi jim to, seve, tod škoda ni tako velika, kot bi bila, če bi takega okolja ne bili navajeni.

Bela kuga je težko vprašanje po vsem svetu. Te boleznj je v Združenih državah zelo veliko:

je najhujši problem za kat. Cerkev. Mnoge protestantovske ločine in brezverski ljudje se samo še čudijo, kako da katoliška Cerkev ne dovoli nenravnosti v zakonu. Imajo nas za zastarele in za ljudi, ki ne razumejo zakonskih težav. Ker je razporoka že zelo razjedla družbo, je položaj še hujši. Najbolje se — to si lahko mislite — držijo katoličani. Katoliške družine imajo razmeroma po dva otroka več kot protestantje in ostalo ljudstvo. To je lep dokaz za pravilno metodo, ki jo Cerkev uporablja in jo duhovniki na splošno izvršujejo.

Mladina! O tej povsod govorijo. Ameriška mladina je sicer manj razvpita, kot so bili npr. Hitlerjevi mladinski pokreti, Mussolinijeve črne srajce, Titovi pionirji, ruski komsoiolci itd. O mladini se tukaj manj govori. Je pa seveda ne zanemarjajo. Mladini v starosti let, ki se v angleških številkah končujejo s "teen" (to je od 13—19. leta) pravijo "tinéjžers" — teenagers. Mnogo se piše o mladini te dobe. Vzgoja teh mladih ljudi je dokaj različna: v državnih šolah ni verskega pouka, protestantje imajo svoje farne šole in katoličani svoje. Hvala Bogu je uspeh naših šol farnih in višjih, škofijskih šol (gimnazije in univerze) res lep. Otrok je vzgojen v zdravem okolju, ki je povsem katoliško, a ima še eno veliko prednost, ta sistem farnih šol: otroka ne loči od družine in ga ne zapre v umetno okolje kakega zavoda. Zato so otroci praktični katoličani, naravni in se radi zanimajo za svet, saj sredi njega živijo. Bo res, da je prava moč kat. Cerkve v katoliškem farnem šolstvu. To šolstvo ni enostransko redovniško ali zavodsko, je splošno, kot je splošna cerkvena farna skupnost. Šolstvo je v rokah cerkvene hierarhije, v večini svetnega duhovništva, pa tudi redovnikov in redovnic. Poučujejo v večini redovnice, a uprava in vodstvo je farno in škofijsko. Izključen je tako vsak partikularizem in vse se lepo razvija. Katoliške šole bi mogle dobiti še zelo veliko več dijaštva, a šol je premalo, saj je denarno vprašanje resna zadeva. Kar mislimo si, da bi pri nas doma morala fara vzdrževati osnovno šolo, škofija pa gimnazije in vse druge strokovne šole. Hudo bi bilo. Katoličanom se tukaj godi še ta krivica, da morajo plačevati davke za državne šole, četudi vanje ne pošiljajo svojih otrok. Pa vseeno žrtvujejo še za svoje šolstvo. K šolstvu spada še ves šport in zabava, ki sta mladim ljudem potrebna. Vse to nalaga ameriškim katoličanom veliko bremen. Priznati je treba, da ka-

toličani dobro nosijo ta bremena.

Uspeh farnega šolstva je viden in tujec ga še bolj občuti, ko je videl po svetu drugačne primere. Otroci so zelo verni, a odkriti. Če jim kaj ni všeč, povedo brez strahu. Na splošno je vse farno šolstvo mešan sistem, koedukacija. Vprašanje o koedukaciji je zelo sporno.

Koedukacija ima nekatere slabe posledice, toda ima pa tudi valiko dobrih in je za naše čase, vsaj za Združene države, bolj primerna. Otrok se navadi biti naraven in spoštovati bližnjega, pa naj bo to fant ali dekle. V južni Ameriki je znana reč, kako se ženske bojijo naravnega nastopanja: vedno pride ta dve skupaj in če gre dekle samo, je to že sumljivo. Tu je stvar drugačna. Zlorabe zaupanja in spoštovanja obstojajo, a so izjeme. Na splošno pa se nihče ne "zgleduje", če sreča znanca ali znanko v družbi, ki bi jo v Argentini že glasno obsodili kot neprimerno. Povabiti kako osebo v avto ali občevati z ljudmi na potovanjih vse vprek, to se Amerikanec zdi povsem razumljivo. Večkrat sem slišal opazke kalifornijskih deklet, da se ogibljuje zasebne družbe s fanti, ki pridejo iz južne Amerike delat ali študirat, ker da so malo "amerikanski". Tako — le bi dejali, da ameriški teenagers manj mislijo na spolnost, četudi so mnogo več skupaj v mešanih družbah, kot pa to dela mladina po južni Ameriki.

ZAVIDANA AMERIKA

Amerikanci se včasih čudijo, zakaj jih ponekod obsojajo, sumničijo in odrivajo. Ne mislimo pri tem na politiko ali na borbo proti komunizmu, ker je stara pesem, da politika uporablja često zelo nečastna sredstva in orožje. Politično nasprotovanje Amerikanec razume. Težje pa je, da bi razumel to, češ da ameriški kapital ne prinaša narodom vselej in samo blagoslova, ampak da spremlja vse prekletstvo preživetega in na smrt obsojenega kapitalizma. Z dobrotelnostjo Amerika nekoliko popravi svoje kapitalistične krivice, toda še vedno ostane mnogo kritike, nasprotovanja in nerazumevanja, ki ga ni mogoče razložiti kot politično taktiko ali kot otepanje kapitalizma. Ljudje so vedno ljudje in zato tudi vedno precej zavidljivi. Tujci pridejo v Ameriko, vidijo visoko tehnično napredovanje in svobodo, pa lahkotno življenje in preprostost: vsega tega v malih in z vojskami prizadetih državah ni, kot npr. v Evropi. Južna Amerika bi bila lahko daleč naprej kot je, toda ni imela spo-

sobnih ljudi in zrelega ljudstva. Ameriko mnogi zavidajo in znana posledica zavisti je, da hoče zavidan predmet ponižati, zmanjšati in omalovaževati. Poleg politike in gospodarstva je zlasti zavist razlog, zakaj tujci gledajo neprijazno na Združene države, četudi se vozijo v njihovih avtomobilih, in so deležni ameriške dobrodelnosti. Tako razumemo, da se Amerikanci dostikrat upravičeno čudijo nad početjem poedinih narodov in zlasti politikov: le premnogokrat žanjejo črno nevhvaležnost za usluge, ki so jih izkazali. Komunisti vedo, da je edini resni nasprotnik, ki je nevaren rdečemu gibanju na ekonomskem in na vojaškem

polju, prav demokratski ameriški svet; zato povsod skušajo vzdržati nerazpokoženje proti Združenim državam kažoč na ameriške nape, ki so jih zagrešili, ko so prav komunistom pomagali. Pretirano natezujejo kapitalistično nevarnost, izigravajo male narode za sebične namene itd. Amerikanci slutijo, da mnogi narodi, ki jim danes nasprotujejo, v globini srca pričakujejo, da bo Amerika tista, ki jih bo prišla reševati iz rdečih šap. V isti sapi pa zabavljajo čez Združene države, kolikor morejo. Amerikanci tako neiskrenost zamerijo, je ne razumejo in postajajo počasi nezaupljivi.

✠ STANKO ČERNIČ

Smrt sodnika Stanka Černiča dne 10. junija 1954 je bila po okoliščinah, ki so jo spremljale, prava tragedija, ki se je odigrala v vrstah organizirane slovenske protikomunistične skupnosti v Argentini. Po enajstih letih nasilne ločitve, je pok. Stanko Černič dne 7. marca 1954 dobil iz Slovenije k sebi v Argentino družino: ženo, dve hčerki in dva sinova. Vsi so znova zaživel srečno življenje in si z velikim upanjem gradili lepšo bodočnost. Pa samo za kratek čas. Kajti že mesec dni zatem je Stanka Černiča huda in zahrbtna bolezen — rak — položila na bolniško posteljo, katere ni več zapustil. Zdravniki specialisti so storili vse, da bi z vsemi doslej znanimi sredstvi, ki so za zdravljenje te bolezni na razpolago, rešili Černiču življenje. Ves njihov trud in napor je bil zaman. Dne 10. junija 1954 je Stanko Černič umrl, naslednjega dne je pa bil pokopan na pokopališču San Martin.

Pok. Stanko Černič se je rodil 28. avg. 1902 v Ljubljani, kjer je obiskoval tudi ljudsko, srednjo in visoko šolo. Iz prava je diplomiral l. 1926. Nekaj časa je služboval kot odv. koncipient v dr. Ogrizkovi odvetniški pisarni v Celju, nato se je pa posvetil sodni stroki. L. 1932 je dobil mesto na okrajnem sodišču v Metliki. Istotam je tik pred odhodom v begunstvo postal tudi predstojnik sodišča. Begunska leta je preživel v Riccione-ju in Senigalliji v Italiji. L. 1948 je emigriral v Argentino. Sprva je dobil službo v vseučiliškem baru, nato pa v velikem tovarniškem obratu C.O.F.I.A.

Smrt Stanka Černiča je velik udarec za slov. protikomunistično skupnost v Argentini. Bil je namreč njen zvest in deloven član, ki je na

vsakem mestu, ki mu je bilo zaupano, postavil celega moža. Zaupano mu nalogo je točno in vestno izvršil. Tako vzgojo je pok. Černič dobil najprej od svojih vernih staršev, nato v

kat. mladinskih organizacijah, v katerih se je v Ljubljani vidno udejstvoval. Kot član "Orla", najprej v "Dijaškem Orlu", nato pa pri št. Peterskem Orlu, pri katerem je bil tudi član znane tekmovalne vrste. Uspešno je bilo njegovo delo tudi pri št. Peterski prosveti. Kot akademik je bil član kat. akad. društva "Danica". Po prejeti diplomi je postal takoj član Slov. kat. akad. starešinstva. Politično se je udejstvoval v vrstah Slovenske ljudske stranke.

Protikomunistični Slovenci bomo Stanka Černiča ohranili v trajnem in hvaležnem spominu.

Slovenske šole na Tržaškem

Slovenske šole na Tržaškem vstopajo v deseto leto svojega obstoja oziroma oživitve. Odveč je izgubljeni besede o pomenu šole, saj vsi zamejski Slovenci vprašanja šole v lastnem jeziku dobro poznajo in tudi na lastni koži občutijo, posebno tisti, ki take slovenske šole nimajo.

Življenje slovenskih šol na Tržaškem bi mogli z ozirom na spreminjanje splošnega političnega položaja razdeliti v več obdobij, katerih vsako ima svoje značilnosti; spreminjanje zunanjšega položaja ali notranjšega ustroja šole pa preprečuje kontinuiteto rednega dela in ne daje tisti mirnosti, kar je za uspešno delo nujno potrebno. Šole na Tržaškem so doslej prebile že težke čase, kajti vedno se je našel nekdo, ki mu šole sploh ali pa take šole niso bile všeč.

Prvo razdoblje slovenskega šolstva traja od konca vojne do 15. septembra 1947. To je čas, se odloča o usodi Trsta, vzetega izpod jurisdikcije Italije, do tistega trenutka, ko je z ratifikacijo mirovne pogodbe bilo ustvarjeno Tržaško ozemlje.

Ob koncu vojne na Tržaškem ni bilo rednih slovenskih šol. Nekaj partizanskih šol je delovalo v okolici, a so bile predvsem partizanske, manj slovenske in še manj redne šole. Jugoslovani v času zasedbe Trsta glede šol niso ničesar ukrenili. Za ustvaritev in obnovo slovenskih šol so se začeli zanimati zavezniki v poletju 1945, a so naleteli pri titovcih na gluha ušesa. Tedaj je veljalo "odklanjanje sodelovanja z zavezniki". Več razumevanja so našli zavezniki pri slovenskih beguncih. V poletju 1945 je bil pri novem Prosvetnem uradu imenovan za slovenskega svetovalca prof. Baraga, ki je hitro začel z obnavljanjem in organiziranjem slovenskih osnovnih in srednjih šol. Pri Višji šolski upravi v Trstu, ki je Prosvetnemu uradu podrejena, pa je bil postavljen slovenski okrožni inšpektor prof. Vladimir Žitko, kateremu je v jeseni 1946 sledil prof. Mizerit.

Bile so obnovljene osnovne šole v vseh tistih krajih, kjer so že bile 1. junija 1914, poleg tega pa v krajih, kjer doslej še ni bilo šole, a so

imeli vsaj 25 šoloobveznih otrok, če v krogu 4 km ni bilo nobene slovenske šole. Na tej osnovi je pričelo v jeseni 1945 delovati na ozemlju STO 33 osnovnih šol, ki so se jim do jeseni 1947 pridružile še tri, v teku naslednjega leta še 6, usahnila pa je šola v Miramaru leta 1950 a v Božičih v Mjlijskih hribin z letom 1952.

Za razumevanje srednjega šolstva je treba poznati šolski sistem, ki je enak italijanskemu. Srednje šole so nižje in višje. Prve so triletne, druge skoro vse petletne. Prava srednja šola traja tri leta in omogoča po mali maturi vstop na katerokoli višjo šolo. Poleg nižje šole so še razne strokovne šole in tečaji, ki so prav nadaljevanje osnovnih šol, a s strokovno usmerjenostjo (industrijsko, trgovsko...). Iz teh je mogoče preiti v nekatere višje strokovne šole, ki pa jih Slovenci v Trstu kljub ponovnim zahtevam niso dobili. Višje šolstvo pa se deli: na višjo realno gimnazijo, klasično gimnazijo z licejem, učiteljske in trgovsko akademijo. Te šole so petletne, le učiteljske je štiriletne. Diplome teh šol omogočajo vpis samo na nekatere fakultete vseučilišča (n. pr. realne gimnazije na medicino, tehniko, ekonomijo, s klasične gimnazije skoro na vse fakultete, z učiteljske le na pedagoško šolo ali na fakultete za jezike, s trgovske akademije le na ekonomijo).

Že v jeseni 1945 so začele delovati v Trstu nižja gimnazija, višja realna gimnazija in trgovska akademija. Nižje strokovne šole so bile ustanovljene šele naslednje leto, pa so se kmalu silno razmahnile, učiteljske je začelo delovati šele po letu 1947, ker je ostalo slovensko učiteljske v Gorici v Italiji. Z letom 1948 so se tudi začele klasične vzporednice na višji realni gimnaziji.

Število otrok v osnovnih šolah je bilo že prvo leto precejšnje, a je začelo občutno padati v zadnjih letih. Točne primerjave niso mogoče, ker so v začetni dobi obiskovali šole na Tržaškem ozemlju tudi otroci z ozemlja, ki je po letu 1947 pripadlo Jugoslaviji (n. pr. šola na Repentabru), ali pa ostali v coni B (šola v Škofijah). Kljub tem objektivnim razlogom in te-

Skladnište za slovenske šole pri Sy. Ivanu.

mu, da je v naslednjih letih zaradi posledic vojne bilo sploh manj šoloobveznih otrok, je treba nedvomno ugotoviti, da slovenske osnovne šole iz leta v leto izgubljajo otroke. Prva leta je euforija obnovljenih šol in zavest zmagovalca nad Italijo pritegnila marsikaterega narodnostno neodločenega človeka, ki je še obdržal spomin na svoj rod, slovenski rod s Krasa, Pivke, Vipave, Goriške, ali pa same tržaške okolice. Politična skupnost, to je OF in partija, je bila takrat še enotna. Kmalu se je pokazalo, da je politična zavest ljudi v Trstu močnejša kot zavest narodnostne pripadnosti. S cepitvijo partije je Kominform pobral največji delež Slovencev, kar je zaradi njegove narodnostne nediferenciranosti imelo nujne posledice tudi za slovenske šole.

V prvem razdobju slovenskega šolstva se je torej šolstvo uredilo in utrdilo v pričakovanju bodoče politične umiritve, ki bi zagotovila tudi stalnost in dokončno ureditev slovenskim šolam.

V jeseni 1947 je bil z ustvaritvijo Tržaškega ozemlja postavljen zunanji okvir. Slovenske šole so stopile v novo razdobje. 8. novembra

1947 je končno izšla osnovna zakonska odredba o slovenskih šolah na Tržaškem, ki seveda nosi vse znake provizoričnosti. Ta osnovna odredba je bila kasneje mnogokrat kriva, da slovenske šole do danes niso prišle do tiste pravne baze, ki bi jo vsaka delujoča šola po sedaj veljavni zakonodaji morala imeti.

Pršel je 20. marec 1948 z znano izjavo zapadnih zaveznikov, v kateri so izrekli Italiji pravico do celotnega Tržaškega ozemlja. Polotaj za slovenske šole se je s tem bistveno izpremenil. Začelo se je vedno močnejše izenačevanje vse uprave STO z upravo v Italiji, kar je bilo posebno čutili na slovenskih šolah. Italijanski funkcionarji so pridobili na ugledu in oblasti ter so vedno bolj odločilno posegali v zadeve slovenskih šol. Seveda ne v pozitivnem smislu. Po odhodu prof. Barage je prevzel mesto slovenskega svetovalca prof. Jež in ga obdržal do decembra 1948, ko je bil na to mesto imenovan dr. Kacin. Kompetence slovenskega svetovalca pa so se vstrajno manjšale. Zavezniškega oficirja kapetana Simonija je kmalu nadomestil polkovnik Marshall, ki mu je sledil prof. Andri, njemu pa po londonskih

dogovorih v letu 1952 prof. Fadda (Italijan).

Usoda slovenskih šol je bila od začetka v mnogočem odvisna od dela in razumevanja posameznih funkcionarjev odgovornih organov. Zato je vsaka zamenjava funkcionarjev Prosvetnega oddelka ali Prosvetnega urada ZVU pomenila novo gledanje in novo usmerjanje slovenskega šolstva.

V prvem razdobju slovenske šole niso mogle mirno delovati predvsem zaradi titovske politike "nesodelovanja" z zavezniki in bojkota "belogardističnih zločincev". Štrajki proti profesorjem proti zaveznikom, izganjanje učiteljev in nasilno poseganje v šole so močno ovirali redno delo. S koncem prvega obdobja je to minilo. Pričela se je doba toleriranja vseh drugače mislečih, v zadnjem času pa doba snubljenja in obenem vrivanja na katerikoli mesta, ki so jih doslej imeli narodnostno odločni in nekomunistično usmerjeni ljudje. Zavezniki so v prvih letih nekaj šolnikov zaradi političnega dela v sami šoli odpustili iz služb. Do danes so bili vsi ti odpusti preklicani. Gledanje OF in njenih vzporednih organizacij se je spremenilo najprej zaradi cepitve s Kominformom, nato pa zaradi poraznih rezultatov prvih tržaških volitev, potem namreč, ko so ugotovili, da predstavljajo v Trstu malenkostno politično silo in da je treba smer delovanja preokreniti. Namesto ekskluzivističnih organizacij so začeli ustanavljati na zunaj brezbarvne, v katerih so vendar obdržali vodilna mesta. Tako postopanje je našlo odmev tudi na šolskem polju. V šolah samih je prišlo do spravljivega stališča nekomunističnih in rdečih šolnikov, celo do vzporednega dela pri reševanju posameznih šolskih problemov. Spremenjeni način dela je seveda marsikoga zazibal v dremavico, da je pozabil na spremenljivost njihove enosmernosti ter je zaradi prijaznih obrazov zašel mednje.

V drugem razdobju do aprila 1952 je nestalnost položaja negativno vplivala na slovensko šolstvo. Dokaj vpliva je imelo narodnostno neopredeljeno stališče kominformistične partije, ki zajema največji del tržaških Slovencev. V šolski administraciji so vse prevzeli v svoje roke italijanski funkcionarji. Višje šolske uprave, ki delajo po navodilih rimskega prosvetnega ministrstva. Zato za slovenske šole niso kazali nikakega razumevanja. Ni prišlo do ustanovitve novih šol in niti do boljše ureditve obstoječih.

Tretje razdobje se je začelo s prihodom novega šefa Prosvetnega urada prof. Fadde, ki je, podobno kot njegovi kolegi na drugih oddelkih, prevzel vodstveno mesto vsega prosvetnega dela na Tržaškem ozemlju s podobnimi kompetencami, kot jih ima Prosvetno ministrstvo. Prosvetni urad je postal odločilni organ za vse delo posebno slovenskih šol, a so o njih povsem odločali Italijani, to je prof. Fadda sam in njegov namestnik prof. Tavella. Zavezniki organi so obdržali samo formalno kontrolo nad njimi. Slovenski svetovalec dr. Kacin je bil pri vseh odločitvah prezrt. Slovenske zahteve po izpremembah in dopolnitvah šolstva so zato našle na gluha ušesa.

UČNI PROGRAMI

V prvih letih je bilo mogoče misliti, da bo slovensko šolstvo dobilo lastne programe, sisteme in učni okvir. Z leti pa je postalo jasno, da z zahajanjem STO zahaja tudi možnost posebnega sistema slovenskih šol, kajti italijanski programi, zastareli že za same italijanske šole, še manj odgovarjajo slovenskim potrebam. Do prilagoditve je prišlo le delno in sicer z uvedbo slovenščine poleg vseh ostalih predmetov italijanskih učnih načrtov, uvedbo slovenske zgodovine in zemljepisa namesto ali poleg zgodovine in zemljepisa Italije. Glavna razlika med slovenskimi in italijanskimi šolami je torej le učni jezik. S takim sistemom so združene najrazličnejše težave, ki nujno vplivajo na učni uspeh. Dijaki so preobremenjeni, ker imajo več pouka kot ga je na italijanskih šolah, obravnavanje italijanskega šolstva je v istem obsegu kot na italijanskih šolah, humanistična usmerjenost vseh šol z zanemarjanjem realnih predmetov slovenskim potrebam še manj odgovarja kot italijanskim.

SOLSKI PROSTORI

Slovenske osnovne šole so bile po večini namene v starih šolskih zgradbah. Nekaj šol je bilo med vojno poškodovanih, pa so jih v naslednjih letih obnovili, ponekod tudi zgradili nove. Vendar je sorazmerno dovolj prostorov za šole le izven mesta. V mestu je položaj drugačen. Slovenske osnovne šole se stiskajo v nekaj razredih, ki jih imajo na razpolago v italijanskih šolah ali pa v starih poslopih. V novih prostorih je samo osnovna šola pri Sv.

Ivanu, v poslopju, v katerem so tudi slovenske srednje šole.

Položaj prostorov za srednje šole je bil od kraja zelo pereč. Naraščanje srednjih šol ni našlo odgovarjajočih novih prostorov ter so se morali zavodi stiskati v starih in za šolo neprimernih prostorih. Položaj se je nekaj izboljšal šele z januarjem 1954, ko je bila končno dodeljena slovenskim šolam nova šolska zgradba pri Sv. Ivanu. Zgradba je nova, a ji do sodobne šole še zelo veliko manjka.

Nižja gimnazija se je v začetku stiskala z ostalimi srednjimi šolami v drugem nadstropju stare stanovanjske stavbe v ulici Lazzaretto Vecchio, dokler se ni spomladi 1948 preselila v poslopje pri Sv. Jakobu. Strokovne šole so tudi večkrat spreminjale svoje prostore, a so danes razporejene takole: v mestu je industrijska strokovna šola v Rojanu skupaj z italijansko šolo, trgovska strokovna šola je pri Sv. Ivanu. V okolici so strokovni tečaji na Katinari, v Nabrežini, na Opčinah, na Proseku, pri Sv. Križu, v Dolini in v Pravju. Te šole so le deloma v lastnih prostorih, delno so skupaj z osnovnimi šolami, delno skupaj z italijanskimi strokovnimi tečaji. Te šole in tečaji, ki zajemajo največje število šoloobveznih otrok predvsem revnih staršev, najbolj trpe pomanjkanje primernih delavnic.

Višji zavodi so se do danes razporedili tako, da je realna gimnazija s klasičnimi vzporednicami ostala v starih prostorih v ulici Lazzaretto Vecchio, trgovska akademija se je januarja 1954 preselila v nove prostore v šolo pri Sv. Ivanu, enako učiteljske, ki je od ustanovitve v jeseni 1947 gostovalo v prostorih višje gimnazije.

ŠOLNIKI

V začetku ni bilo dovolj domačega učnega kadra. Slovenski izobraženci s profesorsko izobrazbo v Trstu so bili zelo redki. Pa še od teh so le nekateri prišli v slovenske šole. Titovski šolniki niso hoteli niti mogli izpolniti vseh mest, ker tega niso dovolili tudi zavezniki. Zato so zavezniki pristali na to, da so bili v šolah nameščeni kot učitelji in profesorji tudi begunski šolniki. Osnovni učni kader torej ni bil v večini domač predvsem zato, ker ga je bilo premalo. Z leti se je stanje nekoliko spre-

menilo. Z odhajanjem šolnikov beguncev in z naraščanjem posebno srednjih šol je nastal nov problem, odkod dobiti dovolj kvalificiranih učnih moči. Za osnovne šole sta začele bruhati desetine novih učiteljev učiteljski v Trstu in Gorici, v srednjih šolah pa je bilo treba pritegniti dokaj domačih nekvalificiranih moči (akademikov, juristov, ekonomov...), s čimer je bil trenutno položaj rešen, a je trpela resnost dela v šolah.

Iz različnih vzrokov, predvsem na zahtevo domačih ljudi, se je z letom 1950 začela ostra diferenciacija šolnikov v dve skupini: v prvo so prišli vsi z italijanskim državljanstvom, v drugo vsi brez njega. Naslednja leta je bilo postavljeno načelo, da smejo biti nameščeni šolniki nedržavljeni le v primeru, da šolnikov državljanov zmanjka. Zadnje leto pa je obvelja tudi že prednost šolnika državljana pred šolnikom nedržavljanom, če sta prosila za isto mesto. V tem boju za eksistenco prihaja večkrat do čudnih nasprotij in posebno izrivanj tistih šolnikov nedržavljanov, ki so v prvih letih šolo gradili in vzdrževali ter njeno življenje omogočili. Uveljavlja se pogubna zaveranost v svoj domač kraj in separatistično delo utrjevanja tržaštva, ki naj na tem ozemlju nadomesti slovenstvo. Italijan v Trstu je Italijan, Slovenec v Trstu pa naj bi bil samo — Tržačan.

Tukajšnji šolski sistem pozna stalna učiteljska in profesorska mesta, ki jih kandidat dobi po natečaju in izpiti. Taka mesta za slovenske šole niso bila ustanovljena. Zato so vsi učitelji in profesorji nastavljeni iz leta v leto, zato tudi prestavljeni po potrebi ali brez nje. Nestalnost mest preprečuje kontinuiteto rednega dela in zmanjšuje vrednost in trdnost šol.

STROKOVNE ORGANIZACIJE

Pri rasti ali zaviranju slovenskega šolstva so sodelovale tudi strokovne organizacije šolnikov. Danes obstajajo tri strokovne organizacije. Prva po nastanku je Zveza prosvetnih delavcev, ki združuje šolnike in druge prosvetne delavce, ter je naslonjena na OF. Zaradi novih razmer in tolerantnega nastopanja do drugih skupin nastopa v skupnih zadevah skupno z drugimi.

Zveza uslužbencev slovenskih šol je nastala januarja 1950 kot organizacija vseh šolnikov,

a ni zajela članov Zveze prosvetnih delavcev in tudi le malo šolnikov domačinov.

Nekaj šolnikov domačinov, profesorjev in učiteljev, ki so do leta 1953 stali ob strani in se skupnega dela za ohranjanje slovenskih šol niso udeleževali razen v redkih primerih, je po raznih peripetijah ustanovilo tretjo strokovno organizacijo Sindikat slovenskih šolnikov. Člani so predvsem mlajši učitelji ter nekaj profesorjev domačinov. V letošnjem letu je prišlo do ustanovitve skupnega predstavniškega odbora, a vendar vsaka od teh organizacij deluje zase. Težko je priti do enotnosti, če si jo vsakdo po svoje predstavlja.

ŠOLSKE KNJIGE

Šole so bile v letu 1945 brez vsakih učnih knjig, brez učil in ostalih učnih pripomočnikov. Zavezniki so tu pokazali dovolj razumevanja in ZVU je začela zalagati slovenske učne knjige. Jasno je, da so posebno prve kazale očitne znake naglice in improviziranja, a z leti so se zelo izboljšale. V zadnjem razdobju, ko odloča o slovenskih šolah prof. Fadda je tudi to zastalo. Komisija za šolske knjige je bila prva leta sestavljena s Slovenci, z letom 1953 pa je bil za predsednika imenovan prof. Giusti, za njegovega namestnika pa prof. Colognatti. V zadnjih dveh letih je izšlo le pet knjig (od teh štiri šole v poletju 1954), medtem ko je v prejšnjih letih bilo izdanih skupno 63 knjig, dva atlasa in Zemljevid Slovenije. Zanimivo je ob tem, da so begunski šolniki avtorji nič

manj kot 50 knjig, v čemer je jasno izražena vloga begunskega učnega kadra na tržaških šolah.

Z obnovo šolstva je bil postavljen trden jez hitri asimilaciji. Ker se Italijani tega dobro zavedajo, zato preprečujejo dokončno ureditev šolstva, preprečujejo ustvarjanje novih, posebno tehničnih zavodov, preprečujejo ostvarjanje otroških vrtcev v mestu in predmestjih. Dasi asimilacije povsem ni mogoče preprečiti, so vendar šole pri tem najmočnejši branik. Devet let dela slovenskih šol je že doslej pustilo globoke sledi. Zrastle je nov rod, skoro cela generacija mladih ljudi, ki so in bodo edina resna opora pri ohranjanju narodnostnega stanja na Tržaškem. Leto 1945 je usmerilo velik del otrok v slovenske šole, a ti otroci takrat, razen redkih izjem, so bili Slovenci samo po rodu. Do danes je število slovenskih otrok v šolah padlo, a ti, ki so ostali, so mnogo bolj zavedni. Slovenska šola, navezana sama nase in za zavest njenih učnih moči, brez pravih lastnih predstavnikov, ne more preprečiti vse asimilacije, kajti ta je v veliki meri odvisna od gospodarskih razmer, trenutnih koristi in znane slovenske uslužnosti, da ne rečem hlapčevstva.

Slovenske šole stopajo v deseto leto. Ugotoviti je treba ob tem, da niso zrastle same od sebe, ampak da je bil vsak korak naprej plod težkega dela posameznih, mnogokrat preziranih in obsojanih ljudi in skupnosti. Temelj slovenskih šol so tržaške slovenske družine. Zgradbo, ki je na tem temelju nastala, so pa v precejšnji meri zgradili slovenski begunci.

P R E G L E D N I C A

Učenci slovenskih šol

ZAVOD	45/46	46/47	47/48	48/49	49/50	50/51	51/52	52/53	53/54
Višja realna s klas. vzpor.	126	144	147	158	183	189	202	229	239
Učiteljišče	—	—	26	69	67	105	128	137	129
Trgovska akademija	53	79	76	107	97	117	109	114	145
Nižja srednja šola	516	617	580	549	533	583	586	552	460
Strokovne šole in tečaji	—	178	454	567	527	694	939	996	956
Osnovne šole	4376	4301	4285	3869	3422	2979	2320	2164	2085

SLAVNOSTNI DNEVI V LEMONTU

MARIJIN KONGRES V LEMONTU

Slovenski naseljenci v Severni Ameriki, tako stari kakor novi, so 3. in 4. julija lani prihiteli v Lemont med slovenske frančiškane, kjer je bil velik kongres v počastitev Brezmadežne Device, zaščitnice slovenskega naroda. Od vsepovsod so prišli romarji, iz Ohio in Indiane, Minnesote in New Yorka in celo iz Kalifornije ter Dakote. Tiste dni je Lemont, ameriške Brezje, kot mu pravijo, zaživel v vsej svoji lepoti in domačnosti.

Slovesnosti so se pričele v soboto dopoldne, ko je škof dr. Gregorij Rožman opravil slovesno sv. mašo in imel tudi pridigo. Pravo slavje pa je bilo šele na večer, ko je najprej v kapeli govoril France Gaber, zatem pa se je zvrstila izredno dolga procesija vernikov z lučkami v rokah do lurške votline. V procesiji je bilo več kot 600 ljudi, med njimi veliko število slovenske duhovščine s škofom dr. Rožmanom na čelu.

Po končani procesiji je bila v Romarskem domu slovenskih frančiškanov slavnostna akademija Mariji na čast. Goste je pozdravil p. Odilo Hajnšek kot tajnik kongresa. Za tem so nastopila čikaška dekleta v narodnih nošah s simbolično vajo "Ko zarja zlati nam gore..." Prizor je pripravil Ciril Pfeifer, na harmoniju pa ga je spremljal A. Fišinger. Silno lep je bil nastop pevskega zbora Korotan iz Clevelanda pod vodstvom pevovodje Metoda Milača. V zboru sta se posebej izkazala kot solista Mimi Veider in Gorenšek.

Prezvzišeni g. škof dr. Gregorij Rožman
pridiga med kongresno sv. mašo

V nedeljskem jutru 5. julija so se že na vse zgodaj začele sv. maše pri vseh oltarjih. Ob 7 jo je opravil štefan Kraljič, ki je tudi pridigal. Peli so združeni zbori. Od vse povsod so se zbrali brez vsake skupne vaje, pa je šlo, da je bilo veselje. Ob osmih je bral sv. mašo Prezvzišeni, prepeval pa je Korotanov moški zbor. Dopoldne so se navzoči verniki ponovno zbrali pri lurški votlini, kjer je daroval sv. mašo župnik Vital Vodušek, pridigal pa je škof dr. Rožman. Zatem se je začelo ljudsko zborovanje, katerega je z molitvijo in pozdravnim nagovorom otvoril msgr. John Oman, predsednik kongresa.

Glavni govornik na Marijanskem kongresu je bil g. dr. Miha Krek, predsednik Narodnega odbora za Slovenijo. V svojem miselno globokem govoru je pred udeleženci kongresa razvijal naslednje misli:

PREZVZIŠENI, PRECASTITI, PREDRAGI!

4. julija 1776 je kongres v Philadelphiji soglasno sprejel "Izjavo o neodvisnosti".

Očetje — ustanovitelji Amerike kot neodvisne države — so pred 178 leti izjavili:

"Smatramo za po sebi umevno resnico, da je Stvarnik dal vsem ljudem neodtujljive pravice do življenja, svobode in stremljenja po sreči in blagostanju. Izvajajoč te pravice si ljudstva volijo vlade..."

Ko so že v prvih tednih državnega življenja nastopile težave in je ustavna konvencija zašla v nasprotovanja, ki so se zdela nepremagljiva, je Benjamin Franklin pozval vse narodne

G. dr. Miha Krek, glavni govornik na Marijanskem kongresu

zastopnike, naj nekaj trenutkov z njim molijo. Po tih pobožnosti je med njimi zavladala sloga in edinost in uspešno so sestavili listino, ki je od tedaj vse do danes, torej že 178 let, temeljno vodilo in osnovni zakon življenja ameriške skupnosti. In Amerika je danes največja sila, kar jih je kdaj Bog dopustil ob svojem vznožju.

"Iz vere v Boga, in ker so zaupali vase kot Njegovi otroci, so naši praočetje zasnovali in gradili to republiko", je izjavil predsednik Eisenhower in dodal znamenito misel Abrahama Lincolna, da si je ta dežela samo pod Bogom in Njegovim vodstvom mogla izvojevati rojstvo osvobojenja in neodvisnosti.

"V milijonih danes Amerikanci molimo in hvalnice pojemo. Skupna vera v Boga je najtrdnjša skupna vez med nami, v Boga zaupamo!" To so zopet besede predsednika Eisenhowerja.

In o samem sebi in svoji odgovorni službi je dejal: "Postal sem vrhovni zastopnik naroda, čigar vlada ni nič drugega kot na politično polje prenešeno globoko versko prepričanje. Mi smo krščanski narod, ki se zaveda, da je versko prepričanje temelj vse svobode."

Kjerkoli odpremo zbirko predsednikovih govorov, povsod povdarja in razlaga to misel. Takole je rekel, ko je govoril o sedanjih razmerah:

"Svobodne vlade ne moremo utemeljiti in obrazložiti z ničemer drugim kot le z osnovnimi verskimi resnicami. V sedanjem času je naša dolžnost, da dokažemo, da ima samo globoko pobožen narod dovolj sil in moči, da preмага tiranijo in osvobodi sebe in druge. V sedanjosti moramo mi dokazati, da je naša vera, ki jo neprestano obnavljamo, silna in nepre-

magljiva, tako, da se nič ne strašimo groženj sedanjih tiranov. Kaj pa naj bo naša bitka s komunizmom, če ne boj med bojevniki proti Bogu in tistimi, ki verujejo v Vsemogočnega. Kjerkoli vstopi Bog, mora komunizem odstopiti."

Predragi ameriški Slovenci! Ali nismo najboljše ameriški državljani, če te besede svojega predsednika poslušamo, v srcih ohranimo in jih v vsem življenju izpolnjujemo? Ali bi mogli še kje lepše slaviti praznik ameriške neodvisnosti kot tu ob ameriškem prestolu nebeške Kraljice Slovencev, pred milostno podobo Marije Pomagaj, kamor smo jo prišli prosit, da nas zopet trdneje sklene s svojim Sinom Jezusom?

Sovražniki ameriške ustave, ameriškega reda, te vlade in tega predsednika tulijo kot lačni volkovi: "Vera je strup za ljudstvo". Duhovni oče sedanje komunistične tiranije Karl Marx je svojo knjigo končal z besedami: "Jaz sovražim vse bogove". Isti pa je sam nehoti pričal proti svojemu nauku, ko je trdil: "Mišljenje, da ima vsak človek svojo vrednost, je osnovano na krščanskih sanjarijah, da ima vsak človek svojo dušo." Ker ni Boga, ne duše v komunističnem naziranju, ni nobene duhovne odgovornosti, nobenega moralnega zakona, nikake očetovsko-sinovske vdanosti med Stvarnikom in ljudmi in ne ljubezni in spoštovanja med ljudmi.

Namesto vsega tega je revolucija. Revolucija, ki jo izvaja človek kot del snovi, ki živi in se prenavlja v vednem nasprotovanju. Zato revolucija sovraštva, revolucija, ki mora pokončati vse, kar nasprotuje in ovira diktaturi proletariata, revolucija, ki mora v krvi, ognju in ruševinah vse pokopati. Zakaj? Zato, da bodo zadnji revolucionarji neomejeni gospodovalci nad vso snovjo, vsemi ljudmi; da bodo vsi njih sužnji. Kaj pa bo z revolucionarji? Umrli bodo, pa če tudi s pestmi, ki so se jim stisnile v sovraštvo proti Bogu.

Miselnost komunizma je miselnost smrti, miselnost krščanstva je miselnost življenja.

Izvajanje komunizma pomeni nasilje in strahovanje, zatiranje in zasužnjenje, izvajanje krščanstva pomeni ljubezen in mir, pravičenred in svobodno zasledovanje sreče in blagostanja.

Cilj komunizma je grob, cilj krščanstva je večno zveličanje.

In vendar je v tem dvajsetem stoletju fronta borbenega komunističnega protiboštva, moč

nasilne revolucije, dobila tak razmah, da si je zasužnjila 800 milijonov ljudi. In še napreduje. In še ima svôjo privlačnost po vseh svobodnih kontinentih, skoro med vsemi svobodnimi narodi. Nič še ne vemo kje in kdaj se bo ta ogromna satanska sila razbila.

Srca nam krvave, ker vemo, da je v tej grozni telesni in duševni sužnosti naš narod, domovina, iz katere smo izšli, odkoder je naša kri. Od tam grmi tiran Tito: "Jaz sem komunist." Nobenega sredstva ni, ki bi ga odvrnilo s potov marksizma, komunizma. In na teh potih je ubijanje vere najvažnejši rabeljski popravek. Dobsedno je rekel profesorjem in učiteljem: "Mi se ne moremo sprijazniti in pomiriti z mislijo, da bi dopustili, da bi bilo ljudstvo že vedno obsedeno z vražami, kajti za nas vse to niso nič drugega kot vraže."

Uradni zastopniki Titove strahovlade ne opuste nobene priliko, da ne bi grozili preganjanim kristjanom in ščuvali svojih oboroženih valptov nanje. Vsa sila državne oblasti je padla po Cerkvi in jo davi že deset let. Občudujemo naše junaško ljudstvo, ki v mučeniškem trpljenju zvesto vztraja v veri v svojega Boga in v zvestobi svoji Cerkvi. Tako silna je njihova vera, da je kljub množicam mrtvih, ki so jih pobili, kljub temu, da je v prvih letih Titovega tiranstva 6 milijonov državljanov Jugoslavije moralo skozi Titove ječe in kazenska taborišča, letos spomladi moral šef njegove politične policije izjaviti, da je "razočaran nad neuspehom akcije proti katoliški Cerkvi."

Toda borbeno brezbožna šola in vzgoja totalitarne komunistične države ima vendar svoje divje sadove pri otrocih in doraščajočih. Takale navodila daje Titov minister za prosveto, Miloš Žanko, učiteljem: "V šoli morajo otrokom razbijati vsako praznoverje, morajo znanstveno dokazati, da ni boga, da je znanost dokazala lažnivost vere. Morajo zasmehovati cerkvene obrede in običaje, pa tudi starše, ki še spoštujejo take običaje. V izvenšolskem delu morajo imeti predavanja v istem smislu. Celo življenje učiteljev, zasebno in javno, mora biti v popolnem soglasju s stališčem, ki ga zavzema komunistična partija do vsake vere. Dolžnost učiteljev je, da se bore v šoli in izven nje za to, da bo marksizem-leninizem vladal v vsem življenju, tako na vasi, kakor v mestih. Učitelj, ki ne dela tako, ne spada v šolo."

Mlademu rodu v Sloveniji vsa mreža držav-

Del množice med kongresno sv. mašo pri lurški votlini ameriških Brezij.

ne oblasti preprečuje, da ne bi ne v šoli, ne izven nje, zvedel ničesar o Bogu in veri, neprestano in smotrno pa ga uče in mu dokazujejo, da je vsako verovanje prazna marnja, vsako spoštovanje Stvarnika nazadnja tvo in človek je vreden le kot stroj socialistične družbe. Komunistična stranka kot jermerje povezuje te robote, da bi se vrteli kot stroji v tovarni in proizvajali po gospodarskem načrtu komunistične vlade, ki obsega vsako gospodarstvo, vsako delavnico, vse stanove in poklice, vse družine in vse državljanje.

Namesto Boga je tiran, namesto bratstva in ljubezni v Kristusu, je suženjski strah pred policajem.

Mladina ni samo oropana vsake duhovne in moralne vzgoje, naščuvana je proti celotnemu krščanskemu redu. Take ljudi hoče komuni zem, ki vrednosti človeka, enakopravnosti in svobodne volje ne prizna. Take razmere nasilno prevzgapajo naš katoli ki narod v janičarje, ki jih hočejo vreči kot hrano topovom v svojih bodočih bojih in osvajalnih pohodih pod zastavami srpa in kladiva proti znamenju Križa.

Vse to žalostno in grozno nas je kot Slovence prignalo sem k Mariji. Kot zastopstvo slovenskega naroda jo vsak izmed nas in vsa ta množica prosi, da nam Ona, srednica vseh milosti, reši duše slovenskih otrok zase in za svojega Sina.

Prav kakor pravi molitev za Marijino leto: "Viharji se zgrinjajo nad nami z vseh strani." V svojem silnem napredku pri odkrivanju u-

Nastop pevskega zbora "Korotan" iz Clevelanda pod vodstvom pevovodje g. Metoda Milača dne 3. junija 1954 na slavnostni Marijanski akademiji v dvorani Romarskega doma v Lemontu.

činkovitost vedno novih sil, ki jih je Stvarnik položil v naravo, je človeštvo dvajsetega stoletja deloma pozabilo na Boga, deloma pa izšlo iz svojih del, deloma pa Ga onemoglo scvržati in strastno zatira vero Vanj. Znanstveniki, ki so odkrili strahovite tajne sile najmanj ih delov stvarstva, a so imeli srca prazna, ker v njih ni bilo prve in največje zapovedi ljubezni do Boga in bližnjega, so uporabili svoja znanstvena odkritja o atomu za uničevanje. Votli odmevi razstrelitve atomskih bomb oznanjajo grozečo smrt vsej zemlji. Tako huda je zabloda, da človek, božja stvar, božje darove in lastnosti narave v svoji brezvestnosti pripravlja za splošno uničevanje. Ta "napredni" in "moderni" človek si je v svoji protibožnosti izmislil, da je izšel iz zveri, ne zato ker bi bil o tem prepričan, ampak zato, da bi mogel delati kot zver.

Ves ta razvoj je dosegel, da smo pred odločitvijo usode vsega življenja. Ali bo šlo človeštvo z Bogom in njegovo postavo v novo življenje ali pa proti Bogu v svoje lastno uničenje.

Ali bodo priznali Boga, človeka po božji podobi, spoštovali nepremakljive pravice človekove osebnosti ali pa zavrgli Boga in Njegovo Pravico ter se zasužnjili tiranu in njegovemu nasilju.

"Kot še nikdar sta danes demokracija in vera v Boga eno in isto, prav tako pa sta brezboštvo in tiranija sedaj popolna dvojčka",

pravi škof Sheen in nadaljuje: "Ohranitev civilizacije in kulture se v tej uri enači z ohranitvijo vere. Če bodo protibožje sile v svetu zmagale, bo vse uničeno in človek bo moral zopet grebsti od začetka."

Zdi se mi sedanji čas kot nekak nov advent. Ali ne velja za dana nje razmere v svetu slovenska adventna pesem: "Milo so ljudje zdihvali, v grehah in temi ječali."

Tema je padla na ta rod, sama smrt grozi vsepovsod, kjerkoli je človek sam ugasnil luč božjega vodstva in varstva. Tema je grozna kot tedaj, ko je Božji Sin na krizu umrl.

Pa kakor je pred tisto strašno uro v neskončni svoji ljubezni do vseh človeških otrok križani Bog dal svojo lastno mater za mater vsem ljudem, tako jo na posebno izrazite načine pošilja v sedanjo dobo kot posebno rešiteljico sedanje krize v sedanjem rodu.

Mati Božja je stopila pred oči Bernardke v Lurdu akoro istočasno, ko je Marx vrgel v svet peklenko krilatico: "Vera je opij za ljudstvo."

Ko je Darwin zavrgel vsako vero v du-o in božjo podobo in dokazoval, da je človek le malo bolj razvita žival, je katoliška Cerkev razglašala sveto skrivnost Marijinega razodetja: "Bremadežno spočetje sem."

Čim bolj se v novem času "napreden" človek trudi, da "znanstveno" dokaže, da ni Boga, ni nič božjega, nič nadnaravnega, tem krepkeje mu padajo neprestani lurski čudeži po zmedeni glavi.

In sredi prve svetovne vojne, 13. oktobra 1917 je Lepa Fatimska Gospa nastopila kot Kraljica nebes in zemlje, ko se je v dokaz Njeni napovedi zgodil sončni čudež, 70.000 ljudi je bilo priča. Svojo ognjeno žarečo luč je spremenilo sonce v milo srebrno, da so jo človeške oči lepo prenesle. Sunkoma se je sončna krogla, kakr no vidimo, premikala in tresla, potem pa se zavrtela in kot da bi z ognjenimi žarki zdaj zdaj hotela oplaziti zemljo. Pred otrplimi gledalci se je sonce mirno vrnilo v svoj redni tok in dobilo navadno obliko. 70.000 ljudi je odkritih glav sredi jasnega dneva gledalo v nebo in klicalo Hosana Kraljici, zaradi katere je Bog Stvarnik sonce spremenil in vrgel s tečaja za nekaj trenutkov, da je potrdil Njeno stvarnost in njene besede.

Sonce je vir vse atomske energije. Po Stvarnikovi volji kemični proces atomskih sil v soncu daje toploto življenja tej zemlji. Moderni, napredni človek pa je vzel to luč življenja

Govorniki na Marijanskem kongresu. Od leve na desno: Predsednik Marijanskega kongresa v Lemontu Msgr. John Oman, župnik fare Sv. Lovrenca v Clevelandu otvarja kongres. G. Anton Grdina pozdravlja zborovalce v imenu starih slov. naseljencev. G. dr. Joža Basaj med govorom. G. Jože Bernik govori v imenu novih slov. naseljencev.

iz stvarstva, da bi iz nje naredil ogenj smrti za splošno uničevanje.

Ali ni ta sončni čudež posebno močno znamenje, da Stvarnik hoče rešiti sedanji svet po Mariji? Ali je še treba dodajati, da se je vse izpolnilo, kar je Lepa Fatimska Gospa napovedala: "Bog bo kaznoval svet za njegova zločinstva z vojskami, lakoto in s preganjanjem Cerkve in Svetega Očeta. Končno pa bo zmagovalo moje Brezmadežno srce. Sveti Oče bo posvetil Rusijo meni, spreobrnila se bo in doba miru bo nastopila na svetu."

In kaj je potrebno, da se bo to zgodilo? Ista presveta Devica, ki je v Nazaretu rekla angelu: "Zgodi se mi po tvoji besedi", pa je Mati Jezusova postala, ista Marija, ki je v Kani rekla hlapcem: "Kar vam reče Jezus, to storite", pa je na njeno prošnjo vodo v vino spremenil, je v Lurdu ponavljala: "Pokora, pokora, pokora", v Fatimi pa napovedovala kot predpogoj srečne reitve sedanjih težav: "Poboljšanje, molitev in žrtve."

Prinesli smo svoja srca pred milostno podobo Marije Pomagaj in pred oltar Njenega Sina, našega Odrešenika. Prosimo jo, naj posreduje, da bodo napolnjena vina kipeče ljubezni do Boga in do bližnjega. Hočemo moliti in žrtvovati, da Bogu zadostimo za osebne napake in da bo od Slovencev Bog prejemal nezmanjšano čečenje, čeprav mu ga brezbožniki v Sloveniji kratijo in odrekajo. Želimo delati in živeti kot žarišča božjega češčenja, da bi doprinesli svoj delež k osvobojenju Slovenije in vseh narodov in da bi tudi z našo pomočjo Amerika bila vedno to, kar je o njej rekel naš

predsednik 8. aprila lani: "To je dežela sva-bode, dežela, ki živi v spoštovanju usmiljenja Vsemogočnega Boga do nas."

Za g. dr. Krekom sta nastopila slav-nostna govornika gg. dr. Joža Basaj in Jože Bernik, ki sta oba z globokimi, stvarnimi in času nad vse primernimi besedami pokazala na stisko človeštva v sedanjem času. O vseh treh govorih je Marjan Jakopič zapisal v Ameriški Domovini, da niso bili "klic politikov, ne klic ljudi, ki govorijo kot zastopniki te ali struje," ampak, da je bil to "klic slovenskih laikov - katoličanov, sredi najtežje dobe zgodovine slovenskega naroda, klic nam in vsemu svetu!" Kot zadnji govornik je nastopil starosta katoliških naseljencev v USA Anton Grdina, ki je z istega mesta kot pred petindvajsetimi leti na prvem katoliškem shodu ameriških Slovencev pozdravil navzoče kongresnike. S tem je bila dopoldanska slovesnost zaključena. Ponovno so se verniki zbrali popoldne ob slovesnih petih litaniyah ter ob zaključni besedi kongresnega predsednika msg. Omana.

Marijanski kongres slovenskih naseljencev v USA je bil tako končan. Preko dva tisoč ljudi je v teh dneh obiskalo Marijin sveti dom, preko dva tisoč ljudi je obljubilo Mariji, da bo pod Njenim varstvom neodklonljivo korakalo v boj za rešitev duše vsega slovenskega naroda.

Prezvzišeni škof g. dr. Gregorij Rožman med svojo jubilejno mašo dne 5. julija 1954 v Lemontu

PROSLAVA ŠKOFOVEGA SREBRNEGA JUBILEJA

Po zaključku Marijinega kongresa so udeleženci proslavili srebrni jubilej škofovanja Prezvzišenega dr. Gregorija Rožmana, kateremu je pri slovesni maši pridigal msgr. Matija Škerbec, ki je med drugim dejal: "Tebe Boga hvalimo, da si nam — slovenskim beguncem — ohranil našega škofa kot duhov-

no središče, kot vir duhovne edinosti slovenske emigracije, pa tudi kot vir tolažbe in kažipot z besedo in zgledom, kako je treba nositi težko breme begunstva. Mi slovenski begunci s svojim škofom in pod njegovim duhovnim vodstvom ne objokujemo svoje usode, čeprav smo začasno izgubili svojo drago domovino. Mi nismo obupani in malodušni obesili svojih karf na vrbe žalujke, kakor so to storili Judje ob babilonskih rekah. Mi tudi ne tožimo z njimi: "Kako bomo peli pesem Gospodovo v tuji deželi?" Slovenska nabožna in svetna pesem se še vedno in zelo pogosto glasi v naši emigraciji kot veselo znamenje, da v nas še živi delavna borbenost in trdno zaupanje v končno zmago resnice in pravice."

Po zahvalni službi božji je bil slavnostni banket, na katerem je kot prvi pozdravil škofa predsednik Narodnega Odbora za Slovenijo dr. Miha Krek. Škofu so nadalje izrekli čestitke msgr. Oman, dr. Joža Basaj in osemdesetletni starosta katoliških Slovencev v Ameriki Anton Grdina.

Marija Zmagovalka
Dragocena umetnina-rezbarija iz leta 1622 v
glavnem oltarju župne cerkve v Vetrinju

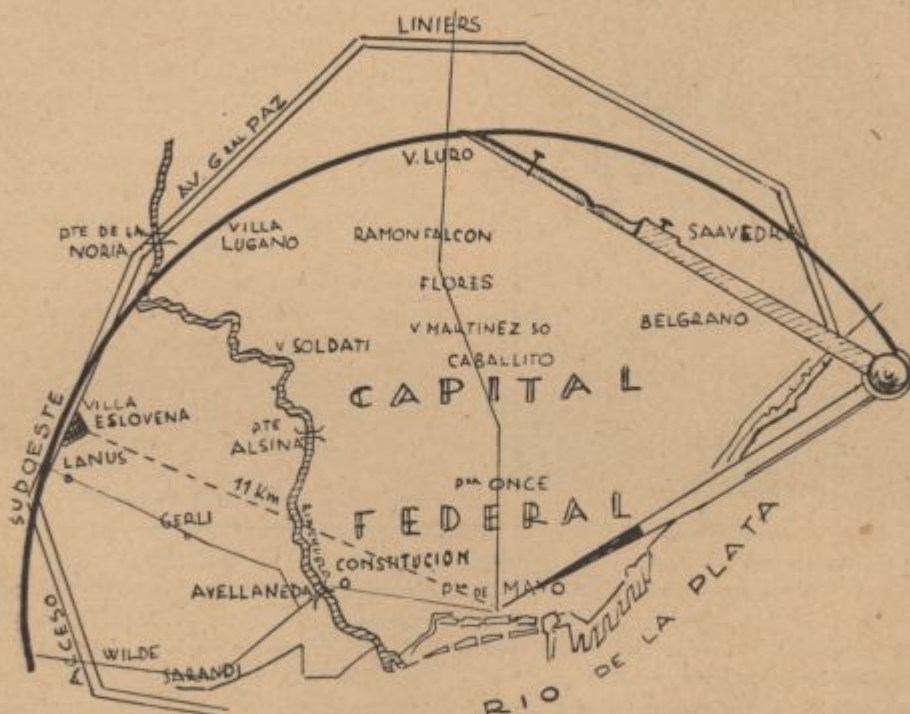
SLOVENSKA VAS V LANUSU

Dvajset let je tega in morda še več, ko so bili pri nas doma branje Bojerjevi Izseljenci. Knjiga, kakor jih je bilo mnogo, bo dejal ta ali oni. Knjiga, ki je nismo dobro razumeli, bodo rekli drugi. Pa to je bilo tedaj, ko smo bili še doma in nam je bila Amerika daleč, Argentina pa še bolj.

Takrat nekako je g. Janez — uraden naslov ima sedaj "cura párroco de San José de Pom-

peya"—župnik pri Sv. Jožefu Janez Hladnik—odšel v Argentino. Ne vem, če je bral Izseljenec pred odhodom. Vem pa, da jih je doživel in se z njimi vživel.

In ko smo pred redavnimi leti prvič v campu spet zaslišali njegovo ime in zvedeli, da dela za naš prihod v Argentino, tedaj smo segli po zemljevidih. Gledali smo in gledali, pa — kar priznajmo si danes — tak ne Argentine,

Buenos Aires — Capital Federal — glavno mesto obsega na priobčenem zemljevidu ozemlje, ki ga omejuje zgoraj in na desni z dvojno črto zaznamovana krožna cesta. Spodaj obrežje zaliva La Plata, na levi pa vijugasta črta reke Riachuela. Ozemlje glavnega mesta meri 96 kv. km. Deli ga na levo in desno polovico znana glavna avenida Rivadavia, ki je v zemljevidu zaznamovana s tanko črto. Vsak lahko vidi, da je skoro v sredi mesta znani Victor Martinez 50. Levo od reke Riachuelo krožna cesta, ki je na zemljevidu zaznamovana, še ni zgrajena, bo pa šla skozi gosto naseljena predmestja, od katerih eno je tudi Lanus. Strnjeno ozemlje, ki so ga naselili Slovenci v slovenski vasi v Lanusu, leži prav ob tej bodoči krožni avenidi in je na tem zemljevidu zaznamovana z majhno črtkano ploskvijo. Če zataknete šestilo na Majski trg, ki je središče mesta ob obali in pristanišču, in potegnete krog, kakor kaže risba, vidite, da je Lanus oddaljen manj od središča in trgovskega centra, kakor prvo predmestje ob Rivadavia Liniers. V zračni črti leži slovensko naselje le 11 km od pristanišča in Majskega trga, kar mu manjka, so dobre zveze, na te pa lahko upa.

kakor jo poznamo sedaj, nam noben zemljevid ni prikazal; tako ogromne in tako bogate, tako preproste in napredne hkrati, takšne si nismo mogli predstavljati. In na tej zemlji nekje so ležali kraji, boljše pampa, ki naj bi jih naši, slovenski ljudje posedli.

* * *

Saj je že danes težava s stanovanji... Kakšna je bila, ko smo v poletju 1948-1949 prihajali v gruščah semkaj, sami najboljše veste. Ne samo, da nismo znali castellano, tudi

Janez Hladnik,
župnik pri sv. Jožefu v Lanusu in ustanovitelj
slovenske vasi.

bogve kaj znancev in prijateljev nismo imeli. Le nekateri med starejšimi naseljenci so priskočili takoj na pomoč. Sicer pa smo bili navezani sami nase, kajti tedaj nobeno društvo, če bi tudi hotelo kar največ narediti za skupni blagor, nikdar ne bi moglo dovolj opraviti. Društvo Slovencev je storilo, koliko je največ moglo.

Pomagalo je rojakom in jim svetovalo, bilo jim je nekak prvi dom, pa pisarna in posredovalnica obenem. Spričo tako hitrega prihajanja posameznih skupin, ki so se kar vrstile skozi društvena vrata, je drobno delo, ki ga je tedaj Društvo Slovencev opravilo, pri marsikom morda stopilo v pozabo. Vredno in dostojno pa bi bilo, nekoč ob irneje opisati prve, res pionirske mesece društvenega življenja.

Misel na skupno življenje novonaseljencev v nekakšnih barakah, ki naj bi jih za slio postavili, ni našla ugodnih tal. Razumljivo, saj so bili begunci naveličani barak iz taborišč. In razumljivo je bolj, da so si hoteli poiskati lastna stanovanja z majhnim vrtičkom, če mogoče; in kdor je stanovanje našel, je podpisal pogodbo za dve leti, morda za tri. Kaj bo kasneje, prvi hip nihče ni mislil.

Treba pa je bilo misliti dalj kakor samo na čas ene stanovanjske pogodbe. In tako je na splošno prevladala miselnost, da je treba poleg služb in dela najti tudi nekje poceni zemljo, svojo zemljo: službe za to, da bodo mogli novodošli živeti od lastnih sredstev, zemljo, pa zato, da ne bodo večno navezani samo na najemnino.

Tako je kakor iz neba padla med ljudstvo beseda Lanus. Prvi hip se je zdelo tako daleč iz mesta, kakor nekoč Argentina od Evrope. Pa je kljub temu zavrlo: v Lanus gremo, tam bomo kupili skupaj zemljo, tam zgradili malo slovensko naselje, tam ohranili vsaj dobršen kos naše skupnosti tudi v obliki skupnega naselja.

* * *

“Že v začetku leta 1948 sem privedošlim svetoval nakup stavbišč v Lanusu,” pravi gospod Janez. “Zgradili so prve hišice, skromne sicer, a začetek je bil storjen. Za naselje Lanus kot tako pa sem se odločil, ker so tam bile cene stavbiščem najnižje in kupni moči interesentov najlažje dosegljive. Upoštevati je treba, da so naši ljudje takrat pričeli prihranjati prve pesose in da je še vsega drugega manjkalo, bodisi v kuhinji bodisi v obleki. Da v Lanusu ni bilo tlakovanih cest, tedaj tudi ni nikogar motilo, kakor bi ga prav gotovo danes, ko smo postali neprimerno bolj zahtevni. Iz lastne skušnje sem vedel, da mora najprej nastati naselbina: šele z njo pridejo tlakovane ceste, luč in kanalizacija. Videl pa sem, da je misel na Lanus med novodošlimi bila dokaj ugodno sprejeta. Zato sem iskal novih, večjih kompleksov. In res je bila v začetku leta 1949 razpisana dražba za veliko zemljišče, na katerem bi moglo zrasti sčasoma 130 primernih stavbišč. Sporočil sem to interesentom, ki so poslali oglednike. Po poročilu teh oglednikov so interesenti — okrog 70 jih je bilo tedaj — na svoji skupščini 27. marca 1949 sklenili, da se zemljišče kupi, obenem pa izvolili svojo upravo.”

Prvi odbor za Lanus je bil sestavljen takole: Janez Hladnik, ki naj bi zastopal družbo 70 interesentov pri oblasteh, notar Jože Lesar, ki naj bi vodil vso administracijo, ing. Šalehar Rajko naj bi bil tehnični izvedenec, Albin Magister in Franc Jager pa naj bi poslovala kot pomožna blagajnika.

"Na javni dražbi 31. marca 1949 sva z g. Hladnikom kupila zemljišče po \$ 7.90 za kv. meter," pravi notar Lesar, "in o nakupu obvestila interesente. Zemljišče je merilo 42.918 m² in dogovorjena kupnina je znašala \$ 339.057.—, katero sva na dan dražbe plačala do 8%. Delni znesek kupnine 42% je bilo treba plačati na dan podpisa kupne pogodbe, kar se je moralo izvršiti v treh mesecih, in ostanek 50% v dveh letnih obrokih s 7% obrestmi, plačljivimi pol leta naprej. Lastnica zemljišča je bila Celia Silvia Zavaleta, vsem našim kupcem popolnoma neznana gospa. Zato so prvi interesenti bili mnenja, naj se celotno kupljeno zemljišče prepiše na g. Hladnika kot prehodnega lastnika. Po odobritvi razdelitve v posamezne parcele in po sestavitvi kupnih pogojev naj bi ele posamezniki resnično postali lastniki zemlje. Tak način je bil tudi najbolj povšeči lastnici sami, kateri se je bilo treba zgovarjati samo z g. Hladnikom kot predstavnikom vseh interesentov, ne pa z vsakim kupcem posebej."

"Da smo mogli določiti osnovno ceno za 1 m² učinkovitega stavbišča, "nadaljuje notar Lesar, "je bilo treba upoštevati dejstvo nujnosti odstopitve občini potrebnega sveta za ceste ter plačanja stroškov za razdelitev, tozadevnih taks in stroškov za upravo, za prenosno pristojbino ter za vpis in izbris hipoteke itd. Poleg tega so interesenti sklenili, da bodo skupno plačali 1.500 m² veliko stavbišče, ki naj bi služilo bodočemu naselju za skupne namene — za stavbo za otroški vrtec, za šolo, za dvorano ali kaj podobnega. Kupci pa so tudi sklenili, naj bi po možnosti vse parcele ostale v slovenskih rokah. Tako je skupščina interesentov sklenila, da mora vsak kupec, ki bi se skesal, najprej ponuditi svoj lot v prodajo upravi ali pa sam poiskati novega kupca slovenskega rodu."

Ustanovitveni dan slovenskega naselja v Lanusu pa je 16. maj 1949. Tedaj sta namreč lastnica in g. Hladnik podpisala prvo kupno pogodbo. Tako je pri lo predmetno zemljišče v slovensko last. Treba je bilo misliti na do-

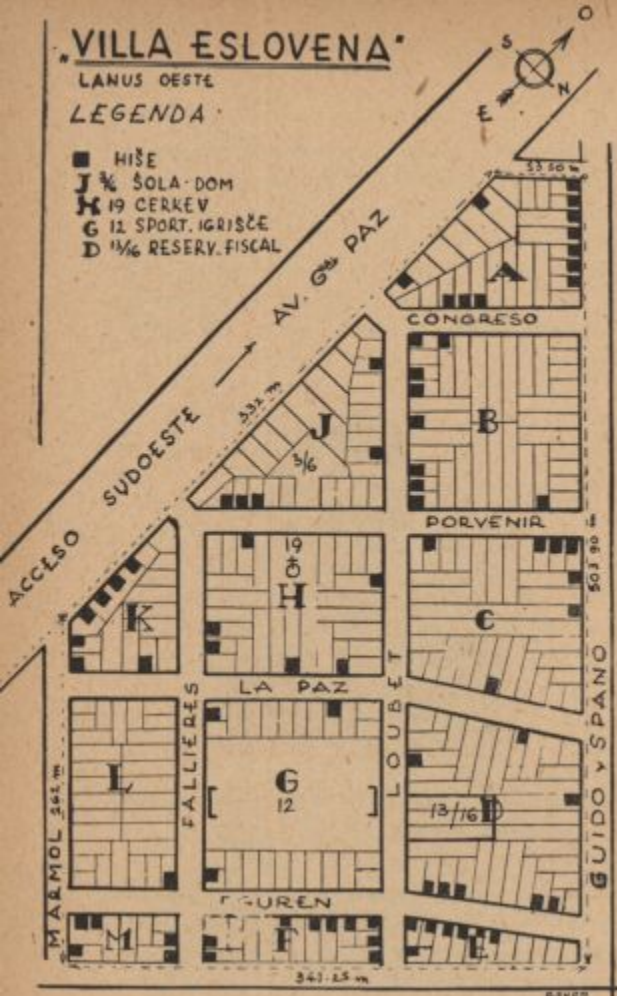
končno skico razdelitve celotnega kompleksa v posamezne parcele. Prvo je napravil ing. Šalehar, pa je moral žal z delom prenehati, ker se je odselil v notranjost države. Ker naslednji kandidat Bogo Pregelj delo tudi ni mogel prevzeti zaradi prezaposlenosti, je uprava morala vse delo v tej smeri poveriti tukajšnjemu

Notar Jože Lesar, glavni sodelavec župnika Hladnika pri ustanavljanju slov. vasi.

inženirju, in sicer Modestu Romero Lamas, ki je bil osebni prijatelj g. Hladnika. Razdelilno skico je ing. Lamas dokončal v aprilu-maju 1949.

Da je bila misel na takšno naselbino silno posrečena, najbolje dokazuje dejstvo, da so bili vsi loti iz prvega kupljenega zemljišča takoj prodani. Pojavljalo pa se je vedno več interesentov, kar je upravo nagnilo k iskanju novih možnih nakupov zemljišč, ležečih ob že kupljeni zemlji. Upravo sta tedaj tvorila samo še župnik Hladnik in notar Lesar, kajti ing. Šalehar je odšel v notranjost, države, Albin Magister je sodelovanje odpovedal zaradi prezaposlenosti in Jager Franc je odšel na delo na Ognjeno zemljo. Obema upravnikoma se je kmalu ponudila možnost nakupa zemljišča, katerega lastnik je bil Juan O. Testa. Težava za nakup se je pokazala edinole v tem, da so poedini loti na Testinem zemljišču merili ne samo po 200 m², kar je našim ljudem takrat najbolj odgovarjalo, pač pa tudi po 3/4 500 m². Pa tudi ta težava je izgubila, brž ko so se prijavili interesenti za tako velike lote. Tako je po krajem pregovarjanju prišlo poleg nakupa lotov takoiimehovane. I. grupe tudi do nakupa Testinega zemljišča, ki je bilo "krščeno" za II. grupo. V celoti meri to zem-

Zemljevid slovenske vasi ob bodoči krožni aveni-
nidi General Paz z vrisanimi parcelami, cesta-
mi in zgrajenimi hišami.

ljišče 42.664 m². Skupna površina je torej
85.582 m².

“Ing. Lamas je svoje delo na skici I. grupe
opravljal po željah interesentov, kakor sva
mu jih z g. Hladnikom sporočala,” nadaljuje
notar Lesar. “Z nakupom Testinega zemljišča
pa je bilo nujno potrebno misliti in delati na
novi skici, v kateri naj bosta vključeni obe
zemljišči. Ing. Lamas je tudi to delo opravil
zelo hitro in vestno. V soglasju z Geodezijo
v Ciudad Eva Peron (prej La Plata) je stav-
bišča razdelil v 12 kvader (6 popolnih in 6 ne-
popolnih) ter jih označil z zaporednimi črka-
mi A do M. V I. grupo pripadajo stavbišča
A, B. in J, v II. pa kvadre C, D, E, F, G, H,
K, L, M; v kvadrh C-H in K so doloma vklju-
čena tudi stavbišča iz I. grupe In kakor je bil
v I grupi določen tkzv. šolski prostor, tako je
bil v II. predviden prostor za neobhodno po-

trebno športno igrišče. Prav tako je bilo že ob
sklepanju pogodbe s Testo prihranjeno zem-
ljišče za cerkev.”

Pogodba s Testo je bila podpisana 20. de-
cembra 1949. Kupnina je bila do 1/3 plačana
do dneva podpisa kupne pogodbe, za ostanek
pa je bila ustanovljena hipoteka na korist
prodajalca, plačati pa je ta ostanek bilo treba
v 3 enakih zaporednih letnih obrokih s 6%,
trimesečno v naprej plačljivimi obrestmi. Od
srede leta 1950 je smatrala Geodezija v Ciu-
dad Eva Peron (prej La Plata) razdelilni
projekt kot v načelu za odobren, formalni po-
stopek za odobritev pa je tekel dalje vse do
druge polovice leta 1952. Šele takrat sta mog-
la oba upravnika sporočiti interesentom, da
je končno vendarle izšla tudi pismena odobri-
tev, potem ko sta formalni postopek dovršili
tako provincialna kakor občinska uprava.

“Po končnem razdelilnem načrtu se nahaja
v vsem kompleksu 299 stavbišč,” pravi gospod
Hladnik. “V manzani J je šolski prostor s
površino 1520 m², v H prostor za cerkev in
cerkveno hišo s površino 1498 m² odn. 360 m²,
v G športni prostor s površino 7880 m². Ker
je bilo treba po zahtevi zakonskih predpisov
podariti Provincji za ceste potrebni svet —
31.825 m² in za fiskalno rezervo (za policijo,
šolo, zdravstveni zavod ali kaj podobnega)
3% od celotnega zemljiškega kompleksa, so v
manzani D štirje loti javnega zemljišča v skup-
ni meri 1956 m². Kot javno zemljišče upošte-
va Provinca tudi prostor za cerkev. Tako je
koncem koncev prelo v last zasebnikov 290
stavbišč, ki merijo skupno 85.582 m².”

“S postavljanjem hiš je bila pa stvar sila
pestra,” se razvname gospod Hladnik ob pri-
povedovanju. “Že med časom, ko je še tekel
odobritveni postopek, so si mogli kupci posta-
viti na kupljenih stavbiščih svoje domove. Ko
sem koncem leta 1950 prišel na novoustanov-
ljeno argentinsko župnijo sv. Jožefa v Lanu-
su, ki je 13 kvader oddaljena od slovenske va-
si, sem se mogel šele malo bolj posvetiti ce-
lotni stvari. Letal sem od oblasti do oblasti —
saj veste, kako je z mašana — in tako dose-
gel ustno dovoljenje pristojnih gospodov, da
si kupci smejo že postavljati hiše. In od tiste-
ga časa dalje je zaplulo življenje po nekdanjih
pašnikih v Lanusu. Prva hiša samo je bila
lesena, vse pozneje pa že zidane. Kako sedaj
raste, boste sami najbolje videli, če stopite na

“zloglasna lanuška tla,” je smeje se zaključil gospod Janez.

“Kakor je že gospod Janez povedal,” je povzel notar Lesar, “so hiše pričele rasti. Tedaj sva se obrnila na nekatere naše ljudi, zlasti gradbenike, da bi ustvarili nekaj načrtov za tipične slovenske hiše. Tako naj bi zraslo slovensko naselje v Argentini po načinu, kakor so ustvarili svojstvena naselja n. pr. Nemci ali Angleži. Pa žal tudi ta misel ni našla ugodne rešitve, kajti kupci niso mogli predolgo čakati na skupen začetek zidanja zaradi pomanjkanja denarja in stanovanjske nuje. Tako je vsakdo gradil s sredstvi, ki so mu bila na razpolago, in večinoma se poslužujoč medsebojne pomoči, ki je pomenila najcenejši način delovne sile. Ako bi tedaj imeli Slovenci na razpolago potrebni kapital za dajanje gradbenih posojil, bi bil morebiti nastal s slovensko naselbino v Lanusu svojstven slovenski spomenik v Argentini. Naša revščina pa nam je to preprečila.”

Zadnja administrativna dela pri snovanju naselbine so se bližala koncu. Notar Francisco Raul Cascante je sestavljal kupne pogodbe za prenos lastnine od skupnega lastnika g. Hladnika na vsakega posameznega kupca. Do konca leta 1953 je bil izvršen prenos na 246 stavbiščih. Za ostalih 44 stavbišč se kupci še niso definitivno odločili, na koga naj se prenos lastnine izvrši.

Iz celotnega obračuna akcije za nakup slovenskega zemljišča v Lanusu je razvidno, da so kupci plačali obema lastnikoma Zavaleti in Testi 1.041.713 pesov, medtem ko so bili iz presežka 102.124 pesov kriti stroški za prvo dražbo, za sestavo prehodnih kupnih pogodb s prenosnimi taksami ter vpisnimi in izbrisnimi stroški, za zemljike meritve ter deloma za več kot štiriletno upravo celotne akcije.

* * *

V Lanus priti res ni kar tako. Tudi ni Lanus ob taki železniški progi, kakor je tista, ki iz Plaza Miserere (včasih Once) pelje proti zahodu, mimo krajev, ki so jih Slovenci v zdaleka najmočnejši večini posedli. Zato se vsem zdi, da je Lanus grozno daleč proč od centra, ali pa če hočete — od Plaza de Mayo, kjer se Buenos Aires pravzaprav začne. Pa ko bi vedeli, da slovenska vas v Lanusu ni prav nič dalj od Plaza de Mayo kakor Villa Luro tik pred Liniersem, ali pa obronki Villa Devoto ali pa malo onstran Avenide General Paz

tam nekje ob koncu Cabilda, ne bi več govorili, da je Lanus daleč. Ni daleč, pravim, le dohod je težaven, kajti tamkaj nastajajo novi deli velikega Buenos Airesa, ki še niso tako prepreženi s cestami in zadelani s prometnimi vozili kakor po postanku starejša področja ob Rivadavii.

Nace Glinšek, predsednik Olepševalnega društva — Sociedad de Fomento

Dohod je težak, danes še in bo morda še nekaj let. Drugi petletni načrt predvideva izgradnjo novega betoniranega pasu okrog velemesta, prav takšnega, kakor je General Paz. Ta pas — Acceso Sudoeste naj bi se zaenkrat imenoval — bo stekel od Quilmesa ter objel ves južni del mesta, nato pa se na mostu La Noria priključil na General Paz. V luči te nove avenide postane Slovenska vas šele zanimiva, kajti slovenska zemlja leži tik ob že načrtani avenidi. Tako ostaja samo še vprašanje časa in delno sredstev, kdaj se bodo mogli slovenski Lanuščani z omnibusom pripeljati na linijski most prav tako hitro kakor oni iz Saavedre ali Avenide San Martin. Čas in sredstva pa leže izven delovnega območja slovenske skupine v Lanusu.

Pravilnost gledanja, da bo iz nekdanjih lanuških pašnikov v teku let postal nov konec mesta, ki ne bo dosti zaostajal že v prvem rodu za drugimi predeli, je našla najboljšo potrditvev prav v dejstvu takratne in sedanje vrednosti kupljene zemlje. Če so pred leti Slovenci kupili tamkaj zemljo, ki je bila vsaj 3—5 krat cenejša kakor kjer koli drugod, je ta zemlja do danes pridobila vsaj dvakrat, ako ne trikrat na vrednosti. In to še brez napejljane elektrike, brez cest in brez prometnih vozil. Res je, da so tudi drugod postale par-

Pogled na vrsto hiš v ulici Eguren v slovenski vasi v Lanusu. Slika je bila posneta s križišča ulic Eguren in Loubet.

cele bolj drage. Res pa je, da vsaj trenutno nobenemu drugemu področju ni namenjen tako širok razvoj kakor prav vsému južnemu koncu mesta, ako enkrat steče Acceso Sud-oeste.

Gledajoč na zemljevid mesta in išoč najbližjih potov v Lanus — v Slovensko vas — sem v sončnem dnevu odhajal iz mesta. V sončnem dnevu zato, ker so me prej strašili, da se bom v lanuškem blatu izgubil. Od kod se je ta "propaganda" privlekla, nisem šel ugotavljat. Po obisku v Lanusu tudi ne bom šel, ker ni potrebno. V takšnem barriu, kakor je Lanus, je prav tako blato po cestah, ob deževnem vremenu, kakor je n. pr. v Olivosu, kjer ni asfalta, ali pa v Ramos Mejji, kjer ob Avenidi de Mayo proti Don Boscu prav tako v stranskih ulicah rastejo slovenske hišice ob neasfaltiranih cestah. Blato je še vedno po precejšnjih ulicah v San Martinu in Villa Progreso, Lourdesu in Caserosu, Ciudadeli in Moronu — seveda, kadar je deževno vreme. Pa se zlepa ne spomnimo, da je tudi drugod blato in žlobudra, samo Lanus nam najprej pride na misel. Čudno je to, čudno...

Stopim iz tramvaja, ki me je pripeljal v osrčje Lanusa. Z Nacetom Glinškom, ki mi je cicerone in Baedeker obenem, stopava počasi proti slovenskemu naselju. Nekaj kvader je zasedenih od domačinov. V sobotnem popoldnevu se trudijo in kopljejo "canho" — "zanjo" — majhen jarek ob cesti, kamor se zbira

voda iz umivalnikov v hiši, iz kuhinjskih "pi-let", ter iz pralnice. Silno sistematično urejeno 'e bilo to izkopavanje "zanje". Pa rečem Nacetu: "Ti, kaj takega pa v mojem barriu ne vidiš, da bi takole "zanjo" kopali." Nace me pogleda in z zadovoljstvom odvrne: "Saj je tudi tukaj niso, dokler niso pri nas Slovencih videli, kako se spleča imeti urejeno "zanjo" pred hišo, kako jo moraš skopati, da se voda prav odteka in kolikšna mora biti." Zanimalo me je, kako da so to mogli videti pri Slovencih. "Boš že videl, ko prideva na slovensko zemljo." Še nekaj korakov in že se mi zabljiči pod nogami cementirana plošča, kateri so v dolgi vrsti ob vsej kvadri sledile druge. Pogledam natančneje in vidim napisano: SDF — V. ESL.

"Vidiš, sedaj sva pa med Slovenci. In tistale plošča, ki sva je pravkar prestopila, je ena izmed 1800, ki smo jih doslej položili. Je neke vrste simbol naše skupnosti, pridnosti in zavesti samopomoči. Pomenijo pa érke tole: Sociedad de Fomento — Villa Eslovena. O Sociad sami ti bom kasneje kaj več povedal. Zaenkrat estaniva pri pločnikih. Okrog 1800 smo jih doslej položili, sem ti že dejal, kar je odgovarjalo potrebam za nekako 11 kvader. V njih je delo vse slovenske skupnosti v Lanusu, ne samo fizično delo, pač pa predvsem redni prispevki za nabavo materiala. Po teh ploščah smo zasloveli po vsej okolici. Je pa stvar taka: Sociedad de Fomento — po naše bi se ne-

kako reklo Olepševalno društvo — si je naredela poleg drugih dolžnost za blagor slovenske vasi kot eno prvih prav to, da je hotela oskrbeti čim prej čim večjemu predelu nase-lja dostojen dohod do prometnih zvez, prav tako pa dostojno zvezo med posameznimi so-sedi. Iz fonda, ki se je pričel nabirati na os-novi mesečnega prispevka po 2 pesa na dru-žino, so bile večje vsote namenjene prav na-havi in dovozu materiala za izdelavo cement-nih plošč, ki naj bi služile kot začasni pločniki. Z nakupom in dostavo materiala se prične poglavje prostovoljnega dela vseh za delo spo-sobnih moških. Ob sobotah popoldne so se zbi-rali, zdaj ena delovna skupina, zdaj druga, in delali — drug za drugega. Do tistih dni, ko so pričele prihajati na dan prve plošče, sem pogosto verjel v preveč razširjeno mnenje, da si mi Slovenci ne znamo in nočemo pomagati medsebojno. Odkar pa sem tukajle v Lanusu vsako soboto sproti bil ponovno priča res ne-sebičnega dela posameznikov, sem to mnenje moral zavreči in ga pomagam odganjati tudi pri tistih, ki mislijo, da Slovenci res vedno rač-unamo samo na lastni žep in trebuh.”

“Po kakšnem vrstnem redu ste pa polagali pločnike?” vprašam Naceta. “Ravnati smo se pač morali najprej po tem, kje je bilo največ zazidanega. Zatem je prišla vrsta na poveza-vo posameznih najbolj zazidanih kvader. Naj-močnejše vodilo pa je ves čas bilo — položiti pločnike tako, da bodo Slovenci lahko prišli ob vsakem vremenu po suhem do prometnih vozil. Sedaj smo približno na polovici oprav-ljenega dela, bi skoraj lahko rekel. Idealno pa bo, ko bodo okrog vseh kvader tekli pločniki in skorajda nebeško lepo bo, kadar bodo tudi sosedne kvadre, ki so v rokah Lahov ali pra-vih domačinov, imele pločnike. Morda ta dan ni daleč.”

“Kako to misliš, da ni daleč?” “Enostav-no — nešteto nam tujerodnih je že zaprosilo, da bi jih sprejeli kot člane v naše Olepševal-no društvo. Z vsemi mogočimi razlogi pridejo: vidimo, da se pri vas res dela; vidimo, da ste vi pridni; vidimo, da bi le preko vaše socie-dad tudi mi lahko tako hitro imeli pločnike; vidimo, da bi le pri vašem sistemu dela mi lahko uredili obhišne jarke; vidimo . . . teh vi-dimo je nič koliko. In vsakomur pravim: na žalost vas ne moremo sprejeti, ker je sociedad samo za Slovence. Recite pa vaši sociedad, naj se ravna po našem zgledu, plačujte redno prispevke, delajte redno vsako soboto — pa

Pogled na deloma še malo zazidano kvadro C s križišča ulic La Paz in Loubet v smeri proti ulici Porvenir. Izkopani jarek in tlakovana pot, kaže kako si znamo pomagati. Da pa v Lanusu pridno gradimo več čas, zgovorno do-povedujeta oba korenjaka na sliki.

boste prišli do pločnikov in do jarkov. Če po advokatsko rečem — tako jih odpravim, zra-ven pa vem, da se bodo sami potrudili in po-hiteli z delom. Zato sem tudi dejal, da ta dan morda ni več daleč.”

“No, Nace, ko že pri vsakem drugem stav-ku rabiš besedo “Sociedad”, povej mi kaj več o njej, saj veš, da pravzaprav čisto nič ne vem, kako je sploh to urejeno.”

“Ko so prvi tukaj kupili zemljo in ko so bile vse pravne formalnosti odpravljene, so začele rasti hišice. In ker nikjer na svetu ni tako, da bi najprej postavili ulice in svetilke ob njih ter pločnike in kašipote ob ulicah, ampak ravno obratno, so prvi novonaseljenci videli, da se “brez muje res noben čevelj ne obu-je”. Kako so rastle hišice, ti bodo lastniki sami lahko povedali. Dejstvo je, da so na le-pem zrastle in bile. Kaj pa sedaj? Če boš ča-ka, da ti bo občina napeljala luč in podalj-šala ceste, boš imel brado kakor kralj Matjaž. Za take skrbi tukaj je namenjen obstoj različ-nih Sociedad de Fomento — Olepševalnih dru-štev, ki predstavljajo večji ali manjši nase-lek ljudi, živečih na zemlji, ki je še na pol pačnik, na četrt majhna vas in na četrt sme-tišče ali karkoli drugega. Iz takšnega majhne-ga naselka se mora izluščiti delovni odbor, ki si nadene naziv Sociedad de Fomento, predloži svojo prijavo oblastem, zaprosi za odobritev pravil in priznanje ter po vseh teh zapletlja-jih postane neke vrste podaljšek občinske ro-ke. Tako je bilo tudi z nami. Hiše so bile tukaj, ljudje, pripravljeni za delo v skupnosti tudi, in nastala je slovenska Sociedad de Fomento. To je organizacija, ki skrbi za napredek in razvoj okraja znotraj občine. Mi smo kot So-

Svarilno znamenje na križišču ulic Loubet in Eguren. Članarina je eden izmed prispevkov, s katerim se krijejo stroški za polaganje tlaka ob cesti.

ciudad včlanjeni v Zvezi Sociudades de Fomento Partido 4 de Junio; namen naše Sociedad pa je: vzdrževati zveze z občino, posredovati pri občini v prid vaščanom, pogajati se z občinskimi oblastmi glede elektrike, vode, tlakovanja cest, nasaditve drevja, izposlovanja materiala za pločnike in prehodov na cestah itd. itd. Če izzvzamem vse drobne stvari, ki smo jih kot Sociedad ob sodelovanju vse slovenske naselbine opravili, bom poleg že omenjenih pločnikov omenil samo še izkopenje okrog 2000 metrov jarkov ob cestah, ki služijo ne samo kot odtok v hišah porabljene vode, pač pa predvsem za odvod vode ob deževnih dneh, ter vsaditev okrog 90 dreves ob cestah. Nadaljnih 60 dreves so vsadili vaščani sami iz osebne pobude. Vse ostalo delo nas še čaka. Koliko pa je še dela, boš najbolje videl, ako stopiva na majhen sprehod po slovenski vasi."

Komaj dobro prideva iz hiše, srečava bivšega tržiškega župana, sedaj slovenskega Lanuščana Janeza Majeršiča. Ker sem prej slišal, da Naceta Glinška včasih kdo podraži z "županom", ker je pač predsednik Sociedad de Fomento, se obrnem k županu Majeršiču in ga pobaram: "No, vi, ki ste toliko let županovali, kako se pa kaj "župan" Nace obnese?" "O, kar dober bo, zelo zelo dober. Je pa stvar taka, da je župan lahko še tako dober, pa nič ne more, če nima tudi dobrih odbornikov. Teh se pa Nacetu ne manjka, ali ne?" "Res je, odborniki so pa vsi sijajni sodelavci," je potrdil Nace. "Kdo pa so tvoji občinski svetovalci?" sem ga podražil. "Z malimi spremembami skoraj isti kakor prvo leto, in sicer — Jemec France kot podpredsednik, Reven Slavko kot tajnik, Gorše Anton kot podtajnik, Rome Jože kot blagajnik, Bregar Henrik kot podblagajnik ter kot odborniki Bokalič Vincenc, Bratož Friderik, Kalan Andrej, Levstik Lojze, Stanovnik France in Sušnik Jakob. To je sedanji občinski odbor, da tako rečem. In da naša občina ni več tako majhna, ti bom takoj povedal, koliko hiš in na katerih manzarah že stoji. Kar poslušaj: Manzana A — 12 hiš, 36 članov, B — 9 hiš — 21 članov, C — 7 hiš, 10 članov, D — 8 hiš, 23 članov, E — 7 hiš, 26 članov, F — 9 hiš, 29 članov, G — 3 hiše, 21 članov, H — 6 hiš, 19 članov, J — 5 hiš, 16 članov, K — 7 hiš, 37 članov, L — 1 hiša, 1 član, M — 5 hiš, 23 članov. Takšno je trenutno stanje, ki skupno pove, da je 79 hiš ter 262 slovenskih prebivalcev. Pri tem upoštevaj, da je trenutno okrog 125 otrok do 14 leta. Da, stopetindvajset! To bo še življenje, ali ne?"

Začel se je najin sprehod po slovenski vasi v Lanusu. Pravo sobotno razpoloženje resnične slovenske vasi je vladalo. Vsenaokrog so pospravljali, čistili, otepali, pomivali, likali, od vsepovsod je dišalo iz kuhinj, saj se ob sobotah in nedeljah, ko je vsa družina morebiti samo enkrat na teden skupno zbrana, spodobi kaj večjega pripraviti kakor pa vsakdanje jedi.

Če bi se tisti trenutek oglasili še zvonovi iz župne cerkve, kjer župnikuje Janez Hladnik, bi bil takšen sobotni dan v slovenski vasi v Lanusu res pravi sobotni delopust: končalo se je delo enega tedna, vse se pripravlja na prihod nedeljskega počitka, le skupnosti obvezno delo mora biti še pred mrakom končano.

Zato so na vseh hišicah pridne roke graditelja in sosedov hitele, da novonastajajočemu domu pomagajo čim prej do strehe. Resnična slovenska soseska in njen nepokvarjeni duh vladata vasi v Lanusu. In ko smo proti večeru odhajali v mesto, so se začeli prvi zvoki harmonike, katere glasovi so daleč v prihajajočo nočno tišino nosili slovenske melodije. V tem je zazvenela še naša pesem, kot nekoč doma na vasi, in odjeknila morda močnejše kakor pred leti v domovini v vaseh med grüntarji in bajtarji, kočarji in gostači. Tu je zaplapola med sosedi, enakimi po delu in naporih, istimi v duhu in miselnosti.

* * *

“Zakaj ste pa šli v Lanus?” povprašam prvega naseljenca. “Ja, veste, sam sem bil takrat za delo, družina pa velika. Nisem mogel misliti na kakšne bolj zahtevne lote, če manj na kake velike obroke ali posojilo. Naj na lepem zbolim, kdo bo pa dolg vračal, sem se vpraševal. In tako mi ni kazalo drugega, kakor poiskati si nekje poceni lot, nato pa graditi hišico, brez dolgov seveda. Kakor z neba mi je prišlo vprašanje g. Hladnika, če bi hotel kupiti v Lanusu. Pa sem, in tako kot jaz jih je bila večina, ki smo danes v Lanusu. Le ta razlika je bila, da je bilo pri enem več otrok, pri drugem manj, spet pri tretjem je vsako pomlad lahko poprijel za delo eden izmed domačih, bodisi sin bodisi hči, kakor so pač “gor rasli”. Težko je bilo v začetku, res težko. Pa še sam ne vem, kako smo zvožili. Pogovoril sem se z bodočimi sosedi in dogovor je bil sklenjen: jaz bom pomagal njemu pri gradnji, on meni in če bo treba, bova naprosila na pomoč še tega, pa onega, zraven bova pa obljubila, da prideva pomagat, kadar bodo gradili.”

“Takrat smo zaslužili okrog 600 — 700 pesov mesečno, ne vsi, približno tako pa so se vrtele mesečne plače. Malo smo res stisnili, a nikoli toliko, da bi zaradi tega zabredli v bolezní. Pa delali smo, delali pa, kot se reče,” mi pravi drugi. “Saj lot še ogradiš, skoplješ temelje in postaviš talno ogrodje. Potem se začno stene. Najprej ena soba, ki je bila kuhinja in spalnica obenem. Stisnili smo se in počakali, da se je v domači hranilnici nabralo za začetek druge stene ali druge sobe. Streha je bila ves čas zasilna. Ko sem končno v treh letih skoraj prišel do udobnih prostoro-

V ulici Congreso je ob kvadri A druga tabla, ki označuje sedež predsednika Glinška in tajnika Revna. Hkrati dela velik lepak na tabli učinkovito propagando za tlakovanje steza z doma izdelanimi betonskimi ploščami.

rov in do poštene strehe, se mi je kar samo smejalo. I, komu se pa ne bi! Pa — sedaj bodo vsaj otroci pod tako streho in v taki hiši, da jih v šoli ne bo sram reči, kje stanujejo. To se mi najboljše zdi, da so otroci pre-
skrbljeni.”

Ko so eno leto po sklenitvi kupne pogodbe za slovensko zemljišče bila na prodaj sosednja zemljišča, so novi kupci drugih narodnosti plačevali vsak kvadratni meter po 35 pesov, kar je približno 4-5 krat več, kakor pa so bile cene kv. metra zemlje na slovenskem zemljišču. Takrat se je bilo bati, da bi marsikdo od Slovencev prodal svoj lot Neslovincu. Jasnó je, da nihče ni mogel kakršne koli take prodaje ovirati, le želeli so vsi smeli, da bi loti bili prodani samo v slovenske roke.

Ta želja naseljenцев slovenske vasi v Lanusu

je še danes prav tako silna, kakor je bila tedaj. Da bi bili res samo Slovenci skupaj, so mi vsi brez izjeme zagotavljali. In še na nekaj so prav posebej ponosni: prav na slovenski zemlji v Lanusu sta si prišla najbližje stari slovenski naseljencec in novi. Oba je poznal župnik Hladnik, obema je nakup zemlje ponudil in oba sta jo tudi kupila. Hočem reči, da je v slovenski vasi v Lanusu precej lastnikov lotov starih slovenskih naseljencev, ne samo novih, in da bo tudi med starimi marsikateri zgradi hišico v slovenski vasi. Tako se bosta stara in nova emigracija združili v skupnih naporih — sredi tujega sveta ohraniti košček domovine — po čim bolj izrabljenih danih možnostih prav tak košček, kakor si ga vsakdo od lanuških naseljencev najlepše zamišlja.

“Tako so me nabodli znanci, ko so zvedeli, da sem kupil zemljo v Lanusu, da se nisem znal prav ubraniti. Je pa tudi bilo takrat precej govorjenja proti. Kaj boš rinil tja na jug, ko smo se pa skoraj vsi zbrali ob železnici z Once? so me vpraševali. Saj vidiš, da so vse igre in prireditve ob tej progii, saj vidiš, da so pisarne na zahodni strani mesta, saj vidiš, da otroci ne bodo nikamor mogli hoditi v dobro šolo — teh “saj” je bilo ne malo. Okleval sem in okleval, premišljal, ali naj prodam in grem drugam. Nič ne bom prodajal, sem sklenil. Je že bilo tako prav, da sem mogel kupiti lot. Prav zares sem lahko hvaležen g. Janezu, ki me je nagovarjal, naj kupim zemljo. Takrat nisem imel take plače, da bi si lahko privoščil večji kos zemlje, kot je pa teh 200 kv. metrov, ki jih imam tukaj. Če bodo otroci kdaj hoteli kupovati zemljo drugod, naj jo — jaz bom ostal tukaj, če drugače ne nanese.”

“Danes pa,” se mi nasmeje, “danes je že precej drugače. Za celo vas nas je, skupaj držimo, pomagamo si drug drugemu in še malo, pa bo prišel tisti dan, ko se bomo tudi mi naravnost na Liniers pripeljali in od tam v Ramos ali v Ciudadelo, Moron ali v San Antonio de Padua, kjer bodo pač igre, romanja ali sestanki.”

Življenje v slovenski vasi v Lanusu je steklo. Tako skoraj, kakor bi doma, če bi nekje sredi Sorškega polja ali na izsušenem Ljubljanskem barju postavljali novo vas. Hišica je zrastle ob hišici, drevesca so pognala, z oken so se vsuli prvi nageljni in na vrtovih je poleg sadnih dreves zadišal rožmarin. Za-

živela je soseska, kvadre so zadihale in nastala je Slovenska vas.

* * *

Teško bi našli pravilnejše ime tamošnjemu društvu, kakor je prav Društvo “Slovenska vas v Lanusu”. Če je Sociedad de Fomento podaljšek občinske roke, potem je “Slovenska vas v Lanusu” podaljšek slovenske skupnosti v Argentini. Namen “Slovenske vasi” je, zbrati sredstva in postaviti dvorano, kjer naj bi se Slovenci zbirali, prosvetovali, prirejali igre in koncerte; dvorano, ki naj bi bila obenem tudi nekak dom in slovenska šola — za pouk otrok v slovenščini, za razne tečaje in predavanja. Ni ravno lahka ta naloga, saj sredstva za to ne rastejo po cestah. Tudi ni mogoče računati na pomoč kogar koli drugega, ki ni ravno navezan na življenje v Lanusu odnjega neposredni okolici. Zato pa je trdna volja, postaviti dom, toliko več vredna, da bi lahko premostila vse težave.

Zemljišče, na katerem naj bi stal društveni dom, so lastniki stavbišč že od vsega začetka kupili hkrati s svojimi zemljišči ter ga tudi za ta namen določili. Ostalo je samo še vprašanje, na koga naj bi se pravno prepisalo zemljišče, da ga ob nobeni, sedaj nepredvideni spremembi, ne bi mogla slovenska skupnost izgubiti. Kot prvi lastnik je pri oblasteh veljal župnik Janez Hladnik. Kakor pa se prav sedaj sliši, naj bi celotno zemljišče prešlo v pravno last slovenskih šolskih sester, katerih materna hiša v Argentini je na Paternalu v Capitalu samem. Če bo do tega prepisa prišlo, kar je res samo želeti, kot pravijo vaščani, potem bo ena najosnovnejših zahtev — slovenski pouk za slovenske otroke — našla silno posrečeno rešitev. Šola naj bi bila v manzani J in prostor, ki ji je odmerjen, znaša 1520 kv. m. Poleg šole namerava slovenska skupnost postaviti tudi lastno cerkev, in sicer na manzani H. Imeti lastno slovensko cerkev, to je ena najmočnejših želja Lanuščanov.

V maju 1954, ko je bil ustanovni občni zbor društva Slovenska vas, so bili izvoljeni naslednji: Kalan Andrej, predsednik, Lužovec Janez podpredsednik, Rome Jože, tajnik, Virant Jože, blagajnik, Jemec Stane, gospodar ter odborniki Berčič Lovro, Bokalič Vinko, Reven Zdravko in Stanovnik Franc. V odboru pa

sta še kot zastopnik Sociedad de Fomento Nace Glinšek in kot zastopnik Fantovske zveze Levstik Lojze. Določen pa še ni bil zastopnik Pevskega društva v Lanusu.

Doma so včasih predvsem Ižanci sloveli, kako znajo skupaj držati. Če so Ižanci rekli "ne gremo", niste premaknili niti enega; če so obljubili "pridemo", se je delal dren. Tako nekako slove danes Lanuščani med drugo slovensko skupnostjo v velikem Buenos Airesu. (Naj ne zamerijo iz drugih krajev, če niso omenjeni, a to pot je govora o Lanusu.) "Lanuščani so rekli, da jih ne bo zraven," in jih ni. "Lanuščani bodo prišli," in zmanjkalo bo sedežev. Pa jih povprašam, te Lanuščane, kako to dosežejo. Ne eden, cela vrsta mi jih hkrati odgovori: "Aha, to je pa tako! Tudi mi smo pogosto različnega mnenja, kakor vsi Slovenci, saj drugače Slovenci ne bi bili. Udarimo se med seboj, operemo, da je kaj, zraven pa gledamo, da to ne pride ven, med nezaželene poslušalce. Zakaj? Ko smo v prvih letih poslušali samo pomilovanje, smo se zagrizli vase. Boli vas, veste, ako vsak drugi pravi: Kaj boš zidal, ko je pa tisti prostor rezerviran za pokopališče, če že ne za pokopališče, bo pa gotovo park.

Joj, kakšno je bilo govorjenje okrog tega pokopališča. Nekateri so vedeli povedati, da bodo prihodnjo pomlad že začeli pokopavati prve mrliče, najbrž pa samo take, ki ne bodo mogli plačati na Chacariti ali kjer kolj drugod. Drugi so spet zvedeli iz najboljših virov, da sicer pravo pokopališče to ne bo, le zemlja mora biti prihranjena, da bodo ob primeru kake epidemije kar s kamioni vozili mrtvece in jih polagali v jarke. Pa tega o pokopališču "sovražna propaganda" ni mogla dolgo širiti. Pa so našli novo — zoološki vrt bodo naredili, čisto gotovo, načrti so že odobreni, samo še ograditi je treba in živali pripeljati iz Afrike. No, in tudi zoološkega vrta je bilo kmalu konec... Pa je prišel na vrsto podaljšek General Paza; prav po sredi tiste zemlje bo tekel, kjer je gospod Janez poiskal zemljo za Slovence. In če bo res kaj lotov ostalo, jih bo tako malo, da se ne bo splačalo zidati. Ostalo bo pa razlaščno — kdo bo pa gledal nekaj emigrantov, ki si bodo sredi avenide postavljali hiše. In ta propaganda je šla iz dneva v dan, iz tedna v teden. Kje so jo "kuhali", je težko reči. Mučno pa je bilo.

Slovensko vas v Lanusu je 28. novembra 1952 obiskal lanuški župan. Slovenci so ga lepo sprejeli in mu v pozdrav zapeli več pesmi. Skupina slovenskih deklet v narodnih nošah je ob tej priliki ob spremljavi harmonike s svojim rajalnim nastopom napravila najlepši vtis na lanuškega župana in njegovo spremstvo ob njegovem prvem prihodu v slovensko vas.

In v tistih dneh, ko smo včasih morda res za hip podvomili, sta nas poleg vsakdanjega dela in žrtev skrb za bodočnost in pomanjkanje razumevanja pri drugih združila. Vztrajali smo, kljub vsem govoricam vztrajali v precejšnji revščini pogosto, vztrajali in vzdržali. Človeka boli, če se drugi iz njega norece brijejo. In to nas je združilo. Led je bil prebit in postali smo skupnost. In morda niti mi sami, ki smo zemljo kupili, nismo bili tako veseli, da se je vse govoričenje razblinilo v nič, kakor prav župnik Hladnik in z njim njegov najožji sodelavec notar Lesar. Tedaj nam je odleglo in začelo se je življenje na vasi."

"Danes pa, "povzamejo drugi," smo neka občina zase. Morda ta ali oni še reče: Revez, v Lanus je tel kupit zemljo, ker je drugod ni mogel. Naj rečejo, kar hočejo. Zemljo imamo, hišice na njej in vse brez dolga pri oblasteh, vse brez uradnih posojil. Tako bi skorajda lahko rekli, da je na vsaki hišici delo naših skupnih rok. In ta zavest ostane. Postaja vsak dan močnejša. Vsaka nova težava jo utrdi. Kar pogledjte: res je, da je nimamo vsi elektrike, a jo bomo imeli. Potrudili se bomo, da jo izpeljejo prav do hiš sredi zemljišča. Trajalo bo res še nekaj časa, ker tukaj prav hitro nič ne gre. In čim bolj bomo držali skupaj, tem preje bomo dosegli uspehe. Takšno držanje skupaj v naporih pa ostane."

* * *

Od kvadre do kvadre gre naša pot. Vedno zreš pred seboj pločnike z odtisom Villa Eslovena. Sam zase postaneš ponosen na podjetnost naše krvi. Če bi jim rekel to na glas, bi morda mislili, da se jim hočem hliniti. Pa ni tako. Ne hodite v Lanus samo tedaj, kadar so veselice ali nogometne tekme, pojdite kateri koli dan, posebej še ob sobotah, in uživite se v rojenje novonastajajočega panja. Kakor čebele ali mravlje pridno delajo, vsi brez izjeme.

Od daleč vidim, kako pred neko hišo zabijajo kole, okrog katerih se bo v najkrajši bodočnosti ovila mreža in za njo zelenje. Moj dom — moj grad, bo lahko dejal srečni lastnik. Sedaj pa vidim mladega fanta, pa take postave, da je že skoraj cel dedec, kako vihti po kolu in ga zabija v tla. Nasmehje se mi, pa ga takoj ne spoznam. Pogledam njegove sodelavce — mlajše brate in sestre, in po najmlajšem bratu ga spoznam. Tak, kot je sedaj njegov najmlajši brat, je bil prav on, ko je postajal pred otroško kuhinjo v Spittalu in čakal s konzervno škatljo v roki na popoldanski obrok. V taborišču je bil še otrok, ves razmršen in vedno razgret, ker je ves čas nabijal žogo ob mladinskem domu. Sedaj nabija zdaj s kladivom zdaj z batom in pomaga očetu graditi dom za vso družino. Iz otroka v taborišču se je naredil fant, eden tistih, ki jih v Lanusu ni malo, prav gotovo pa toliko, da imajo lepo urejen in delaven Fantovski odsek. Seveda tudi Dekliško, ki ni nič manj požrtvovalna in v svojem poletu neuklonljiva.

Razgovor s fanti je silno zanimiv. Saj so med njimi nekateri, ki še kot trdni samci vztrajajo ob narejeni hišici in čakajo na družico. Mnogi med njimi so se z Vuletom in Meničaninom ter drugimi borili doma kot junaki domobranci. Večino pa počasi dobivajo takšni fantje, ki so še otroci v campu, kupili prve britvice tukaj, se po nedeljsko opremili in s cigareto v roki pričeli osvojevalni pohod mladine. Pa tak je samo zunanji videz. Ne samo v tovarnah in delavnicah, še posebej doma delajo. "Moram narediti sedaj malo več, ko pa prej nisem mogel, ko sem bil še majhen in me oče ni pustil delati čez mero. Takrat se mi je zasmilil, tako je garal. Pa tudi mama. Iz nič napraviti kuhinjo, napolniti lonce in nas nasititi, to ni bilo malo. Jedli smo pa kot odrasli. Včasih sem ju slišal, ko sta se pogovarjala: Drugo leto bo malo lažje, ko bo naj-

starejši lahko poprijel za delo. Nekaj več pesov bo prišlo v domačo blagajno, nekaj več bomo lahko ob sobotah naredili. Drugo leto sem res počasi prijel za delo — nosil vodo, mešal apno, presejal pesek, čistil orodje, polagal opeko na opeko. Utrujen sem bil na večer. Tudi na jok mi je šlo včasih. Pa samo včasih. A naša mama nas je znala potolažiti in — je šlo. Potem so zrastle drugi, vsako pomlad eden je bil goden za delo. Zdaj gre lahko. Zdaj bom drugod pomagal, kjer so še bolj v stiski."

Si pri Fantovski zvezi, vprašam naslednjega. Da, pravi. Kje ste pa že javno nastopili, sprašujem naprej. Velikokrat, mi povedo drugi. Ob sprejemu Fatimske Marije leta 1951., ob srebrnomašniškem jubileju našega župnika g. Hladnika koncem maja 1952. Tisto slavje smo uporabili tudi za to, da smo gospodu župniku lahko izrekli v imenu vseh vaščanov zahvalo, da se je tako zavzemal za nas in nas v Lanusu združil na tako velikem kosu zemlje. Res smo mu dolžni zahvalo, posebno mladina, saj je nad nami vedno bolj vesel.

Pa pri sprejemu našega škofa dr. Rožmana smo še posebno lepo okrasili cerkev in ga kot mladina pozdravili. V našem imenu sta se javnosti pokazala Suhadolnik Anica in Draksler Tine. Pa Silvestrovo 1951 smo organizirali. Takrat je bilo treba več organizatorjev in so zato od deklet sodelovale Burja Minka, Draksler Mira, Mehle Slavka, Strah Francka, od fantov pa Draksler Tine, Mehle Stanko, Šmalc Ludvik.

Vse to se fantje naredili še prej, preden so ustanovili samostojen Fantovski odsek, ki je podostek osrednje Fantovske zveze. Občni zbor za lasten odsek sta pripravila po nalogu osrednje Fantovske zveze Mehle Stanko in Šmalc Ludvik. Na dan ustanovitve se je vpisalo precej novih članov, skupno jih je takrat bilo 33. In ime so dali odseku po pokojnem bogoslovcu Jožetu Mehletu, ki je bil kot domobranski vojak vrnjen iz Vetrinja ter nato v Teharjih ubit. Pot, po kateri je šel pokojni bogoslovec Mehle, je lanuška mladina tudi sedaj nakazala kot pot svoje bodočnosti: "...dokažimo vsej slovenski skupnosti, da slovenski fantje v Lanusu še nismo umrli, marveč da živimo za Boga in Slovenijo." Ob ustanovnem občnem zboru so bili izvoljeni naslednji: Makovec Ivan, predsednik, Vilfan Franc, podpredsednik, Mehle Stanko, tajnik, Brlec An-

ton, blagajnik, Črnak Jože, gospodar, v nadzorni odbor pa: Gale Anton, Kunc Stanko, Zure Franc, v razsodišče: Draksler Tine, Jager Franc, Muhič Jože, športni referent je postal Šmalc Ludvik.

Z nastopom prvega rednega odbora se je pričelo življenje. Začeli so s predavanji, začeli z nogometom in zraven organizirali še naraščajnike — od 14 do 17 leta. To nalogo je prevzel Mehle Stanko. In kljub temu, da je v Lanusu precej prostora, kjer bi lahko zganjali šport, je mladina vendarle takoj spoznala, da brez pravega športnega prostora ne bo nič. Zato so najprej nogometaši zbrali potrebna sredstva in si nabavili žogo in vrata za nogomet ter igrišče, ležeče v manzani G, priredili za igranje. Ni bilo sicer ravno najboljšje, za začetek pa vsekakor odlično. In svojemu namenu je lahko služilo. Da pa se ne bi kak tujec prikradel na zemljišče, so fantje najeli posojilo ter nabavili kole in mrežo za ograjo. S tem trenutkom se je začelo delo brez plačila, brez nagrade; z dobro voljo in zavestjo, da delajo za skupnost so fantje vrteli krampe in obračali lopate, pritrjevali kole, ki jih ni hotelo biti konca — okrog 80 jih je in napeli 300 m mreže. Če je danes igrišče res lepo in v okras celotni naselbini, ni majhna zasluga Lojzeta Urbanča, kateremu zlepa kakšna stvar ni bila dovolj dobro narejena, ko je nadziral "udarniško" delo lanuške mladine.

Da niso zastoj v Ameriki, so fantje pokazali s I. mladinsko prireditvijo, katere čisti dobiček je bil namenjen odplačilu, najetega dolga. Tisti dan je slovenska vas v Lanusu zaživela, kakor naše vasi doma včasih ob taborih ali še prej ob orlovskih nastopih. Z novim odborom, ki je bil izvoljen ob končani poslovni dobi prvga odbora, so fantje pričeli tudi z izgradnjo prostorov za balincanje. Temu delu se je posvetil Papler Franc. Tudi sedanji odbor nič ne zaostaja po svoji delavnosti za prejšnjim. V odboru so letos: Mehle Stanko, predsednik, Levstik Lojze, podpredsenik, Šmalc Ludvik, tajnik, Črnak Jože, blagajnik, Gerkman Franc, gospodar, v nadzornem odboru Gale Anton, Gimpelj Cveto, Vilfan Franc in v razsodišču: Adamič Jože, Muhič Jože in Kunc Stanko. Športni referat je letos Gerkman Jože.

Takšnji so suhoparni, skorajda na sejni zapisnik spadajoči podatki o slovenski mladini

Nogometni moštvi odseka Slov. fantovske zveze "Jože Mehle" v Lanusu in Mladinskega doma iz Don Boscovega zavoda v Ramos Mejia sta odigrali prijateljsko nogometno tekmo na prvi mladinski prireditvi dne 20. IX. 1953 v Lanusu. Na desni strani je duhovni vodja lanuškega fantovskega odseka g. župnik Janez Hladnik.

v Lanusu. Nikdar pa ne bodo nikjer zapisane in popisane vse tiste ure, ki jih je mladina prostovoljno žrtvovala v okviru svoje delavnosti kot organizirana mladina. In to spričo nešteti težav, včasih tudi nasprotovanj. "Kakšen trenutek bi včasih pomislil, da je boljše vse pustiti," mi je dejal eden teh fantov. "A z močno voljo in vztrajnostjo smo šli naprej, zavedajoč se naloge, ki nam je dana kot naslednici one mladine, ki je končala v kočevskih gozdovih."

Tej mladini ne bo težko sprejeti v svoj krog čez nekaj let današnje otroke, katerih v slovenski vasi ni malo. Pridni so, še posebej v šoli, kjer se uče slovensko. Šolski nadzornik Mizerit Martin se neutrudno ukvarja z njimi, da bi jih vzgojil za dobre in verne Slovence. Pomagajo pa mu lanuška dekleta Mehle Slavka, Slemc Anica in Virant Zdenka. Seveda ne manjka tudi otroškega Marijinega vrta, ki ga je za fantičke najprej vodil Stanko Mehle, za njim Gerkman France, za dekletca pa Mehle Slavka in Lužovec Anica.

Mladina sama ne sodeluje samo pri svojem odseku, pač pa pri vseh skupnih akcijah, tako v okviru Olepševalnega društva kakor tudi krajevne podružnice Društva Slovencev, katerega v vasi predstavljajo Lužovec Janez kot predsednik in kot odborniki Berčič Lovro, Jerb Jurij, Mehle Jože in Rome Jože.

* * *

Pošteno se je že mračilo, ko sva z "županom" Glinškom stopala mimo poslednjih hiš. Od daleč nekje se je zaslišalo petje: "To je pa naš zbor, ki vadi. Pridni so in požrtvoval-

Člani odseka SFZ "Jože Mehle" v Lanusu po rednem sestanku, ki je bil posvečen interni proslavi 25. letnice posvetitve g. dr. Gregorija Rožmana za ljubljanskega škofa. V sredini slike je g. župnik Janez Hladnik, zraven nje-ga pa predavatelj g. Marjan Marolt s pred-sednikom lanuškega fantovskega odseka Stan-kom Mehletom. V ozadju Hladnikova župna cerkev sv. Jožefa.

ni. Celo harmonij so si že nabavili, da tako veličastneje lahko zapojejo. Cela soseska je spet sodelovala pri zbiranju potrebnega denarja za nakup. Je pa tudi ponosna nanj. In nič manj dirigent Mirko Špacapan, ki poleg zbora za odrasle uči in vadi tudi otroški zbor."

Pevski zbor v Lanusu je začel delovati, ko se je leta 1948 naselilo več novih naseljencev v Avellanedi in okolici. Pelj so najprej pri slovenski maši v samostanski kapeli na Manuel Estevez, kjer je imel župnik Hladnik nedeljsko mašo za tamošnje Slovence. Večino vernikov so tedaj predstavljali starejši naseljenci iz Prekmurja. S prihodom župnika Hladnika na argentinsko župnijo sv. Jožefa je bila slovenska maša prenešena v cerkev sv. Jožefa — in z njo se je tudi pevski zbor preselil. Povečal se je zbor z naraščajočim se večanjem slovenske vasi. Zda j imajo vaje v Goršetovi hiši, kjer so jim gostoljubno ponudili prostor, dokler ne zraste društvena dvorana.

* * *

Obisk v slovenski vasi je končan. Še štiri kvadre stopimo iz pločniške meje SDF — V. ESL in spet smo med Slovenci. Okrog petnajst slovenskih družin z osemdesetimi člani približno živi tamkaj. Ti so bili prvi naseljenci v Lanusu po prihodu na ih beguncev v Argentino. Čeprav ne žive na strnjemem slovenskem ozemlju, se vendar udeležujejo v vsem življenju vasi. Postali so pravzaprav njeni člani, kajti klic krvi je bil tako močan, da

jih je pritegnil k sebi — med slovensko vas. To je prvi znak pravilnosti strnjenege naseljevanja, ako hočemo, da se slovenstvo v Buenos Airesu ohrani.

* * *

Čakamo na tramvaj, da nas popelje nazaj v velemesto. Spet bomo postali številke v milijonski množici. Če bo sreča, bomo na voznji v tem ali onem kolektivu srečali rojaka. Bog vedi, kam gre njegova pot nocoj. Poznamo se po obrazih in takoj vemo — ta je naš. Ne moremo in ne moremo zatajiti našega slovenskega obraza. Videli smo se morda kdaj prav na hitro v taborišču ali na ladji, v Imigrantskem hotelu ali na kaki procesiji. Smo si znanci in si nismo. Tako hodimo večer za večerom svojo življensko pot, vsakdo v svojih kolesnicah, zraven pa čutimo, prav nekje na dnu srca, da spadamo skupaj. Ker smo po naravi trdi in ker smo z leti okoreli, to neradi pokažemo. Pa ni vedno prava takšna skromnost. V Lanusu se poznajo med seboj, čutijo drug z drugim in drže skupaj. Zlepa jih ne bo konec. In ostali bodo ena sama velika družina.

Morda bo kdo oporekal, da bodo tako ostali to, kar so bili doma, in da se jim nikdar ne bo poznalo, da so v Ameriki. In to že nekaj let. Ni res. Težko ameriško delo je v odraslih, tuj šolski pouk je v naši mladini, pa vseeno bodo ob sprejemanju tuje modrosti in učenosti vztrajali na trdnih slovenskih tleh. In kdor je ta tla izgubil, tudi velikj svet zanj ne bo dovoljna podlaga, da bi na njem rasteł.

Prišli bodo viharji, prišle nesreče. Veter bo odgnal meglo. In zasijalo bo sonce vsem, ki bodo obstali in vzdržali. Tedaj bodo tudi Lanuščani stopili na prag svojih domov in kakor v zboru rekli: "Prišli smo, da si ohranimo golo življenje. Puške pa v koro-zo nismo vrgli, ampak jo zamenjali s kram-pom in lopato. Zagrizli smo se in vzdržali. Danes stojimo na svojem, med brati in sestrami enega rodu, in spominjajoč se težke preteklosti z zaupanjem zremo v bodočnost. Našj mladini smo dali domove, da se bo ohranila — ohranila za slovenstvo in krščanstvo. Vzgojili smo jo za težke dni, vzgojili tako, da bodo ob vsem, kar bi jim lahko sreča v življenju in pridnost prinesla, ostali Slovenci. In gledali bomo na to, da bo tudi naša mladina naslednji rod tako vzgajala, če nam bo usojeno, da ostanemo za vedno v tujini."

PRVI SLOVENSKI GORNIK V HIMALAJI

Himalaja, najvišje pogorje sveta, ki se razteza preko 2500 kilometrov čez azijsko celino, predstavlja s svojimi štirinajstimi osemtisočaki in celo vrsto vrhov, ki presegajo 7.000 metrov, tretji zemljski pol.

Pol stoletja se vrste planinske ekspedicije v to gorovje, ki ga branijo ne le velike težkoče v višinah, temveč tudi zapletene politične razmere. Himalajski dostopi pripadajo po večini državam, ki omejujejo tujcem vstop v svoje območje. Tibet, Nepal, Bhutan, Assam, Sikim, Kašmir so dežele, katerih imena zvene Evropejcu skoro zagonetno in bajeslovno.

Razumljivo je, da so predvsem Angleži, dolgoletni gospodarji Indije, prodirali v himalajske tajne. Borba za najvišji vrh sveta, Chomolugmo ali Mount Everest (8.888 m) je bila dolgo vrsto let izključno angleška domena. Toda že v dobi med prvo in drugo svetovno vojno so se pojavili tudi gorniki drugih narod-

nosti v Himalaji. Znane so žrtve nemških plezalcev na Nanga Parbat (8.125 m), na gori, ki je umorila več planincev kot katerikoli himalajska gora. Znani so zagrizeni in brezuspešni napori münchenskih navez na vzhodnem grebenu Kanchendjunge (8.585 m). Za Nemci so pri li Francozi, Japonci, Švicarji, Amerikanci, Poljaki. Slednji so l. 1939 dosegli vzhodni vrh Nanda Devi (7.430 m) v indijski provinci Gharwal. Glavni (7.820 m) tega svojskega gorskega masiva je bil od l. 1936 do 1950 najvišja gora, ki jo je človek zavzel (Angleža Odell in Tilman).

V himalajskih vzponih so vedno poslednje stotine metrov najbolj problematične. Pomanjkanje kisika hromi človeški organizem fizično in duševno. Vsak korak tam zgoraj je prava muka in težkoče terena, ki bi bile v nižjih legah neznatne, postanejo nepremostljiva ovira. Pomanjkaju kisika se pridružuje še hud

Mount Everest v večernem soncu, v ospredju velikanski ledenik Rongbuk.

mraz, ki dosega v nočeh 40° pod ničlo. V vremenskem pogledu se nahaja himalajsko pogorje v območju monsumov, stalnih vetrov, ki prihajajo v zimskem času s celine proti morju in poleti z morja na celino. Le v razdobju med zimskim in poletnim monsumom je nekaj tednov razmeroma mirnega obdobja, ko je mogoče računati na najvišje vzpone.

Turizem v evropskem smislu je v Himalaji praktično nemogoč. Posamezni poskusi držnih individualistov, vse od Mummeryja, slovitega alpinista, ki je prvi podlegel čarovniji Nange Parbat, do današnjih dni, so se končali tragično ali vsaj brez uspeha. Potrebne so številne in dobro opremljene ekspedicije, ki razpolagajo z najrazličnejšim materialom: poleg planske opreme so potrebni šotori, orodje, prehrana za dolge mesece. V velikih višinah uporabljajo kisikove parate, ki sicer dajejo dovolj življenju in naporom potrebnega plina, a so jako težki in nerodni.

Za prenos vsega materiala skozi pokrajine, kjer ni železnic, ne cest, najemajo nosače (koolije) in za pomoč v visokem gorovju jemljejo evropske odprave s seboj posebno izvežbane nosače iz rodu "šerpa", katerih domovina je vzhodni Nepal, a imajo svoje poklicno središče v indijskem mestu Darjeeling, pred vrati Sikkima.

Po drugi svetovni vojni prodira človek v Himalaji nezadržno naprej. Leto za letom se množe ekspedicije. L. 1950 so Francozi osvo-

jili prvi osemtisočak, 8.058 m visoko Anapurno. L. 1953 sta člana angleške odprave, Novozelanec Hillary in šerpa Tensing stala na vrhu Chomolungme. Najvišji (a ne najtežji) vrh sveta je bil zmagani. Nekaj tednov pozneje je Tirolec Herman Buhl dosegel cilj številnih nemških ekspedicij in zasadil svoj cepin na vrhu Nange Parbat. Kot zadnji uspeh je treba omeniti letojnji (1954) italijanski vzpon na Chogori ali K2, (8.611 m), ki se uvršča kot drugi v seznamu osemtisočakov.

V mesecih april, maj in junij l. 1954 je argentinska odprava pod vodstvom poročnika Francisca Ibañeza poskušala osvojiti Dhaulagiri (8.182) v srednjem Nepal. Ni ji bila usojena zmaga, dasi se je prebila do 8.000 metrov in plačala visoki davek s smrtjo svojega šefa.

V tej odpravi je sodeloval naš znani plezalec in bariloški gorski vodnik Dinko Bertonec. Bil je ves čas v prvih vrstah in je skupno z Ibañezom in Gerhardom Watzlom postavil skoraj vsa taborišča do grebena (7.700 m). Tu so mu zmrznili prsti na nogah in se je moral vrniti. Priobčujemo kratek odlomek iz njegovega dnevnika, kjer opisuje umik iz zadnjega, sedmega taborišča na grebenu "Dhaule".

Dinko Bertonec je zdaj tisti slovenski planinec, ki je dosegel najvišjo višino v gorah. Pred njim je imel slovenski "višinski rekord" Joško Kastelic, ki je pod legel v viharju na Aconcagui na višini ca 6.850 m.

DINKO BERTONCELJ

UMIK IZ TABORIŠČA VII. NA GREBENU DHAULAGIRIJA

(ca 7.700 m)

Dne 31.5.1954:

Vse dopoldne sem si grel in drgnil prste na nogah, a brez vsakega uspeha. Okrog poldneva sem se odločil, da sestopim v taborišče IV, kjer se je nahajal zdravnik. Watzl in Paco sta si ogledovala nadaljno pot. Izgledala je nemo-

goča. Ozek greben, ki se vleče od taborišča VII proti vrhu, je podoben katedralnim stolpom. (Opomba: Pozneje so dne 1.5.54 Watzl, Magnani, Pasang in Ang Nyima preplezali večji del tega grebena in dosegli višino kakih 8.000 m, kjer so bivakirali in se 2.6 vrnili v taborišče VII).

Dinko Bertonec na vrhu Torre Tuma
v pogorju Tres Picos

S šerpami Celsen, Phu Tarke in Pemba Phu Tarke sem se začel opoldne spuščati po ledenem žlebu. Vsi smo bili zelo zbiti in do petih smo prispeli v taborišče VI. Našli smo šerpo Purba, ki smo ga pri vzponu pustili tukaj, ker mu je sonce vnelo oči in je trpel na snežni slepoti. Postregel nam je s čajem. Takoj sem se odločil, ga grem naprej dol. Vzel sem s seboj samo Gelsena, ki je imel zmrznjene prste na rokah. Vso pot do taborišča V sva se drsala v sedečem položaju po snegu. Ni sicer prav varno, bila sva do skrajnosti onemogla. K sreči sem imel tablete "Pervitina", ki so naju držale pokoncu. Ob sedmih zvečer sva bila v taborišču V. Vzel sem samo svoj nahrbtnik in nekaj svojih osebnih stvari, ki so bile še tam, in že sva nadaljevala pot. Naglo se je stemni-

lo in napravila se je trda tema. Pa megla nama je zakrivala še to, kar bi se ponoči sploh dalo videti. Gelsen mi je vsakih pet minut padel v kako razpoko in sem ga moral loviti in ven vleči. Taborišče IV sva našla zgolj po naključju. Ko sva trčila ob šotore sem bil živčno in fizično tako uničen, da ne bi bil zmožen napraviti niti koraka več. Pokoncu me je držala samo zavest, da moram priti na vsak način do zdravnika. Pred očmi sem imel ves čas bariloške gore, smuške terene, Catedral, Lopez, Tronador, in svoje noge brez prstov. Kako bom plezal, kako bom smučal in kako bom sploh hodil po hribih! Zato naprej, do zdravnika, brez vsakega odmora. Ubogi Gelsen je trpel z menoj, a ni črhnil besede.

Ob devetih sva bila v taborišču IV, ki je bilo že vse pogreznjeno v spanje, a se je začelo kmalu povsod gibati, ko so tovariši zaslišali najin prihod. Grajales in Busquets sta bila prva pokoncu in dr. Ruiz se je že oglasil iz šotora. Gelsena sem nemudoma poslal k njemu, medtem ko mi je Grajales pomagal odložiti nahrbtnik in vrv, ki sem jo imel ovito okrog ramen. Ko je doktor izvedel, za kaj prav za prav gre, je takoj prišel v snežno luknjo, kjer smo imeli urejeno kuhinjo in kjer so se zbrali že vsi šerpe in mi trije sahibi.

Ko so me srečno sezuli, se je začelo trpljenje. Grajales in Busquets sta vzela vsak eno nogo v delo. Nekaj časa sta masirala, in končno tolkla in tepla po prstih z vso močjo. V začetku mi je bilo vseeno, ker nisem nič čutil. Pozneje pa, ko je začela spet krožiti kri po zmrzlih delih, me je bolelo, da je bilo joj. Dve dolgi uri, ki sta se mi zdeli kot cela večnost, sta me obdelavala. Zdravnik mi je dal injekcijo v nogo, nekaj tablet in obenem je navduševal onadva, naj pošteno tolčeta. Stiskal sem zobe in prosil Boga, da bi se kmalu vse skupaj končalo. Sem in tja sem jima rekel, naj malo prenehata, ker enostavno nisem več zdržal. Tudi njima je počitek prav prišel, ker sta se pošteno utrudila. Okrog 11 ure so prenehali in me spravili v posteljo. Hvala Bogu! Ker sem bil na smrt utrujen, sem zaspal kot ubit.

Pred odletom z zemlje proti luni

Privedil J. H.

V svoji knjigi "Križarski pohod po Evropi" piše Dwight D. Eisenhower o nemških V-orožjih takole: "...če bi se Nemcem posrečilo izpopolniti ta nova orožja in jih postaviti na bojišče šest mesecev popreje, je prav verjetno, da bi naša invazija v Evropo naletela na velikanske težave; da, pod gotovimi okoliščinami bi postala celo nemogoča."

Za nas in za velik del evropskih narodov, ki so ječali pod nemško zasedbo, je bilo prav to dejstvo velika sreča. Če bi namreč Nemci s pravočasno izvedbo V-orožij preprečili invazijo, bi morala odločiti vojno v Evropi avgusta meseca 1945 atomska bomba. Strašnemu razdejanju v Evropi bi bilo dodano še strašnejše. Grozotne pa bi bile posledice vsesplošne lakote, ki bi nujno nastala zaradi zakasnitve konca vojne v Evropi.

Tako pa se je 6. junija 1944 začela invazija Evrope in šele 12. junija 1944 so začele padati prve leteče bombe V-1 na London. Mnogo učinkovitejše raketne bombe V-2 pa še niso mogle poseči v boj. Šele 6. septembra 1944 so bile prve izstreljene proti Angliji. Vsaka je nosila s seboj 1000 kg razstreliva. Septembra je bilo izstreljenih proti Angliji 350 V-2, oktobra 500, naslednje mesece do marca 1945 pa povprečno po 750 na mesec. Razdejanje, ki so ga povzročile v Angliji, ni moglo več vplivati na osvobodilni bojni pohod v Evropi.

In vendar bo zgodovina tehnike morala ugotavljati, da se je nemškim tehnikom že leta 1942, in sicer 3. oktobra, posrečilo izstreliti prvo raketo s tekočimi pogonskimi gorivi v višino 90 km in daljavo 192 km. Prvič je izdelek človeške tehnike dosegel višino skoraj popolnoma brezračnega prostora. Tedaj je bil storjen prvi korak za veliki razvoj raketne tehnike, ki ga bomo še mi vsi doživeli. Ta raketa je imela tedaj oznako A 4 in je bila potem preimenovana v V-2. Zakaj Nemci niso teh raket začeli izdelovati v večjem številu že preje, je popisal vojaški poveljnik nemškega raketnega preizkuševališča dr. Walter Dornberger v svojih spominih. Hitler namreč ni verjel v to orožje in zato so se konstruktorji še dolgo časa morali boriti z običajnimi te-

žavami kakor pomanjkanjem sredstev in potrebnih naprav.

Dr. Walter Dornberger je prišel ob koncu vojne v ameriško in angleško vojno ujetništvo, vendar so ga Američani že leta 1945 odpoklicali v USA kot tehničnega svetovalca pri vojnem oddelku za guided-missiles (oddelku za vodene izstrelke ali vodene raketne izstrelke). Že leta 1946 je prišel za njim dr. Wernher von Braun, ki je bil v nemškem raketnem preizkuševališču njegov najožji sodelavec in izreden tehnični strokovnjak in konstruktor. Ta je sedaj tehnični ravnatelj ameriškega raketnega preizkuševališča. Ta dva in verjetno še nekateri drugi nemški raketni strokovnjaki živijo sedaj v USA in delajo nadaljne poizkuse z raketami za ameriško vojsko. Ni jim treba iskati denarnih sredstev in se boriti z najrazličnejšimi administrativnimi težavami. Zato ni dvomaj, da je razvoj v gradnji raket doživel v Severni Ameriki v zadnjih osmih letih nepričakovan napredek. Seveda služi ta razvoj v prvi vrsti le vojnim namenom, modernejšim orožjem. Kljub temu pa raketni strokovnjaki ne izgube iz vida svojih tihih želja in velikih sanj, namreč zgraditi raketo, ki bi bila sposobna zapustiti območje zemlje.

PRAVLJICA POSTAJA RESNIČNOST

Kako je tudi za to fantastično sanjo čas že dozorel, dokazujejo najbolj izjave onih strokovnjakov, ki so svoje življensko delo posvetili prav raketam. Ameriška ilustracija Collier's Magazine je obdelala v svoji številki x 22. marca 1952 vprašanje raketnega poleta iz območja zemlje. Najvažnejši članek je napisal prav Wernher von Braun in razširjen ponatis teh člankov je izšel kasneje v knjigi pod naslovom "Across the Space Frontier". Članek von Braun-a ima naslov "Predigra za polet v vsemirje". Ker morda kdo ne more verjeti, da smo že tako daleč, dajmo besedo von Braun-u, ki piše:

"V prihodnjih 10 ali 15 letih bo dobila zemlja novega spremljevalca na nebu. Bo to po človeški roki zgrajen satelit (umetni planet), prvo oporišče človeštva v vsemirskem prostoru.

Na njem bodo prebivali ljudje in z zemlje ga bo mogoče videti kot potujočo zvezdo, ko bo z neverjetno naglico krožila okrog zemlje, postavljena v tisto temno neskončnost izven zemeljskega ozračja, ki jo imenujemo vsemirje.

Ta umetna luna, katere sestavne dele bodo rakete zvozile kos za kosom v vsemirje, bo krožila na svoji poti najbrž v višini 1730 km in bo vsaki dve uri obkrožila zemljo. Za pogon te lune bo skrbela narava sama; natančno ravnotežje med njeno hitrostjo in privlačno silo zemlje jo bo držalo stalno v isti višini in smeri (prav tako kakor prava luna zaradi istih činiteljev stalno ostaja na svoji krožni poti okrog zemlje). Hitrost, s katero se bo umetna, kolesu podobna luna, s premerom 75 metrov, gibala okrog zemlje, bo znašala 7080 metrov na sekundo ali 25.400 km na uro; to je dvajsetkrat hitreje kakor gre zvok po zraku! Kljub temu pa te hitrosti posadka umetnega planeta ne bo čutila. Postaja v vsemirju bo zanje čisto mirno in trdno oporišče.

S te postojanke bo odlet proti luni sami le še en korak, če primerjamo razdalje, s katerimi imamo sicer opraviti v vsemirju.

Odločitev za tako imenovano dveurno krožno pot — namesto hitrejša, ki bi bila bližje zemlji, ali počasnejša krožna pot (kakor je to na primer 29 dni trajajoča krožna pot lune) — je padla iz določenega razloga: Ta dveurna krožna pot je dovolj oddaljena od zemlje, da je ne morejo motiti niti zadnji ostanki zemeljskega ozračja, vendar je še dovolj blizu zemeljski površini, kar omogoča, da je ta postaja istočasno izredno opazovališče za vso zemeljsko površino.

Tehniki na tej postaji bodo mogli s posebj za ta namen zgrajenimi teleskopi (daljnogledi), ki bodo zvezani s projekcijskimi platni, radarskimi napravami in fotografskimi aparati, neprestano opazovati morja in celine, dežele in mesta na zemlji. Celotaj majhna naselja na zemlji bodo s pomočjo teh optičnih naprav mogli dobro spoznati. S pomočjo teh daljnogledov bodo opazovalci v vsemirju s svoje postaje videli zemljo prav tako udobno, kakor če bi sedeli v izvidniškem letalu, ki leti samo 1500 metrov visoko.

Prav nič ne bo moglo uiti njihovemu opazovanju. Ker se zemlja pod umetno vsemirsko postajo v 24 urah obrne sama okrog sebe, bo posadka v postaji vsaki dve uri mogla opazovati eno dvanajstino zemeljske površine; v

razdobju 24 ur bodo mogli s postaje videti vso zemljo.

Tako bi n. pr. vsemirska postaja brzela nad vzhodno obalo Sev. Amerike recimo ob 10 dopoldne. Dve uri kasneje, ko bi že obkrožila enkrat zemljo, bi letela že nad zahodno obalo Sev. Amerike, ker bi se zemlja v tem času toliko zavrtela naprej. Med to eno krožno potjo bi vsemirska postaja imela pregled na severu od mesta Nome na Alaski in na jugu do Male Amerike na Antarktidi. Naslednji dan ob 10 dopoldne pa bi umetni satelit zopet preletel vzhodno obalo Sev. Amerike.

Kljub neznansko razsežnemu ozemlju, ki ga je s te višine mogoče videti, bi se dale posebej izbrane točke zemeljske površine pregledati in inšpicirati do zadnje potankosti. Teleskopi in fotografski aparati na vsemirski postaji bi preprečili sleherni državi na svetu, da bi mogla za dalj časa prikrivati svoje vojne priprave.

Fotografski posnetki iz velikih višin in astronomski izsledki nam pravijo: Človeško oko samo bo videlo zemljo iz višine 1730 km kot velikansko svetlečo se kroglo. Nudila bo strah zbujujoč pogled. Kjer bo na zemlji dan, bo posadka vsemirske postaje videla na zemlji deloma bleščeče bele skupine oblakov, ki bodo odbijali sončno svetlobo. Kjer ne bo oblakov, bo videti celine v vseh barvnih odtenkih od sive do rjave barve, med tem ko bo svetlikajoča modra barva označevala morja. Sev. Amerika bo videti kot čudovit mozaik iz rjave, sive in zelene barve, ki se bo prelivala v belino ob s snegom pokritih gorah. Na tečaju, kjer bo slučajno poletje, bo žarela z leda belina, ki bo tako silna, da je s prostim očesom ne bo mogoče opazovati.

Na nočni strani zemlje pa bodo velemesta bleščeče se svetle točke. Vsa zemlja pa bo obdana od čada svoje atmosfere, položena v popolno črnino vsemirja.

Zgraditev vsemirske postaje je tako neizbežna kot sončni vzhod. Človek je že vtaknil svoj nos v prostor izven zemlje, ne bo ga več odmaknil.

NAČELO IN PREDNOST RAKETNEGA POGONA

14. septembra 1944 je dosegla nemška V-2 raketa, ki je bila izstreljena z majhnega otoka v Vzhodnem morju, višino 175 km. Dve leti kasneje, 17. decembra 1946 je dosegla druga V-2, izstreljena na White Sands Pro-

ving Grounds v Novi Meksiki (USA) 183 km višine. 24. februarja 1949 se je dvignila sestavljena dvojna raketa (mala raketa tipa "WAC Corporal" je bila vgrajena na nos nosilni raketi — prvi stopnji — V-2) in je dosegla višino 402 — to je približno razdalja med New Yorkom in Washingtonom, toda merjeno navzgor!

Ti izstrelki delujejo po istem pogonskem načelu kot letala na reakcijski pogon. To načelo sloni na tretjem gibalnem aksiomu, ki ga je že postavil Isaak Newton. Glasi se nekako takole: "Vsaka na kako telo delujoča sila vzbudi enako veliko, toda v nasprotni smeri delujočo silo." Dober primer zato nam da streljanje s puško. Ko strelec sproži petelina in ko krogla zapusti cev, nastane reakcija, ki potisne kopito puške z udarcem v ramo strelcu. Če bi bila puška lažja in krogla mnogo težja, bi puška najbrž odletela čez ramo strelcu precej daleč nazaj.

Kaj povzroča to reakcijo? Odgovor je enostaven: Hitro zgorevajoči smodnik v cevi razvije mnogo vročega plina, ki enakomerno pritiska na vse strani. Pritisk plina na malo krožno ploskev krogle v cevi požene to skozi cev navzven. Toda isti pritisk pritiska tudi na notranji obod cevi in na zadnjo zaključno steno cevi. In pritisk na zaključno steno cevi se pojavi kot udarec kopita v ramo.

Razširimo nekoliko ta vzgled. Mislimo si strojnico, ki je pritrjena na lahkem vozičku na železniških tračnicah. Če začnemo s strojnico streljati v smeri železniškega tira, bo reakcija stalnega toka krogel iz strojnice spravila naše vozilo v gibanje in sicer tako, da se bo začel voziček premikati v nasprotni smeri kot letijo krogle. Vsaka krogla, ki zapusti cev strojnice, da vozičku malenkosten pospešek v nasprotni smeri. Če ne upoštevamo trenja med kolesi in tračnicami, tedaj mora vozilo ves čas pridobivati na hitrosti, dokler ni izstreljena zadnja krogla. Morda se to zdi komu neverjetno, toda res je: če bi bil voziček na tračnicah dovolj lahek in bi imel dovolj municije, bi lahko celo dosegel na tračnicah večjo hitrost kakor jo imajo krogle, ki lete iz strojnice. Lahko je uvideti, da ta pogonski način deluje tudi v brezračnem prostoru. Dejansko bi bila i hitrost krogel i hitrost vozička v nasprotni smeri v brezračnem prostoru še znatno večja.

Na tem načelu sloni raketni pogon. Telo rakete je v tej primeri cev strojnice. Plinske mo-

lekule, ki zapuščajo raketno šobo, odgovarjajo kroglam strojnice. Učinka rakete ne merimo s konjskimi močmi (PS), ampak s kilogrami ali tonami reakcijske sile; imenovali bi jo lahko "odgon". Ta odgon se doseže, če se pogonske tekočine v peči rakete pravilno združijo in vžgo. To gorenje ne potrebuje zračnega kisika, ker prava raketa — v nasprotju z letalom na reakcijski pogon — za zgorevanje potrební kisik nosi s seboj. Zato lahko trdimo, da je idealno območje za najbolj učinkovito uporabo raketnega pogona brezračni prostor izven zemeljskega ozračja. V malih raketah že dolga leta uporabljajo trdna goriva, pri katerih sta zmešana gorivo samo in nosilec kisika (pravimo tudi "oksidator" ali "aktivator"). Za navadne rakete pri veselicah služi kot gorivo neka zvrst starega črnega smodnika. Pri modernejših malih vojnih raketah n. pr. pri bazooki (ali nemški Panzer-faust) pa je bil uporabljen poseben brezdimen smodnik. V obeh primerih je ta naboj za raketo vložen v navadno cev, ki istočasno služi kot nosilec in komora za zgorevanje. Na zadnjem koncu cevi je posebna šoba, ki omogoča pravilen odtok zgorevajočih plinov. Tako raketo izstrelimo tako, da vžgemo smodnik. Kakor hitro pa bi poskusili s smodnikom streljati tudi večje rakete, bi se kljub enostavnosti rakete same pokazalo toliko nedostatkov, da ne bi uspeli."

SODOBNE VELERAKETE

Von Braun razlaga naprej, zakaj uporaba smodnika pri raketah ni izvedljiva in nadaljuje nato: "Konstruktorji velikih raket so se zato odločili za tekoča pogonska sredstva v raketah. Da bi dosegli kar najbolj učinkovito kemično kombinacijo, ločijo gorivo in oksidator, ter jih natočijo v posebne tanke v raketi. Ta pogonska sredstva črpajo nato črpalke v gorilno komoro (peč), ki je dejanski in edini raketni motor. Samo črpalke, dovodi od črpalke in gorilna komora morajo biti res trdno zgrajeni, da zdrže pritisk črpalke in pritisk zgorevajočih plinov. Posebni ventili v dovodih pa regulirajo dotok goriva v komoro.

Z uporabo tekočih pogonskih sredstev za rakete so vrgli inženirji vso staro častitljivo pirotehnično umetnost graditve raket, prevzeto od starih Kitajcev, med staro šaro in so spremenili raketo v pogonsko napravo moderne tehnike.

Kombinacijske možnosti za tekoča raketna goriva so skoraj neizčrpne. Kot gorivo lahko

služi skoraj vsaka gorljiva tekočina ali pa tudi utekočinjen plin; za oksidatorje je pa že dognan dolg spisek kemičnih spojin bogatih na kisiku. Izbira pogonskih tekočin se ravna po količini energije, ki jo vsebujejo in po drugih praktičnih premislekih. Raketni inženir mora upoštevati premnogo važnih činiteljev. Potrebuje namreč pogonske tekočine, ki dajo kar se da veliko izpušno hitrost zgorevajočih plinov pri čim nižjih temperaturah ob zgorevanju (zaradi nujno potrebnega hlajenja). Dalje naj imajo pogonske tekočine veliko specifično težo, da je mogoče spraviti čim več kilogramov goriva v razmeroma majhnih in zato lahkih posodah. Dalje se da pri težkih pogonskih gorivih zmanjšati tudi težo črpalk, ventilov in dovodnih cevi, ker morajo te prevajati razmeroma manjše količine goriva.

Utekočinjene pline je mogoče hraniti le pri nizkih temperaturah, vendar še v tem primeru stalno izhlapevajo. To dejstvo ustvarja nove težave pri organizaciji in oskrbi s tekočimi plini, zlasti, če je treba prevažati velike količine na večje razdalje. Pri uporabi jedkih (kot kislina delujočih) pogonskih tekočin, mora inženir zopet poskrbeti, da so vse naprave, ki pridejo v dotik s takimi gorivi, zadostno odporne proti kislina. Končno je pri vsem tem ves čas treba upoštevati tudi vprašanje stroškov. Mnogo za rakete primernih pogonskih tekočin doslej še nikdar niso uporabili; doslej jih namreč še niso izdelali v zadostnih količinah in so zato zelo drage, saj cena vsakega blaga v veliki meri vedno zavisi od obsega produkcije.

Upoštevaje vse te činitelje sem prišel do zaključka, da bi tekočina, kemična sestavina dušika in vodika, imenovan "Hydracin", zelo podobna amonijaku, bila odlično gorivo, medtem, ko bi solitrna kislina bila izvrsten oksidator. Obe ti tekočini nista edini primerni kombinaciji. Lahko pa jih smatramo za sedaj kot najprimernejši. Potrebna pogonska sredstva za polet v vesmirje torej imamo.

ZA 4.000.000.000 DOLARJEV

Ni nobena skrivnost, na kašen način je treba porabiti načelo rakete za zgradbo umetnega planeta. Na osnovi sedanjega tehničnega znanja potrebujemo le še odločitev in potrebna denarna sredstva. In če Združene Države Sev. Amerike ne bodo podvzele tega poizkusa, se bo tega lotila morda druga, manj miroljubna država. Če z načrtom takoj začnemo in če

bi mogli z največjim tempom delati na tej zastavljeni nalogi, bi vse podjetje zahtevalo kakih 10 let. Ocenjeni stroški bi znašali 4 tisoč milijonov dolarjev — približno dvakrat toliko, kakor je požrla izdelava atomske bombe, pa vendar manj kakor eno četrtno tega, kar so izdale Združene Države samo v drugi polovici 1951 preko vojnega ministrstva za vojaške naprave in opremo.

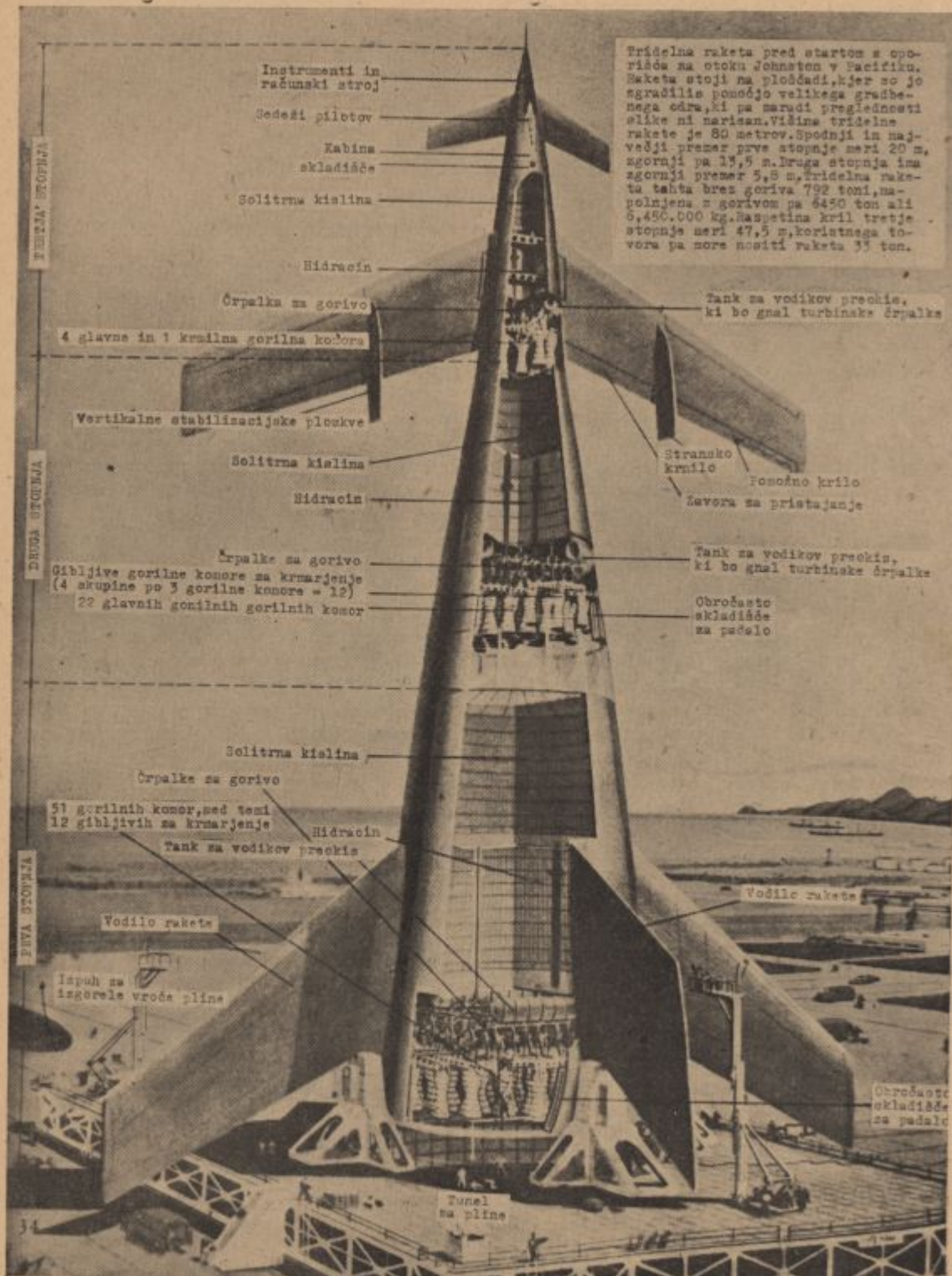
BORBA ZA HITROST IN VIŠINO

Najprej bi potrebovali veliko raketo. Ta bi morala biti sposobna odpeljati posadko in 30 do 40 tisoč kg tovora na višino 2-urne krožne poti, po kateri naj bi krožil bodoči umetni planet. Tako raketo se da zgraditi. Da bomo razumeli kako, vzemimo za zgled zopet moderen top. Topovska krogla dobi v cevi izredno hitro določeno hitrost; nato leti, ne da bi jo še kaj gnalo, po zakrivljeni poti svojemu cilju nasproti. Tudi veleraketa dobi potrebno hitrost v razmeroma zelo kratkem času; nato pa leti — po zakonu vztrajnosti, v svojem lastnem zagonu naprej.

Raketa V-2 je n. pr. letela v svojem 300 km dolgem poletu zgolj 65 sekund z raketnim pogonom; v teh sekundah je preletela 32 km. Ob koncu raketnega pogona je imela že hitrost 5800 km na uro. Ostalih 270 km je letela brez slehernega raketnega pogona. Če hočemo torej povečati domet rakete, moramo zvišati njeno hitrost v času, ko deluje raketni pogon. Če bi mogli zvišati hitrost z raketnim pogonom tako, da bi tedaj, ko v raketi zgori zadnje gorivo, dosegla raketa že hitrost 13.300 km na uro, potem bi raketa letela naprej toliko časa, da bi preletela vsega skupaj 1600 km.

Če naj izstrellek zadene določen cilj, moramo topovsko cev dvigniti pod gotovim kotom in jo naravnati v določeno smer. Če bi naravnali top navpično proti nebu, bi topovska krogla dosegla določeno višino in potem padala nazaj. V tem primeru bi padla na zemljo razmeroma blizu topa. Prav isto se zgodi, če izstrelimo raketo navpično navzgor. Če pa naj raketa po navpičnem startu leti proti nekemu oddaljenemu cilju, se mora tudi ona nagniti, kakor hitro je dosegla določeno višino nad tlemi. V raketi z moštvo in tovorom se da to doseči s pomočjo gibljivih raketnih zgorevalnih komor.

Če bi odletelo raketo med poletom tako nagibali in bi ta dosegla ob koncu zgorevanja

Risba tridelne in 80 metrov visoke rakete, deloma v prerezu, tako da je videti tudi notranjost. Največ prostora zavzemajo ogromni tanki za hidracin in solitno kislino. Silna prva stopnja bi takoj po odletu pokurila vsako sekundo 55.500 kg goriv!

pogonskih sredstev končno največjo hitrost okrog 28.000 km na uro, potem bi ta raketa obkrožila prav polovico zemeljske oble, preden bi zopet padla na zemljo. Če bi pa to končno raketno hitrost še za spoznanje zvečali — le nekako za 100 km na uro več, potem bi se pot brez slehernega pogona naprej leteče rakete ujemala s krivino zemeljske oble. To se pravi: raketa bi krog in krog zemlje padala na zemljo in vendar nikdar ne padla. Njena hitrost in privlačnost zemlje bi si bili v ravnotežju. Nikdar več ne bi mogla pasti nazaj na zemljo, saj je postala umeten planet, ki po istih zakonih kroži okrog zemlje, ki določajo tudi krogotek lune. Da se to doseže, so potrebni najbolj natančni računi, toda če pomislimo, da znamo zračunati vnaprej nastope sončnih in luninih mrkov do odlomka sekunde natančno, bomo morali priznati, da ni nobena panoga naravoslovnih znanosti tako natančna kakor prav ta, ki se peča z gibanjem nebesnih teles.

Prvo vprašanje sedaj bo pač, če je sploh mogoče doseči fantastično hitrost nekaj nad 28.000 km na uro. Ta je potrebna, da raketa doseže dveurno krožno pot. To je namreč skoraj petkrat tolikšna hitrost, kot jo je dosegla raketa V-2. Seveda lahko zamenjamo alkohol in utekočinjeni kisik, ki sta gnala V-2, z bolj učinkovitimi pogonskimi sredstvi. Prav tako lahko zmanjšamo težo prazne rakete z boljšo konstrukcijo. Na ta način bi se dala doseči večja končna hitrost (ali kakor tudi pravimo "zalet") približno za 40 do 50%. Kljub temu pa bi nam še manjkalo kar mnogo do zaželenih hitrosti."

TROJNA RAKETA

Izvedenec in praktik von Braun razpravlja nato o možnosti uporabe atomske energije za rakete in prihaja do zaključka, da po sedanjih načinih izrabe atomske energije ta nikakor ni primerna za raketni pogon. Potreba bi bila čisto nova metoda izrabe atomske energije, ki pa danes še ni poznana, nakar nadaljuje: "Poznamo pa že praktično izvedljiv način, po katerem bi mogli doseči za našo krožno pot okrog zemlje potrebno hitrost 28.000 km na uro. Mala raketa WAC Corporal, ki je odletela s konice izstreljene rakete V-2, in je dosegla višino 402 km, nam kaže, kaj moramo napraviti, če hočemo hitrost rakete znatno zvečati. Raketni pogon rakete WAC je začel delovati prav v tistem trenutku, ko je dosegla V-2, ki je nosila malo raketo, svojo največjo

dosegljivo hitrost. Na ta način je WAC raketa dodala k že doseženi hitrosti prve raketne stopnje V-2 še hitrost, ki jo je s svojim gorivom dosegla. Tako sestavo dveh raket imenujemo dvostopensko raketo. Če bi sedaj dvostopensko raketo postavili na še večjo tretjo, bi ustvarili tristopensko raketo. Taka tristopenska raketa more potrojiti hitrost, ki bi jo dosegla sicer ena sama raketa.

Zadeva se da celo izvesti še boljše. Tristopensko raketo lahko smatramo za izstrellek s tremi pogonskimi sistemi. Ko je v prvem zgorelo vse gorivo, ga odvržemo in isto napravimo s drugo stopnjo, ko je v tej tudi doseglo vse gorivo. Tretja stopnja rakete, takorekoč konica rakete, pa leti oproščena vse nepotrebne teže naprej.

Pa ni samo odiranje spodnje in srednje raketne stopnje prednost, ki omogoča raketi v večjih višinah hitrejši polet. Prav pri zemlji je ozračje gosto in močno zavira raketo. Kakor hitro prileti ta višje, bo njen polet hitrejši. Dalje imajo rakete v redkih zračnih plasteh zgornje atmosfere mnogo boljši učinek. Tretjič ni več potrebno raketi, potem ko je že preletela najbolj goste predele ozračja, da bi se dvigala navpično in lahko poskuša kakor sicer letala na razmeroma položni poti hitreje pridobivati na hitrosti.

NEBOTIČNIK — TEŽAK KOT KRIŽARKA

Predstavimo si velikost take velikanske tristopenske rakete: Je visoka 80 metrov, približno torej toliko kot nebotičnik s 24 nadstropji. Na tleh ima premer 20 metrov. Celokupna teža tega raketnega orjaka znaša 6 milijonov 400 tisoč kilogramov ali 6400 ton — to je toliko kot tehta lahka križarka.

Trije velikanski pogonski sistemi te rakete se kurijo s pogonskimi gorivi: solitrno kislino in hidracinom. V gorilne komore poganjajo gorivo posebne turbo-črpalke. Spodnja največja stopnja ima 51 raketnih gorilnih komor. Te komore dajo skupaj odgon 12.800 ton in poganjajo raketo od tal. Spodnja stopnja porabi vsega skupaj 4800 ton, ali 4 milijone 800.000 kg goriva v neverjetno kratkem času 84 sekund. Na ta način se v manj kakor poldrugi minuti zmanjša teža vse rakete za več kot 75%.

Druga raketna stopnja (srednji del) je postavljena na spodnjem delu; ima 34 zgorevalnih komor s celotnim odgonom 1600 ton in pokuri 700 ton goriva v 124 sekundah. Tretja

in zadnja stopnja, zgornji del, kjer je tudi posadka, oprema in tovor, ima le 5 zgorevalnih komor s celotnim odgonom 200 ton. Ta tretja ali kabinska stopnja rakete nosi s seboj 83 ton goriva, pri čemer so vključene zadostne rezerve za polet nazaj na zemljo. Poleg tega more vzeti s seboj tovor 32 in pol ton in ga prepeljati na dveurno krožno pot umetnega planeta. Za polet nazaj na zemljo ima tretja stopnja krila kakor letalo. Ta krila potrebuje raketa le ob spustu na zemljo, ko se zopet začne vtapljati v zemeljsko ozračje.

ODLET Z OTOKA

Temeljito je treba izbrati mesto odleta. Zaradi velikega števila naprav, ogromnih tankov za goriva, delavnic, radijskih in radarskih postaj, astronomskih in metereoloških opazovalnic je potrebno razsežno ozemlje. Dalje mora iz razlogov, ki jih bomo spoznali še kasneje, leteti raketa prvi čas svojega poleta nad morjem. Mali ameriški otok Johnston Island v Pacifiku ali pa letalsko preizkuševališče pri Cocoa na polotoku Florida bi bili n. pr. primerni mesti.

Na odletišču bo treba težko raketno ladjo graditi na veliki prevoznici ploščadi. Nato bo treba zapeljati ploščad z raketo nad velikemu tunelu podoben rov, ki bo odvajal daleč proč velikanske množine zgorevajočih plinov, bruhajočih iz spodnje raketne stopnje ob odletu. Končno se bo raketa dvignila med mogočnim grmenjem, ki ga bo slišati mnogo milj daleč, toda spočetka tako počasi, da se bo v prvi sekundi dvignila komaj za 5 metrov. Toda hitro bo pridobivala na hitrosti in po 20 sekundah bo že izginila med oblaki. Zaradi strahotnega pospeška, ki ga minuto po odletu dobiva raketa, ležijo člani posadke — ki so seveda v zgornji tretji stopnji — vodoravno na "konturnih" posteljah, ki so popolnoma prilagodene obliki telesa. Ves čas poleta, to se pravi, dokler raketa ne doseže dveurne krožne poti umetnega planeta, bo vodil raketo avtomatični pilot, misleči stroj. Računanje poti poleta in potrebnih sprememb smeri mora biti izvedeno tako natančno, da to dovolj hitro in dovolj natančno lahko izpelje le misleči stroj. Kmalu po odletu začne krmilni avtomat raketo, ki leti navpično, voditi v položnejšo, manj strmo smer.

ODMET RAKETNIH STOPENJ

84 sekund po odletu, ko je gorivo iz prve stopnje že skoraj popolnoma izrabljeno, se

dviga raketna ladja le še pod kotom 20 in pol stopinj. Tedaj je raketa 40 km visoko in ima že hitrost 2340 metrov na sekundo ali 8450 km na uro. Da se spodnja stopnja lahko loči od zgornjih dveh, mora odgon spodnje stopnje pasti na ničlo. Ko se to zgodi, začnejo delovati zgorevalne komore druge stopnje in odričejo sedaj že nekoristno spodnjo stopnjo od zmanjšane raketne ladje. Spodnja prva stopnja začenja zaostajati, med tem ko se zgornji dve stopnji raketne ladje še hitreje dvigata.

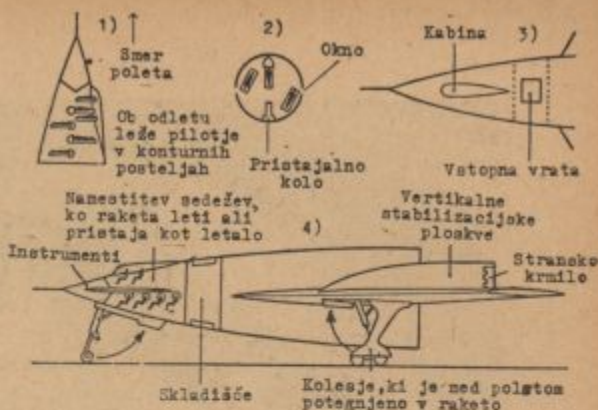
Ko je spodnja, prva in največja stopnja že zadostno zaostala, se avtomatično iz nje sproži obročasto padalo, sestavljeno iz trakov, izdelanih iz fine jeklene mreže. To padalo ima premer 66 metrov in zadržuje hitrost padanja odvržene prve stopnje. Prva stopnja se spočetka zaradi vztrajnosti še dviga, tako da, čeprav je bila odvržena v višini 40 km, še doseže višino 64 km, nato pa začne padati nazaj proti zemlji. Ko bi priletela na zemljo, bi se seveda razletela na drobne kose (ne glede na to, da bi bila tudi zelo nevarna,) zato mora biti smer odleta cele rakete naravnana tako, da leti raketa spočetka nad morjem. Prva raketna stopnja s padalom bo torej padla v vodo in jo bo mogoče rešiti in prepeljati nazaj na mesto odleta ter porabiti vnovič.

Prav isto se ponovi 124 sekund kasneje. Tudi druga raketna stopnja se odloči od rakete in pade v ocean. Raketa je tedaj dosegla višino 64 km in je že 534 km oddaljena od vzletišča. Njena hitrost pa znaša že 23.000 km na uro.

Sedaj leti tretja in zadnja stopnja, kjer je kabina s posadko, s pomočjo lastnega raketnega pogona naprej. 84 sekund potem, ko je raketa odvrгла drugo stopnjo, doseže raketa, ki brzi že s hitrostjo 29.650 km na uro, višino 102 km.

RAKETA SE DVIGA Z ZALETOM

Tu si moramo poklicati v spomin primero med raketo in prostoletečo topovsko kroglo, da bomo mogli razumeti, kaj se dogaja. Kakor hitro raketa doseže višino 102 km in hitrost 29.650 km na uro, se raketni pogon izklopi, čeprav pogonskega goriva še zdavnaj ni zmanjkalo. Pač pa se sedaj raketa dviga brez pogona naprej, dokler ne doseže višine 1730 km nad zemeljsko površino. V tej višini leži teme njenega dviganja (kulminacija). Istočasno pa je v tem času preletela polovico zemeljske oble. Prav tako pa je dosegla višino dveurne krožne poti, kjer naj bi se zgradil umetni planet.

Sedaj je treba izvesti le še dva popravka. Pri poletu brez slehernega pogona iz višine 102 na 1730 km je raketa zgubila zaradi privlačnosti zemlje del svoje hitrosti. Preostala hitrost 23,750 km na uro pa ni zadostna, da bi obdržala raketo na dveurni krožni poti. Če se ji hitrost ne bo zvišala, bo padala na drugi polovici zemeljske poloble proti zemlji do najnižje točke 102 km, se bo nato zopet dvignila do temena v višini 1730 km in tako dalje. Bila bi satelit — umetni planet na eliptični progji...

NA KROŽNI POTI

Nastane vprašanje, zakaj se s tem še ne zadovoljimo. S to posebno eliptično potjo ne moremo biti zadovoljni, ker en del te proge (v višini 102 km in nekaj več) še vodi skozi zadnje ostanke ozračja. In čeprav je zračni odpor tam zelo majhen, bi vendarle zadoščal, da bi raketo polagoma vedno bolj zaviral in končno privedel do padca nazaj na zemljo.

Izbrana dveurna krožna pot pa vodi ves čas v višini 1730 km nad zemeljsko površino. Je v resnici krožna in ni eliptična. Da spravimo raketo na to progo, moramo vnovič vključiti raketni pogon za nekaj sekund in zvišati raketi njeno hitrost. Prej pa je treba natančno določiti lego letelce rakete v prostoru, zakaj zvišanje hitrosti mora biti dano natančno v smeri, v kateri raketa leti."

V nadaljnjem razlaga Wernher von Braun, da je prav lahko mogoče, da bo raketa dosegla dveurno krožno pot recimo z repom naprej in razlaga razmeroma enostavne naprave, potrebne, da raketo v brezračnem prostoru lahko poljubno usmerimo in naravnamo, ne da bi pri tem uporabljali raketni pogon. Nato nadaljuje: "Ko je raketa v točno izračunanem položaju pravilno uravnana, je treba vnovič vključiti raketni pogon za kakih 15 sekund. V tem času naraste hitrost rakete na 25.400 km na uro. S to hitrostjo pa raketa za vedno ostane v dveurni krožni poti. Cilj je dosežen.

Pri vsem se splača posebej poudariti izredno in nenavadno dejstvo: Ves polet od zemlje do krožne poti je trajal vsega skupaj 56 minut. Raketna ladja pa je bila med tem časom pod raketnim pogonom le 5 minut.

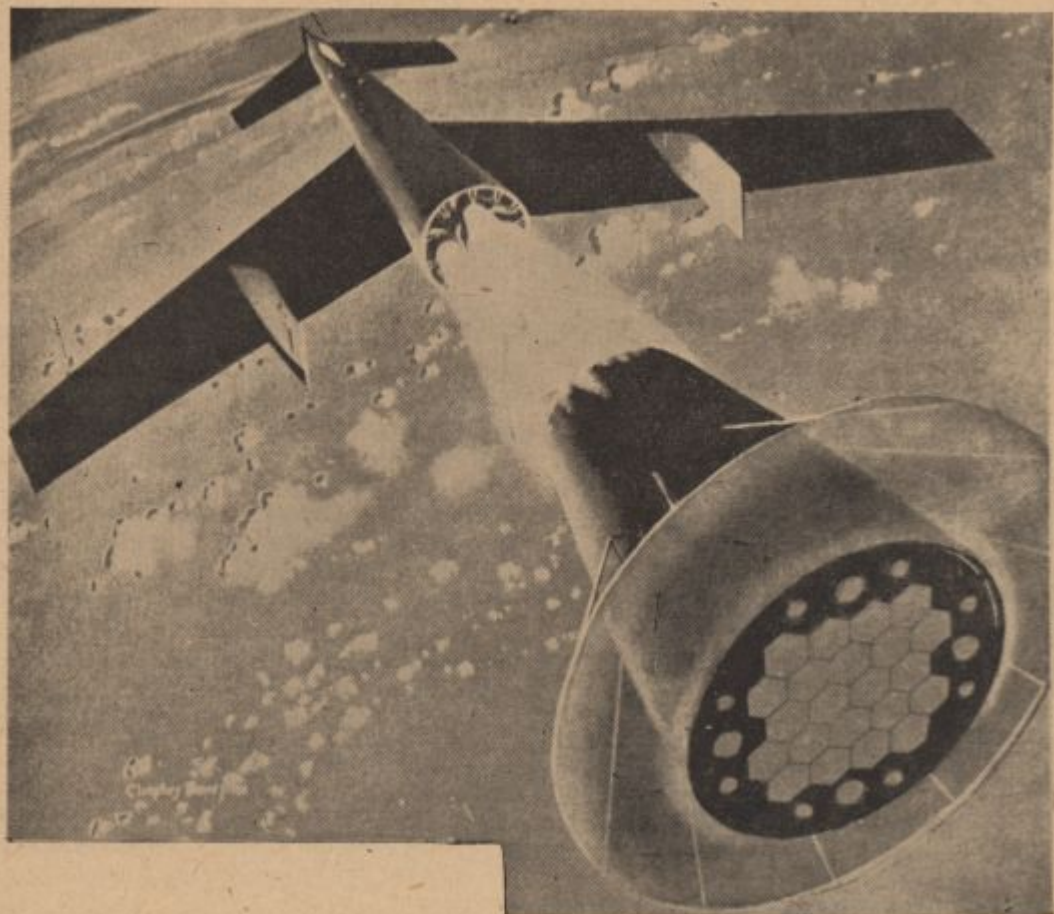
Posadki rakete, bržeče v višini 1730 km se zdi, da mirujejo(!) in da se le zemlja pod njimi obrne vsaki dve uri enkrat okrog in okrog. To navidezno hitro vrtenje zemlje je tudi edino znamenje s kakšno neznansko hitrostjo se raketa giblje skozi vsemirski prostor, ne da

Zgoraj kabina tretje raketne stopnje. Črtež 1) kaže, kako bodo nameščene konturne postelje v prvih minutah poleta, ko bo raketa pod raketnim pogonom. Najvišji — prvi — pilot in tretji bosta ležala tako, da bosta imela glave v velikem zasteklenem in izbočenem pilotskem oknu. Drugi, četrti, peti in šesti član posadke pa bodo ležali tako, da bodo njihove glave ob majhnih okencih v kabini. Črtež 2) kaže namestitev postelj v prerezu kabine v pravokotni smeri na polet. Črtež 3) kaže izbočeno okno kabine in vrata v kabino. Črtež 4) kaže, kako se bo raketa ob povratku na zemljo spremenila v letalo.

bi to sploh mogli zaznati. Zemlja sama sicer potrebuje 24 ur, da se enkrat obrne okrog svoje osi, toda raketa jo v tem času obkroži dvajstokrat."

PADEC ODVRZENIH STOPENJ

Von Braun razlaga nato, kako je treba odvreči prvo in drugo raketno stopnjo, da se omogoči varen pristanek obeh stopenj v morju. Če bi raketa med pogonom prve in največje stopnje letela ves čas navpično, bi dosegla približno višino 64 km. Tam bi bila največja prva stopnja odvržena. Raketa bi se dvigala tedaj s hitrostjo 1500 m na sekundo. Z isto hitrostjo bi se dvigala za njo prazna spodnja stopnja. Raketa sama bi pridobivala na hitrosti, medtem ko bi se spodnja stopnja dvigala, a bi zaradi zemeljske privlačnosti izgubljala na hitrosti. Ker bi se dvigala že skozi brezračen prostor, bi dosegla približno višino 350 km, kjer bi zemeljska privlačnost njeno hitrost navzgor popolnoma uničila. Za kratek trenutek bi prva stopnja obstala, nato bi pa začela padati nazaj proti zemlji. Pridobivala bi zopet hitrost prostega pada in bi vstopila v ozračje že s hitrostjo 1500 metrov na sekundo. Sedaj bi moralo padalo zavirati prosti pad,

Tretja raketna stopnja s kabino je pravkar odvrгла izgorelo drugo stopnjo. Padalo druge stopnje se je že odprlo in dobro je videti izpušne šobe ugaslih 22 glavnih gorilnih komor, kakor tudi štiri skupine po tri manjše gorilne komore, ki služijo za krmarjenje druge stopnje.

toda čas navpičnega padanja proti zemlji bi bil prekratek. Preden bi padalo zadostno zavrlo hitrost prve stopnje, bi raketa že strmoglavila v gostejše zračne plasti, ki bi padalo kratko in malo odtrgale od prve raketne stopnje. Prva stopnja bi strmoglavila na zemljo in se razbila. Zato je treba izbrati za odmet prve stopnje tako višino, da bo prva stopnja tudi še po tem, ko se bo dvigala naprej, letela ves čas skozi redko ozračje, ki bo stalno zaradi padala zmanjševalo hitrost stopnje. Pa to še ne bi bilo zadostno. Zakaž, če naj bi padalo zmanjšalo hitrost padajoče rakete na običajno padalno hitrost padalca, bi morala dobiti raketa ogromno padalo in kljub temu bi že lahen padec v morje najbrže razbil razmerno lahko grajeno prvo stopnjo. Von Braun pravi zato:

PRISTANEK V MORJU

“Vsem tem težavam se lahko izognemo takole: Premer padala se določi na praktično in izvedljivo velikost. Zaradi tega bo padala v bližini zemlje prva raketna stopnja precej hitro — približno 45 metrov na sekundo. To hitrost padanja pa bo uničila z užigom posebej ugrajenih raket, ki bodo zgorele tik preden bi stopnja padla na vodo. Te rakete bodo vložene v zgornjo glavo prve stopnje (ta visi sedaj navzdol) in se bodo avtomatično vžgale v naprej izračunani in določeni višini nad morjem. Če so rakete pravilno izračunane in je vžigalo točno nastavljeno, bo dosegla prva stopnja površino vode s hitrostjo “nič” metrov na sekundo, to se pravi sedla bo na vodno gladino tako mirno, kakor sede na tla helikopter.

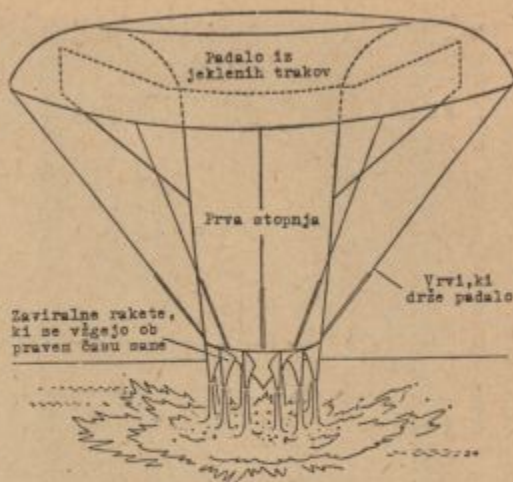
Krivulja poleta rakete (glej sliko str. 214) je bila določena po natančnem preračunu zavornega učinka padal in določitvi točk pristanka prve in druge stopnje. Prva stopnja se bo, kakor je bilo že omenjeno, odločila od rakete v višini 40 km nad zemljo in bo smer njenega gibanja nagnjena za 20 in pol stopinj nad horizontalo. Njena živa sila jo bo spočetka dvigala še naprej, nato bo začela počasi padati v vedno gostejše zračne plasti in bo sedla na vodo 390 km proč od vzletišča rakete. V trenutku ko bo 45 m nad vodno gladino, bo zagorelo vsega skupaj 10 raket v njeni glavi, te bodo dale skupen odgon 2480 ton in popolnoma požrle hitrost padanja, tako, da bo prva stopnja popolnoma mirno in počasi sedla na vodo, kjer bo plavala, dokler je ne bodo odpeljali.

Drugo stopnjo bo raketa odvrгла v višini 64 km, med tem ko bo smer rakete oklepala s horizontalo le kot 2 in pol stopinj. Da bo mogoče doseči zaželene najugodnejše pogoje za ločitev druge stopnje, bo raketa letela celo malce navzdol. Druga stopnja bo imela obročasto padalo iz jeklene žične mreže. Bo mnogo manjše kakor pri prvi stopnji. Njegov premer meri le 22 in pol metra. 1459 km od vzletišča rakete bo dosegla druga stopnja vodno gladino. Prav tako, kakor pri prvi stopnji, bodo posebne rakete v drugi stopnji začele zavirati hitrost padanja dve sekundi prej, kakor bi druga stopnja zadela v vodo. Ko bo druga stopnja sedla na vodo, bo minilo prav 8 minut od vzleta rakete.

REŠEVANJE PLAVAJOČIH RAKET

Obe stopnji imata zaradi praznih in ogromnih tankov za gorivo velikanski vzgon v vodi. Ker padeta obe z glavo ali zgornjim delom najprej v vodo in so na spodnjem delu razmera zelo težke komore za zgorevanje, se bo vsaka od njih, ko se bo nekoliko potopila v vodo preobrnila kot ranjen kit, končno pa mirno zaplavala na vodi, med tem ko bodo odprtine izgorelih zaviralnih raket v glavi gledale proti nebu.

Za vsako od teh stopenj bodo stale približno na točki, kjer naj bi padle v vodo, posebne reševalne ladje, ki bodo že med padanjem z radarjem zasledovale padajoče stopnje po zraku. Prva ladja bo stala 390 km od vzletišča, druga 1459 km od vzletišča. Te reševalne ladje bodo morale biti mnogo večje kakor navadni vlačilci. Pravzaprav bodo nekakšni za širno morje sposobni suhi doki. Previdno se bo tak

Prva odvržena raketna stopnja pristaja v morju. Izpuh njenih zaviralnih raket ustavlja hitrost njenega padanja in povzroča, da morje divje valovi.

dok približal stopnji, nakar bodo stopnjo in njene tanke deloma napolnili z vodo, da se bo nekoliko bolj potopila. Posebej izšolanó moštvo bo nato s posebnimi vrvmi zavelklo stopnjo v dok. Kakor hitro bo stopnja na varnem, bodo izpraznili tanke v njih in vlačilec bo s stopnjo normalno odplul v pristanišče, kjer bodo stopnjo spravili na suho in lahko vnovič uporabili."

GRADITEV VSEMIRSKE POSTAJE

V nadaljevanju svojega članka dr. Braun razpravlja, kako bo treba graditi vsemirsko postajo v višini 1730 km nad zemljo. Moštvo rakete bo najprej zložilo iz skladišča vse, kar je raketa pripeljala, v skupni teži 32.500 kg. Zložili bodo iz skladišča kar v vsemirsko praznino poleg rakete. Moštvo samo bo pri tem napravljeno v posebnih tlačnih oblekah; podobne bodo potapljaškimi s to razliko, da bodo napihnjene. Prav tako bo vsakdo imel v obleki dihalno napravo za kisik. Tako napravljeni bodo lahko zapustili raketo in "stopili" v vsemirski prostor. Prav tako kakor človek na zemlji prav nič ne čuti, da se z zemljo vred vozi okrog sonca s hitrostjo 107.000 km na uro, tako tudi ta posadka prav nič ne bo čutila naglice, s katero se raketa in oni sami gibljejo okrog zemlje. Če se bo kdo n. pr. odgnal nekoliko od rakete, se bo od nje stalno oddaljeval. Zato bodo delali vsi zavarovani z vrvmi. Dalje bo vsakdo imel na hrbtu še posebno posodo s stisnjanim zrakom. Če bo skozi posebno cev,

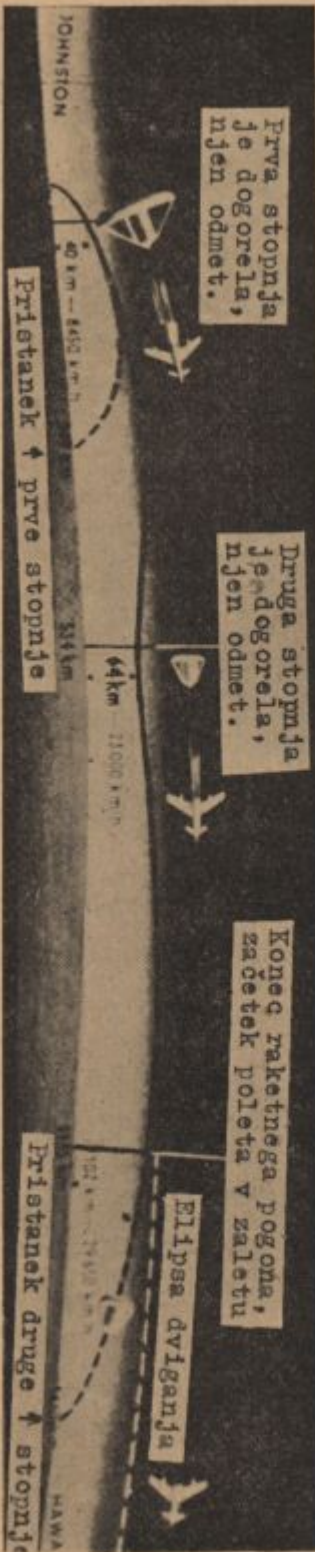
ko bo odprl pipo, uhajal stisnjeni zrak, ga bo gnal v nasprotni smeri. Slišali drug drugega v vesirskem prostoru ne bodo. Pogovarjali se bodo pa med seboj lahko s pomočjo prenosnih majhnih radijskih aparatov, ki bodo prav tako pritrjeni kje na hrbtu specialne tlačne obleke. Premikanje tovorov bo silno lahko. Nihče ne bo čutil nobene teže in trenja tudi ne bo.

Tovor ene same rakete seveda ne bo zadoščal, da bi mogli že kaj posebnega zgraditi. Čeprav je preračunano, da bi ena sama raketa pripeljala v višino 1730 km nad zemljo toliko tovora, kolikor ga dandanes lahko prepeljeta dve najmodernejši potniški letali znamke Super Constellation, je vendarle to premalo za trinadstropno vesirsko postajo, ki naj bi imela 75 m v premeru. Vse gradivo bo pa lahko prepeljalo kakih 12 raket.

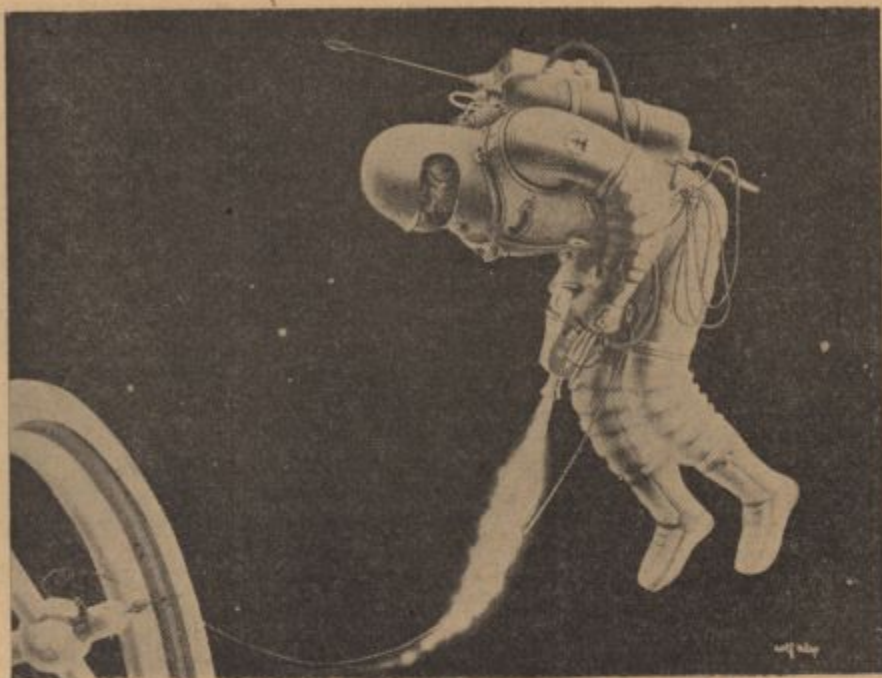
Z zemlje bodo odhajale v primernih časovnih presledkih, tako da bodo sproti dovažale potrebno gradivo. Približevanje teh tovornih raket k vesirski postaji v gradnji bo razmeroma težak problem, ki pa se bo dal rešiti. Tako bo po določenem času vesirska postaja dograjena.

K ZGORNJI SLIKI: Krožna pot umetnega planeta in tudi prve rakete, ki bi dosegla višino 1730 km. Zemeljska obla, na kateri vidimo Severno in Južno Ameriko, je obdana z belim sojem atmosfere. Na levi zgoraj je v Pacifiku naznačen majhen pravokotnik, ki odgovarja sosednji sliki. Samo v tem pravokotniku leti raketa s pogonom. Vso črtkano pot pa napravi s samim zaletom.

Krivulja poleta. — Crtež vzleta in raketnega pogona tridelne rakete. 50 km od otoka Johnston in v višini 40 km bi odvrгла raketa prvo stopnjo. Raketa bi imela tedaj že hitrost 8450 km na uro. Odvržena prva stopnja bi padla v morje 390 km od vzletišča. 534 km od vzletišča bi raketa odvrгла v višini 64 km drugo stopnjo, ki bi padla 1460 km od vzletišča v morje. Letela bi zato tako daleč, ker bi v trenutku odmeta imela isto hitrost kot raketa, namreč že 23.000 km na uro. 1135 km od vzletišča bi tretja in zadnja stopnja rakete že dosegla višino 102 km in hitrost 29.650 km na uro. Raketni pogon bi se prekinil in z zaletom bi raketa dosegla krožno progo v višini 1730 km.

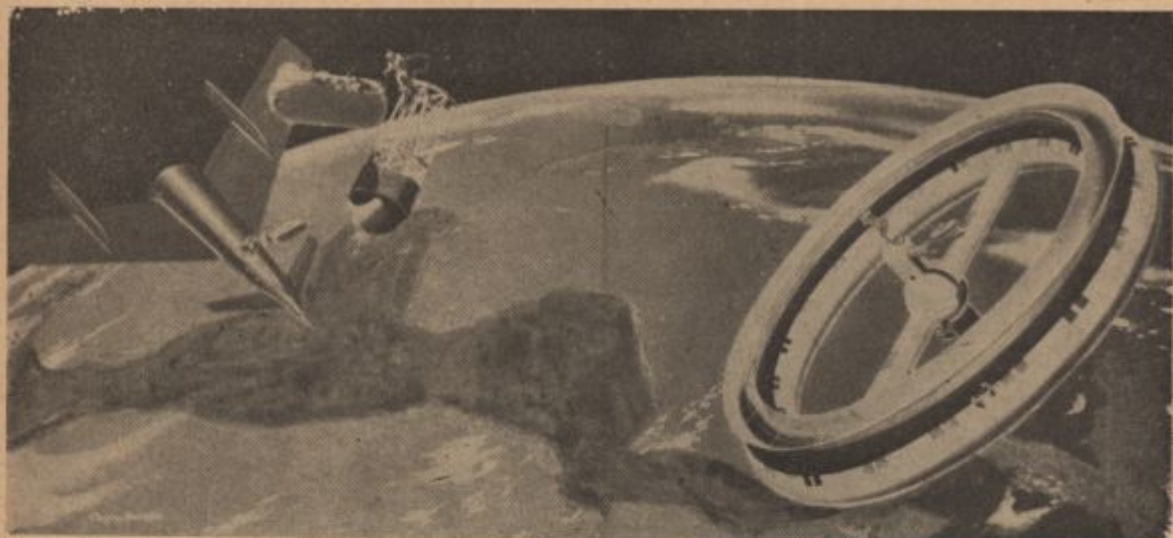

Človek v brezračnem vesemirju. Oblečen je v posebno tlačno obleko, v katere notranjosti vlada pritisk ene atmosfere. Glavni problem pri tej obleki je ta, da mora biti neprodušna in vendar tudi gibljiva. Bo najbrž bele barve, da ne bo prevroča na soncu. Bombe s kisikom bodo montirane na hrbtu, pravtako radioaparati, ki bo vsakemu omogočal, da bo mogel govoriti z drugimi člani posadke. Človek se bo premikal s pomočjo majhne ročne rakete. Premikal se bo vedno v nasprotni smeri, kot bo šel izpuh rakete. Mož, ki ga kaže slika, bi se moral premikati skoraj navpično navzgor. S posebno vrvjo bo vedno vsakdo privezan na raketo ali na vesemirsko postajo. Edina netočnost risbe: Okno v čeladi ima prozorno steklo. V resnici bo steklo temno, da bo varovalo glavo pred nevarnimi ultravijoletnimi žarki.

DENAR IN ČAS

O preračunih tega velikanskega podjetja piše dr. Braun: "Stroški za zgradbo na ta način zgrajene vesemirske postaje bodo znašali okrog 4 tisoč milijonov dolarjev. Gradbeni čas od prvih začetkov na zemlji pa do končne dograditve v vesemirju lahko ocenimo na 10 let. Velik del tega zneska bi bilo treba dati za raziskavanja, poizkuse, zgradbo tovarn za pogonska goriva ter druge potrebne predpriprave za izdelavo načrta. Drugi del izdatkov pa obsega stroške za vesemirsko postajo in za 12 raketnih poletov, potrebnih, da se spravi gradivo vesemirske postaje z zemlje na višino krožne poti. Vsaka raketa bo verjetno veljala 4 milijone dolarjev in bo na vsakem poletu porabila za pol milijona tekočih goriv. Omejitev v teži in velikosti sestavnih delov bo zahtevala še posebnega načrtnega dela pri snovanju osnutka za vesemirsko postajo. Ka-

kor hitro bo pa ta prvi del načrta izveden, bodo stroški padli. Med predlaganimi tekočimi pogonskimi sredstvi se izdeluje soliturna kislina že sedaj v velikih množinah. Za hidracin, ki ga je sedaj komaj dobiti na trgu, bo treba zgraditi posebne nove tovarne. Zgraditev teh novih tovarn bo obremenila prvotni proračun. Ko pa bo stekla končna produkcija hidracina v velikih množinah, bo njegova cena znatno padla. Znesek 4 milijone dolarjev za vsako od prvih 12 raket se zdi morda komu nizek. Toda gotovo je, da se bo tudi ta znesek še zmanjšal, če se bodo gradile še nadaljne rakete, kar lahko pričakujemo. Če bo izvedba celotnega načrta že s prvega početka skrbno zamišljena, bi morale zadoščati okrog 4 tisoč milijonov dolarjev za kritje prav vseh stroškov — od risalnega papirja, na katerega bodo strokovnjaki risali prve osnutke, pa do dograjene vesemirske postaje.

Pogled na vesirski otok, ko se mu je približala oskrbovalna raketa (prav na levi). Ob raketi je vesirski "taksi", v katerega vstopajo iz rakete, da se bodo prepeljali na otok. V sredi in mnogo bliže proti gledalcu je še en "taksi", na katerega vstopa astronom, ki je imel opravka na velikem daljnogledu. Ta se vozi ves čas vzporedno z otokom po krožni poti. Vesirski otok se ves čas vrti okrog svoje osi in zato ustvarja v notranjosti otoka občutek teže. V ogromnem kolesu stoje vsi v sobah tako, da gledajo njihove glave proti osi otoka. — Kakor je slika narisana, leti otok pravkar nad Srednjo Ameriko. Njegov obroč pokriva Panamski prekop. Horizont zemeljske cble je že 4800 km oddaljen od otoka. Površina zemlje, ki jo kaže slika, meri okrog 10 milijonov kvadratnih kilometrov. Ozemlje pa, ki ga opazovalec z otoka lahko opazuje, je velikanski izbočen krog zemeljske površine, ki meri v premeru 9600 km, njegova površina pa 74 milijonov kvadratnih kilometrov.

POSEBNOSTI VESIRSKÉ POSTAJE

Pri določenem zgledu za vesirsko postajo bo n. pr. ta zgrajena iz 20 sestavnih delov. Gradivo za te sestavne dele bo zložljiv, nylonu podoben, plastičen material. Vsaka taka dvajsetina bo neodvisna celota in iz 20 takih enot bodo v vesirskem prostoru sestavili obroč, podobno kot so v posamezne enote razdeljeni prostori v podmornici. Da se bo dosegel čim večji prihranek na prostoru, bo taka enota tako pravilno zložena in nameščena v raketo, prepeljana v višino krožne poti. Ko bodo tam iz 20 enot sestavili "kolo" in ga na stikih neprodušno zadelali, bodo to kolo napihnjili kakor gumijasto dušo avtomobilskega kolesa. V tem primeru bodo kolo napihnjili z zrakom pod nekoliko manjšim pritiskom, kakor je ena atmosfera. Ta pritisk bo v notranjosti kolesa ustvaril primerno ozračje za dihanje in bo dal vsemu kolesu tudi potrebno trdnost.

Pač pa bo treba v kolesu zrak stalno obnavljati, saj bo posadka kisik v zraku porabljala

za dihanje. Napihnjeni obroč bo zaradi tega le kratek čas obdržal svež zrak. Vsak član posadke bo porabil na dan približno 1,35 kg kisika iz zraka. Zato bodo morali za življenje nujno potrebni kisik od časa do časa dovažati z zemlje na vesirsko postajo. Istočasno bodo morali iz zraka odstranjevati pri dihanju nastajajoči ogljikov dvokis ter strupene ali neprijetno vonjajoče sestavine zraka. Nadalje bo treba sproti zrak sušiti, ker bo vsak član posadke prav tako kakor na zemlji izdihal in izpítil v 24 urah skoraj pol drug liter vode. To vodo se da pridobivati, čistiti in znova porabiti. Ventilacija in izločanje vode potrebujejo naprave in energijo. Prav tako potrebujejo energijo radarske naprave, radijske postaje, astronomska oprema, električna kuhinja in drugi stroji. Kot vir energije bo postaji služilo sonce.

ELEKTRARNA NA SONČNI POGON

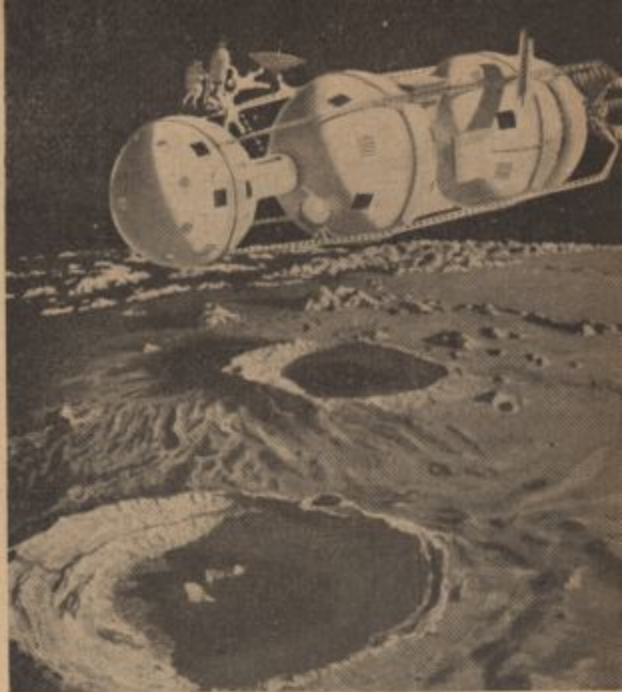
Na zemlji je sončna energija le malokje stalno na razpolago, namreč tam, kjer oblaki

le poredko zasenčijo nebo. V vesirju pa ni oblakov in zato je sonce najenostavnejša rešitev za oskrbo postaje z energijo. Električna centrala vesirske postaje bo sestavljena iz velikega zakrivljenega zrcala in parnega kotla. Zrcalo bo teklo kot velik kanal iz pločevine krog in krog po obroču postaje. Postaja bo tako uravnana, da bo na svoji krožni poti okrog zemlje zrcalo ves čas gledalo proti soncu. To zakrivljeno zrcalo bo kakor steklena leča zbiralo sončne žarke in jih metalo nekako na sredino kanala, ki ga tvori zrcalo. Po tej sredini bo tekel vod, v katerem se bo pretakalo živo srebro. Združenj sončni žarki bodo močno segrevali cev in živo srebro bo začelo vreti. Pare živega srebra bodo na enem mestu odhajale v poseben turbogenerator in ga gnale. Dajal bo približno za 500 kw električnega toka.

Seveda je treba živo srebro vedno znova uporabiti. Ko so pare živega srebra opravile svoje delo v turbini, jih poseben cevovod vodi nazaj v cev v kanalu z ogledalom. Še poprej pa je treba pare toliko ohladiti, da se zopet spremeni v živo srebro. To se da doseči na ta način, da se odvodne cevi za paro napeljejo po senci, ki jo dela zrcalni kanal. V tej senci cevi izžarevajo toploto v vesirsko praznino in živo srebro se ohladi.

Z vesirsko postajo se bo ustvarilo popolnoma umetno okolje, v katerem bo človek mogel živeti. Seveda bo imel opravka tudi z grozečimi nevarnostmi: nekatere, kakor n. pr. kozmično žarenje in možnost trka z meteoriti so dokaj resne. Problemom, ki jih povzročajo te nevarnosti, se prav sedaj posveča največja pažnja in študij. Lahko smatramo, da jih bo mogoče premagati."

Dr. Braun razlaga naprej, kako se da izpeljati promet med zemljo in vesirsko postajo, kako se bo nekaj proč od vesirske postaje dal z lahkoto zgraditi daljnogled, ki bo omogočal opazovanje zemlje in najbolj oddaljenih zvezd in meglenic mnogo bolje in natančneje, kakor je to sploh kdaj mogoče videti z zemlje. Opazovanje zemlje bo preko daljnogleda zvezano z avtomatično fotografsko kamero. Ta bo fotografirala na zemlji vse podrobnosti. Prav tako bo fotografski aparat lahko posnel slike ozvezdij in rešil nešteto ugank, ki more dandanes zvezdoslovce. Istočasno, ko bo vesirska postaja tako služila namenom znanosti in raziskavanja, bo posadka vesirske postaje že lako pripravljala prvi izlet na polet

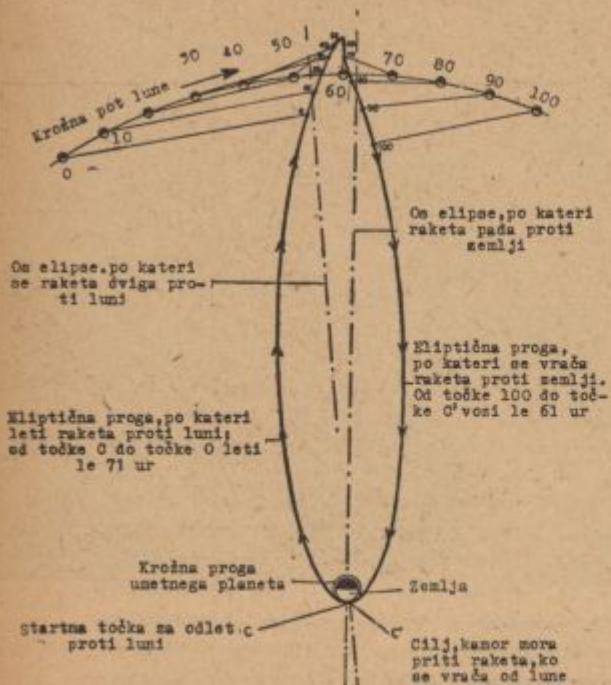

Ob vesirskem otoku zgrajena ekspedicijska raketa je priletela do lune. Je nekako 80 kilometrov visoko. Veliko skledasto žrelo v ospredju lunine površine je žrelo Aristillus, drugo manjše v ozadju se imenuje Autolycus, gorovje v ozadju in na obzorju so pa lunini Apenini. Sprednja krogla rakete je kabina. Pahljača ob štirih članih posadke je radarska antena, obrnjena proti zemlji. Drugi dve krogli sta tanka za gorivo, ob zadnjem je pločevinasta naprava, ki meče močno senco na kroglo. Je to zrcalo, obrnjeno proti soncu; zbira sončne žarke in kuri kotel z živim srebrom — elektrarna. Prav na koncu rakete je videti gorilne komore.

okrog lune. Dr. Braun pravi o tem izletu takole:

IZLET PROTI LUNI

"Kako bi bilo mogoče izpeljati tako ekspedicijo? Lahko se uporabijo zato n. pr. zgorevalne komore zadnje stopnje rakete, ki je priletela z zemlje do postaje. Te zgorevalne komore pritrdimo v lahko ogrodje iz aluminijastih nosilcev. Nato obesimo v to ogrodje nekaj velikih zložljivih tankov za pogonska goriva. Napolnimo še tanke in izvedemo potrebne električne napeljave, nakar zgradimo še kabino za moštvo, opremljeno z napravami za obnavljanje in čiščenje zraka, izločevanje vode in vsi instrumenti in napravami za vožnjo po vesirju. Rezultat te gradbene podjetnosti v vesirju bi bilo čudno vozilo, ne mnogo večje, kot

Črtež poleta na luno z vseмирske postaje v zelo pomanjšanem merilu. 71 ur po odletu je raketa v točki O, luna je tedaj na svoji krožni poti okrog zemlje dosegla točko O. Od točke O je vsakih naslednjih deset ur zarisana lega rakete in lune za vsega skupaj 100 ur.

je tretja stopnja rakete, toda dovolj veliko, da pripeljemo posadko več oseb do neke točke nad tisto stranjo lune, ki je še nikdar nismo videli in tudi nazaj do vseмирske postaje. To vseмирsko vozilo je kaj malo podobno raketam iz romanov. Razlog za to je enostaven. V vseмирski praznini ni treba prav nič upoštevati tako imenovane aerodinamične linije.

Vseмирska postaja, v katere bližini stoji tudi na novo zgrajena raketa, ki naj odleti proti luni, ima lastno hitrost okrog 25.400 km na uro, kar je bilo že povedano. Če naj vseмирska ladja, pripravljena za polet proti luni, zapusti dveurno krožno pot, mora doseči hitrost 35.500 km na uro. Potem bo mogla preleteti 380.000 km dolgo pot do lune. To dodatno hitrost bo vseмирska ladja dosegla s kratkim, komaj dve minuti trajajočim raketnim pogonom. Ta raketni pogon bo spravil vseмирsko ladjo na progo podolgovate elipse, katere najbolj oddaljena točka bo ležala nekje za luno. Vseмирska ladja bo nato vso pot brzela brez pogona. Ves čas bo med poletom zaradi zemelj-

ske privlačnosti izgubljala na svoji hitrosti. Sicer zemeljska privlačnost z razdaljo od zemlje pojema, vendar sega daleč v vseмирski prostor.

Približno pet dni po odletu od vseмирske postaje se bo vseмирska ladja skoraj popolnoma ustavila. In če je bil odlet pravilno izračunan, bo v tem trenutku nekako 80 km nad luno in sicer nad tisto stranjo, ki je sicer nikdar ne vidimo. Na tem poletu bo mogoče skoraj vso doslej nevidno stran lune fotografirati. Nadalje bo dana možnost, opazovati zemljo z doslej najbolj oddaljene točke. Iz lunske bližine se bo zdela zemlja na nebu približno 4 krat tako velika, kakor se nam z zemlje zdi luna.

PADEC NAZAJ NA VSEMIRSKO POSTAJO

Za povratek proti vseмирski postaji ne bo treba vključiti raketnega pogona. Privlačna sila lune je premalenkostna, da bi mogla znatno vplivati na vseмирsko ladjo. Podobno kakor pade topovska krogla, ki je bila izstreljena navpično v zrak, zopet nazaj na tla, tako bo tudi vseмирska ladja začela padati nazaj proti zemlji odnosno vseмирski postaji. Pet dni trajajoči "padeč" bo dal vseмирski ladji njeno začetno hitrost, to je 35.500 km na uro. To je približno 10.000 km na uro več, kakor pa ima vseмирska postaja. Če vseмирska ladja v poletu proti luni in padanju nazaj ni spremenila s svoje lege, se bo bližala vseмирski postaji tako, da bodo izpušne šobe gorilnih komor gledale proti vseмирski postaji odnosno zemlji. Verjetno pa bo vseмирska ladja spremenila svojo lego. V tem primeru jo bodo naravnali tako, da bodo izpušne šobe gorilnih komor gledale natančno v nasprotni smeri, kot jo ima vseмирska postaja. Nato bodo vključili raketni pogon za dve minuti in s tem zmanjšali hitrost vseмирske ladje na hitrost, ki je potrebna, da bo vseмирska ladja tako rekoč obstala v bližini vseмирske postaje odnosno brzela z njo okrog zemlje.

Potovanje proti luni in okrog nje, če se začne ob vseмирski postaji in tam tudi neha, je stvarno razmeroma enostavno podjetje. Ves izlet traja nekako 10 dni in poraba pogonskih sredstev je razmeroma skromna. Še važnejše pa je dejstvo, da ni treba graditi kake posebne vseмирske ladje. Raketa za polet proti luni se da zgraditi iz delov, ki so po zgraditvi vseмирske postaje že tam na razpolago.

PRISTANEK NA LUNI

Po prvi uspeli obkrožitvi lune ne bo več dolgo trajalo, da ne bi prva vesmirska ladja tudi na luni pristala. Prvič v zgodovini človeštva bo stopila človeška noga na drugo nebesno telo.

Pristanek na luni bo pa nekoliko bolj težavno podjetje. Ker na luni ni zraka, tam ne bo mogoče pristati tako, kakor pristajajo letala. Vesmirska ladja bo morala pristati takorekoč na lastnem odgonu, torej tako, da bo raketni pogon zaviral njen padec na luno. Zelo verjetno je, da bo prvi tak pristanek speljan pol avtomatično. Raketni odgon se bo uravnaval avtomatično tako, da bodo avtomati sproti merili višino rakete od tal in sproti zavirali njeno padanje. Avtomat bo na ta način dosegel, da bo hitrost padanja rakete proti luni prav v trenutku, ko naj bi raketa sedla na tla, zmanjšana na ničlo."

EKSPEDICIJA NA MARS

V nadaljevanju razpravlja von Braun o možnostih poletov z vesmirske postaje proti Marsu ali proti Veneri. Ti poleti bi potekali v eliptičnih progah v gravitacijskem območju sonca. Poleti po teh progah pa trajajo dolgo. Že zemlja sama se vozi 365 dni okrog sonca. Mars, ki je bolj oddaljen od sonca kot zemlja, potuje okrog sonca skoraj dve leti — 687 dni. Vožnja z zemlje proti Marsu in nazaj proti zemlji bi z raketo trajala 520 dni. Vesmirska raketa bi torej potrebovala v eno smer 260 dni. Poleg tega bi morala posadka po pristanku na Marsu tam ostati 449 dni in čakati, da bi Mars zopet prišel v bližino zemlje, tako da bi bil možen kratek polet 260 dni nazaj na zemljo. Vožnja tja, čakanje na Marsu in vrnitev bi zahtevale torej 2 in pol leti. Jasno je, da bi v takem poletu proti Marsu istočasno odletelo celo brčdovje raket, ki bi si medsebojno pomagale. Polet bi bil podjetje veliko večjega obsega, kakor načrt, ki ga podrobneje obravnava v članku dr. Braun.

VOJAŠKI POMEN POSTAJE

O vesmirski postaji pove dr. Braun še: "Pa se da uporabiti vesmirska postaja še za nekaj prav posebnega — za nekaj izredno strašnega. Vesmirska postaja se lahko spre-

Raketa kot letalo tik pred pristankom na zemlji.

meni v najbolj učinkovito nosilko atomskih bomb. Z nje bo mogoče streljati rakete z atomskimi bombami. Z radarjem bo mogoče voditi te atomske bombe tako, da bodo točno zadele poljuben cilj na zemlji... Če upoštevamo, da bo vesmirska postaja stalno preletavala zemljo, lahko ugotovimo, da bo taka možnost atomske vojne dala zgraditeljem vesmirske postaje v roke take taktične in strategične prednosti, kot jih vojna zgodovina doslej ne pozna." Ko razglablja o vesmirski postaji in njeni ranljivosti — da bi se namreč dala sestreliti z atomskimi raketami brez posadke, dokazuje dr. Braun, da z zemlje raket z zadostno natančnostjo ne bo mogoče voditi. Pač bi pa lahko napadla vesmirska postaja raketa s posadko. V tem primeru pa bi vesmirska postaja s pomočjo radarja vedno pravočasno lahko ugotovila približevanje nekega neznanega telesa in se pripravila na obrambo. Bila bi vedno v prednosti, ker bi imela več orožja na razpolago in mogla z raketami že v primeri razdalji sestreliti in uničiti bližajočo se sovražno raketo. Prav tako bo vesmirska postaja vedno lahko preprečila graditev podobne konkurenčne vesmirske postaje. Lahko bo samo s svojo grožnjo preprečila bodoči vojni spopad na zemlji, lahko pa bo prav zaradi svoje grožnje tudi sprožila vojno na zemlji. Nato nadaljuje dr. Braun:

POVRATEK NA ZEMLJO

"Do sedaj smo obravnavali, kako je z zemlje mogoče doseči dveurno krožno pot. Kako se zgradi vesmirska postaja in kako je mogoče napraviti krožni izlet okrog lune. Kako je pa z vrnitvijo na zemljo?

V nasprotju z odletom od zemlje, ki ga bo ves čas vodil avtomat za krmarjenje, bo vrnitev na zemljo zadeva izkušenega raketnega pilota. Ko bo raketni pilot hotel zapustiti z raketo dveurno krožno pot vsemirske postaje, bo moral zmanjšati hitrost tretje raketne stopnje. Zmanjšal jo bo za 1720 km na uro na ta način, da bo za kratek čas vključil raketni pogon natančno v nasprotni smeri kroženja okrog zemlje. Brez nadaljnjega pogona bo nato raketa krožila in padala proti zemlji. Po 51 minutah bo tretja raketna stopnja, potem ko bo preletela že polovico zemlje, prvič zadela na prve sledi ozračja. Če pilot lege rakete ni spremenil, bo raketa zadela v sledove ozračja s konico naprej. Kakih 80 km nad zemljo je raketa pridobila zaradi privlačnosti zemlje in "padca" nanjo hitrost že skoraj 30.000 km na uro. V tej višini se pojavlja že znaten zračni upor.

S svojimi krili in krmiljem je tretja stopnja rakete dokaj podobna letalu. Sprva krila seveda nimajo naloge, da bi držala raketo v zraku, nasprotno, krila naj preprečijo, da iz redkega ozračja raketa spet ne bo odletela nazaj proti dveurni krožni poti.

Pilot bo gledal na višinomer in bo prijel ročico krmila ter jo premaknil tako, da bo prislilil z velikansko naglico letečo raketo, da bo letela natančno v višini 80 km nad zemljo. V tej višini bo zračni upor polagoma raketo zaviral. Šele, ko bo raketa zaradi zračnega upora zgubila nekaj na hitrosti, bo smel pilot začeti spuščanje rakete v bolj goste predele ozračja. In od tega trenutka naprej bodo krila rakete vedno bolj tudi nosila težo rakete same. Potem ko bo raketa v redkem ozračju preletela že kakih 16.000 km, bo zgubila že toliko na hitrosti, da bo brzela le še z 22.400 km na uro. Po nadaljnjih 4.800 km pota bo padla njena hitrost že na 9.250 km na uro. Tedaj je raketa že v višini 46,5 km.

Polet rakete skozi najvišje sledove atmosfere je tako hiter, da se zaradi trenja z zrakom kovinasti oklep rakete, kril in kabine segreje na čez 700 stopinj Celzija. Raketa je spremenila barvo. Hladna je bila jekleno modra, sedaj žari česnjevo rdeče! Pa ni to nič hudega, ker poznamo v vročini obstojna jekla, ki take temperature z lahkoto zdrže. Kabina in okna v raketi imajo dvojne stene; okna n. pr. imajo dvojno steklo in med šipami tekočino, ki bo sproti odvajala vročino. Kabina za moštvo in prostor za tovor bodo

izolirani proti toploti in posebej hlajeni z "aire acondicionado". Podobne tehnične naloge so že sedaj rešene pri raketnih letalih, ki dosegajo nadzvočno hitrost, čeprav v nekoliko manjšem obsegu.

V višini 24 km nad zemljo bo raketa končno zmanjšala svojo hitrost na zvočno, torej nekako 1.200 km na uro. Od te višine navzdol bo pristajala v spiralah, kakor navadno letalo. Imela bo kolesje, ki se bo dalo izvleči in bo na teh kolesih pristala na letališču. Pristajalna hitrost rakete s krili bo okrog 105 km na uro. Torej manj kakor pri današnjih modernih letalih. In če bi slučajno pilot zgrešil pristajališče, bo mogel s pomočjo majhnega raketnega pogona poleteti novo rundo in drugič izpeljati pristanek.

Moramo si biti na jasnem, da bo povratek tretje stopnje s krožne poti proti zemlji v tako imenovanem jadralnem poletu najbolj težka naloga, ki jo bo treba razvozlati pri snovanju velike tristopenske rakete. To ne pomenja, da je možnost takih dolgih jadralnih poletov z nadzvočno hitrostjo še dvomljiva. Temu ni tako, toda mnogo se bomo morali še naučiti, preden bomo vedeli, kako to lahko na najboljši način izpeljemo."

Po mnogih podrobnostih, kako bi se dalo celo podjetje pripraviti s postopnim preizkušanjem posameznih raketnih stopenj, zaključuje dr. Braun svoj članek takole: "Postaja v vsemirju z vsemi možnostmi za raziskavo vsemirja, za znastveni napredek, za ohranitev miru (ali za uničenje naše civilizacije) se da zgraditi. Ko bo odločitev padla in bodo zajamčena denarna sredstva, bo vse drugo le vprašanje časa. Iz mnogih razlogov je zgradba vsemirske postaje neizbežna, ne nazadnje tudi zaradi neutешljive človeške radovednosti, ki je svoj čas človeka gnala na morje in ga kasneje speljala nad oblake.

Morda so — gledano v daljno bodočnost — vojaški razlogi za graditev take vsemirske postaje najmanj važni, toda v sedanjem svetovnem položaju odtehtajo prav mnogo. Če ne bo zgrajena vsemirska postaja z namenom za ohranitev miru, potem bo morda zgrajena od drugih kot sredstvo za uničevanje, kakršnega si komaj predstavljamo — ali pa bo zgrajena sploh prepozno.

Pod težo teh premislekov bo torej postaja v vsemirju postala resničnost, ne šele v dobi enega rodu, ampak — recimo — v letu 1963."

Slovenci na Koroškem

Dr. VINKO ZWITTER

Kulturno delo na Koroškem

Letna poročila lahko postanejo nekam prazna, če se izožujejo na poedina dejstva ali imena in prezrejo veliko celoto. Tudi kulturna poročila so lahko navadno naštevanje krajevnih prireditev in zato kvečjemu dokaz, da se nekaj dela, manj pa nakazujejo, kako se dela.

V režiji celovške Mohorjeve družbe izhaja že šesti letnik kulturnega mesečnika "Vera in dom". Z letošnjim letom se je mesečnik razširil v kulturno glasilo koroških, goriških in primorskih Slovencev z uredništvu v Celovcu, Gorici in Trstu. Pri listu sodeluje vrsta mladih leposlovcev in pesnikov (Stanko Janežič, Vinko Beličič, Ljubka Šorli, Milka Hartmanova, Branko Korotaj, Kristo Srienc in dr.). V februarški številki čitamo h koroški prosveti pripombo: "Vigred prihaja in za novo delo sta jasnost in smotrnost brezpogojna. Eksperimentiranja si nihče ne želi, komur je pri srcu dobrobit katoliškega sveta med nami. Ob čim širši razgibanosti krajevne prosvete si zato zaenkrat želimo strumno in vešče urejeno osrednjo kulturno centralo, ki bo "izmerila daljo in nebeško stran". V teh vrsticah je nakazana glavna napaka koroške slovenske prosvete. V Celovcu sta bili sicer pred letom ustanovljeni Krščanska kulturna zveza in Zveza pevskih društev kot osrednji centrali. Do danes pa pogrešamo njuno aktivnost, ki bi v sicer živahno prosvetno hotenje koroških Slovencev uvedla prepotrebno sistematiko.

Mimogrede naj povem, kako se nazorno na Koroškem usmerjamo. Ne prisegamo ne na materializem zapada in še manj vzhoda. Evropski zapad je starikav, njegovo krščanstvo hoče okosteneti. Vzhodni komunizem pa mu že trideset let nazorno pa zaman spričuje, kam vodi brezbožna kulturnost. Koroški Slovenci verujemo s Solovjem, da se bo Cerkev tretjič utelesila v slovanskih ljudstvih in da bodo Slovani slejkoprej nadaljevali evropsko kulturno tradicijo. Prošnja Fatimske Gospe za Rusijo nas v tej veri utrjuje, sodobno trpljenje in sedanji molk bratov in sestra na vzhodu nas v tem prepričanju potrjuje. Zato, prav zato se vse naše prosvetno udejstvovanje vedno bolj

zavestno duhovno ukoreninja v marijanski misli in naša prosvetna žrtev hoče biti v svojem zadnjem bistvu samo skromna dejavna prošnja Mariji, naj reši Slovane in s tem otme Evropo. Ta naša katoliška prosveta se po sebi legitimira kot slovenska in slovanska.

V nizu podrobnega pregleda omenimo našo mladino, ki se že uvršča v smotrno gledanje svojega poslanstva. V 12 farah že delujejo dekliški krožki, ki se trenutno posvečajo samovzgoji, v 7 farah se gibljejo fantovske družine z istim ciljem. Te skupine vodijo požrtvovalni duhovniki, ki so se kljub vsesplošno očitni in za zapadne narode tako značilni duhovni brezbriznosti in onemoglosti ojunačili in začeli novo, sveže delo za verski preporod našega ljudstva. Osemdeset dijakov malega semenišča na Plešivcu pri Gospe sveti se istotako v rednih sestankih — letošnji večji počitniški tečaj je bil v Ziljskem Zahomcu — in v svojih dijaških vajah, nazvanih "Kres", pripravlja na veliko versko-kulturno delo. Štirideset učiteljskihnikov se pod vodstvom prof. dr. Inzka stalno šola v listu "Setev" in je imelo letos v Šmihelu svoj drugi večji počitniški sestanek.

Drugi kulturni steber koroških Slovencev je celovška Mohorjeva družba. Njene redne knjižne izdaje nabožne, leposlovne in izobraževalne vsebine vežejo rastočo družino Mohorjanov doma in v tujini. In letos je družba podarila članom poleg koledarja še "Dnevnik duhovnega življenja", "Junakinjo apostolata, 1. del" in povest "Sveti molk" v priredbi Schneider-Polanca. Za novo leto pa pripravlja nadaljevanje irskega vzor-dekleta, sv. pismo in še življenjepis A. M. Slomška iz peresa Rev. p. Ambrožiča. Že omenjen je v njeni založbi izhajajoči kulturni mesečnik "Vera in dom", okoli katerega se družijo mladi kulturniki slovenske zemlje izven Jugoslavije. Nadalje naj še našejem šolski dvomesečnik "Mladi rod", izseljeniško glasilo "Naša luč", "Asiške svetove" in končno verski tednik "Nedeljo", vse v založbi celovške Mohorjeve družbe.

Sledila bi gospodinjstva zavoda šolskih se-

Knežji kamen na Koroškem. Na njem je slovenski kmet-svobodnjak v slovenskem jeziku ustoličeval koroške vojvode.

ster v št. Jakobu in št. Rupertu, ki razpolagata z izbornimi strokovnimi močmi in sta tudi letos izšolala nad šestdeset gojenk, ki se družijo nato s prednicami v Zvezo absolventk gospodinjstkih šol. Medšolske prireditve obeh gospodinjstkih tečajev — 8. december, pust, materinski dan zaključek — so bile tudi letos vsebinsko in oblikovno vzor oderskih nastopov.

Težišče krajevnih prireditev je v rastočem številu farna mladina. Šentjakobčani so priredili za pust "Dr. Fausta", Svečani "Svoje-glavčka", Škocijanarji in Globašani "Uboge samce", Celovčani "V Ljubljano jo dajmo", celovške učiteljske šole pa "Nevesto iz Amerike". V postu so sledile "Genovefa" v Dobrli vasi, "Madona v gozdu" v Šentvidu, "Z lastovkami" v Selah; predavanja in slike iz svete dežele sta imela svetoletna romarja č. g. Vinka Zaletel in Piš Franc in sicer v št. Jakobu, Globasnici, Šmihelu in Celovcu. Materinski dan so priredili med drugim otroci šentjakobskega vrta in šentjanska farna mladina. Večji pevski nastop so pripravili Obirčani pod vodstvom č. g. Holmarja v Selah.

Hvalevredna prodibitev so slovenske oddaje v celovškem radiu. Beležimo naj nastop hodiškega zbora v oddaji "Po dolinah in planinah

naša pesem se glasi" v marcu, veličastno vgilijo obirskega zbora s č. g. Holmarjem kot dirigentom na velikonočno soboto, šentjakobski mali drobiž v materinski radio-proslavi "Našim mamamicam" in še nastop šentjakobskih prosvetarjev v radio-igri Jaka Špicarja "Loški gospod" v priredbi č. g. Vinka Zaletela. Kar šestkrat so se v radiu oglasili celovski učiteljski in sicer uvodno v izbrani marijanski proslavi, nato pa v literarnih oddajah "V njihovih delih jih boste spoznali" (Tavčar, Cankar, Župančič). Naj še navedem prav okusen izbor slovenskih dekljskih pesmi, ki so ga za maj pripravila v radiu rikarjevaška dekleta.

Kmečko gospodarska zveza je imela po naših farah več šesttedenskih gospodinjstkih tečajev, tako v Ločah ob Baškem jezeru, na Rađišah in v Hodišah, v Šentjurju in v Selah.

Še o gostovanjih. V začetku maja so nas obiskali tržaški dijaki in dijakinje in nastopili z Linhartovim Matičkom v Globasnici. Celovski učiteljski so vrnili obisk v Gorico in tam nastopili v igri in pesmi. Članica ljubljanske opere Nada Vidmarjeva je ponovno nastopila v Celovcu v Verdijevi operi "Traviata" in žela nenavaden uspeh. Ob Binkoštih je v Celovcu gostovala Ljubljanska opera z Sutermanovo opero "Romeo in Julija", Rosinijev "Seviljski brivec" z baletom "Coppelia" in simfoničnim kolom. Visoko kvaliteto ljubljanske opere koroško deželno mesto danes enodušno priznava. V poletju so obiskale deželo še nekatere dijaške skupine iz Ljubljane in Maribora.

To kulturno poročilo — pisano sredi avgusta — seve tudi letos ne bo nikakor letno poročilo. Nadaljevanje bi rade volje tudi letos prepustil Zbornikovemu kulturnemu komentatorju in se mu priporočil še za oceno "iz perspektive". Napovem naj le, da bo v Celovcu oktobra Marijanski kongres vse škofije, na katerem sodelujejo Koroški Slovenci v posebni Marijanski akademiji. Po zasnovi in dosedanjih pripravah smemo upati, da bo ta nastop edinstven uvod tudi v novo naše kulturno delo, ki ga bomo pričeli, ko bomo spet odložili srp in koso, motiko in sekiro. Naj bi novo delo in življenje bilo bistven prispevek k lepši bodočnosti vseh Slovencev, prispevek, ki ga dolgujemo Koroški Slovenci za ljubezen in skrb prostorno brezmejno, kulturno enotne slovenske domovine.

Mlada rast

Največji del slovenskih dijakov na Koroškem obiskuje gimnazijo na Plešivcu (Tanzenberg) pri Gospe Sveti. Gimnaziji je priključen internat Marijanišče. Okoli 80 fantov iz slovenskih družin se pripravlja tu na duhovniški poklic. Večina prihaja iz kmečkih družin, katere so še najbolj katoliške in narodno zavedne.

Že pred drugo svetovno vojno se je dijaštvo zbiralo na rednih počitniških sestankih, katerih so se udeleževali tudi starejši akademiki. Po letu 1945 so hoteli dijaki spet nadaljevati s tradicionalnimi srečanji v počitnicah. Vendar prva dva sestanka leta 1946 v št. Rupertu pri Velikovcu in leta 1947 v Dulah ob Vrbskem jezeru nista mogla uspeti, ker so tedanji predstavniki OF na Koroškem hoteli slovenski mladini vsiliti komunistične nazore. Dijaki so te poizkuse odločno zavrnilo ter jasno izpovedali, da se morajo v dijaškem življenju upoštevati katoliška načela. Marijaniščniki, ki so se zbrali leta 1949 v počitnicah na svojem sestanku v št. Jakobu v Rožu, so sklenili zavzemati se za ta načela v zasebnem in javnem življenju. Pester je bil delovni program. Temu sestanku so sledila počitniška srečanja v Selah, Šmihelu, Slovenjem Plajperku, v Zelnjah in še v Zahomcu. Teh sestankov se je udeleževalo okoli 40 dijakov.

Ob plapolanju kresa so sklenili Marijaniščniki vedno greti v idealizmu za narod in biti kot svetilniki vsej slovenski mladini na Koroškem. Sklenili so izdajati literarni list "Kres". To glasilo dijakov Marijaniščnikov izhaja sedaj že tretje leto. Zelo razveseljivo je, da so pripravili dijaki tudi v zadnjih letih nekaj zelo lepih radijskih oddaj; posebno dijaški tercet pod vodstvom g. Antona Fejnika, je žel veliko javnega priznanja.

Ob nedeljah se zbirajo Marijaniščniki-Slovenci redno ob popoldnevih, kjer razpravljajo na teh kratkih sestankih o vprašanjih, ki jih zanimajo, predvsem dijaških. Lepo bi bilo, če bi te fante vodila spretna roka slovenskega mladinskega vzgojitelja. Potem bi se moglo tudi delo med šolskim letom razvijati bolj smotno.

Na slovenski naraščaj na Plešivcu smo lahko ponosni. Iz njegovih vrst pričakuje narod požrtvovalnih duhovnikov

Slovenskih bogoslovcev je 14 v celovškem

semenišču. Tesno so povezani z dijaki na Plešivcu. V preteklih počitnicah so z njimi skupno pripravili počitniški sestanek v Zahomcu. Njihovo literarno glasilo je "Bratoljub", ki pa ne izhaja redno kot "Kres". Vodja celovškega bogoslovja preč. g. dr. Ilwitzer je slovenskim bogoslovcem precej naklonjen ter jim daje možnosti za narodno-kulturno udejstvovanje v njihovih prostih urah. Upravičeno sme narod upati v bližnji bodočnosti na lepo število duhovniškega naraščaja. Bog daj, da bi tudi ti duhovniki-Slovenci bili tako prežeti z ljubeznijo do slovenske besede in rodne zemlje, kot njihovi sobratje v preteklosti: Ožbalt Gutsman, Urban Jarnik, Matija Majar-Ziljski, duhovniki Enspielerji, Lambert Farčnik, Janez Starc, Vinko Poljanec, dr. Lambert Ehrlich in drugi.

Zelo pomemben za Koroške Slovence je učiteljski naraščaj za dvojezične šole. Na celovškem učiteljskišču se je po drugi svetovni vojni položaj bistveno izboljšal. Dočim so bila slovenskim dijakom vrata na ta zavod pred letom 1945 skoraj čisto zaprta, ima sedaj vsak slovenski učenec možnost vstopa na državno učiteljskišče v Celovcu, če napravi za sprejem potrebni izpiti.

Do šolskega leta 1953/54 se je poučevala slovenščina na učiteljskišču za Slovence sicer obvezno, vendar dodatno k latinščini, angleščini in nemščini. Pouk slovenščine se je mogel tako vršiti le v popoldanskih urah, kar je seveda pomenilo za slovenščino obiskujoče dijakinje precejšnjo dodatno obremenitev. Ministrstvo je vse te težave, na katere je bilo od strani ravnateljstva učiteljskišča in profesorja za slovenski pouk opozorjeno, uvidelo ter je odločilo, da dijakinjam in dijakom, ki se pripravljajo v slovenskem pouku na svoje delo kot bodoči učitelji na dvojezičnih šolah, ni treba obiskovati angleščine. Tako se je z začetkom leta 1953/54 slovenščina v prvem letniku poučevala za Slovence paralelno k angleškemu pouku dopoldan. Le enkrat na teden se je vršil pouk slovenščine popoldne, ker se poučuje angleščina samo po dve uri, slovenščina pa po tri ure tedensko. V tretjem in četrtem letniku se razširi ta pouk na štiri ure. Ena ura je posvečena metodiki dvojezičnega pouka, od petih ur slovenščine pa v petem letniku — dve

uri. Povprečno 50 dijakov in dijakinj se pripravlja v vseh letnikih na dvojezični pouk. Ti dijaki so ustanovili v šolskem letu 1952/53 svojo slovensko dijaško družino ter se zbrali leta 1953 na svojem prvem počitniškem sestanku v št. Jakobu v Rožu. 39 dijakov in dijakinj je napravilo v samostanu šolskih sester skupno duhovno obnovo pod vodstvom mil. g. kanonika dr. Rudolfa Bluemla ter se v drugem delu poglobilo v raznih predavanjih v delokrog učitelja in učiteljice na vasi. Sestanek se je udeležil tudi ravnatelj učiteljišča g. prof. dr. Erhard Seiwald, kateri je kot Nемец Slovincem velik prijatelj. S slovenskimi dijaki je na sestanku slovensko molil in pel kot more to le vseskozi katoliški vzgojitelj.

V počitnicah leta 1954 pa so se sestali učiteljiščeniki v Šmihelu, kjer so v treh dneh obdelali po kratki duhovni obnovi jako zanimiva predavanja: Stremljenja našega dijaštva, Dijak in samovzgoja, Dijak in zemlja. V razgovoru o organizacijskih vprašanjih so razpravljale dijakinje in dijaki o svojem prispevku v okviru dijaške družine. Zastopnik fantov, učiteljščenik Andrej Morič in dijakinja Milka Kušej, oba iz petega letnika, sta podala račun o gibanju slovenske dijaške družine na učiteljišču v šolskem letu 1953/54. V tem šolskem letu so pripravili učiteljiščeniki 6 radijskih oddaj ter veliko kulturno prireditev v Kolpingovi dvorani v Celovcu, katere se je udeležilo mnogo učiteljev dvojezičnih šol, profesorji slovenščine in predvsem starši učiteljskega naraščaja. Ravnatelja učiteljišča je zastopal g. prof. Gruber, ki je v imenu šole prireditev tudi otvoril. Program je obsegal poleg Mlakarjeve igre "Nevesta iz Amerike" še celo vrsto narodnih in umetnih pesmi. Ta program je učiteljišče ponovilo ob priliki svoje turneje v Trst, meseca maja preteklega leta v Gorici ter ob priliki dijaškega sestanka dvakrat v Šmihelu. Goričani in Šmihelčani so bili navdušeni. "Katoliški glas" ni štedil s pohvalo, ki je prišla iz srca in je bila upravičena.

Ob priliki svojega potovanja v Trst so hospitalirali učiteljiščeniki na slovenski ljudski šoli pri Sv. Ivanu ter bili nadvse lepo sprejeti na slovenskem učiteljišču. Gospod ravnatelj dr. Seiwald je ob tej priliki povabil tržaške učiteljiščenike na protiobisk v Celovec. Izleta se je udeležil tudi inspektor za dvojezične šole g. vladni svetnik Just.

Nadalje je dijaška družina na svojem se-

stanku v Šmihelu razpravljala o delu uredniškega odbora. Meseca februarja so se opogumili dijaki in dijakinje začeti izdajati svoje literarno glasilo "Setev". Prva številka je bila posvečena postnemu, druga pa velikonočnemu času; v njej so obdelali dijaki lepe narodne običaje na Koroškem. Tretja številka pa je izšla po počitniškem sestanku v Šmihelu. Iz vsebine se zrealijo ideali: Mati, domovina, Bog.

Sestanka v Šmihelu, na katerem je z neprekosljivo gostoljubnostjo sprejel dijake v svoje varstvo preč. g. župnik Jožef Pirc, se je udeležila tudi delegacija Marijaniščenikov. Sestanek se je vršil pod geslom: "Naj živi idealizem".

Lep pojav na Koroškem so tudi tečaji za učitelje dvojezičnih šol. Prvi tak tečaj se je vršil julija 1953. Učiteljice in učitelji so sledili z velikim zanimanjem izvajanjem predavateljev. Marsikatera pobuda učiteljstva je bila upoštevana v tečaju, ki se je vršil za vzgojitelje dvojezičnih šol med 19. in 23. julijem 1954. V petih dneh so obdelali učitelji sledeči program: "Iskušnje iz mojega nadzorniškega delovanja" (inspektor za dvojezične šole g. vladni svetnik Just); "Šola v službi medsebojnega razumevanja narodov" (univ. prof. dr. J. Matl, vodja slavističnega inštituta v Gradcu); "Slovenska terminologija računskega pouka na nižji stopnji osnovne šole" (učiteljica Terezijska Partl); "Slovenski pravopis 1950" (prof. dr. Valentin Inzko); "Dvojezična začetnica — Vprašanje čitank" (okrajni šolski nadzornik g. vladni svetnik Maklin); "Slovenska koroška narečja v razmerju do pismenega jezika" (prof. dr. Vinko Zwitter); "Slovenska literatura zadnjih desetletij (prof. dr. Valentin Inzko); "Iz prakse celotnega pouka na osnovni šoli" (nadučitelj Janko Thaler); "Problemi pouka slovenščine na glavni šoli" (učitelj za glavne šole g. Fritz Maklin).

Iz poročila je razvidno, da so se na šolskem področju po letu 1945 razmere v marsičem zboljšale. To so sončne strani slovenskega življenja na Koroškem, o katerih smo tudi hoteli enkrat spregovoriti. Želeti bi bilo, da bi ministrstvo za posveto uvidelo tudi nujnost slovenske gimnazije v Celovcu.

Pravica javnosti slovenskim gospodinjskim šolam v št. Rupertu in št. Jakobu ter skrb za strokovno izobrazbo naše kmečke mladine bi bili nadaljnji koraki do popolne enakopravnosti slovenske narodne manjšine na Koroškem.

ENO LETO V ŽIVLJENJU GORIŠKIH SLOVENCEV

V lanskem Koledarju Svobodne Slovenije je izpadel pregled o goriških Slovencih. Marsikdo je opazil to vrzel, zato jo hočemo letos zamašiti, saj je med bravci Koledarja veliko Primorcev ali veliko takih, ki so na Primorskem živeli in ki jih sploh zanima življenje slovenske manjšine v Italiji. Pri tem pa človek skoro ne ve, kje začetni, ali pri naših uspehih ali pri naših neuspehih, pri naših veseljih ali žalostnih prilikah. Naj sledi vsakega malo, kakor je življenje samo pisano, saj nam nudi dan na dan jasne in oblačne dni.

ITALIJA IN JUGOSLAVIJA PA SLOVENSKA MANJSINA

Od končane vojne štejemo že deveto leto in od ponovne priključitve k Italiji že sedmo. Zato se je naše življenje v nekem pogledu ustalilo, v marsičem pa smo še vedno kot kaplja na veji ali kot cigan, ki zjutraj ne ve, kje bo zvečer prenočeval. Ustalo se je naše življenje v toliko, v kolikor vemo za svojo usodo, da bomo živeli v Italiji, vsaj v ogromni večini, čeprav je še vedno kdo, ki računa na izselitev, zlasti med onimi, ki jim ital. oblasti niso še priznale opcije. Z opcijami je namreč zadeva ta, da je Jugoslavija zamudila do sedaj vse ugodne trenutke, da bi izsilila od Italije priznanje opcij vsem onim, ki so zaprosili za ohranitev ital. državljanstva. Ugodni trenutki so bili takrat, ko so jugoslovanske oblasti reševale opsijske izjave onim Italijanom v Jugoslaviji, ki so optirali za Italijo. Tedaj bi bil ugoden trenutek, da bi se obe državi pogodili za rešitev vseh opcij. Tega Jugoslovani niso storili, temveč so od svoje strani priznanje opcij onim, ki so v Italiji optirali za ohranitev državljanstva, toliko časa zavlačevali, da so med tem dobili rešene prošnje vsi Italijani v Jugoslaviji. Še več, med tem časom sta v Rimu 23. dec. 1950 jugoslovanski opolnomočeni minister Ivekovič in ital. zunanji minister grof Sforza naredila glede opcij znamenit dogovor, v moči katerega je Italija dobila pravico odločati, komu prizna opcijo in komu ne. Dočim je to po mirovni pogodbi pripadalo Jugoslaviji, je sedaj to pravico dobila Italija, ki jo izvaja tako, da zavrača rešitev opcij po svoji volji. Vsekakor v veliko škodo mnogim optantom slov. izvora, ki jim italijanske oblasti nočejo priznati državljanstva, čeprav so Jugoslovani

njih opcije ugodno rešili. Tako je sedaj po šestih letih še vedno lepo število optantov, ki nimajo ital. državljanstva in ki so dan na dan v nevarnosti, da postanejo apolidi.

Tudi drugače so tukajšnje oblasti zelo nenaklonjene slovenski manjšini. Ni sicer kakega odkritega in uradnega preganjanja, temveč je zato prikrito in podtalno uničevanje slovenske manjšine toliko bolj srdito in nepopustljivo. Razodeva pa se na vseh poljih. Najprej na šolskem. Tu so šolske oblasti ukinile slovensko ljudsko šolo v Krminu leta 1952, češ da v Krminu ni slovenskih otrok, ter so šolo prenesle na 3 km oddaljeno Plešivo, daleč v Brda na mejo pri Medani. To je izzvalo veliko reakcijo od strani tukajšnje manjšine kakor tudi uradne proteste jugoslovanske oblasti. Zato se podobni primeri poslej niso več ponovili. Vsled tega so ubrali drugo, morda še učinkovitejšo pot: poostrili so tiho borbo proti slovenski šoli s tem, da so začeli pritiskati na starše preko karabinerjev, policajev, gospodarjev, pri katerih so Slovenci v službi, zlasti na one, ki so nameščeni pri goriškem županstvu; pritiskali so nanje z raznimi obljubami, če grožnje niso zalegle, itd. To so metode tihega boja zoper slovensko šolo, ki imajo svoj uspeh, saj se število otrok na ljudskih šolah, zlasti v nekaterih narodno mešanih krajih vidno manjša. Na šolskem polju se bije boj, lahko rečemo, za vsakega otroka in za vsakega dijaka posebej. Pri tem smo Slovenci toliko na slabšem, ker ima ital. večina na razpolago posebne fonde za obrambo italijanstva ob mejah (Fondi speciali per la difesa dell'italianità alle zone di Confine), dočim slovenska manjšina vsega tega nima, oziroma če kaj pride, gre le za strankarske namene fitovskih ljudi. Tudi v tem oziru se sedanja Jugoslavija prav nič ne zaveda dolžnosti, ki jih ima kot matična država do narodnih manjšin izven države. Tu bi morali oni pozabiti, da so komunisti, in imeti pred očmi le skupni blagor manjšine v zamejstvu. Pravijo, da so pri republiški vladi v Ljubljani ustanovili posebno komisijo za zamejske Slovence. To je verjetno, ali njeno delo kaže biti le obramba in širjenje Titovega komunizma med zamejskimi Slovenci. Tudi v tem oziru je narodnostna politika sedanjih oblastnikov v Jugoslaviji za našo narodno stvar brezplodna.

Frontaši so sicer ponosni na Dijaški dom, ki ga imajo na Solkanski cesti v Gorici, v katerem je bilo v preteklem letu 113 dijakov internistov in še lepo šteyilo eksternistov. Toda vseh njih prizadevanje je usmerjeno zgolj v obrambo lastnih strankarskih in ideoloških pozicij. To je izpričal še najbolj Viljem Nanut, tajnik Fronte, ki je v vrsti govorov po naših vaseh v pretekli pomladi ponovno kazal na Dijaški dom kot na ustanovo, ki tvori sestavni del Fronte. V tem zavodu so imeli tudi nekaj dijakov iz Benečije, ali vse kaže, da frontašem Benečija ni več pri srcu, kot jim je bila nekda, zakaj število dijakov iz Beneške Slovenije je začelo padati, kakor tudi število beneških sirot v sirotišču sv. Družine.

V sirotišču, ki je za našo manjšino in za obstoj slov. ljudskih šol v Gorici bistvene važnosti, je bilo lansko leto 67 otrok, od teh 37 dečkov in 30 deklic. Zavod se vzdržuje v glavnem s prispevki staršev za otroke in pa s prostovoljnimi prispevki in darovi. Slovensko ljudstvo vsako leto v jeseni rado in velikodušno daruje za ta naš zavod, kjer se vzgajajo otroci pod vodstvom čč. šolskih sester iz Tomaja, v pravem krščanskem in narodnem duhu. Le žal, da zavod nima večjih sredstev, da bi ga mogli nekoliko modernizirati in olepšati. Če bi se našli kaki dobrotniki, ki bi hoteli Slov. sirotišču priskočiti na pomoč z večjo vsoto denarja, da bi se izpeljale nujne preureditve in izboljšave, bi moglo v še večji meri opravljati svojo nalogo, saj je njegova pozicija dovolj srečno izbrana.

Položaj Alojzijevišča je ostal neizpremenjen. Polovica hiše, ki jo je vodstvo rešilo pred vojaško zasedbo, je še vedno na razpolago za zavod, kjer je bilo lani 38 notranjih in 6 zunanjih gojencev, v veliki večini srednješolcev. S prihodnjim šolskim letom bo nastopila v zavodu sprememba: Alojzijevišče bo postalo tudi malo semenišče za slovenske semeniščnike, ki bodo bivali v zavodu in obiskovali javne šole. Vsi ti zavodi so opora slov. srednjim in ljudskim šolam v Gorici, saj danes biva pri družinah izven zavodov le malokateri dijak z dežele. To je tudi bolje, ker zavodi ne nudijo samo hrane in stanovanja, temveč skrbijo tudi za primerno izvenšolsko vzgojo. Vsled tega so danes vzgojni zavodi nujna potreba povsod in še bolj za Slovence v Italiji.

Če si sedaj ogledamo slov. šolstvo v Italiji v preteklem šolskem letu, je slika naslednja:

Na srednji šoli je bilo vpisanih	126
Na višji srednji šoli in liceju...	49
Na učiteljišču	61
Na strokovni srednji šoli	129
Na ljudskih šolah v Gorici ...	138
Na ostalih ljudskih šolah	612

Skupno je torej obiskovalo slov.

šole v Italiji 1115 otrok

Število zavednih slov. staršev je še vedno lepo in je upati, da bo ostalo tako, saj je onega, ki je bil suh list na narodnem telesu, med tem veter že odpihal.

Velika škoda pa prihaja našemu šolstvu od tod, da ni še uzakojeno. Za njega uzakonitev se slov. narodna manjšina bori že vsa leta. Vse slov. stranke brez izjeme so že ponovno in ponovno vložile proteste in spomenice v tem smislu pri rimski vladi, a do sedaj še vedno zaman. Dočim je italijanska vlada uredila status narodnih manjšin in tudi šolstva v Dolini Aosta in na Južnem Tirolskem, ni na Goriškem storila v tem oziru še prav ničesar. Kakor so nemški okupator in zavezniki zapustili slov. šolstvo, tako je še danes.

KULTURNO ŽIVLJENJE

Temu nasproti je bilo kulturno in versko življenje precej razgibano. Ne da bi naštevati posameznih kulturnih prireditiv, bi mimorede omenili prosvetni tabor v Štandrežu meseca septembra 1953, ki je zelo dobro uspel. Dalje različne nastope Slov. katol. prosv. društva v Gorici, zlasti z Meškovićim verskim misterijem "Gobavi vitez", ter končno praznik čenjenj v Števerjanu na binškoži 1954, ki je priklical na prijazni števerjanski grič skoro vse naše pevske zборе in precej ljudstva.

Tem kulturnim prireditvam moremo postaviti ob stran razne druge v Gorici in na deželi. V Gorici se je pridno udejstvovala Marijina družba z misijonsko prireditvijo ter lepo uspelo versko igro "Brezmadežna" v marcu 1954. Za pust so nastopili dekliški krožki. Na deželi pa so pokazali precejšnjo delavnost predvsem v Jamljah, Doberdobu, Števerjanu, Podgori in Sovodnjah, kjer so povsod imeli dobro pripravljene in dobro obiskane prireditve.

Vse to prosvetno delo je znova izpričalo nujnost večje dvorane za Slovence na Goriškem.

Zato je odbor za Prosvetni dom katol. Slovencev v Gorici precej pridno zasedal in snoval načrte, kako bi čimprej dobili potrebno dvorano. Do sedaj je odbor kupil hišo v dreveredu XX. Septembra s precej velikim zemljiščem, kjer bo postavil dvorano, ki naj odpomore tej živi potrebi. Seveda so s tem združeni veliki stroški in, ker nas je po številu malo, gre delo le polagoma naprej. Vendar je bil z nakupom hiše in zemljišča narejen velik korak. Zato je sedaj upanje veliko, da da bomo v kratkem času prišli do lastne dvorane v Gorici. Pri tem gre posebno velika zahvala odboru za goriški KD v Clevelandu

(ZDA) in onemu v Buenos Airesu, ki sta akcijo goriškega odbora zelo nesebično podprla. Vse to nam priča, da so z nami združeni vsi naši rojaki po svetu. In ta zavest je goriškim Slovincem v nemajhno oporo.

Slovenska manjšina v Italiji nima z rožicami postlanih tal. Boriti se mora za svoj narodni, gospodarski in kulturni obstanek, zoper neprijateljsko razpoloženo večino. V njej sami so razne skupine, kot je danes povsod po svetu. Vendar njeno dosežanje delo priča, da so v njej močne življenjske sile, da je njen narodni organizem še vedno zdrav in da bo zato žive-la, ker hoče živeti.

† Franc Košir

Slovensko protikomunistično skupnost v Kanadi je 17. avgusta 1954 zadel hud udarec. Izgubila je svojega zvestega, delovnega požrtvovalnega člana Franceta Koširja.

Pok. Franc Košir je izšel iz slovenske predvojne katoliške fantovske organizacije, ki ga je vzgojila v odločnega kat. moža in nesebičnega javnega delavca. L. 1951 se je preselil v Kanado. Živel je v Torontu. Bil je delovni član Društva Najsvetejšega imena Jezusovega, agilni član cerkvenega odbora za zgraditev slovenske župne cerkve, član uprave Hranilnice in posojilnice dr. Jan. Ev. Kreka, delaven član KA in tajnik Poverjeništvu Slovenske ljudske stranke za Kanado. Več kot polni dve leti je bil zastopnik "Svobodne Slovenije" za Kanado ter je zaupano nalogo vršil z izredno natančnostjo, vestnostjo in požrtvovalnostjo.

Februarja meseca lanskega leta se je moral podvreči težji operaciji na želodcu. Jo je pre-stal, toda po njej se odpomoči ni več mogel. Lotil se ga je rak. Tej hudi bolezni je tudi podlegel dne 17. avgusta 1954, potem ko je prejel vse zakramente za umirajoče.

suli s cvetjem in vencí. Te so mu poklonili: Slovenska župnija v Torontu, Društvo Najsvetejšega imena Jezusovega, slovenska KA, Hranilnica in posojilnica dr. Jan. Ev. Kreka ter pokojnikov osebni prijatelj dr. Miha Krek iz Washingtona. Cerkveni pevski zbor je zapel prijatelju v slovo žalostninko "Vigred se povrne".

Nesebičnega in požrtvovalnega sodelavca in prijatelja Franceta Koširja bomo ohranili v lepem in hvaležnem spominu.

Pogreb Franceta Koširja je bil dne 21. avgusta 1954. Pogrebne slovesnosti je opravil župnik dr. Jakob Kolardič C. M. ob asistenci kaplana Janeza Kopača CM in bogoslovca Alojzija Ambrožiča. Župnik dr. Kolarič se je od pok. Koširja poslovil v cerkvi z lepim govorom, v katerem je povdarjal, kako je bil rajni Košir ljub Bogu in ljudem: ljub Bogu, zato je umrl blažene smrti, ljub ljudem, ki so ga prišli v tako velikem številu kropit in spremit na njegovi zadnji poti in so mu krsto po-

Panorama slovenskih leposlovnih ustvarjalcev v emigraciji

Dr. Tine Debeljak, r. 27. IV. 1903. Gimnazija: škofovi zavodi v št. Vidu, slavistika v Ljubljani in Pragi. Diplomiral 1927. Doktor filozofije 1936. Od 1929/31 lektor slov. jezika na univ. v Krakovu. Kot gimn. prof. 1934 služboval v Nik-

šiču — Črna gora. Po ostavki na drž. službo urednik "Slovenca". 3. V. 1945 član slov. parlamenta. Beg, leta preživel v Rimu. Po prihodu v Argentino 1948 bil najprej ročni delavec, 1950 imenovan za uradnika tovarne v Olavarría, prov. Bs. Aires.

Samostojne pesniške zbirke: Velika črna maša za pobite Slovence, Poljub, Mariji. Izšle v izseljenstvu v založbi Svobodne Slovenije. Sodeluje pri Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije, Svobodni Sloveniji, Duhovnem življenju, Slovenski besedi, Kat. misijonih, Meddobju itd.

Dr. Tine Debeljak je pesnik, pisatelj, urednik, kulturni organizator, kritik, publicist, esejist, kulturni zgodovinar, prevajalec.

Ko smo se lani v Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije spomnili vseh umrlih slovenskih leposlovnih ustvarjalcev v domovini in v emigraciji kot narodne izgube brez razločka političnega razdora, ki je vsekaj med nas in nas razdelil, je bil članek pri nas z odobravanjem sprejet in mislili smo, da smo z njim utrli pot medsebojnemu izmenjavanju kulturnih napredkov in izgub v kontinuiteti in narodne kulture brez ozira na teren, kjer se ustvarja. Nasprotno pa vidimo, da je domovina še vedno hermetično zaprta slednjemu emigracijskemu kulturnemu dogodku; da celo doma vse kulturne tvorbe ljudi, ki niso v vsem in v celoti pristaši režima, oficijelno črtajo iz zgodovine in zamolčujejo. Dokaz med drugimi: novi Janežev učbenik slovenske literarne zgodovine za "profesorje in dijake", kjer niso o-

menjeni prav nikjer ne samo emigracijski ustvarjalci, temveč celo taki literarni ustvarjalci, kakor Velikonja, Jalen, Lovrenčič, ki žive doma ali imajo tam svoje grobove, itd. itd. V tem pogledu smo mi v svobodnem svetu neprimerno širokogrudnejši, in se nimamo ničesar bati, dočim domovina ravno s tem molkom izpričuje svoj strah in nemoč ter svoje duhovno nasilje nad sedanostjo in zgodovino, toda bodočnost se znasiliti ne bo dala.

Ob takem dejstvu stvari, ko o nas in našem delu govori samo molk, se mi je porodila misel, da bo nekoč nam samim nujno potrebno napisati tisto poglavje slovenske literarne zgodovine, ki manjka v knjigah domovine, in ki naj bi nekoč nosilo naslov slovenska emigracijska književnost. Morda še ožje: leposlovno ustvarjanje tistih desettisoč političnih emigrantov, ki so po letu 1945 zapustili domovino, da v svobodnem zahodnem svetu iščejo besedne oblike za svoja doživetja in za svoja leposlovno-estetska odkritja.

Za desetletnico naše emigracije bi bil primeren tak pregled in tudi vrednotenje tega gradiva, toda raztresen je po vseh kontinentih in ni še pregleden v celoti, ter zato tudi še ne more biti vrednoten. Toda k takemu delu se je treba pripravljati, da bo dozorelo slej ko prej in bo nam samim dokaz naše notranje moči (ali nemoči?) in v vzpodbudo našim otrokom, že rojenim v tujini, toda prav po tem delu našega kulturnega delovanja priklenjenim jezikovno in duhovno na našo slovensko tradicijo.

Za desetletnico naše emigracije sem sestavil ta panoramski pogled na naše besedne ustvarjalce v emigraciji, ne toliko, da jih vrednotim, temveč, da jih spoznamo sploh, kdo so in kje ustvarjajo.

1. PISATELJI V OBMEJNEM PASU DOMOVINE: TRST-KOROŠKA-ITALIJA

Ko so Titovske čete zapustile Trst in po ustanovitvi Samostojnega Tržaškega Ozemlja (STO-ja) se je več slovenskih pisateljev skupno s kulturnimi delavci, zlasti šolniki, u-

stalilo v Trstu, kjer so postavljali temelj novi slovenski prosveti in slovenski besedi v tisku in radiu, v reviji in na odru in v javnem življenju sploh.

Od pesnikov se je v Trstu ustavil Anton Novačan, Zvonovec generacije pred prvo vojno, ki je preko Carigrada, Svete dežele, Egipta in Rima prinesel sem svoje ostro pero, s katerim je pisal v Demokracijo zlahtne podlistke v prozi, ostru emigrantska gledanja na tržaško dogajanje, pa tudi žgočo satiro v verzih Rdeči Panteon, s katero je kot s Krpanovim bičem udaril čez literarne mogotce onstran meje in proglasil svojo svobodo v imenu Cankarjevem.

V Trstu je tudi tiskal svojo pesnitev v sonetih Peti evangelij, življenje Kristusovo od rojstva do Kane Galilejske, eno najpomembnejših knjig naše emigracije. Bil je najmočnejša literarna osebnost naše emigracije, ki je za sabo imel lep literarni pridelek: tri prozne knjige Naša vas (I. in II. del), Samosilnik, ter drami Veleja in Herman Celjski, poleg le v reviji izdanih pesmi in satirične drame Janez Goligleb. Ker smo o Novačanu že pisali v našem Zborniku-Koledarju in drugod, naj tu samo približemo, da je bil Trst torišče njegovega najmočnejšega dela, za katerega se je v Argentini šele pripravil, kakor bomo še omenili pozneje.

V Trstu je našel svoje časnikarsko politično torišče pisatelj Mirko Javornik, močna pripovedno - publicistična osebnost druge povojne generacije (nekako iz l. 1930), ki je po ekspresionističnem duhovnem zaletu začel z

novim stvarnim psihološkim in socialnim gledanjem na življenje. V tem smislu je Javornik začel v Modri ptici in napisal nekaj močnih novel v Dom in svet in Krekovo knjižnico ter pisal enega prvih naših socialnih romanov Črni breg ter knjige duhovitih literarnih potopisov Srečanja z nepoznanimi ter Pomlad v Palestini... pa tudi knjigo esejev in polemich

nih sestavkov Pero in čas, poleg mnogih prevodov iz raznih jezikov (iz nemščine, francoščine, italijanščine, angleščine in celo — že pred vojno — iz španščine: romana Hugo Wasta Zlato večnega juda in Breskov cvet). Bil je urednik Slovenskega doma in revije Obisk ter je med vojno uredil dokumentarno knjigo Črne bukve.

Iz časa emigracije ne poznam nobenega njegovega leposlovnega spisa, razen nekaj političnih člankov. Razvil pa je veliko delavnost v Trstu kot vodja slovenskih poročil na radio postaji Trst II., kjer je predvajal tudi svojo izvirno, po Dickensovih motivih napisano igrco Trije božiči ter brez števila svojih prevodov, izmed katerih omenjam le nekaj: Sarte: Umazane roke, Mauriac: Ogenj na zemlji, Betti: Inšpekcija in Hiša na vodi, Sayerz: Mož, rojen za kralja in Kraljevska večerja, Fodor: Ugrabljenje Evrope, Lernet-Holenia: Španska komedija, Durrenmatt: Zakon gospoda Mississippija itd. Škoda, da ti prevodi večinoma dramskih del ne gredo tudi čez druge odre naše emigracije. In še bolj škoda, da Javornik ne piše več svoje izvirne proze.

Vinko Beličič je tretja pomembna literarna osebnost v tržaški emigraciji, ki tudi ni prišel prazen v emigracijo. Kot Belokranjec je prinesel polno občutje župančičeve narave z izbranimi pesniškimi besedami. Ta

slikovitost je v nemala v njegovih pesmih v Mladiki in Domu in svetu, in ta je bila tudi čar njegove proze, črtic kakor tudi člankov v Straži v viharju in drugod pred drugo svetovno vojno, iz časa, ko je knjižno izdal samo prevod iz italijanščine Papinijeve Priče trpljenja Gospodovega. Med drugo vojno je knjižno izdal svojo prvo novelo Molitev na gori, izpoved izrazito novega načelno katoliškega rodu, ki je tedaj že rastel ob nasprotju organiziranega materializma. To se vidi iz novele, ki bolj kot od znotraj navzen gradi konflikt od vrha navzdol. Ideološko. Že v Ljubljani je izdal pe-

sniško zbirko Češminov grm, ki je bila dobro sprejeta. Toda zrelost je dosegel šele v emigraciji in to bolj v pesmih *Pot iz doline* (1954) kot v prozi *Kačurjev rod*. Ta zadnja so za naš čas napisane cankarjanske podobe iz povojnega časa na Krasu med Vzhodom in Zahodom, polne kraške pokrajine ter melanholičnega boja idealista spričo evropskega tehničnega materializma. Pesmi pa gotovo spadajo med najlepšo emigracijsko liriko. Kot šolnik (bil je profesor že v Ljubljani in je zdaj v Trstu) je izdal lepo izbrano Slovensko lirsko pesem, toda s suhoparnimi šolskimi opombami in s še bolj šolsko suhim uvodom. Toda za šolski učbenik odličen pripomoček. Bil je tudi sestavljavec slovenskih tržaških šolskih knjig. Beličič je gotovo vrednota v emigracijski literaturi. Njegov je tudi podlistek v tržaškem glasu *Zaveznikov* (Zelenica).

Dr. Metod Turnšek, katerega smo v domovini poznali samo kot urednika stiških Duhovnih vrelcev, dramatika priložnostne igre *Ob 800 letnici Stiškega samostana* ter odličnega narodopisca (*Mohorske Pod vernim krovom*), se je v emigraciji v Trstu odkril kot ploden leposlovec. V knjigi je izdal prvo dramo v emigraciji, v smislu medvedovskih šilerjanskih slavnostnih klasicističnih zgodovinskih dram napisano *Državo med gorami*, z dobrim zgodovinskim orisom časa in narodopisja, včasih z naivno dramatsko napetostjo ter v verzih, toda s prosojno sodobno tendenco oživiti slovensko državno misel z zgledom ob času boja za to državnost v času prvih naših vojvod v bojih s Furlani. Izčrpen uvod ji je napisal narodopisec R. Lenček. Ne vem, ali je bila drama kje igrana. Napisana je za slavnostne prilike. Morda bi spreten režiser izvalil iz nje dobro odsko podobo. Emigracija je dolžna trudu pisatelja vsaj poizkusiti z uprizoritvijo, ki lahko celo potrdi večjo vrednost dela kot oderske tvorbe kakor pa besedne. Izdal je tudi v Trstu knjigo svoje proze *Z rod-*

ne zemlje, večinoma štajerskih spominov, pisanih v smislu Pomladnih glasov, toda z narodopisnimi vrednostmi. Štajerska in Tržaška ter Kranjska s Triglavom si tu podajajo roke. Še več novel v revijah Goriške in Koroške je njegovih. Dr. Turnšek je gotovo najdelavnejši tržaški pripovednik. (*Tabor, Mohorjeva družba, Demokracija, Naš tednik — Kronika* itd.).

Tudi Stanko Janežič, štajerski duhovnik, zdaj agilni duhovnik v Mačkovičah v Dolini pri Trstu, je že pisal pred vojno, ko je kot osmošolec prišel že v Dom in svet z lepo črtico iz Prlekije. Pozneje je ob maturi izdal s

tovariši vred kot "slovo od šole" *Majolko*, kjer se je predstavil kot pesnik. Toda bolj kot pesnik me je Janežič zanimal kot pripovednik. Že dramo *Zasad*, agitacijsko ljudsko igro z med vojno sem pripravil za tisk te njegove prleške črtice, večinoma z deco kot glavnimi osebami, pa nas je čas prehitel. Pač pa je delil knjižno mesto v Mohorjevih večernicah *Zgodbe štirih*. Toda prva samostojna njegova knjiga je zbirka pesmi *Romar s kitaro*, ki pa ni napravila takega vtisa, kakor bi pričakovali. Mohorjeva v Celovcu je izdala nato njegovo povest *Mlin ob potoku*. V njej se zopet povrača v svojo Prlekijo, v kateri se najboljše počuti, in iz katere tudi nam svoje najvrednejše podaja. Je vnet sotrudnik vseh naših listov, posebno pa koroško-primorske revije *Vera in dom*, kjer deluje v prozi in v pesmi.

Naši tržaški leposlovci so se bolj kot v revijah uveljavili z govorno besedo v slovenskih oddajah tržaškega radia, o katerih pa nimamo pregleda. Kakor vidimo pri Javorniku, je bilo tako delovanje Tržčanov najplodnejše in šele ko bi kdo napisal razpravo o delu te postaje, bi se mogla videti prava aktivnost leposlovcev v Trstu.

Emigracijske tržaške revije (*Mlada setev*) so združevale tudi delo avtohtonih domačih

— 230 —

ustvarjalcev, tako pesnic Ljube Šorlijeve, Zore Piščančeve ter repentaborskega župnika Želeta, ki je napisal nekaj lepih kraških impresij ter ga skoro šteti med emigrante, kajti izselil se je v USA, pa se zopet vrnil na svoj Repentabor, kulturno središče slovenske tržiške dramske tvornosti. Sedaj se je ta krog še razširil na Koroško. Za svoje skupno glasilo je sprejel celovško revijo Vera in dom, ki tako združuje vse slovenske pisatelje v Primorju in na Koroškem tako emigrante, kakor domačine v novo enotno zlito pisateljsko družino.

KOROŠKA

Koroška je bila samo prehodna postojanka slovenskih emigracijskih pisateljev za čas, ko so bivali v taboriščih in pod angleškim nadzorstvom. V teh taboriščih je vladalo veliko literarno ustvarjanje, o čemer smo že govorili v prvih naših Koledarjih, in o čemer so pričale tudi naše razstave šapirografiranega taboriščnega tiska. Saj je ta emigracija imela svojo Slovensko begunsko tiskarno v Peggezu pri Lienzu, ki je tiskala tudi za druga koroška taborišča. Iz tega taboriščnega tiska je izšla vsa naša mlajša pisateljska generacija, ki je danes večinoma v Severni Ameriki in v Kanadi in le deloma v Argentini. Begunska mladina, Cvetje v tujini, Begunček, itd. so dragoceni listi z literarnimi prvenci Kosa, Novaka, Jakopiča, p. Bazilija itd. itd. itd.

Toda ti so skoraj vsi tudi prešli v tiskarno Koroške Kronike, ki so jo izdajale zavezniške zasedbene oblasti. Ta založba je začela tudi s knjižnimi izdajami, kjer je ponatisnila Kunčičevega Cmokea Poskokea, ter izdala izvirno otroško pravljico V lutkovnem kraljestvu tedaj frančiškanskega klerika Bazilija Valentina, pozneje pa tudi prve povesti Karla Mavserja. Če je p. Bazilij ostal tudi pozneje Koroški zvest (Mohorjeva družba v Celovcu je izdala pozneje njegovo prozo Tonček s Potočka), je postal pravi koroški pisatelj Karel Mavser in je še zdaj, tako, da ga kaže omeniti kar tukaj, kljub temu, da je zdaj tudi centralna pisateljska postava naše emigracije v USA.

Karla Mavserja je napravila literata za javnost prav za prav šele emigracija, dasi je prve stvari videl tiskane že pred vojno (Mentor) in še več med vojno (Dom in svet), toda so bile pesmice s planinskimi motivi

(doma z Bleda) in proza bogoslovskega značaja. Ko je po Turjaku, ki ga je preživel, opustil bogoslovje in stopil v uredništvo Slovenčeve knjižnice, sem se čudil, s kakšno kritičnostjo je govoril n. pr. o Kunstljevem slogu, katerega knjigo je v rokopisu pripravljal za tisk, ne da bi vedel, da je tedaj že sam pisal za Slovenčevo knjižnico Rotijo in Domačijo v Globeli. To zadnje je izgubil doma kakor tudi rokopisno zbirko pesmi Prva piščalka (ki sem jo imel v rokah), izdal pa na Koroškem Rotijo, ki ga je namah napravila najvidnejšega našega emigrantskega pisatelja. Bila je po dolgih časih prva knjiga, ki sem jo v miru prebral pod Svetimi Višarjami brez zavesti, da bi kdaj moral pisati oceno o njej. Zato sem jo užival. (Seveda se tudi oceni ne bom mogel izogniti). Po Rotiji so sledile na Koroškem povesti v knjigah Sin mrtvega, Prekleta kri in v podlistkih Kronike Kaplan Klemen in potem že v knjigah Mohorjeve družbe v Celovcu Puntar Matjaž in ponatis iz nove koroške revije Jamnik. Povest Ljudje pod bičem je izšla samo v podlistkih, pa tudi Mrtvi rod, ziljska povest. Te povesti je potem v Ameriki ponatiskoval in kar je v Ameriki tiskal, je ponatiskoval na Koroškem. Vedno znova je porabljal koroške motive (Zbornik Nnav čez izaro) ter postal zastopnik Koroške v USA, njen branitelj in njen priprošnjik, če hočemo reči tako. Mavser je postal koroški pisatelj. In Koroška ga je vzljubila kot svojega, ki se je vanjo bolj vživel kot Pregelj z Umreti nočejo. Pa saj njegov ustvarjanih navdih gorenjski kot — takoj na ono stran Karavank in tako soroden koroškemu, kateremu skuša najti le malo domorodnejše jezikovne barve. V vseh teh povestih zajema Mavser iz preteklosti, iz romantične kmečke povesti po Finžgarju in

Jalenu toda v svoji impresiji, ki je sočnejša od obeh svojih rojakov in predhodnikov. Ni tu zdaj čas, da bi podajal njegovo označbo, analizo motivov in žanra ter sloga, v katerem ustvarja svoje kmečke povesti nekako reakcionarno v brk vsemu novemu in svetovljansnemu, ki ga obdaja, dolg svojemu domotožju in spominom mladosti. Le to naj izdam, da pazno zasledujem njegovo delo in slej ko prej mu hočem posvetiti posebno študijo, ki jo s svojim delom zasluži, pokazati njegove odlike, pa tudi njegove večerniške pomanjkljivosti. Omenjal ga bom še med ameriškimi pisatelji. Tu naj stoji samo ugotovitev: Mavser je kot emigrant prestopil meje taboriščnega občinstva in se prelil v koroško ljudstvo ter dal nemajhen pogum za samostojno ustvarjanje že rodnih koroških pisateljev, med katerima sta najvidnejša pesnica Hartmanova in pisatelj Polanšek ter prozaist Vovk in drugi. Hartmanova, ta pristni in nepotujčeni cvet koroške zemlje, je izdala že zbirko *Moje grede*. Polanšek pa piše povest z *Obirja*.

In zdaj vidimo res lep razvoj: Kakor je Mlada setev povezala emigracijo z rodnimi tržaškimi leposlovnimi ustvarjalci, tako zdaj Mohorjeva družba v Celovcu in v Gorici veže vse te avtohtone in emigrantske tvorce v eno družino. Revija *Vera* in dom v Celovcu zbira dela teh koroško-primorskih rodnih pisateljev (Ljuba Šorli, Piščančeva, Hartmanova, Polanšek in drugih), pa tudi emigrantskih (Beličič, Janežič, Vodeb, Limbarski itd.) ter tako na Primorskem, Goriškem in Koroškem ni več razlik med novim in starim, v kolikor so enakega nazora z ozirom na krščansko tradicijo našega naroda takoj za mejami domovine. Potrebna bi bila študija o celotnem literarnem življenju na tem obmejnem ozemlju od Dobrača do Kopra, ki pa bi jo moral napisati kdo, ki prebiva na tem narodno izpostavljenem ozemlju naše domovine.

ITALIJA

Kot na Koroškem je tudi v Italiji cvetelo slovensko emigrantsko literarno življenje po taboriščih, kjer so prav tako izhajale posebne "revije" in šapirografirane knjižice, bodisi iz taboriščnih tiskarn v Serviglianu, Senigalliji ali Eboliju. Revija šapirografiranega dnevnika *Zedinjena Slovenija Svet in dom* je pod Krivčevim uredništvom združevala te italijanske emigrante v lepo družino in dijaška Pe-

sem v Rimu drugo ter četniški *Mi in svet* tretjo. Ta zadnji krog je izdal še v Italiji tudi prvo tiskano zbirko Jeruca Samotne poti dočim so druge njegove (*Pritaval sem*) in Ljubove zbirke (*Borštnikove*) izhajale v šapirografiranem tisku. V Rimu sta tedaj v isti hiši pisala svoje pesnitve dva pesnika: Anton Novačan je končal svoj *Peti evangelij* v podstrešnici Olmate, nadstropje niže pa je Jeremija Kalin začel svoj *Črno mašo*. Mazovec pa je izdajal tu (ciklostilno) pesmi emigrantskih pesnikov *Naša pesem* (I, II).

Ta emigracija se je razgubila deloma v Nemčijo, v Anglijo in v Argentino ter se tam uveljavlja v rednem tisku in bo omenjena tam.

Toda Rim je dal pozneje posebno pesniško zbirko pesnika mlajše generacije, ki se je pesniško začela uveljavljati šele v emigraciji, namreč *Rafka Vodeba K a m potujejo obla-ki?*, ki je morda prva slovenska leposlovna

knjiga v Rimu, in je istočasno izšla tudi v celoti v italijanskem prevodu. Ta tridesetletni štajerski rojak (*Videm ob Savi*), ki je sedaj podravnatelj zavoda *Propaganda fidei* v Rimu, na katerem je še malo prej sam študiral, je izredno fin pesnik rahlega občutja, nove impresije ter orientalne prisposodnosti, ki je s svojo lepотно izdano zbirko podal nekaj močnih slovenskih pesmi (*Beseda*, ciklus medvojnih let) ter vpeljal japonske hajkaje v rimske impresije. Tako Vodeb prav po svojem poklicu med orientalnimi dijaki dobiva direktne stike z orientarno poezijo, ki jo s prevodi in s posnemanji uvaža v slovensko literaturo. Emigracija nam razmika obzorja in nas veže ne samo z usodo, temveč tudi s poezijo s Korejci in Vietnamci. Iz te poezije pripravlja Vodeb antologijo.

Toda v Italiji živi še nekdo, ki bi se ga morali spomniti že preje, kajti pripada najstarejši generaciji sedaj živečih slovenskih pisateljev, namreč 81 letni zlatomašnik Ivan Baloh, nekdanji predsednik *Zadruga* v Ljubljani, iz katere so izšli mlajši Cankar, Zupančič,

Kette, Sardenko itd... "naša moderna". Balo-ha sedanji rod ne pozna kot pisatelja, toda jaz sem z ljubeznijo hranil njegovo edino knjigo črtice, kajti — bil mi je kot starološki kaplan katehet v ljudski toli pred 43 leti in prvi pisatelj, ki sem ga osebno poznal... (drugi je bil Finžgar, tedaj župnik v bližnji Sori.) Bil je izrazit podlistkar, ki je pisal podlistke kakor Cankar in Štefe in drugi Zadrugarji za takratne časopise ter je postal Slovenčev feljtonist v Ljubljani in Edinosti v Trstu. (Bil župnik v Zagorju na Krasu). On je pisatelj komičnega prizora Kmet in fotograf, ki je tolikokrat šel čez ljudske odre celo v emigraciji (Koroška). Pod Lahí je bil svoj čas zaprt. Zaradi prepevanja Gregorčičevih pesmi so ga tudi pretepli. Zdaj je v Bresci že dvajset let, pa ga lahko štejemo za emigranta, kajti noče se vrniti domov in piše odločno proti komunizmu dolge politične pesmi ter je napisal tudi na razpis Društva Slovencev v Buenos Airesu slovensko himno in jo je uglasbil zelo udarno Premrl. Pesem je bila objavljena v Slovenski Besedi, pa tudi v ameriških listih, kamor piše redno svoje anekdote ali literarno zgodovinske spomine (n. pr. Spomini na Ivana Cankarja, Kako je umiral Anton Aškerc, Kako je umrl Tavčar) ter pesmi v spomin na Sardenka in Župančiča. (Baragova pratika). Še zdaj piše redno v Tednik na Koroško, v Demokracijo, v Pastirčeka v Gorici itd. Tudi uganke v verzih in kolikor vem, je prav zdaj napisal 82 verzov dolgo pesem Svobodna Slovenija. Tudi zato naj bo v Svobodni Sloveniji omenjen. Izdati je hotel II. in III. zvezek svojih feljtonov, pa so se mu izgubili v tiskarni v Gorici, ko so se menjali lastniki. Je starosta slovenskih pisateljev v emigraciji in nas veže šestdeset let nazaj — s samo Moderno fin de siecla s knjigo, ki je izšla natančno pred — 50 leti (1905!)

* * *

Še starejši bi bil duhovni voditelj Beneških Slovencev, Msgr. Ivan Trinko, katerega 90 letnico smo praznovali predlanskim tudi v našem Zborniku-Koledarju, da ni umrl lani (koncem junija 1954) v svojem rodnem Trčmumu. Z njim je izginila iz zgodovine Beneških Slovencev najvidnejša postava, ki je bil tudi pesnik in pisatelj, poleg vsega tega, kar smo o njem povedali predlanskim. Kot zadnjo svojo knjigo je napisal svojemu ljudstvu še molitvenik in stopil na čelo akcije za Slovenski katoliški dom v Gorici, ki bi ga želel še doži-

veti. Toda njegov grob bo odslej romarsko mesto vsem tistim, ki bodo hoteli med Slovenici ob meji ohraniti tisti dve vrednoti, za katere je on živel in delal: vero in jezik, krščanstvo in slovenstvo, predvsem z vzgledom in pisano besedo.

V DRUGIH KRAJIH EVROPE

Na louvainski univerzi v Belgiji študira umetnostno zgodovino Dimetri Jeruc, pesnik ebolskih četnikov, kjer je — kot že omenjeno — v taborišču izdal prvo emigrantsko tiskano pesniško zbirko,

in v Belgiji pa je izdal Večerne pesmi. Je to impresionistična pesem, pokrajinsko razpoloženje in rahla erotična melanholija, ki pa se še ne dvigne v nadpovprečnost, dasi je lepša od prejšnjih dveh zbirk (Pritaval sem, V samoti).

V Angliji živi istotako ebolski taboriščni pesnik Ljubo (Borštnik), ki je tam napisal drugo svojo zbirko Mejniki, mnogo boljše od ebolskih početkov. (Iz mojih temnih dni.) Nekatere pesmi v naših Zbornikih-Koledarjih pa ga že kažejo kot močnega oblikovalca.

Tam neke mora biti tudi Marjan Gorjup pripovednik, ki je tako obetajoče nastopil v Domu in svetu z naturalistično črtico iz Trsta, pa z veliko dramatično in silo. Pozneje se je udeleževal v četniških vr-

stah in njihovih taboriščnih listih, ki jim je bil urednik. Toda po odhodu v Anglijo urejuje Klic Triglava. Ne vem, v koliko piše literaturo. Toda močan vtis prve njegove črtice me

vedno spominja nanj, kadarkoli mislim na slovenske pripovednike v emigraciji.

Na Irskem živi tudi pesnik **Vladimir Kos**, Prekmurec, izgnan iz Maribora po nacistih. Iz Ljubljane pa so ga fašisti odpeljali v internacijo. Pozneje je prav v Rimu doštudiral in postal doktor bogoslovja. Tu

di on je že pesnil med vojno in sem dobil njegove pesmi že za Dom in svet, pa tam menda še ni bil tiskan. Tiskan pa je bil že v Mariborskem večerniku in v Mladem Prekmurcu. V koroški emigraciji je izdal šapirografirano prvo emigracijsko pesniško zbirko sploh, sonetni venec Mariji, begunki, pod naslovom Marija gre na tuje, Deževni dnevi itd (R-e) in pozneje pri vseh slovenskih revijah v emigraciji. Njegove pesmi označuje globoka misel ter skopost izraza in moderno iskanje oblikovanja. Romanska šola, ki je očitna tudi pri Vodebu, njegovem tovarišu. Odkrivati hoče smisel stvari, pa tudi smisel človeka, ki je v Bogu. Njegova poezija je posebna vrsta slovenske religiozne pesmi, ne več sardenkovsko pojoče, ne kalinovsko rapsodske, temveč ostrih misli in metafizičnih perspektiv.

Kje pa je Prekmurec **Bukvič Fery**, ki je doslej napisal največji emigracijski pripovedni tekst, obširni roman **Brezdomci**, tiskan v lepi obliki v Gradcu, ta hip ne vem. Toda njegov roman, kakor tudi je še nerazčiščen, bo ostal zanimiva in močna stvaritev emigracije, saj ni nič več in nič manj, kot v slogu in načinu Miška Kranjca napisan tekst iz revolucionarnih bojev proti njemu. Naravnost filmski tekst, primeren za široka platna, pa tudi dramatičen in v svojih glavnih scenah močan; ki prijemlje, čeprav odbija s svojim uvodom, ki je milkovsko razvratna podoba Prekmurja in v tej zvezi odveč; v celoti pa preveč romantična z ozirom na glavno junakinjo. Duhovno Bukvič izpada iz večine emigracijskih pisateljev, toda epično jih presega — vsaj doslej, ko še nihče od drugih ni napisal velikega teksta na revolucijsko snov, razen njega.

KANADA

V Kanadi živi slikar **Božo Kramolc**, prvenstveno grafik, ki doživlja uspehe kot likovni umetnik. Toda obenem je tudi pisatelj in pesnik, ki piše pod psevdonimom **Božo**, pa tudi — so

di — so dim po motivih in slogu: Hočevar. Iz dijaških listov v Ljubljani med vojno je prišel kot begunec v koroške begunske liste, kjer je šapirografirano in s svojimi ilustracijami izdal nekaj svojih pravljič v prozi (nekaj jih poznamo iz našega Zbornika-Koledarja), ter prešel tudi v Koroško Kroniko. V Kanadi se je v njem oglasil tudi pesnik, impresionist, z bežnimi, v slikarski maniri nametanimi barvitimi niansami. Samo po slogu so dim, da je on tudi tisti "Hočevar", ki je v Ameriški Domovini napisal že nekaj zanimivih pogledov na današnje razmere doma skozi oči naših literarnih imaginarnih osebnosti Krjavlja, Blažeta in Nežice itd. Močne pa so njegove podobe iz sodobnega kanadskega življenja, kakor je eno prinesel naš Zbornik-Koledar. Zanimiva bi že bila zbirka njegovih pravljič v njegovi ilustrirani opremi.

Misijonar **Kopač**, ki se je iz Kitajske zašel v Toronto, tudi ni brez literarnih zmožnosti ter je prevel samo nekaj kitajske lirike iz originala. S tem in z zgodbami iz Kitajske naj bi se morda še kdaj poizkusil.

ZDRUŽENE DRŽAVE

Če bi se hoteli ozreti glede USA tudi na pisatelje, ki so tam naseljeni že izpred vojne, in so literarno delavni izven tabora komunistov in njihovih sopotnikov, kakor smo se ozrli n. pr. na Koroškem, bi morali tu imenovati take osebnosti, kakor so pesnik **Zorman**, gotovo najpopularnejši kulturni delavec, ki ima že lepo število pesniških zbirk za sabo in o katerem sem svoj čas pisal oceno že v Domu in svetu. Je gregorčičevsko nadah-

njen domoljubni pesnik, ki pa v najnovejših pesmih (v Am. Domovini) dobiva nov zalet in nove barve. (Dobro bi bilo, da bi nam za dohodi Zbornik-Koledar kdo napisal poseben portret tega "stebra slovenstva" v USA). Omeniti bi moral Milka, socialističnega publicista, ki ima tudi že nekaj knjig za sabo, kakor tudi Jonteza, ki se je duhu naše emigracije približal s svojim romanom *Jutro brez sonca*, z močno podobo razočaranega socialista v domovini nad dogajanjem po vojni. Kakor je nekoč sam javil, zbira gradivo za roman o Emerju. V USA je nekaj črtic napisal tudi p. Ambrožič (v Ave Maria), nekdanji brat Nardžič, ustanovitelj Vigredi v Ljubljani, agilni ustanovitelj Lige, ki je tolikim slovenskim beguncem pomagala in jih spravila v Ameriko. Kot pesnika sta se v USA pred nami uveljavljala tudi Vital Vodušek, pesnik ene pesniške-knjige že iz domovine (od časa do časa se oglasi s kakšno pesmijo še sedaj), ter p. Urankar, katerega pesmi so bile zanimive, čeprav zelo različnih vrednosti. Feljtonista Debevc Jaka, ki je pred leti umrl, smo pa že itak omenjali kot izrednega folklorista in klasičnega kramljača v tipičnem ameriškem žargonu o lovskih in fantovsko-vojaških spominih iz Menikije.

Tej nekomunistični ameriškimi tradiciji se je zdaj pridružila emigracijska literarna delavnost, katere najvišji, najdelavnejši in najvidnejši predstavnik je gotovo Karel Mavser, ki tu s prav tako vneto nadaljuje delo, kakor ga je začel na Koroškem. Vse romane, ki jih je knjižno ali feljtonsko izdal na Koroškem, je tu ponatisnil ter napisal nove, dramatiziral svoj obširni roman o socialno čutečem ljubljanskem bogoslovcu Klemenu, ki je šel v tej obliki večkrat čez oder, (v prvotni pa v nemškem prevodu p. Schmidta v Švici). Toda knjižne izdaje mu Amerika ni prinesla vse do zadnjega, ko je izdal svojo najnovejšo zbirko manjših črtic *Pšenični klas*. Mavser je tipičen domačinski pisatelj, ki je v zgodovino posegel samo s Puntarjem Matjažem, in še polpreteklo dobo obdeluje samo rahlo stvarno okvirno (*Sin mrtvega*, *Ljudje pod bičem*), ki ga pa zajame srce človeka, najraje ljubezen in sovražstvo in odkriva značaje naših kmečkih ljudi, rastočih iz predvojnih razmer to in onstran Karavank. S svojimi povestmi je kot nov duhovni ljubeljski predor povezal oba slovenska predele gora in jezer in ju družil v eno literarno in duhovno podobo. To je njegova velika zasluga.

Človeška topiota njegovih oseb in barvita polnost njegovega sloga, sta odliki njegovih povesti, ki iz večerniškega domačinstva kakšne Rotije ali Jamnika že išče v nov svet Amerike, zlasti v manjših stvaritvah, ki so biseri; pa naj bodo to pogovori s Klemenom, svojim najstarejšim sinom, ali kmečke in okupacijske podobe od doma, ali že občutje in tovarn. Pa ni Mavser samo literarni impresionist in kronist, ki reagira na slednji človeški utrip srca, je tudi publicist, literarni kritik in organizator (vodja Slovenske pisarne) in tovarniški delavec (brusač svedrov) ter oče številne družine. Spričo vsega tega njegovega dela ne morem verjeti, da bi se pisatelj take delavnosti in popularnosti ne mogla najti v bogati Ameriki možnost živeti sebe in družino samo z literarnim delom, temveč še vedno s tovarniško dnino. In takrat bi njegovo delo tudi imelo tisti mir, ki ga nujno potrebuje, da bi ustvaril globokejša in sodobnejša zrela dela, ki bi bila v ponos emigraciji, in ameriški še posebej... Caveant consules!

V USA se je zbral skoro ves literarni naraščaj koroških taborišč in graške univerze. Tudi tisti, ki so starejši med njimi, kakor Novak Zdravko ali Jakopič Marjan, so se razvili šele na Koroškem.

Zdravko Novak je že pred vojno imel v Ljubljani odrski uspeh z dramatizacijo povesti *Rožni venec*, ter je za Slovenčev knjižnico pripravil povest o vevškem mlinu, iz katerega se je razvila po-

zneje papirnica, do izdaje pa ni prišlo. Na Koroškem je tipografsko izdal povest *Pota božja*, ki je pozneje izšla v ponatihu v Ameriki Slovincu. Več njegovih črtic je prinesla Ameriška Domovina. In je v črticah, ki jih piše pod imenom Srečko Selivec, boljši, kakor v povestih. Tudi v dramatizacijah (n. pr. Ustoličenje karantanskega kneza, ki ga imam v rokopisu pred sabo), je bolj melodramatičen ilustrator, kakor dramatičen tvorec. Nje-

gova čakalnica smrti, odlomek iz opisa internirancev na Rabu, ki je bil priobčen v Svobodni Sloveniji, priča, da nam bo nekoč dal literarno pisan dokument o tem našem otoku smrti.

Marijan Jakopič je iz Ježice, toda po njegovih pesmih bi človek sodil, da je iz podeželske gorske bajte, kajti tako živo in polno je njegovo doživetje verne slovenske folklorne tradicije, ki v njegovih dobrih

verzih dobiva tople impresionistične orise. Boljši je v pesmih, kakor v črticah, ki jih prebiramo po Ameriški Domovini. Je eden tistih, ki vidno zori pesniški zbirki in budi zanimanje.

Šapirografsko je izdal svojo prvo pesniško zbirko tedaj slavist **Erik Kovačič** v Gradcu, katero smo že ocenjevali v Zborniku - Koledarju (Romar na beli cesti). Sedaj je utihnil in se redkokdaj oglasi. Le ob slavnostnih priložnostih v Ameriški Domovini. Njegova pesem

Šenklaški zvon je dobra pesem naše emigracije. Erik Kovačič je v službi pri Congress Library pri Federal U. S. Government v Washingtonu. V angleškem delu Ameriške Domovine piše vsak teden zgodovino slovenskega naroda, kar je važno za otroke starih slovenskih naseljencev v USA, ki ne znajo več slovensko.

Kot pesnik se udejstvuje tudi **Franček Kolarič**, tudi pesnik šapirografiranih koroških izdaj (Žalni venec, Na tujih tleh), ponatiskovanih tudi v Argentini (Slovenska beseda) z erotičnimi družinskimi motivi. — Ves ta

“koroški naraščaj” je več ali manj pesniško usmerjen, pa se po razmeri ameriških “povpraševanj” bavi v zadnjem času tudi s prozo, ki je zaželena (pesmi ne bere nihče). Pravi prozaist pa je redko se oglašuje **Ludve Potokar**, ki me je zajel že svoj čas s črtico iz graškega študentskega življenja v tržaški Setvi, pa od časa do časa s spominskimi doživetji v podlistkih Ameriške Domovine. V njem moramo gledati pisatelja, ki se razvija počasi, pa s “premislekom”, je razmišljujoči tip, ki psihološko analizira svoje junake (n. pr. opis prve ljubezni, potopis z vlakom itd). Pisec, ki drži naše pričakovanje v napetosti.

Prav tako je mnogo boljši pripovednik kakor pesnik fr. **Bazilij Valentin**, lemontski frančiškan, urednik Ave Maria, nadaljevalec frančiškanske literarne tradicije p. Zakrajška, p. Ambrožiča, p. Urankarja. Njegove

pesmi, deloma zapete v tradiciji p. Križostoma, deloma samostojne, (in te zadnje so neprimerno boljše), so manjvrednejše v primeri s prozo. Pa tudi v tej je mladinska knjiga V kraljestvu lutk, kakor je izšla v knjigi Koroške kronike, slabša v primeri z izredno sočno pisano “biografijo” pisateljevega očeta pod naslovom Tonček s Potoka, ki sem jo nekoč ugodno ocenjeval v Svobodni Sloveniji. Nič sentimentalnega ni več v njej, temveč zdrav, nazoren opis mladosti otroka iz Stične do šolske dobe... klena mladostna knjiga, ki priča o talentu pisateljevem. To je poudaril tudi spomin s Koroškega v črtici Moj brat, ki je izšla v zborniku Balantičeve družine Njav čez izaro... V tem slogu piše tudi črtice v svoj list Ave Maria in v Koledar Ave Maria, kjer se pa loteva že ameriških motivov (Na cesti 4 A)...

V ameriške liste pišejo med drugim tudi ing. **Grampovčan** (Baragova pratika) in drugih, katerih dela bo treba imeti vsaj v evidenci, kadar bo priel čas, pisati razvoj in ocenjevati vrednote emigracijske književnosti.

ARGENTINA

Središče literarnega emigracijskega življenja je slej ko prej emigracija v Argentini. Ne samo po izdajanju centralnih leposlovnih listov in knjig, kakor so izdaje Svobodne Slovenije (Koledar in knjige), ali izdaje Slovenske kulturne akcije (Vrednote, Meddobje, knjige), ali Slovenske besede in Duhovnega življenja, temveč tudi po bivanju večine slovenskih literatov, ki so tu tudi organizirani v Balantičevi družini in v literarnem odseku Slovenske kulturne akcije.

Iz Zvonove predprvosvetovne generacije je bil tu Anton Novačan, ki je sicer glavno svoje emigracijsko delo opravil v Rimu in Trstu, pa je tudi tu v Argentini napisal nekaj pesmi (Pismo k birmi v domovino, Slovenska balada o Matildi s Cabilda, Velikonočna pesem itd.), temveč je tudi tu začel spet z delom na drugem delu trilogije Grofov celjskih ter napisal že krepek prolog k Frideriku Celjskemu. V delu nad njim in nad nadaljevanjem Petega evangelija ga je zajela smrt na postaji Posadas v Misiones ter počiva zdaj v Alemu v isti pokrajini, kjer si je kupil kmečko hišico in se povrnil v življenje "naše vasi", odkoder je začel svoje življenje in svoje literarno delo. Njegovo zapuščino je odkupila Slovenska kulturna akcija in ta bo skrbela, da bo pravilno izdano in vrednoteno Novačanovo delo.

Iz naslednje — prve povojne generacije — tokrat Dominsvetove — je tu zadnji urednik Doma in sveta dr. Tine Debeljak, ki je v domovini sicer začel s pesmimi v Zori (pod Velikonjo) istočasno z Vodnikom Antonom sodeloval pri Križu na gori in Almanahu kat. dijaštva, prešel kot pesnik v Dom in svet in Zvon, ter v Grudo. V letu 1924 je pripravljaval na povabilo Ivana Albrehta istočasno s Kosovelom zbirko, ki pa ne ena ne druga nista izšli. Pozneje je svoje leposlovno delo posvetil prevodom in pesniški obliki klasičnih slovanskih veledel (že prej v Zori-Lučji, potem v Mladiki in pozneje v Domu in svetu in posebnih knjižnih izdajah), tako Březine, Macha, Puškina, Mickiewicza, Slowackega, Hore, Wierzynskega, Krasinskega, Erbena, lužiško-srbskih pesnikov itd.), posebej omenja začetne speve Mickiewiczevega Pana Tadeusza, in Dantejevega Pekla... ter tudi proznim prevodom iz slovanskih literatur Szezucke (Križarji), Rodziewiczowne, Nemcove itd.). V emigraciji ga je usoda naroda prisilila, da je znova prijel "za za-

vrženo liro" in kot Jeremija Kalin napisal v Rimu in izdal v Buenos Airesu kot prvo emigracijsko knjigo pesnitev *Velika črna maša za pobite Slovence*, kot drugo pesniško knjigo *Poljub in kot tretjo rapsodije Mariji...* vse v založbi Svobodne Slovenije, vmes pa veliko vrsto političnih in rapsodskih pesmi ter z njimi postal nekak pesniški kronist emigracijske usodnosti. Bivajoč v pampi je začel odkrivati v prozi življenje tamkajšnjih staronaseljencev v črticah iz cikla *Črni Kamnitnik (Loma Negra)*. Toliko kot leposlovec.

Vinko Žitnik (Budnik) je pred vojno izdal posebno zbirko pesmi iz Mladike, kjer je nastopil in nato prešel v Dom in svet z zanimivimi, tehnično virtuoznimi pesmimi iz kmetškega okolja. V emigraciji pa se je razvil kot Budnik v izrazitega religioznega "budnika". V tej njegovi plodni liriki, ki je svojevrsten dokument emigracije, se nahaja marsikatera literarna dragocenost, le da bi jo bilo treba izbrati iz večsah občutno prevelike didaktičnosti in tehnične virtuoznosti. Tak izbor bi ga postavil v vrsto izrazitih in močnih pesnikov iz navdiha prenovitve človeka v novo duhovnost in rodoljubnost.

Iz tega rodu petdesetletnikov je tudi dramatik **Jože Vombergar**, pisatelj že klasične slovenske komedije **VO-DA**, ki je izdana že v treh izdajah in bila igrana po vseh slovenskih odrih domovine in tujine vklju-

čno z ljubljanskim Narodnim gledališčem pod župančičevim vodstvom (dec. 1932), pa po hrvatskih in slovaških odrih, kjer je krožila v njihovih prevodih. (Pripravljen je bil prevod tudi v nemščino). Vombergar ima v svoji "preteklosti" več del, kakor pa v emigraciji, kajti poleg Vode je napisal tudi drami Vrnitev, Zlato tele, ki sta obe izšli v knjigah. V knjigi pa niso izšle naslednje drame, ki jih je kar sipal in so se igrale po prosvetnih odrih in v radijski postaji. To so žaloigre Konkurz, Igra življenja, Krik krvi, ki so bile predložene Prosvetni zvezi. Glavno njegovo delo pred vojno

je bila slušna igra v ljubljanskem radiu, ki jo je on uvedel in tudi izpopolnil tako, da je budila zanimanje tudi v inozemstvu. Jaka Smodlaka, glavni junak teh nešetih iger, je bila tedaj najpopularnejša oseba med poslušalci radia, in z njegovo osebo v zvezi so se komentirali vsi dogodki našega javnega življenja tistih let. Te igrice so bile žgoče satire na sobodne navade in razvade (ločitev, ljubezen itd.). Nad dvajset je bilo teh iger o Smodlaku in radio jih je oddajal osem let. To bi bil gotovo slovenski največji humoristično-satirični tekst, da je izšel v tisku, za kar je Vombergar že imel založnika (in tudi prevajalca v nemščino), pa je vse preprečila vojna. Toda svojega dramatičnega udejstvovanja v emigraciji ni zavrnil, ter je v tem smislu napisal več stvari v italijanskih taboriščih. V Argentini moramo imenovati prvo emigracijsko dramo *Napad*, katere soavtor je bil in je doživela uspeh v predstavi IDNAVE, dalje dramatski prizor ob kofovem prihodu, ki je bil tiskan v Duhovnem življenju, ter odlomek taboriščne igre *Tabor brezpravnih*, ki je bil priobčen v *Nmav čez izaro*. Sicer pa se je tu spustil v prozo in napisal več humoresk za *Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije*, za *Svobodno Slovenijo*, n. pr. M.M.M. — Matejevega Matija Matije, v katerih pa ni dosegal takega uspeha, kakor ga je v dramah, ki so pravo polje njegovega dejstvovanja. In tu bi želeli, da se povrne nanj z novimi motivi, ne samo s popravljanji starih del (Vode, Vrnitve itd.).

stov: "Angelček", "Vrtec", "Mladi junak" in "Naš rod". Urejeval je "Mladega Slovenca" (Kotičkov striček). Pisal igre za vsakoletne materinske proslave v Ljubljani. Rokopisi so večinoma izgubljeni. Bil sotrudnik revij: "Plamen", "Prerod", "Svobodna mladina" (po Ko-

Istega rodu je tudi mladinski pisatelj **Mirko Kunčič**, svoj čas popularni Slovenčev Kotičkov striček, ki pa v emigraciji še zdaleka ni razvil takšne delavnosti, kakor jo je doma. Bil je sotrudnik mladinskih li-

sovelovi smrti), "Gruda", "Ženski svet", "Odmevi", "Domači prijatelj", "Mladika." Napisal več reportaž in feljtonov v "Slovenca". Pred približno 25 leti se je preselil od sestre in pustil tam znaten kup pesmi v rokopisu. Njegov svak si je z njimi kuhal črno kavo. Šest pesmi je zmečkanih obležalo na tleh. Te je iz radovednost pobral pok. Suhy, ko je bil na obisku. Izročil jih je Otonu Župančiču in nato uredniku "Ljubljanskega Zvona" Franu Albrehtu, ki jih je objavil. Tako je po naključju postal tudi sotrudnik "Ljubljanskega zvona". Bil je član "Mladega Pen kluba". Pozneje se je vsega posvetil mladinski literaturi.

Na Dovjem pod Triglavom je imel zbranega veliko folklornega gradiva (za več knjig). Hišo, v kateri je bilo shranjeno to narodno blago je okupator zažgal. Zgorelo je vse. Med vojno je Mirko Kunčič živel v Stični na Dolenjskem. Spesnil je celo zbirko novih pesmi in jih zakopal. Motivi: internacija, preseljevanje, požigi itd. Po begu iz Stične so rokopisi prišli v roke nekemu, ki jih je, tako je glasilo poročilo iz domovine — nekaj izdal pod svojim imenom. Med vojno je bila v ljubljanskem dramskem gledališču uprizorjena "Triglavska roža", ki jo je založila Jugoslovanska knjigarna. Ista knjigarna je založila še naslednja Kunčičeva dela: "Najdenček Jokec", "Ptiček z dvema ključkoma", "Za židano voljo", "Tinček in Tonček", "Nebeška lestvica" "Emil in detektivi" (prevod), "Pikica in Tonček" (prevod), "Ali je kaj trden most?". Zbirka mladinskih iger je izšla v založbi "Mladi oder", zbirka pesmi pri Mohorjevi, pri Učiteljski tiskarni 3 knjige "Triglavskih pravljic"; v založbi "Nove založbe" med vojno zbirka pesmi "Matjažek" in slikanica ABC. Veliko vrednost po jeziku in folklori ter po karakteristični oznaki nastopajočih ljudi bodo imele njegove Triglavske pravljice, pa tudi igra *Triglavska roža*, ki je še zdaj na repertoarjih v domovini, kakor sem bral in je hvaležna odrska podoba pravljicne triglavske folklore. V emigraciji ima to prednost, da je njegova "Naša beseda" izšla kot prva knjiga emigracije v Italiji, tiskana s črkami brez šumevcev, ki jih ni bilo dobiti v laških tiskarnah. Njegova povest *Cmokec Poskokec* je izšla kot knjiga v Koroški Kroniki. V taboriščih je sodeloval pri slehernih prireditvah s svojimi netiskanimi teksti. Po prihodu v Argentino pa se je odtegnil temu delu, le z malimi izjemami do lanskega Zbornika-Koledarja, ko je zopet nasto-

pil s svežimi izredno posrečenimi mladinskimi pesmimi iz novega okolja, s pesmimi, ki kar vabijo po nadaljevanju in po knjižni izdaji. Bo to gotovo najlepša otroška poezija naše emigracije. V prozi pa še ni našel hvaležnega gradiva, odkar se mu je odmaknilo gorenjsko folklorno bogastvo, v kriolskega pa se le počasi vživa (v Slovenski besedi).

Štefan Tonkli je pesnik, ki je bil na Primorskem poznán kot plodoviti refleksiivni pesnik pod imenom Štefan Sejavec ter je izdal tam že v letu 1934 zbirko *Pesmi* in istotam še pred odhodom v emigracijo drugo (1948) *Bežni oblaki*. V tem desetletju največjega pritiska na slovensko kulturo na Goriškem je bil Tonkli glavni njen pesnik, ki je vztrajal na domačih tleh in pisal svoje filozofsko melanholične pesmi, nadaljujoč gregorčičevsko tradicijo duhovniškega pevcá. (Bil je tedaj kaplan v Brestovici na Krasu, upravnik Grahovega in profesor duhovnega semenišča v Gorici). Po prihodu v Argentino je izdal sonetni venec v spomin padlim v tej revoluciji *Neurejeni venec*, ter lami v Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije nov sonetni venec *Materi*, ter v raznih listih pod imenom Slavko Srebrnič več pesmi. Če je bil Neurejeni venec resnično še neurejen, je venec *Materi* vse bolj plastičen in dognan, pesem v spomin pokojnemu Kastelcu, ponesrečenem na Aconcagui, pa je dobra pesem samoraslega pesnika. Tonklijeva refleksiivna melanholija dobiva sodobne argentinske nianse in postaja tiha pesem emigracijske usodnosti idealista v zgolj tehničnem svetu amerikanizma.

Ob te pisatelje sedaj več ali manj petdesetletnike (najmlajši med njimi je Tonkli, 45 letnik), je v emigraciji zelo plodna generacija prozaistov ki je nastopila tik pred drugo svetovno vojno, in jo predstavljajo Kociper Stan-ko, Simičič Zorko, (Šulinov Bine) in Krivec Jože. Vsi so prišli že s svojimi knjižnimi zbirkami v emigracijo.

Kociper ima za sabo že svoj veliki roman *Goričanec*, ki je dobil v letu 1942 Prešernovo nagrado mesta Ljubljane in je vzbudil splošno pozornost s svojimi slikovitimi opisi Prlekije, svoje domovine, ter

po idealizmu duhovnega sveta. Kot "velika pesem Slovenskih goríc", je bila tedaj ta stvaritev krščena po sodobnih kritikah in je postavila Kocipra na mah med najvidnejše mlade pisatelje. Poleg tega je imel v knjigi tudi že dramo *Zasad*, agitacijsko ljudsko igro z ozadjem političnega boja na vasi, ter v Domu in svetu tudi duhovniško dramo "*Šentjurjevski provizor*, ki je bila že dvakrat dana na repertoar Narodnega gledališča, toda igrana nikoli na njem, pač pa: prvič v Zagrebu (slovenska akademija) in drugič na Vrhniki (domobranci). V rokopisu je nosil še osmošolsko dramo o — atomski bombi *Svitanje* (v letu 1936) osem let pred njeno resnično iznajdbo in uporabo) ter v Domu in svetu kopico novel iz območja Slovenskih goríc. Vse te njegove tvorbe odlikuje izrazita besedna slikovitost, naravnost impresionistična pesem pokrajine, potem veliki duhovni idealizem ter dramatska napetost, ki pa včasih izzveni v zunanji gesti bolj kot v notranji napetosti, ter — govorniška gostobesednost in folklorni znanstveni opis. V emigraciji je najprej izdal na Koroškem špirografirano novelo *Mlin ob Lešnici*, ki je nadaljevanje dominsvetovskih medvojnih novel, potem pa napisal za naš Zbornik-Koledar slednje leto vodilno novelo in za Duhovno življenje v letu 1953 za slednji mesec krajšo prozo, več ali manj prigodnico na glavni praznik tistega meseca z epično dogodbico iz Slovenskih goríc, ki bi zbrane pod skupnim naslovom dale lep ciklus takšnih izrazito katoliških črtic, kot jih je n. pr. Erjavec prevel iz francoščine. Za gledališče pa je priredil l. 1953 nanovo svoje *Svitanje* na osnovi rokopisa izpred 16 let ter ga po IDNAVE postavil na oder. S to predstavo pa ni tako uspel, kakor bi pričakovali (kritika tudi v Freie Pres-

se) in čaka nove prireditve oz. novega odrskega poizkusa. Ves njegov ciklus novel iz medvojnega Doma in sveta je sedaj zbral v knjigo, ki je izšla v založbi Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu in nosi ime Mertik. Da pa Kociper snuje tudi prozo iz sodobnosti, povest iz časa okupacije, je vidno iz odlomka, ki ga je svoj čas priobčil v Svobodni Sloveniji in govori o napadu Nemcev na Slovenske gorice leta 1941. Bo to njegov novi veliki tekst?

Simčič Zorko (Šulinov Bine) ima za sabo lepo publicistično in leposlovno delo, saj je dosegel lep uspeh s svojo mladostno povestjo **Prebujenje**, "letopis" modernega študenta. Odlične feljtone, ki jih je priobčeval

med vojno v Žiki, Obisku, Slovenskem domu, črtice iz Doma in sveta itd. je tedaj zbral v zbirko **Tragedija stoletja**. Napisal je tudi tekst za juna ko opereto **Krst pri Savici**, katerega drugo dejanje je bilo priobčeno v **Koledarju Slovencev** med vojno. Kot odličen kozer je sodeloval pri Slovenskem domu ter tudi kot operni kritik v **Domu in svetu**. Tako je njegova pisateljska fiziognomija bila že precej ostro zarisana, ko so ga razmere vrgle v emigracijo. Njegovega črtice so črtice našega najbolj svetovljanskega emigracijskega pisatelja, ki ga zanima predvsem psihološka analiza dogodka, tudi sodobna problematika vzdušja, daleč od slednjega domačijstva, ki mu je tuj, kakor je tudi tuj slednjemu tradicionalizmu. Duhovito razoniranje ga približuje anglosaški miselnosti in je zato njegovo delo najbližje sodobni napol kozerski leposlovni književnosti. Iz tega okvira je dokončna prireditev opernega teksta **Krst pri Savici**, ki ga je začel doma in zdaj izdal kot samostojno igro. Simčič je urednik reprezentativne revije v emigraciji **Meddobje**.

Dr. Krivec Jože tudi ni prišel prazen v emigracijo. Uveljavljaval se je literarno že na ptujski gimnaziji ter je nastopil v osmošolski **Mladi setvi**, dasi je že prej pisal v **Mentor**, **Razore**, **Ženski svet**, **Mladega**

Prekmurca, v mariborsko **Piramido**. Po vstopu na univerzo, kjer je napravil juridični doktorat, je bil sotrudnik **Doma in sveta**, **Vigredi**, **Vrtca**, **Slovenčevega koledarja**, **Slovenskega doma**, **Domoljuba** itd in napisal svojo zbirko novel za Slovenčevo knjižnico **Medgoricami**. Prispeval je tudi dve noveli za mednarodno esperantsko izdajo na Dunaju, ki pa menda ni izšla. Med emigracijo je v Italiji urejeval najboljši literarni list v taboriščih **Svet in dom** (v **Serviglianu** in **Senigalliji**). V Argentini sodeluje pri buenosaireskih listih **Svobodna Slovenija**. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije**, **Duhovno življenje**, **Vrednote**, **Slovenska beseda**, pri balantičevski izdaji **Nmav čez izaro**, z novelo, ki je dozdej najboljša med njegovo tvornostjo, kjer je haloško sentimentalnost zamenjala prava dramatska razgibanost. Piše iz emigrantske sodobnosti s problemi iz polpretekle revolucije. Ko bo zbral svoje emigrantsko ustvarjanje, ga bomo šele mogli soditi. Zdaj je vodja kulturnega oddelka pri **Društvu Slovencev v Buenos Airesu** ter kulturni poročevalec **Svobodne Slovenije** (jkc).

Med temi, ki je začel med vojno z literarnimi prvenci, je tudi **Niko Jelocnik**, ki je v emigraciji ob aktivnem gledališčnem delu tudi našel pot za literarno ustvarjanje, in sicer v prvem času v črticah (katerih ena je

prevedana tudi v kastiljščino), pisanih v idealističnem slogu Cankarjevih Podob, z vizionarnim elementom ob dogodkih našega boja; njegovo glavno delo pa je dramatsko pisateljstvo, bodisi kot soavtor domobranske igre Napad, predvsem pa kot pisec dramatskih melodramskih del na temo Barage in njegovega kulta. V teh svojih dramatskih prizorih združuje besedo z muziko in realizem z vizionarstvom in melodramo.

Izven te generacije ustvarja na svoj način svoj svet dr. V. Arko, katerega opisi planin, v našem primeru Bariloških And, niso brez literarnih vrednosti in morda tudi ambicij. Še vedno mi je v spominu opis papig, kot ga je nekoč podal v Svobodni Sloveniji. Z opisi planinskih plez in občutij je izredno svež opisovalec, kot je bil pri nas morda samo še Gregorin, Mlakar pa je daleč za njim, toda spodsne mu ob psihološki graditvi zgodbe, večkrat ostane spis samo anekdota, planinski opis poti in se ne dvigne v literarno umetnost. Toda tudi tako, kakor so napisane, imajo v svojem žanru svojo vrednost in vredno nadaljujejo v emigraciji našo lepo razvito planinsko literarno tradicijo.

Ti pisatelji so še iz generacije — pred vojno. Toda naslednje je rodila kot pisateljice vojna doma, taborišče in emigracija.

Imenoval bi tu pisatelje prozaiste Ivana Korošca, Ivana Ogrina, Lojzeta Novaka, pa pesnike Šušteršiča, Janka Rozman, Igorja Škrjanc in Magistra.

je umaknil 18. maja 1942 s prvim četniškim bataljonom" v ilegalo v Gorjance, kot prva oborožena nekomunistična edinica proti okupatorju, pa se je potem morala boriti na

Ivan Korošec je izredno zanimiv pisatelj, ki ga je ustvarilo življenje samo. Izključen iz državne šole v Ljubljani zaradi demonstracij proti Italijanom. 1. dec. 1941 leta. Ti so ga stalno zasledovali, zato se jim

dve strani: proti partizanom in okupatorju. Pozneje je preživel vake straže in domobranstvo in je živa priča slave prvega bataljona, katerega ostanki so bili vrnjeni iz Vetrinja. Doživel je kot ranjenec tragedijo ranjenih domobrancev v Lescah in se rešil v Vetrinje, odkoder je bil vrnjen. Toda pobegnil je iz Teharij, se vrnil na Koroško in odšel v Argentino. Ta njegova vojna avantura je njegova snov, v katero nam daje od časa do časa pogledati z ostrimi in dramatičnimi opisi. Pesmi in zapiske, ki jih delal kot legionar, je vse izgubil. V emigracijo je prišel samo s svojimi doživetji, ki jih tu podaja v dramatičnih ter neizumetničenih fragmentih v Zbornikih-Koledarjih Svobodne Slovenije, v Svobodni Sloveniji, Duhovnem življenju, Slovenski Besedi itd. Iz njih sklepam, da so vse več ali manj odlomki ene same celote, ki zori v njem in iče oblike, da izbruhne to, kar je življenje tako nasilno dalo vanj. "Preživel sem Teharje in videl umirati našo mladost s pesmijo in smehom na ustnah. To bi rad svetu povedal!" mi je dejal in po odlomkih sodeč, kar nam je že povedal (zdaj literarno boljše, zdaj slabše) bo njegova izpoved tudi literarno močna, ne samo dokumentarna.

Tudi pesnik Igor, Ljubljčan (A d o l f Š k r j a n e c je doživel podobno usodo, ki ga je zanesla iz gimnazije v domobranstvo, kjer je prvič začel pisati in objavljati pesmi in prozo v reviji Slovensko do-

mobranstvo in po raznih internih listih. Po begu na Koroško je šel še dalje do Strasbourga s ciljem Paris, pa se je od tam vrnil s titovci proti Jugoslaviji nazaj ter v Spittallu izstopil in se uvrstil med taboriščne emigrante. Zdaj je akademik v Buenos Airesu in eden glavnih pesnikov argentinske emigracije, sodelujoč pri vseh listih in revijah. Njegova rahla lirika prehaja iz revolucionarne zanesenosti v tiho pesem, v impresijo ter vidno zori zbirki, ki ga bo šele pokazala v pravi obliki.

Prav tako je akademik **Albin Magister, ml.**, vrnjenec iz Vetrinja, ki pa je ušel iz ikofijskih zavodov v svoji rodni vasi in se vključil v emigracijo. Zelo redko nastopi kot pesnik, toda objavljene pesmi so vse močne

in pričajo o pesniku osebnosti (glej pesmi v Zbornikih-Koledarjih Svobodne Slovenije pod imenom Črtomir).

Prav tako je močan pesnik **Valiant (Šušteršič Mirko)**, ki je začel pisati že med vojno, in so budile pozornost njegove pesmi v Slovenskem domobranstvu. Toda močne lirske podobe je dal v taboriščni dobi, pa tudi pozneje z redkimi pe-

smimi v slovenskih revijah v Argentini in Zbornikih-Koledarjih Svobodne Slovenije. Škoda, da se večkrat ne oglašča.

Izrazito plod taboriščne literarne vzpodbudnosti pa je Prekmurec **Ljuzze Novak**, ki ni "obremenjen" z nobeno literarno preteklostjo ne iz predvojnega časa, niti medvojnega. Pero mu je začelo pisati šele v koroške taboriščne liste in v Koroško Kroniko s spominom na melanholične prekmurske jagne-

di itd., podobno kakor je začenjal Miško Kranjec. Zato tudi nima v spominu in doživetju ne zmag in ne porazov in ne vojne, temveč mu odpira svoje strani šele življenje v Argentini, kakor ga gleda v svoji okolici: stik s staro prekmursko emigracijo in z novo, kateri pripada sam. In iz tega medsebojnega občevanja se mu odpirajo izrazito tukajšnje in sodobne snovi (podobno tako, kot sem doživel jaz isto v svojem Črnem Kamnitniku). Poleg nekaterih slabših stvari (v prejšnjih Zbornikih-Koledarjih Svobodne Slovenije), je v zborniku Nmač čez izaro podal močno podobo tega sveta, morda doslej najboljšo, kateri se približujejo (a je ne dosega) črtici v Meddoblju in v pričujočem Zborniku-Koledarju.

Posebnost argentinske literarne udejstvalnosti pa je razmeroma veliko število duhovniških pisateljev. Ponavlja se tu tradicija Pomladnih glasov in prvotnega Doma in sveta. Nekateri pišejo iz notranje nuje umetnika, drugi iz potreb dušebrižništva, pa ne slabo. Med njimi je največji talent najmlajši med njimi **Branko Rozman**, ki kot **Janko** piše izredno ljubke impresionistične pesmi v stilu najboljših Sardenkovih. Tudi njegova proza je dobra, dasi že izhaja v zadnjem času bolj kot iz notranje oglašnosti iz dušebrižniške nuje (Dnevnik Baragov).

Iz te piše **Janez Kalan**, najstarejši med njimi, pa najbolj popularen, saj že dolgo vrsto let piše v Duhovno življenje kratke zgodbe iz loških hribov, torej iz istega sveta, kakor ga je na podoben način obdeloval Ple-

— 242 —

stenjak. Škoda, da je omejen na skrajno ozek prostor in se ne more razmahniti, kajti marsikatera zanimiva in sočno podana snov bi terjala novelistične obdelave.

Slove n s k i
Piere L'Ermite
bi lahko postal
Janko Mernik,
kakor je poka-
zal z nekateri-
mi svojimi ob-
javljenimi spi-
si. Oglasil se
je le nekajkrat
z motivi iz do-
movine in la-
škega begun-
stva.

Ivana Ogrina,
župnika v Luja-
nu v prov. San
Luisu, odlikuje-
jo v njegovih
spisih izredno
živi opisi ar-
gentinske pamp-
pe.

Ogrinu soro-
den je dr. Fr.
Kladnik, ki živi
sedaj v USA.
Tudi on se je
pokazil kot iz-
redno dober opazovalec argentinskega pamp-
skega okolja. — Posebnost med njimi pa
predstavlja Ivan Hribar s svojimi duše-
brižniškimi doživljaji v pastirstvu v koro-
ških ponemčenih hribih (Duhovno življenje).

Pesnik Gregor
Mali, znan reli-
giozni pesnik že
v domovini, je
doma v Znoj-
ljah pri Kamni-
ku. V izseljen-
stvu sodeluje
predvsem kot
mladinski pe-
snik v Duhov-
nem življenju in
Božjih stezicah.

Izven teh
skupin pa sto-
ji samородni
teatrski talent
**Marijan Wil-
lempart**, ki se
je vse doslej
tako doma kot
v tujini uveljav-
ljal kot teater-
ski tehnik, kot
igralce in reži-
ser * ljubljans-
skega šentja-
kobskega odra,

taboričnih odrov in buenosaireških (IDNAVE,
GONGA, itd.), pa je zdaj (septembra 1954) na-
stopil s prvo svojo izvirno igro **Zadnji krajec**,
ki je doživela velik uspeh tudi kot leposlovno
delo. Poleg Napada, Krsta pri Savici, Države
med gorami, Svitanja, Kaplana Klemena ter
marijanskih severnoameriških misterijev ter
Baragovih odrskih prireditev, je **Zadnji krajec**
velika pridobitev emigracijske dramske umet-
nosti tudi po svoji izraziti begunski snovi. Ta
Willempartov prvenec je sicer tehnično zgled-
na ibsenovka, slogovno gotovo ne izredno de-
lo, toda, kot odrska stvar je uspela in kaže v
svojem avtorju močnega dramatika, o kate-
rem smo prepričani, da je šele stopil na pot,
ki še ni končana.

Taka bi bila nekako podoba piščočih oseb v
Argentinski emigraciji. Morda sem pozabil še
enega ali drugega. Tako se v Slovenski besedi
uveljavlja s pesnimi Jošt. Tako sem v
Muenchenski Sloveniji bral svoj čas zelo moč-
ne pesmi neznanega pesnika... itd. itd., toda
v glavnem bi bil pregled popoln.

Kako pa je s pisanjem literarnih stvari v
Avstraliji in po drugih kontinentih, ne vem,
razen v Indiji, kjer moram imenovati že stare-
ga dominsvetovca p. Cukale-ta, ki je od tam
priobčil tri lepe pesmi v Marijino slavo v eni
zadnjih številčk Slovenskih misijonov. Iz Afri-
ke, iz Avstralije nimam poročil, dasi vem, da
v Avstraliji izhaja tudi tiskani slovenski list
Misli. Iz vseh teh krajev bi prosil dopolnil, da
se zbere gradivo za poznejšo čim popolnejšo
podobo piščočje emigracije.

Posebno besedo moramo posvetiti raznim li-
terarnim prevajalcem. Tako je pod France
Kremžar prevel Merschove Ribiče, Erjavec
zbirko francoskih katoliških pisateljev Fran-
coska z diamantinim srcem, pokojni župnik

Lovšin nekaj del iz francoščine in kastiljščine ter nemščine, Debeljak v prozi dva Wastova romana, reprezentativni ep Hernandezza Martin Fierro, več argentinske lirike itd. Potokar nekaj drobiža iz angleščine itd. itd.

Emigracija je izdala v USA znamenito knjigo, kakršne Slovenci doma nismo imeli: popolno zbirko Psalmov-cerkvenih himn, ki jih je nanovo iz originala prepesnil Joža Vovk in izdal v Celovcu v lepi brevirski obliki. Posebno psalmi zajamejo s svojo poezijo, dočim pa so cerkvene himne bile vedno trd oreh vseh prevajalcev (v celoti jih je prevel Silvin Sardenko in so bile v njegovi zapuščini).

Prav tako moramo imenovati tudi tiste, ki iz slovenščine prevajajo v tuje jezike, in tu na prvem mestu dr. F. Kolednika s svojim svetovnim uspehom Jurčičevega Kozjaka, ki je po njegovi zaslugi izšel že v več desetero tujih jezikov, on je priredil tudi Finžgarja in zdaj Terčeljeve Voznike, te zadnje so prevedli njegovi prijatelji tudi v kasteljanščino. Prevajal je v kasteljanščino tudi pok. Lovšin in razvil veliko delavnost v informativnem smislu. Veliko so v tej pogledu storili akademiki v Madridu, ki so preveli nekaj Cankarja, pa tudi dali pobudo za prevod slovenske lirike (antologije) in slovenske religiozne lirike (gdč. Castro) itd.

ZAKLJUČNE BESEDE

Kakšna je bodočnost slovenske emigracijske literature?

Po vseh teh označbah in po izmenjavi misli s pisatelji moram reči, da bo bodočnost odvisna od občinstva, v koliko bo podpiralo njihovo delo.

Če samo malo pogledamo v delavnice teh pisateljev, vidimo, da kljub neugodnim razmeram, v katere so postavljeni (večinoma vsi ročni delavci, razen duhovnikov seveda), ne prestando snujejo in oblikujejo svoje misli ter hočejo dati izraza naši begunski stvarnosti, naši preteklosti, pa tudi naši soudeležbi v svetovni sodobnosti. Obrnil sem se na nekatere izmed tu omenjenih in sem zvedel o mnogih, pa tudi sam videl, kaj pripravljajo in na čem dela njihova misel:

Proza:

Beličič pripravlja izdalo novih črtic; Kocipru, Krivcu in Šulinovemu Binetu se nabirajo emigrantske črtice v nove zbirke, prav tako tudi že Novaku in Debeljaku (Črni Kamnitnik). Mavser piše roman s problemom zakona in lo-

čitve v slovensko-ameriški družini, torej sodobni motiv iz USA, poleg črtic, ki bi jih že zdravnej rad videl zbrane v novopek. Kramole ima pripravljeno zbirko svojih Pravljič in novel iz kanadskega življenja, fr. Bazilij povest za mladino Pravljičar. Krivec povest iz časa ptujskega šolanja in iz Haloz; Kociper in Potokar roman iz naših revolucijskih dni... Korošec roman iz "življenja" Prvega bataljona... Turnšek pripravlja povesti za tržakokoroški trg... Hribar zbirko svojih koroških duhovniških "dogododivčin" itd. In ob teh pišejo staronaseljenci z nekomunistično ideologijo n. pr. Jontez roman o Emerju in na Koroškem Polanšek povest z Obirja...

Poezija:

O Kalinu Jeremiju vem, da ima napisani dve zbirki iz Italije (Displaced Persons, Na pragu zahoda), ene s poti (Čez ocean), dve iz Argentine (Vetrinjski trospev in Turjaški labod) poleg Danteja in Hernandezza in drugih zbirk prevodov svetovnih klasikov (Puskina, Krasilskega, Hore, Cida itd.) Zbirkam zore Janko, Igor, Kos in Jakopič, drugi Vodeb, mladinsko zbirko ima Kunčič, izbor Budnik... Zbrana ostalina Novačana in drugih... Preglja. Drame piše Vombergar in napisal jo je — Willempart... in v načrtu jo snuje Korošec in Turnšek (Samo) in gotovo še kdo...

Po vsem tem sodeč emigrantska ustvarjalnost še ne izumira, izumira morda pripravljeno emigracije podpreti to delavnost in plačevati svoj kulturni davek, da se razvije naša književnost, da cvete, da živi v svobodi.

Doma molče o našem delu. In doma molče tudi literarni ustvarjalci.

Po zadnji statistiki, kakor jo iz ljubljanskih časopisov navaja Meddobje, ni v letu 1953 izšlo v domovini — nobeno novo izvirno slovenlitterarno delo... zato ker iziti ni smelo, ker ni porojeno iz predpisanega duha.

Zato ustvarjajmo mi iz svobode in s časom evropske sodobnosti, ustvarjajmo to, česar doma ne morejo in ne smejo... Na emigracijo pade dolžnost ohranjanja sodobnega ustvarjajočega duha za vse slovenstvo, tudi za tisto, ki je doma in ne more priti do izraza. Ali se zavedamo teh dolžnosti, ki jih imata emigracijski pisatelj in emigracija kot celota do naroda? Slovenska kulturna aktivnost se je preselila na ramena emigracije, in to moramo nositi in ne je vreči na tla.

Loma Negra, 3. septembra 1954.

Nova ureditev dušnega pastirstva med slovenskimi izseljenci

Jože Jurak, r. 26. XII. 1920 v Dol. Lendavi. Gimnazija v Novem mestu, teol. študije v Ljubljani. Posvečen 11. VI. 1944. Do 1945 kaplan v Šmihelu pri Novem mestu. V begunstvu živel v Italiji. V Argentino prispel 1948. Do 1951 v dušnem pastirstvu v Chivilcoyu v prov. Buenos Aires, od tedaj dalje deluje v dušnem pastirstvu za Slovence v Buenos Airesu. Urednik verske revije "Duhovno življenje". Na osnovi papeške enciklike "Exul familia" imenovan za namestnika direktorja slov. dušnih pastirjev v Argentini.

stvu v Chivilcoyu v prov. Buenos Aires, od tedaj dalje deluje v dušnem pastirstvu za Slovence v Buenos Airesu. Urednik verske revije "Duhovno življenje". Na osnovi papeške enciklike "Exul familia" imenovan za namestnika direktorja slov. dušnih pastirjev v Argentini.

V 20. stoletju, že pred prvo svetovno vojno, pa potem med obema spopadoma in po drugi vojni še posebej, je postalo pereze za kat. Cerkev vprašanje: Kako obvarovati pred dušnim propadom ogromne mase izseljencev, ki so zapustile iz gospodarskih ali idejnih razlogov svojo zemljo in si poiskale novih možnosti za življenje v deželah preko morja. Jasnó je, da Cerkev kot skrbna duhovna mati ni mogla ostati mirna ob pojavu razkristjanjenja, kateremu je velika večina izseljencev hitro zapadla, ker jim je manjkalo duhovne oskrbe. Tako je prišlo do nove papeške okrožnice, posvečene izseljenskemu vprašanju, ki jo je sv. Oče Pij XII podpisal na praznik Vezi Apostola sv. Petra, 1. avgusta 1952 v Castell Gandolfo in ki nosi naslov: Exul Familia, kar bi po naše pomenilo "Begunska družina". Ta konstitucija, ki daje nove smernice za dušno pastirstvo med izseljenskimi narodnostnimi skupinami, je znamenit dokument, ki se bo s častjo omenjal v cerkveni zgodovini, za nas izseljence pa ima tudi velik praktičen pomen.

Predno pa spregovorimo o novi ureditvi dušnega pastirstva med slovenskimi izseljenci, se mi zdi primerno, da na kratko prikažemo, ko-

liko se je do te okrožnice moglo storiti v duhovnem oziru za Slovence, raztresene po vsem širnem svetu.

NEKAJ ZGODOVINE

V Francijo so naši ljudje hodili zlasti na delo v rudokopih. Zanje so priložnostno skrbeli duhovniki, ki so v Parizu študirali. Eden izmed njih je bil n. pr. dr. Ivan Ahčín, sedaj profesor slovenskega semenišča v Adroque, Argentina. Od časa do časa so prišli k Slovencem v Franciji duhovniki iz domovine, kot Franc Gornik, danes župnik na Bledu ter Anton Švelc, trenutno župnik pri Sv. Lenartu nad Škofjo Loko. Ogromno delo sta izvršila msgr. Valentin Zupančič, ki je bil doma spiritual in uršulinskem samostanu v Ljubljani ter msgr. Stanko Grims, kaplan iz št. Ruperta. Ta dva sta se za stalno naselila med Slovenci v Franciji. Msgr. Grims je sicer malo pred drugo svetovno vojno prišel v Slovenijo z namenom, da se posveti izseljenski organizaciji Rafaelova družba, a je doživel grozo komunistične revolucije in se l. 1945 spet vrnil v Francijo.

V Nemčijo je večkrat za krajšo dobo zahajal prelat Janez Kalan. Na krajši obisk sta med Slovence v Nemčiji prišla ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič in nekaj let za njim (l. 1934) mariborski škof dr. Ivan Jože Tomažič, ki je pripeljal v božjepotno svetišče Kevelaer nad 1500 slovenskih rojakov. Zelo veliko dobręga v verskem in socialnem pogledu je storil tudi dr. Alojzij Kuhar, ko je vršil v Parizu službo izseljenskega komisarja. Že dolga leta pa očetovsko skrbi za Slovence na Westfalskem duhovni svetnik T. Tensundern, Nemce po rodu, a Slovenec po srcu, ki zelo dobro obvlada naš jezik.

Na Holandskem je dolga leta neumorno deloval med Slovenci franciškanski pater Teotim, ki se je tudi lepo naučil slovenskega jezika in storil neizmerno dobrega za naš tamošnji življelj. Leta 1952 je prenehalo biti njegovo blagó srce.

V Egiptu in Sv. Deželi sta duhovno skrbela

za slovenske služkinje v glavnem iz slovenskega Primorja, frančiškanska patra Čadež in Jozafat Ambrožič; zadnji je še danes v Egiptu.

V Združenih Državah Severne Amerike so skrbeli za slovenske izseljence duhovniki po slovenskih narodnih župnijah ali pa duhovniki drugih slovanskih narodnosti. Važno versko-narodno delo so opravili in ga še opravljajo slovenski frančiškani iz Lemonta. Prav tako bo ostalo vedno tesno povezano ime patra Kazimirja Zakrajška OFM z delom za versko ohranitev slovenskih izseljencev.

V Argentini je prvi začel skrbeti za Slovence hrvatski frančiškan p. Leonard Rusković, ki je prišel mednje l. 1928. Nekaj let nato jih je za pol leta obiskal duhovni svetnik Janez Merkun, tedaj župnik na Homecu pri Kamniku. Prvi stalni izseljenski duhovnik za Argentino pa je postal Jože Kastelic, kaplan na Jesenicah, po njegovi tragični smrti pa Janez Hladnik, ki je bil doma kaplan v Metliki in pred odhodom v Argentino kaplan slovenske kolonije v Zagrebu. Priložnostno je delal za Slovence leta 1953 umrlj salezijanski misijonar Ludvik Pernišek.

V Uruguayu skrbi od časa svojega prihoda za tamošnje Slovence primorski rojak David Doktorič.

NOVA DOBA

Masovni umik protikomunističnih Slovencev spomladi leta 1945 iz domovine v tuji svet je povzročil med drugim tudi reorganizacijo dušnega pastirstva med slovenskimi izseljenci.

Najprej je bilo treba urediti dušno pastirstvo po begunskih taboriščih. V Avstriji je imel vrhovno vodstvo papežev delegat msgr. dr. Jože Jagodić, za Italijo je pa l. 1945 imenoval škof dr. Rožman kot svojega delegata prof. Antona Oreharja.

Leta 1948 se je začela emigracija naših ljudi v posamezne evropske ali prekomorske države, zlasti v obe Ameriki in Avstralijo.

Tekom časa se je položaj povsod tam, kjer je kaj več Slovencev kolikor toliko uredil, najprej dejansko, nato pravno, a nazadnje ne povsod enako zadovoljivo. Zanimivo je, da v Argentini po objavljenju okrožnice Exul Familia na dejanskem stanju, ki je nastalo tekom zadnjih let po zaslugi požrtvovalnega dela slovenskih izseljenskih dušnih pastirjev, skoraj ni bilo treba kaj spremeniti. Okrožnica Exul Familia je le pravno potrdila to, kar je bilo ustaljeno.

STANJE PO ZADNJI OKROŽNICI

Okrožnica Exul Familia priporoča krajevnim škofom, naj tudi v bodoče radi dovoljujejo jezikovne in narodnostne župnije, kjer je pač to mogoče. Ker pa marsikje ni dovolj ljudi iste narodnosti toliko skupaj naseljenih, da bi tvorile lastno župnijo, novi naseljenci pa le potrebujejo duhovnika svoje krvi, ki bi zanje skrbel v duhovnem oziru, naj se po besedah okrožnice v takih krajih imenujejo takozvani izseljenski misijonarji ali kaplani. Te nastavi sveta stolica po izseljenskih dušnopastirskih postojankah. Krajevni škofje morajo te misijonarje sprejeti in jim dati oblast za izvrševanje dušnega pastirstva pri izseljencih. Določiti morajo misijonarju cerkev ali kapelo, v kateri opravlja božjo službo za svoje izseljence in vrši dušnopastirske posle. Delo teh izseljenskih duhovnikov vodi in nadzira narodni direktor, ki ga postavlja konzistorialna kongregacija. Ta direktor omenjeni kongregaciji od časa do časa poroča o svojem delu in delu njemu podrejenih misijonarjev. Da more uspešno poznati in voditi versko življenje svoje narodnostne skupine v smislu določb Exul Familia, sprejema redna poročila posameznih misijonarjev — dušnih pastirjev. Te dušne pastirje imenujejo krajevni škofje na predlog narodnega direktorja. Ta tudi vzdržuje zvezo med škofi in njemu podrejenimi dušnimi pastirji in jim posreduje navodila, ki jih krajevni škofje dajejo narodnim direktorjem v svrhu čim bolj uspešnega dušnega pastirstva med izseljenci v posameznih škofijah.

KAKO JE UREJENO DUŠNO PASTIRSTVO V ARGENTINI

Dne 5. decembra 1953 je kardinal Piazza kot tajnik konzistorialne kongregacije imenoval za direktorja slovenskih dušnih pastirjev (misijonarjev) g. Antona Oreharja, ki je dejansko že od leta 1948 vršil posle narodnega direktorja s tem, da je dosegel pri argentinskih škofih, zlasti v Buenos Airesu, La Plati in Mendozi, potrjenje nekaterih slovenskih duhovnikov, ki so delovali na argentinskih farih z močnimi slovenskimi skupinami, za slovenske dušne pastirje. Tako so se tekom let ustvarila slovenska dušnopastirska središča v Buenos Airesu — Capital in v Velikem Buenos Airesu (škofija La Plata) — Ramos Mejía, San Justo, Lanús, San Martín, Florida, dalje izven Buenos Airesa v Mar del Plata in Miramaru ter v Mendozi in Cordobi.

Pod vodstvo narodnega direktorja v Argentini spada delovanje vseh verskih organizacij, ki delujejo med člani slovenske skupnosti v Argentini. Katoliške organizacije so mu pa podrejene toliko, kolikor more Cerkev odločiti o njih v smislu določb cerkvenoga prava v stvareh vere, pravosti in cerkvene discipline.

Da ostane slovenski kler v Argentini tesno medsebojno povezan in enoten in da postane dušno pastirsko delo čim bolj uspešno, sklicuje direktor na posvet dušne pastirje, in, kadar smatra za potrebno, tudi ostale slovenske duhovnike.

Slovenski narodni direktor ima veliko pomoč v slovenskih verskih organizacijah (Katoliška akcija, Misijonski krožki, Marijina kongregacija). Zelo so koristne tudi katoliške organizacije, zlasti mladinske: Slovenska fantovska zveza in Slovenska dekliška organizacija. Mogočna opora slovenskemu dušnemu pastirstvu v Argentini so tudi verski listi: Duhovno življenje z otroško prilogo Božje stezice, Katoliški misijoni in za versko socialni apostolat Družabna pravda.

Tudi krščanska dobrotelost spada v delokrog narodnega direktorja. V Argentini jo opravlja ali zgolj po cerkvenih organizacijah (Vincencijeva konferenca) ali pa tudi po civilnih.

Slovenski narodni direktor v Argentini sprejema navodila za verski apostolat od posebnega odbora argentinskih škofov za izseljence, katerega tajnik je istočasno generalni direktor vseh narodnih direktorjev v državi. Za socialno udejstvovanje med izseljenci daje še posebej navodila Mednarodni katoliški odbor za izseljenstvo, ki ima svoje podružnice povsod tam, kjer živijo izseljenci. Predsednik argentinske podružnice tega Mednarodnega odbora je tajnik že zgoraj omenjene komisije škofov v Argentini, stalni člani pa so direktorji posameznih narodnostnih skupin. Narodni direktorji morejo po potrebi v svoji skupnosti organizirati posebno sekcijo tega odbora za izvrševanje nalog v smislu ciljev Mednarodnega katoliškega odbora za izseljenstvo ali pa prevzeti k sodelovanju že kak obstoječ organizem s podrobnimi nameni.

DUŠNO PASTIRSTVO DRUGOD PO SVETU

Edina nova, v smislu okrožnice Exul Familia ustanovljena slovenska narodnostna župnija na vsem svetu je danes župnija Marije

Pomagaj v Torontu v Kanadi. Leta 1949 je v Kanadi začel za Slovence z dušnim pastirstvom lazarist dr. Jakob Kolarič CM, katere mu sta pomagala dr. M. Pajk in Anton Vukšinič. Kasneje je prišel na pomoč še iz Kitajske pregnani misijonar Janez Kopač CM. Lazarista Kolarič in Kopač sta danes župnik in kaplan gori omenjene nove slovenske župnije. Na

Anton Orehar, direktor slov. dušnih pastirjev v Argentini

zapadu Kanade v mestu Vancouver skuša organizirati narodnostno župnijo med tamošnjimi Slovenci in Hrvati Martin Turk, ki je l. 1952 prišel tja iz Čila. Veliko misijonari med Slovenci v Kanadi in USA bivši kitajski misijonar Karel Wolbang CM.

V Združenih Državah Severne Amerike je ostal položaj nespremenjen. Zgolj Slovincem se posveča edinole škof dr. Greorij Rožman, ki neutrudno misijonari od kraja do kraja in pogosto obiše tudi Slovence v Kanadi. Dušno pastirsko je za novo naseljene Slovence poskrbljeno v že obstoječih slovenskih župnijah.

V Avstraliji sta polagala temelje za dušno pastirstvo med slovenskimi naseljenci frančiškana Beno Korbič in Klavdij Okorn. Njiju je zamenjal p. Rudolf Pifko OFM, ki so ga pregnali komunisti iz Kitajske. Patra Korbič in Okorn stase po prihodu patra Pifka vrnila v USA. Urejenega dušnega pastirstva v

Avstraliji zaradi zelo razpršenih Slovencev do sedaj ni bilo mogoče ustvariti.

Izven Argentine je v Južni Ameriki duhovno poskrbljeno v omejenem obsegu le v Čilu. Tam opravlja slovensko dušno pastirstvo v glavnem mestu in okolici, kolikor mu to služba dopušča, dr. Anton Trdan. V ostalih državah Južne Amerike pa slovenski rojaki zaenkrat še nimajo te sreče, da bi se zanje moglo organizirati dušnopastirsko delo.

EVROPA

Francija. — Z odlokom koncilске kongregacije z dne 6. aprila 1954 je bila v Parizu ustanovljena posebna Slovenska katoliška misija, katere rektor je Nace Čretnik, ki je obe-

Nace Čretnik, rektor Slov. kat. misije in ravnatelj dušnopastirskega dela med jug. izseljenci v Franciji.

nem bil imenovan za ravnatelja celotnega dušnopastirskega dela med vsemi jugoslovanskimi izseljenci v Franciji. Pisarno Jugoslovanske katoliške misije v Merlebachu vodi msgr. Stanko Grims, medtem ko delovno področje msgra. Valentina Zupančiča obsega vso severno Francijo.

Belgija. — Po zadnji svetovni vojni sta prišla tja Zdravko Reven in za njim Vinko Žakelj. Ob urejanju dušnega pastirstva sta prejela imenovanje, ki je bilo izdano v konzistorialni kongregaciji 14. aprila 1954, da sta imenovana

Zdravko Reven Vinko Žakelj
izseljenska misijonarja med slovenskimi in hrvatskimi verniki v Belgiji

in postavljena do konca 1956 za "izseljenska misijonarja, ki po navodilih Exul Familiae pod jurisdikcijo krajevnega ordinarija skrbita za dušni blagor slovenskih in hrvatskih vernikov na belgijskem ozemlju."

V Holandiji je do zadnjega časa vršil službo slovenskega dušnega pastirja Nande Babnik.

V Italiji sta obiskovala Slovence po taboriščih dr. Pavle Robič in Anton Iskra, ki sta oba dobila dekret za slovenskega misijonarja v smislu okrožnice Exul Familia. V Rimu sta izvršila lepo dušno pastirsko delo, tesno povezano s socialno aktivnostjo, sedaj že pokojni p. dr. Hugo Bren OFM in generalni asistent jezuitskega reda za slovanske narode p. dr. Anton Prešern DJ, kot uradnika pri Asistenza Pontificia pa p. Jakob Žibert DJ in salezijanec dr. Matija Šaruga. Na Goriškem in Primorskem stori veliko dobrega misijonar Jože Vidmar, ki je že tudi večkrat obiskal svoje rojake v Belgiji in na Holandskem.

Za slovenske akademike v Španiji sta spočetka skrbela lazarista dr. Jakob Kolarič CM in Janez Petek CM ter duhovnika Alojzij Breznik in Stanko Jazbec, priložnostno pa tudi ostali v Španijo došli slovenski duhovniki.

V Anglijo je odšel iz Italije z bivšimi slovenskimi vojaki župnik Ignacij Kunstelj, ki še danes bdi nad verskim življenjem tamkaj žuvečih Slovencev.

V Nemčiji pastirujeta Franc Šeškar in Peter Roblek.

V Avstriji dušno pastirstvo v smislu okrožnice Exul Familia še ni urejeno. Pred izidom okrožnice je bil vrhovni dušni pastir za Slovence msgr. dr. Jože Jagodić z dvema zastopnikoma: Janez Hafner za Gradec in prof. Pavel Slapar za Celovec. V taborišču Spittal vrši dušno pastirstvo po smrti župnika Mihe Burje župnik Anton Miklavčič.

SLOVENCİ PO SVETU

PEREZ

SLOVENSKA SKUPNOST V TORONTU

Kdor tam daleč o nas kaj sliši ali kdor nas bolj od blizu opazuje, bi skoraj solzo potočil nad našo "skupnostjo". Vendar pa skupnosti ustvarjati ni tako lahko. Kjer skupnost čuva jo zastražene meje, kjer jo veže jezik in jo napajajo narodni običaji, kjer jo izpuhneva domača zemlja in jo blagoslavlja skupna vera, tam je skupnost na večstoletnem izročilu naslonjena in je ni mogoča kar čez noč raztrgati. Mi, ki smo se v Torontu in okoli njega naselili, smo pa prinesli s seboj samo bolečino in notranji čut, ki je klical po skupnosti. Večinoma smo bili mladi, bogati sicer na trpljenju preteklih let, a revni na izkušnjah, kako iz nič graditi novo skupnost, v novi deželi, kjer je kruha in svobode v izobilju. Poleg tega v novi domovini nismo našli nobenih osnov kake slovenske skupnosti. Zato je razumljivo, da ni bilo vedno jasno, kaj naj bo vsebina te skupnosti: Ali župnija ali samo družabno-kulturna povezanost? Kaj naj bo središče naše skupnosti; ali cerkev z dvorano ali samo nekak slovenski dom? Tej nejasnosti se je pridružila še različnost osebnih okusov in različnost osebnih ter skupinskih stremeljenj. Tako je bilo res dolgo časa kazno, da je solza nad tako skupnostjo upravičena.

Danes so razmere že mnogo bolj razveseljive. Pojmi se jasne. Vrednotenje potreb se pravilno razvršča in delovne sile se razporejajo.

Večina Slovencev je uverjena, da nam vsaj malo more nadomestiti domovino samo slovenska župnija z lastno cerkvijo in dvorano. Torej skupnost, ki ji bo Marija Pomagaj kot Mati kraljevala. Že v lanskem Koledarju je bilo zapisano, da smo župnijo dobili in napravili vse potrebne korake za zidanje cerkve in dvorane. Naj sledi kratek opis poti, ki pelje do cilja, ki je: lastna slovenska cerkev.

LASTNA SLOVENSKA CERKEV

21. nov. 1953. je torontski nadškof kardinal McGuigan dovolil podpisati pogodbo za gradnjo cerkve. Dovoljenje se je nanašalo samo na dvorano pod cerkvijo. Koncem novembra je

bila pogodba podpisana s slovenskim stavbenikom Mr. F. Stojcem. Z delom je začel v začetku decembra. Proračun za dvorano je znašal \$ 37.876 in bi po pogodbi morala biti končana do 14. marca 1954. Da se to ni zgodilo so v veliki meri zakrivile neugodne vremenske razmere v zimskih mesecih.

Dovoljenja za zidanje celotne cerkve torej še ni bilo, ker je manjkalo denarja še za kritje stroškov za dvorano. Da ne bi bilo treba dvorane začasno pokrivati in čakati na dovoljenje za nadaljevanje cerkve, zato je cerkveni odbor šel na delo, da preskrbi novih sredstev v fond za zidavo. Organiziral je kampanjo od 7. do 21. februarja, ki je prinesla \$ 8095. Odločil se je tudi za srečolov, ki je v USA in Kanadi zelo priljubljen način zbiranja denarnih sredstev za vzvišene namene. Nabavil je tri dobitke (avto-1954, TV, hladilnik). Srečk je bilo razprodanih 26,810 in so prinesle \$ 5.232 čistega dobička. Slovincem pri tem zrebanju sreča ni bila naklonjena. Dalje smo se Slovenci udeležili tudi škofijske kampanje in smo med seboj nabrali \$ 2200. Škofiji smo poslali \$ 200, drugo je kardinal velikodušno prepustil našemu fondu. Poleg teh dohodkov pa prihajajo iz bližnjih in daljnjih krajev Kanade in USA manjše vsote, ki jih pošiljajo Mariji vdana in hvaležna srca.

Po teh uspešnih kampanjah je kardinal 24. marca t. l. dovolil tudi zidanje cerkve. Ko to pišemo — koncem avgusta — cerkev pokriva jo. Živimo v velikem upanju, da jo bomo mogli še pred zaključkom Marijinega leta posvetiti.

Kakršna bo naša cerkev? Dvorana pod cerkvijo bo imela prostora za 500 sedežev. Imela bo galerijo, pod katero bo kuhinja in še ena soba. Nad odrom bosta tudi dve sobi za igralce. V cerkvi nad dvorano pa bo prostora za 430 sedežev. Imela bo kor, pod njim pa bo župnijska pisarna in soba za jokajoče otroke. Cerkev bo zgrajena v glavnih linijah modernega gotskega sloga in bo imela tri oltarje. Glavni bo posvečen Mariji Pomagaj, stranska pa Srcu Jezusovemu in Sv. Jožefu.

Postavljanje ogrodja za slovensko cerkev
v Torontu sredi julija 1954

NAŠ NADPASTIR MED NAMI

Škof dr. Gregorij Rožman je gotovo največji dobrotvornik slovenske župnije in Marijine cerkve. Ne samo zato, ker je za cerkev daroval že blizu \$ 600, ampak tudi zaradi njegovega pastirovanja. Kadarkoli ga je g. župnik povabil, naj pride med nas, se je vabilu vedno odzval. Za Vse svete leta 1953. je Misijonski krožek priredil "Baragovo tridnevnic" v spomin stoletnice Baragovega škofovskega posvečenja. Vse pobožnosti tridnevnice je vodil g. škof, ki je zadnji dan tudi blagoslovil Baragov doprni kip, delo akad. kiparja g. F. Goršeta. Tridnevnic je zaključil s svojim govorom, v katerem je prikazal Barago kot škofa.

V postnem času leta 1954. je bil prevzvišeni zopet med nami. V duhovni obnovi, ki jo je vodil v tednu med tiho in cvetno nedeljo, nas je pripravil na Veliko noč. Na cvetno nedeljo je slovesno sprejel stare in nove člane v društvo N.I.J. in blagoslovil novi društveni prapor. Tudi velik teden je še ostal v Torontu, obiskoval je bolnike, spovedoval, pridigal na veliki petek, blagoslavljal živila na veliko soboto in z nami zapeel veselo Alelujo na Veliko noč.

Pravtako je naše vsakoletno romanje v Midland letos ponovno vodil naš prevzvišeni. Romanje je bilo v nedeljo 20. junija. Naslednji nedeljo pa je bil pod njegovim vodstvom prirejen Baragov dan, ki ga je organiziral Misijonski krožek. Ob tej priliki je M. K. škofu tudi čestital za njegov 25 letni jubilej. Z Baragovim dnem je bilo tudi združeno prvo obhajilo, ko

je šest slovenskih deklic iz rok slovenskega škofa prvič prejelo Angelski kruh.

Od 30. jul. do 2. avg. je 33 žena in deklet imelo zaprte duhovne vaje, ki jih je zopet vodil škof, prav tako za fante in može od 3. do 6. sept.

Cerkev zidamo v tem Marijinem letu, naš škof dr. Gregorij Rožman pa prihaja med nas in gradi v nas božje kraljestvo, da dozidana cerkev ne bi ostala prazna.

ŠE NEKAJ PRIREDITEV NAŠE ŽUPNIJE

Marijino leto smo začeli s tridnevnic, ki jo je od 4. do 6. dec. 1953. imel misijonar Rev. K. Volbank. Kmalu v začetku 1954. je bil ustanovljen župnijski odbor za proslavo Marijinega leta. Izvolili so ga predstavniki verskih organizacij: društva N.I.J., KA. in Marijine kongregacije za dekleta. Odbor izdaja vsake 14 dni svoje informativno glasilo. Organiziral je proslavo dela na praznik sv. Jožefa in skupinsko obiskovanje Marijinih cerkva na dan Marijinega Oznanenja. Za 15. avgust je pripravil veliko marijansko romanje za Slovence k Mariji Milosti v Marylake, Ont. To romanje je bilo res mogočna in obenem pristrčna manifestacija slovenske vdanosti Brezmadežni. Vodil ga je g. župnik Rev. dr. J. Kolarič.

Naj omenim še ene zaprte duhovne vaje pod vodstvom Rev. K. Volbanka v Manreci od 23. do 25. julija za može in fante. Organizacijo vseh duhovnih vaj je župnik poveril KA.

V veselje našim otrokom in njihovim staršem je tudi zadnje leto društvo N.I.J. priredilo Miklavžev večer. Isto društvo je za 4. april 1954. povabilo iz Clevelanda Mr. Jožeta Grdino, ki je kazal slike obredov velikega tedna v Jeruzalemu, ki jih je sam osebno posnel. Obenem je v filmu pokazal tudi 14 postaj križevega pota, ki jih je za slovensko cerkev izdelal g. Gorše.

SLOVENSKA ŠOLA

Slovenska šola je pod vodstvom Rev. J. Kopača nadaljevala svoje delo. Imela je tri razrede, ki so imeli pouk v soboto dop., popoldne in v nedeljo. Kot učne moči so nastopale: gospodični Bastič Marica, Mehle Štefka ga. Čuježeva in g. S. Pleško. 23. maja so otroci slopsodični Bastič Marica, Mehle Štefka, ga. Čuevske šole pripravili "molitveni dan za otrobe"; 9. maja t. l. pa so nastopili na proslavi

Romanje Kanadskih Slovencev pod vodstvom škofa dr. Rožmana v Midland 20. junija 1954

Materinskega dne ki je bil pod okriljem deklishe M. K.

S. K. A. S.

Potreba po posebni organizaciji za slovenske katoliške izobražence se je pokazala tudi med nami. V oktobru 1953. so bila poslana vabila slovenskim izobražencem v Torontu in v južnem Ontariju. Ustanovni občni zbor je bil sklican za 18. okt. Pristopilo 41% povabljenih, ki so izvolili tričlanski odbor, ki mu predseduje Mr. ing. dr. W. Bratina. Društvo je do sedaj priredilo uspelo proslavo **Tomaževaga dne** 7. marca in še štiri mesečne sestanke. Majski sestanek je bil posvečen problemom, na katere naleti izobražencev v tujini. Na junijskem so udeleženci razpravljali o reševanju ideoloških problemov. V juliju je bil povabljeni predavatelj podpredsednik Newman Cluba, ki je prikazal položaj in delo kanadskih katoliških izobražencev. Na septemberskem sestanku pa smo se pogovarjali o pravilih, o značaju, namenu in nalogah SKAS-a.

"CARITAS"

Tiho, skromno, vendar vztrajno in požrtvovalno deluje med nami dobrodelno društvo "Caritas". Prispevke zbira in razdeljuje pomoč bolnim in potrebnim rojakom v Kanadi in po evropskih taboriščih. Poleg tombole v letu 1953. je bila njena lepo uspela prireditev 30. maja l. l., ko se je z **žalno proslavo** spomnila vseh slovenskih vojnih žrtev. Čisti dobiček proslave je bil namenjen vojnim invalidom.

K. A.

Tudi delovanje K. A. je bilo v preteklem delovnem letu precej opazno. Za začetek dela ja bilo 7. sept. 1953. postavljeno **zborovanje**, na katerem so odborniki v svojih programskih govorih obrazložili smer svojemu udejstvovanju. Drugo **zborovanje** pa je bilo v zvezi s sprejemom novih članov v KA. Sprejel jih je prevzvišeni dr. Gregorij Rožman, ki je bil tudi na prvem zborovanju.

V dneh 2. in 3. januara 1954 je KA za izobražence pod imenom "katoliški dijaki" organi-

zirala studijski tečaj. Podoben tečaj je bil tudi 12. in 13. junija 1954. Na obeh so predavali nečlani KA gg. dr. R. Čuječ, Rev. M. Renner, prof. dr. Mantuani in A. Ambrožič.

SLOVENSKI DRAMATSKI KROZEK

Proti koncu leta 1953. je bil v Torontu ustanovljen "Slovenski dramski krožek". Ustanovitelji so mu dali nekako tale namen: "Gojiti materino besedo in ljubezen do nje, utrjevati zvestobo in ljubezen do duhovno zasužnjene domovine Slovenije in gojiti vse tiste kulturne vrline, ki človeka utrjujejo v dobrem in ga navajajo k Bogu.

S. D. K. nam je odigral: 27. dec. 1953, Charlesa Dickensa komedijo v treh dejanjih "Crček za pečjo", 31. jan. 1954, Karla Piškorkja veseloigro v 3. dejanjih "Upniki na plan" in 3. jun. l. l. Holiere-jevo "Namišljeni bolnik". Velik up. S. D. K. je nova dvorana, kjer bodo sodelujoči lažje razvili in pokazali vse lepe zmožnosti.

HRANILNICA IN POSOJILNICA DR. J. E. KREKA

Delo in razvoj te naše gospodarske ustanove je razviden iz sledečih podatkov:

Mesečni zaključek 30. junija 1953

Vloge članov	\$ 4.131.81
Posojila članom	„ 390.—
Število članov	„ 82.—
Število posojil	„ 1.—

Mesečni zaključek 30. junija 1954.

Vloge članov	\$ 3.3892.87
Posojila članom	„ 34.363.57
Število članov	„ 189.—
Število posojil	„ 52.—

"BOŽJA BESEDA"

Župnik Rev. dr. J. Kolarič izdaja mesečnik "Božja Beseda". List prinaša članke verske in bogoljubne vsebine ter novice iz slovenskih naselbin po Kanadi. Njegovi bralci so raztreseni po vsej širni Kanadi in tudi v USA jih nekaj. "Božja Beseda" bo kmalu zaključila svoj peti letnik. Štiri leta je izhajala kot razmnoženina, peti letnik pa je že tiskan. List se vedno bolj in bolj izpopolnjuje in ga rojaki radi beró.

KNIZNJICA

V lasti župnije deluje v Torontu tudi slovenska knjižnica, ki jo upravlja Marijina kon-

Otroci slovenske šole v Torontu s škofom dr. Rožmanom po prvem sv. obhajilu.

gregacija za dekleta. Število knjig se stalno veča, enako tudi število obiskovalcev, zlasti v zimskih mesecih.

Razvedrila pa niso nudili samo slovenska knjiga, časopis in izleti v naravo. Tudi za veselo stran človekove sprostitev je bilo poskrbljeno. Plese in kinopredstave so prirejali: cerkveni odbor, hranilnica in posojilnica ter SNZ. Slednja izdaja v Torontu tudi glasilo "Slovenska država".

V Torontu je dr. R. Čuješ vodil družboslovni gospodarski krožek, ki pa, žal, ni imel mnogo obiskovalcev. Krožek je zaključil svoje delo s spominsko proslavo obletnice izida papeških socialnih okrožnic.

UMETNOSTNA RAZSTAVA KIPARJA GORŠETA IN SLIKARJA KRAMOLCA

Velik kulturni dogodek ne samo za Slovence, ampak za vso torontsko kulturno javnost, je bila razstava umetniških del akademskega slikarja in kiparja Franceta Goršeta iz Clevelanda v USA in akademskega slikarja Božidarja M. Kramolca iz Toronta v Kanadi. Razstava je bila odprta od 18. septembra do 9. oktobra 1953 v galeriji Eglinton v Torontu.

Akad. kipar France Gorše je za to razstavo pripravil 22 svojih umetnin. Med njimi so bila nekaterega dela že razstavljeni v Clevelandu. Med temi je bilo 6 del, ki so namenjena za slovensko cerkev v Torontu. To so: Sv. Jožef, 4 postaje križevega pota (4., 8., 11. in 13.) in Križanje iz bakra. Dve deli, "Petelin" v lesu in "Jesen" sta bili tudi že na razstavi v Columbusu. Prvič je pa bilo na tej razstavi razstavljenih 5 del in sicer "Bolečina", "Spomin" iz rdeče žgane gline iz žgane gline, "Maska" in "Madona". Za svoje najboljšo delo je umetnik smatral "Slovenijo" (oreh).

Akademski slikar Božo Kramolec je bil na razstavi prav tako zastopan z 22 svojimi umetninami-monotipijami in linorezi. Umetnikovo razvojno pot so potrjevala njegova dela od leta 1951 do zadnjih časov. Največ umetnin je Kramolec poslal na razstavo iz leta 1954.

Razstava obeh slovenskih umetnikov, tako mojstra Franceta Goršeta, katerega umetnost ni dobila polnega priznanja samo med Slovenci, ampak tudi v velikih svetovnih umetniških središčih, kakor tudi mladega Božidarja Kramolca, je dosegla velik moralni uspeh.

Zanimanje zanjo je bilo splošno. Pri otvoritvi je bilo nad 300 ljudi. V vsem si jo je pa ogledalo v dveh tednih skoro dva tisoč ljudi. Oba

Franc Gorše in Božidar Kramolec na razstavi

umetnika sta 29. septembra 1953 priredila tudi za Slovence umetniško vodstvo po razstavi. Po Goršetovi razlagi je oba umetnika vodila narodno religiozna ideja za izbiro njihovih del za to razstavo. Ta ideja naj Slovence afirmira v velikem svetu. Narodno misel je predstavljala Goršetov kip "Slovenija", kip izrazite Slovenske, ki zre v daljo, čaka in prisluškuje utripom življenja njenih razkropljenih otrok. Tudi Kramolec je imel na razstavi med svojimi deli izredno lepo sliko Slovenske, ki je predstavljala to narodno idejo.

Kritika v torontskih listih je bila za oba slovenska umetnika ugodna, ljudje pa z razstavljenimi umetninami zelo zadovoljni.

Poročilo verjetno ni popolno, je pa suhoparno. Datumi, številke, prireditve, imena... Kdor pa ve, kakšen je v tujini boj za ustvaritev slovenske skupnosti in za podaljšanje njenega življenja, ta bo za temi suhoparnimi podatki lahko zaslutil množino dela, težo skrbi in žrtev, veličino idealizma, skratka, bujnost življenja, življenja, ki ga bolečina rodi in ga bolečina spremlja. Slovenski duh prežet z vero pradedov in hoteč ohraniti, pomnožiti in svetu pokazati svojo kulturno rast, je ustvarjal in še ohranja to življenje.

SLOVENCİ V VELIKI BRITANIJİ

Londonški predstavnik Visokega komisarja za begunce, ki po naročilu organizacije združenih narodov skuša lajšati položaj beguncev, ki jim iz tega ali onega razloga ni bilo mogoče, da bi se iz evropskih držav izselili v prekomorske države, je nekoč zastopnikom begunskih organizacij v Britaniji dejal, da povsem razume njihove želje po ohranitvi narodno-kulturnih tradicij med begunci. "Če begunci pozabijo na vrednote svojega naroda, od katerega jih je usoda odtrgala, poberejo najslabše, kar morejo najti na tujem", je zavrnil.

Slovenski begunci se vse od svojega prihoda v Britanijo te resnice zavedajo.

Za ohranitev teh vrednot med tukajšnjimi begunci gotovo največ stori slovenska "župnija" s slovenskim dušnim pastirjem. Ta župnija ni majhna, saj obsega vse področje Anglije, Walesa in Škotske, po katerem je razkropljenih nekaj stotin slovenskih naseljencev. G. župnik od časa do časa obišče svoje farane, zlasti pred Božičem in Veliko nočjo, da jim da priložnosti za spoved in da z njimi znova naveže osebne stike. V Londonu samem se slovenski farani iz mesta in bližnjih krajev zbirajo vsako nedeljo v mesecu k večernicam, katerim sledi redni mesečni sestanki, ki jih organizira Slovensko društvo v sodelovanju z župnijo.

Poleg osebnih obiskov je najmočnejša vez med župnijo in raztreseno čredo doslej bilo župnikovo mesečno "Pismo", ki ga je prejemal vsak Slovenec, za katerega je bilo mogoče izvedeti naslov. V preteklem letu je "Pismo" žal prenehalo izhajati. Nadomestila ga je "Naša Luč", ki jo izdajajo in tiskajo v Celovcu za vse slovenske izseljence v državah zapadne Evrope. List objavlja poročila o našem življenju v Britaniji in tako utrjuje medsebojne vezi, ki so v vedni nevarnosti, da se pretrgajo.

Župnija si je letos v Londonu v neki slovenski hiši dobila svojo lastno sobo, kamor je g. župnik prenesel podobo Marije Pomagaj in kjer so se londonski Slovenci, zlasti pa dekleta iz Slovenske Benečije v maju dvakrat na teden zbirali k majskim pobožnostim. Tudi sedaj se tam Slovenci še vedno radi zbirajo ob prostem času.

Vsem našim potrebam pa skromna sobica v Londonu ne more ustreči. Zato se je še lan-

ske leto pojavila misel o nakupu lastne hiše s kapelo, društvenimi prostori in morebitnimi stanovanji. Zbirka prispevkov za ta namen je že v teku in je že rodila nekaj sadov, s katerimi so postavljeni prvi temelji Slovenskega doma. Upamo, da bo ob letu zbirka toliko uspela, da bo mogoče misliti na dokončni korak.

Za župnijo najvažnejša ustanova, ki skuša reševati, kar se v tujem morju rešiti da, je Slovensko društvo, ki ves čas svojega obstoja deluje v najlepšem soglasju s slovensko župnijo in njenim dušnim pastirjem. Žal je društvo v letošnjem letu zaradi posebnih razmer moglo svoje delo uspešno opravljati samo v Londonu in njegovi bližnji okolici. Skupaj z župnijo je priredilo 12 mesečnih sestankov, na katerih je gledališka družina nekajkrat uspešno nastopila, zlasti na januarskem sestanku, ko je igrala "Cvrčka za pečjo". Društvo je svojim članom priredilo prijeten Miklavžev večer, misijonski krožek posebno misijonsko akademijo, junija pa je društvo z lepo akademijo počastilo spomin padlih komunističnih borcev.

S sredstvi, ki jih ima na razpolago, je društvo skušalo lajšati položaj obolelih članov in v ta namen izplačalo nekaj podpor. Največja težava v tem oziru so kar številni primeri duševnih bolezni. Z begunskimi organizacijami drugih narodnosti je društvo opozarjalo oblasti na to boleče vprašanje in predlagalo primerne ukrepe, vendar se zadeva še ni premaknila z mrtve točke. Društvo je ves čas svojega obstoja navezovalo stike z begunskimi in britanskimi organizacijami in pri raznih akcijah nastopalo ter s tem uveljavljalo slovensko ime.

Poleg Slovenskega društva deluje v Veliki Britaniji Slovenska pravda, ki skuša med svojimi člani vzbujati zanimanje za kulturna in politična vprašanja, javnost pa obveščevati o razmerah, v katerih živi narod doma. Svoje nazore je Slovenska pravda izražala predvsem v Klicu Triglava, ki je sedaj edini slovenski list, ki izhaja v Britaniji.

Veliko slabost kažejo slovenski begunci v Veliki Britaniji s pomanjkanjem smisla za slovensko begunsko knjigo in časopis. Sloven-

sko društvo je v tej smeri skušalo vzgajati svoje članstvo, pa je doseglo le skromne uspehe. Še največ uspeha je imelo z Mohorjevimi knjigami, ki so še vedno priljubljene in Mohorjeva družba uživa med begunci še star sloves.

S slovensko skupino je v Britanijo prišlo tudi nekaj akademikov in mlajših izobražencev, ki ob svojem prihodu skorajda niso mogli misliti na nadaljevanje ali izpolnitev svojih študij. Kljub temu je nekaterim le uspelo, da so našli možnosti in sredstva za izpolnitev svojih želja, pri čemer je nekarim pomagala zlasti svojevrstna ureditev londonske univerze, ki pozna tudi takozvane zunanje študente. Ti se bavijo s svojimi rednimi zaposlitvami, študirajo sami ali v večernih šolah in prihajajo na univerzo polagati izpite. Tako je doslej v Britaniji sami končalo ali izpopolnilo svoje študije 5 študentov, dva sta pa kmalu po prihodu v Britanijo odšla na Irsko, kjer sta mogla dokončati svoje študije. V Britaniji sta ekonomsko fakulteto dovršila gospod in gospa Lavrenčič, filozofsko fakulteto gg. Potokar in Hrvat, poseben 14. mesečni akademski tečaj iz dietetike pa je dovršila ga. dr. B. Sekolec. Na Irskem je medicinske študije končal dr. Jančar, tehniko pa g. M. Eržen. Nekaj študentov je študira. Omeniti moramo še dve Slovenki, ki sta končali sestrsko šolo, med njima gđc. Skrbčevo ki je pri prvem in končnem izpitu kot najboljša gojenka prejela zlato kolajno.

Z gospodarskimi osamosvojitvami se slo-

ski naseljenci v Britaniji ne moremo pohvaliti. Menda prav vsi so zaposleni v raznih službah predvsem v tekstilni industriji, premogovnikih in poljedelstvu. Le majhno število izobražencev se je prerinilo do nemanualnih zaposlitev. Na splošno pa moramo reči, da žive slovenski naseljenci v dokaj ugodnih gmotnih razmerah, kar potrjujejo vedno novi nakupi hiš. Kar lepo število družin in skupin fantov že ima lastne domove. Če Britanije ne bodo zadele kake gospodarske težave, se bo število slovenskih domov gotovo povečalo.

V Britanijo so v letih 1947 in 48 prišli samo fantje in dekleta, družine so odhajale drugam. Skrbi za mladi rod v prvih časih zato ni bilo. Z ustanavljanjem družin in v zadnjem času s priseljevanjem družinskih članov iz domovine, pa se pojavilo tudi vprašanje, kako v mladem rodu vzbujati in ohranjati ljubezen do jezika, zemlje in naroda, iz katerega je izšel. Zaradi raztresenosti družin po vsej Britaniji nedeljske šole ne morejo biti rešitev. Poletna šola, v katero bi se zbrali slovenski otroci iz vse Britanije bo edini izhod. Taka šola pa bo mogoča samo, če si bodo naseljenci lahko ustvarili svoj Slovenski dom v Londonu. Če ga bodo prihodnje leto res dobili, bo mogoče rešiti vprašanje narodne vzgoje tukajšnjih slovenskih otrok. In poročila o življenju slovenskih naseljencev v Veliki Britaniji bodo v prihodnjih Zbornikih-Koledarjih bogatejša in seveda razveseljivejša. Pravo življenje se bo moglo razvijati samo v lastnem domu.

SLOVENCİ V FRANCIJI

Leto nje poročilo o življenju Slovencev v Franciji ne more iti preko veličastnega slavlja ob priliki obiska kardinala Piazza, tajnika Konzistorialne kongregacije, ki je leta 1953. na jesen prišel v Pariz, da na licu mesta preuči potrebe in položaj kat. izseljencev. Skupaj z drugimi narodi — 18 po številu — so Slovenci v Franciji priredili cerkveno pobožnost v cerkvi na Montmartru, katero je vodil kardinal Piazza, pri njej pa so imeli kratke nagovore verski predstavniki vseh narodnosti. Za Slovence je govoril Nace Čretnik. Kardinal Piazza se je ob koncu slovesnosti še posebej pomudil med Slovenci ter obujal spomine na prelepi kongres Kristusa Kralja v Ljubljani leta 1939. Slovenci in Hrvatje skupno so papeževe-

mu predstavniku izročili lep spomin, ki ga je izdelal Jurček Meublart.

Ta dan pa so Slovenci priredili še vrsto drugih nastopov: pri skupni maši v cerkvi sv. Severina je prepeval slovenski zbor izseljencev iz Bruay-a v Pas-de-Calais pod vodstvom pevodnje Franca Pera in isti zbor je na povabilo pariške radijske postaje podal francoskim poslušalcem nekaj naših najlepših pesmi. Oddajo je vodil urednik slovenskih programov pariškega radia Hrvoj Maister. Probleme slovenskih izseljencev v Franciji je pri tej oddaji prikazal Martin Gregorčič.

Da pa slovenski obiskovalci cerkvene pobožnosti na Montmartru ne bi bili prikrajšani, je isti pevski zbor tudi njim pripravil prijeten

Romanje Slovencev v Franciji v Habsterdick 1. maja 1954. V sredini Msgr. Rupp, generalni vikar pariške nadškofije, levo Msgr. Valentin Zupančič, desno Msgr. Stanko Grims ter Nace Čretnik, ravnatelj dušnopastirskega dela med slovenskimi izseljenci

večer slovenske pesmi, nad katerim so bili navzoči francoski povabljeni očarani.

1. maja 1954 pa so Slovenci ob francosko-nemški meji, kakor sploh iz vse vzhodne in severne Francije pokazali, da so tudi v tujini ohranili eno najlepših naših lastnosti — ljubezen do Marije. Ta dan so se namreč že v zgodnjih jutranjih urah zbrali pred cerkvijo v Habsterdicku, kjer je lep oltar z brezjansko Marijo privabil številno kopico avtobusov, s katerimi so se pripeljali slovenski romarji. Prišli so izseljenci iz Merlebacha, iz Aumetza in Algrange, iz Tucquegnieux z Jankovičem na čelu, prišli iz Creutzwalda in iz oddaljenega Pas-de-Calais, iz Sallaumines pod vodstvom msgr. Zupančiča, prišli celo iz Nancyja ter tako z "domačini" iz Stiring-Wendela in Habsterdicka napolnili skoro do zadnjega kotička tamošnje cerkev.

Cerkvena slovesnost, katero je vodil gen. vikar pariške nadškofije in ravnatelj celotnega dušnopastirskega dela med vsemi izseljenci v Franciji msgr. Rupp, se je začela s sv. mašo, katero je daroval msgr. Zupančič. Pridigal je Nace Čretnik, rektor slovenske katoliške misije v Franciji in vrhovni ravnatelj celotnega dušnopastirskega dela med vsemi jugoslovanskimi izseljenci v Franciji. Med sv. mašo je prepeval pevski zbor Slomšek iz Merlebacha pod vodstvom izkušenega in požrtvovalnega pevovodje Emila Šinkovca. Popoldne so se Slovenci ponovno zbrali v cerkvi, kjer je najprej govoril msgr. Rupp, nato pa so bile pete litanije. Po končani slovesnosti v cerkvi so se Slovenci zbrali v dvorani Zipp, kjer je celotni kulturno-prosvetni večer vodil Kosec Franc namesto obolelega Franca Ribiča. Večer je bil namenjen proslavi godu dušnega pastirja msgr. Stanka Grimsa, ki kljub obole-

losti junaško in požrtvovalno opravlja svoje delo. Na večeru so nastopile slovenske skupine iz Habsterdicka, Stiring-Wendla, Merlebacha, Freyminga, Creutzwalda, Sallauminesa — vsi z lepimi pesmimi in recitacijami. Pozdravni nagovor je imel Jankovič, zaključnega pa Nace Čretnik in msgr. Grims Stanko, čigar besede so se globoko v srce vtisnile vsem navzočim.

Da je večer tako lepo uspel, je predvsem, zasluga požrtvovalnih pevskih zborov, zlasti pa vseh pevovodij, ki so neutrudni v svojih naporih ne samo za ohranitev slovenske pesmi med izseljenci, temveč tudi za njeno razširitev in za pridobitev novih prijateljev.

2. maja 1954 pa so se Slovenci zbrali v Merlebachu. Pri dopoldanski cerkveni slovesnosti je govoril o Marijinem letu msgr. Zupančič, popoldne pa so se predstavili igralci Društva sv. Barbare iz Sallauminesa z igro "Mlinar in njegova hči". Vse navzoče so presenetili li igralci ne samo s svojimi igralskimi sposobnostmi, ampak predvsem s svojo lepo slovensščino. Zraven je treba pomisliti, da mladi, ki so nastopili, niso hodili v nobeno slovensko šolo.

PAS-DE-CALAIS

Namen slovenskih društev na področju Pas-de-Calais je poleg dobrodelnosti tudi kulturno udejstvovanje. Vsako teh društev ima svoj dramski in pevski odsek. Na teh dveh sloni glavno kulturno delo med izseljenci, ki pa iz leta v leto postaja težje, kajti stari delovni člani odmirajo, stik z domovino ni več tisti kot pred leti in mladi se odtujujejo, iščeč razvedrila večinoma drugod.

V Lievin-Lens je bila 30. maja 1954 največja prireditve, ko je društvo sv. Barbare praznovalo 30 letnico obstoja. Poleg domačega društva so sodelovala vsa enaka slovenska društva v Pas-de-Calais. Domače društvo je nastopilo z igro Zaklad in s pevskimi točkami. Lep razvoj slovenske pesmi so pokazala pevska društva iz Bruay in Sallaumines-Mericourt.

Vsi slovenski izseljenci iz tega področja pa se vsako leto zberejo ob priliki romanja k Materi Božji na Lorette. Letos so se zbrali 15. avgusta in zastopane so bile vse slovenske kolonije.

V Sallaumines-Mericourt so poleg številne udeležbe ob 1. majski proslavi v Habsterdicku priredili zabaven večer s šaljivo igro in petjem. Pevski zbor sodeluje pri vsaki slovenski služ-

bi božji. Odlično pa je zbor sodeloval pri krščanski manifestaciji za mir, katero je priredilo več narodnosti.

Bruay-en-Artois vodi trenutno prvenstvo po številu prireditev, kajti nikjer ni bilo toliko nastopov in iger kakor prav tukaj, nikjer se petje ne goji s tolikšno vnemo kakor prav med Slovenci v Bruay. Priredili so med drugim prosvetni večer v proslavo dr. J. E. Kreka in podali njegovo igro Tri sestre. — Zbor je v zadnjem času pel dvakrat tudi na pariški radijski postaji.

Potrebno je predvsem poudariti, da je kulturno udejstvovanje možno samo tam, kjer Slovenci žive strnjeno naseljeni, zlasti Pas-de-Calais in Lorraine-Moselle, medtem ko je drugod neprimerno težje, ustvariti kakršno koli kulturno ognjišče. In prav tam, kjer ni strnjenega življa, bi bilo najbolj nujno, podvzeti vse v ohranitev naše krvi v Franciji. Poudariti pa je tudi treba, da res nesebično in požrtvoval-

Oltar Brezijanske Matere božje v cerkvi v Habsterdicku. Pred oltarjem slovenske zastave

no delujejo samo slovenski duhovniki, čeprav v težkih okoliščinah. Spričo zadržanja uradnih jugoslovanskih oblasti, ki iščejo v svojem delu med izseljenci samo političen kapital za svoje strankarske namene, postaja delo duhovnikov med izseljenci iz dneva v dan bolj potrebno in koristno, ako hočemo, da se Slovenci v Franciji čim dalj časa ohranijo.

Odkritje spominske plošče dr. Klementu Jugu

Skupina slovenskih gornikov v Bariločah v Argentini je dne 26. septembra 1954 odkrila spominsko ploščo znanemu slovenskemu plezalcu in ideologu društva slovenskih alpinistov "Skala" dr. Klementu Jugu ob tridesetletnici njegove tragične smrti v zahodnem delu Triglavske stene.

Spominsko ploščo so mu postavili in odkrili na vznožju "Slovenskega zvonika — Campanile Esloveno". Izdelal jo je kipar Hans Lauer. Na njej je naslednji napis: Grupo de Escaladores Eslovenos al Guía y Maestro Klement Jug — 1924-1954 — Slovenski planinci vodniku in učitelju Klementu Jugu 1924-1954.

Pri odkritju spominske plošče so sodelovali: Dr. Vojko Arko, Peter Strukelj, Vladimir Brezigar, Davorin Jereb, dr. Lojze Grzetič, Stane Golob, Ivan Arnšek, Joško Simčič, Milan Gođec, Blaž Razinger in France Jerman.

IZ KULTURNEGA ŽIVLJENJA SLOVENCEV V BS. AIRESU

LIKOVNA UMETNOST

Slikarica Bara Remec, ki je tudi zadnje poletje prebila v okolici Bariloč in deloma v Lomi Negri, je iz obeh krajev prinesla vrsto slik, risb in grafik. V Bariločah je poslikala skalo, v katero je nameščen slovenski planinski dom. Ob novem letu so izšli "Katoliški misijoni" z novim ovitkom, na katerem so se od številke do številke menjavali njeni izvirni linorezi v družbi z reprodukcijami Tršarjevih lesorezov iz starih misijonskih publikacij v domovini. Opremila je tudi Debeljakovo pesniško zbirko "Mariji" in izdelala platnice za novo revijo "Meddobje"; v prvi številki je bila serija reprodukcij njenih oljnatih slik. — Kipar Ahčin, ki pripravlja skupaj z Baro Remec razstavo za začetek prihodnje sezone, je stopil pred javnost samo s keramično plaketo "Begunci" na večeru Tineta Debeljaka, a s tem delom opozoril na izreden dvig svoje umetnosti v razdobju svojega navideznega "molka" zadnjih dveh let. — H. Gorazd je opremil "Duhovno

življenje" in ilustriral del "Mladega misijonarja".

Včasih veselo, včasih trpko je doživetje, ko najdeš slovenske umetnike na neslovenskih prireditvah. Tako je veselo doživetje, ko se srečaš s Kramolcem na razstavi religiozne umetnosti v oktobru 1954, tudi Lovro Janša na razstavi starejše avstrijske umetnosti te še razveseli, saj je bil nazadnje vendar tudi Avstrijec pred 150 leti; težje je bilo, ko so pri skioptični reviji koroške umetnosti prikazovali umetnine s slovenskega ozemlja kot nemško umetnost.

V tej pretekli sezoni se je pričelo v Buenos Airesu tudi sistematično razstavljanje slovenskih umetnin. Prva razstava je bila v aprilu ob prvem umetniškem večeru Slovenske kulturne akcije. Razstava je nosila naziv "Slovenska pokrajina". Dvajset pokrajinskih pejzažev iz Slovenije je pokazalo razvoj pokrajinskega

Del razstave slov. izseljenske grafike v Bs. Airesu. Na sliki je videti g. Marijana Marolta, organizatorja razstave.

slikarstva pri Slovencih od Jakopičevih početkov do slik, ki jih je napravila Bara Remec v l. 1945 na Koroškem in v Trstu. Videli smo še dela Jame, Jakca, Slapernika, Pavlovca, Miheliča, Perka in Debenjaka. Slike so posodili privatni lastniki in na ta način bo mogoče v bodočnosti prirediti še kakšno razstavo. — Od 3. do 5. septembra se je vršila razstava slovenske izseljenske grafike. Točno sedemdeset grafičnih listov in risb Franceta Goršeta, Alekse Ivanc, pokojnega Marijana Koritnika, Božidarja Kramolca in Bare Remec je lahko spoznal obiskovalec in si ustvaril kaj popolno predstavo o slovenski umetnosti v izseljenstvu. — Tretja razstava Slovenske kulturne akcije je pokazala 9 skulptur in 18 risb Ivana Meštrovića. Prireditelj je imela prvenstven namen zopet zblížiti naše rojake z vodilnim hrvatskim in svetovnim kiparjem, a je bila tudi sicer za Slovence pomembna: uveljavili so se s svojim umetniškim okusom pri ureditvi in razporedbi prostora pa umetnin, seznanili se z

odnosom med mojstrom in slovenstvom v prejšnjih časih in še posebej v sedanosti, v izseljenstvu. — Na Debeljakovem večeru 23. sept. je bila dvorana okrašena z 12 deli z grafične razstave, na filozofskem večeru 7. oktobra pa smo lahko videli lanskoletno Goršetovo razstavo v Clevelandu v Grdinovem filmu.

V juniju in juliju je razstavil svoje akvarele arh. Viktor Sulčič. Razstava je bila namenjena bolj argentinski javnosti, vendar jo je obiskalo tudi znatno število Slovencev, starih in novih naseljencev. — Prav ko pišem ta pregled, pa smo tik pred začetkom slikarske razstave Milana Volovška, ki jo pripravlja v galeriji Comte. Razstava bo pokazala 16 oljnatih slik: dve veliki kompoziciji iz domobranskih bojov in našega odhoda v tujino, vrsto prizorov iz slovenskega kmečkega in ribiškega življenja, krajine in tihožitje. Tudi ta razstava je namenjena splošnosti, toda po zanimanju, ki ga kažejo zanjo Slovenci, bo to velik dogodek zanje.

GLEDALIŠČE

Še v lanskim sezoni je bilo nekaj manjših oderskih nastopov. V San Fernandu so napravili pisateljevi ožji rojaki zelo prisrčno Pregljevo proslavo in izvajali poleg recitacij tudi dramatisiran prizor. Gojenci apostolske šole v Adroqueju so na koncu šolskega leta priredili poslovilno akademijo, na kateri so poleg burkastih študentovščin pokazali tudi resne recitacije in konec "Revizorja". V Lanusu so igrali otroci na slovenski narodni praznik, na Miklavževanjih pa na raznih krajih mesta in predmestij. Večja dramska stvaritev pa je bila Ivana Korošca oderska priredba Timmermansove "Flamske Marije", ki so jo igrali fantje in dekleta na praznik Brezmadežne.

V sezoni 1954 sem mogel najti naslednje mladinske oderske nastope: materinske proslave SDO v Ramosu, Lanusu (Mizeritova igrice), v Cordobi in Mendozi, Slomškova proslava v Ramosu, domobranski v Ramosu (Mizerit: Zvestoba domobranski ideji) in Lanusu (Mali: Slava našim mučencem). — Odrasli so odigrali nek prizor pri julijski prireditvi v Lanusu, kot nova oderska skupina pa Sanhuščani v septembru "Ulico št. 15".

Izmed starejših gledaliških družin je nastopil samo SOVA. V marcu je ponovil iz ene prejšnjih sezon Fodorjevo "Maturo", v avgustu pa na novo uprizoril "Vrnitev", ki jo je pisatelj Jože Vomberger nekoliko predelal.

V marcu ustanovljeni gledališki odsek Slovenske kulturne akcije ni igrala skupina, ampak ožji krog igralcev, režiserjev in teoretikov, ki hoče pospeševati in posredovati igralsko umetnost; njegovi člani so tudi izven Buenos Airesa. V argentinski prestolnici je organiziral dramski studio s teoretičnimi predavanji (izgovarjava, oderski jezik, zgodovina gledališča, umetnosti in gledališki slogi) in praktičnimi vajami, ki so se jih udeleževali tudi nečlani in potem nastopili na kulturnih večerih skupaj z drugimi igralci — gosti. Z recitacijami so nastopili na literarnem večeru izseljenskih pesnikov in pisateljev (Beličič, Novačan) v maju, na argentinskem (Debeljak, 5 argentinskih pesnikov), Novačanovem, Debeljakovem in primorskem (Srečko Kosovel, Pregelj) večeru. Na Novačanovem večeru so podali poleg drugih točk tudi sliki "Friderika Celjskega" v dveh prizorih, ko smo na prvem literarnem večeru že spoznali prolog k tej drami. — Oderske uprizoritve tega odseka so bile pa naslednje: na prvem umetniškem večeru v aprilu 2. dejanje Gheonovega misterija "Igralec in milost" in Geržiničeva kantata na Debeljakov tekst "Balada o materi", trije prizori iz Claudelovih dram (poleg nekaj recitacij) na večeru, ki je bil posvečen temu dramatikumu, Pregljev "Azazel" v prireditvi Marijana Willenparta in krstna predstava Willenpartove dra-

me "Zadnji krajec". Claudel, Geržiničeva kantata, Azazel in "Zadnji krajec" so doživeli ponovitve. Režirala sta ta dela Willenpart in Jeločnik.

Z recitacijami so se pečali tudi člani in članice SFZ in SDO.

Več dokumentarnih filmov, zlasti iz plāninskega sveta, je spet posnel France Jerman, ki je snemal tudi v argentinskem filmu podjet-

ja Fitz Roy "Canción de la Nieve". V tem filmu je uspešno nastopil kot smučar in igravec Dinko Bertoncelej. Tekst tega filma je bil precej šibek, v nepoznanju smuškega sveta so filmu nazadnje odrezali še najlepše naravne in športne prizore in se ni dolgo obdržal na sporedih, čeprav sta naša rojaka svoji nalogi odlično opravila.

M. M.

GLASBA

PEVSKI ZBORI V PRETEKLEM LETU

V Velikem Buenos Airesu je v slovenski skupnosti v preteklem letu delovalo 7 pevskih zborov. V naslednjem navajamo glavne nastope teh zborov.

Na prvem mestu je navesti reprezentativni zbor Gallus.

Ta zbor je 17. 1. proslavil petletnico svojega obstoja in podelil vsem članom, ki pri njem že ves čas sodelujejo, spominske diplome; 21. 2. in 28. 2. nastopil na radio Excelsior — oddaja sta ponovili postaji El Pueblo in Porteño; 16. 5. priredil koncert narodnih in ponarodnih, 1. 6. nastopil v teatru Smart; 6. 6. sodeloval na spominski proslavi žrtev revolucije; 4. 7. nastopil v okviru festivala Música Sacra; 5. 7. pri slovenski oddaji v Radio del Estado; moški zbor je 23. 8. nastopil v Teatro Nacional Ceravntes. Zbor, katerega vodi dr. Julij Savelli, je vse leto pel pri slovenski maši na Belgrano.

Cerkveni pevski zbor San Martin je prav tako slavil petletnico. Dirigira mu Boris Pavšer, organistka je Matilda Kogovšek. Poje stalno pri slovenski maši v San Martinu.

Cerkveni pevski zbor v Ramos Mejia je pod vodstvom pevovodje Gabrijela Čamernika nastopil 17. 1. skupno s pevsкими zbori iz San Martina, San Justa in Lanusa na romanju v San Antonio de Padua. 21. 3. je s koncertom cerkvenih pesmi proslavil svojo petletnico; 15. 8. pa nastopil pred argentinskim občinstvom z Marijinimi pesmimi.

Pevska družina v Slovenski vasi Lanus je sestavljena iz mešanega pevskega zbora ter moškega, ki ju vodi Mirko Špacapan, ter mladinskega, ki ga vodi Zdenka Virantova. Poleg rednega prepevanja pri slovenski nedeljski maši je zbor pripravil samostojen koncert, "zabavno urico", člani zbora pa so predvajali igro "Užitkarji".

Cerkveni pevski zbor San Justo je pod taktirko Jožeta Mariniča vse leto prepeval pri slovenski službi božji.

Slovenski pevski zbor Soča v San Fernando goji pod vodstvom pevovodje Jožeta Miheliča predvsem slovensko pesem. Javno je prvič nastopil na proslavi Pregljeve sedemdesetletnice. Zbor večinoma sestavljajo rojaki iz Slovenskega Primorja.

SLOVENSKI UMETNIKI

Imena slovenskih umetnikov srečujemo večkrat v izredno bogatem koncertnem življenju Buenos Airesa in beremo poročila o nastopih slovenskih izvajalcev. Ti nastopi slovenskih umetnikov presegajo sicer okvir slovenske izseljenske skupnosti, ker so vključeni v koncertno življenje velemesta; vendar je prav, da

navedemo nastope in uspehe tudi teh Slovencev.

Drago M. Šijanec deluje že nad 7 let v Eva Peron (biv. La Plata), glavnem mestu province Buenos Aires, kot dirigent titular Sinfoničnega orkestra državnega gledališča. "Teatro Argentino" je za Teatrom Colon v Buenos Airesu drugo največje gledališče Južne Ameri-

ke. Letos je imenovala Univerza La Plata, ki šteje 40.000 slušalcev, g. Šijanec za profesorja dirigenstva in mu poverila tudi stalno vodstvo sinfoničnega orkestra iste univerze. Stolica dirigenstva je prva in edina na kontinentu in jo je ustanovila univerza po učnem načrtu, ki ga je pripravil g. Šijanec sam. Novo-ustanovljeni Univerzitetni Sinfonični Orkester je uspešno nastopil na "Semana del Arte" (Teden umetnosti) od 3. do 10. oktobra, čigar glasbeni del je po nalogu univerze organiziral Šijanec, tukaj splošno znani "Maestro Drago". Razen tega je dirigiral serijo koncertov Državnega sinfoničnega orkestra v Buenos Airesu, katerih prvi — sinfonično zborovski — je bil posvečen J. S. Bachu (m. dr. Magnificat), poslednjega pa je posvetil Janačkovi 100-letnici ter Dvořakovi 50-letnici. Posebno pozornost je vzbudila Janačkova rapsodija Taras Bulba, kot prva izvedba v Južni Ameriki. Drago M. Šijanec je delegat Solnograškega Mozarteja za Južno Ameriko ter ustanovitelj Argentinskega Mozarteja (Mozarteum Argentino) v Buenos Airesu, danes že ugledna glasbene ustanove argentinskega glavnega mesta.

Gospa Franja Golobova zavzema nedvomno na koncertnem odru prvo mesto med altistkami v Buenos Airesu. Glasbena kritika poudarja njene svojstvene sposobnosti, močno razvijeno koncertno občinstvo pa jo visoko ceni.

V zadnji sezoni je gospa Golobova pela najprej na otvoritvenem koncertu Sociedad de Camara 23. aprila 1954. Izvajano je bilo prvič v Južni Ameriki delo Franka Martina "Le vin herbe". Dirigiral je dirigent Teatra Colon Roberto Kinsky.

Dne 6. maja 1954 je v Teatro Patagonia nastopila v Janačkovem "Diario de un desaparecido", ki je bil predvajan v organizaciji Collegium Musicum.

V ciklusu koncertov, katere je priredila Generalna direkcija za kulturo v ministrstvu za prosveto, je z Državnim sinfoničnim orkestrom nastopila na treh koncertih v Teatro Cervantes: V Bachovi Velikonočni kantati in oratoriju Magnificat 7. junija 1954 pod taktirko Marijana Draga. V Haendlovem oratoriju Mesias 9. avgusta pod vodstvom Ferrucia Calusia in 30. avgusta 1954 v kantati Sergija Prokofijeva: Aleksander Nevski, ki je bila prvič izvajana v Argentini. Dirigiral je Carlos Felix Cillario.

V radijskem prenosu tega koncerta je napovedovalec poudaril, da je gospa Golobova Slovenka, ki je končala glasbeni konservatorij v Ljubljani, katero je imenoval "znano glasbeno središče v tem delu Evrope". Nato je navajal, da je nadaljevala študij v Italiji ter prikazal poslušalcem umetniške uspehe gospe Golobove kot koncertne, operne in oratorijske pevke na raznih mednarodnih prireditvah v Evropi.

Na koncertih, ki jih organizira Wagneriana z velikim sinfoničnim orkestrom, solisti in zborom Wagneriane, je ga Golobova pela 19. in 20. julija v Bachovem Pasijonu sv. Janeza pod taktirko nemškega dirigenta Fritza Lehmana kot gosta, 27. in 28. septembra pa v Debussyjevem misteriju "Mučenje sv. Sebastijana" pod taktirko Lamberta Baldija.

Z orkestrom Radia del Estado in zborom Wagneriane je pela v Beethovnovi 9. sinfoniji 7. 9. in 10. oktobra v dvorani Presidente Peron pravne fakultete. Vse te tri koncerte je dirigiral nemški dirigent Dr. Heinz Unger kot gost, ki sicer stalno deluje v Torontu v Kanadi. Vsakemu teh koncertov je prisostvovalo nad 3000 ljudi.

Slovenski pevski zbor Gallus je pod vodstvom pevovodje dr. Julija Savellija dosegel tako kvaliteto višino, da je v pretekli sezoni ponovno častno nastopil pred argentinskim glasbenim občinstvom: Dne 21. in 28. februarja 1954 koncert slovenskih pesmi v Radio Excelsior. 1. junija 1954 v Teatro Smart zelo uspeli koncert v okviru ciklusa koncertov v organizaciji Glavne direkcije za kulturo v ministrstvu za prosveto. Na sporedu so bili: Gallus, Lajovic, Ravnik, Tomc, Šijanec, Geržinič, Marolt. 23. avgusta 1954 pa je moški zbor Gallusa z Državnim sinfoničnim orkestrom v Teatru Nacional Cervantes sodeloval pri izvedbi Schoenbergove skladbe "El sobreviviente de Varsovia".

Orkester Radio del Estado je v pretekli sezoni izvajal sledeče slovenske skladbe: Marjana Kozine Belokranjsko rapsodijo, Lucijana Marije Škrjanca Koncert za klavir in orkester, Cirila Krena Suito in Bravničarjevo skladbo Kralj Matjaž.

P. M.

Familien Ficko - fra Trieste til København

Anton Ficko, far til den 14-årige Marjetica, som er den eneste søster i familien. Hun er den eneste søster i familien. Hun er den eneste søster i familien. Hun er den eneste søster i familien.

Den 14-årige Marjetica, 17 år gamle Ludvík og 17-årige Zofija. De er søster og bror i familien. De er søster og bror i familien. De er søster og bror i familien.

Zofija Ficko, som er søster i familien. Hun er den eneste søster i familien. Hun er den eneste søster i familien. Hun er den eneste søster i familien.

Den 14-årige Marjetica, 17 år gamle Ludvík og 17-årige Zofija. De er søster og bror i familien. De er søster og bror i familien. De er søster og bror i familien.

Flyktninger i Norge

Opfølgende på flyktninger og søskestene som er i Norge. De er søster og bror i familien. De er søster og bror i familien. De er søster og bror i familien.

Slovinci na Norveškem

Slovenski begunci po II. svetovni vojni so došli zavetišče in nov dom tudi na Norveškem. Tja so prišli v glavnem begunci, ki so bolehalo za pljučno boleznijo. Kdor je preživel kako leto v taborišču in je imel od blizu priliko opazovali vso kramarsko politiko, katere predmet so bili številni begunci raznih evropskih narodov, ki so po krivdi zahodnih zaveznikov izgubili svojo svobodo in postali žrtve komunističnega nasilja, bo še bolj znal ceniti plemenito gesto norveške vlade, ki je sprejela na zdravljenje begunce-bolnike, katerih so se vsi drugi otepal.

Na Norveško so prihajali bolni slovenski begunci iz Italije, Avstrije in Nemčije. Kolikor je bilo mogoče ugotoviti, je vseh Slovencev danes na Norveškem 30-40.

Po prihodu na Norveško so vse najprej razmestili po sanatorijih, v katerih so ostali do ozdravitve, nato so pa dobili svojim sposobnostim primerne zaposlitve.

Kakor drugod, so se tudi tu slovenski ljudje že kar vživeli v norveške razmere. Domačini so dobri in imajo naše ljudi radi. Klima je ugodna. Poletje je lepo. Dnevi so dolgi in tudi ponoči ni teme. Zima je dolga in precej mrzla. Navadno imajo — 12 stopinj. Snega v izobilju. Lani je zadnji skopel žele maja meseca.

Za organizacijsko in kulturno življenje ni pogojev. Slovenski živelj na Norveškem je s slovensko skupnostjo v Argentini v stalni zvezi s "Slobodno Slovenijo", ki redno prihaja med nje.

Norveška ilustrirana revija "Aktuell z dne 28. junija 1952 je objavila celostransko poročilo s štirimi slikami slovenske begunske družine Ficko. Zgoraj levo: Anton Ficko pri delu v tovarni. Levo spodaj: Zofija Ficko skrbi za prijeten dom. Desno zgoraj: 14-letna Marjetica Ficko se pelje s kolesom po mleko. Desno spodaj: Ludvík, 17 letni sin družine Ficko, se je zatopil v šahovski problem.

V SPOMIN

Alojzij Vuga
Rojen 7. junija 1880 v Gorenjem polju (Anhovo ob Soči). Bil doma zidarski mojster in posestnik v Kojškem v Brdih. V Argentino prispel leta 1948. Umrli 16. avgusta 1953 v Lanusu.

Ignacij Jeriha
Rojen 29.7.1898 pri Devici Mariji v Polju. V Argentino prišel 1948. Živi v Ciudadeli in nazadnje v Ramos Mejia. Umrli 26. decembra 1954. Pokopan na pokopališču v Moronu.

GLAS IZ AMERIKE

Slovinci, ki smo se razli po širnem svetu in se nastanili v novih domovinah, se sedaj srečujemo v dogovorih in pogovorih, za kakršne nudi priliko Zbornik-Koledar in druge naše literarne ustanove. Res smo Slovenci lahko srečni, ker smo, čeprav majhen narod, vendar literarno tako odlično glasa, da se lahko kosamo z večjimi narodi: saj imamo v Clevelandu, kjer je sila narodov najjačja, kar dva časopisa dnevnika. In v Clevelandu je 26% takih iz zunanjih dežel in 41% v mestu rojenih, kot nam povedo statistike še iz leta 1914, ko smo prodajali prve "bonde". Cleveland je res "cosmopolitan" naselbina, kjer prihajajo tudi na vodilna mesta moči oseb iz vseh narodov.

Če omenim le naše narodno in versko gibanje v naši metropoli, ki jo štejemo za največjo slovensko naselbino na svetu — za Ljubljano največja, z nad 50.000 Slovenci, imamo tudi nekaj pokazati: tri velike slovenske fare s 13 duhovniki in še 2 mešani s slov. večino. In narodnih domov imamo 8, od teh nekatere tako velike, da dajemo v njih tudi opere. Pa finančno smo zastopani z lastnimi ustanovami: banka in posojilnica, kjer je nad 30 milijonov denarja v prometu slovenskih lastnikov.

Ti dve denarni ustanovi obstojata že nad 34 let. Bil sem pri zibeli obeh ustanov, ostal nato samo z banko, pri kateri sem od l. 1933., ko je bila reorganizirana, njen predsednik. Zato naj podam nekaj besed o njeni koristi za naš narod. Ima nad 1000 delničarjev in kot prava drž. banka ima kapitala 300.000 z veliko rezerve

vo in nad 6 mil. dolarjev. Začetnik in ustanovnik banke, ki se imenuje The North American Bank ali tudi Slovenska banka, je bil vzoren katoličan pokojni dr. James Seliškar, ki je zbral nekaj pionirjev v naselbini, ki so bili kakor stebri, na katere je bila zidana. In je uspela — do 6 milijonov, do časa "kraha" bank, ko je bilo 8000 bank zamrznjenih v Ameriki.

Banka ima sedaj še dve podružnici poleg glavnega urada, ki je na naslovu: 6131 St. Clair Ave. Domača banka v naselbini, kjer se nahaja nad 450 domačih trgovin, ni samo v korist vsemu narodu, marveč je tudi v ponos in v čast imenu naroda.

Naj priporočim to naše podjetje vsem rojakom kjerkoli: vsak narodno zaveden lahko z njo sodeluje in tako samega sebe in svoj narod podpira. Z banko se lahko sodeluje pismeno in to v slovenskem jeziku. Banka ima svoje vlagatelje širom drugih naselbin, celo tudi v stari domovini, in z vsemi vodimo poslovanje in finančne uredbe v našem jeziku. Prav zanesljivo se lahko obrnete na gornji naslov. Dobili boste odgovor in upam, da vam bo v čast poslovati z nami in z našim domačim finančnim podjetjem. Banka ima celo v Trstu zvezo s trg. posli. Plačuje pa na vloge po 2%, posojuje na hipoteke po 5% in na osebna posojila po 6% letno.

Rojaki širom Amerike! Štejmo si v čast, da imamo svoj denarni zavod! Zato priporočam vsem naš denarni zavod Slovensko banko ali The North American Bank Company.

Anton Grdina, predsednik.

GLAS TRGOVCA IZ SEVERNE AMERIKE

Ker mi je bila dana prilika za oglas in ker sem prepričan, da bo knjiga Zbornik-Koledar SVOBODNA SLOVENIJA zopet nekaj izrednega, sem se odzval vabilu in podajam nekaj besed, da tako pride med svet vsaj nekaj o življenju, ki smo ga na razne načine doživljali širom sveta.

Če gledam nazaj na 50 let našega trgovanja, lahko zapišem, kako smo si morali z vsemi težkočami pomagati naprej do obstanka. Že večkrat sem rekel in zapisal: kdor začne trgovino brez skušnje, glavno pa brez denarja, je podoben človeku, ki je padel v vodo — zdej pa plavaj ali pa utoni. In vendar smo Slovenci uspeli.

Poštenost naša in zadovoljnost z vsakim položajem prinašata uspeh in obstanek. Vljudnost, pridnost in požrtvovalnost so tista podlaga, na katero si naš rojak zida svojo trgovsko obrt. Ameriška trgovina je smisel le s kapitalom in sistemom. Mi Slovenci pa, navajeni živeti od poštenega dela, nismo začeli s kapitalom, ampak z dobro voljo med rojaki za njih vsakdanje potrebe. Razume se, da smo začeli z malim, in razume se tudi, da iz potrebe naroda, za narod in z narodom. Vsaj moje podjetje je bilo tako začeto in s takim namenom vodeno vsa leta od l. 1903 dalje — pred 50 leti.

Z naseljevanjem se je morala širiti tudi trgo-

vina, da so odjemalci dobili vsega modernega in pa — da niso šli k tujcu, ki je znal kot premeten trgovec nastaviti v izložbah tako vidno in lepo zamišljeno isto blago, kakršnega smo imeli mi domačini. In naši ljudje, ki niso poznali zvižac, so drugod plačali za isto blago več kot bi pri nas. Mi, domači trgovci pa smo morali zaradi takih "kompatitarjev" toliko bolj trdo delati in na vseh straneh hraniti, da smo vzdržali, dokler niso naši ljudje prišli do spoznanja, da je SVOJI K SVOJIM je najboljši.

Z množenjem družin so prihajale z njimi večje potrebe — in nastala je potreba po pogrebniku. In tudi večji prostori in modernejša naprave. In vse to gre naprej in sedaj se povečano silo in večjimi zahtevami naroda.

Če kdo misli, da imajo trgovci denar na ostaje, se moti. Od početka vseh 50 let in še danes plačujemo trgovci mnoge obresti, da vzdržujemo trgovinstvo v modernosti, časom primerno in v zadovoljstvo odjemalcev. Trgovec pa, ki pripada narodu in je iz naroda, je vedno vesel, ko vidi rojaka, da je prišel k njemu po stvari za dom in potrebe.

Slovenci — kjerkoli ste, podpirajte svoje

trgovine. S tem podpirate svoj narod in sebe. Trgovec bo in vas mora upoštevati — vsak čas in ob vsaki priliki vam bo ostal naklonjen.

V Clevelandu imamo 450 raznih domačih trg. podjetij. Saj nas je celo 5 pogrebnih zavodov. Imamo banko z nad 16 milijoni in hranilnico ne dosti manj. Imamo svoje zdravnike in odvetnike, mestne odbornike. In iz Clevelanda smo poslali v stolno mesto države Ohio celo guvernerja v osebi Frank J. Lauscheta. Že govore, da ta mož še lahko pride v U. S. Capitol. Mislite, ljudje božji, kaj vse zmoremo Slovenci! In veste zakaj? Zato, ker smo narod slovenski in veren narod, kateremu so povsod vrata odprta.

Naj še dodam o svojem trg. podjetju: kadar od koderkoli kdo pride v Cleveland in potrebuje v nakup kakšno hišno orodje pohištva, naj se oglasi pri nas. Kjerkoli vprašate za naše ime, boste dobili odgovor, da se na nas lahko zanesete. Vljudno boste postreženi. Če bi kdo zbolel, ga odpeljemo v bolnico, ako pa bi umrl, imamo na dveh krajih dostojne prostore za opremo pogreba. Pokličite na telefon He. 1-2088, ako pa hočete govoriti s starostjo Grdinom, se pa oglasite na 1053 E 62 Str.

Naročite si dnevnik!

V Clevelandu izhaja že nad 50 let slovenski list

"AMERIŠKA DOMOVINA"

V teh časih, ko se vrste svetovni dogodki tako naglo mimo nas, bi moral biti v vsaki slovenski hiši vsaj en SLOVENSKI DNEVNIK
Ako še niste naročeni na

"AMERIŠKO DOMOVINO"

nam sporočite in poslali vam jo bomo za en teden BREZPLAČNO na ogled. Izhaja vsak dan razen ob sobotah, nedeljah in postavnih praznikih.

"AMERIŠKA DOMOVINA"

je primeroma zelo poceni. Za vse leto stane samo \$10, za pol leta \$6, za četrt leta \$4. Izven Zed. držav \$12 na leto. Naročite si jo na ogled. Prepričani smo, da vam bo list ugajal.

AMERIŠKA DOMOVINA

6117 St. Clair Ave., Cleveland 3, Ohio

Slovenska Mlekarna v Clevelandu COVER DAIRY

Lastnik:

Josip Meglič in sinovi

1003 East 64th Street

Cleveland 3, Ohio

Razvažamo vse mlečne izdelke in mleko po slovenski naselbini, kakor tudi v Euclid, Collinwood in predmestje.

Ako želite vedno sveže mleko, kličite

EN - 1 - 4228

pa Vam bomo dostavljali mleko na dom.

Dvajsetletnica slovenske trgovine
OBLAK FURNITURE COMPANY
na 6612 St. Clair Avenue
v Clevelandu

Meseca avgusta 1954 je poteklo dvajset let odkar je g. Alojzij Oblak, po domače Iljev Lojze od Sv. Gregorija pri Velikih Laščah, odprl svojo

TRGOVINO S POHIŠTVOM

in sicer na 6303 Glass Avenue. V tej hiši je sedaj sedež katoliških vojnih veteranov.

Skromen je bil njegov začetek, a ker je bil pošten in dober gospodar, si je kaj kmalu pomogel. Spomladi leta 1937 se je preselil na 6612 St. Clair Avenue v lepo enonadstropno hišo, katero je leta 1947 kupil. Tu ima še sedaj svojo trgovino.

Za dvajsetletnico svojega trgovskega poslovanja je gospod Oblak svojo trgovino tako zunaj, kot znotraj prenovil, izpopolnil, da bo mogel še v večji meri postreči svojim številnim odjemalcem.

Kar je pa za odjemalca najbolj važno, je pa to, da je gospod Oblak nadvse pestrežljiv gospod, ki mu je za to, da svojim odjemalcem res postreže po njihovih željah in z najboljšim pohištvom.

Pri gospodu Oblaku lahko dobite pohištvo tudi na ugodne plačilne pogoje.

Dostavo kupljenega blaga opravi g. Oblak brezplačno.

Ob raznih razprodajah pa lahko še posebno ugodno kupite vse, kar potrebujete za opremo Vašega stanovanja.

Vsem Slovencem v Clevelandu toplo priporočamo, da nabavijo vse vrste pohištva in opreme za svoje stanovanje pri poštenem slovenskem podjetju

OBLAK FURNITURE COMPANY

6612 ST. CLAIR AVE. CLEVELAND 3, OHIO

Clevelandčan

Priporočamo

SLOVENSKO POTNIŠKO PISARNO

AVGUST KOLANDER

6479 St. Clair Avenue

Cleveland 3, Ohio

Velika zaloga in izbira domačega
in angleškega blaga

"TELINOVA"

Modno krojaštvo

Telič in Novak

Alvarado 875

Ramos Mejía

Janko Arnšek

Luis Pasteur 851

EVITA — VIRREYES

Vam izdelava

moške obleke in damske kostime

po najnovejših modelih

Lojze Erjavec

Fotograf

Sprejema naročila ob vsakem času
in za vsako priliko pride tudi
na dom.

Sprejema amaterska dela.

Alvarado 350

Ramos Mejía

T. E. 658-0827

Vsakovrstno prekajeno mesnino,
kranjske klobase, mesne konzerve,
vse vrste sirov, sveža jajca,
žganje in likerje

Vam nudi

**SLOVENSKA
DELIKATESNA TRGOVINA**

Stojnica 129

MERCADO VELEZ SANSFIELD

CALLE CHIVILCOY 37

višina Rivadavia 8351

Buenos Aires

T. T. 69-8389

BRIVNICA IN PARFUMERIJA

"LOS ALPES"

Ivan Žnidar

DRYSDALE 5614

(Naproti šole)

Carapachay

ZLATARNA in URARNA BOYU

Olazábal 2336

Tel. 76 - 9160

URE

ZLATNINA

SREBRNINA

NAKIT

VSA POPRAVILA IN PREDELAVE NAKITA TOČNO IN ZANESLJIVO

NAROČI,
BERI,
RAZMISLJAJ,
PRIPOROČAJ
REVIJO

DUHOVNO ŽIVLJENJE

Naroča in plača se:

Argentina: Dušnopastirska pisarna, Vic-
tor Martinez 50, Buenos Aires

Brazilija: Vinko Mirt, Caixa Postal 7058,
Sao Paulo, Brasil

U. S. A.: Slovenska pisarna, 6116 Glas
Ave., Cleveland 3, Ohio, U. S. A.

Kanada: France Turk, 263 Oakwood
Ave., Toronto, Ontario, Canada

Trst: Marijina družba, Via Risorta 3,
Trieste

Italija: Zora Piščanec, Riva Piazzutta 18,
Gorizia, Italia

Avstrija: Družba sv. Mohorja, Viktrin-
gerring 26, Klagenfurt

Avstralija: Fr. Rudolf Pivko, 45 Victo-
ria Street, Waverley, N. S. W.

STAVBENO IN POHISTVENO

MIZARSTVO

Carpintería Mecánica

DOCK SUD

Calle Sargento Ponce 1063

T. E. 22-3693

Dock Sud

Buenos Aires

Jože Rus

GRADBENI TEHNIK

NAČRTI IN ZIDAVA

Calle Molina 1114

T. E. 64-8169

Liniers

Buenos Aires

Pohištvo vsake vrste

masivno, furnirano v vseh vrstah le-
sa: oreh, mahagoni, javor, jesen,
hrast itd., pa tudi vsa druga, v mi-
zarsko stroko spadajoča dela, izvr-
šimo solidno in po zmernih cenah

CARPINTEROS UNIDOS

Calle Ayacucho 369

San Andrés, FCNGSM

Buenos Aires

DAMSKI ČESALNI SALON

IVAN

—

IVAN MUŠIČ

—

Guido 1534

Buenos Aires

Z izvrstno domačo hrano in izbrano
pijačo ter za zmerne cene
postreže

Bar in Restavracija

LJUBLJANA

||||

Godec in Šerjak

Avda. del Trabajo 5982
Buenos Aires

PREKAJENE MESNE IZDELKE,
IZVRSTNE KRAJSKE KLOBASE,
SPECERIJSKO BLAGO

Vam vedno sveže nudi

FIAMBRERIA

Vester in Maček

—

Mercado San Esteban
Rivadavia 11530 Liniers

**Gostilna
in pension**

I L I R I J A

•
LEP SENČNAT VRT
•

Brinšek Zorka in Ema Blejec

Alvarado 350

Ramos Mejía

T. E. 658-0827

**Splošna
automobilska
mehanična
delavnica**

"SAN ISIDRO"

Milan Krivec

Chacabuco 543/57

San Isidro

T. E. 743-1452

**Slovenska
strojna
delavnica
in livarna**

|||||
Božidar Seljak

|||||
Calle Del Paraíso 259

Santos Lugares, km. 9 T. E. 750-0504

KNJIGOVEZNICA

—
Herman Zupan
—

Avenida Juan Bautista Alberdi 3055

Buenos Aires

T. E. 69-4317

Želite

lepo

umetniško izdelano

fotografijo?

FOTO IVAN

Avenida Juan B. Albertdi 6931

Buenos Aires

Ob vsaki priliki

se

priporoča

FOTO OSKAR

Calle Belgrano 84/1 — San Martín

Buenos Aires

Strojna delavnica

"RUEDA"

Vam izdelava po načrtu in po ugodnih cenah kakršenkoli stroj. Popravlja avtomobilov in vseh vrst strojev izvrši hitro in točno. V lastni trgovini pa Vam nudi po ugodnih cenah vseh vrst, jeklo, železo, jeklene in železne vijake, jermenca in jermenice, strojna olja, karbid, orodje in sploh vse v metalurgično stroko spadajoče potrebščine.

Calle H. Almeyra 518 in 486

Villa Libertad (San Martín)

T. E. 750-1674

**O B L E K E P O M E R I
Z A D A M E I N G O S P O D E**

Krojačnica "Don Bosco"

ANTON BIDOVEC in H. TORCOLETTI

Calle Caupolicán 1278

Ramos Mejía

PRVOVRSTNO ŠPECERIJSKO BLAGO

Vam po dnevnih cenah nudi

Frančiška Hren

"Mercado Progreso"

Stojnica N° 6

Av. Rivadavia 5430 (Primera Junta)

Buenos Aires

Naša zahvala

Najiskrenejše izrekamo "Hvala lepa" vsem avtorjem v letošnjem Zborniku-Koledarju, prav tako pa akademski slikarici Bari Remec, ki je za naslovno stran priredila svoje izvirno delo iz Vetrinj leta 1945, g. Hotimirju Gorazdu, ki je opremil Mavserjevo in Lojzeta Novaka črtico, dr. Vojku Arku, ki je iz daljnih Bariloč bdel nad vsemi prispevki iz našega gorništvu, Slavku Batagelju in Adolfu Škerjancu, ki sta sodelovala pri popravljanju odtisov.

Zahvaljujemo se tudi vsem tistim neimenovanim prijateljem iz Anglije, Francije, Nemčije, Norveške, Italije, Španije, Belgije, Nizozemske, USA, Kanade, Avstralije, držav Južne Amerike, še posebej pa Slovencem pod Avstrijo in Italijo, ki so s svojimi prispevki, podatki in nasveti ves čas priprav za Zbornik Koledar polni idealizma sodelovali z uredništvom.

Vse sodelavce in sotrudnike naj družī zavest, da so odločilno pomagali pri ponovni afirmaciji svobodnega slovenskega tiska.

Vsem — Bog plačaj! — kajti delo pri kulturnih publikacijah v emigraciji se v denarju ne more nikdar plačati.

UREDNIKI ZBORNIKA-KOLEDARJA
SVOBODNE SLOVENIJE
ZA LETO 1955

Na slovenski narodni praznik
29. oktobra 1954

POPRAVKI

Prva številka označuje stran, druga številka stolpič, tretja številka pa vrsto, v katero je treba vnesti popravek:

			Namesto	Beri pravilno
7	2	4:	—	4 P Izidor
10	1	34:	25 N Pobink. —	25 N 17. Pobink. —
53	2	7:	izvotujenega	izvotlenega
125	1	29:	L. 1945	L. 1954
201	2	10:	Glavni (7.820 m)	Glavni vrh (7.820 m)

Tu so navedeni samo popravki napak, ki so potrebni za pravilno razumevanje besedila v člankih. Za vse druge napake v besedilu pa lepo prosimo bralce, da nam jih oprostijo, ker nobeden od tiskarniškega osebja, kjer se je Zbornik tiskal, ne zna slovenskega jezika.

KAZALO

	Stran		Stran
Argentina y EE. UU. de Norteamérica		Tine Brezovec: Usodna brzojavka	163
— Baluartes de paz y progreso	3	I. N.: † M. Elizabeta	170
Sedmič — Uvodna beseda	4	K. F.: "Uživanja lačni"	171
Koledar	6	† Stanko Černič	175
Dr. Miha Krek: Od Vetrinja do Koreje ..	12	J. V.: Slovenske šole na Tržaškem	176
Škof Gregorij Rožman: V leto 1955	15	Slavnostni dnevi v Lemontu	181
Nj.: "Zavodi beli kot labodi"	16	P. R.: Slovenska vas v Lanusu	187
Janez Goričan: Veliki shod malega naroda	18	Prvi slovenski gornik v Himalaji	201
Los Eslovenos en su nueva patria	22	Dinko Bertoneelj: Umik iz taborišča VII.	
Janez Martinc: Ob desetletnici Vetrinj-		na grebenu Dhaulagirija	202
ske tragedije	23	J. H.: Pred odletom z zemlje proti luni	204
Ivan Korošec: Naša zgodba	37	Slovenci na Koroškem:	
Dr. Tine Debeljak: Ob desetletnici smrti		Dr. Vinko Zwitter: Kulturno delo na	
Narteja Velikonje	42	Koroškem	221
Dr. Milan Komár: Z nezanimanjem potu-		Dr. Valentin Inzko: Mlada rast	223
je smrt incognito	53	V...C: Eno leto v življenju goriških Slo-	
Roman Pavlovčič: Mavrica na tri prame-		vencev	225
ne	59	† Franc Košir	227
N. J.: † Msgr. Ivan Trinko	60	Dr. Tine Debeljak: Panorama slovenskih	
Karel Mauser: Potokarjev Tonček	61	leposlovnih ustvarjalcev v emigraciji	228
J. K.: † France Kremžar	66	Jože Jurak: Nova ureditev dušnega pa-	
France Kremžar: Jugoslavija v preteklo-		stirstva med slovenskimi izseljenci ...	245
sti in prihodnosti	68	Slovenci po svetu	
Dr. Ivan Ahčin: Nauk o razvoju v luči		Perez: Slovenska skupnost v Torontu	249
znanosti in vere	83	L. M.: Slovenci v Veliki Britaniji ...	254
Dr. Alojzij Kuhar: Molčeča Cerkev v		— Slovenci v Franciji	255
Jugoslaviji	92	Odkritje spominske plošče dr. Klementu	
I. A.: Prebivalstvo Slovenije v številkah	97	Jugu	257
Anica Kraljeva: Pismo katerikoli ženi ..	101	Iz življenja Slovencev v Argentini:	
Lojze Novak: Dež	108	M. M.: Likovna umetnost	258
Dr. V. Arko: Človeška volja ni zmogla ..	112	Gledališče	259
Dinko Bertoneelj: Moja poslednja pla-		P. M.: Glasba	260
ninska pohoda s Tončkom	125	Pevski zbori v preteklem letu	261
† Tonček Pangerc	127	Slovenski umetniki	261
Mlinarjev Janče: Čudna božja pot	129	Slovenci na Norveškem	262
M. Marolt: O slovenski narodni noši ...	136	V spomin: Alojzij Vuga - Ignacij Jeriha	262
J. K.: Nekaj, česar statistika ne pove ...	149	Naša zahvala	271
P. B. A.: † P. Hugo Bren	156	Popravki	271
1930 — Bazoviške žrtve — 1955	162	Kazalo	272

KAZALO PESMI

	Stran		Stran
Leopoldo Diaz: Patria (Fragmento)	21	Vladimir Kos: Pesmi	106
Jeremija Kalin: Svit nad Kočevskim Ro-		Igor: Pričakovanje — Sanjav spomin —	
gom	35	Gorski sen — Skrite steze	111
Marijan Jakopič: Našim stražarjem	52	Slavko Srebrnič: Temna noč ob morju ..	128
Mirko Šušteršič-Valiant: Pismo	65	Božidar M. Kramolc: Meddobje — Spomin	135
Rafko Vodeb: Japonski Motivi	82	Igor: 92 besed ljubezni	148
Stanko Janežič: Klic domovine	91	Slavko Srebrnič: Razkošna godba večer-	
Marijan Jakopič: Vračam se — Njen bla-		ne zarje	169
goslov — Konec	100		

V ZALOŽBI

“SVOBODNE SLOVENIJE”

SO IZSLE DOSLEJ NASLEDNJE KNJIGE:

1. Koledar “Svobodne Slovenije” za l. 1949 — 192 strani, 99 ilustracij.
2. Velika črna maša za pobite Slovence. — Pesnitev Jeremija Kalina — 220 strani, 21 celostranskih lesorezov akad. slikarice Bare Remec. (Zaključna beseda tudi v španščini in angleščini).
3. Koledar “Svobodne Slovenije” za l. 1950 — 256 strani, 188 ilustracij. Opremil Vladimir Mazi.
4. Koledar “Svobodne Slovenije” za l. 1951 — 288 strani, 90 ilustracij, 4 celostranske priloge umetniških reprodukcij del Franceta Gorčeta, Franceta Ahčina, Božidarja Kramolca, Bare Remčeve, Marijana Koritnika in Franca Laha. Opremil Marijan Koritnik,
5. Poljub — Pesniška zbirka dr. Tineta Debeljaka. Ilustracije akad. slikarice Bare Remec. — Bibliofilska izdaja — 250 izvodov.
6. Koledar in Zbornik “Svobodne Slovenije” za l. 1952 — 256 strani, 166 ilustracij. Opremil Božidar M. Kramole — Kanada.
7. Naša beseda, Mladinska knjiga — 128 strani, 48 ilustracij Stanka Snoja.
8. Koledar in Zbornik “Svobodne Slovenije” za l. 1953 — 256 strani, 85 ilustracij. Opremil ing. Marko Bajuk.
9. Koledar in Zbornik “Svobodne Slovenije” za l. 1954 — 288 strani, 95 ilustracij. Opremil ing. Marko Bajuk.
10. Mariji, Rapsodije za prvo Marijino Sveto leto 1954. Pesniška zbirka Jeremije Kalina. Oprema in linorezi akad. slikarice Bare Remec.

Če manjka v Tvoji družinski knjižnici katerakoli od navedenih knjig, naroči jo takoj pri upravi **Svobodne Slovenije**, Victor Martínez 50, Buenos Aires.

1945

VETRINI